M. TVLLII CICERONIS DE PHILOSOPHIA VOLVMEN SECVNDVM, IDEST,

De *natura deorum*	*libri*	III.
De *diuinatione*	*libri*	II.
De *fato*	*liber*	I.
De *legibus*	*libri*	III.
De *uniuerſitate*	*liber*	I.
Q. Ciceronis de petitione Conſulatus ad Marcum fratrem	*liber*	I.

Cum ſcholijs, & coniecturis Pauli Manutij de locis aliquot obſcurioribus.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO
ALDI FILIO.
VENETIIS, M. D. LII.

AD MARCELLVM CERVINVM, Reuerendiſſimum Sanctæ Crucis Cardinalem, Pauli Manutij, Aldi filij, in alterã Ciceronis philoſophiæ partem præfatio.

E St genus hominum, qui ita ſentiunt: philoſophari, aut totum nihil eſſe; aut nõ eorum eſſe, qui rerum agendarum in ſtudio uerſantur. quorum in altero mihi uidentur, cum homines ſint, beſtiarum conſuetudinem imitari, quæ tantũ ea, quæ pedibus teruntur, quæq; adſunt, intuentur, nihil altum ſuſpiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res à natura copulatas uelle ſeiungere. nam qui ab actione rerum philoſophiam excludit, is, quantũ in ſe ipſo eſt, corporis & animi ſocietatem dirimit, cum & corpus regimine animi, & animus miniſterio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philoſophiæ non obſtitit, quo minus ea, quæ uolebant, rectiſſime perficerent. quaſi uero ſit eadem rerum omnium natura, & quod uni aliqua in cauſa cõtigerit, id cuilibet omnibus in cauſis poſſe cõtingere credibile ſit. naufragium facit natationis ignarus: arripit tabulã, & amplexu tenens, ad litus incolumis à fluctibus appellitur. num iccirco natandi peritiã negemus eſſe utilem, quòd, ſine ea qui fuit, è periculo tempeſtatis euaſerit? incidit aliquis in febrem, non curatur, & conualeſcit: tollemus igitur medicinã, quoniam ſunt qui ſine eius ope ſanentur? nihil minus: niſi ſi ea, quæ in caſu ſita ſunt, anteponimus ijs, quæ ratio gubernat.

quod idem de philoſophia dicendum eſt. nam ut illud demus, ſine ea multos eſſe laudem conſecutos: non & hoc dabimus, fore, ut ſine eadem conſequi omnes poſſint. non eiuſdem ſemper generis agendæ ſunt res. eſt, ubi prudentia uel mediocris abunde ſatisfaciat: eſt itē, ubi mentis altior ſpeculatio requiratur. hoc extremū qui poterit, ſequitur ut & illud primum poſſit: ſed qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita ſit: utrum præſtet habere, facilis eſt dijudicatio. in optione enim, & eligēdi poteſtate nemo ferè eſt quin totum partibus cenſeat eſſe præferendum: propterea quòd non totum in partibus, ſed partes includuntur in toto. Ergo *cum perſpicuum hoc ſit, accidere & poſſe, & ſolere, ut philoſophiæ cognitio utilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non eſt, quin ea uideatur eſſe cum rerum actione coniungenda. ſed ijdem coniungi poſſe negant: quo argumento? aiunt eas diſſimili in genere uerſari, alteram in otio, alteram in negotijs: itaque ſe non uidere, qui poſſit in utraque unus excellere.* Hic ego Ceruine *præſtantiſſime meam memoriam non excutiam, ut ea, quæ legerim, aut audiuerim, reminiſcar. non eſt conſilium, quæ ad illos redarguendos faciant, ueterum è ſcriptis eruere. uolo, ut exemplo tuo refellantur.* Romæ *uiuis, & uixiſti multos iam annos. nunquam omnino tua uirtus tam illuſtri loco latuit: ſed poſtea quàm te* Paulus III. *incredibili* Pontifex *non modò ſapientia, ſed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, ſuorum omnium cōſiliorum & participem, & adiutorem eſſe uoluit; tum uero clariſſime ſeſe*

oſtendit lumen animi, ingenijq́; tui; ut nullus eſſet honor tantus, qui in te collatus, non uideretur ei, qui contuliſſet, magnam eſſe iudicij laudem allaturus. itaque paulo poſt Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applauſu, tantaq́; lætitia, quantam in animis hominum recte ſentiẽtium ſumma dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore ualde tu quidem fuiſti, atque es etiam nunc, diſtrictus à negotijs, maximeq́; ab ijs, quæ & ad ſedandas Chriſtianorum principum diſcordias, & ad reprimendam Lutheranæ hæreſis immanitatem pertinẽt: ſed te tamen à philoſophiæ ſtudio nulla res unquam potuit diuellere. ſic & animo, & corpori ſuis cuique muneribus apte diſtributis, quotidie ferè modo à cognitione ad res agendas, modo à rebus agendis ad cognitionem traductus, teq́; ipſe in hoc quaſi circulo identidem reuoluẽs, effeciſti quod ab ijs, de quibus initio dixi, fieri poſſe negatur, ut & in tractandis negotijs, & in conſiderandis rerum humanarum diuinarũq́; cauſis occupatus, diſpari in ſtudio, pari tamen cum laude uerſeris. ex quo intelligitur, ab ijs, qui rerum actioni ſe dant, & percipi philoſophiam, & tractari poſſe: debere autem oſtendimus: eſt igitur eorum, qui aliter exiſtimant, ſententia omnis explodẽda. nos quidem & noſtra ſpõte commoti, & tuo exemplo impulſi, quotidie magis philoſophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquieſcere, ad eamq́; magnis defatigati laboribus & moleſtijs tanquam ad iucundiſſimum diuerſoriũ properamus. quò ſi peruenero, uel potius cum peruenero (cur enim meam ipſe cupiditatem ominibus optimis

non proſequar?)tum ego quidem multo,quàm nunc, facilius tua in me merita uel tuebor,uel etiã illuſtra= bo.Interea non ſumus otioſi:utinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram , atque difficilem,ueterum ſcriptorum libros emendare dum uolumus.omnino in hoc onere ſuſtinendo ualde ſuda mus:ſed animus tuarum cohortationum memoria cõ firmatus, manet in officio,manebitq́;,dum id,quod in ſtituimus,abſoluatur.nunc edemus Ciceronis libros de philoſophia,ſanè multis à mendis, potiſſimum ex an= tiquo Bernardini Maffei,qui te maxime obſeruat,iuue nis eloquentiſſimi,libro uindicatos.qui cum ita dige= ſti eſſent,ut in duas partes tributi legerentur ; cumq́; ego ex ijs partibus eam maxime uellem tibi inſcriptã emittere:feci,ut eam deligerem,in qua de natura deo rum eleganter et acute diſputatur:ut,quoniam ualde tibi pro tua ueteri erga me uolũtate,proq́; ſum mis officijs deberi fructus induſtriæ meæ uidentur;ij dum ad maturitatem peruenerint,his te interim quaſi floribus ob= lectares.

M. TVLLII CICERONIS DE NATVRA DEORVM AD MARCVM BRVTVM

LIBER I.

Cum multæ res in philoſophia nequaquã ſatis adhuc explicatæ ſunt, tum perdifficilis Brute, quod tu minime ignoras, et perobſcura quæſtio eſt de natura deorũ: quæ et ad agnitionẽ animi pulcherrima eſt, & ad moderandam religionẽ neceſſaria. de qua tã uariæ ſunt doctiſſimorũ hominum, tamq́; diſcrepantes ſentẽtiæ, ut magno argumẽto eſſe debeat, cauſam, id eſt principium philoſophiæ, eſſe ſciẽtiam, prudẽterq́; Academicos à rebus incertis aſſenſionem cohibuiſſe: quid eſt enim temeritate fortius? aut quid tam temerarium, tamq́; indignum ſapientis grauitate, atque cõſtantia, quàm aut falſum ſentire, aut, quod non ſatis explorate perceptum ſit, & cognitum, ſine ulla dubitatione defendere? uelut in hac quæſtione, plerique, quod maxime ueriſimile eſt, & quò omnes duce natura uehimur, deos eſſe dixerunt: dubitare ſe protagoras: nullos eſſe omnino Diagoras melius, & Theodorus Cyrenaicus putauerunt: qui uero deos eſſe dixerunt, tanta ſunt in uarietate, ac diſſenſione conſtituti, ut eorum moleſtum ſit annumerare ſententias. nam & de figuris deorũ, et de locis, atq; ſedibus, & actione uitæ multa dicuntur: deq́; his ſumma philoſophorũ diſſenſione certatur. quod uero maxime

rem,cauſamq́; continet,utrum nihil agant, nihil moliantur,an ab omni curatione, & adminiſtratione rerum uacent;an contra ab his & à principio omnia facta, & conſtituta ſint,& ad infinitum tempus regãtur, atque moueantur: in primis magna diſſenſio eſt: eaq; niſi diiudicatur, in ſummo errore neceſſe eſt homines,atque in maximarũ rerum ignoratione uerſari. Sunt enim philoſophi,& fuerunt, qui omnino nullam habere cenſerent humanarum rerum procurationem deos. quorum ſi uera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas? quæ ſanctitas? quæ religio? hæc enim omnia pure, ac caſte tribuenda deorum numini ita ſunt,ſi animaduertuntur ab iis,& ſi eſt aliquid à diis immortalibus hominũ generi tributũ. ſin autẽ dii neque poſſunt nos iuuare,nec uolũt, nec curãt omnino, nec, quid agamus,animaduertũt, nec eſt quod ab his ad hominum uitam permanare poſſit: quid eſt, quòd ullos diis immortalibus cultus,honores, preces adhibeamus? in ſpecie autem fictæ ſimulationis, ſicut reliquæ uirtutes, ita pietas ineſſe non poteſt: cum qua ſimul & ſanctitatem, & religionem tolli neceſſe eſt: quibus ſublatis, perturbatio uitæ ſequitur, & magna confuſio. atq; haud ſcio, an, pietate aduerſus deos ſublata, fides etiam, & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima uirtus iuſtitia tollatur. Sunt autem alii philoſophi, et hi quidem magni, atque nobiles, qui deorum mente, atque ratione omnem mundum adminiſtrari & regi cenſeant: neque uero id ſolum, ſed etiam ab iiſdem uitæ hominum conſuli, & prouideri: nam & fruges, & reliqua, quæ terra pariat, &

tempeſtates, ac temporum uarietates, cœliq́; mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubeſcant, à dijs immortalibus tribui generi humano putant, multáq́;, quæ dicentur in his libris, colligunt: quæ talia ſunt, ut ea ipſa dij immortales ad uſum hominum fabricati penè uideantur. contra quos Carneades ita multa diſſeruit, ut excitaret homines nõ ſocordes ad ueri inueſtigandi cupiditatem: res enim nulla eſt, de qua tantopere non ſolum indocti, ſed etiam docti diſſentiant. quorum opiniones cum tam uariæ ſint, tamq́; inter ſe diſſidentes: alterum fieri profecto poteſt, ut earum nulla; alterum certe non poteſt, ut plus una uera ſit. qua quidem in cauſa & beneuolos obiurgatores placare, & inuidos uituperatores confutare poſſumus, ut alteros reprehendiſſe pœniteat, alteri ſe didiciſſe gaudeant. nam qui admonent, amice docendi ſunt: qui inimice inſectantur, repellendi. multum autem fluxiſſe uideo de libris noſtris, quos complures breui tempore edidimus, uariumq́; ſermonem, partim admirantium, unde hoc philoſophandi nobis ſubito ſtudium extitiſſet; partim, quid quaque de re certi haberemus, ſcire cupientium, multis etiam ſenſi mirabile uideri, eam nobis potiſſimum probatam eſſe philoſophiam, quæ lucem eriperet, & quaſi noctem quandam rebus offunderet, deſertæq́; diſciplinæ, & iampridem relictæ patrocinium nec opinatum à nobis eſſe ſuſceptum. nos autem nec ſubito cœpimus philoſophari: nec mediocrem à primo tempore ætatis in eo ſtudio operam, curamq́; conſumpſimus, &, cum minime uidebamur, tum maxime philoſophabamur.

quod & orationes declarant refertæ philoſophorum ſententijs; & doctiſſimorum hominum familiaritates, quibus ſemper domus noſtra floruit; & principes illi Diodotus, Philo, Antiochus, Poſidonius, à quibus inſtituti ſumus. & ſi omnia philoſophiæ præcepta referuntur ad uitam, arbitramur nos & publicis, & priuatis in rebus ea præſtitiſſe, quæ ratio et doctrina præſcripſerit. ſin autem quis requirit, quæ cauſa nos impulerit, ut hæc tam ſero literis mandaremus: nihil eſt, quod expedire tam facile poſſimus. nam cum otio langueremus, & is eſſet Reip. ſtatus, ut eã unius cõſilio, atque cura gubernari neceſſe eſſet: primũ ipſius Reip. cauſa philoſophiam noſtris hominibus explicandã putaui, magni exiſtimans intereſſe ad decus, & laudem ciuitatis res tam graues, tamq́; præclaras latinis etiam literis contineri. eóq; me minus inſtituti mei pœnitet, quòd facile ſentio, quàm multorum non modo diſcendi, ſed etiam ſcribendi ſtudia commouerim: complures enim græcis inſtitutionibus eruditi, ea, quæ didicerant, cum ciuibus ſuis communicare non poterãt, quòd illa, quæ à Græcis accepiſſent, latine dici poſſe diffiderẽt. quo in genere tantũ profeciſſe uidemur, ut à Græcis ne uerborum quidem copia uinceremur. Hortata eſt etiam, ut me ad hæc conferrem, animi ægritudo, fortunæ magna, & graui commota iniuria. cuius ſi maiorẽ aliquam leuationem reperire potuiſſem, non ad hanc potiſſimũ confugiſſem. ea uero ipſa nulla ratione melius frui potui, quàm ſi me nõ modo ad legendos libros, ſed etiam ad totã philoſophiam pertractandã dediſſem. omnes autem eius partes, atque o-

mnia membra tum facillime naſcuntur, cũ totæ quæſtiones ſcribendo explicantur: eſt enim admirabilis quædam continuatio, ſeriesq; rerũ, ut alia ex alia nexa, & omnes inter ſe aptæ, colligatæq; uideantur. qui autem requirũt, quid quaq; de re ipſi ſentiamus, curioſius id faciunt, quàm neceſſe eſt: nõ enim tam auctores in diſputãdo, quã rationis momẽta quærẽda ſunt. quin etiã obeſt plerunq; ijs, qui diſcere uolunt, auctoritas eorũ, qui ſe docere profitentur: deſinunt enim ſuũ iudicium adhibere: id habent ratũ, quod ab eo, quẽ probant, iudicatũ uident. nec uero probare ſoleo id, quod de Pythagoreis accepimus: quos ferunt, ſi quid affirmarẽt in diſputando, cum ex ijs quæreretur, quare ita eſſet, reſpondere ſolitos, ipſe dixit. ipſe autem, erat Pythagoras. tantum opinio præiudicata poterat, ut etiam ſine ratione ualeret auctoritas. qui autem mirantur nos hanc potiſſimum diſciplinam ſecutos, his quatuor Academicis libris ſatis reſponſum uidetur. nec uero deſertarum, relictarumq; rerum patrocinium ſuſcepimus: non enim hominum interitu ſententiæ quoq; occidũt, ſed lucem auctoris fortaſſe deſiderant: ut hæc in philoſophia ratio contra omnia diſſerendi, nullamq; rem aperte iudicandi, profecta à Socrate, repetita ab Arceſila, confirmata à Carneade, uſque ad noſtram uiguit ætatem: quam nunc propemodum orbam eſſe in ipſa Græcia intelligo. quod non Academiæ uitio, ſed tarditate hominum arbitror contigiſſe. nam ſi ſingulas diſciplinas percipere magnũ eſt, quãto maius omnes? quod facere ijs neceſſe eſt, quibus propoſitum eſt, ueri reperiendi cauſa, & contra omnes philoſophos, &

pro omnibus dicere. cuius rei tantæ, tamq; difficilis facultatem conſecutum eſſe me non profiteor, ſecutũ eſſe præ me fero. nec tamẽ fieri poteſt, ut, qui hac ratione philoſophẽtur, ij nihil habeãt quod ſequãtur. dictũ eſt hac de re alio loco diligentius: ſed quia nimis indociles quidam, tardiq; ſunt, admonendi uidentur ſæpius: non enim ſumus ij, quibus nihil uerum eſſe uideatur; ſed ij, qui omnibus ueris falſa quædam adiuncta eſſe dicamus, tanta ſimilitudine, ut in ijs nulla inſit certa iudicandi, & aſſentiendi nota. ex quo exiſtit & illud, multa eſſe probabilia: quæ quanquam non perciperentur, tamen quia uiſum haberent quendam inſignem, & illuſtrem, his ſapientis uita regeretur. ſed iam, ut omni me inuidia liberem, ponam in medio ſententias philoſophorum de natura deorum. quo quidem loco cõuocandi omnes uidentur, qui, quæ ſit earũ uera, iudicent. tum demum mihi procax Academia uidebitur, ſi aut conſenſerint omnes, aut erit inuentus aliquis, qui, quid uerum ſit, inuenerit. itaq; mihi libet exclamare, ut Statius in Synephebis:

„ Prò deum, popularium omnium adoleſcentium
„ Clamo, poſtulo, obſecro, oro, ploro, atque imploro fidẽ:

non leuiſſima de re, ut queritur ille fieri in ciuitate facinora capitalia,

Ab amico amante argentũ accipere meretrix nũ uult:

ſed ut adſint, cognoſcant, animaduertant, quid de religione, pietate, ſanctitate, cerimonijs, fide iureiurando, quid de templis, delubris, ſacrificijsq; ſolennibus, quid de ipſis auſpicijs, quibus nos præſumus, exiſtimandum ſit: hæc enim omnia ad hanc de dijs im

mortalibus quæſtionem referenda ſunt: profecto eos ipſos, qui ſe aliquid certi habere arbitrantur, addubitare coget doctiſſimorum hominum de maxima re tanta diſſenſio. quod cum ſæpe aliàs, tum maximè animaduerti, cum apud C. Cottam familiarem meũ accurate ſanè, & diligenter de dijs immortalibus diſputatum ſit. Nam cum ferijs Latinis ad eum ipſius rogatu, accerſituq; ueniſſem, offendi eum ſedentem in exhedra, & cum C. Velleio ſenatore diſputantem, ad quẽ tum Epicurei primas ex noſtris hominibus deferebant. aderat etiam Q. Lucilius Balbus: qui tantos progreſſus habebat in Stoicis, ut cum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. tum ut me Cotta uidit, perópportune, inquit, uenis: oritur enim mihi magna de re altercatio cum Velleio: cui pro tuo ſtudio nõ eſt alienum te intereſſe. Atqui mihi quoque uideor, inquam, ueniſſe, ut dicis, opportune: tres enim trium diſciplinarũ principes conueniſtis: M. enim Piſo ſi adeſſet, nullius philoſophiæ, earum quidem, quæ in honore ſunt, uacaret locus. Tum Cotta, ſi, inquit, liber Antiochi noſtri, qui ab eo nuper ad Balbum miſſus eſt, uera loquitur: nihil eſt, quòd Piſonẽ familiarem tuũ deſideres: Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re cõcinere uidẽtur, uerbis diſcrepare. quo de libro uelim ſcire Balbe quid ſentias. Ego ne? inquit ille. miror Antiochum, hominẽ in primis acutum, non uidiſſe; intereſſe plurimum inter Stoicos, qui honeſta à cõmodis, nõ nomine, ſed genere toto diſiungerent; et Peripateticos, qui honeſta cõmiſcerent cõmodis; ut ea inter ſe magnitudine, et quaſi gradibus, nõ genere differrẽt: hæc enim eſt nõ

uerborum parua, ſed rerum permagna diſſenſio. uerum hæc aliàs. nunc quod cœpimus, ſi uidetur. Mihi *uero, inquit* Cotta, *uidetur. ſed ut hic, qui interuenit, me intuens, ne ignoret quæ res agatur, de natura agebamus deorum. quæ cum mihi uideretur perobſcura, ut ſemper uideri ſolet:* Epicuri *ex* Velleio *ſciſcitabar ſententiam. quamobrem, inquit,* Vellei, *niſi moleſtum eſt, repete quæ cœperas.* Repetam *uero: quanquam nõ mihi, ſed tibi hic uenit adiutor: ambo enim, inquit arridens, ab eodem* Philone *nihil ſcire didiciſtis.*

Tum *ego, quid didicerimus,* Cotta *uiderit: tu autem nolo exiſtimes me adiutoré huic ueniſſe, ſed auditorem, & quidem æquum, libero iudicio, nulla eiuſmodi aſtrictum neceſſitate, ut mihi, uelim, nolim, ſit certa quædam tuenda ſententia.* Tum Velleius *fidéter ſanè, ut ſolent iſti, nihil tam uerens, quàm ne dubitare aliqua de re uideretur; tanquam modo ex deorũ cõcilio, & ex* Epicuri *intermundijs deſcendiſſet, audite, inquit, non commentitias, futileſq́; ſententias, non opificem, ædificatoremq́; mundi* Platonis *de* Timæo *deum, nec anum fatidicam* Stoicorum πρόνοιαν, *quã latine licet prouidentiam dicere: neque uero mũdum ipſum animo, & ſenſibus præditum, rotundum, ardentem, uolubilem deum, portenta, & miracula non diſſerentium philoſophorum, ſed ſomniantium. quibus enim oculis intueri potuit ueſter* Plato *fabricam illam tanti operis, qua conſtrui à deo, atque ædificari mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui uectes? quæ machinæ? qui miniſtri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire, & parere uo*

luntati architecti aer, ignis, aqua, terra potuerunt? unde uero ortæ illæ quinque formæ, ex quibus reliquæ formãtur, apte cadentes ad animum efficiendũ, pariẽdosq; ſenſus? longũ eſt iter ad omnia. quæ talia ſunt, ut optata magis, quã inuenta uideãtur. ſed illa palmaris quidem, ꝙ, qui nõ modo natũ mundũ introduxerit, ſed etiam manu penè factum, is eũ dixerit fore ſempiternũ. hũc cenſes primis, ut dicitur, labris guſtaſſe phyſiologiam, qui quidquam, quod ortum ſit, putet æternũ eſſe poſſe? quæ eſt enim coagmentatio nõ diſſolubilis? aut quid eſt, cuius principiũ aliquod ſit, nihil ſit extremum? Pronœa uero ſi ueſtra eſt Lucili, eadẽ requiro quæ paulo ante, miniſtros, machinas, omnẽ totius orbis deſignationem, atque apparatũ: ſin alia eſt, cur mortalem fecerit mundum, non, quemadmodum Platonicus deus, ſempiternũ. ab utroque autem ſciſcitor, cur mundi ædificatores repente extiterint, innumerabilia ante ſecula dormierint. non enim, ſi mundus nullus erat, ſecula non erant. ſecula nunc dico, non ea, quæ dierũ noctiumq; numero annuis curſibus cõficiuntur: nam fateor ea ſine mundi conuerſione effici non potuiſſe: ſed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circunſcriptio metiebatur; ſpatio tamen qualis ea fuerit, intelligi non poteſt: quod ne in cogitationem quidem cadit, ut fuerit tempus aliquod, nullum cũ tempus eſſet. iſto igitur tam immenſo ſpatio quæro Balbe cur Pronœa ueſtra ceſſauerit. laborem ne fugiebat? at iſte nec attingit deum, nec erat ullus, cũ omnes naturæ numini diuino, cœlum, ignes, terræ, maria parerent. quid autem erat, quod con=

cupiſceret deus mundum ſignis, et luminibus tanquã Aedilis ornare?ſi ut deus ipſe melius habitaret : antea uidelicet tẽpore infinito in tenebris tanquã in gurguſtio habitauerat. poſt autem, uarietate ne eũ delectari putamus, qua cœlũ & terras exornatas uidemus? quæ iſta poteſt eſſe oblectatio deo? quæ ſi eſſet, nõ eã tãdiu carere potuiſſet. An hæc, ut ferè dicitis, hominum cauſa à deo conſtituta ſunt? ſapientũ ne? propter paucos ergo tanta eſt facta rerum molitio. an ſtultorum? at primum cauſa non fuit, cur de improbis bene mereretur: deinde quid eſt aſſecutus, cũ omnes ſtulti ſint ſine dubio miſerrimi, maxime quòd ſtulti ſunt? miſerius enim ſtultitia quid poſſumus dicere? deinde ꝙ ita multa ſunt incõmoda in uita, ut ea ſapientes commodorum compenſatione leniant, ſtulti nec uitare uenientia poſſint, nec ferre præſentia. Qui uero mundum ipſum animantẽ, ſapientemq; eſſe dixerunt, nullo modo uiderunt animi naturam, intelligẽtes in quã figuram cadere poſſet: de quo dicam paulo poſt. nunc autem hactenus admirabor eorum tarditatem, qui animantem, immortalem, & eundem beatum, & rotundũ eſſe uelint, quòd eã forma ullam neget eſſe pulchriorem Plato. at mihi uel cylindri, uel quadrati, uel coni, uel pyramidis uidetur eſſe formoſior. Quæ uero uita attribuitur iſti rotundo deo? nempe ut ea celeritate cõtorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidẽ poſſit. in qua non uideo ubinam mens conſtans, & uita beata poſſit inſiſtere: quodq; in noſtro corpore ſi minima ex parte ſignificetur, moleſtum ſit; cur hoc idem non habeatur moleſtum in deo? terra enim profecto,

quoniam

quoniam pars mundi eſt, pars eſt etiam dei. atqui terræ maximas regiones inhabitabiles, atque incultas uidemus, quòd pars earũ appulſu ſolis exarſerit, pars obriguerit niue, pruinaq́;, longinquo ſolis abſceſſu. quæ, ſi mundus eſt deus, quoniã partes mundi ſunt, dei mẽbra partim ardentia, partim refrigerata dicẽda ſunt. Atque hæc quidẽ ueſtra Lucili. qualia uero ſint, ab ultimo repetã ſuperiorum. Thales enim Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit eſſe initium rerum; deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret. Si dij poſſunt eſſe ſine ſenſu & mẽte, cur aquæ adiunxit, ſi ipſa mens conſtare poteſt uacans corpore? Anaximandri autem opinio eſt natiuos eſſe deos, longis interuallis orientes, occidentesq́;, eoq́; innumerabiles eſſe mundos. ſed nos deum niſi ſempiternum intelligere qui poſſumus? poſt Anaximenes aera deũ ſtatuit, eumq́; gigni, eſſeq́; immenſum, & infinitũ, et ſemper in motu: quaſi aut aer ſine ulla forma deus eſſe poſſit, cum præſertim deum non modo aliqua, ſed pulcherrima ſpecie eſſe deceat; aut non omne, quod ortum ſit, mortalitas conſequatur. inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene diſciplinam, primus omnium rerum deſcriptionem, & modũ mentis infinitæ ui ac ratione deſignari, & confici uoluit: in quo non uidit, neque motum ſenſui coniunctũ & continentẽ in infinito ullum eſſe poſſe, neque ſenſum omnino, quo non ipſa natura pulſa ſentiret. deinde ſi mentem iſtam quaſi animal aliquod eſſe uoluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur. quid autẽ interius mente? cingitur igitur corpore externo.

quod quoniam nó placet, aperta ſimplexq́; mens nulla re adiuncta, quæ ſentire poſſit, fugere intelligentiæ noſtræ uim & notionem uidetur. Crotoniates autem Alcmeo, qui ſoli, & lunæ, reliquisq́; ſideribus, animoq́; præterea diuinitatem dedit, non ſenſit ſeſe mortalibus rebus immortalitatem dare. nam Pythagoras, qui cenſuit animum eſſe per naturam rerum omnẽ intentum & commeantem, ex quo noſtri animi caperentur, non uidit detractione humanorum animorũ diſcerpi, & dilacerari deũ; & cũ miſeri animi eſſent, ꝙ plerisque contingeret, tum dei partem eſſe miſerã: quod fieri non poteſt. cur autem quidquam ignoraret animus hominis, ſi eſſet deus? quomodo porrò deus iſte, ſi nihil eſſet animus, aut infixus, aut infuſus eſſet in mundo? tum Xenophanes, qui mente adiuncta omne præterea, quod eſſet infinitum, deũ uoluit eſſe, de ipſa mente ita reprehenditur, ut cæteri; de infinitate autẽ uehementius, in qua nihil neque ſentiens, neque coniunctum eſſe poteſt. nam Parmenides commentitium quiddam coronæ ſimilitudine efficit: Stephanẽ appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit cœlum, quem appellat deum. in quo neque figuram diuinam, neq; ſenſum quiſquam ſuſpicari poteſt. multaq́; eiuſdem monſtra, quippe qui bellum, qui diſcordiam, qui cupiditatem, cæteraq́; generis eiuſdem ad deum reuocat: quæ uel morbo, uel ſomno, uel obliuione, uel uetuſtate delentur. eademq́; de ſideribus. quæ reprehenſa iam in alio, in hoc omittantur. Empedocles autem multa alia peccans, in deorum opinione turpiſſime labitur. quatuor enim naturas, ex

quibus omnia conſtare uult, diuinas eſſe cenſet: quas & naſci, & extingui perſpicuũ eſt, & ſenſu omni carere. nec uero Protagoras, *qui ſeſe negat omnino de dijs habere quod liqueat, ſint, non ſint, quales ue ſint, quidquam uidetur de natura deorum ſuſpicari. quid* Democritus, *qui tum imagines, earumq́; circuitus in deorum numero refert, tum illam naturã, quæ imagines fundat, ac mittat, tum ſcientiã, intelligentiamq́; noſtram, non ne in maximo errore uerſatur? cum idem omnino, quia nihil ſemper ſuo ſtatu maneat, neget eſſe quidquam ſempiternum: non ne deum ita tollit omnino, ut nullam opinionem eius reliquam faciat? quid aer, quo* Diogenes Apolloniates *utitur deo, quem ſenſum habere poteſt, aut quam formam dei? iam de* Platonis *inconſtantia longum eſt dicere: qui in* Timæo, *patrem huius mundi nominari negat poſſe: in legum autẽ libris, quid ſit omnino deus, inquiri oportere non cenſet. quod uero ſine corpore ullo deũ uult eſſe, ut* Græci *dicunt,* ἀσώματον; *id quale eſſe poſſit, intelligi non poteſt: careat enim ſenſu neceſſe eſt, careat prudentia, careat uoluptate: quæ omnia unà cũ deorum notione cõprehendimus. idem & in* Timæo *dicit, & in legibus, & mundũ deum eſſe, & cœlum, & aſtra, & terram, & animos, & eos quos maiorum inſtitutis accepimus: quæ & per ſe ſunt falſa perſpicue, & inter ſeſe uehemẽter repugnantia. atq; etiam* Xenophon *paucioribus uerbis eadem ferè peccat: facit enim in ijs, quæ à* Socrate *dicta retulit,* Socratem *diſputantem, formã dei quæri non oportere, eundemq́; & ſolem, & animum deum dicere, & modo unum,*

tum autem plures deos. quæ ſunt iiſdem in erratis fe re quibus ea, quæ de Platone dicimus. atq; etiã Antiſthenes in eo libro, qui phyſicus inſcribitur, populares deos multos, naturalẽ unũ eſſe dicens, tollit uim et naturam deorum. nec multo ſecus Speuſippus Platonem auunculum ſubſequens, & uim quandam dicẽs, qua omnia regantur, eamq; animalem, euellere ex animis conatur cognitionem deorum. Ariſtoteles quoq; in tertio de philoſophia libro multa turbat, à magiſtro Platone uno diſſentiens: modo enim menti tribuit omnẽ diuinitatem; modo mundũ ipſum deum dicit eſſe; modo quendam alium præficit mũdo; eiq; eas partes tribuit, ut replicatione mundi quadam motũ regat, atq; tueatur: tum cœli ardorem deũ dicit eſſe, non intelligens cœlum mundi eſſe partẽ: quem alio loco ipſe deſignarit deum. quo modo autẽ cœli diuinus ille ſenſus in celeritate tanta conſeruari poteſt? ubi deinde illi tot dii, ſi numeramus etiam cœlũ deum? cum autem ſine corpore idem uult eſſe deum, omni illum ſenſu priuat, & prudentia. quo porrò modo mundus moueri poteſt carens corpore? aut quo modo ſemper ſe mouẽs eſſe quietus & beatus poteſt? nec uero eius condiſcipulus Xenocrates in hoc genere prudentior: in cuius libris, qui ſunt de natura deorum, nulla ſpecies diuina deſcribitur: deos enim octo eſſe dicit; quinq; eos, qui in ſtellis uagis nominãtur; unum, qui ex omnibus ſideribus, quæ infixa cœlo ſunt, ex diſperſis quaſi membris ſimplex ſit putandus deus; ſeptimum ſolem adiũgit, octauamq; lunã: qui quo ſenſu beati eſſe poſſint, intelligi nõ poteſt. ex eadem Platonis ſchola Ponticus

Heraclides puerilibus fabulis referſit libros: & tamen modo mundum, tum mentem diuinam eſſe putat: errantibus etiam ſtellis diuinitatem tribuit, ſenſuq́; deũ priuat & eius formam mutabilem eſſe uult: eodẽq; libro rurſus terram, & cœlum refert in deos. nec uero Theophraſti inconſtãtia ferenda eſt: modo enim mẽti diuinum tribuit principatum, modo cœlo, tum autem ſignis, ſideribusq́; cœleſtibus. nec audiendus eius auditor Strato, is qui phyſicus appellatur; qui omnem uim diuinã in natura ſitam eſſe cẽſet, quæ cauſas gignendi, augendi, minuendi ue habeat, ſed careat omni ſenſu, & figura. Zeno autem (ut iam ad ueſtros Balbe ueniam) naturalem legem diuinam eſſe cenſet, eamq́; uim obtinere recta imperantem, prohibentẽq; contraria. quam legem quo modo efficiat animantẽ, intelligere non poſſumus. deum autem animãtem certe uolumus eſſe. atque hic idem alio loco æthera deum dicit, ſi intelligi poteſt nihil ſentiens deus, qui nunquã nobis occurrit neque in precibus, neque in optatis, neque in uotis. alijs autem libris rationem quandam per omnem pertinentem naturam, ut diuinam, eſſe affectam putat. idem aſtris hoc idem tribuit, tum annis, menſibus, annorumq́; mutationibus. cum uero Heſiodi theogoniam interpretatur, tollit omnino uſitatas, perceptasq́; cognitiones deorũ: neque enim Iouem, neque Iunonẽ, neq; Veſtam, neq; quenquam, qui ita appelletur, in deorum habet numero, ſed rebus inanimatis, atq; mutis per quandã ſignificationẽ hæc docet tributa nomina. cuius diſcipuli Ariſtonis nõ minus magno in errore ſententia eſt: qui neque formam dei in-

telligi poſſe cenſeat,neq; in dijs ſenſum eſſe dicat,dubi tetq́; omnino deus animans nec ne ſit.Cleanthes aũt, qui Zenonem audiuit unà cum eo,quem proxime no minaui,tum ipſum mundum deum dicit eſſe, tum to tius naturæ menti,atque animo hoc nomen tribuit,tũ ultimũ,& altiſſimũ,atque undique circunfuſum,& extremum omnia cingentem, atq; complexum ardo= rem,qui æther nominetùr,certiſſimum deum iudicat. idem quaſi delirans in ijs libris,quos ſcripſit cõtra uo= luptatem,tum fingit formam quandam, & ſpeciem deorum,tum diuinitatem omnem tribuit aſtris,tũ ni= hil ratione cenſet eſſe diuinius.ita fit,ut deus ille,quẽ mente noſcimus,atque in animi notione tãquã in ue ſtigio uolumus reponere,nuſquam prorſus appareat. at Perſeus eiuſdẽ zenonis auditor eos dicit eſſe habitos deos,à quibus magna utilitas ad uitæ cultum eſſet in= uenta,ipſasq́; res utiles,& ſalutares deorum eſſe uo= cabulis nuncupatas.ut ne hoc quidem diceret, illa in= uenta eſſe deorũ,ſed ipſa diuina.quo quid abſurdius, quàm aut res ſordidas,atque deformes deorum hono= re afficere;aut homines iam morte deletos reponere in deos,quorum omnis cultus eſſet futurus in luctu?iam uero Chryſippus, qui Stoicorum ſomniorum uaferri= mus habetur interpres, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignotorum, ut eos ne coniectura quidem informare poſſimus,cum mens no ſtra quiduis uideatur cogitatione poſſe depingere: ait enim uim diuinã in ratione eſſe poſitam, & uniuer= ſæ naturæ animo, atque mente; ipſumq́; mundum deum dicit eſſe, & eius animi fuſionem uniuerſam

tum eius ipſius principatum, qui in mente & ratione uerſetur, communemq́; rerũ naturam uniuerſa, atq; omnia continentem, tum fatalem umbram, et neceſſitatem rerum futurarum: ignem præterea, & eum, quem antea dixi, æthera: tum ea, quæ natura fluerẽt, atque manarent, ut aquam, & terram, & aera, ſolem, lunam, ſidera, uniuerſitatemq́; rerum, qua omnia continerentur, atque homines etiam eos, qui immortalitatem eſſent conſecuti. idemq́; diſputat, æthera eſſe eum, quem homines Iouem appellarent; quiq́; aer per maria manaret, eum eſſe Neptunum; terram, eam quæ Ceres diceretur, ſimiliq; ratione perſequitur uocabula reliquorum deorum. idemq́; etiã legis perpetuæ, & æternæ uim, quæ quaſi dux uitæ, & magiſtra officiorum ſit, Iouem dicit eſſe: eandemq́; fatalem neceſſitatem appellat, ſempiternam rerum futurarum ueritatem; quorum nihil tale eſt, ut in eo uis diuina ineſſe uideatur. & hæc quidem in primo libro de natura deorum: in ſecundo autem uult Orphei, Muſæi, Heſiodi, Homeriq́; fabellas accommodare ad ea, quæ ipſe primo libro de dijs immortalibus dixerit: ut etiam ueterrimi poetæ, qui hæc ne ſuſpicati quidem ſint, Stoici fuiſſe uideantur. quem Diogenes Babylonius conſequens in eo libro, qui inſcribitur de Minerua, partum Iouis, ortumq́; uirginis ad phyſiologiam traducens diſiungit à fabula. Expoſui ferè non philoſophorum iudicia, ſed delirantium ſomnia: nec enim multo abſurdiora ſunt ea, quæ poetarum uocibus fuſa, ipſa ſuauitate nocuerunt, & qui ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt deos, feceruntq; ut eorum bella,

pugnas, prælia, uulnera uideremus, odia præterea, diſſidias, diſcordias, ortus, interitus, quærelas, lamentationes, effuſas in omni intemperantia libidines, adulteria, uincula, cum humano genere concubitus, mortalesq́; ex immortali procreatos. cum poetarum autem errore coniungere licet portenta magorum, Aegyptiorumq́; in eodem genere dementiam: tum etiam uulgi opiniones, quæ in maxima inconſtantia, ueritatis ignoratione uerſantur. ea qui conſideret quàm incõſulte ac temere dicantur, uenerari Epicurum, & in eorũ ipſorum numero, de quibus hæc quæſtio eſt, habere debeat: ſolus enim uidit primum eſſe deos, quòd in omnium animis eorum notionem impreſſiſſet ipſa natura:. quæ eſt enim gens, aut quod genus hominum, quod non habeat ſine doctrina anticipationem quandam deorum? quam appellat πρόληψιν Epicurus, id eſt anteceptam animo rei quandam informationem, ſine qua nec intelligi quidquam, nec quæri, nec diſputari poſſit. cuius rationis uim atq; utilitatem ex illo cœleſti Epicuri de regula, & iudicio uolumine accepimus. quo igitur fundamentum huius quæſtionis eſt, id præclare iactum uidetis. cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege ſit opinio conſtituta, maneatq́; ad unum omniũ firma conſenſio: intelligi neceſſe eſt, eſſe deos, quoniam inſitas eorum, uel potius innatas cognitiones habemus. de quo autem omnium natura cõſentit, id uerum eſſe neceſſe eſt. eſſe igitur deos confitendum eſt. quod quoniã ferè conſtat inter omnes non philoſophos ſolum, ſed etiam indoctos: fateamur conſtare illud etiam, hanc nos habere ſiue anticipatio-

nem; ut ante dixi, ſiue prænotionem deorum: ſunt enim rebus nouis noua ponenda nomina, ut Epicurus ipſe πρόληψιν appellauit, quam antea nemo eo uerbo nominarat. hanc igitur habemus, ut deos beatos, & immortales putemus. quæ enim nobis natura informationem deorum ipſorum dedit, eadem inſculpſit in mẽtibus, ut eos æternos & beatos haberemus. quod ſi ita eſt, uere expoſita illa ſententia eſt ab Epicuro; quod æternum beatumq; ſit, id nec habere ipſum negotij quidquam, nec exhibere alteri; itaque neque ira, neq; gratia teneri; quòd, quæ talia eſſent, imbecilla eſſent omnia. ſi nihil aliud quæreremus, niſi ut deos pie coleremus, & ut ſuperſtitione liberaremur, ſatis erat dictum: nam & præſtans deorum natura hominũ pietate coleretur, cum & æterna eſſet, & beatiſſima; habet enim uenerationẽ iuſtam quidquid excellit: et metus omnis à ui atque ira deorum pulſus eſſet: intelligitur enim, à beata immortaliq; natura & iram & gratiam ſegregari: quibus remotis, nullos à ſuperis impendere metus. ſed ad hanc confirmandam opinionẽ inquirit animus & formam, & uitam, & actionem mentis, atque agitationem in deo. ac de forma quidem partim natura nos admonet partim ratio docet: nam à natura habemus omnes omnium gentium, ſpeciem nullam aliam, niſi humanam deorum: quæ enim alia forma occurrit unquam aut uigilanti cuiquam, aut dormienti? ſed ne omnia reuocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipſa declarat. nam cum præſtantiſſimam naturam, uel quia beata eſt, uel quia ſempiterna, conuenire uideatur eandem eſſe pulcher-

rimam, quæ compoſitio membrorum, quæ conformatio lineamentorum, quæ figura, quæ ſpecies humana poteſt eſſe pulchrior? uos quidem Lucili ſoletis (nam Cotta meus modo hoc, modo illud) cum artificium effingitis, fabricamq́; diuinam, quàm ſint omnia in hominis figura non modo ad uſum, uerum etiam ad uenuſtatem apta, deſcribere. quòd ſi omnium animantium formam uincit hominũ figura, deus autem animans eſt: ea figura profecto eſt, quæ pulcherrima ſit omnium. quoniamq́; deos beatiſſimos eſſe cõſtat, beatus autẽ eſſe ſine uirtute nemo poteſt, nec uirtus ſine ratione conſtare, nec ratio uſquam ineſſe, niſi in hominis figura: hominis eſſe ſpecie deos confitendum eſt. nec tamen ea ſpecies corpus eſt, ſed quaſi corpus; nec habet ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem. hæc quanquã & inuenta ſunt acutius, & dicta ſubtilius ab Epicuro, quã ut quiuis ea poſſit agnoſcere: tamen fretus intelligẽtia ueſtra diſſero breuius, quàm cauſa deſiderat. Epicurus autem, qui res occultas, et penitus abditas nõ modo uiderat animo, ſed etiam ſic tractat, ut manu, doceat eã eſſe uim, & naturam deorum, ut primum non ſenſu, ſed mente cernatur, nec ſoliditate quadam, nec ad numerum, ut ea, quæ ille propter firmitatem ϛερέμνια appellat, ſed imaginibus ſimilitudine, & tranſitione perceptis, cum infinita ſimillimarum imaginum ſpecies ex innumerabilibus indiuiduis exiſtat, & ad deos affluat, cũ maximis uoluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamq́; noſtram intelligentiam, capere quæ ſit & beata natura, & æterna. ſumma uero uis infinitatis, & magna, ac diligenti contemplatione

dignissima eſt:in qua intelligi neceſſe eſt, eam eſſe naturam,ut omnia omnibus paribus paria reſpondeant: hanc ἰσονομίαν appellat Epicurus, id eſt æquabilem tributionem: ex hac igitur illud efficitur,ſi mortaliũ tanta multitudo ſit,eſſe immortalium non minorẽ:& ſi, quæ interimant,innumerabilia ſunt,etiam ea, quæ cõſeruent,infinita eſſe debere. & quærere à nobis Balbe ſoletis,quæ uita deorum ſit,quæq; ab ijs degatur ætas. ea uidelicet,qua nihil beatius,nihil omnino bonis omnibus affluentius excogitari poteſt:nihil enim agit:nullis occupationibus eſt implicatus:nulla opera molitur: ſua ſapientia,& uirtute gaudet: habet exploratũ fore ſe ſemper tum in maximis,tum in æternis uoluptatibus.hunc deum rite beatum dixerimus,ueſtrum uero laborioſiſſimũ.ſiue enim ipſe mundus deus eſt,quid poteſt eſſe minus quietum,quàm nullo puncto temporis intermiſſo uerſari circum axẽ cœli admirabili celeritate?niſi quietum autem nihil beatum eſt.ſiue in ipſo mũdo deus ineſt aliquis,qui regat,qui gubernet,qui curſus aſtrorum,mutationes temporum, rerum uiciſſitudines,ordinesq; conſeruet,terras & maria contemplans hominum commoda,uitasq; tueatur: næ ille eſt implicatus moleſtis negotijs,& operoſis.nos autem beatam uitam in animi ſecuritate,et in omnium uacatione munerum ponimus:docuit enim nos idem qui cætera natura effectum eſſe mundum , nihil opus fuiſſe fabrica,eamq; rem ei eſſe tam facilem, quàm uos negatis effici ſine diuina poſſe ſolertia , ut innumerabiles natura mundos effectura ſit , efficiat , effecerit . quod quia quẽadmodum natura efficere ſine aliqua

mente poſſit, non uidetis: ut tragici poetæ, cum explica re argumenti exitum non poteſtis, cõfugitis ad deum. cuius operam profecto non deſideraretis, ſi immẽſam, & interminatã in omnes partes magnitudinem regio num uideretis: in quam ſe inijciens animus, et inten= dens, ita late, longeq; peregrinatur, ut nullam tamen orã ultimi uideat, in qua poſſit inſiſtere. in hac igitur immenſitate latitudinum, longitudinum, altitudinũ infinita uis innumerabilium uolitat atomorũ: quæ in teriecto inani cohæreſcunt tamen inter ſe, & aliæ ali as apprehẽdentes continuantur: ex quo efficiuntur hæ rerum formæ, atque figuræ: quas uos effici poſſe ſine follibus, & incudibus non putatis. itaq; impoſuiſtis in ceruicibus noſtris ſempiternum dominum, quem di es, & noctes timeremus; quis enim non timeat omnia prouidentem, & cogitantem, & animaduertentem, & omnia ad ſe pertinere putantem, curioſum, & plenum negotij deum? hinc uobis extitit primum illa fatalis neceſſitas, quam εἱμαρμένην dicitis: ut quidquid accidat, id ex æterna ueritate, cauſarumq; continua= tione fluxiſſe dicatis. quãti autẽ hæc philoſophia æſti manda eſt, cui, tanquam aniculis, & ijs quidem indo= ctis, fato fieri omnia uideantur? ſequitur μαντικὴ ue ſtra, quæ latine diuinatio dicitur: qua tanta imbuere= mur ſuperſtitione, ſi uos audire uellemus, ut aruſpices, augures, arioli, uates, & coniectores nobis eſſent co= lendi. his terroribus ab Epicuro ſoluti, & in liberta= tẽ uindicati, nec metuimus eos quos intelligimus, nec ſibi fingere ullam moleſtiam, nec alteri quærere; & pie ſancteq; colimus naturam excellentem, atq; præ=

lantem. Sed elatus ſtudio uereor ne longior fuerim. :rat autem difficile rem tantam, tamq́; præclarã, in= ·hoatam relinquere. quãquam non tam dicendi mihi ·atio habenda fuit, quàm audiendi. Tum Cotta co= niter, ut ſolebat, Atqui, inquit, Vellei, niſi tu aliquid lixiſſes, nihil ſanè ex me quidẽ audire potuiſſes: mihi ·nim nõ tam facile in mentem uenire ſolet, quare ue :um ſit aliquid, quàm quare falſum. idq́; cum ſæpe, tum cũ te audirem, paulo ante contigit. roges me, qua lem deorum naturam eſſe ducam: nihil fortaſſe reſpõ deam. quæras, putem ne talẽ eſſe, qualis modo à te ſit expoſita: nihil dicam mihi uideri minus. ſed antequã aggrediar ad ea, quæ à te diſputata ſunt, de te ipſo dicã quid ſentiam. ſæpe enim de L. Craſſo, familiari tuo illo, uideor audiſſe, cũ te togatis omnibus ſine du= bio anteferret, & paucos tecũ Epicureos è Græcia com pararet. ſed ꝙ ab eo te mirifice diligi intelligebam, ar bitrabar illum propter beneuolentiam id uberius di= cere. ego autẽ, & ſi uereor laudare præſentem, iudico tamen de re obſcura, atq; difficili à te dictum eſſe di= lucide; neq; ſententijs ſolum copioſe, ſed uerbis etiam ornatius, quàm ſolẽt ueſtri. Zenonem, quem Philo no ſter Coryphæum appellare Epicureorum ſolebat; cum Athenis eſſem, audiebam frequenter, & quidem ipſo auctore Philone; credo ut facilius iudicarem, quã illa bene refellerentur; cum à principe Epicureorum acce piſſem, quemadmodum dicerentur. non igitur ille, ut plerique, ſed iſto modo, ut tu, diſtincte, grauiter, orna= te. ſed quod in illo mihi uſu ſæpe uenit, idẽ modo, cũ te audirem, acciderat, ut moleſte ferrem tãtum inge=

nium (bona uenia me audies) in tam leues, ne dicam in tã ineptas, ſententias incidiſſe. nec ego nunc ipſe ali quid afferam melius: ut enim modo dixi, omnibus ferè in rebus, & maxime in phyſicis, quid nõ ſit, citius, quàm quid ſit, dixerim. roges me, quid, aut qualis ſit deus: auctore utar Simonide: de quo cum quæſiuiſſet hoc idem tyrãnus Hiero, deliberandi cauſa ſibi unum diem poſtulauit: cum idẽ ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit: cum ſæpius duplicaret numerũ dierũ, admiranſq; Hiero quæreret cur ita faceret, quia quã to, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res uidetur ob ſcurior. ſed Simonidem arbitror (non enim poeta ſolũ ſuauis, uerum etiam cæteroqui doctus ſapienſq; tradi tur) quia multa uenirent in mentem acuta, atq; ſub tilia, dubitantem quid eorum eſſet ueriſſimum, deſpe raſſe omnem ueritatem. Epicurus uero tuus (nam cũ illo malo diſſerere, quàm tecum) quid dicit, quod non modo philoſophia dignum eſſet, ſed etiã mediocri pru dentia? quæritur primum in ea quæſtione, quæ eſt de natura deorum, ſint ne dij, nec ne ſint. difficile eſt ne gare: credo, ſi in concione quæratur: ſed in huiuſcemo di ſermone, & conſeſſu, facillimum. itaq; ego ipſe Pon tifex, qui cerimonias, religioneſq; publicas ſanctiſſime tuendas arbitror, is hoc, quod primum eſt, eſſe deos, perſuaderi mihi non opinione ſolum, ſed etiam ad ue ritatem planè uelim: multa enim occurrunt, quæ con turbent, ut interdũ nulli eſſe uideantur. ſed uide, quã tecum agam liberaliter. quæ cõmunia ſunt uobis cũ cæteris philoſophis, nõ attingam, ut hoc ipſum: placet enim omnibus ferè, mihiq; ipſi in primis, deos eſſe: ita-

que non pugno:rationem tamen eam, quæ à te affer tur,non ſatis firmam puto. quod enim omnium gentium,generumq́; hominibus ita uideretur,id ſatis magnum eſſe argumentum dixiſti, cur eſſe deos confiteremur. quod cũ leue per ſe,tum etiam falſum eſt. primũ enim unde notæ tibi ſunt opiniones nationũ? equidem arbitror, multas eſſe gentes ſic immanitate efferatas,ut apud eas nulla ſuſpicio deorum ſit. quid? Dyagoras,Atheos qui dictus eſt, poſteaq́; Theodorus, nonne aperte deorum naturam ſuſtulerunt? nam Abderites quidẽ Protagoras,cuius à te modo mẽtio facta eſt, ſophiſtes temporibus illis uel maximus,cũ in principio libri ſui ſic poſuiſſet, de dijs neq; ut ſint, neq; ut non ſint habeo dicere, Athenienſium iuſſu urbe atq; agro eſt exterminatus,libriq́; eius in concione combuſti. ex quo equidem exiſtimo tardiores ad hanc ſententiam profitendam multos eſſe factos, quippe cum pœnam ne dubitatio quidem effugere potuiſſet, quid de ſacri legis,quid de impijs,periurisq́; dicemus?

» -Tubulus ſi Lucius unquam,
» Si Lupus,aut Carbo,aut Neptuni filius,-

ut ait Lucilius,putaſſet eſſe deos,tam periurus,aut tã impius fuiſſet? nõ eſt igitur tã explorata iſta ratio ad id,quod uultis,confirmandũ,quàm uidetur. ſed quia commune eſt hoc argumentum aliorum etiã philoſophorum,omittã hoc tẽpore, ad ueſtra propria uenire malo. concedo eſſe deos: doce me igitur,unde ſint,ubi ſint,quales ſint corpore,animo,uita. hæc.n.ſcire deſidero. abuteris ad omnia atomorum regno & licentia. hinc quodcunq; in ſolũ uenit,ut dicitur,effingis,atq;

efficis.quæ primũ nullæ ſunt:nihil enim eſt, ꝙ uacet corpore:corporibus autem omnis obſidetur locus: ita nullum inane,nihil eſſe indiuiduũ poteſt.hæc ego nũc phyſicorum oracula fundo: uera an falſa,neſcio; ſed ueri tamen ſimiliora,quàm ueſtra: iſta enim flagitia Democriti,ſiue etiam ante Leucippi, eſſe corpuſcula quædam leuia,alia aſpera,rotunda alia, partim an=gulata,curuata quædam,& quaſi adunca;ex his effe ctum eſſe cœlum,atque terras,nulla cogente natura, ſed concurſu quodã fortuito.hanc tu opinionẽ C. Vel lei uſque ad hanc ætatẽ perduxiſti, priusq; te quis de omni uitæ ſtatu,quã deiſta auctoritate deiecerit:ante enim iudicaſti Epicureũ te eſſe oportere,quàm iſta co gnouiſti.ita neceſſe fuit aut hæc flagitia animo cõcipe re,aut ſuſceptæ philoſophiæ nomẽ amittere. q̃d enim mereas,ut Epicureus eſſe deſinas?nihil equidẽ,inquis, ut rationem uitæ beatæ,ueritatemq; deſeram. ita igi tur eſt ueritas?nàm de uita beata nihil repugno: quã tu ne in deo quidẽ eſſe cenſes,niſi planè otio langue=at.ſed ubi eſt ueritas?in mundis credo innu merabili=bus,omnibus minimis tẽporũ punctis,alijs naſcentibus, alijs cadentibus;an in indiuiduis corpuſculis,tam præ clara opera,nulla moderante natura, nulla ratione, fingentibus?ſed oblitus liberalitatis meæ,qua tecũ pau lo ante uti cœperam,plura complector. concedam igi tur ex indiuiduis conſtare omnia:quid ad rem?deorũ enim natura quæritur.ſint ſane ex atomis.non igitur æterni.quod enim ex atomis ſit,id natũ aliquãdo ſit. ſi natum,nulli dij ante quàm nati. & ſi ortus eſt deo rũ,interitus ſit neceſſe eſt,ut tu paulo ante de Platonis

mundo

mundo diſputabas. ubi igitur illud ueſtrum beatum, & æternum? quibus duobus uerbis ſignificatis deum. quod cum efficere uultis, in dumeta correpitis: ita.n. dicebas, non corpus eſſe in deo, ſed quaſi corpus; nec ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem. hoc perſæpe facitis, ut, cum aliquid nõ ueriſimile dicatis, & effugere reprehenſionem uelitis, afferatis aliquid, quod omnino ne fieri quidẽ poſſit: ut ſatius fuerit id ipſum, de quo ambigebatur, cõcedere, quã tam impudẽter reſiſtere. uelut Epicurus, *cum uideret, ſi atomi ferrentur in locum inferiorẽ ſuopte pondere, nihil fore in noſtra poteſtate, ꝙ eſſet earum motus certus, & neceſſarius, inuenit quo modo neceſſitatẽ effugeret; quod uidelicet* Democritum *fugerat: ait atomum, cum pondere & grauitate directo deorſum feratur, declinare paululum. hoc dicere turpius eſt, quàm illud, quod uult, non poſſe defendere. idem facit contra dialecticos. à quibus cum traditum ſit, in omnibus diſiunctionibus, in quibus aut etiam, aut nõ, poneretur, alterutrũ uerum eſſe: pertimuit, ne, ſi conceſſum eſſet huiuſmodi aliquid, aut uiuet cras, aut nõ uiuet* Epicurus, *alterutrum fieret neceſſariũ: totum hoc aut etiã, aut non, negauit eſſe neceſſariũ. quo quid dici poteſt obtuſius? urgebat* Arceſilas Zenonem, *cũ ipſe omnia falſa diceret, quæ ſenſibus uiderentur:* Zeno *autem nonnulla uiſa eſſe falſa, nõ omnia. timuit* Epicurus, *ne, ſi unũ uiſum eſſet falſum, nullum eſſet uerum: omnes ſenſus ueri nuncios dixit eſſe: nihil horum, niſi callide: grauiorem enim plagam accipiebat, ut leuiorem repelleret. idem facit in natura deorũ: dum indiuiduorum*

corporum concretionem ſugit, ne interitus & diſſipatio conſequatur, negat eſſe corpus deorum, ſed tãquã corpus; nec ſanguinem, ſed tanquam ſanguinem. mirabile uidetur, ꝙ non rideat aruſpex, cum aruſpicem uiderit: hoc mirabilius, ꝙ uos inter uos riſum tenere poſſitis, non eſt corpus, ſed quaſi corpus. hoc intelligerem quale eſſet, ſi id in cereis fingeretur, aut fictilibus figuris: in deo quid ſit quaſi corpus, aut quaſi ſanguis, intelligere non poſſum: ne tu quidem Vellei: ſed non uis fateri: iſta enim à uobis quaſi dictata redduntur: quæ Epicurus oſcitans hallucinatus eſt, cum quidẽ gloriaretur, ut uidemus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. quod & non prædicanti tam facile quidẽ credam, ſicut mali ædificij domino glorianti ſe architectum nõ habuiſſe: nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem diſciplinis. Xenocratem audire potuit: quem uirum dij immortales: & ſunt qui putant audiuiſſe, ipſe non uult: credo plus nemini. Pamphilum quendam Platonis auditorem ait à ſe Sami auditum: ibi enim adoleſcens habitabat cum patre & fratribus, ꝙ in eã pater eius Neocles agripeta uenerat. ſed cum agellus eum non ſatis aleret, ut opinor, ludi magiſter fuit. ſed hunc Platonicũ mirifice contemnit Epicurus. ita metuit, ne quid unquã didiciſſe uideatur. in Nauſiphane Democriteo tenetur. quem cũ à ſe nõ neget auditum, uexat tamẽ omnibus cõtumelijs. atqui ſi hæc Democritea nõ audiſſet, quid audierat? quid eſt in phyſicis Epicuri non à Democrito? nã etſi quædam cõmutauit, ut quod paulo ante de inclinatione atomorũ dixi: tamen pleraq;

dicit eadem, atomos, inane, imagines, infinitatem loco rum, innumerabilitatemq́; mundorum; eorum ortus, & interitus, omnia ferè, quibus naturæ ratio contine tur. nunc iſtuc quaſi corpus, & quaſi ſanguinē, quid intelligis? ego enim ſcire te iſta melius quàm me, non fateor ſolum, ſed etiam facile patior. cum quidem ſe= mel dicta ſunt, quid eſt quod Velleius intelligere poſ ſit, Cotta nō poſſit? itaq; corpus quid ſit, ſanguis quid ſit, intelligo: quaſi corpus, & quaſi ſanguis quid ſit, nullo prorſus modo intelligo. Nec tu me cælas, ut Py= thagoras ſolebat alienos: nec conſulto dicis occulte, tā= quam Eraclitus: ſed, quod inter nos liceat, ne tu quidē intelligis. illud uideo pugnare te, ſpecies ut quædam ſit deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil ſolidi, nihil expreſſi, nihil eminentis, ſitq́; pura, leuis, perlucida. di cemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud nō eſt, ſed ſimile corpori: nec ille fuſus, & candore mi xtus rubor ſanguis eſt, ſed quædā ſanguinis ſimilitu= do: ſic in Epicureo deo nō res, ſed ſimilitudines rerum eſſe. fac id, quod ne intelligi quidē poteſt, mihi eſſe per ſuaſum: cedò mihi iſtorū adumbratorū deorum linea menta, atq; formas. nō deeſt hoc loco copia rationum, quibus docere uelitis humanas eſſe formas deorum: primum, ꝙ ita ſit informatum, anticipatumq́; menti= bus noſtris, ut homini, cum de deo cogitet, forma oc= currat humana: deinde, ut, quoniam rebus omnibus excellat natura diuina, forma quoq; eſſe pulcherri= ma debeat, nec eſſe humana ullam pulchriorem. ter= tiam rationem affertis, quòd nulla in alia figura do= micilium mentis eſſe poſſit. primum igitur quidq; cō

ſideremus quale ſit. arripere.n. mihi uidemini quaſi ueſtro iure rem nullo modo probabilẽ. quis tam cæcus in contemplandis rebus unquam fuit, ut non uideret ſpecies iſtas hominum collatas in deos aut conſilio quo dam ſapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultum à uitæ prauitate conuerterent; aut ſu perſtitione, ut eſſent ſimulacra, quæ uenerantes, deos ipſos ſe adire crederent? auxerunt autem hæc eadem poetæ, pictores, opifices. erat autem non facile agentes aliquid & molientes deos in aliarũ formarum imita tione ſeruare. acceſſit etiam iſta opinio fortaſſe, quòd homini homine nihil pulchrius uideatur. ſed tu hoc phyſice nõ uides, quàm blanda conciliatrix, & quaſi ſui ſit lena natura. an putas ullam eſſe terra mariq; beluam, quæ non ſui generis belua maxime delecte tur? quod ni ita eſſet, cur non geſtiret taurus equæ con trectatione, equus uaccæ? an tu aquilam, aut leonem, aut delphinum ullam anteferre cenſes figuram ſuæ? quid igitur mirum, ſi hoc eodem modo homini natu ra præſcripſit, ut nihil pulchrius quàm hominem pu taret, eam eſſe cauſam, cur deos hominum ſimiles pu taremus? quid cenſes, ſi ratio eſſet in beluis, non ſuo quaſq; generi plurimum tributuras fuiſſe? at meher cle ego (dicam enim ut ſentio) quãuis amem ipſe me, tamen nõ audeo dicere pulchriorem eſſe me, quàm ille fuit taurus, qui uexit Europam. non enim hoc lo co de ingenijs, aut de orationibus noſtris, ſed de ſpe cie, figuraq; quæritur. quòd ſi fingere nobis, & iun gere formas uelimus, qualis ille maritimus Triton pin gitur, natantibus inuehens beluis, adiunctis humano

corpori, nolis eſſe? difficili in loco verſor. eſt enim uis tanta naturæ, ut homo nemo uelit niſi hominis ſimilis eſſe; & quidem formica formicæ. ſed tamen cuius hominis? quotus enim quiſque formoſus eſt? Athenis cũ eſſem, è gregibus epheborum uix ſinguli reperiebantur. uideo, quid arriſeris: ſed ita tamen res ſe habet. deinde nobis, qui, concedentibus philoſophis antiquis, adoleſcentulis delectamur, etiam uitia ſæpe iucunda ſunt. næuus in articulo pueri delectat Alcæum. at eſt corporis macula næuus. illi tamen hoc lumen uidebatur. Q. Catulus, huius collegæ & familiaris noſtri pater, dilexit municipem tuum Roſcium: in quem etiam illud eſt eius.

„ Conſtiteram exorientem auroram forte ſalutans,
„ Cum ſubito à læua Roſcius exoritur.
„ Pace mihi liceat cœleſtes dicere ueſtra,
„ Mortalis uiſus pulchrior eſſe deo.

huic pulchrior deo? at erat, ſicut hodie eſt, peruerſiſſimis oculis. quid refert? ſi hoc ipſum ſalſum & uenuſtum illi uidebatur, redeo ad deos: ecquos ſi non tam ſtrabones, at petulos eſſe arbitramur? ecquos næuum habere? ecquos ſilos, flaccos, frontones, capitones, quæ ſunt in nobis? an omnia emendata in illis? detur id nobis. num etiam eſt una omnium facies? nam ſi plures, aliam eſſe alia pulchriorem neceſſe eſt. igitur aliquis non pulcherrimus deus. ſi una omnium facies eſt, florere in cœlo Academiã neceſſe eſt. ſi enim nihil inter deum, & deum differt: nulla eſt apud deos cognitio, nulla perceptio. quid, ſi etiam Vellei falſum illud omnino eſt, nullam aliam nobis de deo cogi=

tantibus ſpeciem niſi hominis occurrere: tamen ne iſta tam abſurda defendes? nobis fortaſſe ſi occurrit ut dicis: Iouem, Iunonem, Mineruam, Neptunum, Vulcanum, Apollinem, reliquos deos ea facie nouimus, qua pictores, fictoresq; uoluerunt; neq; ſolum facie, ſed etiam ornatu, ætate, atque ueſtitu: at non Aegyptij, nec Syri, nec ferè cuncta barbaries: firmiores enim uideas apud eos opiniones eſſe de beſtijs quibuſdã, quàm apud nos de ſanctiſſimis templis, et ſimulacris deorũ. etenim fana multa expoliata, & ſimulacra deorũ de locis ſanctiſſimis ablata uidemus à noſtris: at uero ne fando quidem auditum eſt, crocodilum, aut ibim, aut felem uiolatum ab Aegypto. quid igitur cenſes? Apim illum ſanctum Aegiptiorum bouem, non ne deum uideri Aegyptijs? tam hercle, quàm tibi illam noſtram Soſpitam, quam tu nunquàm ne in ſomnis quidem uides, niſi cum pelle caprina, cum haſta, cum ſcutulo, cum calceolis repandis. at non eſt talis Argiua, nec Romana Iuno. ergo alia ſpecies Iunonis Argiuis, alia Latinis. & quidẽ alia nobis Capitolini, alia Afris Ammonis Iouis. non pudet igitur phyſicum, id eſt ſpeculatorem, uenatoremq; naturæ, ab animis conſuetudine imbutis petere teſtimonium ueritatis? iſto enim modo dicere licebit Iouem ſemper barbatum, Apollinẽ ſemper imberbem, cæſios oculos Mineruæ, cæruleos eſſe Neptuni. & quidem Athenis laudamus Vulcanũ eum, quem fecit Alcamenes. in quo ſtante, atque ueſtito leuiter apparet claudicatio non deformis. claudũ igitur habebimus deũ, quoniã de Vulcano ſic accepimus. Age & his uocabulis deos eſſe facimus, quibus à nobis no=

minátur. at primum quot hominū linguæ, tot nomina deorū. nō enim, ut tu Velleius quocunque ueneris, ſic idem in Italia Vulcanus, idem in Africa, idem in Hiſpania. deinde nominū nō magnus numerus ne in Pōtificijs quidem noſtris, deorū autem innumerabilis. an ſine nominibus ſunt? iſtud quidem ita uobis dicere neceſſe eſt. quid enim attinet, cum una facies ſit, plura eſſe nomina? quàm bellum erat Vellei, confiteri potius neſcire quod neſcires, quàm iſta effutientem nauſeare, atque ipſum ſibi diſplicere. an tu mei ſimilem putas eſſe, aut tui deū? profecto nō putas. quid ergo? ſolem dicam, aut lunā, aut cœlū deū? ergo etiam beatum quibus fruentem uoluptatibus? & ſapientem. qui poteſt eſſe in eiuſmodi trūco ſapientia? hæc ueſtra ſunt. ſi igitur nec humano uiſu, quod docui; nec tali aliquo, quod tibi perſuaſum eſt: quid dubitas negare deos eſſe? non audes ſapienter id quidem. etſi hoc loco non populum metuis, ſed ipſos deos. noui ego Epicureos omnia ſigilla numerantes: quanquam uideo nō nullis uideri, Epicurū, ne in offenſionem Athenienſiū caderet, uerbis reliquiſſe deos, re ſuſtuliſſe. itaque in illis ſelectis eius, breuibusq; ſententijs, quas appellatis κυρίας δόξας, hæc, ut opinor, prima ſententia eſt: Quod beatum & immortale eſt, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium. In hac ita expoſita ſententia, ſunt qui exiſtiment, quod ille inſcitia planè loquēdi fecerit, feciſſe conſulto. de homine minime uafro male exiſtimant. dubium eſt enim, utrū aliquid dicat iſte beatum & immortale, an, ſi quod ſit beatū, id eſſe immortale. non animaduertunt, hic eum ambigue lo-

cutum eſſe,ſed multis alijs locis & illum, & Metrodorum tam aperte,quàm paulo ante te. ille uero deos eſſe putat:nec quenquam uidi,qui magis ea, quæ timenda eſſe negaret,timeret,mortem dico & deos.quibus mediocres homines nō ita ualde mouentur, his ille clamat omnium mortalium mentes eſſe perterritas.tot millia latrocinantur morte propoſita. alij omnia, quæ poſſunt,fana compilant.credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. ſed quoniá non audes (iam enim cum ipſo Epicuro loquor) negare eſſe deos, quid eſt quod te impediat aut ſolem,aut lunam,aut mundum,aut mentem aliquam ſempiternam in deorū natura ponere? nunquam uidi,inquis,animam rationis conſilijq́; participem in ulla alia,niſi humana figura. quid?ſolis nunquidnam,aut lunæ, aut quinq; errantium ſiderum ſimile uidiſti?ſol duabus unius orbis ultimis partibus definiens motum,curſus annuos cōficit. huius hanc illuſtrationem eiuſdem incenſa radijs menſtruo ſpatio luna complet.quinque autem ſtellæ eundem orbem tenentes,aliæ propius à terris, aliæ remotius,ab ijſdem principijs,diſparibusq; temporibus eadem ſpatia conficiunt. nunquid tale Epicure uidiſti? ne ſit igitur ſol, ne luna, ne ſtellæ: quoniam nihil eſſe poteſt, niſi quod attigimus, aut uidimus. quid? deum ipſum num ne uidiſti? cur igitur credis eſſe?tollamus ergo omnia,quæ aut hiſtoria nobis,aut noua ratio affert. ita ſit, ut mediterranei mare eſſe non credant. quæ ſunt tantæ animi anguſtiæ;ut,ſi Seriphi natus eſſes,nec unquam egreſſus ex inſula, in qua lepuſculos. uulpeculasq́; ſæpe uidiſſes,non crederes leones, & pan

theras eſſe, cum tibi, quales eſſent, diceretur? ſi uero de elephanto quis diceret, etiam irrideri te putares? Et tu quidem uellet non ueſtro more, ſed dialecticorum, quæ funditus gens ueſtra non nouit, argumenti ſententiã concluſiſti: beatos eſſe deos ſumpſiſti. cõcedimus. beatum autem ſine uirtute neminem eſſe poſſe, id quoque damus, & libenter quidem. uirtutẽ autem ſine ratione conſtare non poſſe, conueniat id quoque neceſſe eſt. adiungis, nec rationem eſſe niſi in hominis figura. quẽ tibi hoc daturũ putas? ſi enim ita eſſet, quid opus erat te gradatim iſtuc peruenire? quid autem eſt iſtuc gradatim? ſumpſiſſes tuo iure. nã à beatis ad uirtutem, à uirtute ad rationẽ uideo te ueniſſe gradibus: à ratione ad humanam figuram quo modo accedis? præcipitare iſtuc quidem eſt, nõ deſcendere. nec uero intelligo, cur maluerit Epicurus deos hominum ſimiles dicere, quàm homines deorũ. quæres, quid interſit. ſi. n. hoc illi ſimile ſit, eſſe illud huic uideo. ſed hoc dico, nõ ab hominibus formæ figuram perueniſſe ad deos: dij enim ſemper fuerunt, & nati nunquã ſunt, ſi quidẽ æterni ſunt futuri. at homines nati: ante igitur humana forma, quàm homines, ea qua erant forma dij immortales. nõ ergo illorum humana forma, ſed noſtra diuina dicenda eſt. uerũ hoc quidẽ, ut uoletis. illud quæro, quæ fuerit tanta fortuna: nihil enim in rerũ natura ratione factum eſſe uultis, ſed tamẽ quis iſte tantus caſus, unde tam felix concurſus atomorum, ut repente homines deorum forma naſcerentur? ſemina deorũ decidiſſe de cœlo in terras putamus, et ſic homines patrũ ſimiles extitiſſe? uellem diceretis: deorum cognationẽ

agnoſcerem non inuitus.nihil tale dicitis:ſed caſu eſſe factum,ut deorum ſimiles eſſemus.& nunc argumenta quærenda ſunt,quibus hoc refellatur?utinam tam facile uera inuenire poſſem,quàm falſa conuincere. etenim enumeraſti memoriter,& copioſe,ut mihi quidé admirari liberet in homine eſſe Romano tantam ſcientiam,uſque à Thalete Mileſio de natura deorum philoſophorum ſententias omnes ne tibi illi delirare uiſi ſunt,qui ſine manibus et pedibus conſtare deũ poſſe decreuerunt?nec hoc quidem uos mouet conſiderantes quæ ſit utilitas,quæq; opportunitas in homine mẽbrorum,ut iudicetis membris humanis deos nõ egere?quid enim pedibus opus eſt ſine ingreſſu? quid manibus, ſi nihil comprehendatur?quid reliqua deſcriptione omnium corporis partium?in qua nihil inane, nihil ſine cauſa,nihil ſuperuacaneum eſt.itaq; nulla ars imitari ſolertiam naturæ poteſt.habebit igitur linguã deus, & non loquetur;dentes,palatum, fauces nullum ad uſum:quæq; procreationis cauſa natura corpori affinxit,ea fruſtra habebit deus:nec externa magis, quàm interiora.cor,pulmones,iecur, cæteraq;, detracta utilitate,quid habent uenuſtatis?quandoquidem hæc eſſe in deo propter pulchritudinem uultis. iſtis ne fidentes ſomnijs non modo Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagoram,Platonem,Empedoclemq; dixerunt,ſed meretricula etiam Leontium cõtra Theophraſtum ſcribere auſa ſit?ſcito quidem illa ſermone, & Attico.ſed cum tantum Epicuri hortus habuerit licentiæ,etiam ſoletis queri?Zeno quidem etiam litigabat. quid dicam Albutium? nam Phœdro nihil ele=

gantius, nihil humanius. ſed ſtomachabatur ſenex, ſi quid aſperius dixeram: cum Epicurus cōtumelioſiſſime Ariſtotelem uexarit, Phædoni Socratico turpiſſime maledixerit, Metrodori ſodalis ſui fratrē Timocratē, quia neſcio quid in philoſophia diſſentiret, totis uoluminibus conciderit, in Democritum ipſum, quē ſecutus eſt, fuerit ingratus, Nauſiphanem magiſtrum ſuū, à quo nihil didicerat, tam male acceperit. Zeno quidem non eos ſolū, qui tum erant, Apollodorum, Syllū, cæteroſq; figebat maledictis, ſed Socratem ipſum, parētem philoſophiæ, latino uerbo utens, ſcurram Atticū fuiſſe dicebat, Chryſippum nunquam niſi Cheſippū uocabat. tu ipſe paulo ante, cum tanquam ſenatum philoſophorum citares, ſummos uiros deſipere, delirare, dementes eſſe dicebas. quorum ſi nemo uerū uidit de natura deorum, uerendum eſt ne nulla ſit omnino. nam iſta, quæ uos dicitis, ſunt tota cōmentitia, uix digna lucubratione anicularū. non. n. ſentitis, quàm multa uobis ſuſcipienda ſint, ſi impetraueritis, ut cōcedamus eandem eſſe hominum & deorum figuram. omnis cultus, & curatio corporis erit eadem adhibenda deo, quæ adhibetur homini; ingreſſus, curſus, accubatio, inclinatio, ſeſſio, comprehenſio, ad extremum etiā ſermo, & oratio. Nam quòd & mares deos, & fœminas eſſe dicitis, quid ſequatur uidetis. equidem mirari ſatis non poſſum, unde ad iſtas opiniones ueſter ille princeps uenerit. ſed clamare non deſinitis, retinēdum hoc eſſe, deus ut beatus immortaliſq; ſit. quid autē obſtat, quo minus ſit beatus, ſi non ſit bipes? aut iſta ſiue beatitas, ſiue beatitudo dicenda eſt (utrūque omnino durū, ſed

uſu mollienda nobis uerba ſunt)uerum ea,quæcunq; eſt,cur aut in ſolem illum,aut in hunc mundum, aut in aliquam mentem æternam,figura membriſq; corpo ris uacuam,cadere non poteſt? nihil aliud dicis, niſi, nũquam uidi ſolem,aut mundũ beatum. quid? mun dũ præter hunc unquã ne uidiſti? negabis. cur igitur nõ ſexcenta millia eſſe mundorum,ſed innumerabilia auſus es dicere? ratio docuit.ergo hoc te ratio nõ docebit,cũ præſtãtiſſima natura quæratur,eáq; beata, et æterna,quæ ſola in diuina natura ſunt,ut immortali tate uincamur ab ea natura,ſic animi præſtãtia uinci;atque ut animi,item corporis? cur igitur, cũ cæteris rebus inferiores ſimus,forma pares ſumus? ad ſimilitudinem.n.deo proprius accedebat humana uirtus, quã figura. an quidquã tam puerile dici poteſt (ut eundẽ locum diutius urgeam)quàm ſi ea genera beluarum, quæ in rubro mari India'ue gignantur,nulla eſſe dicamus?atqui ne curioſiſſimi quidem homines exquirẽdo audire tam multa poſſunt,quàm ſunt multa,quæ terra,mari,paludibus,fluminibus exiſtunt.quæ negemus eſſe,quia nunquam uidimus.Ipſa uero quàm nihil ad rem pertinet, quæ uos delectat maxime ſimilitudo? quid? canis non ne ſimilis lupo?atque,ut Ennius,

„ Simia quàm ſimilis turpiſſima beſtia nobis?

at mores in utroque diſpares,elephanto beluarum nulla prudẽtior.at figura quæ uaſtior? de beſtijs loquor. quid? inter ipſos homines nõ ne et ſimillimis formis diſpares mores, & moribus, figura diſſimilis? etenim ſi ſemel Vellei ſuſcipimus genus hoc argumenti,attende quò ſerpat.tu enim ſumebas,niſi in hominis figura ra

tionem ineſſe nõ poſſe. ſumet alius, niſi in terreſtri; niſi in eo, qui natus ſit; niſi in eo, qui adoleuerit; niſi in eo, qui didicerit; niſi in eo, qui ex animo conſtet, & corpore caduco, & infirmo; poſtremo niſi in homine, atq; mortali. ꝙ ſi in omnibus his rebus obſiſtis, quid eſt, ꝙ te una forma conturbet? his enim omnibus, quæ propoſui, adiunctis, in homine rationem eſſe, & mentem uidebas. quibus detractis, deum tamen noſſe te dicis, modo lineamenta maneant. hoc eſt non conſiderare, ſed quaſi ſortiri quid loquare. niſi forte ne hoc quidem attendis, non modo in homine, ſed etiam in arbore, quidquid ſuperuacaneũ ſit, aut uſum non habeat, obſtare. quàm moleſtum eſt uno digito plus habere? quid ita? quia nec ſpeciem, nec uſum alium quinque deſiderant. tuus autem deus non digito uno redũdat, ſed capite, collo, ceruicibus, lateribus, aluo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, fœminibus, cruribus. ſi ut immortalis ſit, quid hæc ad uitam membra pertinent? quid ipſa facies? magis illa, cerebrum, cor, pulmones, iecur: hæc enim ſunt domicilia uitæ. oris quidem habitus ad uitæ firmitatem nihil pertinet. at eos uituperabas, qui ex operibus magnificis, atque præclaris, cum ipſum mundum, cum eius membra, cœlum, terras, maria, cumq; horum inſignia ſolem, lunam, ſtellasq; uidiſſent, cumq; tẽporũ mutationes, maturitates, uiciſſitudinesq; cognouiſſent, ſuſpicati eſſent aliquã excellentẽ eſſe, præſtãtemq; naturã, quæ hæc feciſſet, moueret, regeret, gubernaret. qui, etiam ſi aberrant à coniectura, uideo tamen quid ſequantur. tu quod opus tandem magnum, & egregiũ habes, quod effectũ diuina

mente uideatur, ex quo eſſe deos ſuſpicere? habeo, inquis, in animo inſitam informationem quandam dei. & barbati quidē Iouis, galeatæ Mineruæ. nū igitur tales putas? quanto melius hæc uulgus imperitorum: qui non membra ſolum hominis deo tribuunt, ſed uſum etiam membrorum: dant enim arcum, ſagittas, haſtā, clypeum, fuſcinam, fulmen: & ſi, actiones quæ ſint deorum, non uident, nihil agentem tamen deum non queunt cogitare. ipſi, qui irridentur, Aegyptij nullam beluam, niſi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, conſecrauerunt. Ibes maximam uim ſerpentium conficiunt, cum ſint aues excelſæ, cruribus rigidis, corneo proceroq́; roſtro: auertunt peſtem ab Aegypto, cū uolucres angues ex uaſtitate Libyæ uento Africo inuectas interficiunt, atque conſumunt. ex quo fit, ut illæ nec morſu uiuæ noceant, nec odore mortuæ. poſſum de Ichneumonum utilitate, de Crocodilorum, de Feliū dicere: ſed nolo eſſe longus. ita concludam tamen, beluas à barbaris propter beneficium conſecratas, ueſtrorum deorum nō modo beneficium nullum extare, ſed ne factum quidem omnino. Nihil habet, inquit, negotij. profecto Epicurus, quaſi pueri delicati, nihil ceſſatione melius exiſtimat. at ipſi tamen pueri, etiam cū ceſſant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deū ſic feriatum uolumus ceſſatione torpere, ut, ſi ſe commouerit, uereamur, ne beatus eſſe non poſſit. hæc oratio nō modo deos ſpoliat motu, & actione diuina, ſed etiam homines inertes efficit, ſi quidem agēs aliquid ne deus quidē eſſe beatus poteſt. uerū ſit ſanè, ut uultis, deus effigies hominis, & imago: quod eius eſt do-

miciliũ? quæ ſedes? qui locus? quæ deinde actio uitæ? quibus rebus, id quod uultis, beatus eſt? utatur. n. ſuis bonis oportet, & fruatur, qui beatus futurus eſt. nam locus quidem ijs etiam naturis, quæ ſine animis ſunt, ſuus eſt cuiq; proprius, ut terra infimum teneat, hãc inundet aqua, ſuperior aer, ignibus altiſſima ora reddatur. beſtiarum autẽ terrenæ ſunt aliæ, partim aquatiles, aliæ quaſi ancipites, in utraq; ſede uiuentes. ſunt quædam etiam, quæ igne naſci putẽtur, appareantq́; in ardentibus fornacibus ſæpe uolitantes. quæro igitur, ueſter deus primum ubi habitet: deinde quæ cauſa eum loco moueat; ſi modo mouetur aliquando: poſtremo, cum hoc proprium ſit animantium, ut aliquid appetant, quod ſit naturæ accõmodatum; deus quid appetat; ad quam deniq; rem motu mentis, ac rationis utatur: poſtremo, quo modo beatus ſit, quo modo æternus. quidquid enim horum attigeris, ulcus eſt. ita male inſtituta ratio exitum reperire non poteſt. ſic enim dicebas, ſpeciem dei percipi cogitatione, non ſenſu, nec eſſe in ea ullam ſoliditatem, neq; eandẽ ad numerũ permanere, eamq́; eſſe eius uiſionem, ut ſimilitudine & trãſitione cernatur, neq; deficiat unquã ex infinitis corporibus ſimilium acceſſio; ex eoq́; fieri, ut in hæc intenta mens noſtra beatã illam naturam, & ſempiternam putet. hoc, per ipſos deos, de quibus loquimur, quale tandem eſt? nam ſi tantũ modo ad cogitationem ualent, nec ullam habent ſoliditatem, nec eminentiam: quid intereſt, utrum de Hippocentauro, an de deo cogitemus? omnem enim talem confirmationẽ animi cæteri philoſophi motum inanem uocãt: uos

autem aduentum in animos,et introitum imaginum dicitis.ut igitur Ti. Gracchum cum uideor cõcionantem in Capitolio uidere,de M. Octauio deferentẽ ſitellam,tum eum motum animi dico eſſe inanem; tu autem & Gracchi et Octauij imagines remanere, quæ, in Capitolium cum peruenerint , tum ad animũ meũ referantur:hoc idẽ fieri in deo, cuius crebra facie pellãtur animi,ex quo eſſe beati atq; æterni intelligantur.fac imagines eſſe,quibus pulſentur animi:ſpecies duntaxat obijcitur quædam . num etiã cur beata ſit, cur æterna?quæ autẽ iſtæ imagines ueſtræ,aut unde? à Democrito omnino hæc licentia. ſed & ille reprehẽſus à multis eſt,nec uos exitum reperitis,totáq; res uacillat,& claudicat.nam quid eſt,quod minus probari poſſit,quàm omnium in me incidere imagines?Homeri,Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis , nec ex forma,qua illi fuerunt?quo modo illi ergo? & quorum imagines?Orpheum poetam docet Ariſtoteles nunquã fuiſſe,& hoc Orphicum carmen Pythagorici ferunt cuiuſdam fuiſſe Cercopis. at Orpheus,id eſt imago eius,ut uos uultis , in animum meum ſæpe incurrit.quid,quod eiuſdẽ hominis in meũ aliæ, aliæ in tuum?quid,quod earum rerum,quæ nunquam omnino fuerunt,neq; eſſe potuerunt,ut Scyllæ, ut Chimeræ ? quid,quod hominum, locorum, urbium earum, quas nunquã uidimus?quid, quod,ſimul ac mihi collibitum eſt,præſto eſt imago?quid, quod etiam ad dormiẽtẽ ueniunt inuocatæ?tota res Vellei nugatoria eſt: uos autẽ non modo oculis imagines, ſed etiam animis inculcatis:tanta eſt impunitas garriendi. at quàm licenter?

center?ſluentium frequēter tranſitio fit uiſionum, ut è multis una uideatur. puderet me dicere non intelligere, ſi uos ipſi intelligeretis, qui iſta defenditis. quo modo.n.probas, cōtinenter imagines ferri? aut, ſi continenter, quo modo æternæ? innumerabilitas, inquis, ſuppeditat atomorum. num eadem ergo iſta facient, ut ſint omnia ſempiterna? cōfugis ad æquilibritatem; ſic enim ἰσονομίαν, ſi placet, appellemus: & ais, quoniam ſit natura mortalis, immortalem etiā eſſe oportere. iſto modo, quoniā homines mortales ſunt, ſint ali qui immortales: et quoniā naſcuntur in terra, naſcantur et in aqua: et quia ſunt quæ interimant, ſint quæ conſeruent. ſint ſanè: ſed ea cōſeruent, quæ ſunt. deos iſtos eſſe nō ſentio. omnis tamen iſta rerum effigies ex indiuiduis quo modo corporibus oritur? quæ etiam ſi eſſent, quæ nulla ſunt; pellere ſe ipſa & agitari inter ſe concurſu fortaſſe poſſent; formare, figurare, colorare, animare nō poſſent. nullo igitur modo immortalē deum efficitis. Videamus nunc de beato. ſine uirtute certe nullo modo. uirtus autem actuoſa, & deus ueſter nihil agens: expers uirtutis igitur: ita ne beatus quidem. quæ ergo uita? ſuppeditatio, inquis, bonorū, nullo malorum interuentu. quorum tandem bonorū? uoluptatum. credo: nempe ad corpus pertinentium: nullam enim nouiſtis niſi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus animi uoluptatem. non arbitror te Vellei ſimilem eſſe Epicureorum reliquorum: quos pudeat earum Epicuri uocum, quibus ille teſtatur, ſe ne intelligere quidem ullum bonum, quod ſit ſeiunctum à delicatis, & obſcœnis uoluptatibus: quas qui-

dē nō erubeſcens perſequitur omnes nominatim. quē cibū igitur, aut quas potiones, aut quas uocum & florum uarietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, ut eos perfundas uoluptatibus? at poetæ quidem nectar, ambroſiam, epulas comparant, & aut Iuuentatem, aut Ganymedem pocula miniſtrātem. tu autē Epicure quid facies? neque enim, unde habeat iſta deus tuus, uideo, nec quo modo utatur. locupletior igitur hominum natura ad beate uiuendū eſt, quā deorum, quòd pluribus generibus fruitur uoluptatū. At has leuiores ducis uoluptates, quibus quaſi titillatio (Epicuri enim hoc uerbū) ſenſibus adhibetur. Quouſq; ludis? nā Philo noſter ferre nō poterat aſpernari Epicureos molles et delicatas uoluptates: ſumma enim memoria pronūciabat plurimas Epicuri ſententias ijs ipſis uerbis, quibus erant ſcriptæ: Metrodori uero, q eſt Epicuri collega ſapientiæ, multa impudentiora recitabat: accuſat enim Timocratem fratrē ſuum Metrodorus, quòd dubitet omnia, quæ ad beatā uitam pertineant, uentre metiri: neque id ſemel dicit, ſed ſæpius. annuere te uideo: nota enim tibi ſunt. proferrem libros, ſi negares. neque nunc reprehendo, quòd ad uoluptatē omnia referantur: alia eſt ea quæſtio: ſed doceo, deos ueſtros eſſe uoluptatis expertes: ita ueſtro iudicio ne beatos quidē. at dolore uacant. ſatin eſt id ad illā abundātem bonis, uitā beatiſſimā? cogitant, inquis, aſſidue beatos eſſe ſe; habent enim nihil aliud, quod agitent in mente. cōprehēde igitur animo, et propone ante oculos, deum nihil aliud in omni æternitate, niſi, mihi pulchre eſt, et ego beatus ſum, cogitantē. nec tamē uideo,

quo modo uideatur iſte deus beatus,cũ ſine ulla inter miſſione pulſetur,agiteturq́; incurſione atomorũ ſempiterna,cumq́; ex ipſo imagines ſemp affluãt. ita nec beatus eſt ueſter deus,nec æternus. At etiã de ſanctitate,de pietate aduerſus deos,libros ſcripſit Epicurus. at quo modo in his loquitur?ut Coruncanũ, aut Scæuolam Pontifices maximos te audire dicas; nõ eum,qui ſuſtulerit omnem funditus religionem;nec manibus, ut Xerxes,ſed rationibus, deorũ immortaliũ tẽpla & aras euerterit.quid eſt.n.cur deos ab hominibus colendos dicas,cum dij nõ modo homines non colant?, ſed omnino nihil curent,nihil agant?at eſt eorum eximia quædam præſtansq; natura , ut ea debeat ipſa per ſe ad ſe colendã elicere ſapientẽ . an quidquam eximiũ poteſt eſſe in ea natura,quæ ſua uoluptate lætans, nihil nec actura ſit unquã,neq; agat, neq; egerit ? quæ porrò pietas ei debetur,à quo nihil acceperis?aut quid omnino,cuius nullum meritum ſit,ei deberi poteſt?eſt enim pietas,iuſtitia aduerſum deos:cum quibus quid poteſt nobis eſſe iuris , cum homini nulla cum deo ſit cõmunitas?ſanctitas autẽ, eſt ſcientia colendorũ deorum:qui quãobrem colendi ſunt, non intelligo, nullo nec accepto ab ijs, nec ſperato bono . quid eſt autem, quòd eos ueneremur propter admirationẽ eius naturæ,in qua egregium nihil uidemus?Nam ſuperſtitione,quod gloriari ſoletis,facile eſt liberari, cum ſuſtuleris omnem uim deorum . niſi forte Diagoram , aut Theodorum,qui omnino deos eſſe negabant,cẽſes ſuperſtitioſos eſſe potuiſſe.ego ne Protagoram quidem: cui neutrum liquerit,nec eſſe deos,nec non eſſe.horũ

enim ſententiæ omnium non modo ſuperſtitionẽ tollunt, in qua ineſt timor inanis deorum; ſed etiam religionem, quæ deorum cultu pio continetur. quid? iј, qui dixerunt totam de diјs immortalibus opinionẽ fictã eſſe ab hominibus ſapiẽtibus Reip. *cauſa, ut, quos ratio nõ poſſet, eos ad officium religio duceret; non ne omnem religionem funditus ſuſtulerunt? quid* Prodicus Chius? *qui ea, quæ prodeſſent hominum uitæ, deorum in numero habita eſſe dixit, quam tandẽ religionem reliquit? quid, qui aut fortes, aut claros, aut potẽtes uiros tradunt poſt mortẽ ad deos perueniſſe, eoſq́; eſſe ipſos, quos nos colere, precari, uenerariq́; ſoleamus? non ne expertes ſunt religionum omniũ? quæ ratio maxime tractata ab* Euhemero *eſt: quẽ noſter & interpretatus, & ſecutus eſt præter cæteros* Ennius. *ab* Euhemero *autem & mortes, & ſepulturæ demõſtrantur deorum. utrum igitur hic confirmaſſe religionem uidetur, an penitus totam ſuſtuliſſe? omitto* Eleuſinã *ſanctam illam & auguſtam,*

» Vbi initiantur gentes orarum ultimæ:

præterea Samothraciam, *eaq́;, quæ* Lemni *nocturno aditu occulta coluntur ſilueſtribus ſepibus denſa. quibus explicatis, ad rationemq́; reuocatis, rerum magis natura cognoſcitur, quã deorum. mihi quidem etiam* Democritus, *uir magnus in primis, cuius fontibus* Epicurus *hortulos ſuos irrigauit, nutare uidetur in natura deorum. tum enim cenſet imagines diuinitate præditas ineſſe uniuerſitati rerum: tum principia, menteſq́;, quæ ſunt in eodem uniuerſo, deos eſſe dicit, tum animantes imagines, quæ uel prodeſſe nobis ſolent, uel*

nocere;tum ingentes quaſdam imagines, tantaſq́; , ut uniuerſum mundum complectantur extrinſecus.quæ quidem omnia ſunt patria Democriti. *quàm* Democri*to digniora . quis enim iſtas imagines comprehendere animo poteſt ? quis admirari? quis aut cultu, aut religione dignas iudicare?*Epicurus *uero ex animis hominum extraxit radicitus religionem,cum dijs immortalibus & opem , & gratiam ſuſtulit : cum enim optimam & præſtantiſſimam naturam dei dicat eſſe,negat idem eſſe in deo gratiam: tollit id , quod maxime proprium eſt optimæ præſtantiſſimæq́; naturæ : quid enim eſt melius,aut quid præſtantius bonitate, & beneficentia?qua cum carere deum uultis,neminem deo nec deum,nec hominem charum,neminem ab eo amari,neminem diligi uultis.ita fit , ut non modo homines à dijs,ſed ipſi dij inter ſe ab alijs alij negligantur . quanto* Stoici *melius,qui à nobis reprehendũtur. cenſent autem ſapientes ſapientibus etiã ignotis eſſe amicos:nihil eſt enim uirtute amabilius . quam qui adeptus erit,ubicunque erit gentium , à nobis diligetur. uos autem quid mali datis, cum imbecillitatem gratificationem,& beneuolentiam ponitis ? ut enim omittam uim & naturam deorũ,ne homines quidem cenſetis,niſi imbecilli eſſent,futuros beneficos , & benignos fuiſſe. nulla eſt charitas naturalis inter bonos ? charum ipſum uerbum eſt amoris:ex quo amicitiæ nomen eſt ductum:quam ſi ad fructum noſtrum referemus,non ad illius commoda , quem diligimus ; non erit iſta amicitia,ſed mercatura quædã utilitatũ ſuarum. prata,& arua, & pecudũ greges diligũtur iſto*

BIBLIOTECA FREICI

modo, quòd fructus ex eis capiuntur. hominum charitas, & amicitia gratuita eſt. quanto igitur magis deorũ? qui nulla re egentes & inter ſe diligunt, & hominibus conſulunt. quod ni ita ſit, quid ueneramur, quid precamur deos? cur ſacris Pontifices, cur auſpicijs Augures præſunt? quid optamus à dijs immortalibus? quid uouemus? at etiã Epicuri liber eſt de ſanctitate. ludimur ab homine non tam faceto, quàm ad ſcribendi licentiam libero. quæ enim poteſt eſſe ſanctitas, ſi dij humana non curant? quæ autem animãs natura, nihil curans? uerius eſt igitur illud nimirũ, quod familiaris omniũ noſtrum Poſidonius diſſeruit in libro quinto de natura deorum, nullos eſſe deos Epicuro uideri; quæq; is de dijs immortalibus dixerit, inuidiæ deteſtãdæ gratia dixiſſe; neque enim tã deſipiens fuiſſet, ut homũculis ſimilem deum fingeret, lineamẽtis dũtaxat extremis, non habitu ſolido; membris hominis præditũ omnibus, uſu membrorũ ne minimo quidem; exilem quendã, atque perlucidũ, nihil cuiquã tribuentẽ, nihil gratificantem, omnino nihil curantem, nihil agentẽ. quæ natura primũ nulla eſſe poteſt: idq; uidens Epicurus, re tollit, oratione relinquit deos. deinde ſi maxime talis eſt deus, ut nulla gratia, nulla hominũ charitate teneatur; ualeat; quid enim dicam, propitius ſit? eſſe enim propitius poteſt nemini, quoniam, ut dicitis, omnis in imbecillitate eſt & gratia, & charitas.

M. TVLLII CICERONIS DE NATVRA DEORVM LIBER II.

QVæ cum Cotta dixiſſet, tũ Velleius, Næ ego, inquit, incautus, qui cũ Academico, et eodẽ rhetore cõgredi conatus ſum. nã neque indiſertũ Academicũ pertimuiſſem, nec ſine iſta philoſophia rhetorẽ quamuis eloquentem: neque enim flumine conturbor inanium uerborum, nec ſubtilitate ſententiarum, ſi orationis eſt ſiccitas. tu autem Cotta utraq; re ualuiſti: corona tibi, & iudices defuerũt. ſed ad iſta alias. nunc Lucilium, ſi ipſi commodum eſt, audiamus. Tum Balbus, Eundem equidem, inquit, mallem audire Cottã, dũ, qua eloquentia falſos deos ſuſtulit, eadem ueros inducat: eſt enim & philoſophi, & Põtificis, & Cottæ, de dijs immortalibus habere nõ errãtem, et uagã, ut Academici, ſed, ut noſtri, ſtabilem, certamq; ſententiã. nã contra Epicurũ ſatis ſuperq; dictũ eſt. ſed aueo audire, tu ipſe Cotta quid ſentias. An, inquit, oblitus es, quod initio dixerim, facilius me, talibus præſertim de rebus, quid nõ ſentirẽ, quàm quid ſentirẽ, poſſe dicere? ꝙ ſi haberem aliquid, quod liqueret; tamẽ te audire uiciſſim uellem, cũ ipſe tã multa dixiſſem. Tũ Balbus, Gerã tibi morẽ, & agã quã breuiſſime potero: etenim cõuictis Epicuri erroribus, lõga de mea diſputatione detracta oratio eſt. Omnino diuidũt noſtri totã

iſtam de dijs immortalibus quæſtionem in partes qua tuor. primum docent eſſe deos: deinde quales ſint: tum mundũ ab his adminiſtrari: poſtremo cõſulere eos rebus humanis. nos autem hoc ſermone, quæ priora duo ſunt, ſumamus: tertium, et quartũ, quia maiora ſunt, puto in aliud eſſe tempus differenda. Minime uero, inquit Cotta: nam & ocioſi ſumus, & ijs de rebus agimus, quæ ſunt etiam negotijs anteponendæ. Tũ Lucilius, Ne egere quidem uidetur, inquit, oratione prima pars: quid enim poteſt eſſe tam apertum, tamq́; perſpicuum, cum cœlum ſuſpeximus, cœleſtiaq́; contemplati ſumus: quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis, quo hæc regãtur? quod ni ita eſſet, qui potuiſſet aſſenſu omnium dicere Ennius,

Aſpice hoc ſublime cãdens, quem inuocãt omnes Iouẽ.

illum uero & Iouem, & dominatorem rerũ, & omnia nutu regentem, &, ut idem Ennius,

=patrem diuumq́; hominumq́;,

& præſentem, ac præpotentem deum. quod qui dubitat, haud ſanè intelligo, cur non idem, ſol ſit, an nullus ſit, dubitare poſſit. quid enim eſt hoc illo euidentius? quod niſi cognitum comprehenſumq́; animis haberemus, non tam ſtabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec unà cũ ſeculis, ætatibusq́; hominũ inueterare potuiſſet. etenim uidemus cæteras opiniones fictas, atq; uanas diuturnitate extabuiſſe. quis enim Hippocentaurum fuiſſe, aut Chimærã putat? quǽue anus tã excors inueniri poteſt, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimeſcat? opinionum enim cõmenta delet dies, na

turæ iudicia confirmat. Itaque & in noſtro populo, & in cæteris deorum cultus religionumq; ſanctitates exiſtunt in dies maiores, atque meliores. idq́; euenit nó temere, nec caſu, ſed quòd & præſentiam ſæpe diui ſuã declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cũ A. Poſthumius Dictator cũ Octauio Mamillio Tuſculano prælio dimicaret, in noſtra acie Caſtor, & Pollux ex equis pugnare uiſi ſunt, & recentiore memoria ijdem Tyndaridæ Perſem uictum nunciauerunt: P. enim Vatienus, auus huius adoleſcentis, cũ è præfectura Reatina Romã uenienti noctu duo iuuenes cũ equis albis dixiſſent, Regem Perſem illo die captũ, ſenatui nũciauit, et primo, quaſi temere de Rep. locutus eſſet, in carcerem coniectus eſt, poſt à Paulo literis allatis, cũ idem dies conſtitiſſet, & agro à ſenatu, & uacatione donatus eſt. atque etiã cũ ad fluuium Sagrã Crotoniatas Locri maximo prælio deuiciſſent, eo ipſo die auditã eſſe eã pugnã ludis Olimpiæ, memoriæ proditũ eſt. ſæpe Faunorum uoces exauditæ, ſæpe uiſæ formæ deorũ, quemuis, aut non hebetem, aut impiũ deos præſentes eſſe confiteri coegerũt. prædictiones uero, et præſenſiones rerum futurarũ quid aliud declarãt, niſi hominibus ea, quæ ſint, oſtendi, monſtrari, portendi, prædici? ex quo illa oſtenta, monſtra, portenta, prodigia dicuntur. quòd ſi ea ficta credimus licentia fabularum, Mopſum, Tireſiam, Amphiaraum, Calchantem, Helenum, quos tamen augures ne ipſæ quidem fabulæ aſciuiſſent, ſi res omnino repudiarent: nec domeſticis quidẽ exemplis docti, numen deorũ cóprobabimus? nihil nos P. Claudij bello Punico primo temeritas mouebit? qui

etiam per iocum deos irridens, cum cauea liberati pulli non paſcerentur, mergi eos in aquam iuſſit, ut biberēt, quoniā eſſe nollēt. qui riſus claſſe deuicta multas ipſi lacrymas, magnā populo R. cladem attulit. quid? collega eius Iunius eodē bello non ne tempeſtate claſſem amiſit, cū auſpicijs non paruiſſet? itaque P. Claudius à populo condemnatus eſt, Iunius necem ſibi ipſe conſciuit. C. Flaminium Celius religione neglecta cecidiſſe apud Thraſimenū ſcribit, cū magno Reip. uulnere. quorū exitio intelligi poteſt, eorū imperijs Remp. amplificatam, qui religionibus paruiſſent: & ſi conferre uolumus noſtra cū externis, cæteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur; religione, id eſt cultu deorum, multo ſuperiores. an Actij Nauij lituus ille, quo ad inueſtigandum ſuem regiones uineæ terminauit, contemnendus eſt? crederem, niſi eius augurio Rex Hoſtilius maxima bella geſſiſſet. ſed negligentia nobilitatis augurij diſciplina omiſſa, ueritas auſpiciorū ſpreta eſt, ſpecies tantū retenta. itaq; maximæ Reip. partes, in his bella, quibus Reip. ſalus continetur, nullis auſpicijs adminiſtrantur, nulla parennia ſeruantur, nulla ex acuminibus, nulli uiri uocantur: ex quo in procinctu teſtamenta perierunt. tum enim bella gerere noſtri duces incipiunt, cum auſpicia poſuerunt. at uero apud maiores tanta religionis uis fuit, ut quidam imperatores etiā ſe ipſos dijs immortalibus capite uelato uerbis certis pro Rep. deuouerent. multa ex Sibyllinis uaticinationibus, multa ex aruſpicum reſponſis commemorare poſſum, quibus ea confirmentur, quæ dubia nemini debent eſſe. atqui & no-

ſtrorum Augurum, & Hetruſcorum, & aruſpicum diſciplinam P. Scipione, C. Figulo Conſulibus res ipſa probauit. quos cum Ti. Gracchus Conſul iterum crearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem eſt repente mortuus. Gracchus cum comitia nihilo minus peregiſſet, remq́; illam in religionem populo ueniſſe ſentiret, ad ſenatũ retulit. ſenatus, quos ad ſoleret, referendũ cenſuit. aruſpices introducti, reſponderunt, non fuiſſe iuſtum comitiorum rogatorem. tum Gracchus, ut è patre audiebã, incenſus ira, ita ne uero? ego non iuſtus qui & Cõſul rogaui, & Augur, & auſpicato? an uos Thuſci ac barbari auſpiciorũ populi R. ius tenetis, & interpretes eſſe comitiorum poteſtis? itaque tum illos exire iuſſit. poſt autem è prouincia literas ad collegium miſit, ſe, cum legeret libros, recordatũ eſſe, uitio ſibi tabernaculum captũ fuiſſe in hortos Scipionis, quòd, cũ pomœrium poſtea intraſſet habendi ſenatus cauſa, in redeũdo, cũ idem pomœriũ trãſiret, auſpicari eſſet oblitus: itaque uitio creatos eſſe Conſules. Augures rem ad ſenatũ: ſenatus, ut abdicarent: Conſules abdicauerunt. quæ quærimus exempla maiora? uir ſapientiſſimus, atque haud ſcio an omnium præſtãtiſſimus, peccatũ ſuũ, quod celari poſſet, confiteri maluit, quàm hærere in Rep. religionem: Conſules ſummum imperium ſtatim deponere, quàm id tenere punctum temporis contra religionem. magna Augurum auctoritas. quid aruſpicũ ars, non ne diuina? hæc innumerabilia ex eodem genere qui uideat, non ne cogatur confiteri deos eſſe? quorum enim interpretes ſunt, eos ipſos eſſe certe neceſſe eſt. deorũ autem interpretes

ſunt: deos igitur eſſe fateamur. ac fortaſſe non omnia eueniunt, quæ prædicta ſunt. ne ægri quidem quia non omnes cõualeſcunt, icctrco ars nulla medicina eſt. ſigna oſtenduntur à dijs rerum futurarum. in his ſi qui errauerunt, non deorum natura, ſed hominum cõiectura peccauit. itaque inter omnes omnium gentiũ ſententia conſtat: omnibus enim innatum eſt, & in animo quaſi inſculptum, eſſe deos. quales ſint, uarium eſt: eſſe nemo negat. Cleãthes quidem noſter quatuor de cauſis dixit in animis hominum informatas deorũ eſſe notiones. primam poſuit eam, de qua modo dixi; quæ orta eſſet ex præſenſione rerum futurarum: alteram, quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quæ percipiuntur cœli temperatione, fœcunditate terrarum, aliarumq́; commoditatum complurium copia: tertiam, quæ terreret animos fulminibus, tempeſtatibus, nimbis, niuibus, grandinibus, uaſtitate, peſtilentia, terræ motibus, & ſæpe fremitibus, lapideisq́; imbribus, & guttis imbrium quaſi cruentis; tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus, tum præter naturam hominum, pecudumq́; portentis, tum facibus uiſis cœleſtibus, tum ſtellis ijs, quas Græci Cometas, noſtri Crinitas uocant: quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænunciæ: tum ſole geminato, quod, ut à patre audiui, Tuditano, & Aquilio Conſulibus euenerat: quo quidem anno P. Africanus ſol alter extinctus eſt. quibus exterriti homines uim quandã eſſe cœleſtẽ, & diuinam ſuſpicati ſunt. quartam cauſam eſſe, eamq́; uel maximam, æquabilitatem motus, conuerſionem cœli, ſolis, lunæ, ſiderumq́;

omnium diſtinctionem, uarietatem, pulchritudinem, ordinem: quarum rerum aſpectus ipſe ſatis indicaret, nó eſſe fortuitas. ut ſi quis in domum aliquam, aut in gymnaſium, aut in forum uenerit: cum uideat omnium rerum rationem, modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſa fieri iudicare, ſed eſſe aliquẽ intelligat, qui præſit, & cui pareatur: multo magis in tãtis motibus, tantisq; uiciſſitudinibus, tam multarum rerum, atq; tantarum ordinibus, in quibus nihil unquam immenſa, & infinita uetuſtas mentita ſit, ſtatuat neceſſe eſt, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Chryſippus quidem, quanquam eſt acerrimo ingenio, tamen ea dicit, ut ab ipſa natura didiciſſe, non ut ipſe reperiſſe uideatur. ſi enim, inquit, eſt aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod uis, quod poteſtas humana efficere non poſſit: eſt certe id, quod illud efficit, homine melius. atqui res cœleſtes, omnesq; eæ, quarum eſt ordo ſempiternus, ab homine confici nó poſſunt: eſt igitur id, quo illa cóficiuntur, homine melius. id autẽ quid potius dixerim, quã deum? etenim ſi dij non ſunt, quid eſſe poteſt in rerũ natura homine melius? in eo enim ſolo ratio eſt, qua nihil poteſt eſſe præſtantius. eſſe autem hominem, qui nihil in omni mũdo melius eſſe, quã ſe putet, deſipientis arrogãtiæ eſt. ergo eſt aliquid melius: eſt igitur profecto deus. an uero, ſi domum magnam, pulchramq; uideris, nó poſſis adduci, ut, etiam ſi dominum nó uideas, muribus illam, & muſtellis ædificatã putes: tãtũ uero ornatum mundi, tantam uarietatẽ, pulchritudinemq; rerum cœleſtium, tantã uim, & magnitudinẽ

maris,atq; terrarum,ſi tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes,nõ ne planè deſipere uidea re?an ne hoc quidem intelligimus, omnia ſupera eſſe meliora?terrã autem eſſe infimã, quam craſſiſſimus circunfundat aer,ut ob eam ipſam cauſam,quod etiã quibuſdam regionibus, atq; urbibus contingere uidemus,hebetiora ut ſint hominum ingenia propter cœli pleniorem naturam,hoc idem generi humano euenerit,ꝙ in terra, hoc eſt in craſſiſſima regione mundi, collocati ſint. & tamen ex ipſa hominũ ſolertia eſſe aliquã mentem, & eã quidem acriorem, & diuinã, exiſtimare debemus. unde enim hanc homo arripuit? ut ait apud Xenophontẽ Socrates. quin & humorẽ, & calorem,qui eſt fuſus in corpore, & terrenam ipſam uiſcerum ſoliditatem, animum deniq; illum ſpirabilem ſi quis quærat unde habemus; apparet, quòd aliud à terra ſumpſimus, aliud ab humore, aliud ab igne,aliud ab aere eo,quem ſpiritu ducimus.illud autem,quod uincit hæc omnia,rationem dico, &,ſi placet pluribus uerbis,mentem,conſilium, cogitationem, prudentiam ubi inuenimus?unde ſuſtulimus? an cætera mundus habebit omnia, hoc unum, quod plurimi eſt,non habebit?atqui certe nihil omnium rerum melius eſt mundo,nihil præſtabilius,nihil pulchrius: nec ſolum nihil eſt,ſed ne cogitari quidem quicquam melius poteſt.& ſi ratione & ſapientia nihil eſt melius, neceſſe eſt hæc ineſſe in eo, quod optimum eſſe concedimus.quid uero tanta rerũ conſentiens, conſpirans, continuata cognatio?quem nõ coget ea, quæ à me dicuntur,cõprobare? poſſet ne uno tempore florere,de=

inde uiciſſim horrere terra? aut, tot rebus ipſis ſe immutátibus, ſolis acceſſus, diſceſſusq́; ſolſtitijs, brumisq́; cognoſci? aut æſtus maritimi, fretorumq́; anguſtiæ ortu, aut obitu lunæ cómoueri? aut una totius cœli conuerſione curſus aſtrorum diſpares conſeruari? hæc ita fieri omnibus inter ſe concinentibus mundi partibus profecto non poſſent, niſi ea uno diuino, et cótinuato ſpiritu continerentur. atque hæc cũ uberius diſputantur, et fuſius, ut mihi eſt in animo facere, facilius effugiunt Academicorũ calumniam: cũ autem, ut Zeno ſolebat, breuius, anguſtiusq́; concludũtur, tũ apertiora ſunt ad reprehendendum. nam ut profluens amnis aut uix, aut nullo modo, concluſa autem aqua facile corrumpitur: ſic orationis flumine reprehenſoris uitia diluuntur, anguſtia autem concluſæ orationis non facile ſe ipſa tutatur. hæc enim, quæ dilatantur á nobis, Zeno ſic premebat. quod ratione utitur, id melius eſt, quàm id, quod ratione non utitur. nihil autem mundo melius: ratione igitur mundus utitur. ſimiliter effici poteſt, ſapientem eſſe mundum; ſimiliter, beatũ; ſimiliter, æternũ. omnia enim hæc meliora ſunt, quá ea, quæ ſunt his carentia: nec mundo quidquam melius: ex quo efficitur eſſe mũdum deũ. idemq́; hoc modo. nullius ſenſu carentis pars aliqua poteſt eſſe ſentiens. mundi autem partes ſentientes ſunt: non igitur caret ſenſu mundus. pergit idem, & urget anguſtius. nihil, inquit, quod animi, quodq́; rationis eſt expers, id generare ex ſe poteſt animantem, cópotemq́; rationis. mundus autem generat animantes, compotesq́; rationis: animás eſt igitur mũdus, cóposq́; rationis. idem

ſimilitudine,ut ſæpe ſolet,rationem concluſit hoc mo= do.ſi ex oliua modulate canentes tibiæ naſcerentur; non dubitares,quin ineſſet in oliua tibicinis quædam ſcientia.quid,ſi platani fidiculas ferrent numeroſe ſo nantes?idē ſcilicet cenſeres,in platanis ineſſe muſicā. cur igitur mūdus nō animans,ſapiensq; iudicetur,cū ex ſe procreet animantes,atque ſapientes? ſed quoniā cœpi ſecus agere,atque initio dixeram; negarā enim hanc primā partē egere oratione, quòd eſſet omnibus perſpicuū,deos eſſe: tamē id ipſum rationibus phyſicis confirmari uolo.ſic enim res ſe habet,ut omnia, quæ alantur,& creſcant,contineant in ſe uim caloris: ſine qua neq; ali poſſent,neque creſcere. nam omne,quod eſt calidum,& igneum, cietur, & agitur motu ſuo: quod autem alitur,& creſcit,motu quodā utitur cer to,& æquabili: qui quandiu remanet in nobis,tan= diu ſenſus,& uita remanet:refrigerato autem,& ex tincto calore, occidimus ipſi, & extinguimur. quod quidem Cleanthes his etiam argumentis docet,quan= tauis inſit caloris in omni corpore: negat enim ullum eſſe cibū tam grauem,quin is die,& nocte concoqua tur:cuius etiā in reliquijs ineſt calor, ijs, quas natura reſpuerit.iā uero uenæ,et arteriæ micare nō deſinunt quaſi quodam igneo motu:animaduerſumq; ſæpe eſt, cum cor animātis alicuius euulſum, ita mobiliter pal pitaret,ut imitaretur igneam celeritatem. omne igi= tur,quod uiuit,ſiue animal,ſiue terra editum, id ui= uit propter incluſum in eo calorē. ex quo intelligi de bet,eam caloris naturam uim in ſe habere uitalē per omnem mundum pertinentem. atq; id facilius cerne

mus

mus toto genere hoc igneo, quod tranat omnia, ſubtilius explicato. omnes igitur partes mundi tangam, quæ maximo calore fulctæ ſuſtinentur. quod primum in terrena natura perſpici poteſt. nam & lapidum conflictu, atque tritu elici ignem uidemus: & recenti foſſione

» *terram fumare calentem,*

atque etiã ex puteis iugibus aquam calidam trahi, & id maxime hibernis fieri temporibus, quòd magna uis terræ cauernis cõtineatur caloris, eáq; hieme ſit dẽſior, ob eamq; cauſam calorẽ inſitum in terris cõtineat arctius. longa eſt oratio, multæq; rationes, quibus doceri poſſit, omnia, quæ terra concipiat, ſemina, quæq; ipſa ex ſe generata ſtirpibus infixa contineat, ea tẽperatione caloris & oriri, & angeſcere. atque aquæ etiam admiſtum eſſe calorẽ, primum ipſe liquor, tum aquæ declarat effuſio, quæ neque cõglaciaret frigoribus, neque niue pruinaq; cõcreſceret, niſi eadẽ ſe admiſto calore liquefacta & dilapſa diffunderet. itaq; & aquilonibus, reliquiſq; frigoribus adiectis dureſcit humor: & idẽ uiciſſim mollitur tepefactus, & tabeſcit calore. atq; etiam maria agitata uentis ita tepeſcũt, ut intelligi facile poſſit in tantis illis humoribus incluſum eſſe calorẽ: nec.n. ille externus, & aduentitius habendus eſt tepor, ſed ex intimis maris partibus agitatione excitatus, quod noſtris quoq; corporibus contingit, cũ motu atq; exercitatione recaleſcunt. ipſe uero aer, qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris. ille uero & multo quidẽ calore admiſtus eſt: ipſe.n. oritur ex reſpiratione aquarum: earum enim quaſi

uapor quidam aer habendus eſt. is autem exiſtit motu eius caloris, qui aquis cõtinetur. quã ſimilitudinẽ cernere poſſumus in ijs aquis, quæ efferueſcunt ſubditis ignibus. iam uero reliqua quarta pars mundi, ea & ipſa tota natura feruida eſt, & cæteris naturis omnibus ſalutarem impertit, & uitalem calorẽ. ex quo concluditur, cũ omnes mundi partes ſuſtineantur calore, mundũ etiã ipſum ſimili, pariq; natura in tanta diuturnitate ſeruari, eoq; magis, quòd intelligi debet, calidum illud, atque igneũ ita in omni fuſum eſſe natura, ut in eo inſit procreandi uis, & cauſa gignendi: à quo & animantia omnia, & ea, quorum ſtirpes terra continentur, & naſci ſit neceſſe, & augeſcere. natura eſt igitur, quæ cõtineat mundũ omnẽ, eumq; tueatur, & ea quidem non ſine ſenſu, atque ratione: omnem enim naturam neceſſe eſt, quæ non ſolitaria ſit, neque ſimplex, ſed cum alio coniuncta, atque connexa, habere aliquem in ſe principatum, ut in homine mentẽ, in belua quiddam ſimile mentis, unde oriantur rerũ appetitus. in arborum autem, et earum rerum, quæ gignuntur è terra, radicibus ineſſe principatus putatur. principatum autem id dico, quod Græci ἡγεμονικὸν uocant: quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius. itaque neceſſe eſt illud etiã, in quo ſit totius naturæ principatus, eſſe omnium optimum, omniumq; rerum poteſtate dominatuq; digniſſimũ. uidemus autem in partibus mundi (nihil eſt enim in omni mundo, quod nõ pars uniuerſi ſit) ineſſe ſenſum & rationẽ. in ea parte igitur, in qua mũdi eſt principatus, hæc ineſſe neceſſe eſt, et acriora quidẽ, atque maiora.

quocirca ſapiētem eſſe mundū neceſſe eſt, naturamq́; eam, quæ res omnes cōplexa teneat, perfectione ratio nis excellere, eoq́; deum eſſe mundum, omnemq́; uim mūdi diuina natura cōtineri. atque mundi feruor ille purior, perlucidior, mobiliorq́; multo, ob easq́; cauſas aptior ad ſenſus cōmouendos, quàm hic noſter calor, quo hæc, quæ nota nobis ſunt, retinentur, & uigent. abſurdum eſt igitur dicere, cum homines, beſtiæq́; hoc calore teneantur, et propterea moueantur, et ſentiāt, mūdum eſſe ſine ſenſu, qui integro, et puro, et libero, eodemq́; acerrimo, & mobiliſſimo ardore teneatur; præſertim cum is ardor, qui eſt mundi, nō agitatus ab alio, neque externo pulſu, ſed per ſe ipſe, ac ſua ſponte moueatur. nam quid poteſt eſſe mundo ualentius, quod pellat, atque moueat calorē eum, quo ille teneatur? audiamus enim Platonem quaſi quendam deum philoſophorum: cui duos placet eſſe motus, unum ſuū, alterum externum; eſſe autē diuinius, quod ipſum ex ſe ſua ſponte moueatur, quā quod pulſu agitetur alieno. hunc autem motum in ſolis animis eſſe ponit, ab hisq́; principiū motus eſſe ductum putat. quapropter quoniā ex mundi ardore motus omnis oritur, is autē ardor non alieno impulſu, ſed ſua ſponte mouetur: animus ſit neceſſe eſt. ex quo efficitur, animātem eſſe mundum. atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo ineſſe intelligentiam, quòd certe eſt mundus melior, quàm ulla natura. ut enim nulla pars corporis noſtri eſt, quæ nō ſit minor, quā noſmet ipſi ſumus: ſic mundum uniuerſum pluris eſſe neceſſe eſt, quàm partē aliquam uniuerſi. quod ſi ita eſt, ſapiens ſit mundus ne

ceſſe eſt:nam ni ita eſſet,hominem,qui eſt mũdi pars, quoniam rationis eſt particeps,pluris eſſe,quàm mũ=dum omnem,oporteret. atq; etiã ſi à primis inchoa=tiſq; naturis ad ultimas perfectaſq; uolumus procede re,ad deorũ naturã perueniamus neceſſe eſt.primo.n. animaduertimus à natura ſuſtineri ea,quæ gignun=tur è terra,quibus natura nihil tribuit amplius, quã ut ea alendo,atq; augendo tueretur.beſtijs autẽ ſen=ſum & motũ dedit, & cũ quodã appetitu acceſſum ad res ſalutares,à peſtiferis receſſum: homini hoc am plius,ꝙ addidit rationem, qua regerentur animi ap=petitus,qui tũ remitterentur,tũ continerentur.quar=tus autẽ gradus,& altiſſimus,eorũ,qui natura boni, ſapienteſq; gignuntur: quibus à principio innaſcitur ratio recta,conſtanſq;,quæ ſupra hominẽ putãda eſt, deóq; tribuẽda,id eſt mundo:in quo neceſſe eſt perfe=ctam illam,atq; abſolutã ineſſe rationem.neq; enim dici poteſt,in ulla rerum inſtitutione non eſſe aliquid extremũ,atq; perfectũ.ut enim in uite,ut in pecude, niſi quæ uis obſtitit, uidemus naturam ſuo quodã iti nere ad ultimum peruenire;atq; ut pictura,& fabri ca,cæteræq; artes habent quendam abſoluti operis ef=fectum:ſic in omni natura,ac multo etiam magis,ne ceſſe eſt abſolui aliquid ac perfici.etenim cæteris natu ris multa externa,quo minus perficiãtur,poſſunt obſi ſtere:uniuerſam autẽ naturã nulla res poteſt impedi=re:propterea ꝙ omnes naturas ipſa cohibet, & conti-net.quo circa neceſſe eſt eſſe illum quartum, & altiſ ſimum gradum,quò nulla uis poſſit accedere. is autẽ gradus eſt,in quo rerũ omnium natura ponitur:quæ

quoniam talis eſt, ut præſit omnibus, & eam nulla res poſſit impedire, neceſſe eſt intelligentem eſſe mundũ, & quidem etiam ſapientem. quid autem eſt inſcitius, quàm aut eam naturam, quæ omnes res ſit complexa, non optimam dici; aut, cum ſit optima, non primum animantem eſſe, deinde rationis, & conſilij cõpotem, poſtremo ſapientẽ? qui enim aliter poteſt eſſe optima? neque enim, ſi ſtirpium ſimilis ſit, aut etiam beſtiarũ, optima putanda ſit potius, quàm deterrima: nec uero, ſi rationis particeps ſit, nec ſit tamen à principio ſapiens, non ſit deterior mũdi potius, quàm humana cõditio: homo enim ſapiens fieri poteſt: mundus autem, ſi in æterno præteriti temporis ſpatio fuit inſipiens, nũquam profecto ſapientiam conſequetur: ita erit homine deterior. quod quoniam abſurdum eſt, & ſapiens à principio mundus, & deus habendus eſt. neque enim eſt quidquam aliud præter mundum, cui nihil abſit, quodq́; undique aptum, atque perfectum, expletumq́; ſit omnibus ſuis numeris, & partibus. ſcite enim Chryſippus, ut clypei cauſa inuolucrum, uaginam autẽ gladij, ſic præter mundum cætera omnia aliorum cauſa eſſe generata, ut eas fruges, atq; fructus, quos terra gignit, animantium cauſa, animátes autem hominũ, ut equum uehendi cauſa, arandi bouem, uenãdi, et cuſtodiendi canem: ipſe autem homo ortus eſt ad mundum contemplandum, & imitandum, nullo modo perfectus, ſed quædam particula perfecti. ſed mundus, quoniam omnia complexus eſt, nec eſt quidquá quod nó inſit in eo, perfectus undique eſt. quid igitur poteſt ei deeſſe, quod eſt optimum? nihil autem eſt mente &

ratione melius:ergo hæc mundo deeſſe non poſſunt .
bene igitur idem Chryſippus,qui ſimilitudines adiun
gens omnia in perfectis,et maturis docet eſſe meliora;
ut in equo,quàm in equulo;in cane,quàm in catulo ;
in uiro,quàm in puero:iam quod in omni mũdo opti
mũ ſit,id in perfecto aliquo,atque abſoluto eſſe debe-
re.eſt autem nihil mundo perfectius,nihil uirtute me
lius:igitur mundi eſt propria uirtus.nec uero hominis
natura perfecta eſt:& efficitur tamen in homine uir
tus.quanto igitur in mundo facilius?eſt ergo in eo uir
tus:ſapiens igitur eſt,et propterea deus. atque hac mũ
di diuinitate perſpecta,tribuenda eſt ſideribus eadem
diuinitas:quæ ex mobiliſſima,puriſſimaq́; ætheris par
te gignũtur,neq; nulla præterea ſunt admiſta natura,
totaq́; ſunt calida,atque perlucida,ut ea quoq; rectiſ
ſime & animãtia eſſe,& ſentire , atq; intelligere di-
cãtur.atque ea quidem tota eſſe ignea duorũ ſenſuũ
teſtimonio confirmari Cleãthes putat,tactus, & ocu-
lorum . nam ſolis candor illuſtrior, quàm ullus ignis ,
quippe qui immenſo mũdo tam lõge,lateq́; colluceat :
& is eius tactus eſt,non ut tepefaciat ſolũ , ſed etiam
ſæpe comburat . quorum neutrum faceret , niſi eſſet
igneus.ergo,inquit,cum ſol igneus ſit,oceaniq́; alatur
humoribus,quia nullus ignis ſine paſtu aliquo poſſit
permanere:neceſſe eſt,aut ei ſimilis ſit igni, quẽ adhi-
bemus ad uſum,atque ad uictum;aut ei , qui corpori
bus animãtium cõtinetur.atque hic noſter ignis,quem
uſus uitæ requirit,confector eſt,et cõſumptor omniũ ,
idemq́;,quocũq; inuaſit, cũcta diſturbat , ac diſſipat :
contra ille corporeus,uitalis, & ſalutaris omnia cõſer-

uat,alit,auget,ſuſtinet,ſenſuq́; afficit. negat ergo eſſe dubium,horum ignium ſol utri ſimilis ſit, cũ is quoq; efficiat,ut omnia floreant,& in ſuo quæq; genere pubeſcant.quare cum ſolis ignis ſimilis eorũ ignium ſit, qui ſunt in corporibus animantiũ:ſolem quoque animantem eſſe oportet,& quidẽ reliqua aſtra, quæ oriãtur in ardore cœleſti,qui æther,uel cœlũ nominatur, cum igitur aliorum animantiũ ortus in terra ſit,aliorum in aqua,in aere aliorum:abſurdum eſſe Ariſtoteli uidetur,in ea parte,quæ ſit ad gignenda animalia aptiſſima,animal gigni nullum putare.Sidera autem æthereum locum obtinent:qui quoniam tenuiſſimus eſt,& ſemper agitatur,& uiget;neceſſe eſt,quod animal in eo gignatur,idem & ſenſu acerrimo, & mobilitate celerrima eſſe. quare cum in æthere aſtra gignantur,conſentaneum eſt,in ijs ſenſum ineſſe,& intelligentiam.ex quo efficitur,in deorum numero aſtra eſſe ducenda.etenim licet uidere acutiora ingenia, et ad intelligendum aptiora eorum, qui terras incolant eas,in quibus aer ſit purus,ac tenuis, quàm illorum, qui utantur craſſo cœlo,atque concreto. quin etiam, cibo quo utare,intereſſe aliquid ad mentis aciem putant.probabile eſt igitur,præſtantem intelligentiam in ſideribus eſſe,& quæ & ætheream mundi partẽ incolant, & marinis,terreniſq́; humoribus longo interuallo extenuatis alantur.ſenſum autem aſtrorum, atque intelligentiam maxime declarat ordo eorũ,atque conſtantia:nihil eſt enim quod ratione,& numero moueri poſſit ſine conſilio:in quo nihil eſt temerarium, nihil uarium,nihil fortuitum.ordo autem ſiderũ, & in

omni æternitate conſtantia,neq; naturā ſignificat, eſt enim plena rationis;neque fortunā,quæ amica uarietati conſtantiam reſpuit.ſequitur ergo,ut ipſa ſua ſpōte,ſuo ſenſu,ac diuinitate moueantur. Nec uero Ariſtoteles non laudandus in eo,quòd omnia,quæ mouentur,aut natura moueri cenſuit, aut ui, aut uoluntate.moueri autem ſolem,& lunam,& ſidera omnia: quæ autem natura mouerētur,hæc aut pondere deorſum,aut leuitate in ſublime ferri: quorum neutrum aſtris contingeret,propterea quòd eorum motus in orbem circunferretur.nec uero dici poteſt,ui quadā maiore fieri,ut contra naturam aſtra moueantur: quæ enim poteſt maior eſſe? reſtat igitur, ut motus aſtrorum ſit uoluntarius: quæ qui uideat, non indocte ſolum,uerum etiam impie faciat,ſi deos eſſe neget. nec ſanè multū intereſt,utrum id neget,an eos omni procuratione,atq; actione priuet: mihi enim,qui nihil agit,eſſe omnino non uidetur.eſſe igitur deos ita perſpicuū eſt,ut,id qui neget,uix eū ſanæ mētis exiſtimem.

Reſtat, ut, qualis eorum natura ſit, conſideremus:in quo nhil eſt difficilius, quàm à conſuetudine oculorū aciem mentis abducere.ea difficultas induxit & uulgo imperitos,et ſimiles philoſophos imperitorū, ut,niſi figuris hominum conſtitutis, nihil poſſent de dijs immortalibus cogitare. cuius opinionis leuitas confutata à Cotta non deſiderat orationem meam.ſed cū talem eſſe deū certa notione animi præſentiamus, primū ut ſit animans,deinde ut in omni natura nihil eo ſit præſtantius:ad hanc præſenſionem,notionemq; noſtram, nihil uideo, quod potius accommodem, quàm

ut primum hunc ipſum mundum, quo nihil fieri excellentius poteſt, animantem eſſe, & deum iudicem. hic quàm uolet Epicurus iocetur, homo non aptiſſimus ad iocandum, minimeq́; reſpiciens patriam; & dicat ſe non poſſe intelligere, qualis ſit uolubilis, & rotũndus deus: tamen ex hoc, quod ipſe etiam probat, nũquam me mouebit. placet enim illi eſſe deos, quia neceſſe ſit præſtantem aliquã eſſe naturam, qua nihil ſit melius: mundo autem certe nihil eſt melius. nec dubiũ, quin, quod animans ſit, habeatq́; ſenſum, & rationem, & mentem, id ſit melius, quàm id, quod his careat. ita efficitur, animantem, ſenſus, mentis, rationis mũdum eſſe compotem. qua ratione, deum eſſe mundum, concluditur. Sed hæc paulo poſt facilius cognoſcentur ex ijs rebus ipſis, quas mundus efficit. interea Vellei noli quæſo præteferre uos planè expertes eſſe doctrinæ. conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quàm ſphæram, uideri. nouum etiam oculorum iudiciũ habetis. ſed ſint iſta pulchriora, duntaxat aſpectu: quod mihi tamen ipſum non uidetur: quid enim pulchrius ea figura, quæ ſola omnes alias figuras complexa continet, quæq́; nihil aſperitatis habere, nihil offenſionis poteſt, nihil inciſum angulis, nihil anfractibus, nihil eminẽs, nihil lacunoſum? cũq́; duæ formæ præſtantes ſint, ex ſolidis globus, (ſic enim σφαίραν interpretari placet) ex planis autem circulus, aut orbis, qui κύκλος græce dicitur: his duabus formis contingit ſolis, ut omnes earum partes ſint inter ſe ſimillimæ, à medioq́; tantum abſit extremum, quantũ idem à ſummo: quo nihil fieri poteſt aptius. ſed ſi

hæc non uidetis, quia nunquam eruditum illũ puluerem attigiſtis: an ne hoc phyſici quidem intelligere potuiſtis, hanc æqualitatem motus, conſtantiamq; ordinum in alia figura nõ potuiſſe ſeruari? itaque nihil poteſt eſſe indoctius, quàm quod à uobis affirmari ſolet. nec enim hunc ipſum mundũ pro certo rotundũ eſſe dicitis: nã poſſe fieri, ut ſit alia figura: innumerabilesq; mundos, alios aliarũ eſſe formarũ. quæ, ſi bis bina quot eſſent didiciſſet Epicurus, *certe non diceret. ſed dũ palato, quid ſit optimũ, iudicat, cœli palatum (ut ait* Ennius) *non ſuſpexit. nam cum duo ſint genera ſiderum, quorum alterum ſpatijs immutalibus ab ortu ad occaſum cõmeans, nullum unquam curſus ſui ueſtigium inflectat; alterum autem cõtinuas conuerſiones duas ijſdem ſpatijs curſibusq; conficiat: ex utraque re & mundi uolubilitas, quæ niſi in globoſa forma eſſe non poſſet, & ſtellarũ rotundi ambitus cognoſcuntur; primusq; ſol, qui aſtrorum obtinet principatum, ita mouetur, ut cum terras larga luce compleuerit, eaſdem modo his, modo illis partibus opacet: ipſa enim umbra terræ ſoli officiens, noctem efficit: nocturnorum autem ſpatiorum eadem eſt æquabilitas, quæ diurnorum: eiuſdemq; ſolis tum acceſſus modici, tum receſſus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim ſolis orbiũ* V *defectibus &* LX *&* CCC, *quarta ferè diei parte addita, conuerſionem conficiunt annuam: inflectens autem ſol curſum tum ad ſeptentriones, tum ad meridiem, æſtates, & hiemes efficit, & ea duo tempora, quorũ alterũ hiemi ſeneſcenti adiunctum eſt, alterum æſtati. ita ex quatuor temporum*

mutationibus omnium, quæ terra, mariq; gignuntur, initia, cauſæq; ducuntur. iã ſolis annuos curſus ſpatijs menſtruis luna conſequitur: cuius tenuiſſimum lumẽ facit proximus acceſſus ad ſolem, digreſſus autem longiſſimus quiſque pleniſſimum. neq; ſolum eius ſpecies ac forma mutatur tum creſcendo, tũ defectibus in initia recurrendo, ſed etiam regio, quæ tum eſt aquilonalis, tum auſtralis. In lunæ quoque curſu eſt & brumæ quædam, & ſolſtitij ſimilitudo: multaq; ab ea manãt, et fluunt, quibus et animantes alãtur, augeſcãtq;; et pubeſcant, maturitatemq; aſſequãtur, quæ oriũtur è terra. maxime uero admirabiles ſunt motus earum quinque ſtellarum, quæ falſo uocantur errantes: nihil enim errat, quod in omni æternitate conſeruat progreſſus, & regreſſus, reliquosq; motus cõſtantes, et ratos. ꝙ eo eſt admirabilius in his ſtellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum rurſus aperiuntur; tum abeũt. tum recedunt; tum accedunt, tum ſubſequuntur; tum celerius mouentur, tum tardius; tum omnino ne mouentur quidem, ſed ad quoddã tempus inſiſtunt, quarum ex diſparibus motionibus magnum annum mathematici nominauerunt: qui tum efficitur, cum ſolis, & lunæ, & quinque errantium ad eandem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatijs eſt facta cõuerſio. quæ quã longa ſit, magna quæſtio eſt: eſſe uero certam, & definitam, neceſſe eſt. nam ea quæ Saturni ſtella dicitur, φαίνωνq; à Græcis nominatur, quæ à terra abeſt plurimum, XXX fere annis curſum ſuum conficit, in quo curſu multa mirabiliter efficiens tum antecedendo, tum retardando, tum ueſper

tinis temporibus deliteſcendo, tum matutinis rurſum ſe aperiẽdo, nihil immutat ſempiternis ſeculorũ ætatibus, quin eadem iiſdem temporibus efficiat. infra autem hãc propius à terra Iouis ſtella fertur, quæ φαέθων dicitur; eaq́; eundem XII. *ſignorum orbem annis* XII. *conficit; eaſdemq́;, quas Saturni ſtella, efficit in curſu uarietates. huic autem proximum inferiorẽ orbem tenet πυρόεις, quæ ſtella Martis appellatur; eaq́;* IIII. *&* XX *menſibus*, VI. *ut opinor, diebus minus, eundem luſtrat orbem, quem duæ ſuperiores. infra hanc autem ſtella Mercurii eſt: ea ςίλβων appellatur à Græcis: quæ anno ferè uertente ſigniferum luſtrat orbem, neq; à ſole longius unquam unius ſigni interuallo diſcedit, tũ anteuertens, tũ ſubſequens. infima eſt quinq; errantium, terræq́; proxima ſtella Veneris: quæ φωσφόρος græce, Lucifer latine dicitur, cũ antegreditur ſolem; cum ſubſequitur autem, Heſperos. ea curſum anno conficit, et latitudinem luſtrans ſigniferi orbis, & longitudinem: quod idem faciunt ſtellæ ſuperiores: neq; unquam ab ſole duorũ ſignorum interuallo longius diſcedit, tum antecedẽs, tum ſubſequens. hãc igitur in ſtellis conſtantiã, hanc tantã tam uariis curſibus in omni æternitate conuenientiam tẽporum non poſſum intelligere ſine mente, ratione, conſilio. quæ cũ in ſideribus ineſſe uideamus, non poſſumus ea ipſa nõ in deorum numero reponere. nec uero eæ ſtellæ, quæ inerrantes uocantur, non ſignificant eãdem mentem, atque prudentiam; quarum eſt quotidiana, conueniẽs, conſtanſq́; conuerſio: nec habent æthereos curſus, neque cœlo inhærentes, ut plerique dicunt phyſicæ rationis*

ignari:nõ eſt enim ætheris ea natura, ut ui ſua ſtellas complexa contorqueat : nam tenuis, ac perlucens,& æquabili calore ſuffuſus æther, nõ ſatis aptus ad ſtellas continẽdas uidetur. habent igitur ſuã ſphærã ſtellæ inerrantes ab ætherea coniunctione ſecretã, & liberam. earum autem perennes curſus, atq; perpetui, cum admirabili,incredibiliq; conſtantia, declarant in his uim,& mentem eſſe diuinam:ut,hæc ipſa qui nõ ſentiat deorum uim habere,is nihil omnino ſenſurus eſſe uideatur. nulla igitur in cœlo nec fortuna,nec temeritas,nec erratio,nec uanitas ineſt: contraq; omnis ordo,ueritas,ratio,cõſtãtia. quæq; his uacant,ea mẽtita,& falſa,plenaq; erroris eunt circũ terras,infra lunam:quæ omnium ultima eſt,in terriſq; uerſatur. cœleſtem ergo admirabilem ordinem, incredibilemq; cõſtantiã,ex qua conſeruatio ,& ſalus omnium omnis oritur,qui uacare mente putat, is ipſe mentis expers habendus eſt. haud ergo,ut opinor,errauero,ſi à principe inueſtigandæ ueritatis huius diſputationis principiũ duxero. Zeno igitur ita naturã diffinit , ut eam dicat ignem eſſe artificioſum ad gignendũ progrediẽtem uia:cenſet enim artis maxime propriũ eſſe, creare,& gignere;quodq; in operibus noſtrarum artium manus efficiat,id multo artificioſius naturã efficere, id eſt,ut dixi,ignem artificioſum , magiſtrum artium reliquarum. atq; hac quidẽ ratione omnis natura artificioſa eſt,ꝙ habet quaſi uiam quandam , & ſectã, quam ſequatur. ipſius uero mundi,qui omnia complexu ſuo coercet, & continet, natura nõ artificioſa ſolum,ſed planè artifex , ab eodẽ Zenone dicitur cõſul

trix,& prouida utilitatum,opportunitatumq; omni um.atque ut cæteræ naturæ ſuis ſeminibus quæq; gignũtur,augeſcunt,continentur:ſic natura mundi omnes motus habet uoluntarios;conatusq;,etappetitiones, quas ὁρμὰς Græci uocant,& his cõſentaneas actiones ſic adhibet,ut noſmet ipſi, qui animis mouemur, & ſenſibus.talis igitur mens mũdi cum ſit,ob eamq; cauſam prouidẽtia appellari recte poſſit(græce enim πρόνοια dicitur)hæc potiſſimum prouidet,& in his maxime eſt occupata,primum ut mundus quamaptiſſimus ſit ad permanendum,deinde ut nulla re egeat,maxime autẽ ut in eo eximia pulchritudo ſit,atque omnis ornatus. Dictum eſt de uniuerſo mũdo:dictum eſt etiam de ſideribus:ut iam propemodũ appareat multitudo nec ceſſantium deorum,nec ea,quæ agant,molientium cum labore operoſo,ac moleſto.non enim uenis,& neruis,& oſſibus continentur, nec ijs eſcis aut potionibus ueſcuntur,ut aut nimis acres,aut nimis cõcretos humores colligãt:nec ijs corporibus ſunt,ut aut caſus,aut ictus extimeſcant,aut morbos metuãt ex defatigatione membrorum.quæ uerens Epicurus,monogrammos deos,& nihil agentes commentus eſt.illi autem pulcherrima forma præditi, puriſſimaq; in regione cœli collocati, ita feruntur,moderanturq; curſus, ut ad omnia cõſeruanda,& tuenda conſenſiſſe uideãtur.multæ autem aliæ naturæ deorum ex magnis beneficijs eorum non ſine cauſa & à Græciæ ſapiẽtibus, & à maioribus noſtris conſtitutæ, nominatæq; ſunt: quidquid enim magnũ utilitatẽ generi afferet humano,id non ſine diuina bonitate erga homines fieri ar=

bitrabātur. itaque tum illud, quod erat à deo natum, nomine ipſius dei nuncupabāt: ut cum fruges Cererē appellamus, uinum autem Liberum: ex quo illud Terentij, Eunucho Act. 4. Scen: 5. Vers: 6.

» Sine Cerere, & Libero friget Venus.

tum autem res ipſa, in qua uis ineſt maior aliqua, ſic appellatur, ut ea ipſa nominetur deus, ut Fides, *ut* Mens; *quas in* Capitolio *dedicatas uidemus proxime à* M. Aemilio Scauro, *ante autē ab* Attilio Calatino *erat* Fides *conſecrata. uides* Virtutis *templum, uides* Honoris, *à* M. Marcello *renouatum: quod multis ante annis erat bello* Liguſtico *à* Q. Maximo *dedicatum. quid* Opis? *quid* Salutis? *quid* Concordiæ? Libertatis? Victoriæ? *quarum omniū rerum quia uis erat tanta, ut ſine deo regi nō poſſet, ipſa res deorū nomen obtinuit. quo ex genere* Cupidinis, *et* Voluptatis, *et* Lubentinæ Veneris *uocabula conſecrata ſunt, uitioſarum rerum, neque naturaliū: quāquam* Velleius *aliter exiſtimat: ſed tamen ea ipſa uitia naturā uehementius ſæpe pulſant. utilitatum igitur magnitudine conſtituti ſunt ij dij, qui utilitates quaſque gignebant. atque his quidē nominibus, quæ paulo ante dicta ſunt, quæ uis ſit in quoque declaratur deo. ſuſcepit autem uita hominū, conſuetudoq; cōmunis, ut beneficijs excellētes uiros in cœlum fama, ac uoluntate tollerent. hinc* Hercules, *hinc* Caſtor, *et* Pollux, *hinc* Aeſculapius, *hinc* Liber *etiam: hunc dico* Liberum Semele *natum, non eum, quem noſtri maiores auguſte, ſanctéq;* Liberum *cum* Cerere, *et* Libera *conſecrauerunt: quod quale ſit, ex myſterijs intelligi poteſt. ſed ꝙ ex nobis natos liberos*

appellamus,iccirco Cerere nati nominati ſunt Liber & Libera:quod in Libero ſeruant,in Libera nõ item, hinc etiam Romulus,quem quidem eũdem eſſe Quirinum putant:quorum cum remanerent animi, atque æternitate fruerentur,dij rite ſunt habiti, cũ & optimi eſſent,& æterni.alia quoque ex ratione, & quidem phyſica,magna fluxit multitudo deorum:qui induti ſpecie humana fabulas poetis ſuppeditauerunt, hominum autẽ uitã ſuperſtitione omni referſerunt. atque hic locus à Zenone tractatus, poſt à Cleanthe, & Chryſippo pluribus uerbis explicatus eſt. nã uetus hæc opinio Græciam oppleuit,exectũ Celum à filio Saturno,uinctum autem Saturnum ipſum à filio Ioue. phyſica ratio non inelegans incluſa eſt in impias fabulas:cœleſtem.n.altiſſimam,æthereamq; naturã, id eſt igneam, quæ per ſeſe omnia gigneret, uacare uoluerunt ea parte corporis,quæ cõiunctione alterius egeret ad procreandũ. Saturnũ autem eum eſſe uoluerunt, qui curſum,& cõuerſionem ſpatiorum, ac tẽporũ contineret:qui deus græce id ipſum nomen habet : κρόνος enim dicitur : qui eſt idem χρόνος.i.temporis ſpatium. Saturnus autẽ eſt appellatus , quòd ſaturetur annis: ex ſe enim natos comeſſe fingitur ſolitus,quia cõſumit ætas tẽporum ſpatia,annisq; præteritis inſaturabiliter expletur.uinctus eſt autẽ à Ioue, ne immoderatos curſus haberet,atque ut eum ſiderum uinculis alligaret· ſed ipſe Iupiter,id eſt iuuans pater, quem conuerſis caſibus appellamus à iuuando Iouem, à poetis pater diuumq; hominumq; dicitur,à maioribus autem noſtris optimus,maximus,& quidem ante optimus,id eſt be

neficentiſſimus,

neficentiſſimo,quàm maximus; quia maius eſt, cer=
teq; gratius prodeſſe omnibus, quàm opes magnas ha
bere. hunc igitur Ennius,ut ſupra dixi,nuncupat ita
dicens,
» Aſpice hoc ſublime candens, quem inuocant omnes
Iouem.planiusq; alio loco idem,
» Cui,quod in me eſt,execrabor hoc,quo lucet quidquid
eſt.hūc etiam augures noſtri cū dicunt, Ioue fulgēte,
tonante:dicunt enim cœlo fulgente,tonante. Euripi=
des autem,ut multa præclare,ſic hoc breuiter,
» Vides ſublime fuſum,immoderatum æthera:
» Qui tenero terram circunuectu amplectitur:
» Hunc ſummum habeto diuum: hūc perhibeto Iouem.
Aer autem,ut Stoici diſputāt, interiectus inter mare
& cœlum Iunonis nomine conſecratur:quæ eſt ſoror,
& coniux Iouis,quòd & ſimilitudo eſt ætheris,& cū
eo ſumma coniunctio. effœminarunt autem eum,Iu
noniq; tribuerunt,quòd nihil eſt eo mollius.ſed Iuno
nem à iuuando credo nominatam. Aqua reſtabat &
terra, ut eſſent ex fabulis tria regna diuiſa. datum
eſt igitur Neptuno alterum,Iouis, ut uolunt, fratri
maritimum omne regnum: nomenq; productum,ut
Portunus à portu,ſic Neptunus à nando,paulum pri
mis literis immutatis. Terrena autem uis omnis,
atque natura Diti patri dedicata eſt:qui Dis,ut apud
Græcos πλούτων,quia & recidant omnia in terras,&
oriantur è terris. is rapuit Proſerpinam,quod Græ=
corum nomen eſt: ea enim eſt, quæ περσεφόνη græce
nominatur, quam frugum ſemen eſſe uolunt, ab=
ſconditamq; quæri à matre fingunt. mater autem

eſt à gerendis frugibus Ceres, tanquam geres: caſuq́; prima litera itidem immutata, ut à Græcis: nam ab illis quoq; δημήτηρ quaſi γημήτηρ nominata eſt. iam qui magna uerteret Mauors, Minerua autem quæ uel minueret, uel minaretur. cũq; in omnibus rebus uim haberent maximã prima, & extrema, principem in ſacrificando Ianum eſſe uoluerunt: quod ab eundo nomen eſt ductum: ex quo tranſitiones peruiæ, Iani; foresq́; in liminibus profanarũ ædium, ianuæ nominantur. nam Veſtæ nomen à Græcis: ea eſt.n. quæ ab illis ἑστία dicitur. uis autem eius ad aras, et focos pertinet. itaq; in ea dea, quæ eſt rerum cuſtos intimarum, omnis & precatio, & ſacrificatio extrema eſt. nec longe abſunt ab hac ui dij penates, ſiue à penu ducto nomine (eſt enim omne, quo ueſcuntur homines, penus) ſiue ab eo, ꝙ penitus inſident, ex quo etiam penetrales à poetis uocantur. iam Apollinis nomen eſt græcum: quẽ ſolem eſſe uolunt: Dianam autem, & Lunã eandem eſſe putant: cum ſol dictus ſit, uel quia ſolus ex omnibus ſideribus eſt tantus, uel quia, cum eſt exortus, obſcuratis omnibus ſolus apparet; Luna à lucendo nominata ſit: eadem eſt enim Lucina: itaq; ut apud Græcos Dianam, eamq́; Luciferam, ſic apud noſtros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. quæ eadẽ Diana omniuaga dicitur, non à uenando, ſed ꝙ in ſeptem numeratur tanquam uagantibus. Diana dicta, quia noctu quaſi diem efficeret. adhibetur autẽ ad partus, quòd ij matureſcunt aut ſeptem nonnunquam, aut plerunq; nouem lunæ curſibus: qui quia menſa ſpatia conficiunt, menſes nominantur. côcinneq́;, ut multa,

Timæus: qui cum in hiſtoria dixiſſet, qua nocte natus Alexander eſſet, eadem Dianæ Epheſiæ templum deflagrauiſſe; adiunxit, minime id eſſe mirandum, ꝙ Diana, cum in partu Olympiadis adeſſe uoluiſſet, abfuiſſet domo. Quæ autẽ dea ad res omnes ueniret, Venerẽ noſtri nominauerunt: atq; ex ea potius uenuſtas, quã Venus ex uenuſtate. Videtis ne igitur, ut à phyſicis rebus bene, atq; utiliter inuentis tracta ratio ſit ad cõmentitios, & fictos deos? quæ res genuit falſas opiniones, erroresq́; turbulẽtos, et ſuperſtitiones penè aniles. & formæ.n.nobis deorũ, & ætates, & ueſtitus, ornatusq́; noti ſunt: genera præterea, coniugia, cognationes, omniaq́; traducta ad ſimilitudinẽ imbecillitatis humanæ: nam & perturbatis animis inducuntur: accipimus.n.deorum cupiditates, ægritudines, iracundias: nec uero, ut fabulæ ferunt, bellis, prælijsq́; caruerunt; nec ſolum, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alij dij ex alia parte defenderent; ſed etiam, ut cum Titanis, ut cum gigantibus, ſua propria bella geſſerunt. hæc & dicuntur, & creduntur ſtultiſſime, & plena ſunt futilitatis, ſummæq́; leuitatis: ſed tamen his fabulis ſpretis, ac repudiatis, deus pertinens per naturam cuiuſque rei, per terras Ceres, per maria Neptunus, alij per alia, poterunt intelligi qui, qualesq́; ſunt, quoq; eos nomine conſuetudo nuncupauerit, quos deos & uenerari, & colere debemus. cultus autem deorum eſt optimus, idemq́; caſtiſſimus, atque ſanctiſſimus, pleniſſimusq́; pietatis, ut eos ſemper pura, integra, incorrupta & mente, & uoce ueneremur: non enim philoſophi ſolum, uerum etiam maio

res noſtri ſuperſtitionē à religione ſeparauerunt. nam qui totos dies precabantur, et immolabant, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: q̧ nomen poſtea latius patuit. qui autem omnia, quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi ex relegendo, ut elegantes ex eligendo, tanquam à deligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his enim in uerbis omnibus ineſt uis legendi eadem, quæ in religioſo. ita factum eſt in ſuperſtitioſo, & religioſo, alterum uitij nomen, alterum laudis. Ac mihi uideor ſatis, & eſſe deos, & quales eſſent, oſtendiſſe. Proximum eſt, ut doceam, deorum prouidentia mundum adminiſtrari. magnus ſanè locus, & à ueſtris Cotta uexatus: ac nimirum uobiſcum omne certamen eſt. nam uobis Vellei minus notū eſt, quēadmodum quidq; dicatur. ueſtra enim ſolum legitis, ueſtra amatis: cæteros cauſa incognita condemnatis. uelut à te ipſo heſterno die dictum eſt, anum fatidicā πρόνοιαν [à Stoicis induci, id eſt prouidentiam] quod eo errore dixiſti, quia exiſtimas ab his prouidentiam fingi quaſi quandam deam ſingularem, quæ mundū omnem gubernet, & regat. ſed id præciſe dicitur. ut, ſi quis dicat Athenienſium Remp. conſilio regi, deſit illud, Ariopagi: ſic, cum dicimus prouidentia mundum adminiſtrari, deeſſe arbitrator, deorum. plene autem & perfecte ſic dici exiſtimato, prouidentia deorum mundum adminiſtrari. ita ſalem iſtum, quo caret ueſtra natio, in irridendis nobis nolitote conſumere. & mehercle, ſi me audiatis, ne experiamini quidem. non decet: non

datum eſt: non poteſtis. nec uero hoc in te unum conuenit moribus domeſticis, ac noſtrorum hominũ urbanitate limatum, ſed cum in reliquos ueſtros, tũ in eum maxime, qui iſta peperit, hominẽ ſine arte, ſine literis, inſultantem in omnes. ſine acumine ullo, ſine auctoritate, ſine lepore. dico igitur prouidentia deorũ mundum, & omnes mundi partes & initio cõſtitutas eſſe, & omni tempore adminiſtrari: eamq́; diſputationem tres in partes noſtri ferè diuidunt: quarum pars prima eſt, quæ ducitur ab ea ratione, quæ docet eſſe deos: quo conceſſo, cõfitendum eſt eorũ conſilio mundum adminiſtrari. ſecunda eſt autẽ, quæ docet omnes res ſubiectas eſſe naturæ ſentienti, ab eaq́; omnia pulcherrime geri. quo cõſtituto, ſequitur ab animantibus principijs eam eſſe generatam. tertius locus eſt, qui ducitur ex admiratione rerum cœleſtium, atq; terreſtriũ. Primũ igitur aut negandum eſt deos eſſe, quod et Democritus ſimulacra, & Epicurus imagines inducens quodã pacto negat: aut, qui deos eſſe cõcedant, ijs fatendum eſt, eos aliquid agere, idq́; præclarum. nihil eſt autem præclarius mundi adminiſtratione; deorũ igitur cõſilio adminiſtratur mundus. quod ſi aliter eſt, aliquid profecto ſit neceſſe eſt melius, & maiore ui præditũ, quàm deos, quale id cunque eſt, ſiue inanima natura, ſiue neceſſitas ui magna incitata, hæc pulcherrima opera efficiẽs, quæ uidemus. nõ eſt igitur natura deorũ præpotẽs, neque excellẽs, ſiquidem ea ſubiecta eſt ei uel neceſſitati, uel naturæ, qua cœlũ, maria, terræq; regãtur. nihil autẽ eſt præſtãtius deo: ab eo igitur neceſſe eſt mundũ regi. nulli igitur eſt naturæ obediens, aut ſubiectus deus.

omnem ergo regit ipſe naturam. etenim ſi concedimus intelligentes eſſe deos, cõcedimus etiam prouidentes, & rerum quidem maximarum. ergo utrum ignorãt, quæ res maximæ ſint, quoq́; hæ modo tractandæ, & tuendæ, an uim non habent, qua tantas res ſuſtineant, & gerant? at & ignoratio rerum aliena naturæ deorũ eſt, & ſuſtinendi muneris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in maieſtatem deorum. ex quo efficitur id, quod uolumus, deorum prouidentia mundum adminiſtrari. atqui neceſſe eſt, cum ſint dij, ſi modo ſint, ut profecto ſunt, animantes eſſe, nec ſolum animantes, ſed etiam rationis compotes, inter ſeq́; quaſi ciuili conciliatione & ſocietate coniunctos, unũ mundum, ut cõmunem Remp. atque urbem aliquam regentes. ſequitur, ut eadem ſit in his, quæ in genere humano, ratio, eadem ueritas utrobique ſit, eademq́; lex: quæ eſt recti præceptio, prauiq́; depulſio. ex quo intelligitur. prudentiam quoque, & mentem à dijs ad homines perueniſſe: ob eamq́; cauſam maiorũ inſtitutis mens, fides, uirtus, concordia, conſecratæ, & publice dedicatæ ſunt. quæ qui conuenit penes deos eſſe negare, cum eorum auguſta, & ſancta ſimulacra ueneremur? quòd ſi ineſt in hominum genere mens, fides, uirtus, concordia: unde hæc in terras, niſi à ſuperis, defluere potuerunt? cumq́; ſit in nobis cõſilium, ratio, prudentia, neceſſe eſt deo hæc ipſa habere maiora, nec habere ſolum, ſed etiam his uti in maximis, & optimis rebus. nihil autem eſt nec maius, nec melius mundo: neceſſe eſt ergo eum deorum cõſilio, & prouidentia adminiſtrari. poſtremo cũ ſatis docuerimus hos

eſſe deos, quorum inſignem uim, & illuſtrem faciem uideremus, ſolem dico, & lunam, & uagas ſtellas, & inerrantes, & cœlum, & mundum ipſum, & earum rerum uim, quæ ineſſent in omni mundo cũ magno uſu, & commoditate generis humani; efficitur, omnia regi diuina mente atque prouidentia. Ac de prima quidem parte ſatis dictum eſt. Sequitur, ut doceã omnia ſubiecta eſſe naturæ, eáq; ab ea pulcherrime regi. ſed quid ſit ipſa natura, explicandũ eſt ante breuiter, quo facilius id, quod docere uolumus, intelligi poſſit. nanq; alij naturam cenſent eſſe uim quandã ſine ratione, cientẽ motus in corporibus neceſſarios: alij autem uim participem rationis, atque ordinis, tanquam uia progredientem, declarantemq́;, quid cuiuſque rei cauſa efficiat, quid ſequatur, cuius ſolertiã nulla ars, nulla manus, nemo opifex conſequi poſſit imitãdo: ſeminis enim uim eſſe tantam, ut id, quanquã ſit perexiguum, tamen, ſi inciderit in concipientem, comprehendentemq́; naturã, nactumq́; ſit materiam, qua ali, augeriq́; poſſit, ita fingat, & efficiat in ſuo quidq; genere, partim ut tantum modo per ſtirpes alantur ſuas, partim ut moueri etiam, & ſentire, & appetere poſſint, & ex ſeſe ſimilia ſui gignere. ſunt autem, qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita diuidit, omnium, quæ ſint, naturam eſſe, corpora, & inane, quæq́; his accidant. ſed nos cum dicimus natura conſtare, adminiſtrariq́; mundum, nõ ita dicimus ut glebã, aut fragmẽtũ lapidis, aut aliquid eiuſmodi nulla cohærendi natura, ſed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, ſed ordo apparet, & artis quæ

dam ſimilitudo. quòd ſi ea, quæ à terra ſtirpibus continentur, arte naturæ uiuunt, & uigēt: profectò ipſa terra eadem ui cōtinetur & arte naturæ, quippe quæ grauidata ſeminibus omnia pariat, & fundat ex ſeſe, ſtirpes amplexa alat, & augeat, ipſáq; alatur uiciſſim à ſuperis, externiſq; naturis. eiuſdemq; expirationibus aer alitur, & æther, & omnia ſidera. ita ſi terra natura tenetur, & uiget, eadem ratio in reliquo mūdo eſt: ſtirpes enim terræ inhærent: animantes autem à ſpiratione aeris ſuſtinentur: ipſeq; aer nobiſcum uidet, nobiſcum audit, nobiſcum ſonat: nihil enim eorū ſine eo fieri poteſt. quin etiam mouetur nobiſcum: quacūque. n. imus, quacunq; mouemur, uidetur quaſi locum dare, & cedere. quæq; in medium locum mundi, qui eſt infimus, & quæ à medio in ſuperum, quæq; conuerſione rotunda circum medium feruntur, ea cōtinētem mundi efficiunt, unamq; naturam. & cum quatuor ſint genera corporum, uiciſſitudine eorum mūdi continuata natura eſt. nam ex terra aqua, ex aqua oritur aer, ex aere æther: deinde retrorſum uiciſſim ex æthere aer, ex aere aqua, ex aqua terra infima. ſic naturis his, ex quibus omnia conſtant, ſurſum, deorſum, ultro, citroq; commeantibus, mundi partium coniunctio continetur. quæ aut ſempiterna ſit neceſſe eſt, hoc eodem ornatu, quem uidemus; aut certe perdiuturna, permanens ad longinquum, & immenſum penè tempus. quorum utrumuis ut ſit; ſequitur, natura mundum adminiſtrari. quæ enim claſſium nauigatio, aut quæ inſtructio exercitus, aut rurſus (ut ea, quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio uitis, aut arboris,

quæ porrò animantis figura conformatioq́; membrorũ tantam naturæ ſolertiam ſignificat, quantam ipſe mũdus? aut igitur nihil eſt, quod ſentiente natura regatur: aut mundum regi confitendum eſt. etenim qui reliquas naturas omnes, earumq́; ſemina cõtineat, qui poteſt ipſe non natura adminiſtrari? ut ſi quis dentes, & pubertatem natura dicat exiſtere, ipſum autẽ hominem, cui ea exiſtant, non conſtare natura, nõ intelligat ea, quæ efferant aliquid ex ſeſe, perfectiorẽ habere naturam, quàm ea, quæ ex ijs efferantur. omnium autem rerum, quæ natura adminiſtrantur, ſeminator, & ſator, & parens, ut ita dicam, atque educator, et altor eſt mundus: omniaq́;, ſicut mẽbra, & partes ſuas, nutricatur, & continet. quòd ſi mundi partes natura adminiſtrantur, neceſſe eſt mundum ipſum natura adminiſtrari: cuius quidẽ adminiſtratio nihil habet in ſe quod reprehendi poſſit: ex ijs enim naturis, quæ erant, quod effici potuit optimum, effectum eſt. doceat ergo aliquis potuiſſe melius. ſed nemo unquam docebit. & ſi quis corrigere aliquid uolet, aut deterius faciet, aut id, quod fieri non potuit, deſiderabit. quòd ſi omnes mundi partes ita conſtitutæ ſunt, ut neque ad uſum meliores potuerint eſſe, neque ad ſpeciem pulchriores: uideamus, utrum ea fortuita ſint, an eo ſtatu, quo cohærere nullo modo potuerint, niſi ſenſu moderante, diuináq́; prouidentia. ſi ergo meliora ſunt ea, quæ natura, quàm illa, quæ arte perfecta ſunt, nec ars efficit quidquam ſine ratione: ne natura quidem rationis expers eſt habẽda. qui igitur conuenit, ſignũ, aut tabulam pictã cum aſpexeris, ſcire adhibitã eſſe artem;

cumq; procul curſum nauigij uideris, nō dubitare quin id ratione atq; arte moueatur; aut cū ſolariū uel deſcriptū, aut ex aqua contemplare, intelligere declarari horas arte, non caſu; mundum autem, qui & has ipſas artes, & earum artifices, & cuncta cōplectatur, cōſilij, & rationis eſſe expertem putare? quod ſi in Scythiam, aut in Britaniam ſphæram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noſter effecit Poſidonius, cuius ſingulæ conuerſiones idē efficiunt in ſole, & in luna, & in quinque ſtellis errātibus, quod efficitur in cœlo ſingulis diebus, & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea ſphæra ſit perfecta ratione? hi autem dubitant de mūdo, ex quo et oriūtur, & fiunt omnia, caſu ne ipſe ſit effectus aut neceſſitate aliqua, an ratione, an mente diuina: et Archimedē arbitrātur plus ualuiſſe in imitādis ſphæræ cōuerſionibus, quàm naturā in efficiēdis, præſertim cū multis partibus ſint illa perfecta, quàm hæc ſimulata, ſolertius. atq; ille apud actiū paſtor, qui nauē nūquā ante uidiſſet, ut procul diuinū et nouū uehiculū Argonautarū è mōte conſpexit, primo admirans, & perterritus hoc modo loquitur:

» -tanta moles labitur
» Fremebunda ex alto ingenti ſonitu & ſpiritu
» Præ ſe undas uoluit: uertices ui ſuſcitat:
» Ruit prolapſa: pelagus reſpergit: profluit:
» Ita dum interruptum credas nimbum uoluier,
» Dum quod ſublime uentis expulſum rapi
» Saxum, aut procellis, uel globoſos turbines
» Exiſtere ictos undis concurſantibus,
» Niſi quas terreſtres pontus ſtrages conciet;

» Aut forte Triton fuſcina euertens ſpecus,
» Subter radices penitus undanti in freto
» Molem ex profundo ſaxeam ad cœlum uomit.

dubitat primo, quæ ſit ea natura: quam cernit ignotā: idemq; iuuenibus uiſis, auditoq; nautico cantu,

» Sicut inciti atque alacres roſtris perfremunt
» Delphini item alia multa.
» Syluani melo
» Conſimilem ad aures cantum, & auditum refert.

ergo ut hic primo aſpectu inanimum quiddā ſenſuq; uacuum ſe putat cernere, poſt autem ſignis certioribus quale ſit id, de quo dubitauerat, incipit ſuſpicari: ſic philoſophi debuerunt, ſi forte eos primus aſpectus mū di conturbauerat, poſtea cum uidiſſent motus eius finitos, & æquabiles, omniaq; ratis ordinibus moderata, immutabiliq; conſtantia, intelligere ineſſe aliquem nō ſolum habitatorem in hac cœleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem, & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis, tantiq; muneris. nunc autem mihi uidentur ne ſuſpicari quidem, quāta ſit admirabilitas cœleſtium rerum, atque terreſtriū. principio enim terra ſita in media parte mundi, circunfuſa undique eſt hac animabili, ſpirabiliq; natura, cui nomen eſt aer, græcū illud quidem, ſed receptū iam tamen uſu à noſtris: tritū eſt enim pro latino. hunc rurſus amplectitur immenſus æther, qui conſtat ex altiſſimis ignibus. mutuemur hoc quoque uerbū, dicaturq; tam æther latine, quàm dicitur aer: etſi interpretatur Pacuuius,

» Hoc, quod memoro, noſtri cœlū, Graij perhibēt æthera.

quaſi uero nō Graius hoc dicat. at latine loquitur. ſi=

quidem nos non quaſi græce loquentem audiamus. do cet idem alio loco.

Graiugena de iſto aperit ipſa oratio.

ſed ad maiora redeamus. Ex æthere igitur innumera- biles flammæ ſiderum exiſtunt: quorũ eſt princeps ſol, omnia clariſſima luce colluſtrans, multis partibus ma ior atque amplior, quàm terra uniuerſa: deinde reli- qua ſidera magnitudinibus immenſis. atque hi tanti ignes, tamq; multi nõ modo nihil nocent terris, rebusq; terreſtribus, ſed ita proſunt, ut, ſi mota loco ſint, cõfla grare terras neceſſe ſit à tantis ardoribus, moderatione & temperatione ſublata. hic ego non mirer eſſe quẽ- quam, qui ſibi perſuadeat corpora quædã ſolida, atq; indiuidua, ui & grauitate ferri, mundumq; effici or- natiſſimũ, & pulcherrimum ex eorum corporũ cõcur- ſione fortuita? hoc qui exiſtimat fieri potuiſſe, non in- telligo cur non idem putet, ſi innumerabiles unius, & uiginti formæ literarũ uel aureæ, uel quales libet, ali- quo conijciantur, poſſe ex his in terrã excuſſis annales Ennij, ut deinceps legi poſſint, effici: quod neſcio an ne in uno quidẽ uerſu poſſit tantũ ualere fortuna. iſti autem quemadmodum aſſeuerãt ex corpuſculis nõ colore, non qualitate aliqua, quam ποιοτητα *Græci uo cant, non ſenſu præditis, ſed concurrentibus temere, atque caſu mundum eſſe perfectum? uel innumerabi les potius in omni puncto temporis alios naſci, alios in- terire? quòd ſi mundum efficere poteſt concurſus ato- morum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non poteſt? quæ ſunt minus operoſa, & multo quidem faciliora. certe ita temere de mũdo ef*

ſutiunt, ut mihi quidem nunquam hunc admirabilẽ cœli ornatum, qui locus eſt proximus, ſuſpexiſſe ui-
» deantur. præclare ergo Ariſtoteles, Si eſſent, inquit, qui
» ſub terra ſemper habitauiſſent, bonis, & illuſtribus
» domicilijs, quæ eſſent ornata ſignis, atque picturis, in-
» ſtructaq́; rebus ijs omnibus, quibus abundant ij, qui
» beati putantur, nec tamen exiſſent unquã ſupra ter-
» rã, accepiſſent autem fama, & auditione, eſſe quoddã
» numen, & uim deorum, deinde aliquo tempore, pa-
» tefactis terræ faucibus, ex illis abditis ſedibus euadere
» in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuiſſent;
» cum repente terram, & maria, cœlumq́; uidiſſent,
» nubium magnitudinem, uentorumq́; uim cognouiſ-
» ſent, aſpexiſſentq́; ſolem, eiusq́; tum magnitudinem,
» pulchritudinemq́;, tum etiã efficientiã cognouiſſent,
» quòd is diem efficeret, toto cœlo luce diffuſa; cum au
» tem terras nox opacaſſet, tum cœlum totũ cernerent
» aſtris diſtinctum, et ornatum, lunæq́; luminum uarie
» tatem tum creſcentis, tum ſeneſcentis, eorumq́; omni-
» um ortus, & occaſus, atque in omni æternitate ratos,
» immutabilesq́; curſus: hæc cum uiderent, profecto &
» eſſe deos, et hæc tanta opera deorũ eſſe arbitrarẽtur.
Atque hæc quidẽ ille. nos autẽ tenebras cogitemus tã-
tas, quantæ quondam eruptione Aetnæorum igniũ fi-
nitimas regiones obſcurauiſſe dicuntur, ut per biduũ
nemo hominem homo agnoſceret: cum autẽ tertio die
ſol illuxiſſet, tum ut reuixiſſe ſibi uiderentur. quòd ſi
hoc idem ex æternis tenebris contingeret, ut ſubito
lucem aſpiceremus: quænam ſpecies cœli uideretur
ſed aſſiduitate quotidiana, & cõſuetudine oculorum

aſſueſcunt animi:neq; admirantur, neque requirunt rationes earũ rerum, quas ſemper uident:perinde quaſi nouitas nos magis,quàm magnitudo rerũ debeat ad exquirendas cauſas excitare. quis enim hunc hominẽ dixerit,qui cũ tam certos cœli motus, tam ratos aſtrorum ordines,tamq; omnia inter ſe connexa,et apta uiderit,neget in his ullam ineſſe rationem,eaq; caſu fieri dicat,quæ quãto conſilio gerantur,nullo cõſilio aſſequi poſſumus? an cum machinatione quadam moueri aliquid uidemus,ut ſphærã,ut horas, ut alia permulta;nõ dubitamus,quin illa opera ſint rationis:cũ autẽ impetũ cœli admirabili cũ celeritate moueri, uertiq; uideamus,conſtantiſſime conficientẽ uiciſſitudines anniuerſarias,cum ſumma ſalute, & cõſeruatione rerũ omnium;dubitamus, quin ea non ſolum ratione fiãt, ſed etiam excellenti quadam diuinaq; ratione? licet enim iam,remota ſubtilitate diſputandi,oculis quodã modo contemplari pulchritudinem rerũ earum, quas diuina prouidentia dicimus cõſtitutas. ac principio terra uniuerſa cernatur,locata in media mundi ſede,ſolida,& globoſa,& undique ipſa in ſeſe nutibus ſuis cõglobata, ueſtita floribus, herbis, arboribus,frugibus. quorũ omniũ incredibilis multitudo inſatiabili uarietate diſtinguitur. adde huc fontium gelidas perennitates,liquores perlucidos amnium,riparum ueſtitus uiridiſſimos,ſpeluncarum concauas altitudines, ſaxorum aſperitates,impendentiũ montium altitudines,immenſitatesq; camporum. adde etiam reconditas auri, argẽtiq; uenas, infinitamq; uim marmoris. quæ uero, & quàm uaria genera beſtiarum uel cicurum, uel fera=

rum?qui uolucrum lapſus,atq; cantus? qui pecudum paſtus?quæ uita ſilueſtrium? quid iam de hominũ genere dicam?qui quaſi cultores terræ conſtituti,nõ patiũtur eam nec immanitate beluarũ efferari,nec ſtirpiũ aſperitate uaſtari, quorũq; operibus agri, inſulæ, litoráq; collucent,diſtincta tectis, & urbibus. quæ ſi, ut animis,ſic oculis uidere poſſemus, nemo cunctã intuẽs terrã,de diuina ratione dubitaret.at uero quãta maris eſt pulchritudo?quæ ſpecies uniuerſi?quæ multitudo,& uarietas inſularũ?quæ amœnitates orarũ,& litorũ?quot genera, quamq; diſparia partim ſubmerſarum,partim fluitantium , & innatãtium beluarũ, partim ad ſaxa natiuis teſtis inhærẽtiũ? ipſum autem mare ſic terrã appetẽs litoribus cludit, ut una ex duabus naturis conflata uideatur. exinde mari finitimus aer,die,& nocte diſtinguitur:iſq; tũ fuſus et extenuatus in ſublime fertur;tũ autẽ concretus in nubes cogitur;humoreḿq; colligens terrã auget imbribus; tum effluens huc & illuc uentos efficit. idem annuas frigorũ,& calorum facit uarietates: ideḿq; & uolatus alitũ ſuſtinet, & ſpiritu ductus alit & ſuſtentat animãtes.Reſtat ultimus,et à domicilijs noſtris altiſſimus, «
omnia cingens & coercẽs cœli cõplexus,qui idẽ æther «
uocatur,extrema ora,& determinatio mundi:in quo cũ admirabilitate maxima igneæ formæ curſus ordinatos definiunt.è quibus ſol, cuius magnitudine mul «
tis partibus terra ſuperatur, circũ eã ipſam uoluitur; «
iſq; oriens & occidens,diẽ,nocteḿq; cõficit; & modo accedens,tum autẽ recedẽs,binas in ſingulis annis re «
uerſiones ab extremo cõtrarias facit: quarũ interual- «

lo tum quaſi triſtitia quædam cōtrahit terram, tū ui ciſſim lætificat, ut cū cœlo hilarata uideatur. luna autem, quæ eſt, ut oſtendunt mathematici, maior quā dimidia pars terræ, ijſdem ſpatijs uagatur, quibus ſol: ſed tum cōgrediens cū ſole, tum digrediens, & eam lucē, quā à ſole accepit, mittit in terras, & uarias ipſa mutationes lucis habet: atque etiam tū ſubiecta, atq; oppoſita ſoli, radios eius, & lumē obſcurat; tum ipſa incidens in umbram terræ, cū eſt è regione ſolis, interpoſitu, interiectuq; terræ repente deficit: ijſdemq; ſpatijs eæ ſtellæ, quas uagas dicimus, circum terram ferūtur, eodemq; modo oriuntur, & occidūt. quarū motus tū incitantur, tū retardantur, ſæpe etiam inſiſtunt. quo ſpectaculo nihil poteſt admirabilius eſſe, nihil pulchrius. Seqtur ſtellarū inerrātiū maxima multitudo: quarū ita deſcripta diſtinctio eſt, ut ex notarū figurarū ſimilitudine nomina inuenerint. atq; hoc loco me intuēs, utar, inquit, carminibus Arati, eis, quæ à te admodū adoleſcētulo conuerſa, ita me delectāt, quia latina ſunt, ut multa ex ijs memoria teneam. ergo, ut oculis aſſidue uidemus ſine ulla mutatione, aut uarietate,

» Cætera labuntur celeri cœleſtia motu,
» Cum cœloq; ſimul noctesq; diesq; feruntur.

quorum cōtemplatione nullius expleri poteſt animus naturæ conſtantiam uidere cupientis.

» Extremusq; adeo duplici de cardine uertex
» Dicitur eſſe polus.»

hunc circum ἄρκτοι duæ feruntur, nunquā occidētes,

» Ex his altera apud Graios Cynoſura uocatur,
» Altera dicitur eſſe Helice.»

Cuius

cuius quidē clariſſimas ſtellas totis noctibus cernimus.
» Quas noſtri ſeptem ſoliti uocitare Triones.
paribusq́; ſtellis ſimiliter diſtinctis eundē cœli uerticē
luſtrat parua Cynoſura.
» Hac fidunt duce nocturna Phœnices in alto.
» Sed prior illa magis ſtellis diſtincta refulget,
» Et late prima confeſtim à nocte uidetur.
» Hæc uero parua eſt:ſed nautis uſus in hac eſt:
Nam curſu interiore breui conuertitur orbe.
et quo ſit earum ſtellarum admirabilior aſpectus,
» Has inter,ueluti rapido cum gurgite flumen,
» Toruu'Draco ſerpit ſubter,ſupraq́; reuoluens
» Seſe,conficiensq́; ſinus è corpore flexos.
eius cum totius eſt præclara ſpecies,in primis ſuſpicien
da eſt figura capitis,atque ardor oculorum.
» Huic non una modo caput ornans ſtella relucet,
» Verum tempora ſunt duplici fulgore notata,
» E`trucibusq́; oculis duo feruida lumina flagrant,
» Atq; uno mentum radianti ſidere lucet:
» Obſtipum caput & tereti ceruice reflexum
» Obtutum in cauda maioris figere dicas.
& reliquum quidem corpus draconis totis noctibus
cernimus.
» Hoc caput hic paulum ſeſe ſubitoq́; recondit,
» Ortus ubi atq; obitus parte admiſcentur in una.
Id autem caput,
» Attingens defeſſa uelut mœrentis imago
uertitur.= quam quidem Græci
» Engonaſin uocitant,genibus quia nixa feratur.
» Hic illa eximio poſita eſt fulgore corona.

atq; hæc q̃dẽ à tergo. propter caput autẽ Anguitenẽs:
» Quem claro perhibent ὀφιοῦχον nomine Graij.
» Hic preſſu duplici palmarum continet Anguem,
» Eius & ipſe manet religatus corpore toto:
» Nanque uirum medium ſerpens ſub pectora cingit.
» Ille tamen nitens grauiter ueſtigia ponit,
» Atque oculos urget pedibus, pectuſq; Nepai.
ſeptentriones autem ſequitur
» Arctophylax uulgo qui dicitur eſſe Bootes:
» Quod quaſi temone adiunctam præ ſe quatit Arctũ.
dein quæ ſequuntur. huic Booti enim
» =Subter præcordia fixa uidetur
» Stella micans radijs Arcturus nomine claro:
cui ſubiecta fertur,
» Spicum illuſtre tenens ſplendenti corpore Virgo.
atq; ita demetata ſigna ſunt, ut in tantis deſcriptioni=
bus diuina ſolertia appareat.
» Et natos Geminos inuiſes ſub caput Arcti.
» Subiectus media eſt cancer, pedibuſq; tenetur
» Magnu' Leo tremulam quatiens è corpore flãmã.
Auriga
» Sub læua Geminorum obductus parte feretur.
» Aduerſum caput huic Helice truculenta tuetur.
» At Capra læuum humerum claro obtinet.=
tum quæ ſequuntur.
» Verum hæc eſt magno atque illuſtri prædita ſigno.
» Contra Hœdi exiguũ iaciunt mortalibus ignem.
cuius ſub pedibus
» Corniger eſt ualido connexus corpore Taurus.
eius caput ſtellis conſperſum eſt frequentibus.

„ Has Græci ſtellas Hyadas uocitare ſuerunt:
à pluendo: ὕειν enim eſt pluere. noſtri imperite ſuculas, quaſi à ſuibus eſſent, non ab imbribus nominatæ. minorem autem ſeptentrionem Cepheus paſſis palmis tergo ſubſequitur.

„ Nàque ipſum ad tergũ Cynoſuræ uertitur Arcti.
hunc antecedit

„ Obſcura ſpecie ſtellarum Caſſiopea.
„ Hanc autem illuſtri uerſatur corpore propter
„ Andromeda, aufugiens aſpectum mœſta parentis.
„ Huic Equus ille iubam quatiens fulgore micanti
„ Summum contingit caput aluo: ſtellaq; iungens
„ Vna, tenet duplices communi lumine formas,
„ Aeternum ex aſtris cupiens connectere nodum.
„ Exin contortis Aries cum cornibus hæret.

quem propter

„ Piſces, quorum alter paulum prælabitur ante,
„ Et magis horriferis aquilonis tangitur alis.

ad pedes Andromedæ Perſeus deſcribitur.

„ Quẽ ſumma ab regione aquilonis flamina pulſant.

cuius propter læuum genu

„ Vergilias tenui cum luce uidebis.
„ Inde Fides leuiter poſita & connexa uidetur.
„ Inde eſt ales auis lato ſub tegmine cœli.

capiti autem Equi proximat Aquarij dextra, totuſq; deinceps Aquarius.

„ Tum gelidum ualido de pectore frigus anhelans,
„ Corpore ſemifero magno Capricornus in urbe.
„ Quem cum perpetuo ueſtiuit lumine Titan,
„ Brumali flectens contorquet tempore currum.

hinc autem aſpicitur,

» Vt ſeſe emergens oſtendat Scorpius alte
» Poſteriore trahens flexum ui corporis arcum.
» Quem propter nitens pennis conuoluitur ales.
» At propter ſe Aquila ardenti cum corpore portat.

deinde Delphinus.

» Exinde Orion obliquo corpore nitens.

quem ſubſequens

» Feruidus ille Canis ſtellarum luce refulget.

Poſt Lepus ſubſequitur,

» Curriculum nunquam defeſſo corpore ſedans.
» At Canis ad caudam ſerpens prolabitur Argo.
» Hanc Aries tegit, & ſquamoſo corpore Piſces,
» Fluminis illuſtri tangentem corpore ripas.

quam longe ſerpentem & manantem

» aſpicies, proceraq́; uincla uidebis,
» Quæ retinent Piſces caudarum à parte locata.
» Inde Nepæ cernes propter fulgentis acumen
» Aram, quam flatu permulcet ſpiritus auſtri.

propter quæ Centaurus

» Cedit Equi partis properans ſubmergere Chelis.
» Hinc dextram porgens, quadrupes quà uaſta tenetur,
» Tendit, & illuſtrem truculentus cædit ad aram.
» Hic ſeſe infernis è partibus erigit Hydra:

cuius longe corpus eſt fuſum:

» In medioq́; ſinu fulgens cratera relucet.
» Extremam nitens plumato corpore Coruus
» Roſtro tundit: & hic Geminis eſt ille ſub ipſis
» Ante Canem, graio Procyon qui nomine fertur.

hæc omnis deſcriptio ſiderũ, atque hic tãtus cœli orna

tus,ex corporibus huc,& illuc caſu,et temere cõcurſantibus potuiſſe effici cuiquã ſano uideri poteſt? aut uero alia quæ natura mentis et rationis expers hæc efficere potuit,quæ nõ modo ut fierent,ratione eguerũt, ſed intelligi qualia ſint,ſine ſumma ratione non poſſunt? nec uero hæc ſolũ admirabilia,ſed nihil maius, quàm quòd ita ſtabilis eſt mundus, atque ita cohæret ad permanendum,ut nihil ne excogitari quidẽ poſſit aptius:omnes enim partes eius undiq; medium locum capeſſentes,nitũtur æquabiliter:maxime corpora autem inter ſe iuncta permanent,cũ quodam quaſi uinculo circundata colligantur: quod facit ea natura, quæ per omnem mundum omnia mente, & ratione conficiens funditur,& ad medium rapit, & cõuertit extrema.quo circa ſi mũdus globoſus eſt,ob eamq; cauſam omnes eius partes undiq; æquales ipſæ per ſe atq; inter ſe continentur:cõtingere idem terræ neceſſe eſt ut omnibus eius partibus in mediũ uergentibus (id autem mediũ infimũ in ſphæra eſt)nihil interrũpat,quo labefactari poſſit tanta contentio grauitatis, & ponderum.eademq; ratione mare,cum ſupra terram ſit, medium tamen terræ locum expetens,conglobatur undique æqualiter,neque redũdat unquã,neq; effunditur.huic autẽ cõtinens aer fertur ille quidem leuitate ſublimi,ſed tamen in omnes partes ſe ipſe fundit: itaque & mari cõtinuatus,& iunctus eſt,& natura fertur ad cœlũ;cuius tenuitate,& calore temperatus,uitalem,& ſalutarem ſpiritũ præbet animãtibus. quem cõplexa ſumma pars cœli quæ æther dicitur,& ſuũ retinet ardorem tenuem,et nulla admiſtione cõcretũ,et

cum aeris extremitate coniungitur. In æthere autem aſtra uoluuntur: quæ ſe & nixu ſuo conglobata cõtinent; & forma ipſa figuraq́;, ſua momenta ſuſtentãt: ſunt enim rotũda: quibus formis, ut ante dixiſſe uideor, minime noceri poteſt. ſunt autem ſtellæ natura flãmeæ: quocirca terræ, maris, aquarũ uaporibus aluntur ijs, qui à ſole ex agris tepefactis, et ex aquis excitãtur: quibus altæ, renouatæq́; ſtellæ, atque omnis æther refundunt eadem, & rurſum trahũt in idem, nihil ut ferè intereat, aut admodũ paululũ, quod aſtrorũ ignis, & ætheris flamma conſumat. ex quo euenturũ noſtri putant id, de quo Panætium addubitare dicebãt, ut ad extremum omnis mundus igneſceret, cum humore cõſumpto, neque terra ali poſſet, neque remearet aer, cuius ortus aqua omni exhauſta eſſe non poſſet: ita relinqui nihil præter ignem: à quo rurſum animãte, ac deo renouatio mũdi fieret, atque idẽ ornatus oriretur. nolo in ſtellarũ ratione multus uobis uideri, maximeq́; earũ, quæ errare dicũtur: quarũ tantus eſt concentus ex diſſimillimis motibus, ut cum ſumma Saturni refrigeret, media Martis incendat, his interiecta Iouis illuſtret, & temperet, infraq́; Martem duæ ſoli obediant, ipſe ſol mundũ omnẽ ſua luce cõpleat, ab eoq́; luna illuminata grauiditates, et partus afferat, maturitatesq́; gignendi, quæ copulatio rerũ, & quaſi conſentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio naturæ quem nõ mouet; hunc horum nihil unquam reputauiſſe certo ſcio. Age ut à cœleſtibus rebus ad terreſtres ueniamus: quid eſt in his, in quo non naturæ ratio intelligentis appareat? principio, eorum, quæ gignuntur è terra,

ſtirpes & ſtabilitatem dant ijs, quæ ſuſtinent, et ex terra ſuccum trahunt, quo alantur ea, quæ radicibus continentur, obducunturq; libro aut cortice trunci, quo ſint à frigoribus, et à caloribus tutiores. iam uero uites ſic clauiculis adminicula, tanquam manibus, apprehendunt, atque ita ſe erigũt, ut animãtes. quin etiã à caulibus, braſſicisq;, ſi propè ſati ſint, ut à peſtiferis, & nocentibus refugere dicuntur, nec eos ulla ex parte cõtingere. animantiũ uero quãta uarietas eſt? quãta ad eã rem uis, ut in ſuo quoque genere permaneãt? quarum aliæ corijs tectæ ſunt, aliæ uillis ueſtitæ, aliæ ſpinis hirſutæ: pluma alias, alias ſquama uidemus obductas, alias eſſe cornibus armatas, alias habere effugia pennarum. paſtũ autem animãtibus large & copioſe natura eũ, qui cuique aptus erat, cõparauit. enumerare poſſum, ad eũ paſtum capeſſendum, conficiendumq; quæ ſit in figuris animantiũ, & quàm ſolers ſubtilisq; deſcriptio partiũ, quamq; admirabilis fabrica mẽbrorũ: omnia enim, quæ quidẽ intus incluſa ſunt, ita nata, atque ita locata ſunt, ut nihil eorũ ſuperuacaneũ ſit, nihil ad uitã retinẽdã nõ neceſſariũ. dedit autẽ eadẽ natura beluis, & ſenſum, & appetitũ; ut altero conatũ haberent ad naturales paſtus capeſſendos, altero ſecernerẽt peſtifera à ſalutaribus. iam uero alia animalia gradiẽdo, alia ſerpẽdo ad paſtũ accedũt, alia uolãdo, alia nando, cibumq; partim oris hiatu, & dentibus ipſis capeſſunt, partim unguiũ tenacitate arripiunt, partim adũcitate roſtrorũ: alia ſugunt, alia carpunt, alia uorãt, alia mãdunt. atque etiã aliorũ ea eſt humilitas, ut cibum terreſtrem roſtris facile contingant. quæ au

tem altiora ſunt, ut anſeres, ut cygni, ut grues, ut cameli, adiuuantur proceritate collorum. manus etiã data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficiles aditus habebant ad paſtum. at quibus beſtijs erat is cibus, ut alius generis beſtijs ueſcerentur; aut uires natura dedit, aut celeritatem: data eſt quibuſdã etiam machinatio quædam atque ſolertia: ut in araneolis, aliæ quaſi rete texunt, ut, ſi quid inhæſerit, cõficiant; aliæ autem ut ex inopinato obſeruãt, et, ſi quid incidit, arripiunt, idq́; conſumunt. Pinna (uero (ſic enim græce dicitur) duabus grandibus patula conchis cum parua ſquilla quaſi ſocietatem coit comparandi cibi. itaque cum piſciculi parui concham hiantem innatauerint, tum admonita à ſquilla pinna morſu cõprimit conchas. ſic diſſimilimis beſtiolis cõmuniter cibus quæritur, in quo admirandum eſt, cõgreſſu ne aliquo inter ſe, an iam inde ab ortu naturæ ipſæ congregatæ ſint. eſt etiam admiratio non nulla in beſtijs aquatilibus ijs, quæ gignũtur in terra: ueluti crocodili, fluuiatilesq́; teſtudines, quædamq́; ſerpentes ortæ extra aquam, ſimul ac primum niti poſſunt, aquam perſequuntur. quin etiam anatum oua gallinis ſæpe ſupponimus: ex quibus pulli orti primum aluntur ab ijs, ut à matribus; deinde eas relinquunt, à quibus excluſi, fotiq́; ſunt, & effugiunt, cum primum aquam quaſi naturalem domum uidere potuerunt. tantam ingenuit animantibus conſeruandi ſui natura cuſtodiam. legi etiam ſcriptum, eſſe auem quandam, quæ Platalea nominetur: eam ſibi cibum quærere aduolantem ad eas aues, quæ ſe in mari mergerent: quem cum

emerſiſſent, piſcemq; cepiſſent, uſque eò premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent: id quod ipſa inuaderet. eademq; hæc auis ſcribitur conchis ſe ſolere complere, eaſq;, cum ſtomachi calore concoxerit, euomere, atque ita elligere ex ijs, quæ ſunt eſculenta. Ranæ autem marinæ dicuntur obruere ſeſe arena ſolere, & moueri propè aquam; ad quas quaſi ad eſcam piſces cum acceſſerint, confici à ranis atque conſumi. Miluo eſt quoddam bellum naturale cum coruo. ergo aliter alterius, ubicunque nactus eſt, oua frangit. Illud uero ab Ariſtotele animaduerſum, à quo pleraque, quis poteſt non mirari? Grues, cum loca calidiora petentes maria tranſmittunt, trianguli formam efficere: eius autem ſummo angulo aer ab ijs aduerſus pellitur: deinde ſenſim ab utroque latere, tanquam remis, ita pennis curſus auium leuatur. baſis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi uentis adiuuatur, hæq; in tergo præuolantiũ colla & capita reponunt. quod quia ipſe dux facere non poteſt, quia non habet ubi nitatur, reuolat, ut ipſe quoque quieſcat. in eius locum ſuccedit ex ijs quæ acquieuerunt: eaq; uiciſſitudo in omni curſu conſeruatur. Multa eiuſmodi proferre poſſum: ſed genus ipſum uidetis. Iam uero illa etiam notiora, quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ, ut in paſtu circunſpectent, ut in cubilibus delitescant. atque illa mirabilia. quid ea, quæ nuper, id eſt paucis ante ſeculis, medicorum ingenijs reperta ſunt? uomitione canis purgare aluos ibes Aegyptiæ curãt. auditum eſt, pãtheras, quæ in barbaria uenenata carne caperẽtur, remediũ quod-

dam habere; quo cum eſſet uſæ, non morerentur: capras autem in Creta feras, cũ eſſent confixæ uenenatis ſagittis, herbam quærere, quæ dictamus uocaretur; quam cum guſtauiſſent, ſagittas excidere dicunt è corpore. ceruæq; paulo ante partum perpurgant ſe quadam herbula, quæ Seſelis dicitur. iam illa cernimus, ut contra metum, & uim ſuis ſe armis quæq; defendat: cornibus tauri, apri dentibus, morſu leones, aliæ fuga ſe, aliæ occultatione tutãtur: atramenti effuſione ſepiæ, torpore torpedines. multæ etiã inſectantes odoris intolerabili fœditate depellũt. ut uero perpetuus mundi eſſet ornatus, magna adhibita cura eſt à prouidẽtia deorum, ut ſemper eſſent & beſtiarum genera, & arborum, omniumq; rerum, quæ altæ aut radicibus à terra aut ſtirpibus continerentur. quæ quidem omnia eam uim ſeminis habent in ſe, ut ex uno plura generentur: idq; ſemen incluſum eſt in intima parte earum baccarum, quæ ex quaque ſtirpe funduntur: iiſdemq; ſeminibus & homines affatim naſcuntur, et terræ eiuſdẽ generis ſtirpium renouatione complentur. quid loquar, quanta ratio in beſtiis ad perpetuam conſeruationem earum generis appareat? nam primum aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt: quod perpetuitatis cauſa machinata natura eſt. deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptiſſimæ, & in mari, & in fœmina commiſcendorum corporum miræ libidines. cum autem in locis ſemen inſedit, rapit omnem ferè cibum ad ſeſe, eoq; ſeptum fingit animal: quod cum ex utero elapſum excidit, in iis animantibus, quæ lacte aluntur, omnis ferè cibus matrũ

lacteſcere incipit, eaq́; quæ paulo ante nata ſunt, ſine magiſtro, duce natura mãmas appetunt, earumq́; ubertate ſaturantur. atque ut intelligamus nihil horũ eſſe fortuitum, & hæc omnia eſſe prouidæ, ſolertisq́; naturæ: quæ multiplices fœtus procreant, ut ſues, ut canes, his mammarum data eſt multitudo: quas eaſdem paucas habent eæ beſtiæ, quæ pauca gignunt. quid dicam, quantus amor beſtiarũ ſit in educandis cuſtodiendisq́; ijs, quæ procreauerint, uſque ad eum finem, dum poſſint ſe ipſa defendere? etſi piſces, ut aiunt, oua cum genuerunt, relinquũt: facile enim illa aqua & ſuſtinentur, & fœtum fundunt. teſtudines autem, & crocodilos dicunt, cum in terra partũ ediderint, obruere oua, deinde diſcedere. ita & naſcuntur, & educantur ipſa per ſeſe. iam gallinæ, auesq́; reliquæ & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia ſibi, nidosq́; conſtruunt, eosq́; quàm poſſunt molliſſime ſubſternũt, ut quamfacillime oua ſeruentur. ex quibus pullos cũ excluſerint, ita tuentur, ut & pennis foueant, ne frigore lædantur; &, ſi eſt calor, à ſole ſe opponant. cũ autem pulli pinnulis uti poſſunt, tũ uolatus eorũ matres proſequuntur, reliqua cura liberantur. accedit etiã ad nõnullorum animantium, & earũ rerũ, quas terra gignit, conſeruationem, & ſalutem, hominum etiam ſolertia, & diligentia. nam multæ & pecudes, & ſtirpes ſunt, quæ ſine procuratione hominũ ſaluæ eſſe nõ poſſunt. magnæ etiam opportunitates ad cultum hominum, atque abundantiã aliæ alijs in locis reperiuntur. Aegyptum Nilus irrigat; & cum tota æſtate obrutã, oppletamq́; tenuit, tum recedit, mollitosq́; & oblima-

*tos agros ad ſerendum relinquit. Meſopotamiam ferti=
lem efficit Eufrates: in quam quotannis quaſi nouos
agros inuehit. Indus uero, qui eſt omniũ fluminũ ma=
ximus, non aqua ſolum agros lætificat, & mitigat,
ſed eos etiam conſerit: magnam enim uim ſeminũ ſe=
cũ frumenti, & ſimiliũ dicitur deportare. multaq́; a=
lia in alijs locis cõmemorabilia proferre poſſum, mul=
tos fertiles agros alios aliorũ fructuum. ſed illa quan=
ta benignitas naturæ, quòd tam multa ad ueſcendum
tam uaria, tamq́; iucunda gignit? neque ea uno tem=
pore anni: ut ſemper & nouitate delectemur, & co=
pia. quàm tempeſtiuos autem dedit, quàm ſalutares nõ
modo hominum, ſed etiam pecudum generi, ijs deni=
que omnibus, quæ oriuntur è terra, uentos eteſias? quo
rum flatu nimij temperantur calores. ab ijſdem etiam
maritimi curſus celeres, & certi diriguntur. multa
prætereunda ſunt, & tamen multa dicuntur. enu=
merari enim non poſſunt fluminum opportunitates,
æſtus maritimi, multũ accedentes, & recedentes, mon=
tes ueſtiti, atque ſilueſtres, ſalinæ ab ora maritima re=
motiſſimæ. medicamentorũ ſalutarium pleniſſimæ ter
ræ, artes denique innumerabiles ad uictum, & ad ui=
tam neceſſariæ. iam diei noctiſq́; uiciſſitudo conſeruat
animantes, tribuens aliud agendi tempus, aliud quie=
ſcendi. ſic undique omni ratione concluditur, mente,
conſilioq́; diuino omnia in hoc mundo ad ſalutem om
nium, conſeruationemq́; admirabiliter adminiſtrari.
ſin quæret quiſpiam, cuiuſnam cauſa tãtarũ rerũ mo=
litio facta ſit, arborum ne & herbarum, quæ quan=
quam ſine ſenſu ſunt, tamen à natura ſuſtinentur? at*

id quidem abſurdum eſt. an beſtiarum? nihilo probabilius, deos mutarum, & nihil intelligentium cauſa tantū laboraſſe. quorū igitur cauſa quis dixerit effectum eſſe mundum? eorum ſcilicet animantium, quæ ratione utuntur. hi ſunt dij, & homines: quibus profectò nihil eſt melius: ratio eſt enim, quæ præſtat omnibus: itaq; fit credibile, deorum & hominum cauſa factum eſſe mundum, quæq; in eo ſint omnia. faciliusq; intelligetur, à dijs immortalibus hominibus eſſe prouiſum, ſi erit tota hominis fabricatio perſpecta, omnisq; humanæ naturæ figura, atq; perfectio. nam cum tribus rebus animantium uita teneatur, cibo, potione, ſpiritu, ad hæc omnia percipienda os eſt aptiſſimū, quod adiunctis naribus ſpiritu augetur. dentibus autem in ore conſtructis manditur, atq; ab his extenuatur, & mollitur cibus. eorum aduerſi acuti morſu diuidunt eſcas, intimi autem cōficiunt, qui gemini uocātur: quæ cōfectio etiam à lingua adiuuari uidetur. linguā autem ad radices eius hærens excipit ſtomachus: quò primū illabūtur ea, quæ accepta ſunt ore. is utraque ex parte tonſillas attingens, palato extremo, atq; intimo terminatur. atq; is agitatione & motibus linguæ cum depulſum, & quaſi detruſum cibum accepit, depellit. ipſius autē partes eæ, quæ ſunt infra id, quod deuoratur, dilatantur; quæ autem ſupra, contrahuntur. ſed cum aſpera arteria (ſic enim à medicis appellatur) oſtium habeat adiunctū linguæ radicibus, paulo ſupra, quàm ad linguam ſtomachus annectitur; eaq; ad pulmones uſq; pertineat, excipiatq; animam eā, quæ ducta ſit ſpiritu, eademq; à pulmonibus reſpiret, & red

dat:tegitur quaſi quodam operculo. quod ob eam cau ſam datum eſt, ne, ſi quid in eam cibi forte incidiſſet, ſpiritus impediretur. ſed cum alui natura, ſubiecta ſto macho, cibi, & potionis ſit receptaculum, pulmones au tem, & cor extrinſecus ſpiritum adducant: in aluo multa ſunt mirabiliter effecta: quæ cõſtant ferè è ner uis. eſt autem multiplex, & tortuoſa, arcetq́;, & conti net ſiue illud aridum eſt, ſiue humidum quod recipit, ut id mutari, & concoqui facile poſſit: eáq́; tũ aſtrin= gitur, tum relaxatur, atq; omne, quod accepit, cogit, & confundit: ut facile & calore, quem multum ha= bet, & terendo cibo, & præterea ſpiritu omnia co= cta, atq; confecta in reliquum corpus diuidantur. in pulmonibus autem ineſt raritas quædam, & aſſimilis ſpongijs mollitudo, ad hauriendum ſpiritum aptiſſi= ma: qui tum ſe contrahunt aſpirantes, tum ſpiritu di= latant, ut frequenter ducatur cibus animalis, quo ma xime aluntur animantes. ex inteſtinis autem et aluo ſecretus à reliquo cibo ſuccus is, quo alimur, pmanat ad iecur per quaſdam à medio inteſtino uſq; ad por= tas iecoris (ſic enim appellant) ductas, et directas uias, quæ pertinent ad iecur, eiq́; adhærent. atq; inde aliæ pertinẽtes ſunt, per quas cadit cibus à iecore dilapſus. ab eo cibo cũ eſt ſecreta bilis, ijq́; humores, qui ex reni bus profunduntur, reliqua ſe in ſanguinem uertunt, ad eaſdemq́; portas iecoris confluunt, ad quas omnes eius uiæ pertinent: per quas lapſus cibus ex hoc ipſo lo co in eã uenã, quæ caua appellatur, confunditur, pq́; eã ad cor confectus iam coactusq́; perlabitur: à corde autem in totũ corpus diſtribuitur per uenas admodũ

multas, in omnes partes corporis pertinentes. quemad modum autem reliquiæ cibi depellantur tũ aſtringẽti bus ſe inteſtinis, tum relaxantibus, haud ſanè difficile dictu eſt, ſed tamen prætereũdum eſt, ne quid habeat iniucunditatis oratio. illa potius explicetur incredibilis fabrica naturæ. nã quæ ſpiritu in pulmones anima ducitur, ea caleſcit primum ab ipſo ſpiritu, deinde co=agitatione pulmonum: ex eáq; pars redditur reſpiran do, pars concipitur cordis parte quadam, quam uentri culum cordis appellãt: cui ſimilis alter adiunctus eſt, in quem ſanguis à iecore per uenam illã cauã influit. eóq; modo ex his partibus & ſanguis per uenas in o=mne corpus diffunditur, & ſpiritus p arterias. utræq; autem crebræ, multæq; toto corpore intextæ uim quã dam incredibilem artificioſi operis, diuiniq; teſtantur. quid dicam de oſſibus? quæ ſubiecta corpori mirabiles commiſſuras habent, & ad ſtabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. huc adde neruos, à quibus artus continentur; eorumq; implicationem toto corpo re pertinentem: qui, ſicut uenæ, & arteriæ à corde tra ctæ, & profectæ, in corpus omne ducuntur. ad hanc prouidentiam naturæ tam diligentem, tamq; ſoler=tem adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à deo, quamq; eximiæ tributæ ſint: qui primum eos humo excitatos celſos, et erectos conſtituit, ut deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. ſunt enim è terra homines nõ ut inco=læ, atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum, atque cœleſtium: quarum ſpectaculum ad nul

lum aliud genus animãtium pertinet. ſenſus autẽ in terpretes ac nuncij rerum, in capite tanquam in arce mirifice ad uſus neceſſarios & facti, & collocati ſunt. nam oculi, tanquã ſpeculatores, altiſſimũ locũ obtinẽt; ex quo plurima cõſpicientes, fungantur ſuo munere. & aures cum ſonum recipere debeant, qui natura in ſublime fertur; recte in altis corporum partibus collocatæ ſunt. itemq́; nares, eo quòd omnis odor ad ſuperiora fertur, recte ſurſum ſunt: & quòd cibi & potionis iudicium magnum earum eſt, non ſine cauſa uicinitatẽ oris ſecutæ ſunt. Iam guſtatus, qui ſentire eorũ, q̃bus ueſcimur, genera debet, habitat in ea parte oris, qua eſculentis, & poculentis iter natura patefecit. tactus autẽ toto corpore æquabiliter fuſus eſt, ut omnes ictus, omnesq́; nimios & frigoris, & caloris appulſus ſentire poſſimus. atque ut in ædificijs architecti auertũt ab oculis & naribus dominorũ ea, quæ profluentia neceſſario tetri eſſent aliquid habitura: ſic natura res ſimiles procul amandauit à ſenſibus. quis uero opifex, præter naturã, qua nihil poteſt eſſe callidius, tantã ſolertiã perſequi potuiſſet in ſenſibus? quæ primũ oculos membranis tenuiſſimis ueſtiuit, et ſepſit: quas primũ perlucidas fecit, ut per eas cerni poſſet; firmas autẽ, ut cõtinerentur. ſed lubricos oculos fecit, & mobiles, ut & declinarent, ſi quid noceret; et aſpectũ, quò uellent, facile cõuerterent. aciesq́; ipſa, qua cernimus, quæ pupilla uocatur, ita parua eſt, ut ea, quæ nocere poſſint, facile uitet. palpebræq́;, quæ ſunt tegumẽta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciẽ, aptiſſime factæ et ad claudẽdas pupillas, ne quid incideret;

& ad

& ad aperiendas:idq́; prouidit ut identidẽ fieri poſſet cùm maxima celeritate.munitæq́; ſunt palpebræ tanquã uallo pilorum:quibus & apertis oculis, ſi quid incideret,repelleretur;& ſomno conniuentibus, cũ oculis ad cernendũ non egeremus,ut qui tanquã inuoluti quieſcerẽt.latent præterea utiliter,& excelſis undique partibus ſepiuntur.primum enim ſuperiora ſuperciliis obducta ſudorẽ à capite, & fronte defluentẽ, repellunt,genæ deinde ab inferiore parte tutantur ſubiectæ,leuiterq́; eminentes. naſus ita locatus eſt,ut quaſi murus oculis interiectus eſſe uideatur.auditus autem ſemper patet:eius enim ſenſu etiam dormientes egemus.à quo cum ſonus eſt acceptus,etiam è ſomno excitamur.flexuoſum iter habet,ne quid intrare poſſit, ſi ſimplex & directũ pateret.prouiſum etiam,ut ſi qua minima beſtiola conaretur irrũpere,in ſordibus aurium,tanquam in uiſco,inhæreſceret.extra autem eminent,quæ appellantur aures, & tegendi cauſa factæ, tutãdiq́; ſenſus, & ne adiectæ uoces laberẽtur, atque errarent,priuſquã ſenſus ab his pulſus eſſet.ſed duros, & quaſi corneolos habent introitus, multiſq́; cũ flexibus,ꝙ his naturis relatus amplificatur ſonus.quocirca & in fidibus teſtudine reſonatur , aut cornu : & ex tortuoſis locis,& incluſis referuntur ampliores. ſimiliter nares,quæ ſemper propter neceſſarias utilitates patent,cõtractiores habẽt introitus,ne quid in eas,quod noceat, poſſit peruadere : humoremq́; ſemper habent ad puluerem multaq́; alia repellenda non inutilem . guſtatus præclare ſeptus eſt : ore enim continetur, & ad uſum apte,& ad incolumitatis cuſtodiam.omniſq́;

ſenſus hominum multo antecellit ſenſibus beſtiarum. primum enim oculi in ijs artibus, quarum iudiciũ eſt oculorum, in pictis, fictis, cælatisq; formis, in corporum etiam motione, atque geſtu multa cernunt ſubtilius: colorum etiam, & figurarum tum uenuſtatem, atque ordinem, &, ut ita dicam, decentiam oculi iudicant: atque etiam alia maiora: nam & uirtutes, & uitia cognoſcunt; iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidumq; cognoſcunt. aurium item eſt admirabile quoddam artificioſumq; iudicium, quo iudicatur & in uocis, & in tibiarum, neruorumq; cantibus uarietas ſonorum, interualla, diſtinctio, & uocis genera permulta, canorum, fuſcum; leue, aſperum; graue, acutum; flexibile, durum; quæ hominũ ſolum auribus iudicantur. nariumq; item, & guſtandi, et aperte tangẽdi magna iudicia ſunt. ad quos ſenſus capiendos, & perfruendos plures etiam, quàm uellem, artes repertæ ſunt. perſpicuum eſt enim, quò cõpoſitionem unguentorũ, quò ciborum conditiones, quò corporũ lenocinia processerint. iam uero animũ ipſum, mentemq; hominis, rationem, conſilium, prudentiam, qui nõ diuina cura perfecta eſſe perſpicit, is his ipſis rebus mihi uidetur carere. de quo dum diſputarem, tuã mihi dari uelim Cotta eloquentiã. quo enim tu illa modo diceres? quãta primum intelligentia, deinde conſequentium rerum cum primis coniunctio, & comprehenſio eſſet in nobis: ex quo uidelicet, quid ex quibuſque rebus efficiatur, idq; ratione, concludimus: ſingulasq; res diffinimus, circunſcripteq; complectimur: ex quo ſci-

entia intelligitur quam uim habeat, qualis ſit: qua ne in deo quidem eſt res ulla præſtantior. quãta uero illa ſunt, quæ uos Academici infirmatis, & tollitis, quòd & ſenſibus, & animo ea, quæ extra ſunt, percipimus, atque comprehendimus. ex quibus collatis inter ſe, & comparatis artes quoque efficimus, partim ad uſum uitæ, partim ad oblectationẽ neceſſarias. iam uero domina rerum, ut uos ſoletis dicere, eloquendi uis quàm eſt præclara, quamq́; diuina? quæ primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, diſcere, & ea, quæ ſcimus, alios docere poſſimus. deinde hac cohortamur, hac perſuademus, hac conſolamur afflictos, hac deducimus perterritos à timore, hac geſtientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiasq́; reſtinguimus. hæc nos iuris, legum, urbium ſocietate deuinxit, hæc à uita immani, & fera ſegregauit. ad uſum autem orationis, incredibile eſt, niſi diligenter attenderis, quãta opera machinata natura ſit. primum enim à pulmonibus arteria uſque ad os intimum pertinet: per quam uox principium à mente ducens, percipitur, & funditur. deinde in ore ſita lingua eſt, finita dentibus. ea uocem immoderate profuſam fingit, & terminat: quæ ſonos uocis diſtinctos & preſſos efficit, cũ & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. itaque plectri ſimilem linguam noſtri ſolent dicere, cordarum dentes, nares cornibus ijs, qui ad neruos reſonant in cãtibus. quàm uero aptas, quamq́; multarum artium miniſtras manus natura homini dedit? digitorum enim contractio facilis, facilisq́; porrectio, propter molles commiſſuras, & artus, nullo in motu laborat. itaque

ad pingendum, ad fingendum, ad ſculpendum, ad neruorum eliciēdos ſonos, ac tibiarum apta manus eſt ad motione digitorum. atq; hæc oblectationis, illa neceſſitatis. cultus dico agrorū, extructionesq; tectorū, tegumēta corporum uel texta, uel ſuta, omnemq; fabricā æris, & ferri: ex quo intelligitur, adinuenta animo, percepta ſenſibus, adhibitis opificum manibus omnia nos cōſecutos, ut tecti, ut ueſtiti, ut ſalui eſſe poſſimus, urbes, muros, domicilia, delubra haberemus. iam uero operibus hominum, id eſt manibus, cibi etiam uarietas inuenitur & copia. nam & agri multa ferunt manu quæſita, quæ uel ſtatim conſumantur, uel mandentur condita uetuſtati: & præterea ueſcimur beſtijs & terrenis, & aquatilibus, & uolatilibus, partim capiendo, partim alendo. efficimus etiam domitu noſtro quadrupedum uectiones: quorū celeritas, atq; uis nobis ipſis affert uim, & celeritatem. nos onera quibuſdam beſtijs, nos iuga imponimus: nos elephantorū acutiſſimis ſenſibus, nos ſagacitate canum ad utilitatem noſtram abutimur: nos è terræ cauernis ferrum elicimus, rem ad colendos agros neceſſariam: nos æris, argenti, auri uenas penitus abditas inuenimus, & ad uſum aptas, & ad ornatum decoras: arborum autem conſectione, omniq; materia, & culta, & ſilueſtri, partim ad calefaciendum corpus igni adhibita, et ad mitigandum cibum utimur, partim ad ædificandum, ut tectis ſepti frigora, caloresq; pellamus. magnos uero uſus affert ad nauigia facienda. quorum curſibus ſuppeditantur omnes undique ad uitam copiæ: quasq; res uiolentiſſimas natura genuit, earum mode

rationem nos ſoli habemus; maris, atque uentorum, propter nauticarum rerum ſcientiam: plurimisq́; maritimis rebus fruimur, atque utimur. terrenorum itē cōmodorum omnis eſt in homine dominatus. nos campis, nos montibus fruimur: noſtri ſunt amnes, noſtri lacus: nos fruges ſerimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus terris fœcunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, auertimus; noſtris denique manibus in rerum natura quaſi alterā naturam efficere conamur. quid uero? hominum ratio non in cœlum uſque penetrauit? ſoli enim ex animantibus nos aſtrorum ortus, obitus, curſusq́; cognouimus: ab hominū genere finitus eſt dies, menſis, annus: defectiones ſolis & lunæ cognitæ, prædictæq́; in omne poſterum tempus, quæ, quantæ, quando futuræ ſint. quæ contuens animus, accipit ab his cognitionem deorum, ex qua oritur pietas: cui coniuncta iuſtitia eſt, reliquæq́; uirtutes: ex quibus uita beata exiſtit, par & ſimilis deorum, nulla re, niſi immortalitate, quæ nihil ad bene uiuendum pertinet, cedens cœleſtibus. Quibus rebus expoſitis, ſatis docuiſſe uideor, hominis natura quanto omnes anteiret animantes. ex quo debet intelligi, nec figuram, ſitumq́; membrorum, nec ingenijs mentisq́; uim talem effici potuiſſe fortuna. Reſtat, ut doceam, atque aliquando perorem, omnia, quæ ſint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum cauſa facta eſſe, & parata. Principio ipſe mūdus deorum hominumq́; cauſa factus eſt: quæq́; in eo ſunt omnia, ea parata ad fructum hominū, & inuēta ſunt. eſt enim mundus quaſi communis deorum atq; homi-

num domus,aut urbs utrorunque . ſoli enim ratione utentes iure,ac lege uiuunt.ut igitur Athenas,& Lacedæmonem,Athenienſium, Lacedæmoniorũq; cauſa putandũ eſt conditas eſſe;omniaq;,quæ ſint in his urbibus,eorũ populorũ recte eſſe dicũtur:ſic quæcunque ſunt in omni mũdo,deorũ,atq; hominũ putãda ſunt . iam uero circuitus ſolis, et lunæ,reliquorumq; ſiderũ , quanquam etiam ad mũdi cohærentiam pertinent,tamen & ſpectaculũ hominibus præbent:nulla eſt enim inſatiabilior ſpecies,nulla pulchrior,& ad rationẽ ſolertiamq; præſtãtior:eorum enim curſus demetiti, maturitates temporum,et uarietates,mutationesq; cognouimus.quæ ſi hominibus ſolis nota ſunt,hominũ cauſa facta eſſe iudicanda ſunt.Terra uero fœta frugibus , & uario leguminũ genere,quæ maxima largitate fũdit,ea ferarum ne,an hominũ cauſa gignere uidetur? quid de uitibus oliuetiſq; dicam ? quarũ uberrimi lætiſſimiq; fructus nihil omnino ad beſtias pertinẽt.neq; enim ſerendi,neq; colendi,nec tẽpeſtiue demetẽdi,percipiẽdiq; fructus,neque cõdendi,ac reponẽdi ulla pecudum ſcientia eſt:earumq; omnium rerum hominũ eſt & uſus,& cura.ut fides igitur , & tibias eorũ cauſa factas dicendum eſt,qui illis uti poſſunt:ſic ea,quæ diximus,ſolis iis confitendum eſt eſſe parata, qui utuntur.nec ſi quæ beſtiæ furantur aliquid ex his , aut rapiunt,illarũ quoque cauſa ea nata eſſe dicimus.neque enim homines murium,aut formicarũ cauſa frumentum condunt,ſed coniugum,& liberorũ,& familiarum ſuarũ.itaq; beſtiæ furtim,ut dixi,fruuntur , domini palàm,& libere.hominũ igitur cauſa eas rerum

copias comparatas, fatendũ eſt. niſi forte tanta uber=tas, & uarietas pomorum, eorumq́; iucundus nõ guſtatus ſolum, ſed odoratus etiam, & aſpectus dubitatio=nẽ affert, quin hominibus ſolis ea natura donauerit. tantumq́; abeſt, ut hæc beſtiarum etiam cauſa parata ſint ut ipſas beſtias hominum gratia generatas eſſe ui deemus. quid enim oues aliud afferunt, niſi ut earum uillis confectis, atque cõtextis homines ueſtiantur? quæ quidem neque ali neque ſuſtentari, neque ullũ fructũ edere ex ſe ſine cultu hominũ, et curatione potuiſſent. canũ uero tã fida cuſtodia, tamq́; amãs dominorũ adu latio, tantumq́; odiũ in externos, & tã incredibilis ad inueſtigandũ ſagacitas narium, tanta alacritas in ue=nando quid ſignificat aliud, niſi ſe ad hominũ cõmoditates eſſe generatos? quid de bobus loquar? quorũ ip=ſa terga declarãt nõ eſſe ſe ad onus accipiendũ figurata: ceruices autem natæ ad iugum: tum uires hume=rorum, & latitudines ad aratra extrahẽda. quibus cũ terræ ſubigerentur fiſſione glebarum, ab illo aureo genere, ut poetæ loquuntur, uis nunquam ulla affere=batur.

» Ferrea tum uero proles exorta repente eſt,
» Auſaq́; funeſtum prima eſt fabricarier enſem,
» Et guſtare manu uictum domitumq́; iuuencum.

tanta putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorũ ui=ſceribus ueſci ſcelus haberetur. longum eſt multorum perſequi utilitates, & aſinorum: quæ certe ad homi=num uſum paratæ ſunt. ſus uero quid habet præter eſcam? cui quidem, ne putreſceret, animam ipſam pro ſale datam dicit eſſe Chryſippus. qua pecude, quòd

erat ad ueſcendũ hominibus apta, nihil genuit natura fœcundius. quid multitudinem, ſuauitatemq; piſciũ dicam? quid auium? ex quibus tanta percipitur uolu=ptas, ut interdum Pronœa noſtra Epicurea fuiſſe ui=deatur. atque hæ ne caperentur quidem, niſi hominũ ratione, atque ſolertia: quanquam aues quaſdam & alites, & oſcines, ut noſtri augures appellant, rerum augurandarum cauſa eſſe natas putemus. iam uero immanes & feras belluas nanciſcimur uenando, ut et ueſcamur ijs, et exerceamur in uenando ad ſimilitudi nem bellicæ diſciplinæ, & utamur domitis, & cõdoce factis, ut elephantis, multaq; ex earum corporibus re=media morbis, & uulneribus eligamus, ſicut ex qui=buſdam ſtirpibus, & herbis, quarum utilitatis longin=qui temporis uſo, & periclitatione percepimus. totam licet animis tanquam oculis luſtrare terram, mariaq; omnia cernere, & ſpatia frugifera, atque immenſa cã porum, ueſtitusq; denſiſſimos montium, pecudum pa=ſtus, tum incredibili curſus maritimos celeritate. nec ue ro tantum ſupra terram, ſed etiam in intimis eius tene bris plurimarũ rerum latet utilitas; quæ ad uſum ho minum orta, ab hominibus ſolis inuenitur. Illud uero, quod uterque ueſtrũ fortaſſe arripiet ad reprehenden dum; Cotta, quia Carneades libẽter in Stoicos inuehe batur; Velleius, quia nihil tam irridet Epicurus, quàm prædictionem rerum futurarum: mihi uidetur uel ma xime confirmare deorum prouidẽtia conſuli rebus hu manis. eſt enim profecto diuinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus apparet, tum in priuatis, tum maxi me in publicis. multa cernunt aruſpices: multa augu=

*reſ prouident:multa oraculis declarantur,multa uati cinationibus,multa ſomnijs,multa portentis:quibus cognitis,multæ ſæpe res hominũ ſentẽtia atque utilitate partæ,multa etiam pericula depulſa ſunt. hæc igitur ſiue uis,ſiue ars, ſiue natura,ad ſcientiam rerum futurarum homini profecto eſt,nec ab alio alicui,quàm à dijs immortalibus data. quæ ſi ſingula uos forte non mouent,uniuerſa certe inter ſe connexa, atq; cõiũcta mouere debebunt.nec uero uniuerſo generi hominũ ſolum,ſed etiam ſingulis à dijs immortalibus cõſuli,et prouideri ſolet.licet enim contrahere uniuerſitatẽ generis humani,eamq́; gradatim ad pauciores,poſtremo deducere ad ſingulos.nam ſi omnibus hominibus, qui ubique ſunt,quacũq; in ora,ac parte terrarum ab huiuſce terræ,quam nos incolimus,continuatione diſtantium,deos conſulere cenſemus ob eas cauſas,quas ante diximus:his quoque hominibus cõſulunt, qui has nobiſcũ terras ab oriente ad occidentẽ colunt. ſin autem his cõſulunt,qui quaſi magnã quãdam inſulam incolunt,quam nos orbem terræ uocamus:etiam illis cõſulunt,qui partes eius inſulæ tenent,*Europam, A*ſiam,* Africam*.ergo & earum partes diligunt, ut* Romam. Athenas, Spartam, Rhodum*: & earum urbium ſeparatim ab uniuerſis ſingulos diligunt,ut* Pyrrhi *bello* Curium,Fabricium, Coruncanum*, primo* Punico Calatinum,Duillium,Metellum,Lutatium,*ſecũdo* Maximum,Marcellum,Africanum;*poſt hos* Paulum, Gracchum,Catonem,*patrum'ue memoria* Scipionẽ,Læliũ*: multoſq; præterea et noſtra ciuitas,et* Græcia *tulit ſingulares uiros:quorum neminem niſi iuuante deo ta=*

lem fuiſſe credendum eſt. quæ ratio poetas, maximeq́; Homerũ impulit, ut principibus heroum, Vlyxi, Diomedi, Agamemnoni, Achilli, certos deos diſcriminũ, & periculorum comites adiungeret. Præterea ipſorum deorum ſæpe præſentiæ, quales ſupra cõmemoraui, declarant ab his & ciuitatibus, & ſingulis hominibus cõſuli. quod quidẽ intelligitur etiam ſignificationibus rerũ futurarum, quæ tum dormientibus, tum uigilantibus portenduntur. multa præterea oſtentis, multa extis admonemur, multisq́; rebus alijs: quas diuturnus uſus ita notauit, ut artẽ diuinationis efficeret. nemo igitur uir magnus ſine aliquo afflatu diuino unquam fuit. nec uero ita refellendum eſt, ut, ſi ſegetibus aut uinetis cuiuſpiam tempeſtas nocuerit, aut ſi quid è uitæ cõmodis caſus abſtulerit, eum, cui quid horũ acciderit, aut inuiſum deo, aut neglectũ à deo iudicemus. magna dij curant, parua negligunt. magnis autem uiris proſperæ ſemper omnes res: ſi quidem ſatis à noſtris, & à principe philoſophorum Socrate dictum eſt de ubertatibus uirtutis, & copijs. Hæc mihi ferè in mentem ueniebãt, quæ dicenda putarem de natura deorũ. tu autem Cotta, ſi me audias, eandem cauſam agas; teq́; & principem ciuem putes, & Pontificem eſſe cogites, et, quoniã in utrãque partem uobis licet diſputare, hãc potius ſumas; eamq́; facultatem diſſerendi, quã tibi à rhetoricis exercitationibus acceptã amplificauit Academia, huc potius cõferas: mala enim, & impia cõſuetudo eſt cõtra deos diſputãdi, ſiue ex animo id fit, ſiue ſimulate.

M. TVLLII CICERONIS DE NATVRA DEORVM LIBER III.

Q Væ cum Balbus dixiſſet, tum arridens Cotta, ſero, inquit, mihi Balbe præcipis quid defendã. ego enim, te diſputãte, quid contradicerem mecum ipſe meditabar, neque tam refellendi tui cauſa, quàm ea, quæ minus intelligebã, requirendi. cum autem ſuo cuique iudicio ſit utendum, difficile factu eſt, me id ſentire, quod tu uelis. Hic Velleius, neſcis, inquit, quãta cũ expectatiõe Cotta ſim te auditurus: iucundius enim Balbo noſtro ſermo tuus cõtra epicurum fuit. præbebo igitur me tibi uiciſſim attentũ contra Stoicos auditorem: ſpero enim te, ut ſoles, bene paratũ uenire. Tũ Cotta, ſi mehercule, inquit, Vellei: neque enim mihi par ratio cũ Lucilio eſt ac tecũ fuit. Qui tandem, inquit ille? Quia mihi uidetur Epicurus ueſter de dijs immortalibus nõ magnopere pugnare. tantũ modo negare deos eſſe nõ audet, ne quid inuidiæ ſubeat, aut criminis. cum uero deos nihil agere, nihil curare cõfirmat, mẽbriſq; humanis eſſe præditos, ſed eorũ membrorũ uſum nullũ habere, ludere uidetur, ſatiſq; putare, ſi dixerit, eſſe quandam beatam naturã, & æternam. à Balbo autem animaduertiſti credo quã multa dicta ſint, quamq;, etiã ſi minus uera tamẽ apta inter ſe, & cohærentiã, itaq; cogito, ut

dixi,non tam refellere eius orationẽ,quàm ea,quæ mi nus intellexi,requirere.quare Balbe tibi permitto,reſpõ dere ne mihi malis de ſingulis rebus quærẽti ex te ea quæ parũ accepi,an uniuerſam audire orationẽ meã. Tũ Balbus,ego uero,ſi quid explanari tibi uoles, reſpõ dere malo:ſin me interrogare,nõ tam intelligẽdi cau= ſa,quàm refellendi;utrum uoles,faciam; uel ad ſingu= la,quæ requires,ſtatim reſpondebo;uel,cum peroraris, ad omnia. Tum Cotta, optime, inquit.quamobrẽ ſic agamus,ut nos ipſa ducit oratio.ſed antequam de re, pauca de me.non enim mediocriter moueor auctorita te tua Balbe,orationeq́; ea,quæ me in perorãdo cohor= tabatur,ut meminiſſem,me et Cottã eſſe,et Pontificẽ. quod eò credo ualebat,ut opiniones,quas à maioribus accepimus de dijs immortalibus,ſacra,cerimonias, reli gionesq́; defenderem.ego uero eas defendam, ſẽperq́; defendi:nec me ex ea opinione,quã à maioribus accepi de cultu deorum immortalium, ullius unquã oratio aut docti,aut indocti mouebit. ſed cum de religione agitatur,T. Coruncanum,P. Scipionem,P.Scæuolã,Põ tifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chryſippum ſequor;habeoq́; C.Lælium augurem, eun dem ſapientem:quem potius audiam de religione dicẽ tem in illa oratione nobili,quàm quenquam principẽ Stoicorum.cumq́; omnis populi R.religio in ſacra & in auſpicia diuiſa ſit;tertiũ adiunctum ſit, ſi quid præ dictionis cauſa ex portentis,& monſtris Sibyllæ inter= pretes,aruſpices'ue monuerunt:harum ego religionum nullam unquam contemnendam putaui; mihiq́; ita perſuaſi,Romulum auſpicijs,Numam ſacris conſtitutis

fundamenta ieciſſe noſtræ ciuitatis: quæ nũquam profecto ſine ſumma placatione deorũ immortalium tanta eſſe potuiſſet. Habes Balbe, quid Cotta, quid Pontifex ſentiat. fac nũc ergo intelligam, tu quid ſentias: à te enim philoſopho rationẽ accipere debeo religionis, maioribus autem noſtris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, quam igitur à me rationem, inquit, Cotta deſideras? Et ille, quadripartita, inquit, fuit diuiſio tua: primũ ut uelles docere deos eſſe: deinde quales eſſent: tum ab his mundum regi: poſtremo conſulere eos rebus humanis. hæc, ſi recte memini, partitio fuit. Rectiſſime, inquit Balbus: ſed expecto, quid requiras. Tũ Cotta, primũ quidq; uideamus, inquit: etſi id eſt primũ, quod inter omnes, niſi admodũ impios, cõuenit, mihi quidẽ ex animo exuri nõ poteſt, eſſe deos. id tamen ipſum, quod mihi perſuaſum eſt, eſſe deos auctoritate maiorum, cur ita ſit nihil tu me doces. Quid eſt, inquit Balbus, ſi tibi perſuaſum eſt, cur à me uelis diſcere? Tũ Cotta, quia ſic aggredior, inquit, ad hanc diſputationem, quaſi nihil unquã audierim de dijs immortalibus, nihil cogitauerim, rudem me diſcipulum & integrũ accipe, & ea, quæ requiro, doce. Dic igitur, quid requiras. Ego ne? primum illud, cur, quod perſpicuum in iſtam partem, ne egere quidem oratione dixiſſes, quod eſſet conſpicuum, & inter omnes conſtaret, de eo ipſo tam multa dixeris?

Quia te quoq;, inquit, animaduerti Cotta ſæpe, cũ in foro diceres, quã plurimis poſſes argumentis onerare iudicem, ſi modo eam facultatem tibi daret cauſa. atq; hoc idem & philoſophi faciunt, & ego, ut potui,

feci.tu autem,qui id quæris, ſimiliter facis, ac ſi me
roges,cur te duobus cõtuear oculis,& non altero tan
tum,cum idem uno aſſequi poſſim. Tũ Cotta,quàm
ſimile iſtud ſit,inquit,tu uideris.nã ego neque in cau
ſis,ſi quid eſt euidens,de quo inter omnes cõueniat,ar
gumentari ſoleo;perſpicuitas enim argumẽtatione ele
uatur:nec,ſi id facerem in cauſis forenſibus, idem fa
cerem in hac ſubtilitate ſermonis.cur cõtuereris autẽ
altero oculo,cauſa nõ eſſet,cũ idem obtutus eſſet am
borum,& cum rerum natura, quam tu ſapientẽ eſſe
uis,duo lumina ab animo ad oculos perforata nos ha
bere uoluiſſet . ſed quia nõ cõfidebat tã eſſe id perſpi
cuũ,quàm tu uelis,propterea multis argumentis deos
eſſe docere uoluiſti.mihi enim unum ſatis erat,ita no
bis maiores noſtros tradidiſſe.ſed tu auctoritates om=
nes contemnis,ratione pugnas.patere igitur , rationẽ
meam cum tua ratione contendere. Affers hæc omnia
argumenta,cur dij ſint:remq; mea ſententia minime
dubiam,argumentando dubiam facis.mandaui enim
memoriæ non numerum ſolum, ſed etiã ordinẽ argu
mentorum tuorum.primum fuit, cum cœlum ſuſpe=
xiſſemus,ſtatim nos intelligere eſſe aliquod numen,
quo hæc regantur.ex hoc illud etiam,

" Aſpice hoc ſublime candens,quẽ inuocant omnes Iouẽ
quaſi uero quiſquã noſtrum,iſtum potius,quàm Ca=
pitolinum,Iouem appellet;aut hoc perſpicuũ ſit,con=
ſtetq; inter omnes,eos eſſe deos,quos tibi Velleius,mul
tiq; præterea ne animantes quidem eſſe cõcedant.gra
ue etiam argumentũ tibi uidebatur, quòd opinio de
dijs immortalibus & omniũ eſſet, & quotidie creſce

ret. placet igitur, tantas res opinione ſtultorũ iudicari, uobis præſertim, qui illos inſanos eſſe dicatis? at enim præſentes uidemus deos, ut apud Regillum Poſtumius, in Salaria Vatienus, neſcio quid etiam de Locrorũ apud Sagram prælio. quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id eſt homines homine natos; et quos Homerus, qui recens ab illorum ætate fuit, ſepultos eſſe dicit Lacedæmone; eos tu canterijs albis, nullis calonibus, obuiam Vatieno ueniſſe exiſtimas, & uictoriam populi R. Vatieno potius homini ruſtico, quàm M. Catoni, qui tum erat princeps, nunciauiſſe? ergo & illud in ſilice, quod hodie apparet apud Regillum, tanquam ueſtigium ungulæ, Caſtoris equi credis eſſe? non ne mauis illud credere, quod probari poteſt, animos præclarorum hominum, quales iſti Tyndaridæ fuerunt, diuinos eſſe, & æternos, quã eos, qui ſemel cremati eſſent, equitare, & in acie pugnare potuiſſe? aut ſi hoc fieri potuiſſe dicis, doceas oportet quo modo nec fabellas aniles proferas.

*Tum Lucilius, an tibi, inquit, fabellæ uidentur? nõ ne ab A. Poſtumio ædem Caſtori & Polluci in foro dedicatam, non ne S. C. de Vatieno uides? nam de Sagra Græcorum etiam eſt uulgare prouerbium: qui, quæ affirmant, certiora eſſe dicunt, quàm illa, quæ apud Sagram. his igitur auctoribus nõ ne debes moueri? Tum Cotta, rumoribus, inquit, mecum pugnas Balbe: ego autem à te rationes requiro. * Sequuntur, quæ futura ſunt. effugere enim nemo id poteſt, quod futurum eſt. ſæpe autem ne utile eſt quidẽ ſcire, quid futurum ſit: miſerũ eſt enim nihil proficientem angi, nec habere ne ſpei quidem extremũ, et tamẽ*

commune ſolatium, præſertim cum uos iídem fato fie ri dicatis omnia: quod autem ſemper ex omni æterni- tate uerũ fuerit, id eſſe fatum. quid igitur iuuat, aut quid affert ad cauendum, ſcire aliquid futurum, cum id certe futurum ſit? unde porrò iſta diuinatio? quis in uenit fiſſum iecoris? quis cornicis cantum notauit? quis ſortes? quibus ego credo: nec poſſum Attij Nauij, quẽ commemorabas, lituum contemnere: ſed qui iſta intel lecta ſunt, à philoſophis debeo diſcere, præſertim cũ iſti plurimis de rebus diuinis mentiantur. At medici quo- que (ita. n. dicebas) ſæpe falluntur. quid ſimile medici na, cuius ego rationem uideo, & diuinatio, quæ unde oriatur, nõ intelligo? tu aũt etiam Deciorum deuotio nibus placatos deos eſſe cenſes. quæ fuit eorũ tanta ini quitas, ut placari populo R. non poſſent, niſi uiri tales occidiſſent? conſilium illud imperatorũ fuit, quod Græ ci στρατήγημα appellant; ſed eorum imperatorum, qui patriæ conſulerent, uitæ non parcerent: rebantur enim fore, ut exercitus imperatorẽ equo incitato ſe in hoſtes immittentem perſequeretur: id quod euenit. nã Fauni uocem equidem nunquã audiui. tibi, ſi audiuiſ- ſe te dicis, credam. etſi, Faunus omnino quid ſit, ne- ſcio. non igitur adhuc, quãtum quidem in te Balbe eſt, intelligo deos eſſe: quos equidẽ credo eſſe, ſed nihil do cent Stoici. nam Cleanthes, ut dicebas, quatuor modis formatas in animis hominũ putat deorum eſſe notio nes. unus is modus eſt, de quo ſatis dixi, qui eſt ſuſce- ptus ex præſenſione rerum futurarum. alter ex per- turbationibus tempeſtatum, & reliquis motibus. ter- tius ex cõmoditate rerum, quas percipimus, & copia.

quartus

quartus ex aſtrorum ordine,cœliq; conſtantia.de præ ſenſione diximus. de perturbationibus cœleſtibus, & maritimis, & terrenis, non poſſumus dicere, cum ea fiant,non eſſe multos, qui ea metuant, & à dijs immortalibus fieri exiſtiment. ſed non id quæritur, ſint ne aliqui,qui deos eſſe putent: dij utrum ſint, nec ne ſint,quæritur.nã reliquæ cauſæ, quas Cleãthes affert; quarum una eſt de cõmodorum, quæ capimus, copia, altera de temporũ ordine,cœliq; conſtantia; tum tractabuntur à nobis,cum de prouidentia deorum diſputabimus;de qua plurima à te Balbe dicta ſunt:eodẽq; illa etiam differemus,quod Chryſippum dicere aiebas, quoniam eſſet aliquid in rerum natura,quod ab homine effici non poſſet, eſſe homine aliquid melius: quæq; in domo pulchra cum pulchritudine mundi comparabas, & cum totius mundi conuenientiam conſenſumq; afferebas,Zenoniſq; breues,& acutulas concluſiones in eam partem ſermonis, quam modo dixi,differemus:eodemq; tempore illa omnia, quæ à te phyſice dicta ſunt de ui ignea, deq; eo calore, ex quo omnia generari dicebas,loco ſuo quærentur:omniaq;, quæ à te nudius tertius dicta ſunt, cum docere uelles deos eſſe, quare & mundus uniuerſus, & ſol, & luna, & ſtellæ ſenſum ac mentem haberent, in idem tempus reſeruabo. à te autem illud etiam atque etiam quæram, quibus rationibus tibi perſuadeas deos eſſe. Tum Balbus, equidem attuliſſe rationes mihi uideor: ſed eas tu ita refellis, ut, cum me interrogaturus eſſe uideare, & ego me ad reſpondendum compararim, repente auertas oratio=

nem, nec des reſpõdendi locum. itaq; maximæ res taci tæ præterierũt, de diuinatione, de fato: quibus de quæ ſtionibus tu quidem ſtrictim, noſtri autem multa ſo= lent dicere: ſed ab hac quæſtione, quæ nunc in mani= bus eſt, ſeparantur. quare, ſi uidetur, noli agere confu= ſe; ut hoc explicemus hac diſputatione, quod quæri= tur. Optime, inquit Cotta. itaq; quoniam quatuor in partes totam quæſtionem diuiſiſti, de primáq; dixi mus, conſideremus ſecundam. quæ mihi talis uidetur fuiſſe, ut cum oſtendere uelles, quales dij eſſent, oſten= deres nullos eſſe: à conſuetudine enim oculorũ animũ abducere difficillimum dicebas: ſed, cum deo nihil præ ſtantius eſſet, non dubitabas quin mundus eſſet deus, ꝙ nihil in rerum natura melius eſſet, modo poſſemus eum animantem cogitare, uel potius, ut cætera oculis, ſic animo hoc cernere. ſed cum mundo negas quidquã eſſe melius, quid dicis melius? ſi pulchrius, aſſentior. ſi aptius ad utilitates noſtras, id quoq; aſſentior. ſin au= tem id dicis, nihil eſſe mundo ſapientius: nullo modo prorſus aſſentior: non quòd difficile ſit mẽtem ab ocu lis ſeuocare: ſed quo magis ſeuoco, eo minus id, quod tu uis, poſſum mente comprehendere. nihil eſt mundo melius in rerum natura. ne in terris quidem urbe no= ſtra. num igitur iccirco in urbe eſſe rationem, cogita= tionem, mentem putas? aut, quoniam non ſit, num ic= circo exiſtimas formicam anteponendam eſſe huic pul cherrimæ urbi, quòd in urbe ſenſus ſit nullus, in for= mica non modo ſenſus, ſed etiam mens, ratio, me= moria? uidere oportet Balbe, quid tibi concedatur, non te ipſum, quod uelis, ſumere. iſtum enim locum

totum illa uetus Zenonis breuis,et,ut tibi uidebatur, acuta concluſio dilatauit. Zeno enim ita concludit. quod ratione utitur,melius eſt,quàm id quod ratione non utitur.nihil autem mundo melius:ratione igitur mũdus utitur.hoc ſi placet,iam efficies,ut mũdus opti me librũ legere uideatur. Zenonis enim ueſtigijs hoc modo rationem poteris cõcludere. quod literatum eſt, id eſt melius, quàm quod non eſt literatum.nihil autem mũdo melius:literatus igitur eſt mundus. iſto modo etiam diſertus,& quidem mathematicus,muſicus, omni denique doctrina eruditus, poſtremo philoſophus erit mundus. Sæpe dixi nihil fieri ſine deo, nec ullam uim eſſe naturæ ,ut ſui diſſimilia poſſet effingere.concedam,non modo animantem, & ſapientem eſſe mundum,ſed fidicinem etiam, & tibicinem,quoniam earũ quoq; artium homines ex eo procreantur. nihil igitur affert pater iſte Stoicorum , quare mundum ratione uti putemus, nec cur animantem quidẽ eſſe. non eſt igitur mundus deus: & tamen nihil eſt eo melius:nihil eſt enim eo pulchrius,nihil ſalutarius, nihil ornatius aſpectu,motuq́; conſtãtius.quòd ſi mũdus uniuerſus non eſt deus, ne ſtellæ quidem, quas tu innumerabiles in deorum numero reponebas. quarũ te curſus æquabiles,æterniq́; delectabant: nec mehercule iniuria ſunt enim admirabili,incredibiliq́; cõſtãtia.ſed non omnia Balbe,quæ curſus certos,& cõſtantes habẽt,ea deo potius, quàm naturæ tribuẽda ſunt. quid Chalcidico Euripo in motu identidem reciprocando putas fieri poſſe conſtantius? quid freto Sicilienſi? quid Oceani feruore illis in locis,

» *Europam Libyamq́; rapax ubi diuidit unda?*
quid æſtus maritimi uel Hiſpanienſes uel Britanici, eorumq́; certis temporibus uel acceſſus, uel receſſus, ſine deo fieri non ne poſſunt? uide quæſo, ſi omnis motus, omniaq́;, quæ certis temporibus ordinem ſuum conſeruant, diuina dicimus, ne tertianas quidem febres, & quartanas diuinas eſſe dicendum ſit, quarum reuerſione, & motu quid poteſt eſſe conſtantius? ſed omnium talium rerum ratio reddenda eſt. quod uos cum facere non poteſtis, tanquam in aram, confugitis ad deum. & Chryſippus tibi acute dicere uidebatur, homo ſine dubio uerſutus, & callidus. uerſutos eos appello, quorum celeriter mens uerſatur: callidos autem, quorum, tanquam manus opere, ſic animus uſu concalluit. is igitur, ſi aliquid eſt, inquit, quod homo efficere non poſſit; qui id effecit, melior eſt homine. homo autem hæc, quæ in mundo ſunt, efficere non poteſt: qui potuit igitur, is præſtat homini. homini autem præſtare quis poſſit, niſi deus? eſt igitur deus. hæc omnia in eodem, quo illa Zenonis, errore uerſantur. quid enim ſit melius, quid præſtabilius, quid inter naturam, & rationem interſit, non diſtinguitur. idemq́;, ſi dei non ſint, negat eſſe in omni natura quidquam homine melius: id autem putare quenquam hominem, nihil homine eſſe melius, ſummæ arrogantiæ cenſet eſſe. ſit ſanè arrogantis, pluris ſe putare, quàm mundum. at illud non modo non arrogantis, ſed potius prudentis, intelligere ſe habere ſenſum, & rationem, & orationem, hæc eadem & caniculam non habere. & ſi domus pulchra ſit,

intelligamus eam dominis, inquit, ædificatam eſſe, non muribus. ſic igitur mundum deorum domum exiſtiſtimare debemus. ita prorſus exiſtimarem, ſi illum ædificatum, non, quemadmodum docebo, à natura conformatum putarem. At enim quærit apud Xenophōtem Socrates, unde animam arripuerimus, ſi nulla fuerit in mundo. Et ego quero, unde orationem, unde numeros, unde cantus. niſi uero loqui ſolem cum luna putamus, cum propius acceſſerit; aut ad harmoniam canere mundum, ut Pythagoras exiſtimat. naturæ iſta ſunt Balbe, naturæ non artificioſe ambulantis, ut ait Zeno; quod quidem quale ſit, iam uidebimus; ſed omnia cientis, & agitantis motibus, & mutationibus ſuis. itaque illa mihi placebat oratio de cōuenientia, conſenſuq; naturæ, quam quaſi cognatione continuatam cōſpirare dicebas. illud non probabam, quòd negabas id accidere potuiſſe, niſi ea uno diuino ſpiritu contineretur. illa uero cohæret, & permanet naturæ uiribus, non deorum: eſtq; in ea iſte quaſi conſenſus, quam συμπάθειαν Græci uocant: ſed ea, quo ſua ſponte maior eſt, eo minus diuina ratione fieri exiſtimanda eſt. illa autem, quæ Carneades afferebat, quemadmodum diſſoluitis? ſi nullum corpus immortale ſit, nullum eſſe corpus ſempiternum: corpus autem immortale nullum eſſe, ne indiuiduum quidem, nec quod dirimi, diſtrahiq; non poſſit. cumq; omne animal patibilem naturam habeat, nullum eſt eorum, quod effugiat accipiēdi aliquid extrinſecus, id eſt quaſi ferendi & patiendi neceſſitatem. & ſi omne animal mortale eſt, nullum eſt immortale. & ſi omne animal

ſecari ac diuidi poteſt, nullum eſt eorum indiuiduum, nullum æternum. atqui omne animal ad accipiendā uim externam & ferendam paratum eſt: mortale igitur omne animal, & diſſolubile, & diuiduum ſit neceſſe eſt. ut enim, ſi omnis cera commutabilis eſſet, nihil eſſet cereum quod cōmutari non poſſet: item nihil argenteum, nihil æneum, ſi commutabilis eſſet natura argenti, & æris. ſimiliter igitur, ſi omnia, quæ ſunt, è quibus cuncta conſtant: mutabilia ſunt, nullum corpus eſſe poteſt non mutabile. mutabilia autem ſunt illa, ex quibus omnia conſtant, ut uobis uidetur: omne igitur corpus mutabile eſt. at ſi eſſet corpus aliquod immortale, nō eſſet omne mutabile. ita efficitur, ut omne corpus mortale ſit: etenim omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra eſt, aut id, quod eſt concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum: horum autem nihil eſt, quod non intereat: nam & terrenum omne diuiditur; & humor ita mollis eſt, ut facile comprimi, collidiq; poſſit: ignis uero, & aer omni impulſu facillime pellitur, naturaq; cedens eſt maxime, & diſſipabilis. præterea omnia hæc tum intereūt, tum in naturam aliam conuertuntur: quod fit, cum terra in aquam ſe uertit, & cum ex aqua oritur aer, & cum ex aer æthere, cumq; eadē uiciſſim retro cōmoueant. quòd ſi ea intereunt ex quibus conſtat omne animal: nullū eſt animal ſempiternū. & ut hæc omittamus, tamen animal nullum inueniri poteſt, quod neq; natū unquam ſit, & ſemper ſit futurum: omne enim animal ſenſus habet: ſentit igitur & calida, et frigida, et dulcia, & amara, nec poteſt ullo ſenſu iucūda accipe=

re,& non accipere contraria.ſi igitur uoluptatis ſenſum capit, doloris etiam capit: quod autem dolorem accipit,id accipiat etiam interitū neceſſe eſt:omne igitur animal confitendum eſt eſſe mortale. præterea, ſi quid eſt,quod nec uoluptatem ſentiat,nec dolorem,id animal eſſe non poteſt.ſin autem quod animal eſt, id illa neceſſe eſt ſentiat: & quod ea ſentiat, non poteſt eſſe æternum;& omne animal ſentit: nullum igitur animal eſt æternum. præterea nullum poteſt eſſe animal,in quo non & appetitio ſit,& declinatio naturalis.appetuntur autem quæ ſecundum naturam ſunt, declinantur contraria:& omne animal appetit quædam,& fugit à quibuſdam. quod autem refugit, id contra naturam eſt:& quod eſt contra naturā, id habet uim interimendi:omne ergo animal intereat neceſſe eſt.innumerabilia ſunt,ex quibus effici,cogiq́; poſſit,nihil eſſe quod ſenſum habeat,quin id intereat. etenim ea ipſa,quæ ſentiūtur,ut frigus,ut calor,ut uoluptas,ut dolor,ut cætera,cum amplificata ſunt, interimūt:nec ullū animal eſt ſine ſenſu:nullum igitur animal eſt æternū.etenim aut ſimplex eſt natura animātis,ut uel terrena ſit,uel ignota,uel animalis,uel humida;quod quale ſit,ne intelligi quidem poteſt:aut cōcreta ex pluribus naturis, quarū ſuū quæque locum habeat,quo naturæ ui efferatur,alia infimum,alia ſummum,alia medium.hæc ad quoddam tempus cohærere poſſunt,ſemper autem nullo modo poſſunt:neceſſe eſt enim ſuum quæque in locum natura rapiatur. nullū igitur animal eſt ſempiternum.ſed omnia ueſtri Balbe ſolent ad igneam uim referre,Heraclitum,ut opinor,

ſequentes:quem ipſum non omnes interpretantur uno modo. qui quoniam,quid diceret,intelligi noluit,omittamus. uos autem ita dicitis,omnem uim eſſe ignem: itaque & animantes,cum calor defecerit,tũ interire; & in omni natura rerum id uiuere, id uigere, quod caleat. ego autem non intelligo,quo modo calore extincto corpora intereant,non intereant humore, aut ſpiritu amiſſo,præſertim cum intereant etiam nimio calore. quamobrem id quidem commune eſt de calido: ueruntamen uideamus exitũ. ita uultis opinor,nihil eſſe animal extrinſecus in natura, atque mundo præter ignem:qui magis,quàm præter animam? unde animãtium quoq; conſtet animus,ex quo anima dicitur. quo modo autem,hoc quaſi concedatur,ſumitis, nihil eſſe animũ,niſi ignem?probabilius enim uidetur, tale quiddam eſſe animum,ut ſit ex igne,atque anima tẽperatũ. quòd ſi ignis ex ſeſe ipſe animal eſt,nulla ſe alia admiſcente natura,quoniam is,cum ineſt in corporibus noſtris,efficit ut ſentiamus: non poteſt ipſe eſſe ſine ſenſu. rurſus eadẽ dici poſſunt.quidquid eſt enim quod ſenſum habeat,id neceſſe eſt ſentiat & uoluptatem,& dolorem:ad quem autem dolor ueniat,ad eũdem etiam interitũ uenire. ita fit, ut ne ignem quidẽ efficere poſſitis æternum.quid enim? non eiſdem uobis placet omnem ignem paſtu indigere? nec permanere ullo modo poſſe,niſi alatur? ali autem ſolem,lunã, reliqua aſtra,aquis alia dulcibus,a lia marinis? eamq; cauſam Cleãthes affert,cur ſe ſol referat,nec lõgius progrediatur ſolſtitiali orbe,itemq; brumali, ne longius diſcedat à cibo.hoc totũ quale ſit,mox. nũc autem con=

cludatur, illud, quod interire poſſit, id æternum non eſſe natura: ignem autem interiturũ eſſe, niſi alatur: non eſſe igitur natura ignem ſempiternum. qualem autem deum intelligere nos poſſumus nulla uirtute præditum? quid enim? prudentiam ne deo tribuemus? quæ conſtat ex ſcientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum. cui mali nihil eſt, nec eſſe poteſt, quid huic opus eſt delectu bonorum, & malorũ? quid autem ratione? quid intelligentia? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obſcura aſſequamur. at obſcurum deo nihil poteſt eſſe. nam iuſtitia, quæ ſuum cuique diſtribuit, quid pertinet ad deos? hominum enim ſocietas & communitas, ut uos dicitis, iuſtitiam procreauit. temperantia autem conſtat ex prætermittendis uoluptatibus corporis: cui ſi locus in cœlo eſt, eſt etiam uoluptatibus. nam fortis deus intelligi qui poteſt? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum deum nihil attingit. nec ratione igitur utentem, nec uirtute ulla præditum deum intelligere qui poſſumus? nec uero uulgi atque imperitorum inſcitiam deſpicere poſſum, cum ea conſidero, quæ dicuntur à Stoicis. ſunt enim illa imperitorum. piſcem Syri uenerantur. omne ferè genus beſtiarum Aegyptij conſecrauerunt. iam uero in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabandi, Tenedi Tenem, Leucotheam, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium cuncta Græcia, Herculem, Aeſculapiũ, Tyndaridas: Romulum noſtri, alioſq; complures: quos quaſi nouos & aſcriptitios ciues in cœlũ receptos putãt. hæc igitur indocti. qd̃ uos philoſophi? qui meliora? omitto illa: ſunt

enim præclara. ſit ſanè deus ipſe mundus. hoc credo illud eſſe

=ſublime candens, quem inuocant omnes Iouem.

quare igitur plures adiungimus deos? quãta autem eſt eorum multitudo? mihi quidem ſanè multi uidentur: ſingulas enim ſtellas numeras deos, easq; aut beluarũ nomine appellas, ut capram, ut lupam, ut taurum, ut leonem; aut rerum inanimatarum, ut argon, ut arã, ut coronam. ſed ut hæc concedantur, reliqua qui tandem non modò concedi, ſed omnino intelligi poſſunt? cum fruges Cererem, uinum Liberum dicimus, genere nos quidem ſermonis utimur uſitato: ſed ecquem tam amentem eſſe putas, qui illud, quo ueſcatur, deum credat eſſe? Nam quos ab hominibus perueniſſe dicis ad deos, tu reddes rationem quemadmodùm idem fieri potuerit, aut cur fieri deſierit, & ego diſcam libenter. quo modo nunc quidẽ eſt, nõ uideo quo pacto ille, cui in monte Oetæo illatæ lampades fuerũt, ut ait Accius, in domum æternam patris ex illo ardore peruenerit. quem tamen Homerus cõueniri apud inferos facit ab Vlyxe, ſicut cæteros, qui exceſſerant uita. quanquam, quem potiſſimum Herculem colamus, ſcire ſanè uelim: plures enim tradunt nobis ij, qui interiores ſcrutantur & reconditas literas: antiquiſſimum, Ioue natum, ſed antiquiſſimo item Ioue: nã Ioues quoque plures in priſcis Græcorum literis inuenimus. ex eo igitur & Liſyto eſt is Hercules, quem concertauiſſe cũ Apolline de tripode accepimus. alter traditur Nilo natus Aegyptius: quem aiunt Phrygias literas conſcripſiſſe. tertius eſt ex Idæis indigenis: cui inferias afferũt. quar

tus Iouis eſt, Aſteriæ Latonæ ſororis, quem Tyrij maxime colunt, cuius Carthaginem filiam ferunt. quintus in India, qui Belus dicitur. ſextus hic ex Alcumena, quem Iuppiter genuit, ſed tertius Iuppiter: quoniã, ut iam docebo, plures Ioues etiam accepimus. quãdo enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo, meliora me didiciſſe de colendis dijs immortalibus iure pontificio, & maiorũ more capedunculis ijs, quas Numa nobis reliquit, de quibus in illa aureola oratiuncula dicit Lælius, quàm rationibus Stoicorũ. ſi enim uos ſequar, dic, quid ei reſpondeam, qui me ſic roget. ſi dij ſunt, ſunt ne etiam Nymphæ deæ? ſi Nymphæ, Paniſci etiam, & Satyri. hi autem non ſunt: ne Nymphæ quidem deæ igitur. at earũ templa ſunt publice uota, & dedicata. quid igitur? ne cæteri quidem ergo dij, quorum templa ſunt dedicata. age porrò, Iouem & Neptunũ deũ numeras: ergo etiam Orcus frater eorum deus, & illi, qui fluere apud inferos dicuntur, Acheron, Cocytus, Styx, Phlegeton, tum Charon, tum Cerberus dij putandi. at id quidem repudiandum: ne Orchus quidem igitur. quid dicitis ergo de fratribus? hæc Carneades agebat, non ut deos tolleret: quid enim philoſopho minus conueniens? ſed ut Stoicos nihil de dijs explicare conuinceret. itaque inſequebatur. quid enim, aiebat, ſi ij fratres ſunt in numero deorum, nũ de patre eorum Saturno negari poteſt? quem uulgo maxime ad occidentem colunt. qui ſi eſt deus, patrem quoq; eius Cœlũ eſſe deũ confitendũ eſt. quod ſi ita eſt, Cœli quoque parentes dij habendi ſunt, Aether, et Dies, eorumq; fratres, & ſorores: qui à genealogiis antiquis ſic nominã-

tur, amor, dolus, motus, labor, inuidentia, fatum, ſenectus, mors, tenebræ, miſeria, querela, gratia, fraus, pertinacia, Parcæ, Heſperides, ſomnia: quos omnes Erebo & Nocte natos ferunt. aut igitur hæc mõſtra probanda ſunt, aut prima illa tollenda. quid? Apollinem, Vulcanum, Mercurium, cæteros deos eſſe dices, de Hercule, Aeſculapio, Libero, Caſtore, Polluce dubitabis? at hi quidem coluntur æque atque illi, apud quoſdam etiam multo magis. ergo hi dij ſunt habendi mortalibus nati matribus. quid Ariſtæus, qui oliuæ dicitur inuentor, Apollinis filius; Theſeus, qui Neptuni; reliqui, quorum patres dij, non erunt in deorũ numero? quid, quorum matres? opinor etiam magis. ut enim in iure ciuili, qui eſt de matre libera, liber eſt: item iure naturæ, qui de dea matre eſt, deus ſit neceſſe eſt. itaque Achillem Aſtypalea inſula ſanctiſſimũ colit. qui ſi deus eſt: & Orpheus, & Rheſus dij ſunt matre muſa nati. niſi fortæ maritimæ nuptiæ terrenis anteponuntur. ſi hi dij nõ ſunt, quia nuſquã colũtur; quo modo illi ſunt? uide igitur, ne uirtutibus hominũ iſti honores habeantur, non immortalitatibus: quod tu quoque Balbe uiſus es dicere. quo modo autem potes, ſi Latonã deã putes, Hecatem nõ putare, quæ matre Aſteria eſt ſorore Latonæ? an hæc quoque dea eſt? uidimus enim eius aras delubraq; in Græcia. ſin hæc dea eſt, cur nõ Eumenides? quæ ſi deæ ſuut, quarũ et Athenis fanũ eſt, et apud nos, ut ego interpretor, lucus Furinæ: Furiæ deæ ſunt, ſpeculatrices, credo, & uindices facinorum, & ſcelerum. quòd ſi tales dij ſunt, ut rebus humanis interſint: Natio quoque dea putãda eſt: cui, cũ

ſana circuimus in agro Ardeati, rem diuinam facere ſolemus. quæ quia partus matronarum tueatur, à naſcentibus Natio nominata eſt. ea ſi dea eſt, dij omnes illi, qui cõmemorabantur à te, honos, fides, mens, concordia, ergo etiam ſpes, moneta, omniáq;, quæ cogitatione nobiſmet ipſis poſſumus fingere. quod ſi ueriſimile nõ eſt: ne illud quidẽ eſt, hæc unde fluxerũt. quid autem dicis? ſi dij ſunt illi, quos colimus, et accepimus: cur nõ eodem in genere Serapim, Iſimq; numeremus? quod ſi facimus, cur barbarorum deos repudiemus? boues igitur, & equos, ibes, accipitres, aſpidas, crocodilos, piſces, canes, lupos, feles, multas præterea beluas in deorum numero reponemus. quæ ſi reijciamus, illa quoque, unde hæc nata ſunt, reijciemus. q̃d deinde? Ino dea dicetur quæ Leucothea à Græcis, à nobis Matuta dicitur, cum ſit Cadmi filia: Circe autem, & Paſiphae, è Perſeide Oceani filia natæ, patre ſole, in deorũ numero non habebũtur? quanquã Circem quoque coloni noſtri Circeienſes religioſe colunt. ergo hanc deam dicis. quid Medeæ reſpondebis? quæ duobus auis, Sole, & Oceano, Aeeta patre, matre Idyia procreata eſt. quid huius Abſyrto fratri, qui eſt apud Pacuuiũ Egialeus? ſed illud nomen ueterũ literis uſitatius. qui ſi dij nõ ſunt, uereor quid agat Ino: hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt. an Amphiaraus deus erit, & Trophonius? noſtri quidem publicani, cum eſſent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege cenſoria, negabant immortales eſſe ullos, qui aliquando homines fuiſſent. ſed ſi ſunt hi dij; eſt certe Erichtheus, cuius Athenis & delubrum uidimus, & ſacerdotem.

quem ſi deum facimus, quid aut de Codro *dubitare poſſumus, aut de cæteris, qui pugnantes pro patriæ libertate ceciderunt? quod ſi probabile non eſt: ne illa quidem ſuperiora, unde hæc manant, probanda ſunt. atque in pleriſque ciuitatibus intelligi poteſt, augendæ uirtutis gratia, quo libẽtius* Reip. *cauſa periculũ adiret optimus quiſque, uirorum fortium memoriã honore deorum immortalium conſecratã: ob eam enim ipſam cauſam* Erichtheus Athenis, *filiæq́; eius in numero deorum ſunt. itemq́;* Leonaticum *eſt delubrum* Athenis, *quod* Leocorion *nominatur.* Alabandenſes *quidem ſanctius* Alabandũ *colũt, à quo eſt urbs illa cõdita, quàm quenquam nobilium deorũ: apud quos non inurbane* Stratonicus, *ut multa, cũ quidam ei moleſtus* Alabandum *deum eſſe confirmaret,* Herculem *negaret, ergo, inquit, mihi* Alabandus, *tibi* Hercules *ſit iratus. Illa autem* Balbe, *quæ tu à cœlo, aſtriſq́; ducebas, quàm longe ſerpant, non uides: ſolem deum eſſe, lunamq́;: quorum alterum* Apollinem Græci, *alteram* Dianã *putant. quòd ſi luna dea eſt: ergo etiam lucifer, cæteræq́; errantes numerum deorum obtinebũt: igitur etiam inerrantes. cur autem arcus ſpecies non in deorũ numero reponatur? eſt enim pulcher, & ob eam cauſam, quia ſpeciẽ habeat admirabilem,* Thaumante *dicitur eſſe nata. cuius ſi diuina natura eſt, quid facies nubibus? arcus enim ipſe ex nubibus efficitur quodã modo coloratus. quarum una etiam* Centauros *peperiſſe dicitur. quòd ſi nubes retuleris in deos, referendæ certe erũt tempeſtates, quæ populi* R. *ritibus conſecratæ ſunt. ergo imbres, nimbi, procellæ, turbines ſunt dij putan-*

di. noſtri quidem duces mare ingredientes immolare hoſtiam fluctibus conſueuerũt. tum ſi eſt Ceres à gerẽdo, ita enim dicebas: terra ipſa dea eſt, & ita habetur: quæ eſt enim alia Tellus? ſin terra: mare etiã; quem Neptunũ eſſe dicebas: ergo & flumina, & fontes. itaque & fontis delubrum Marſo ex Corſica dedicauit: & in Augurum precatione Tiberinum, Spinonem, Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminũ nomina uidemus. ergo hoc aut in immenſum ſerpet, aut nihil horum recipiemus, nec illa infinita ratio ſuperſtitionis probabitur. nihil ergo horum probandum eſt. Dicamus igitur Balbe oportet contra illos etiam, qui hos deos ex hominum genere in cœlum translatos non re, ſed opinione eſſe dicunt, quos auguſte omnes ſanctéq; ueneramur. Principio Ioues tres numerant ij, qui theologi nominantur: ex quibus primum & ſecundum natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proſerpinam natam ferunt, & Liberum; alterum patre Cœlo, qui genuiſſe Mineruam dicitur, quam principem & inuentricem belli ferunt: tertium Cretenſem Saturni filium: cuius in illa inſula ſepulcrum oſtẽditur. διόσκουροι etiam apud Graios multis modis nominantur. primi tres, qui appellãtur Anaces, Athenis ex Ioue Rege antiquiſſimo, & Proſerpina nati, Tricopatreus, Eubuleus, Dionyſius. ſecundi Ioue tertio nati ex Leda, Caſtor & Pollux. tertij dicuntur à nonnullis Aleo, & Melampus, Emolus, Atrei filij, qui Pelope natus fuit. iam muſæ primæ quatuor, natæ Ioue altero, Thelxiope, Mneme, Aœde, Melete. ſecundæ Ioue tertio, & Mnemoſine procreatæ nouem:

tertia Ioue tertio Pieriæ natæ & Antiopa: quas Pieri das,& Pierias ſolent poetæ appellare,iiſdem nominibus,eodem numero,quo proximæ ſuperiores.cumq; tu Solem,quia ſolus eſſet,appellatum eſſe dicas: Soles ipſi quàm multi à theologis proferuntur? unus eorũ Ioue natus,nepos Aetheris:alter Hiperione: tertius Vulcano,Nili filio : cuius urbem Aegyptij uolunt eſſe , eam quæ Heliopolis appellatur . quartus is, quem heroicis temporibus Achãto Rhodi peperiſſe dicitur, auum Ialyſi,Camiri,& Lindi.quintus,qui Colchis fertur Aeetam & Circem procreauiſſe . Vulcani item , primus Cœlo natus,ex quo Minerua Apollinem eum,cuius in tutela Athenas antiqui hiſtorici eſſe uoluerunt.ſecundus Nilo natus Opas, ut Aegyptij appellant,quem cuſtodem eſſe Aegypti uolunt.tertius ex tertio Ioue,& Iunone, qui Lemni fabricæ traditur præfuiſſe. quartus Menalio natus , qui tenuit inſulas propter Siciliã, quæ Vulcaniæ nominabãtur . Mercurius unus Cœlo patre,Die matre natus:cuius obſcœnius excitata natura traditur , quòd aſpectu Proſerpinæ commotus ſit.alter Valentis & Phoronidis filius, is, qui ſub terris habetur:idem Trophonius . tertius Ioue tertio natus & Maia,ex quo & Penelopa Pana natum ferũt. quartus Nilo patre, quem Aegyptij nefas habent nominare.quintus, quem colunt Pheneatæ, qui & Argũ dicitur interemiſſe,ob eamq; cauſam Aegypto præfuiſſe,atq; Aegyptijs leges & literas tradidiſſe . hunc Aegyptij Thoyth appellant: eodemq; nomine anni primus menſis apud eos uocatur . Aeſculapiorum primus Apollinis , quem Arcades colunt , qui ſpecillum

inueniſſe,

inueniſſe, primusq; uulnus dicitur obligauiſſe. ſecundus ſecundi Mercurij frater. is fulmine percuſſus, dicitur humatus eſſe Cynoſuris. tertius Arſippi, & Arſinoæ: qui primus purgationem alui, dentisq; euulſionem, ut ferunt, inuenit: cuius in Arcadia non longe à Luſio flumine ſepulcrum & lucus oſtenditur. Apollinum antiquiſſimus is, quē paulo ante ex Vulcano natum eſſe dixi, cuſtodem Athenarum. alter Coribantis filius, natus in Creta: cuius de illa inſula cū Ioue ipſo certamen fuiſſe traditur. tertius Ioue tertio natus & Latona: quem ex Hyperboreis Delphos ferūt aduenisſe. quartus in Arcadia, quem Arcades Nomionē appellant, quòd ab eo ſe leges ferunt accepiſſe. Dianæ itē plures: prima Iouis, & Proſerpinæ, quæ pinnatū Cupidinē genuiſſe dicitur. ſecūda notior: quam Ioue tertio et Latona natam accepimus. tertiæ pater Vpis traditur, Glauce mater. eam Græci ſæpe Vpim paterno nomine appellant. Dionyſios multos habemus: primū è Ioue, & Proſerpina natum: ſecūdum Nilo, qui Nyſam dicitur interemiſſe: tertium Caprio patre; eumq; Regem Aſiæ præfuiſſe dicunt; cuius Abazea ſunt inſtituta: quartum Ioue & Luna, cui ſacra Orphica putantur confici: quintum Niſo natum, & Thione; à quo Trieterides cōſtitutæ putantur. Venus prima Cœlo & Die nata; cuius Elide delubrum uidemus. altera ſpuma procreata; ex qua & Mercurio Cupidinem ſecundum natum accepimus. tertia Ioue nata, & Dione; quæ nupſit Vulcano. ſed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. quarta Syria, Tyroq; concepta: quæ Aſtarte uocatur: quam Adonidi nupſiſſe

traditum eſt. Minerua prima, quam Apollinis matrem ſupra diximus. ſecunda orta Nilo, quam Aegyptij Saitæ colunt. tertia illa, quam Ioue generatam ſupra diximus. quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia: quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. quinta Pallantis: quæ patrẽ dicitur interemiſſe, uirginitatem ſuam uiolare conantem: cui pinnarum talaria affigunt. Cupido primus Mercurio & Diana prima natus dicitur: ſecũdus Mercurio & Venere ſecunda: tertius quidem eſt Anteros Marte & Venere tertia. atque hæc quidẽ, atque eiuſmodi ex uetere Græciæ fama collecta ſunt. quibus intelligis reſiſtendum eſſe, ne perturbentur religiones. ueſtri autem non modo hæc non refellunt, uerum etiam cõfirmant, interpretãdo quorſum quidque pertineat. Sed eo iam, unde huc digreſſi ſumus, reuertamur. Num cenſes igitur ſubtiliore ratione opus eſſe ad hæc refellenda? nam mentem, fidem, ſpem, uirtutem, honorem, uictoriam, ſalutem, concordiam, cæteraq; eiuſmodi rerum uim habere uidemus, nõ deorum. aut. n. in nobiſmet inſunt ipſis, ut mens, ut fides, ut ſpes, ut uirtus, ut cõcordia: aut optandæ nobis ſunt, ut honos, ut ſalus, ut uictoria. quarum rerum utilitate uideo etiam conſecrata ſimulacra. quare autẽ in his uis deorum inſit, tum intelligam, cum cognouero. quo in genere uel maxime eſt fortuna numerãda: quam nemo ab inconſtantia & temeritate ſeiũget: quæ digna certe nõ ſunt deo. Iam uero quid uos illa delectat explicatio fabularum, & enodatio nominum? exectum à filio Cœlum, uinctum itidem à filio Saturnum. hæc,

& alia generis eiuſdem ita defenditis, ut ij, qui iſta finxerunt, nõ modo nõ inſani, ſed etiam fuiſſe ſapientes uideantur. in enodandis autẽ nominibus, quod miſerandum ſit, laboratis. Saturnus, quia ſe ſaturat annis: Mauors, quia magna uertit: Minerua, quia minuit, aut quia minatur: Venus, quia uenit ad omnia: Ceres à gerendo. quàm periculoſa conſuetudo? in multis enim nominibus hærebitis. quid Veioui facies? quid Vulcano? quanquam, quoniam Neptunum à nando appellatum putas, nullum erit nomen, quod nõ poſſis una litera explicare unde ductum ſit. in quo quidem magis tu mihi natare uiſus es, quàm ipſe Neptunus. magnã moleſtiam ſuſcepit, & minime neceſſariã primus Zeno, poſt Cleanthes, deinde Chryſippus, cõmenticiarum fabularum reddere rationem, uocabulorum, cur quiq; ita appellati ſint, cauſas explicare. quod cũ facitis, illud profecto confitemini, longe aliter rem ſe habere, atque hominum opinio ſit: eos enim, qui dij appellantur, rerum naturas eſſe, non figuras deorum. qui tantus error fuit, ut pernicioſis etiam rebus non modo nomen deorum tribueretur, ſed etiam ſacra cõſtituerentur: Febris enim fanum in Palatio, & ædem Larum, & aram Malæ Fortunæ Eſquilijs cõſecratam uidemus. omnis igitur talis à philoſophia pellatur error, ut, cum de dijs immortalibus diſputemus, dicamus digna dijs immortalibus: de quibus habeo ipſe quid ſentiã, non habeo autem quid tibi aſſentiar. Neptunũ eſſe dicis animum cum intelligentia per mare pergentem. idem de Cerere. iſtam autem intelligentiam aut maris, aut terræ non modo comprehendere animo, ſed

ne ſuſpicione quidem poſſum attingere. itaq; aliunde mihi quærendũ eſt, ut, & eſſe deos, & quales ſint, diſcere poſſim, quã quales tu eos eſſe uelis. Videamus ea, quæ ſequuntur: primũ, deorũ ne prouidentia mundus regatur: deinde, conſulant ne Dij rebus humanis: hæc.n. mihi ex tua partitione reſtant duo. de quibus, ſi uobis uidetur, accuratius diſſerendũ puto. Mihi uero, inquit Velleius, ualde uidetur: nã & maiora expecto; & his, quæ dicta ſunt, uehementer aſſentior. Tũ Balbus, interpellare te, inquit, Cotta nolo: ſed ſumemus tempus aliud: efficiam profecto ut fateare.

ſed.

multa deſunt

» Nequaquam iſtuc iſtac ibit: magna ineſt certatio.
» Nam ut ego illis ſupplicarem tanta blandi loquentia?

Niobe parum ne ratiocinari uidetur, & ſibi ipſa nefariam peſtem machinari? illud uero quàm callida ratione,

» Qui uolt quod uolt, ita dat ſe res ut operam dabit:
qui eſt uerſus omnium ſeminator malorum:
» Ille trauerſa mente mihi hodie tradidit repagula,
» Quibus ego irā omnem recludam, atque illi perniciē dabo;
» Mihi mœrores, illi luctum; exitium illi, exilium mihi.
hanc uidelicet rationē, quā uos diuino beneficio homini ſolum tributā dicitis, beſtiæ non habent. uides ne igitur, quanto munere deorum ſimus affecti? atq; eadē Medea patrem, patriamq́; fugiens;
» Poſtquam pater appropinquat, iamq́;, penè ut comprehendatur, parat,
Puerum interea obtruncat, membraq́; articulatim diuidit,
» Perq́; agros paſſim diſpergit corpus: id ea gratia,
» Vt, dum nati diſſipatos artus captaret parens,
» Ipſa interea effugeret; illum ut mœror tardaret ſequi,
» Sibi ſalutem ut familiari pareret paricidio.
huic ut ſcelus, ſic nec ratio quidem defuit. quid ille funeſtas epulas fratri comparans, non ne uerſat huc & illuc cogitatione rationem?
» Maior mihi moles, maius miſcendum eſt malum,
» Qui illius, acerbum cor contundam & comprimam.
nec tamen ille ipſe eſt prætereūdus, qui nō ſat habuit coniugem illexiſſe in ſtuprum: de quo recte & uerisſime loquitur Atreus:
» Quod re in ſumma ſummum eſſe arbitror

» Periclum,matres coinquinari,regiam
» Contaminari ſtirpem,admiſceri genus.

at id ipſũ quã callide,qui regnũ adulterio quæreret?

» Addo(inquit)huc,quòd mihi portẽto cœleſtum pater
» Prodigium miſit regni ſtabilimen mei,
» Agnum inter pecudes aurea clarum coma
» Quondam Thieſtem clepere auſum eſſe è regia:
» Qua in re adiutricem coniugem cepit ſibi.

uidetur ne ſumma improbitate uſus non ſine ſumma eſſe ratione?nec uero ſcena ſolum referta eſt his ſceleribus,ſed multo uita communis penè maioribus.ſentit domus uniuſcuiuſque,ſentit forum,ſentit curia,campus,ſocij,prouinciæ,ut quẽadmodũ ratione rectè fiat, ſic ratione peccetur. alterum & à paucis,& raro, alterum & ſæpe,& à pluribus:ut ſatius fuerit nullam omnino nobis à dijs immortalibus datã eſſe rationem, quàm tanta cum pernicie datã. ut uinũ ægrotis,quia prodeſt raro,nocet ſæpiſſime, melius eſt non adhibere omnino,quàm ſpe dubiæ ſalutis in apertam perniciẽ incurrere:ſic haud ſcio,an melius fuerit, humano generi motũ iſtũ celerem cogitationis,acumen, ſolertiã, quam rationẽ uocamus,quoniã peſtifera ſint multis, admodum paucis ſalutaria,non dari omnino,quã tã munifice & tam large dari. quamobrem ſi mens uoluntasq; diuina iccirco cõſuluit hominibus,quòd ijs largita eſt rationem:ijs ſolis conſuluit,quos bona ratione donauit:quos uidemus,ſi modo ulli ſunt, eſſe paucos. nõ placet autem,paucis à dijs immortalibus eſſe cõſultum:ſequitur ergo,ut nemini conſultum ſit.huic loco ſic ſoletis occurrere,non iccirco non optime nobis à dijs

eſſe prouiſum, quòd multi eorũ beneficio peruerſe uterentur: etiam patrimonijs multos male uti, nec ob eã cauſam eos beneficium à patribus nullũ habere. quis iſtuc negat? aut quæ eſt in collatione iſta ſimilitudo? nec enim Herculi Deianira nocere uoluit, cũ ei tunicã ſanguine Centauri tinctã dedit; nec prodeſſe Phæreo Iaſoni is, qui gladio uomicã eius aperuit, quam ſanare medici non poterant: multi enim etiam cũ obeſſe uellent, profuerunt, et, cum prodeſſe, obfuerunt. ita non fit, ex eo quod datur, ut uolũtas eius, qui dederit, appareat: nec, ſi is, qui accepit, bene utitur, iccirco is qui dedit, amice dedit. quæ enim libido, quæ auaritia, quod facinus aut ſuſcipitur niſi conſilio capto; aut ſine animi motu et cogitatione, id eſt ratione perficitur? nã omnis opinio ratio eſt, & quidem bona ratio, ſi uera; mala autem, ſi falſa eſt opinio. ſed à deo tantũ rationem habemus, ſi modo habemus; bonã autẽ rationem, aut nõ bonã, à nobis: non enim, ut patrimoniũ relinquitur, ſic ratio homini eſt beneficio deorũ data. quid enim potius hominibus dediſſent, ſi ijs nocere uoluiſſent? iniuſtitiæ autem, intemperãtiæ, timiditatis quæ ſemina eſſent, ſi his uitijs ratio nõ ſubeſſet? Medea modo & Atreus cõmemorabãtur à nobis, heroicæ perſonæ, inita, ſubductaq; ratione, nefaria ſcelera meditantes. quid leuitates comicæ, parũ ne ſemper in ratione uerſantur? parũ ne ſubtiliter diſputat ille in Eunucho?

» *=quid igitur faciam?*
» *Excluſit, reuocat: redeam? non, ſi me obſecret.*

ille uero in Synephebis Academicorũ more cõtra communem opinionem nõ dubitat pugnare ratione, qui in

amore ſummo, ſummáq; inopia ſuaue eſſe dicit
» Parentem habere auarum, illepidum, in liberos
» Difficilem, qui te nec amet, nec ſtudeat tui.
atq; huic incredibili ſententiæ ratiunculas ſuggerit:
» Aut tu illum fructu fallas: aut per literas
» Auertas aliquod nomen: aut per ſeruolum
» Percutias pauidum: poſtremo, à parco patre
» Quod ſumas. quanto diſſipas libentius?
idémq; facilem & liberalem patrem incommodũ eſſe amanti filio diſputat: quem
» Neq; quo pacto fallam, neq; quid inde auferam,
» Nec quem dolum ad eum, aut machinam cõmolior,
» Scio quidquam: ita omnes meos dolos, fallacias,
» Præſtigias præſtrinxit commoditas patris.
quid ergo iſti doli? quid machinæ? quid fallaciæ, præſtigiæq;? num ſine ratione eſſe potuerunt? ò præclarũ munus deorum: ut Phormio poſſit dicere,
» Cedò ſenem: iam inſtructa mihi ſunt in corde cõſilia omnia.
ſed exeamus è theatro: ueniamus in forum: ſeſſum ite precor: quid ut iudicetur? qui tabulariũ incẽderit. quod facinus occultius? at ſe Q. Soſius, ſplẽdidus eques R. ex agro Piceno, feciſſe confeſſus eſt. qui tranſcripſerit tabulas publicas. id quoque L. Alenius fecit, cum chyrographum Sex primorum imitatus eſt. quid hoc homine ſolertius? cognoſce alias quæſtiones, auri Toloſani, coniurationis Iugurtinæ. repete ſuperiora Tubuli de pecunia capta ob rem iudicandã: poſteriora de inceſtu rogatione Peducea: tũ hæc quotidiana, ſicæ, uenena, peculatus, teſtamentorũ etiam lege noua quæ=

ſtiones.inde illa actio, Ope conſilioq; tuo furtum aio factum eſſe:inde tot iudicia de fide mala,tutelæ,mandati,pro ſocio,fiduciæ;reliqua,que ex empto, aut uendito,conducto,aut locato contra fidem fiunt:inde iudiciũ publicum rei priuatæ lege Lectoria:inde euerriculum malitiarum omnium,iudiciũ de dolo malo:quod C.Aquilius familiaris noſter protulit.quem dolum idẽ Aquilius tum teneri putat, cum aliud ſit ſimulatum, aliud actum.hanc igitur à dijs immortalibus tantam arbitramur malorum ſementem eſſe factam,? ſi enim rationem hominibus dij dederunt:& malitiam dederunt:eſt enim malitia,uerſuta,et fallax nocẽdi ratio. ijdem autem dij fraudem dederunt,facinus,cæteraq;, quorum nihil nec ſuſcipi ſine ratione,nec effici poteſt. utinam igitur,ut illa anus optat,

=ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes;

ſic iſtã caliditatẽ hominibus dij ne dediſſent, qua per pauci bene utuntur:qui tamen ipſi ſæpe à male utẽtibus opprimuntur:innumerabiles autem improbe utũtur: ut donum hoc diuinũ rationis,et cõſilij, ad fraudem hominibus,non ad bonitatẽ impertitũ eſſe uideatur.ſed urgetis idẽtidem, hominum eſſe iſtã culpã, nõ deorũ:ut ſi medicus grauitatẽ morbi,gubernator uim tempeſtatis accuſet. etſi hi quidẽ homunculi,ſed tamẽ ridiculi.quis .n.te adhibuiſſet, dixerit quiſpiã, ſi iſta non eſſent? contra deum licet diſputare liberius.in hominum uitijs ais eſſe culpam.eã dediſſes hominibus rationem,quæ uitia culpãq; excluderet.ubi igitur locus fuit errori deorum?nam patrimonia ſpe bene tradẽdi

reliquimus: qua poſſumus falli, deus falli qui potuit? an ut Sol, in currum cum Phaetontem filium ſuſtulit? aut Neptunus, cum Theſeus Hyppolitum perdidit, cũ ter optandi à Neptuno patre habuiſſet poteſtatẽ? poetarum iſta ſunt: nos autem philoſophi eſſe uolumus, rerum auctores, non fabularum. atque ij tamen ipſi dij poetici ſi sciſſent pernicioſa fore illa filijs, peccaſſe in beneficio putarentur. &, ſi uerũ eſt quod Ariſto Chius dicere ſolebat, nocere audiẽtibus philoſophos ijs, qui bene dicta male interpretarentur: poſſe enim aſotos ex Ariſtippi, acerbos è Zenonis ſchola exire: prorſus, ſi, qui audierunt, uitioſi eſſent diſceſſuri, ꝙ peruerſe philoſophorum diſputationem interpretarentur; tacere præſtare philoſophis, quã ijs, qui ſe audiſſent, nocere. ſic, ſi homines rationẽ bono cõſilio à dijs immortalibus datã, in fraudem malitiamq́; conuertunt; nõ dari illã, quàm dari humano generi, melius fuit. ut ſi medicus ſciat eum ægrotum, qui iuſſus ſit uinum ſumere, meracius ſumpturum, ſtatimq́; periturum, magna ſit in culpa: ſic ueſtra iſta prouidentia reprehendenda, quæ rationẽ dederit ijs, quos ſcierit ea peruerſe, & improbe uſuros. niſi forte dicitis eam neſciuiſſe. utinam quidem, ſed nõ audebitis: non enim ignoro, quanti eius nomen putetis. ſed hic quidem locus concludi iam poteſt. nam ſi ſtultitia conſenſus omnium philoſophorum maius eſt malũ, quàm ſi omnia mala & fortunæ et corporis ex altera parte ponantur; ſapientiã autem nemo aſſequitur: in ſummis malis omnes ſumus, quibus uos optime cõſultũ à dijs immortalibus dicitis. nam ut nihil intereſt, utrũ nemo ualeat, an nemo poſſit ualere: ſic nõ intelligo, qd

interſit, utrum nemo ſit ſapiens, an nemo eſſe poſſit. ac nos quidem nimis multa de re apertiſſima. Telamō autem uno uerſu locum totum conficit, utrum dij homines negligant:

» Nā ſi curēt, bene bonis ſit male malis: quod nūc abeſt.

debebant illi quidem omnes bonos efficere, ſi quidē hominum generi conſulebant. ſin id minus, bonis quidē certe conſulere debebant. cur igitur duos Scipiones, fortiſſimos, & optimos uiros, in Hiſpania Pœnus oppreſſit? cur Maximus extulit filium cōſularem? cur Marcellum Annibal interemit? cur Paulū Cannæ ſuſtulerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt præbitum? cur Africanum domeſtici parietes nō texerūt? ſed hæc uetera, & alia permulta. propiora uideamus. cur auunculus meus, uir innocētiſſimus, idemq́; doctiſſimus, P. Rutillus in exilio eſt? cur ſodalis meus interfectus domi ſuæ Druſus? cur temperantiæ, prudentiæq; ſpecimen ante ſimulacrum Veſtæ Pōtifex maximus eſt Q. Scæuola trucidatus? cur etiā ante tot ciuitatis principes à Cinna interēpti? cur omniū perfidioſiſſimus C. Marius Q. Catulū præſtātiſſima dignitatate uirū mori potuit iubere? dies deficiat: ſi uelim numerare quibus bonis male euenerit; nec minus, ſi commemorem, quibus improbis optime. Cur enim Marius tā feliciter ſeptimum Conſul domi ſuæ ſenex eſt mortuus? cur omnium crudeliſſimus tam diu Cinna regnauit? at dedit pœnas. prohiberi melius fuit; impedirię;, ne tot ſummos uiros interficeret, quā ipſū aliquādo pœnas dare. ſummo cruciatu, ſupplicioq; Q. Varius, homo importuniſſimus, perijt: ſed, quia Druſum ferro, Metellum

ueneno ſuſtulerat:illos conſeruari melius fuit, quàm pœnas ſceleris Varium pendere. duo de XL Dioniſius tyrannus annos fuit opulentiſſime et beatiſſimæ ciuitatis,quàm multas ante hũc in ipſo Græciæ flore Piſiſtratus,ac Phalaris,ac Apollodorus pœnas ſuſtulit,multis quidẽ ante cruciatis,& necatis.& prædones multi ſæpe pœnas dant,nec tamen poſſumus dicere nõ plures captiuos acerbe,quàm prædones necatos. Anaxarchũ Democritiũ à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus,Zenonem Eleatem in tormentis necatum.quid dicam de Socrate? cuius morti illacrymari ſoleo Platonẽ legens.uides ne igitur,deorum iudicio,ſi uidẽt res humanas,diſcrimen eſſe ſublatum?Diogenes quidem Cynicus dicere ſolebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur,cõtra deos teſtimoniũm dicere, quòd in illa fortuna tã diu uiueret.Dionyſius, de quo ante dixi,cum fanum Proſerpinæ Locris expilauiſſet, nauigabat Syracuſas:iſq; cum ſecundiſſime curſum teneret,uidetis ne,inquit, amici, quàm bona à dijs immortalibus nauigatio ſacrilegis detur?atque homo acutus,cum bene,planeq; percepiſſet, in eadem ſententia perſeuerabat,qui,cum ad Peloponneſum claſſem appuliſſet,& in fanum ueniſſet Iouis Olympij,aureum ei detraxit amiculum grandi pondere,quo Iouẽ ornarat ex manubijs Carthaginenſium tyrannus Gelo: atque in eo etiam cauillatus eſt,æſtate graue eſſe aureũ amiculũ,hieme frigidum: eiq; laneum pallium iniecit,cum id eſſe aptum ad omne anni tempus diceret. Idemq; Aeſculapij Epidauri barbã auream demi iuſſit:neque enim conuenire,barbatum eſſe filium, cum

in omnibus ſanis pater imberbis eſſet. iam menſas argenteas de omnibus delubris iuſſit auferri: in quibus ꝗ more ueteris Græciæ inſcriptum eſſet bonorũ deorum, uti ſe eorum bonitate uelle dicebat. idem uictoriolas aureas, et pateras, coronasq́;, quæ ſimulacrorum porrectis manibus ſuſtinebantur, ſine dubitatione tollebat, eaq́; ſe accipere, nõ auferre dicebat: eſſe enim ſtultitiam, à quibus bona precaremur, ab ijs porrigentibus, & dantibus nolle ſumere. eundemq́; ferunt hæc, quæ dixi, ſublata de fanis in forum protuliſſe, et per præconem uendidiſſe; exactaq́; pecunia, edixiſſe, ut, quod quiſq; à ſacris haberet, id ante diem certam in ſuum quidq; fanum referret: ita ad impietatẽ in deos, in homines adiunxit iniuriam. hunc igitur nec Olympius Iupiter fulmine percuſſit, nec Aeſculapius miſero diuturnoq́; morbo intabeſcentem interemit; atque in ſuo lectulo mortuus, in Tympanidis rogũ illatus eſt; eamq́; poteſtatem, quã ipſe per ſcelus erat nactus, quaſi iuſtam, & legitimã hæreditatis loco filio tradidit. inuita in hoc loco uerſatur oratio: uidetur enim auctoritatem afferre peccandi: & recte uideretur, niſi & uirtutis, & uitiorum ſine ulla diuina ratione graue ipſius conſcientiæ pondus eſſet. quã ſublata, iacent omnia. ut enim nec domus, nec Reſp. ratione quadam, & diſciplina deſignata uideatur, ſi in ea nec recte factis præmia extent ulla, nec ſupplicia peccatis: ſic mundi diuina in homines moderatio profecto nulla eſt, ſi in ea diſcrimen nullum eſt bonorum, & malorum. at enim minora dij negligunt, neque agellos ſingulorum, nec uiticulas perſequuntur, nec, ſi

uredo, aut grando quippiam nocuit, id Ioui animad=
uertendum fuit. ne in regnis quidem Reges omnia mi
nima curant. ſic enim dicitis, quaſi ego paulo ante de
fundo Formiano P. Rutilij ſim queſtus, non de amiſſa
ſalute. atq; hoc quidem omnes mortales ſic habent, ex
ternas cōmoditates, uineta, ſegetes, olíueta, ubertátem
frugum, & fructuum, omnem denique commodita=
tem, proſperitatemq; uitæ à dijs ſe habere: uirtutem
nemo unquam acceptam deo retulit. nimirum recte:
propter uirtutem enim iure laudamur, & in uirtute
recte gloriamur. quod non contingeret, ſi id donum
à deo, non à nobis haberemus. at uero aut honoribus
aucti, aut re familiari, aut ſi aliud quippiam nacti ſu
mus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum dijs gra=
tias agimus, tum nihil noſtræ laudi aſſumptum arbi=
tramur. num quis, ꝙ bonus uir eſſet, gratias dijs egit
unquam? at ꝙ diues, quòd honoratus, quòd incolumis.
Iouemq; optimum maximū ob eas res appellant, non
quòd nos iuſtos, temperatos, ſapientes efficiat, ſed quòd
ſaluos, incolumes, opulentos, copioſos. neque Herculi
quiſquam decumam uouit unquam, ſi ſapiens factus
eſſet. quāquam Pythagoras, cum in geometria quid=
dam noui inueniſſet, muſis bouem immolaſſe dicitur.
ſed id quidem nō credo, quoniam ille ne Apollini qui
dem Delio hoſtiam immolare uoluit, ne arā ſanguine
aſpergeret. ad rem autem ut redeam, iudicium hoc o=
mnium mortalium eſt, fortunam à deo petendam, à
ſe ipſo ſumendam eſſe ſapientiam. quamuis mēti delu
bra, & uirtuti, & fidei conſecremus: tamē hæc in no
bis ipſis ſita uidemus: ſpei, ſalutis, opis, uictoriæ ſa

cultas à dijs expetenda eſt. improborum igitur proſperitates, ſecundæque res redarguunt, ut Diogenes dicebat, uim omnẽ deorum, ac poteſtatem. at non nunquã bonos exitus habent boni. eos quidem aſcribimus, attribuimusq́; ſine ulla ratione dijs immortalibus. at Diagoras, cũ Samothraciã ueniſſet, atheos ille qui dicitur, atque ei quidam amicus, tu, qui deos putas humana negligere, non ne animaduertis ex tot tabellis pictis, q̃ multi uotis uim tẽpeſtatis effugerint, in portumq́; ſalui peruenerint? ita fit, inquit: illi enim nuſquã picti ſunt, qui naufragium fecerunt, in mariq́; perierunt. idemq́;, cũ ei nauiganti uectores aduerſa tempeſtate timidi, & perterriti dicerent, non iniuria ſibi illud accidere, qui illum in eandẽ nauem recepiſſent: oſtendit eis in eodẽ curſu multas alias laborantes, quæſiuitq́;, num etiam in ijs nauibus Diagoram uehi crederẽt. ſic enim ſeſe res habet, ut ad proſperam, aduerſam'ue fortunam, qualis ſis, aut quemadmodum uixeris, nihil interſit. non animaduertunt, inquit, omnia dij: ne Reges quidem. quid eſt ſimile? Reges enim ſi ſcientes prætermittunt, magna culpa eſt: at deo ne excuſatio quidem eſt inſcientiæ. quem uos præclare defenditis, cum dicitis, eam uim deorum eſſe, ut, etiam ſi quis morte pœnas ſceleris effugerit, expetantur eæ pœnæ à liberis, à nepotibus, à poſteris. o miram æquitatem deorũ. ferret ne ulla ciuitas latorem iſtiuſmodi legis, ut cõdẽnaretur filius, aut nepos, ſi pater, aut auus deliquiſſet? quinam Tantalidarum internecioni modus paretur? aut quænam unquam ob mortem Myrtili pœnis luendis dabitur ſatietas ſupplicij? utrum poetæ Stoicos de-

prauauerint, an Stoici poetis dederint auctoritatem, non facile dixerim: portenta enim et flagitia ab utriſque dicuntur: neque enim, quem Hipponactis iambus læſerat, aut qui erat Archilochi uerſu uulneratus, à deo immiſſum dolorẽ, non conceptum à ſe ipſo cõtinebat: nec, cum Aegiſti libidinem, aut cum Paridis uidemus, à deo cauſam requirimus, cum culpæ penè uocem audiamus: nec ego multorum ægrorum ſalutem non ab Hippocrate potius, quàm ab Aeſculapio datã iudico: nec Lacedæmoniorũ diſciplinam dicam unquã ab Apolline potius Spartæ, quàm à Lycurgo datam. Crytolaus inquam euertit Corinthum, Carthaginẽ Aſdrubal. hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt: nõ iratus alicui, quem omnino iraſci poſſe negatis deum. at ſubuenire certe potuit, & conſeruare urbes tantas, atque tales. uos enim ipſi dicere ſoletis, nihil eſſe quod deus efficere non poſſit, & quidem ſine labore ullo: ut enim hominũ membra nulla contentione, mẽte ipſa, ac uolũtate moueantur, ſic numine deorum omnia fingi, moueri, mutariq; poſſe. neque id dicitis ſuperſtitioſe, atque aniliter, ſed phyſica, conſtantiq; ratione: materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia ſint, totam eſſe flexibilem, & commutabilem, ut nihil ſit, quod non ex ea quamuis ſubito fingi, conuertiq; poſſit: eius autem uniuerſæ fictricem, & moderatricem diuinam eſſe prouidentiam: hanc igitur, quocũque ſe moueat, efficere poſſe quidquid uelit. itaque aut neſcit, quid poſſit: aut negligit res humanas: aut, quid ſit optimũ, nõ poteſt iudicare. nõ curat ſingulos homines. nõ mirum: ne ciuitates quidẽ. non has: ne na-

tiones

tiones quidẽ,et gentes. ꝙ ſi has etiam contemnet,quid mirum eſt,omne ab ea genus humanum eſſe contemptum?ſed quo modo ijdem dicitis,non omnia deos perſequi;ijdem uultis, à dijs immortalibus hominibus diſpartiri, ac diuidi ſomnia?iccirco ſomnia hæc tecum, quia ueſtra eſt de ſomniorũ ueritate ſententia. atque ijdem etiam uota ſuſcipi dicitis oportere. nẽpe ſinguli uouent . audit igitur mens diuina etiam de ſingulis. uidetis ergo,eam non eſſe tam occupatam, quàm putabatis?fac eſſe diſtentam,cœlum uerſantem, terram tuentem,maria moderãtem. cur tã multos deos nihil agere & ceſſare patitur? cur non rebus humanis aliquos otioſos deos præficit?qui à te Balbe innumerabiles explicati ſunt.hæc ferè dicere habui de natura deorũ,nõ ut eã tollerẽ,ſed ut intelligeretis,quàm eſſet obſcura,& quàm difficiles explicatus haberet.Quæ cum dixiſſet Cotta,finem fecit. Lucilius autẽ, Vehementius,inquit,tu quidem Cotta inuectus es in eam Stoicorum rationem , quæ de prouidentia deorum ab illis ſanctiſſime & prouidentiſſime conſtituta eſt. ſed quoniam adueſperaſcit,dabis diem nobis aliquem,ut contra iſta dicamus. eſt enim mihi tecum pro aris, & focis certamen,& pro deorum templis,atque delubris, proq; urbis muris, quos uos Pontifices ſanctos eſſe dicitis,diligentiusq; urbẽ religione, quã ipſis mœnibus cingitis.quæ deſeri à me,dum quidem ſpirare potero,nefas iudico.Tum Cotta,ẽgo uero & opto redargui me Balbe:& ea,quæ diſputaui,diſſerere malui, quàm iudicare: & facile me à te uinci poſſe, certo ſcio.
Quippe , inquit Velleius, qui etiam ſomnia putet ad

nos mitti ab Ioue. quæ ipſa tamen tam leuia nõ ſunt, quàm eſt Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum eſſent dicta, ita diſceſſimus, ut Velleio Cottæ diſputatio uerior, mihi Balbi ad ueritatis ſimilitudinem uideretur eſſe propenſior.

M. TVLLII CICERONIS DE DIVINATIONE LIBER I.

V Etus opinio eſt, iam uſque ab heroicis ducta temporibus, eaq; & populi R. & omnium gentium firmata conſenſu, uerſari quandam inter homines diuinationem, quam Græci μαντικὴν appellant, id eſt præſenſionem, & ſciẽtiam rerum futurarum. magnifica quædam res, & ſalutaris, ſi modo eſt ulla, quæq; proxima ad deorum uim natura mortali poſſit accedere. itaque ut alia nos melius multa, quam Græci: ſic huic præſtantiſſimæ rei nomen noſtri à diuis, Græci, ut Plato interpretatur, à furore duxerunt. gentem quidem nullam uideo neque tam humanam, atque doctam, neque tã immanem, tamq; barbaram, quæ non ſignificari futura, & à quibuſdam intelligi, prædiciq; poſſe cenſeat.

Principio Aſſyrij, ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter planitiem, magnitudinemq; regionum, quas incolebant, cum cœlum ex omni parte patens, atque apertum intuerẽtur, traiectiones, motusq; ſtellarũ obſeruauerunt: quibus notatis, quid cuique ſignificaretur, memoriæ prodiderunt. qua in natione Chaldæi nõ ex artis, ſed ex gentis uocabulo nominati, diuturna obſeruatione ſiderum, ſcientiam putantur effeciſſe, ut prædici poſſet, quid cuiq; euenturũ, et quo quiſq; fato natus eſſet. eãdem artem etiam Aegyptij lõginquitate

temporũ innumerabilibus penè ſeculis conſecuti putã tur. Cilicum autem, & Piſidarum gens, & his finitĩma Pamphylia, quibus nationibus præfuimus ipſi, uo latibus auium, cantibusq́;, certiſſimis ſignis declarari res futuras putant. quã uero Græcia coloniã miſit in Aetoliam, Ioniam, Aſiam, Siciliam, Italiam ſine Pythio, aut Dodonæo, aut Ammonis oraculo? aut quod b ellum ſuſceptũ ab ea ſine cõſilio deorum eſt? nec unũ genus eſt diuinationis publice, priuatimq́; celebratum. nam ut omittam cæteros populos, noſter quàm multa genera cõplexus eſt? Principio huius urbis parens Romulus nõ ſolum auſpicato urbẽ cõdidiſſe, ſed ipſe etiã optimus augur fuiſſe traditur. deinde auguribus & reliqui reges uſi: & exactis regibus nihil publice ſine auſpicijs nec domi, nec militiæ gerebatur. cumq́; magna uis uideretur eſſe & in impetrandis, cõſulendisq́; rebus, & in monſtris interpretandis, ac procurandis in aruſpicum diſciplina: omnem hanc ex Etruria ſciẽtiam adhibebant, ne genus eſſet ullum diuinationis, quod neglectum ab ijs uideretur. & cum duobus modis animi ſine ratione, & ſcientia, motu ipſi ſuo ſoluto, & libero incitarentur, uno furente, altero ſomniãte: furoris diuinationem Sibyllinis maxime uerſibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos ex ciuitate eſſe uoluerũt. ex quo genere ſæpe ariolorum etiam, & uatum furibundas prædictiones, ut Octauiano bello Cornelij Culleoli, audiendas putauerunt. nec uero ſomnia grauiora, ſi quæ ad Remp. pertinere uiſa ſunt, à ſummo conſilio neglecta ſunt. quin etiam memoria noſtra templum Iunonis Soſpitæ L. Iu

lius, qui cum P. Rutilio Conſul fuit, de ſenatus ſenten tia refecit ex Cæciliæ Balearici filiæ ſomnio. atque hæc, ut ego arbitror, ueteres rerum magis euẽtis moniti, quàm ratione docti probauerunt. Philoſophorum uero exquiſita quædam argumenta, cur eſſet uera diuinatio, collecta ſunt. ex quibus, ut de antiquiſſimis loquar, Colophonius Xenophanes unus, qui deos eſſe diceret, diuinationem funditus ſuſtulit. reliqui uero omnes, præter Epicurum balbutientem de natura deorum, diuinationem probauerunt, ſed non uno modo. nam cum Socrates, omnesq́; Socratici, Zenoq́;, & ij qui ab eo eſſent profecti, manerent in antiquorum philoſophorum ſententia, uetere Academia, & Peripateticis conſentientibus; cumq́; huic rei magnam auctoritatem Pythagoras iam ante tribuiſſet, qui etiã ipſe augur uellet eſſe; plurimisq́; locis grauis auctor Democritus præſenſionem rerum futurarum cõprobaret: Dicæarchus Peripateticus cætera diuinationis genera ſuſtulit, ſomniorum, & furoris reliquit; Cratippusq́; familiaris noſter, quem ego parem ſummis Peripateticis iudico, iiſdem rebus fidem tribuit, reliqua diuinationis genera reiecit. ſed cum Stoicis omnia ferè illa defenderent, quòd & Zeno in ſuis commentarijs quaſi ſemina quædam ſparſiſſet, & ea Cleãthes paulo uberiora feciſſet: acceſſit acerrimo uir ingenio Chryſippus, qui totam de diuinatione duobus libris explicauit ſententiam, uno præterea de oraculis, uno de ſomnijs. quem ſubſequens, unum librum Babylonius Diogenes edidit eius auditor, duos Antipater, quinque noſter Poſidonius. ſed à Stoicis uel principibus eius

diſciplinæ,Poſidonij doctor. diſcipulus Antipatri, degenerauit Panætius,nec tamen auſus eſt negare uim eſſe diuinãdi,ſed dubitare ſe dixit.quod illi in aliqua re,inuitiſſimis Stoicis,Stoico facere licuit; id nos ut in reliquis rebus faciamus,à Stoicis non concedetur?præſertim cũ id,de quo Panætio non liquet,reliquis eiuſdem diſciplinæ ſolis uideatur luce clarius.ſed hæc quidem laus Academiæ,præſtãtiſſimi philoſophi iudicio, et teſtimonio cõprobata eſt. etenim nobiſmet ipſis quærentibus quid ſit de diuinatione iudicãdũ,quòd à Carneade multa acute,& copioſe cõtra Stoicos diſputata ſint,uerentibusq; ne temere uel falſæ rei, uel nõ ſatis cognitæ aſſentiamur,faciendum uidetur, ut diligẽter etiam atque etiam argumenta cũ argumentis compa remus,ut fecimus in ijs tribus libris, quos de natura deorum ſcripſimus.nam cum omnibus in rebus temeritas in aſſentiendo,errorq; turpis eſt,tũ in eo loco maxime,in quo iudicandũ eſt quantum auſpicijs,rebusq; diuinis,religioniq; tribuamus:eſt enim periculum, ne aut neglectis ijs impia fraude,aut ſuſceptis anili ſuperſtitione obligemur. quibus de rebus & aliàs ſæpe,& paulo accuratius nuper,cum eſſem cum Q. fratre, in Tuſculano diſputatum eſt. Nam cùm ambulandi cauſa in Lyceum ueniſſemus,(id enim ſuperiori gymnaſio nomen eſt)perlegi,inquit ille, tuum paulo ante tertium de natura deorũ:in quo diſputatio Cottæ,quanquam labefactauit ſententiam meam,nõ funditus tamẽ ſuſtulit. Optime uero,inquã: etenim ipſe Cotta ſic diſputat,ut Stoicorum magis argumenta confutet,quàm hominũ deleat religionem. Tum

Quintus, dicitur quidem iſtuc, inquit à Cotta, & uero ſæpius credo ne communi iure migrare uideatur: ſed ſtudio contra Stoicos diſſerẽdi deos mihi uidetur fun ditus tollere. eius orationi nõ ſanè deſidero quid reſpõ deam ſatis enim defenſa religio eſt in ſecũdo libro à Lucilio: cuius diſputatio tibi ipſi, ut in extremo tertio ſcribis, ad ueritatem eſt uiſa propenſior. ſed, quod præ termiſſum eſt in illis libris, credo quia cõmodius arbi tratus es ſeparatim id quæri, deq́; eo diſſeri, id eſt de diuinatione, quæ eſt earũ rerũ, quæ fortuitæ putatur, prædictio, atque præſenſio, id, ſi placet, uideamus quã habeat uim, & quale ſit. ego enim ſic exiſtimo: ſi ſint ea genera diuinandi uera, de quibus accepimus, quæq́; colimus, eſſe deos: uiciſſimq́;, ſi dij ſint, eſſe qui diuinent. Arcem tu quidem Stoicorum, inquam, Quinte defendis: ſiquidem iſta ſic reciprocãtur; ut et, ſi diuinatio ſit, dij ſint; et, ſi dij ſint, ſit diuinatio. quorũ neutrũ tam facile, quàm tu arbitraris, cõce ditur. nam & natura ſignificari futura ſine deo poſſunt: et, ut ſint dij, poteſt fieri, ut nulla ab ijs diuinatio generi humano tributa ſit. Atq; ille, mihi uero, inquit, ſatis eſt argumenti, & eſſe deos, & cõſulere re bus humanis, ꝙ eſſe clara & perſpicua diuinationis genera iudico. de quibus quid ipſe ſentiã, ſi placet, exponã, ita tamẽ: ſi uacas animo, neq; habes aliqd, quod huic ſermoni præuertẽdũ putes. Ego uero, inquã philoſophiæ Quinte ſemper uaco: hoc autem tẽpore, cũ ſit nihil aliud, quod libenter agere poſſimus, multo magis aueo audire, de diuinatione quid ſentias. Ni hil, inquit, equidẽ noui, nec qđ præter cæteros ipſe ſen=

tiam:nam cum antiquiſſimam ſententiã,tum omniũ populorum,& gẽtium conſenſu comprobatã ſequor. Duo ſunt enim diuinandi genera:quorum alterũ artis eſt,alterum naturæ. quæ eſt autem gens,aut quæ ciuitas,quæ non aut extis pecudum aut mõſtra,aut fulgura interpretãtium,aut augurum,aut aſtrologorũ, aut ſortium,(ea enim ferè artis ſunt)aut ſomniorũ, aut uaticinationũ(hæc enim duo naturalia putãtur) prædictione moueatur?quarum quidẽ rerum euenta magis arbitror,quã cauſas, quæri oportere. eſt enim uis,& natura quædam,quæ tũ obſeruatis longo tempore ſignificationibus,tum aliquo inſtinctu, inflatuq; diuino futura prænunciat.quare omittat urgere Carneades:quod faciebat etiã Panætius,requirens,Iupiterne cornicẽ à læua,coruum à dextra canere iuſſiſſet?obſeruata ſunt hæc tẽpore immẽſo,et ſignificatione euẽtus animaduerſa,& notata.nihil eſt autem, quod nõ lõginquitas tẽporum,excipiente memoria, prodẽdisq; monumẽtis,efficere,atque aſſequi poſſit.mirari licet, quæ ſint animaduerſa à medicis herbarũ genera,quæ radicum ad morſus beſtiarum,ad oculorũ morbos,ad uulnera.quorum uim,atque naturam ratio nunquã explicauit:utilitate & ars eſt,& inuentor probatus. age,ea,quæ,quanquam ex alio genere ſunt,tamẽ diuinationi ſunt ſimiliora,uideamus.

» Atque etiam uentos præmonſtrat ſæpe futuros
» Inflatum mare,cum ſubito,penitusq; tumeſcit,
» Saxaq; cana,ſalis niueo ſpumata liquore,
» Triſtificas certant Neptuno reddere uoces,
» Aut denſus ſtridor cum celſo è uertice montis

» Ortus adaugeſcit ſcopulorum ſæpe repulſu.

àtq; his rerum præſenſionibus prognoſtica tua referta ſunt. quis igitur elicere cauſas præſenſionũ poteſt? etſi uideo Boethum Stoicum eſſe conatũ. qui hactenus ali quid egit, ut earum rationem rerũ explicaret, quæ in mari cœlóue fierent. illa uero cur eueniant, quis probabiliter dixerit?

» Cana fulix itidem fugiens è gurgite ponti,
» Nunciat horribiles clamans inſtare procellas,
» Haud modicos tremula fundens è gutture cantus,
» Sæpe etiam pertriſte canit de pectore carmen,
» Et matutinis Acredula uocibus inſtat,
» Vocibus inſtat, & aſſiduas iacit ore querelas,
» Cum primum gelidos rores aurora remittit.
» Fuſcáq; non nunquam curſans per littora cornix
» Demerſit caput, & fluctum ceruice recepit.

uidemus hæc ſigna nunquam ferè ementientia: nec tamen, cur ita fiat, uidemus.

» Vos quoque ſigna uidetis aquai dulcis alumnæ,
» Cum clamore paratis inanes fundere uoces,
» Abſurdóq; ſono fontes, & ſtagna cietis.

quis eſt, qui ranunculos hoc uidere ſuſpicari poſſit? ſed ineſt mire & ranunculis quædam natura ſignificans aliquid, per ſe ipſa ſatis certa, cognitioni autẽ hominũ obſcurior.

» Mollipedesq; boues ſpectantes lumina cœli
» Naribus humiferum duxere ex aere ſuccum.

non quæro cur, quoniam, quid eueniat, intelligo.

» Iam uero ſemper uiridis, ſemperq; grauata
» Lentiſcus triplici ſolita grandeſcere fœtu,

Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi. ne hoc quidẽ quæro, cur hæc arbor una ter floreat, aút cur arandi maturitatem ad ſignũ floris accõmodet. hoc ſum contentus, ꝙ, etiam ſi, quo quidque fiat, ignorẽ, quid fiat intelligo. pro omni igitur diuinatione idẽ, quod pro omnibus iјs rebus, quas cõmemoraui, reſpondebo. quid Scamoneæ radix ad purgandũ, quid ariſtolochia ad morſus ſerpentum poſſit, quæ nomẽ ex inuẽtore repperit, rẽ ipſam inuẽtor ex ſomnio, uideo; quod ſatis eſt: cur poſſit, neſcio. ſic uentorum, & imbriũ ſigna, quæ dixi, rationem quam habeant, nõ ſatis perſpicio: uim & euentum agnoſco, ſcio, approbo. ſimiliter, quid fiſſum in extis, quid fibra ualeat, accipio: quæ cauſa ſit, neſcio. atq; horũ quidẽ plena uita eſt: extis. n. omnes ferè utũtur. quid de fulgurum ui, dubitare num poſſumus? non ne cum multa alia mirabilia, tũ illud in primis? cũ Sũmanus in faſtigio Iouis optimi maximi, q tũ erat fictilis, è cœlo ictus eſſet, nec uſquã eius ſimulacri caput inueniretur, aruſpices in Tiberim id depulsũ eſſe dixerũt, idq́; inuẽtũ eſt eo loco, qui eſt ab aruſpicibus demõſtratus. ſed quo potius utar aut auctore, aut teſte quã te? cuius edidici ẽt uerſus, et lubẽter qdẽ, quos in ſecũdo Cõſulatu Vrania muſa pronũciat.

Principio ætherio flammatus Iuppiter igni
» Vertitur, & totum colluſtrat lumine mundum,
» Menteq́; diuina cœlum terrasq́; peteſſit:
» Quæ penitus ſenſus hominum uitasq́; retentat,
» Aetheris æterni ſep ta, atque incluſa cauernis.
» Et ſi ſtellarum motus curſusq́; uagantes
» Noſſe uelis, quæ ſint ſignorum in ſede locatæ,

» Quæ uerbo,& falſis Graio rum uocibus errant,
» Re uera certo lapſu,ſpatioq; feruntur:
» Omnia iam cernes diuina mente notata.
» Nam primum aſtrorum uolucres te Cõſule motus,
» Concurſusq; graues ſtellarum ardore micantes
» Tu quoque,cum tumulos Albano in monte niuales
» Luſtraſti,& læto mactaſti lacte Latinas,
» Vidiſti,& claro tremulos ardore cometas,
» Multaq; miſceri nocturna ſtrage putaſti,
» Quod fermè dirum in tempus cecidere Latinæ,
» Cum claram ſpeciem concreto lumine luna
» Abdidit,& ſubito ſtellanti nocte perempta eſt.
» Quid uero Phœbi fax,triſtis nuncia belli,
» Quæ magnũ ad columen flãmato ardore uolabat,
» Præcipites cœli partes,obitusq; petiſſet?
» Aut cum terribili perculſus fulmine ciuis,
» Luce ſerenanti uitalia lumina liquit?
» Aut cum ſe grauido tremefecit corpore tellus?
» Iam uero uariæ nocturno tempore uiſæ
» Terribiles formæ bellum,motusq; mouebãt
» Multaq; per terras uates oracla furenti
» Pectore fundebant triſtes minitantia caſus.
» Atque ea,quæ lapſu tandem cecidere uetuſto,
» Hæc fore,perpetuis ſignis,clarisq; frequentans
» Ipſe deum genitor cœlo,terrisq; canebat,
» Nunc ea,Torquato quæ quondã,et Conſule Cotta
» Lydius ediderat Tyrrhenæ gentis aruſpex,
» Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
» Nam pater altitonans ſtellanti nixus olympo
» Ipſe ſuos quondam tumulos,ac templa petiuit,

,, *Et Capitolinis iniecit ſedibus ignes.*
,, *Tum ſpecies ex ære uetus, generataq́; Nattæ*
,, *Concidit, elapſæq́; uetuſto numine leges:*
,, *Et diuum ſimulacra peremit fulminis ardor.*
,, *Hic ſilueſtris erat, Romani nominis altrix,*
,, *Martia, quæ paruos Mauortis ſemine natos*
,, *Vberibus grauidis uitali rore rigabat:*
,, *Quæ tum cum pueris flammato fulminis ictu*
,, *Concidit, atq; auulſa pedum ueſtigia liquit.*
,, *Tum quis non artis ſcripta, ac monumenta uolutans,*
,, *Voces triſtificas chartis promebat Etruſcis?*
,, *Omnes ciuili generoſam ſtirpe profectam*
,, *Vitare ingentem cladem, peſtemq́; monebant:*
,, *Vel legum exitium conſtanti uoce ferebant,*
,, *Templa deumq́; adeo flammis, urbesq́; iubebant*
,, *Eripere, & ſtragem horribilem, cædemq́; uereri:*
,, *Atque hæc fixa graui fato, ac fundata teneri,*
,, *Ni poſt exciſum ad columen formata decore*
,, *Sancta Iouis ſpecies claros ſpectaret in ortus:*
,, *Tum fore, ut occultos populus, ſanctusq́; ſenatus*
,, *Cernere conatus poſſet, ſi ſolis ad ortum*
,, *Conuerſa, inde patrum ſedes, populiq́; uideret.*
,, *Hæc tardata diu ſpecies, multumq́; morata,*
,, *Conſule te tandem celſa eſt in ſede locata:*
,, *Atque una fixi, ac ſignati temporis hora*
,, *Iuppiter excelſa clarabat ſceptra columna,*
,, *Ac clades patriæ flamma, ferroq́; parata,*
,, *Vocibus Allobrogum patribus populoq́; patebat.*
,, *Rite igitur ueteres, quorum monumenta tenetis,*
,, *Qui populos, urbesq́; modo, ac uirtute regebant;*

» Rite etiam ueſtri, quorum pietaſq́;, fideſq́;
» Præſtitit, & longe uicit ſapientia cunctos,
» Præcipue ingenti coluerunt numine diuos.
» Hæc adeo penitus cura uidere ſagaci
» Otia qui ſtudijs læti tenuere decoris,
» Inq́; Academia umbrifera, nitidoq́; Lyceo
» Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.
» E quibus ereptum primo iam à flore iuuentæ,
» Te patria in media uirtutum mole locauit.
» Tu tamen anxiferas curas requiete relaxas,
» Quòd patriæ uoces ſtudijs, nobisq́; ſacraſti.

tu igitur animũ poteris inducere contra, ea quæ à me diſputãtur, de diuinatione dicere, qui et geſſeris ea, quæ geſſiſti, et ea, quæ pronunciaui, accuratiſſime ſcripſeris? quid quæris Carneades, cur hæc ita fiant, aut qua arte perſpici poſſint? neſcire me fateor: euenire autẽ, te ipſum dico uidere. caſu, inquis. ita ne uero? q̃d q̃ poteſt eſſe caſu factũ, quod omnes habet in ſe numeros ueritatis? quatuor tali iacti, caſu uenereũ efficiunt. num etiam centũ uenereos, ſi CCCC talos ieceris, caſu futuros putas? aſperſa temere pigmenta in tabula, oris lineamenta effingere poſſunt: nũ etiam Veneris Gnidiæ, Coæq́; pulchritudinem effingi poſſe aſperſione fortuita putas? ſus roſtro ſi humi A literã impreſſerit, nũ propterea ſuſpicari poteris, Andromacham Ennij ab ea poſſe deſcribi? fingebat Carneades, in Chiorum lapicidinis ſaxo diffiſſo caput extitiſſe Paniſci. credo, aliquam non diſſimilem figuram, ſed certe non talem, ut eam factam à Scopa diceres: ſic enim ſe profecto res habet, ut nunquam perfecte ueritatem caſus imi=

tetur. at non nunquam ea, quæ prædicta ſunt, minus eueniunt. quæ tandem id ars nõ habet? earũ dico artium, quæ cõiectura cõtinentur, et ſunt opinabiles. an medicina ars nõ putanda eſt? quam tamen multa fallunt. quid? gubernatores non ne fallũtur? an Achiuorum exercitus, & tot nauiũ rectores non ita profecti ſunt ab Ilio, ut profectione læti piſciũ laſciuiã intuerẽtur, ut ait Pacuuius, nec tuendi ſatietas capere poſſet?

Interea propè iam occidente ſole inhorreſcit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctiſq; et nimbum occæcat nigror.

num igitur tot clariſſimorũ ducum, Regumq; naufragium ſuſtulit artem gubernandi? aut num imperatorũ ſcientia nihil eſt, quia ſummus imperator nuper fugit amiſſo exercitu? aut num propterea nulla eſt Reip. gerẽdæ ratio, atque prudentia, quia multa Cn. Põpeium, quædam M. Catonẽ, nõ nulla etiã te ipſum fefellerũt? ſimilis eſt aruſpicũ reſpõſio, omniſq; opinabilis diuinatio: coniectura enim nititur; ultra quam progredi nõ poteſt. ea fallit fortaſſe non nũquam, ſed tamẽ ad ueritatem ſæpiſſime dirigit: eſt enim ab omni æternitate repetita. in qua cũ penè innumerabiles res eodẽ modo euenirent iiſdem ſignis antegreſſis, ars eſt effecta, eadẽ ſæpe animaduertendo, atque notãdo. Auſpicia uero ueſtra quàm conſtant? quæ quidẽ nunc à Romanis auguribus ignorantur; bona hoc tua uenia dixerim: à Cilicibus, Pamphyliis, Piſidis Lyciis tenentur. nam quid ego hoſpitem noſtrum, clariſſimum, atque optimum uirũ, Deiotarum Regem cõmemorem? qui nihil unquam niſi auſpicato gerit: qui cũ ex itinere quodã propoſito,

et iam cõſtituto reuertiſſet aquilæ admonitus uolatu, conclaue illud, ubi erat mãſurus, ſi ire perrexiſſet, proxima nocte corruit. itaq;, ut ex ipſo audiebã, perſæpe reuertit ex itinere, cum iam progreſſus eſſet multorũ dierum uiam. cuius quidem hoc præclariſſimum eſt, ꝙ poſtea quàm à Cæſare tetrarchiæ regno, pecuniáq; mulctatus eſt, negat ſe tamen eorum auſpiciorũ, quæ ſibi ad Pompeium proficiſcenti ſecunda euenerint, pœnitere: ſenatus. n. auctoritatem, & populi R. libertatẽ, atq; imperiј dignitatẽ ſuis armis eſſe defenſam; ſibiq; eas aues, quibus auctoribus officium, & fidẽ ſecutus eſſet, bene conſuluiſſe: antiquiorem enim ſibi fuiſſe poſſeſſionibus ſuis gloriã. ille igitur mihi uidetur uere augurari. nam noſtri quidem magiſtratus auſpiciјs utũtur coactis: neceſſe. n. eſt, offa obiecta cadere fruſtum ex pulli ore, cum paſcitur. quod autem ſcriptum habetis, aut tripudium fieri, ſi ex ea quid in ſolidũ ceciderit: hoc quoq;, quod dixi coactũ, tripudiũ ſoliſtimũ dicitis. itaq; multa auguria, multa auſpicia, quod Cato ille ſapiens queritur, negligẽtia collegiј amiſſa planè, & deſerta ſunt. nihil ferè quondã maioris rei, niſi auſpicato, ne priuatim quidem gerebatur: quod etiam nunc nuptiarũ auſpices declarãt, qui re omiſſa nomẽ tantum tenent. nam ut nunc extis, quãquã id ipſum aliquanto minus, quã olim; ſic tunc auibus magnæ res impertiri ſolebant. itaque, ſiniſtra dum non exquirimus, in dira, & in uitioſa incurrimus. ut P. Claudius Appiј Cæci filius, eiuſq; collega L. Iunius claſſes maximas perdiderunt, cum uitio nauigaſſent. quod eodem modo euenit Agamemnoni. qui, cum Achiui cœpiſſent

» Inter ſe ſtrepere, aperteq́; artem obterere extiſpicum,
» Soluere imperat ſecundo rumore, auerſaq́; aui.

ſed quid uetera? M. Craſſo quid acciderit, uidemus, dirarum obnunciatione neglecta. in quo Appius collega tuus, bonus augur, ut ex te audire ſoleo, nõ ſatis ſciẽter, uirum bonum, & ciuem egregium Cenſor C. Atheiũ notauit, quòd ementitũ auſpicia ſubſcripſerit. eſto: fuerit hoc Cenſoris, ſi iudicabat emẽtitũ. at illud minime auguris, quòd aſcripſit, ob eá cauſam populũ R. calamitatẽ maximá cepiſſe. ſi enim ea cauſa calamitatis fuit, nõ in eo eſt culpa, qui obnũciauit; ſed in eo, qui nõ paruit: ueram enim fuiſſe obnunciationem, ut ait idẽ augur, et Cenſor, exitus approbauit. quæ ſi falſa fuiſſent, nullá afferre potuiſſent cauſam calamitatis: etenim diræ, ſicut cætera auſpicia, ut omina, ut ſigna, non cauſas afferunt cur quid eueniat, ſed enunciant euẽtura, niſi prouideris. non igitur obnunciatio Atheiĳ cauſam finxit calamitatis, ſed ſigno obiecto monuit Craſſum, quid euenturũ eſſet, niſi cauiſſet. ita aut illa obnũciatio nihil ualuit: aut ſi, ut Appius iudicat, ualuit, id ualuit, ut peccatũ hæreat nõ in eo, qui monuerit, ſed in eo, qui nõ obtẽperarit. Quid lituus iſte ueſter, ꝙ clariſſimũ eſt inſigne auguratus, unde uobis eſt traditus? nempe eo Romulus regiones direxit tum, cum urbem cõdidit. qui quidem Romuli lituus, ideſt incuruum, et leuiter à ſummo inflexum bacillũ, quod ab eius litui, quo canitur, ſimilitudine nomẽ inuenit; cũ ſitus eſſet in curia Saliorũ, quæ eſt in Palatio, eáq́; deflagraſſet, inuentus eſt integer. quid multis annis poſt Romulũ, Priſco regnante Tarquinio? quis ueterũ ſcriptorum non lo-

quitur,

quitur, quæ ſit ab Attio Nauio per lituum regionũ facta deſcriptio? qui cum propter paupertatem ſues puer paſceret, una ex his amiſſa, uouiſſe dicitur, ſi recuperaſſet, uuam ſe deo daturũ, quæ maxima eſſet in uinea. itaque ſue inuenta, ad meridiẽ ſpectãs, in uinea media dicitur conſtitiſſe: cumq; in quatuor partes uineã diuiſiſſet, trisq; partes aues abdixiſſent, quarta parte, quæ erat reliqua, in regiones diſtributa, mirabili magnitudine uuã, ut ſcriptũ uidemus, inuenit. qua re celebrata, cum uicini omnes ad unũ de rebus ſuis referrent, erat in magno nomine, & gloria. ex quo factum eſt, ut eũ ad ſe Rex Priſcus accerſeret. cuius cum tentaret ſcientiam auguratus, dixit ei ſe cogitare quiddã, id poſſet ne fieri cõſuluit. ille augurio acto, poſſe reſpondit. Tarquinius autem dixit, ſe cogitaſſe cotẽ nouacula poſſe præcidi: tum Attium iuſſiſſe experiri: ita cotem in comitium illatam inſpectante & Rege & populo nouacula eſſe diſciſſam. ex eo euenit, ut & Tarquinius augure Attio Nauio uteretur, et populus de ſuis rebus ad eũ referret. cotem autem illã, et nouaculã defoſſam in Comitio, ſupraq; impoſitũ puteal accepimus. negemus omnia, comburamus annales, ficta hæc eſſe dicamus, quiduis denique potius, q̃ deos res humanas curare, fateamur: quid, quod apud te ſcriptum eſt de Ti. Graccho, non ne & augurum, & aruſpicum comprobat diſciplinam? qui, cũ tabernaculum uitio cepiſſet imprudens, quòd inauſpicato pomerium tranſgreſſus eſſet; comitia Conſulibus rogandis habuit. nota res eſt, & à te ipſo mandata monumentis. ſed & ipſe augur Ti. Gracchus auſpiciorum auctoritatem cõfeſſione errati

ſui comprobauit,& aruſpicũ diſciplinæ magna acceſ ſit auctoritas, qui recentibus comitijs in ſenatũ intro= ducti, negauerunt iuſtũ comitiorũ rogatorem fuiſſe. Iis igitur aſſentior, qui duo genera diuinationis eſſe dixerunt: unũ, quod particeps eſſet artis: alterũ, quod arte careret. eſt.n. ars in ijs, qui nouas res coniectura perſequuntur, ueteres obſeruatione didicerunt. carent autem arte ij, qui non ratione, aut coniectura obſer= uatis, ac notatis ſignis, ſed concitatione quadam ani= mi, aut ſoluto, liberoq; motu futura præſentiũt. quod & ſomniantibus ſæpe contingit, & nonnũquam uati cinantibus per furorem, ut Bacchis Bœotius, ut Epime nides Cres, ut Sibylla Erythræa. cuius generis oracula etiã habenda ſunt, nõ ea, quæ æquatis ſortibus ducun tur; ſed illa, quæ inſtinctu diuino, afflatuq; fundũtur. etſi ipſa ſors contemnenda non eſt, ſi & auctoritatem habet uetuſtatis, ut eæ ſunt ſortes, quas è terra editas accepimus: quæ tamen ductæ, ut in rem apte cadant, fieri poſſe credo diuinitus. quorũ omnium interpretes. ut grammatici poetarum, proxime ad eorum, quos in terpretantur, diuinationem uidẽtur accedere. quæ eſt igitur iſta calliditas, res uetuſtate robuſtas calumnian do uelle peruertere? non reperio cauſam. latet fortaſſe obſcuritate inuoluta naturæ. non enim me deus iſta ſcire, ſed his tantum modo uti uoluit. utar igitur; nec abducar, ut rear aut in extis totam Etruriã delirare, aut eandem gentem in fulguribus errare, aut fallaci= ter portenta interpretari, cũ terræ ſæpe fremitus, ſæpe mugitus, ſæpe motus multa noſtræ Reip. multa cæteris ciuitatibus grauia & uera prædixerint. quid, qui irri

detur, partus hic mulæ, non ne, quia fœtus extitit in ſterilitate naturæ, prædictus eſt ab aruſpicibus incredibilis partus malorum? quid? Ti. Gracchus Publij filius, qui bis Conſul & Cenſor fuit, idemq; & ſummus Augur, & uir ſapiens, ciuiſq; præſtans, non ne, ut C. Gracchus filius eius ſcriptũ reliquit, duobus anguibus domi comprehenſis aruſpices conuocauit? qui cum reſpondiſſent, ſi marem emiſiſſet, uxori breui tempore eſſe moriendũ; ſi fœminam, ipſi: æquius eſſe cenſuit, ſe maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adoleſcentem. fœminam emiſit: ipſe paucis poſt diebus èſt mortuus. irrideamus aruſpices; uanos, futiles eſſe dicamus; quorumq; diſciplinam & ſapientiſſimus uir, & euentus, ac res comprobauit, contemnamus: contemnamus etiam Babylonios, & eos, qui ex Caucaſo cœli ſigna ſeruantes, numeris, & motibus, ſtellarũ curſus perſequuntur: condemnemus inquam hos aut ſtultitiæ, aut uanitatis, aut imprudentiæ, qui CCCCLXX millia annorum, ut ipſi dicunt, monumentis comprehenſa continent; & mentiri iudicemus, nec ſeculorum reliquorum iudicium, quod de ipſis futurum ſit, pertimeſcere. age, barbari uani, atq; fallaces: num etiam Graiorum hiſtoria mentita eſt? quæ Crœſo Pythius Apollo, ut de naturali diuinatione dicam, quæ Athenienſibus, quæ Lacedæmonijs, quæ Taygetis, quæ Argiuis, quæ Corinthijs reſponderit, quis ignorat? collegit innumerabilia oracula Chryſippus, nec ullum ſine locuplete auctore, atq; teſte. quæ quia nota tibi ſunt, relinquo. defendo unum hoc: nunquam illud oraculum Delphis tam celebre, & tam clarũ fuiſſet, neq; tantis

donis refertũ omnium populorũ atque regum, niſi omnis ætas oraculorum illorũ ueritatem eſſet experta. iam diu idem nõ facit. ut igitur nũc minore gloria eſt, quia minus oraculorũ ueritas excellit: ſic tũ, niſi ſumma ueritate, in tãta gloria nõ fuiſſet. poteſt autem uis illa terræ, quæ mẽtẽ Pythiæ diuino afflatu cõcitabat, euanuiſſe uetuſtate, ut quoſdã exaruiſſe amnes, aut in alium curſum contortos, & deflexos uidemus. ſed, ut uis, acciderit: magna enim quæſtio eſt: modo maneat id, quod negari nõ poteſt, niſi omnem hiſtoriã peruerterimus, multis ſeclis uerax fuiſſe id oraculum. Sed omittamus oracula: ueniamus ad ſomnia. de quibus diſputans Chryſippus, multis, & minutis ſomnijs colligendis facit idem quod Antipater, ea cõquirẽs, quæ Antiphõtis interpretatione explicata, declarãt illa quidẽ acumẽ interpretis, ſed exemplis grãdioribus decuit uti. Dionyſij mater, eius, qui Syracuſiorum tyrãnus fuit, ut ſcriptum apud Philiſtum eſt, & doctum hominem, & diligentem, & æqualem temporum illorum, cum prægnans hũc ipſum Dionyſium aluo contineret, ſomniauit ſe peperiſſe ſatyriſcum. huic interpretes portentorum, qui Galleotæ tum in Sicilia nominabantur, reſpõderunt, ut ait Philiſtus, cum, quem illa peperiſſet, clariſſimum Græciæ diuturna cum fortuna fore. num te ad fabulas reuoco uel noſtrorum, uel Græcorum poetarum? narrat enim & apud Ennium Veſtalis illa.

» *Excita cum tremulis anus attulit artubu' lumen,*
» *Talia commemorat lacrymans exterrita ſomno.*
» *Euridica prognata, pater quam noſter amauit,*
» *Vires uitaq; corpu' meum nunc deſerit omne.*

» Nam me uiſus homo pulcher per amœna ſalicta
» Et ripas raptare, locosq; nouos. ita ſola
» Poſt illa germana ſoror errare uidebar,
» Tardaq; ueſtigare, & quærere te, neque poſſe
» Corde capeſſere. ſemita nulla pedem ſtabilibat.
» Exin compellare pater me uoce uidetur
» His uerbis, cognata tibi ſunt ante gerendæ
» Erumnæ: poſt ex fluuio fortuna reſiſtet.
» Hæc pater effatus, germana repente receſſit,
» Nec ſeſe dedit in conſpectum corde cupitum:
» Quanquam multa manus ad cœli cærula templa
» Tendebam lacrymans, & blanda uoce uocabam.
» Vix ægro tum corde meo me ſomnu' relinquit.

hæc, etiam ſi ficta ſunt à poeta, nõ abſunt tamen à cõſuetudine ſomniorum. ſit ſanè etiam illud cõmẽtitiũ, quo Priamus eſt conturbatus.

» Quia mater grauida parere ſe ardentem facem
» Viſa eſt in ſomnis Hecuba: quo facto pater
» Rex ipſe Priamus, ſomnio mentis metu
» Perculſus, curis ſumptis ſuſpirantibus
» Exſacrificabat hoſtijs balantibus.
» Tum coniectorem poſtulat pacem petens,
» Vt ſe edoceret obſecrans Apollinem,
» Quò ſeſe uertant tantæ ſortes ſomnium.
» Ibi ex oraculo uoce diuina edidit.
» Apollo, puerum: primus Priamo qui foret
» Poſt illa natus tempora, hunc ſi tolleret,
» Eum eſſe exitium Troiæ, peſtem Pergamo.

ſint hæc, ut dixi, ſomnia fabularum: hisq; adiũgatur etiam Aeneæ ſomnium: quod innumerũ Fabij Pictoris

Græcis annalibus eiuſmodi eſt, ut omnia, quæ ab Aenea geſta ſunt, quæq; illi acciderunt, ea fuerint, quæ ei ſecūdū quietē uiſa ſunt. ſed propiora uideamus. cuiuſnam modi eſt Superbi Tarquinij ſomnium, de quo in Bruto Accij loquitur ipſe?

" Cum iam quieti corpus nocturno impetu
" Dedi, ſopore, placans artus languidos,
" Viſum eſt in ſomnis paſtorem ad me appellere,
" Duos conſanguineos arietes inde eligi,
" Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
" Præclarioremq; alterum immolare me:
" Deinde eius germanum cornibus connitier
" In me arietare, eoq; ictu me ad caſum dari:
" Exin proſtratum terra grauiter ſaucium,
" Reſupinum, in cœlo contueri maximum
" Ac mirificum facinus, dextrorſum orbem flammeum
" Radiatum ſolis liquier curſu nouo.

eius igitur ſomnij quæ ſit à coniectoribus interpretatio facta, uideamus.

" Rex, quæ in uita uſurpant homines, cogitant, curant, uident,
" Quæq; agunt uigilantes, agitantq;, ea ſi cui in ſomno accidunt,
" Minus mirum eſt: ſed in re tanta haud temere improuiſo offerunt:
" Proin uide, ne, quem tu eſſe hebetem deputes æque ac pecus,
" Is ſapientia munitum pectus egregium gerat,
" Teq; regno expellat. nam id, quod de ſole oſtenſum eſt tibi,

„ Populo commutationem rerum portendit fore.
„ Per propinqua hæc bene uerruncent populo. nam quod ad dexteram
„ Cœpit curſum ab læua ſignũ præpotens, pulcherrime
„ Auguratũ eſt, rem Romanã publicam ſummã fore.

Age nũc ad externa redeamus. Matrẽ Phalaridis ſcribit Ponticus Heraclides, doctus uir, auditor, & diſcipulus Platonis, uiſam eſſe uidere in ſomnijs ſimulacra deorũ, quæ ipſa Phalaridis domi conſecrauiſſet: ex his Mercuriũ è patera, quã dextra manu teneret, ſanguinem uiſum eſſe fundere: qui cũ terrã attigiſſet, referueſcere uideretur ſic, ut tota domus ſanguine redũdaret. quod matris ſomniũ immanis filij crudelitas cõprobauit. quid ego, quæ magi Cyro illi principi interpretati ſunt, ex Dionyſij perſicis libris proferã? nã cũ dormienti ei ſol ad pedes uiſus eſſet, ter eũ ſcribit fruſtra appetiuiſſe manibus, cum ſe conuoluens ſol elaberetur, & abiret: ei magos dixiſſe, quod genus ſapientum, & doctorum habebatur in Perſis, ex triplici appetitione ſolis, XXX annos Cyrũ regnaturũ eſſe, portẽdi. quod ita contigit. nam ad ſeptuageſimum peruenit, cũ XL natus annos regnare cœpiſſet. eſt profecto quiddã etiã in barbaris gentibus præſentiens, atque diuinãs: ſiquidẽ ad mortem proficiſcens Calanus Indus cũ aſcenderet in rogum ardentem, ò præclarũ diſceſſum, inquit, è uita, cũ, ut Herculi contigit, mortali corpore cremato in lucem animus exceſſerit. cumq; Alexãder eũ rogaret, ſi quid uellet, ut diceret: optime, inquit: propediem te uidebo. quod ita cõtigit: nã Babylone paucis poſt diebus Alexãder eſt mortuus. Diſcedo parũper à ſomnijs:

ad quæ mox reuertar. Qua nocte tēplū Epheſiæ Dianæ deflagrauit, eadē conſtat ex Olympiadæ natū eſſe Alexandrū, atq;, ubi lucere cœpiſſet, clamitaſſe magos, peſtem, ac perniciem Aſiæ proxima nocte natam. Hæc de Indis, & magis. redeamus ad ſomnia. Annibalem Celius ſcribit, cum columnam auream, quæ eſſet in fano Iunonis Laciniæ, auferre uellet, dubitaretq; utrum ea ſolida eſſet, an extrinſecus inaurata, ꝑterebrauiſſe: cumq́; ſolidam inueniſſet, ſtatuiſſetq́; tollere, ſecundū quietem uiſam eſſe ei Iunonē prædicere ne id faceret, minitariq́;, ſi id feciſſet, ſe curaturam, ut eum quoque oculum, quo bene uideret, amitteret: idq́; ab homine acuto non eſſe neglectū: itaque ex eo auro, quod exterebratum eſſet, buculā curaſſe faciendam, & eam in ſumma columna collocauiſſe. hoc idem in Sileni, quem Celius ſequitur, Græca hiſtoria eſt. is autem diligentiſſime res Annibalis perſecutus eſt. Annibalem, cum cepiſſet Sagūtum, uiſum eſſe in ſomnijs à Ioue in deorū concilium uocari: quò cum ueniſſet, Iouem imperaſſe, ut Italiæ bellum inferret, ducemq́; ei unum ex cōcilio datum: quo illum utentem, cum exercitu progredi cœpiſſe: tum ei ducem illum præcepiſſe, ne reſpiceret: illum autem id diutius facere non potuiſſe, elatumq́; cupiditate reſpexiſſe: tum uiſam beluam uaſtam, et immanem, circumplicatam ſerpentibus, quacūque incederet, omnia arbuſta, uirgulta, tecta peruertere: & eum admiratū quæſiſſe de deò, quidnam illud eſſet tale mōſtrum, & deum reſpōdiſſe, uaſtitatem eſſe Italiæ: præcepiſſeq́;, ut pergeret protinus; quid retro, atq; à tergo fieret, ne laboraret. Apud Agathoclem ſcriptū in hiſto

ria eſt, Hamilcarem Carthaginenſem, cũ oppugnaret Syracuſas, uiſum eſſe audire uocẽ, ſe poſtridie cœnaturum Syracuſis: cum autem is dies illuxiſſet, magnam ſeditionem in caſtris eius inter Pœnos, & Siculos milites eſſe factam: quod cum ſenſiſſent Syracuſani, improuiſo eos in caſtra irrupiſſe, Hamilcaremq; ab ijs uiuum eſſe ſublatũ. ita res ſomnium cõprobauit. plena exemplorũ eſt hiſtoria, tum referta uita cõmunis. At uero P. Decius ille Q. filius, qui primus è Decijs Conſul fuit, cũ eſſet Tribunus mil. M. Valerio, et A. Cornelio Cõſulibus, à Samnitibusq; premeretur noſter exercitus; cũ pericula præliorum iniret audacius, moneretur q;, ut cautior eſſet, dixit, quod extat in annalibus; ſibi in ſomnijs uiſum eſſe, cũ in medijs hoſtibus uerſaretur, occidere cũ maxima gloria. & tũ quidem incolumis exercitum obſidione liberauit. poſt trienniũ autẽ, cũ Cõſul eſſet, deuouit ſe, et in aciem Latinorũ irrupit armatus. quo eius facto ſuperati ſunt, et deleti Latini. cuius mors ita glorioſa fuit, ut eandem cõcupiſceret filius. Sed ueniamus nũc, ſi placet, ad ſomnia philoſophorum. Eſt apud Platonem Socrates, cũ eſſet in cuſtodia publica, dicens Critoni ſuo familiari, ſibi poſt tertium diẽ eſſe moriendũ: uidiſſe ſe in ſomnijs pulchritudine eximia fœminam, quæ ſe nomine appellans diceret Homericum quendam eiuſmodi uerſum:

» Tertia te Phthiæ tempeſtas læta locabit.

quod ut eſt dictum, ſic ſcribitur cõtigiſſe. Xenophõ Socraticus, qui uir, & quantus, in ea militia, qua cũ Cyro minore perfunctus eſt, ſua ſcribit ſomnia. quorũ exitus mirabiles extiterunt. mentiri Xenophontem, an

dilirare dicemus? quid ſingulari uir ingenio Ariſtoteles, & penè diuino, ipſe ne errat, an alios uult errare, cum ſcribit Eudemum Cyprium familiarem ſuum iter in Macedoniã facientem Pheras ueniſſe, quæ erat urbs in Theſſalia tum admodum nobilis. ab Alexandro autem tyranno crudeli dominatu premebatur: in eo igitur oppido ita grauiter ægrum Eudemum fuiſſe, ut omnes medici diffiderẽt: ei uiſum eſſe in quiete egregia facie iuuenem dicere, fore ut breui conualeſceret, paucisq; diebus interiturum Alexandrũ tyrãnum, ipſum autem Eudemũ quinquennio poſt domum eſſe redituum. atque ita quidem prima ſtatim ſcribit Ariſtoteles conſecuta, & conualuiſſe Eudemum, & ab uxoris fratribus interfectum tyrannum: quinto autem anno exeunte, cum eſſet ſpes ex illo ſomnio in Cyprum illũ ex Sicilia eſſe rediturum, præliantem eum ad Syracuſas occidiſſe: ex quo ita illud ſomnium eſſe interpretatum, ut, cum animus Eudemi ex corpore exceſſerit, tum domum reuertiſſe uideatur. Adiungamus philoſophis doctiſſimum hominem, poetam quidem diuinum, Sophoclem: qui, cũ ex æde Herculis patera aurea grauis ſurrepta eſſet, in ſomnijs uidit ipſum deum dicentem qui id feciſſet. quod ſemel ille, iterumq; neglexit. ubi idem ſæpius, aſcendit in Ariopagum, detulit rem. Ariopagitæ cõprehendi iubent eũ, qui à Sophocle erat nominatus. is, quæſtione adhibita, confeſſus eſt, pateramq; retulit. quo facto, fanum illud Indicis Herculis nominatũ eſt. Sed quid ego Græcorũ? neſcio quo modo magis me noſtra delectãt. omnes hoc hiſtorici, Fabij, Gellij, ſed proxime Celius. cũ bello Latino ludi uotiui

maximi primum fierent, ciuitas ad arma repente eſt excitata. itaq; ludis intermiſſis inſtauratiui cõſtituti ſunt qui antequã fierent, cũq; iam populus cõſediſſet, ſeruus per circum, cum uirgis cæderetur, furcam ferẽs ductus eſt. exin cuidam ruſtico Romano dormienti uiſus eſt uenire, qui diceret, præſultorẽ ſibi nõ placuiſſe ludis, idq; ab eodem iuſſum eſſe eũ ſenatui nunciare; illum non auſum: iterũ eſſe idem iuſſum, & monitũ, ne uim ſuã experiri uellet; ne tũ quidẽ eſſe auſum; exin filium eius eſſe mortuũ: eãdem in ſomnijs admonitionem fuiſſe tertiam; tum illum etiam debilem factum, rem ad amicos detuliſſe, quorũ de ſententia lecticula in curiam eſſe delatũ; cumq; ſenatui ſomnium enarrauiſſet, pedibus ſuis ſaluum reuertiſſe. itaq; ſomnio comprobato à ſenatu, ludos illos iterũ inſtauratos memoriæ proditum eſt. C. uero Gracchus multis dixit, ut ſcriptũ apud eũdem Celium eſt, ſibi in ſomnijs Quæſturam petenti Ti. fratrem uiſum eſſe dicere, quàm uellet cunctaretur, tamen eodem ſibi leto, quo ipſe interiſſet, eſſe pereundum. hoc, antequam Tribunus pl. Gracchus factus eſſet, & ſe audiſſe ſcribit Celius, & dixiſſe multis. quo ſomnio quid inueniri poteſt certius? quid? illa duo ſomnia, quæ creberrime commemorantur à Stoicis, quis tandẽ poteſt cõtemnere? unũ de Simonide: qui cum ignotũ quẽdam proiectum mortuũ uidiſſet, eumq; humauiſſet, haberetq; in animo nauẽ conſcendere, moneri uiſus eſt, ne id faceret, ab eo, quem ſepultura affecerat: ſi nauigaſſet, eum naufragio eſſe periturum: itaque Simonidem rediſſe; periſſe cæteros, qui tum nauigaſſent. alterum ita traditum clarũ ad-

mo dum ſomnium:cum duo quidam Arcades familia=res iter una facerent,& Megaram ueniſſent,alterum ad cauponem diuertiſſe,ad hoſpitem alterũ:qui ut cœnati quieſcerẽt,cõcubia nocte uiſum eſſe in ſomnijs ei, qui erat in hoſpitio,illum alterũ orare ut ſubueniret, quòd ſibi à caupone interitus pararetur:eũ primo perterritum ſomnio ſurrexiſſe:dein,cũ ſe collegiſſet, idq́; uiſum pro nihilo habendum eſſe duxiſſet,recubuiſſe: tum ei dormienti eundẽ illũ uiſum eſſe rogare,ut,quoniã ſibi uiuo nõ ſubueniſſet, mortẽ ſuam ne inultam eſſe pateretur:ſe interfectum in plauſtrum à caupone eſſe coniectũ,& ſupra ſtercus iniectum:petere, ut mane ad portã adeſſet,priuſquã plauſtrũ ex oppido exi=ret:hoc uero eũ ſomnio cõmotũ mane bubulco præ=ſto ad portã fuiſſe;quæſiſſe ex eo , quid eſſet in plau=ſtro:illũ perterritũ fugiſſe,mortuum erutũ eſſe, cauponem re patefacta pœnas dediſſe. quid hoc ſomnio dici diuinius poteſt?ſed quid aut plura,aut uetera quæri=mus?ſæpe tibi meũ narraui: ſæpe ex te ſomniũ audi=ui tuũ:me,cũ Aſiæ prouinciæ præeſſem,uidiſſe,in quiete,cũ tu equo aduectus ad quandam magni fluminis ripam,prouectus ſubito,atque delapſus in flumẽ, nuſ=quam apparuiſſes,me contremuiſſe timore perterritũ: tum te repente lætum extitiſſe,eodẽq; equo aduerſam aſcendiſſe ripam,nosq́; inter nos eſſe complexos.facilis coniectura huius ſomnij:mihiq́; à peritis in Aſia præ=dictũ eſt,fore eos euentus rerum,qui acciderunt.uenio nunc ad tuum.audiui equidem ex te ipſo,ſed mihi ſæpius Saluſtius noſter narrauit:cum in illa fuga nobis glorioſa,patriæ calamitoſa,in uilla quadam cãpi Ati

*natis maneres,magnamq́; partem noctis uigilaſſes, ad
lucem denique arcte,& grauiter dormitare cœpiſſe:
itaque,quãquã iter inſtaret,te tamen ſilentiũ fieri iuſ
ſiſſe,neque eſſe paſſum te excitari:cũ autem experre
ctus eſſes hora ſecũda ferè,te ſibi ſomniũ narrauiſſe:
uiſum tibi eſſe,cum in locis ſolis mœſtus errares,C.Ma
riũ cũ faſcibus laureatis quærere ex te,quid triſtis eſ=
ſes:cumq́; tu te tua patria ui pulſum eſſe dixiſſes,pre
hendiſſe eum dextram tuam,& bono animo te iuſſiſ
ſe eſſe,lictoriq́; proximo tradidiſſe,ut te in monumen
tũ ſuũ deduceret;& dixiſſe,in eo tibi ſalutem fore:tũ
& ſe exclamaſſe Saluſtius narrat, reditũ tibi celerem
& glorioſum paratũ,& te ipſum uiſum ſomnio dele
ctari.nã illud mihi ipſi celeriter nũciatũ eſt:ut audiuiſ
ſes in monumento Mariȷ de tuo reditu magnificentiſſi
mum illud S.C.eſſe factũ,referente optimo,& clariſ=
ſimo uiro Cõſule,idq́; frequentiſſimo theatro,incredibi
li clamore,& plauſu comprobatũ;dixiſſe te, nihil illo
Atinati ſomnio fieri poſſe diuinius.at multa falſa.im
mo obſcura fortaſſe nobis. ſed ſint falſa quædam: cõ=
tra uera quid dicimus? quæ quidem multo plura eue
nirent,ſi ad quietem integri iremus: nũc onuſti cibo,
& uino,perturbata,& cõfuſa cernimus.uide,quid So
» crates in Platonis Politia loquatur.dicit enim, Cũ dor
» mientibus ea pars animi,quæ mẽtis et rationis parti=
» ceps ſit,ſopita langueat;illa autẽ,in qua feritas quædã
» ſit,atque agreſtis immanitas,cum ſit immoderato ob=
» ſtupefacta potu,atque paſtu, exultare eam in ſomno,
» immoderateq́; iactari.itaq; huic omnia uiſa obijciũtur
» à mente,ac ratione uacua : ut aut cum matre corpus*

,, miſcere uideamur,aut cū quouis alio uel homine, uel
,, deo,ſæpe belua,atque etiam trucidare aliquem,& im
,, pie cruentari,multáq; facere impure,atque tetre,cum
,, temeritate,atque impudentia.at qui ſalubri, & mo=
,, derato cultu,atque uictu quieti ſe tradiderit,ea parte
r. animi , quæ mentis & conſilij eſt, agitata,& erecta,
,, ſaturatáq; bonarum cogitationum epulis;eáq; parte
,, animi,quæ uoluptate alitur,nec inopia enecta, nec ſa
,, tietate affluenti,quorū utrūque præſtringere aciē mē
,, tis ſolet,ſiue deeſt natura quippiam,ſiue abundat,at=
,, que effluit;illa etiam tertia parte animi,in qua irarū
,, exiſtit ardor,ſedata,atque reſtincta:tum eueniet, dua
,, bus animi temerarijs partibus compreſſis, ut illa tertia
,, pars rationis,& mentis eluceat,& ſe uegetā ad ſom=
,, niandum,acremq; præbeat:tum ei uiſa quietis occur=
,, rent trāquilla atque ueracia.Hæc uerba ipſa Platonis
expreſſi. Epicurum igitur audiemus potius ? nam Car
neades concertationis ſtudio modo ait hoc,modo illud.
at ille quid ſentit?ſentit autem nihil unquā elegās,ni
hil decorū.hūc ergo antepones Platoni,et Socrati ? qui
ut rationem nō redderent, auctoritate tamen hos mi
nutos philoſophos uincerent. iubet igitur Plato ſic ad
ſomnū proficiſci corporibus affectis,ut nihil ſit , quod
errorē animis,perturbationemq; afferat . ex quo etiā
Pythagoricis interdictū putatur,ne faba ueſcerentur,
quòd habet inflationem magnā is cibus,tranquillitati
mentis quærenti uera contrariam.cum ergo eſt ſomno
ſeuocatus animus à ſocietate,& cōtagione corporis,tū
meminit præteritorū,præſentia cernit , futura proui=
det:iacet enim corpus dormiētis,ut mortui; uiget au=

tē,et uiuit animus. quod multo magis faciet poſt mortem,cũ omnino ex corpore exceſſerit.itaq; appropinquante morte multo eſt diuinior. nã & id ipſum uidēt,qui ſunt morbo graui et mortifero affecti,inſtare mortem. itaq; his occurrũt plerunq; imagines mortuorũ:tumq́; uel maxime laudi ſtudent: eosq́;,qui ſecus quàm decuit uixerunt,peccatorum ſuorum tũ maxime pœnitet. diuinare autem morientes etiã illo exēplo confirmat Poſidonius, quo affert Rhodiũ quendã morientem ſex æquales nominaſſe,& dixiſſe,qui primus eorũ,qui ſecundus,qui deinceps moriturus eſſet. ſed tribus modis cēſet deorũ appulſu homines ſomniare:uno,ꝙ prouideat animus ipſe per ſeſe, quippe qui deorũ cognatione teneatur:altero,ꝙ plenus aer ſit immortalium animorũ,in quibus tanquã inſignitæ notæ ueritatis appareant: tertio,ꝙ ipſi dij cũ dormientibus colloquantur:idq́;,ut modo dixi,facilius euenit appropinquante morte, ut animi futura augurentur. ex quo & illud eſt Calani,de quo ante dixi;& Homerici Hectoris, qui moriens propinquam Achilli mortem denunciat: neq; enim illud uerbum temere conſuetudo approbauiſſet,ſi ea res nulla eſſet omnino.

„ Præſagibat animus fruſtra me ire,cum exirem domo. ſagire enim ſentire acute eſt:ex quo ſagæ anus, quia multa ſcire uolunt,& ſagaces dicti canes.is igitur,qui ante ſagit,quã oblata res eſt, dicitur præſagire,id eſt futura ante ſentire. ineſt igitur in animis præſagitio extrinſecus iniecta atq; incluſa diuinitus.ea ſi exarſit acrius,furor appellatur,cum à corpore animus abſtractus diuino inſtinctu concitatur.

» *Sed quid oculis rapere uiſa eſt derepente ardentibus?*
ubi illa paulo ante ſapiens uirginali modeſtia?
» *Mater optuma, tum multo mulier melior,*
» *Miſſa ſum ſuperſtitioſis ariolationibus:*
» *Neq; me Apollo fatis ſandis dementem inuitá ciet.*
» *Virgines uero æquales, patris mei meũ factũ pudet*
» *Optimi uiri. mea mater tui me miſeret, mei piget.*
» *Optumam progeniem Priamo repperiſti extra me: hoc dolet,*
» *Me obeſſe, illos prodeſſe; me obſtare, illos obſequi.*

ò poema tenerum, et moratũ, atque molle. ſed hoc minus ad rem. illud, quod uolumus, expreſſum eſt, ut uaticinari furor uera ſoleat.

» *Adeſt, adeſt fax obuoluta ſanguine, atque incendio:*
» *Multos annos latuit. ciues ferte opem, et reſtinguite.*

deus incluſus corpore humano, iam non Caſſandra loquitur.

» *Iamq; mari magno claſſis cita*
» *Texitur: exitium examen rapit:*
» *Aduenit, & fera ueliuolantibus*
» *Nauibu' compleuit manu' littora.*

tragœdias loqui uideor, et fabulas. at ex te ipſo nó cómentitiam rem, ſed factam, eiuſdem generis audiui: C. Coponiũ ad te ueniſſe Dyrrhachio, cum prætorio imperio claſſi Rhodiæ præeſſet, cum primis hominem prudentem, atque doctũ: cumq; dixiſſet, remigem quendá ex quinqueremi Rhodiorum uaticinatum, madefactũ iri minus XXX diebus Græciam ſanguine; rapinas Dyrrhachij, & conſcenſionem in naues cum fuga, fugientibus miſerabilem reſpectũ incendiorum fore; ſed

Rhodiorum

Rhodiorum claſſi propinquum reditum, ac domũ itio nẽm dari: tum neq; te ipſum non eſſe cõmotum; Marcumq́; Varronem, & M. Catonem, qui tum ibi erant, doctos homines, uehemẽter eſſe perterritos: paucis ſanè poſt diebus ex Pharſalica fuga ueniſſe Labienum: qui cum interitum exercitus nũciauiſſet, reliqua uaticinationis breui eſſe confecta. nam & ex horreis direptũ, effuſumq́; frumentũ uias omnes, angiportusq́; cõſtrauerat: & uos naues ſubito perterriti metu conſcendiſtis: & noctu ad oppidum reſpicientes, flagrãtes onerarias, quas incẽderant milites, quia ſequi noluerãt, uidebatis: poſtremo à Rhodia claſſe deſerti, uerũ uatẽ fuiſſe ſenſiſtis. Expoſui quã breuiſſime potui ſomnij, & furoris oracula, quæ carere arte dixeram. quorũ amborũ generũ una ratio eſt, qua Cratippus noſter uti ſolet, animos hominũ quadã ex parte extrinſecus eſſe tractos, & hauſtos. ex quo intelligitur, eſſe extra diuinũ animũ, humanus unde ducatur: humani autẽ animi eã partẽ, quæ ſenſum, quæ motum, quæ appetitum habeat, nõ eſſe ab actione corporis ſeiugatam: quæ autẽ pars animi rationis, atq; intelligentiæ ſit particeps, eã tum maxime uigere, cũ plurimũ abſit à corpore. itaq; ex ipſis exemplis uerarum uaticinationum, & ſomniorum Cratippus ſolet rationem cõcludere hoc modo. ſi ſine oculi nõ poteſt extare officiũ, & munus oculorum, poſſunt autẽ aliquando oculi non fungi ſuo munere: qui uel ſemel ita eſt uſus oculis, ut uera cerneret, is habet ſenſum oculorum uera cernentium. item igitur, ſi ſine diuinatione nõ poteſt & officium & munus diuinationis extare, poteſt autem quis, cũ diuina-

tionem habeat, errare aliquãdo, nec uera cernere: ſatis eſt ad confirmandam diuinationem ſemel ita eſſe ali quid diuinatum, ut nihil fortuito cecidiſſe uideatur. ſunt autẽ eius generis innumerabilia: eſſe igitur diui nationẽ confitendũ eſt. Quæ uero aut cõiectura ex plicãtur, aut euentis animaduerſa & notata ſunt; ea genera diuinandi, ut ſupra dixi, nõ naturalia, ſed ar= tificioſa dicuntur. in quo aruſpices, augures, coniecto= resq́; numerantur. hæc improbantur à Peripateticis, à Stoicis defenduntur. quorũ alia ſunt poſita in monu mentis, & diſciplina; quod Etruſcorum declarant & aruſpicini, & fulgurales, et rituales libri, noſtri etiam augurales: alia autẽ ſubito ex tẽpore coniectura expli cantur, ut apud Homerum Chalcas, qui ex paſſerum numero belli Troiani annos auguratus eſt: & ut in Siſennæ ſcriptum hiſtoria uidemus, quod te inſpectã= te factũ eſt, ut, cum Sylla in agro Nolano immolaret ante prætorium, ab infima ara ſubito anguis emerge ret. cum quidam C. Poſtumius aruſpex oraret illum, ut in expeditionem exercitum educeret; id cũ Sylla fe ciſſet, tum ante oppidum Nolam florentiſſima Sãni= tum caſtra cepit. facta coniectura etiã in Dionyſio eſt paulo ante quàm regnare cœpit: qui cum per agrum Leontinum iter faciens, equum ipſe dimiſiſſet in flu= men; ſummerſus equus uoraginibus non extitit: quẽ cum maxima contentione nõ potuiſſet extrahere, di= ſceſſit, ut ait Philiſtus, ægre ferens. cum autem aliquã tulum progreſſus eſſet, ſubito exaudiuit hinnitum, re ſpexitq́; & equum alacrem lætus aſpexit, cuius in iu ba examen apum conſederat. quod oſtentum habuit

hanc uim, ut Dionyſius paucis poſt diebus regnare cœperit. quid? Lacedæmonijs paulo ante Leuctricam calamitatem quæ ſignificatio facta eſt, cũ in Herculis fano arma ſonuerũt, Herculisq; ſimulacrũ multo ſudore manauit? at eodẽ tempore Thebis, ut ait Calliſthenes, in templo Herculis ualuæ clauſæ repagulis, ſubito ſe ipſæ aperuerunt, armaq;, quæ fixa in parietibus fuerant, ea humi ſunt inuẽta. cumq; eodem tẽpore apud Lebadiã Trophonio res diuina fieret, gallos gallinaceos in eo loco ſic aſſidue canere cœpiſſe, ut nihil intermitterent: tum augures dixiſſe Bœotios, Thebanorum eſſe uictoriã, propterea quòd auis illa uicta ſilere ſoleret, canere ſi uiciſſet. eademq; tempeſtate multis ſignis Lacedæmonijs Leuctricæ pugnæ calamitas denũciabatur. nanq; et Lyſandri, qui Lacedæmoniorum clariſſimus fuerat, ſtatuæ, quæ Delphis ſtabat, in capite corona ſubito extitit ex aſperis herbis, & agreſtibus: ſtellæq; aureæ, quæ Delphis erant à Lacedæmonijs poſitæ poſt naualem illam uictoriam Lyſandri, qua Athenienſes conciderunt, qua in pugna quia Caſtor & Pollux cum Lacedæmoniorum claſſe uiſi eſſe dicebantur, eorum inſignia deorum ſtellæ aureæ, quas dixi, Delphis poſitæ, paulo ante Leuctricam pugnam deciderunt, neque repertæ ſunt. maximum uero illud portentum ijſdem Spartiatis fuit, quòd, cum oraculum ab Ioue Dodonæo petiuiſſent, de uictoria ſciſcitantes, legatiq; illud, in quo inerant ſortes, collocauiſſent, ſimia, quam Rex Moloſſorum in delicijs habebat, & ſortes ipſas, et cætera, quæ erant ad ſortem parata, diſturbauit, & aliud aliò diſſipauit. tum ea, quæ præpoſita erat oraculo,

ſacerdos dixiſſe dicitur, de ſalute Lacedæmonijs eſſe, nõ de uictoria cogitandum. Quid bello Punico ſecundo? non ne C. Flaminius Conſul iterum, neglexit ſigna rerum futurarum magna cum cladę Reip? qui exercitu luſtrato, cum Aretium uerſus caſtra mouiſſet, & contra Annibalẽ legiones duceret, & ipſe & equus eius ante ſignum Iouis Statoris ſine cauſa repente cõcidit, nec eam rem habuit religioni, obiecto ſigno, ut peritis uidebatur, ne committeret prælium. idem cum tripudio auſpicaretur, pullarius diem prælij committendi differebat. tum Flaminius ex eo quæſiuit, ſi ne poſtea quidem pulli paſcerentur, quid faciendum cenſeret. cum ille quieſcendum reſpondiſſet, Flaminius, præclara uero auſpicia, ſi eſurientibus pullis res geri poterit, ſaturis nihil geretur: itaque ſigna conuelli, & ſe ſequi iuſſit. quo tempore, cum ſignifer primi haſtati ſignum non poſſet mouere loco, nec quidquam proficeret, plures cum accederent: Flaminius re nũciata ſuo more neglexit: itaque tribus horis cõciſus exercitus, atque ipſe interfectus eſt. Magnũ illud etiã, quod addidit Celius, eo ipſo tempore, cum hoc calamitoſum fieret prælium, tantos terræmotus in Liguribus, Gallia, cõpluribusq; inſulis, totáq; in Italia factos eſſe, ut multa oppida corruerint, multis locis labes facta ſit, terraéq; deſederint, fluminaq; in contrarias partes fluxerint, atque in amnes mare influxerit. Fiunt certe diuinationum coniecturæ à peritis. Midæ illi Phrygi, cum puer eſſet, dormienti formicæ in os tritici grana congeſſerunt. ditiſſimum fore, prædictum eſt. quod euenit. at Platoni, cum in cunis paruulo dormienti

apes in labellis conſediſſent, reſpõſum eſt, ſingulari illũ ſuauitate orationis fore. ita futura eloquentia prouiſa in infante eſt. quid amores, ac deliciæ tuæ Roſcius? num aut ipſe, aut pro eo Lanuuium totũ mẽtiebatur? qui cũ eſſet in cunabulis educareturq́; in Selonio, qui eſt cãpus agri Lanuuini: noctu lumine appoſito experrecta nutrix animaduertit puerũ dormientem circũplicatum ſerpentis amplexu. quo aſpectu exterrita clamorem ſuſtulit. pater autẽ Roſcij ad aruſpices retulit. qui reſpõderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius, fore. atque hanc ſpeciem Praxiteles cælauit argento, et noſter expreſſit Archias uerſibus. quid igitur expectamus? an, dum in foro nobiſcum dij immortales, dũ in uijs uerſentur, dum domi? qui quidem ipſi ſe nobis nõ offerũt, uim autem ſuam lõge, lateq́; diffundunt. quã cum terræ cauernis includũt, tũ hominũ naturis implicant. nã terræ uis Pythiam Delphis incitabat, naturæ Sibyllam. quid enim? non uidemus, quàm ſint uaria terrarum genera? ex quibus et mortifera quædam pars eſt, ut & Ampſancti in Hirpinis, & in Aſia Plutonia, quæ uidemus: & ſunt partes agrorum aliæ peſtilentes, aliæ ſalubres, aliæ quæ acuta ingenia gignũt, aliæ quæ retuſa. quæ omnia fiunt & ex cœli uarietate, & ex diſparili aſpiratione terrarum. fit etiam ſæpe ſpecie quadam, ſæpe uocum grauitate, & cantibus, ut pellantur animi uehementius: ſæpe etiam cura, & timore: qualis eſt illa,

Flexa anima tanquam lymphata, ut Bacchi ſacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans ſuum.

atque etiam illa cõcitatio declarat uim in animis eſſe

diuinam. negat enim ſine furore Democritus quẽquã poetã magnũ eſſe poſſe. quod idem dicit Plato. quem, ſi placet, appellet furorem, dum modo is furor ita laudetur, ut in Phædro Platonis laudatus eſt. quid ueſtra oratio in cauſis? quid ipſa actio? poteſt eſſe uehemẽs, & grauis, & copioſa, niſi eſt animus ipſe commotior? equidẽ etiã in te ſæpe uidi, et, ut ad leuiora ueniamus, in Aeſopo familiari tuo tantũ ardorẽ uultuũ, atque motuũ, ut eum uis quædam abſtraxiſſe à ſenſu mẽtis uideretur. Obijciuntur etiam ſæpe formæ, quæ reapſe nullæ ſunt, ſpeciem autem afferũt. quod cõtigiſſe Brenno dicitur, eiusq; Gallicis copijs, cũ fano Apollinis Delphici nefarium bellum intuliſſet: tum enim ferunt ex oraculo hæc fatam eſſe Pythiam,

Ego prouidebo rem iſtam, & albæ uirgines.

ex quo factum, ut & uiderentur uirgines ferre arma contra, & niue Gallorum obrueretur exercitus. Ariſtoteles quidẽ eos etiam, qui ualetudinis uitio furerẽt, & melancholici dicerentur, cenſebat habere aliquid in animis præſagiens, atque diuinum. ego autem haud ſcio, an nec cardiacis hoc tribuendum ſit, nec phreneticis: animi enim integri, non uitioſi corporis eſt diuinatio. quã quidem eſſe re uera, hac Stoicorum ratione concluditur. ſi ſunt dij, neque ante declarant hominibus quæ futura ſunt: aut non diligunt homines: aut, quid euenturum ſit, ignorant: aut exiſtimant nihil intereſſe hominum, ſcire quid futurum ſit: aut non cenſent eſſe ſuæ maieſtatis præſignificare hominibus quæ ſunt futura: aut ea ne ipſi quidem dij ſignificare poſſunt. at neq; nõ diligũt nos; ſunt enim benefici, ge=

neriq; hominũ amici:neq; ignorant ea, quæ ab ipſis conſtituta,et deſignata ſunt:neque noſtra nihil intereſt ſcire ea,quæ euẽtura ſunt ; erimus enim cautiores, ſi ſciemus:neque hoc alienũ ducũt maieſtate ſua;nihil eſt enim beneficentia præſtãtius: neque non poſſunt futura prænoſcere:non igitur ſunt dij, nec ſignificant futura. ſunt autem dij : ſignificant ergo : & non , ſi ſignificant,nullas uias dãt nobis ad ſignificationis ſciẽtiam ; fruſtra enim ſignificarent : nec,ſi dãt uias, non eſt diuinatio:eſt igitur diuinatio. hac ratione et Chryſippus,& Diogenes,& Antipater utitur . quid eſt igitur,cur dubitandũ ſit,quin ſint ea,quæ diſputaui,ueriſſima,ſi ratio mecũ facit,ſi euenta,ſi populi , ſi nationes,ſi Græci,ſi barbari,ſi maiores etiã noſtri , ſi denique hoc ſemper ita putatũ eſt , ſi ſummi philoſophi , ſi poetæ,ſi ſapiẽtiſſimi uiri,qui res publicas cõſtituerũt, qui urbes cõdiderũt ? an,dũ beſtiæ loquãtur , expectamus,hominũ cõſentiẽte auctoritate cõtenti nõ ſumus ? nec uero quidquã aliud affertur,cur ea,quæ dico, diuinãdi genera nulla ſint;niſi quòd difficile dictu uidetur,quæ cuiuſq; diuinationis ratio,quæ cauſa ſit.quid enim habet aruſpex,cur pulmo inciſus etiã in bonis extis dirimat tempus,et proferat diem? quid Augur, cur à dextra coruus,à ſiniſtra cornix faciat ratum ? quid aſtrologus,cur ſtella Iouis, aut Veneris coniuncta cum Luna ad ortus puerorũ ſalutaris ſit,Saturni,Martiſ'ue contraria ? cur autem deus dormientes nos moneat , uigilantes negligat ? quid deinde cauſæ ſit , cur Caſſandra furens futura proſpiciat,Priamus ſapiens hoc idem facere non queat ? cur fiat quidque,quæris? re=

ete omnino:ſed non nunc id agitur: fiat, nec ne fiat, id quærit ur:ut ſi magnetẽ lapidem eſſe dicam,qui ferrum ad ſe alliciat,& trahat,rationem,cur id fiat, aſferre nequeam,fieri omnino neges.quod idem facis in diuinatione.quam & cernimus ipſi, & audiuimus, & legimus,et à patribus accepimus:neq; ante philoſophiam patefactam,quæ nuper inuenta eſt,hac de re cõmunis uita dubitauit:& poſtea quàm philoſophia proceſſit,nemo aliter philoſophus ſenſit,in quo modo eſſet auctoritas.dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate:excepi de antiquis præter Xenophanem neminẽ: adiunxi ueterem Academiam,Peripateticos,Stoicos.unus diſſentit Epicurus.quid uero hoc turpius, quàm ꝙ idẽ nullam cenſet gratuitam eſſe uirtutem? quis autẽ eſt, quem non moueat clariſſimis monumentis teſtata,cõſignatáq; antiquitas?Calchantẽ augurem ſcribit Homerus longe optimum,eumq; ducem claſſis fuiſſe: at illũ auſpiciorum credo ſcientia,non locorũ.Amphilocus,et Mopſus Argiuorum Reges fuerũt, ſed ijdem augures. ijq; urbes in ora maritima Ciliciæ Græcas condiderũt, atque etiã ante hos Amphiaraus,& Tireſias nõ humiles & obſcuri, neque eorũ ſimiles,ut apud Enniũ eſt,

Qui ſui quæſtus cauſa fictas ſuſcitant ſententias;

ſed clari,& præſtantes uiri,qui auibus,& ſignis admoniti futura dicebant.quorum de altero etiam apud inferos Homerus ait,ſolum ſapere,cæteros umbrarũ uagari modo.Amphiaraum autem ſic honorauit fama Græciæ,deus ut haberetur,atq; ut ab eius ſolo, in quo eſt humatus,oracula peterentur.quid Aſiæ Rex Priamus,non ne et Helenũ filiũ,& Caſſandrã filiam di=

uinantes habebat, alterum augurijs, alteram mẽtis in citatione diuina? quo in genere Martios quoſdam fratres, nobili loco natos, apud maiores noſtros fuiſſe ſcriptum uidemus. quid Polybum Corinthium, non ne Homerus & alijs multa, & filio ad Troiam proficiſcẽti mortem prædixiſſe commemorat? omnino apud ueteres qui rerum potiebantur, ijdem auguria tenebant: ut enim ſapere, ſic diuinare regale ducebant, ut teſtis eſt noſtra ciuitas, in qua & Reges, augures, & poſtea priuati eodem ſacerdotio prædíti Remp. religionum auctoritate rexerunt. eaq́; diuinationum ratione in barbaris quidem gentibus neglecta eſt: ſiquidem & in Gallia Druydes ſunt, è quibus ipſe Diuitiacum Heduum hoſpitem tuum, laudatoremq́; cognoui; qui & naturæ rationem, quam physiologiam Græci appellant, notam eſſe ſibi profitebatur, & partim augurijs, partim coniectura, quæ eſſent futura, dicebat: & in Perſis augurantur, & diuinant magi, qui congregantur in fano cõmentandi cauſa, atque inter ſe colloquendi: quod etiam idem uos quõdam facere Nonis ſolebatis. nec quiſquam Rex Perſarum poteſt eſſe, qui nõ ante magorum diſciplinam, ſcientiamq́; perceperit. licet autem uidere & genera quædam, et nationes huic ſcientiæ deditas. Telmeſſus in Caria eſt: qua in urbe excellit aruſpicum diſciplina. itemq́; Elis in Pelopõneſo familias duas certas habet, Iamidarum unam, alteram Glutidarum, aruſpicinæ nobilitate præſtãtes. in Syria Chaldæi cognitione aſtrorũ, ſolertiaq́; ingeniorum antecellũt. Etruria autẽ de cœlo tacta ſciẽtiſſime animaduertit; eadẽq́; interpretatur, quid quibusq́; oſtẽdatur.

monſtris, atque portentis. quo circa bene apud maiores noſtros ſenatus tum, cum florebat imperium, decreuit, ut de principum filijs ſex ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne ars tãta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, atque quæſtũ. Phryges autem, & Piſidæ, & Cilices, et Arabũ natio auium ſignificationibus plurimũ obtemperant. quod idẽ factitatũ in Vmbria accepimus. ac mihi quidem uidẽtur ex locis quoque ipſis, qui à quibuſq; incolebantur, diuinationũ opportunitates eſſe ductæ. ut enim Aegyptij, ut Babylonij in camporum patentium æquoribus habitantes, cum ex terra nihil emineret, quod contemplationi cœli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt: Etruſci autem, quòd religione imbuti ſtudioſius, & crebrius hoſtias immolabant, extorum cognitioni ſe maxime dediderunt; quodq́; propter aeris craſſitudinem de cœlo apud eos multa fiebant, & quòd ob eãdem cauſam multa inuſitata partim ex cœlo, alia ex terra oriebantur, quædam etiam ex hominum, pecudum'ue conceptu, & ſatu, oſtentorum exercitatiſſimi interpretes extiterunt. quorum quidem uim, ut tu ſoles dicere, uerba ipſa prudenter à maioribus poſita declarant. quia enim oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur. Arabes autem, & Phryges, & Cilices, quòd paſtu pecudum maxime utuntur, campos, & montes hieme, & æſtate peragrãtes, propterea facilius cãtus auiũ & uolatus notauerũt. eademq́; & Piſidiæ cauſa fuit, & huic noſtræ Vmbriæ. tum Caria tota, præcipuæq́;

Telmeſſes,quos ante dixi,quòd agros uberrimos maxi meq́; fertiles incolūt,in qbus multa propter fœcūdita tem fingi,gigniq́; poſſunt,in oſtētis animaduertēdis di ligentes fuerunt.quis uero non uidet,in optima quaq; Rep.plurimum auſpicia & reliqua diuinandi genera ualuiſſe? quis Rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione diuina?neque ſolum in pace ſed in bello multo etiam magis,quo maius erat certa-men,& diſcrimen ſalutis.omitto noſtros, qui nihil in bello ſine extis agunt,nihil ſine auſpicijs domi habent. auſpicia externa uideamus,nam & Athenienſes omni bus ſemper publicis conſilijs diuinos quoſdā ſacerdotes, quos Mantes uocant,adhibuerunt:& Lacedæmonij Re gibus ſuis augurem aſſeſſorē dederūt: itemq́; Senibus, ſic enim conſilium publicum appellant,augurē inter-eſſe uoluerunt:ijdemq́; de rebus maioribus ſemper aut Delphis oraculum,aut ab Hammone,aut à Dodona pe tebant.Lycurgus quidem,qui Lacedæmoniorū Remp. temperauit,leges ſuas auctoritate Apollinis Delphici confirmauit.quas cum uellet Lyſander commutare,ea dem eſt prohibitus religione.atque etiam qui præerāt Lacedæmonijs,non contenti uigilantibus curis,in Paſi theæ fano,quod eſt in agro propter urbem, ſomnian-di cauſa excubabāt,qa uera quietis oracula ducebāt. ad noſtra iā redeo.quoties ſenatus Decem uiros ad li-bros ire iuſſit?nam & cum duo uiſi ſoles eſſent, et cū tres lunæ,& cum faces, & cum ſol nocte uiſus eſſet, & cum ex cœlo fremitus auditus, & cum cœlum di-ſceſſiſſe uiſum eſt,atque in eo animaduerſi globi. dela ta etiam ad ſenatum labes agri Priuernatis,cum ad in

ſinitam altitudinē terra deſediſſet, Apuliaq́; maximis terræ motibus cõquaſſata eſſet. quibus portētis magna populo R. bella, pernicioſæq́; ſeditiones denũciabantur. inq́; his omnibus reſponſa aruſpicum cũ Sibyllæ uerſibus congruebant. quid, cum Cumis Apollo ſudauit, Capuæ Victoria? quid ortus androgyni? non ne fatale quoddam monſtrum fuit? quid, quod fluuius atratus ſanguine fluxit? quid, cum ſæpe lapidum, ſanguinis nõ nunquam, terræ interdum, quondam etiam lactis imber defluxit? quid, cum in Capitolio ictus centaurus ex cœlo eſt? in Auentino portæ, & homines? Tuſculi ædes Caſtoris, & Pollucis, Romæq́; Pietatis? non ne & aruſpices ea reſponderunt, quæ euenerunt: & in Sibyllæ libris eædē repertæ prædictiones ſunt? quoties ſenatus decemuiros ad libros ire iuſſit? quantis in rebus, quamq́; ſæpe reſponſis aruſpicum paruit? Cæciliæ Q. filiæ ſomnio modo, Marſico bello, templum eſt à ſenatu Iunoni Soſpitæ reſtitutum. quod quidem ſomnium Siſenna cum diſputaſſet mirifice ad uerbum cũ re conueniſſe, tum inſolēter, credo ab Epicuro aliquo inductus, diſputat ſomnijs credi non oportere. idem contra oſtenta nihil diſputat, exponitq́;, initio belli Marſici & deorum ſimulacra ſudauiſſe, & ſanguinem fluxiſſe, et diſceſſiſſe cœlum, & ex occulto auditas eſſe uoces, quæ pericula belli nũciarent, & Lanuuij clypeos, quod aruſpicibus triſtiſſimum uiſum eſſet, à muribus eſſe deroſos. quid, quod in annalibus habemus, Veienti bello, cum lacus Albanus præter modum creuiſſet, Veientem quendã ad nos hominem nobilem profugiſſe, eumq́; dixiſſe, ex fatis, quæ Veientes ſcripta haberent, Veios ca=

pi non poſſe, dum lacus is redundaret, & , ſi lacus emiſſus lapſu, et curſu ſuo ad mare profluxiſſet, pernicioſum populo R. ſin autē ita eſſet eductus, ut ad mare peruenire non poſſet, tum ſalutare noſtris fore. ex quo illa admirabilis à maioribus Albanæ aquæ facta deductio eſt. cum autē Veientes bello feſſi legatos ad ſenatū miſiſſent, tum ex his quidā dixiſſe dicitur, nō omnia illū transfugam auſum eſſe ſenatui dicere: in iiſdem enim fatis ſcriptū Veientes habere, fore ut breui à Gallis Roma caperetur. quod quidē ſexēnio poſt Veios captos factū eſſe uidemus. Sæpe etiā & in prælijs Fauni auditi, et in rebus turbidis ueridicæ uoces ex occulto miſſæ eſſe dicuntur. cuius generis duo ſunt ex multis exempla, ſed maxima. nam nō multo ante urbem captam exaudita uox eſt à luco Veſtæ, qui à Palatij radice in nouā uiam deuexus eſt; ut muri et portæ reficerentur; futurum eſſe, niſi prouiſum eſſet, ut Roma caperetur. quod neglectum cum caueri poterat, poſt acceptam illam maximam cladem explicatū eſt: ara enim Aio loquenti, quā ſeptā uidemus, ex aduerſus eum locum conſecrata eſt. atque etiam ſcriptū à multis eſt, cum terræmotus factus eſſet, ut ſue plena procuratio fieret, uocē ab æde Iunonis ex arce extitiſſe: quo circa Iunonem illam appellatam Monetā. hæc igitur & à dijs ſignificata, & à noſtris maioribus indicata contemnimus? neque ſolum deorū uoces Pythagorei obſeruauerunt, ſed etiam hominum: quæ uocant omina. quæ maiores noſtri quia ualere cenſebant, iccirco omnibus rebus agendis, quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumq; eſſet, præfabantur: re-

buſq; diuinis, quæ publice fierent, ut fauerent linguis, imperabatur: inq; ferijs imperandis, ut litibus, & iurgijs ſe abſtinerent. itemq; in luſtranda colonia, ab eo, qui eam deduceret, et cum imperator exercitum, Cenſor populum luſtraret, bonis nominibus, qui hoſtias ducerent, eligebantur. quod idem in delectu Conſules obſeruant, ut primus miles fiat bono nomine. quæ quidẽ à te ſcis & Conſule, & imperatore ſumma religione eſſe ſeruata. prærogatiuam etiam maiores omnes iuſtorũ comitiorũ eſſe uoluerũt. atq; ego exempla omniũ nota proferam. L. Paulus Conſul iterum, cum ei, bellum ut cum Rege Perſe gereret, obtigiſſet; ut ea ipſa die domum ad ueſperum redijt, filiolam ſuam Tertiã, quæ tum erat admodũ parua, oſculans animaduertit triſticulam. quid eſt, inquit, mea Tertia, quid triſtis es? mi pater, inquit, Perſa perijt. tum ille arctius puellam complexus, accipio omen, inquit, mea filia. erat autem mortua catella eo nomine. L. Flaccum flaminem Martialem ego audiui cum diceret, Cæciliam Metelli, cum uellet ſororis ſuæ filiam in matrimoniũ collocare, exiſſe in quoddam ſacellũ ominis capiendi cauſa; quod fieri more ueterum ſolebat: cum uirgo ſtaret, & Cæcilia in ſella ſederet, neque diu ulla uox extitiſſet, puellam defatigatã petijſſe à matertera, ut ſibi cõcederet pauliſper, ut in eius ſella requieſceret; illã autem dixiſſe, Vero mea puellã tibi concedo meas ſedes. quod omen res conſecuta eſt: ipſa. n. breui mortua eſt, uirgo autẽ nupſit cui Cæcilia nupta fuerat. hæc poſſe cõtẽni, uel etiam rideri, præclare intelligo: ſed ipſum eſt, deos nõ putare; quæ ab ijs ſignificantur, contemnere. quid de

auguribus loquar? tuæ partes ſunt: tuum inquam auſpiciorum patrocinium debet eſſe: tibi P. Claudius augur Conſuli nunciauit, addubitato ſalutis augurio, bellum domeſticum triſte, ac turbulentũ fore: quod paucis poſt menſibus exortum, paucioribus eſt à te diebus oppreſſum. cui quidẽ auguri uehementer aſſentior: ſolus enim multorum annorum memoria non decātādi augurij, ſed diuinandi tenuit diſciplinam. quẽ irridebant collegæ tui, eumq́; tum Piſidam, tum Soranũ augurem eſſe dicebant, quibus nulla uidebatur in augurijs, aut auſpicijs præſenſio, aut ſciẽtia ueritatis futuræ, ſapiẽter aiebant ad opinionẽ imperitorũ eſſe fictas religiones. quod longe ſecus eſt: neq; enim in paſtoribus illis, quibus Romulus præfuit, nec in ipſo Romulo hæc calliditas eſſe potuit, ut ad errorẽ multitudinis religionis ſimulacra fingerent: ſed difficultas, laborq́; diſcendi diſertam negligentiam reddidit: malunt enim diſſerere, nihil eſſe in auſpicijs, quàm, quid ſit, ediſcere. quid eſt illo auſpicio diuinius, quod apud te in Mario eſt, ut utar potiſſimum te auctore?

» Hic Iouis altiſoni ſubito pennata ſatelles
Arboris è trunco ſerpentis ſaucia morſu,
» Subigit ipſa feris transfigens unguibus anguem
» Semianimum, & uaria grauiter ceruice micantem.
» Quem ſe intorquentem lanians, roſtroq́; cruentans,
» Iam ſatiata animos, iam duros ulta dolores,
» Abijcit efflantem, & laceratum affligit in unda,
» Seq́; obitu à ſolis nitidos conuertit ad ortus.
» Hanc ubi præpetibus pennis, lapſuq́; uolantem
» Conſpexit Marius diuini numinis augur,

» Fauſtaq́; ſigna ſuæ laudis, reditusq́; notauit;
» Partibus intonuit cœli pater ipſe ſiniſtris.
» Sic aquilæ clarum firmauit Iuppiter omen.

atque ille Romuli auguratus, paſtoralis, non urbanus fuit; nec fictus ad opiniones imperitorum, ſed à certis acceptus, & poſteris traditus. itaque Romulus augur. ut apud Ennium eſt, cum fratre item augure,

» Curantes magna cum cura, concupientes
» Regni, dant operam ſimul auſpicio, augurioq́;.
» Hinc Remus auſpicio ſe deuouet, atque ſecundam
» Solus auem ſeruans. at Romulus pulcher in alto
» Quærit Auentino, ſeruat genus altiuolantum.
» Certabant, urbem Romam Remam ne uocarent.
» Omnis cura uiris, uter eſſet induperator.
» Expectant, ueluti, Conſul cum mittere ſignum
» Vult, omnes auidi ſpectant ad carceris oras,
» Quà mox emittat pictis ex faucibu' currus:
» Sic expectabat populus, atque ore timebat
» Rebus, utri magni uictoria ſit data regni.
» Interea ſol albu' receſſit in infera noctis.
» Exin candida ſe radijs dedit icta foras lux:
» Et ſimul ex alto longe pulcherrima præpes
» Læua uolauit auis: ſimul aureus exoritur ſol.
» Cedunt ter quatuor de cœlo corpora ſancta
» Auium, præpetibus ſeſe pulchrisq́; locis dant.
» Conſpicit inde ſibi data Romulus eſſe priora,
» Auſpicio regni ſtabilita ſcamna ſolumq́;.

ſed unde huc digreſſa eſt, eodem redeat oratio. ſi nihil queam diſputare, quamobrẽ quidque fiat, & tãtũ modo fieri ea, quæ cõmemoraui, doceam, parũ ne Epicu=

ro,

ro, Carneadi'ue reſpondeam? quid, ſi etiam ratio extat artificioſæ præſenſionis facilis, diuinæ autē paulo obſcurior? quæ enim extis, quæ fulguribus, quæ portentis, quæ aſtris præſentiuntur, hæc notata ſunt obſeruatione diuturna. affert autem uetuſtas omnibus in rebus longinqua obſeruatiōe incredibilē ſcientiā: quæ poteſt eſſe etiam ſine motu, atq; impulſu deorū, cū, quid ex quoq; eueniat, & quid quanq; rem ſignificet, crebra animaduerſione perſpectū eſt. altera diuinatio eſt naturalis, ut ante dixi: quæ phyſica diſputādi ſubtilitate referenda eſt ad naturā deorū: à qua, ut doctiſſimis, ſapientiſſimisq; placuit, hauſtos animos, & delibatos habemus, cumq; omnia completa ſint & referta æterno ſenſu, & mente diuina, neceſſe eſt cognatione diuinorum animorū animos humanos commoueri. ſed uigilantes animi uitæ neceſſitatibus ſeruiunt, diſiungūtque ſe à ſocietate diuina, uinclis corporis impediti. rarum eſt quoddā genus eorum, qui ſe à corpore auocēt, & ad diuinarū rerum cognitiones cura omni, ſtudioq; rapiantur. horum ſunt auguria nō diuini impetus, ſed rationis humanæ. nam natura futura præſentiunt, ut aquarum fluxiones, ut deflagrationem futuram aliquando cœli, atq; terrarum: alij autem in Rep. *exercitati, ut de* Athenienſi Solone *accepimus, orientem tyrannidem multo ante proſpiciunt: quos prudētes poſſumus dicere; id eſt prouidentes, diuinos nullo modo poſſumus, nō plus, quā* Mileſium Thalem, *qui, ut obiurgatores ſuos conuinceret, oſtenderetq; etiam philoſophum, ſi ei commodum eſſet, pecuniam facere poſſe, omnem oleam, antequam florere cœpiſſet, in agro*

Mileſio coemiſſe dicitur. animaduerterat fortaſſe qua dam ſcientia, olearũ ubertatem fore. & quidem idem primus defectionem ſolis, quæ Aſtyage regnãte facta eſt, prædixiſſe fertur. multa medici, multa gubernatores, agricolæ etiam multa præſentiunt: ſed nullam eorum diuinationem uoco, ne illam quidẽ, qua ab Anaximandro phyſico moniti Lacedæmonij ſunt, ut urbẽ, & tecta linquerent, armatiq́; in agro excubarent, ꝙ terræmotus inſtaret, tũ, cũ & urbs tota corruit, & ex mõte Taygeto extrema mõtis quaſi puppis auulſa eſt. ne Pherecides quidẽ ille Pythagoræ magiſter potius diuinus habebitur, quàm phyſicus: qui cum uidiſſet hauſtam aquam de iugi puteo, terræmotus dixit inſtare. nec uero unquã animus hominis naturaliter diuinat, niſi cũ ita ſolutus eſt, & uacuus, ut ei planè nihil ſit cum corpore. quod aut uatibus contingit, aut dormiẽtibus. itaq; ea duo genera à Dicæarcho probantur, et, ut dixi, à Cratippo noſtro: ſi propterea, ꝙ ea proficiſcũtur à natura; ſint ſumma ſanè, modo ne ſola: ſin autẽ nihil eſſe in obſeruatione putant; multa tollunt, quibus uitæ ratio continetur. ſed quoniam dant aliquid, idq́; nõ paruum, uaticinationes cum ſomnijs: nihil eſt, quod cum his magnopere pugnemus, præſertim cum ſint, qui omnino nullam diuinationem probent. ergo & ij, quorum animi ſpretis corporibus euolant, atque excurrunt foras, ardore aliquo inflammati, atque incitati cernunt illa profecto, quæ uaticinantes prænunciant: multisq; rebus inflammantur tales animi, qui corporibus non inhærent, ut ij, qui ſono quodam uocum, & Phrygijs cantibus incitantur: multos

nemora, ſiluæq́;, multos amnes, aut maria cõmouent: quorum furibunda mens uidet ante multo, quæ futura ſunt. quo de genere illa ſunt,

» Eheu uidete: iudicauit iudicium inclytum
» Inter deas tris aliquis: quo iudicio Lacedæmonia
» Mulier furiarum una aduentiet.

eodem enim modo multa à uaticinantibus ſæpe prædicta ſunt, neque ſolum uerbis, ſed etiam

» Verſibu', quos olim Fauni, uatesq́; canebant.

ſimiliter Martius et Publicius uates ceciniſſe dicũtur, quo ex genere Apollinis operta prolata ſunt. credo etiã anhelitus quoſdã fuiſſe terrarum, quibus inflatæ mẽtes oracula funderent. Atq; hæc quidẽ uatũ ratio eſt: nec diſſimilis ſanè ſomniorũ: nam quæ uigilantibus accidunt uatibus, eadem nobis dormiẽtibus: uiget enim animus in ſomnijs; liberq́; ſenſibus ab omni impeditione curarum, iacente & mortuo penè corpore, quia uixit ab omni æternitate, uerſatusq́; eſt cũ innumerabilibus animis, omnia, quæ in natura rerũ ſunt, uidet, ſi modo tẽperatis eſcis, modicisq́; potationibus ita eſt affectus, ut ſopito corpore ipſe uigilet. hæc ſomniãtis eſt diuinatio. hic magna quædã exoritur, neq; ea naturalis, ſed artificioſa ſomniorũ Antiphontis interpretatio, eodemq́; modo & oraculorũ, & uaticinationum: ſunt enim explanatores, ut grãmatici poetarũ. nam ut aurum, & argentum, æs, ferrum fruſtra natura diuina genuiſſet, niſi eadem docuiſſet, quẽadmodũ ad eorũ uenas perueniretur; nec fruges terræ, baccas ue arborũ cum utilitate ulla generi humano dediſſet, niſi earum cultus, & conditiones tradidiſſet;

materiā deinde quid iuuaret, niſi confectionis eius fabricā haberemus? ſic cū omni utilitate, quam dij hominibus dederunt, ars aliqua coniuncta eſt, per quā illa utilitas percipi poſſit. itē igitur ſomnijs, uaticinationibus, oraculis, quòd erant multa obſcura, multa ambigua, explanationes adhibitæ ſunt interpretū. quo modo autem aut uates, aut ſomniantes ea uideant, quæ nuſquam etiā tunc ſint, magna quæſtio eſt. ſed explorata ſi ſint ea, quæ ante quæri debeant, ſint hæc, quæ quærimus, faciliora: continet enim totam hanc quæſtionem ea ratio, quæ eſt de natura deorum, quæ à te ſecundo libro eſt explicata dilucide. quā ſi obtinemus, ſtabit illud quidem, quod locum hūc continet, de quo agimus, eſſe deos, & eorum prouidentia mundum adminiſtrari, eoſdemq́; conſulere rebus humanis, nec ſolum uniuerſis, uerum etiam ſingulis. hæc ſi tenemus, quæ mihi quidem nō uidentur poſſe conuelli: profecto hominibus à dijs futura ſignificari neceſſe eſt. ſed diſtinguendum uidetur, quonam modo. nō placet Stoicis, ſingulis iecorum fiſſis, aut auium cantibus intereſſe deum; neq; enim decorum eſt, nec dijs dignum, nec fieri ullo pacto poteſt: ſed ita à principio inchoatum eſſe mundum, ut certis rebus certa ſigna præcurrerēt, alia in extis, alia in auibus, alia in fulguribus, alia in oſtentis, alia in ſtellis, alia in ſomniantium uiſis, alia in furentium uocibus. ea quibus bene percepta ſunt, ij non ſæpe falluntur. male coniecta, maleq́; interpretata, falſa ſunt, non rerum uitio, ſed interpretum inſcitia. hoc autem poſito, atq; conceſſo, eſſe quandam uim diuinam hominum uitam continentē: non difficile eſt,

quæ fieri certe uidemus,ea qua ratione fiāt, ſuſpicari. nam & ad hoſtiam deligendā poteſt dux eſſe uis quædam ſentiens,quæ eſt toto confuſa mundo;& tum,ipſam cum immolare uelis,extorū fieri mutatio poteſt, ut aut abſit aliquid,aut ſuperſit; paruis enim momentis multa natura aut affingit, aut mutat, aut detrahit: quod ne dubitare poſſimus, maximo eſt argumento quod paulo ante interitum Cæſaris cōtigit: qui cū immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea ueſte proceſſit,in extis bouis opimi cor non fuit. num igitur cenſes ullum animal, quod ſanguinem habeat,ſine corde eſſe poſſe? qua ille rei nouitate perculſus,cum Spurina diceret,timendum eſſe, ne & conſilium,& uita deficeret;earum enim rerum utrunque à corde proficiſci:poſtero die caput in iecore nō fuit. quæ quidem illi portendebantur à dijs immortalibus,ut uideret interitum,non ut caueret, cum igitur eæ partes in extis non reperiuntur,ſine quibus uictima illa uiuere nequiſſet; intelligēdū eſt,in ipſo immolationis tēpore eas partes,quæ abſint,interijſſe. eademq; efficit in auibus diuina mens;ut tum huc, tum illuc uolent alites;tum in hac, tum in illa parte ſe occultent; tum à dextra, tum à ſiniſtra parte canant oſcines.nam ſi omne animal, ut uult, ita utitur motu ſui corporis,prono,obliquo,ſupino;membraq́;, quò uult,flectit,contorquet, porrigit,contrahit; eaq́; ante efficit penè,quàm cogitat: quanto id deo eſt facilius. cuius numini parent omnia?idemq́; mittit & ſigna nobis eius generis:qualia permulta hiſtoria tradidit:quale ſcriptū illud uidemus:ſi luna paulo ante ſolis ortum

deſeciſſet in ſigno leonis,fore ut armis Darius,& Perſæ ab Alexádro,& Macedonibus prælio uincerentur, Dariusq́; moreretur:& ſi puella nata biceps eſſet, ſeditionem in populo fore,corruptelam, & adulterium domi:& ſi mulier leonem peperiſſe uiſa eſſet,fore ut ab exteris gentibus uinceretur ea Reſp.in qua id cótigiſſet. eiuſdem generis etiam illud eſt,quod ſcribit Herodotus:Crœſi filium,cum eſſet infans, locutum : quo oſtento regnum patris,& domum funditus concidiſſe. caput arſiſſe Ser. Tullio dormienti, quæ hiſtoria non prodidit?ut igitur,qui ſe tradet ita quieti, præparato animo tum bonis cogitationibus,tum rebus ad tráquillitatem accommodatis,certa et uera cernit in ſomnijs: ſic caſtus animus,purusq́; uigilantis,& ad aſtrorum, & ad auium,reliquorumq́; ſignorum:& ad extorum ueritatem eſt paratior. hoc nimirum eſt illud, quod de Socrate accepimus,quodq́; ab ipſo in libris Socraticorum ſæpe dicitur,eſſe diuinum quiddam, quod Dæmonion appellat,cui ſemper ipſe paruerit, nunquam impellenti,ſæpe reuocanti. & Socrates quidem, quo quem auctorem meliorem quærimus?Xenophonti conſulenti, ſequeretur ne Cyrum, poſtea quàm expoſuit quæ ſibi uidebantur,& noſtrum quidem, inquit, humanum eſt conſilium,ſed de rebus & obſcuris, & incertis ad Apollinem cenſeo referendũ, ad quem etiam Athenienſes publice de maioribus rebus ſemper retulerunt. ſcriptum eſt item, cum Critonis ſui familiaris oculum alligatum uidiſſet,quæſiuiſſe quid eſſet:cũ autem ille reſpondiſſet,in agro ambulanti ramulũ adductum,ut remiſſus eſſet,in oculum recidiſſe,tum Socra

tes,non enim paruiſti mihi reuocanti,cum uterer,qua ſoleo,præſagitione diuina. idem etiam Socrates, cum apud Delium male pugnatũ eſſet Lachete prætore,fugeretq́; cum ipſo Lachete:ut uẽtum eſt in triuium, eadem,quà cæteri,fugere noluit.quibus quærẽtibus cur non eadem uia pergeret,deterreri à deo dixit. tũ quidem ij,qui alia uia fugerant,in hoſtiũ equitatũ inciderunt.permulta coniecta ſunt ab Antipatro, quæ mirabiliter à Socrate diuinata ſunt: quæ prætermittam: tibi enim nota ſunt,mihi ad commemorandum nó neceſſaria.illud tamen eius philoſophi magnificum,ac penè diuinum,quòd cum impijs ſententijs dãnatus eſſet, æquiſſimo animo ſe dixit mori:neq; enim domo egredięti,neq; illud ſuggeſtũ,in quo cauſam dixerat,aſcendenti,ſignũ ſibi ullum,quod cõſueſſet, à deo quaſi mali alicuius impendentis datum.equidẽ ſic arbitror,etiã ſi multa fallant eos,qui aut arte,aut cõiectura diuinare uideantur,eſſe tamen diuinationem,homines autẽ, ut in cæteris artibus,ſic in hac poſſe falli.poteſt accidere,ut aliquod ſignum dubie datum,pro certo ſit acceptum:poteſt aliquod latuiſſe,aut ipſum,aut quod eſſet illi cõtrarium:mihi autem ad hoc,de quo diſputo, probandum ſatis eſt,non modo plura ſed pauciora diuine præſenſa,& prædicta reperiri.quin etiam hoc non dubitans dixerim:ſi unum aliquid ita ſit prædictum,præſenſumq́;,ut,cum euenerit, ita cadat ut prædictũ ſit, neque in eo quidquam caſu, & fortuito factum eſſe appareat,eſſe certe diuinationem, idq́; eſſe omnibus confitendum.quocirca primum mihi uidetur,ut Poſidonius facit,à deo, de quo ſatis dictum eſt, deinde à

fato, deinde à natura uis omnis diuinandi, ratioq́; repe tenda. fieri igitur omnia fato, ratio cogit fateri. fatum autem id appello, quod Græci εἱμαρμένην; id eſt ordinē, ſeriemq́; cauſarum, cū cauſa cauſæ nexa rem ex ſe gignat. ea eſt ex omni æternitate fluens ueritas ſempiterna. quod cum ita ſit; nihil eſt factum, quod non futurum fuerit; eodemq́; modo nihil eſt futurum; cuius nō cauſas id ipſum efficientes natura contineat. ex quo intelligitur, ut fatum ſit nō id, quod ſuperſtitioſe, ſed id quod phyſice dicitur, cauſa æterna rerū, cur et ea, quæ præterierunt, facta ſint, et, quæ inſtant, fiant, & , quæ ſequuntur, futura ſint. ita fit, ut & obſeruatione notari poſſit, quæ res quāque cauſam plerunque cōſequatur, etiam ſi non ſemper: nam id quidem difficile eſt affirmare. eaſdemq́; cauſas ueriſimile eſt rerum futurarum cerni ab ijs, qui aut per furorē eas, aut in quiete uideant. præterea cū fato omnia fiant, id quod alio loco oſtendetur: ſi quis modo talis poſſit eſſe, qui colligationem cauſarum omnium perſpiciat animo, nihil eū profecto fallet: qui enim teneat cauſas rerum futurarum, idem neceſſe eſt omnia teneat, quæ futura ſint. quod cum facere nemo niſi deus poſſit, relinquendum eſt homini, ut ſignis quibuſdam conſequentia declarātibus futura præſentiat: nō enim illa, quæ futura ſunt, ſubito exiſtunt; ſed eſt, quaſi rudentis explicatio, ſic traductio t emporis nihil noui efficientis, et primū quidq; replicantis. quod & ij uident, quibus naturalis diuinatio data eſt; & ij, quibus curſus rerum obſeruando notatus eſt. qui etſi cauſas ipſas non cernunt, ſigna tamē cauſarum, & notas cernunt: ad quas adhibita memo-

ria, & diligentia, ex monumẽtis ſuperiorum efficitur ea diuinatio, quæ artificioſa dicitur, extorũ, fulgurũ, oſtentorum, ſignorumq́; cœleſtium. nõ eſt igitur ut mirandum ſit; ea præſentiri à diuinantibus, quæ nuſquã ſint: ſunt. n. omnia, ſed tẽpore abſunt. atque ut in ſeminibus uis ineſt earum rerum, quæ ex ijs progignuntur: ſic in cauſis conditæ ſunt res futuræ, quas eſſe futuras aut cõcitata mẽs, aut ſoluta ſomno cernit, aut ratio, aut coniectura præſentit. atq; ut ij, qui ſolis, & lunæ, reliquorumq; ſiderum ortus, obitus, motusq́; cognorunt, quo quidq; tempore eorum futurũ ſit, multo ante prædicunt: ſic qui curſum rerum, euentorumq́; cõſequentiã diuturnitate pertractata notauerũt, aut ſemper, aut, ſi id difficile eſt, plerunq;, quòd ſi ne id quidẽ conceditur, non nunquam certe, quid futurũ ſit, intelligunt. Atque hæc quidẽ, & quædã huiuſmodi argumẽta, cur ſit diuinatio, ducũtur à fato. À natura autem alia quædã ratio eſt: quæ docet, quãta ſit animi uis ſeiũcta à corporis ſenſibus: quod maxime cõtingit aut dormiẽtibus, aut mente permotis. ut. n. deorũ animi ſine oculis, ſine auribus, ſine lingua ſentiunt inter ſe, quid quiſque ſentiat; ex quo fit, ut homines, etiã cum taciti optent aliquid, aut uoueãt, haud dubitẽt quin dij illud exaudiant: ſic animi hominum, cum aut ſomno ſoluti uacãt corpore, aut mente permoti per ſe ipſi liberi incitati mouentur, cernũt ea, quæ permiſti cũ corpore animi uidere nõ poſſunt. atq; hãc quidem rationem naturæ difficile eſt fortaſſe traducere ad id genus diuinationis, quod ex arte profectum dicimus: ſed tamen id quoque rimatur quantũ poteſt Poſidonius, cum eſſe

cenſet in natura ſigna quædam rerum futurarum. ut enim Ceos accepimus ortum caniculæ diligenter quot annis ſolere ſeruare, coniecturamq́; capere, ut ſcribit Pōticus Heraclides, ſalubris ne, an peſtilens annus futurus ſit: nā ſi obſcurior quaſi caliginoſa ſtella extiterit, pingue & cōcretū eſſe cœlū, ut eius aſpiratio grauis, et peſtilens futura ſit: ſin illuſtris, & perlucida ſtella apparuit, ſignificari cœlum eſſe tenue, purumq́;, & propterea ſalubre. Democritus autem cēſet ſapienter inſtituiſſe ueteres, ut hoſtiarum immolatarū inſpicerētur exta, quorū ex habitu, atque colore tū ſalubritatis, tū peſtilentiæ ſigna percipi, non nunquam etiam quæ ſit uel ſterilitas agrorum, uel fertilitas futura. quæ ſi à natura profecta, obſeruatio, atque uſus agnouit; multa afferre potuit dies, quæ animaduertendo notarentur: ut ille Pacuuianus, qui in Chryſe phyſicus inducitur, minime naturam rerum cognoſcere uideatur.

» *Nam iſtis, qui linguam auium intelligunt,*
» *Plusq́; ex alieno iecore ſapiunt quàm ex ſuo,*
» *Magis audiendum quàm auſcultandum cenſeo.*

cur quæſo? cum ipſe paucis interpoſitis uerſibus dicat ſatis luculente:

» *Quidquid eſt hoc, omnia animat, format, alit, auget, creat,*
» *Sepelit, recipitq́; in ſeſe omnia, omniumq́; idem eſt pater,*
» *Indidemq́; eadem, quæ oriuntur, de integro, atque eodem occidunt.*

quid eſt igitur, cur, cum domus ſit omnium una, eaq́; communis, cumq́; animi hominum ſemper fuerint, fu

turiq́; ſint, cur ij, quid ex quoque eueniat, & quid quanque rem ſignificet, perſpicere non poſſint?

Hæc habui, inquit, de diuinatione quæ dicerẽ. nũc illa teſtabor, non me ſortilegos, neq; eos, qui quæſtus cauſa hariolẽtur, ne pſychomãtia quidẽ, quibus Appius amicus tuus uti ſolebat, agnoſcere. non habeo denique nauci Marſum Augurem,

» Non uicanos aruſpices, non de circo aſtrologos,
» Non Iſiacos coniectores, non interpretes ſomnium:
» Non enim ſunt ij aut ſcientia aut arte diuini,
» Sed ſuperſtitioſi uates impudenteſq́; harioli,
» Aut inertes, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat:
» Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant uiã:
» Quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmã ipſi petũt:
» De his diuitijs ſibi deducãt drachmã, reddãt cætera.

atque hæc quidẽ Ennius, qui paucis ante uerſibus eſſe deos cenſet, ſed eos non curare opinatur quid agat humanum genus. ego autem, qui & curare arbitror, & monere etiam, ac multa prædicere, leuitate, uanitate, malitia excluſa diuinationem probo. Quæ cũ dixiſſet Quintus, Præclare tu quidem, inquam, paratus,

Deſunt pauca quædam.

M. TVLLII CICERONIS DE DIVINATIONE LIBER II.

Q Værenti mihi, multumq́; & diu cogitanti, quanā re poſſem prodeſſe quā plurimis, ne quando intermitterē conſulere Reip. nulla maior occurrebat, quàm ſi optimarū artium uias traderem meis ciuibus: quod compluribus iam libris me arbitror conſecutum. nam & cohortati ſumus, ut maxime potuimus, ad philoſophiæ ſtudiū eo libro, qui eſt inſcriptus Hortenſius: &, quod genus philoſophandi minime arrogans, maximeq́; & conſtans, & elegans arbitraremur, quatuor Academicis libris oſtēdimus. cūq́; fundamentū eſſet philoſophiæ poſitum in finibus bonorum, et malorum, perpurgatus eſt is locus à nobis quinque libris, ut, quid à quoque, & quid contra quenque philoſophū diceretur, intelligi poſſet. totidem ſubſecuti libri Tuſculanarum diſputationum, res ad beate uiuendum maxime neceſſarias aperuerūt: primus enim eſt de contemnenda morte, ſecundus de tolerando dolore, de ægritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus, quintus eū locum complexus eſt, qui totā philoſophiā maxime illuſtrat: docet enim, ad beate uiuendum uirtutem ſe ipſa eſſe contentam. quibus rebus editis, tres libri pfecti ſunt de natura deorum: in quibus omnis eius loci quæſtio continetur. quæ ut plene eſſet, cumulateq́; perfecta, de diuinatione in=

greſſi ſumus his libris ſcribere. quibus, ut eſt in animo, dè fato ſi adiunxerimus, erit abunde ſatisfactum toti huic quæſtioni. atq; his libris annumerãdi ſunt ſex de Rep. quos tunc ſcripſimus, cũ gubernacula Reip. tenebamus: magnus locus, philoſophiæq; proprius, à Platone, Ariſtotele, Theophraſto, totáq; Peripateticorum familia tractatus uberrime. nã quid ego de Cóſolatione dicam? quæ mihi quidem ipſi ſanè aliquãtũ medetur: cæteris item multum profuturam puto. interiectus etiã eſt nuper is; quem ad noſtrũ Atticum de ſenectute miſimus. in primiſq;, quoniã philoſophia uir bonus efficitur, & fortis, Cato noſter in horum librorum numero ponẽdus eſt. cumq; Ariſtoteles, itemq; Theophraſtus, excellentes uiri cũ ſubtilitate, tum copia, cum philoſophia dicendi etiã præcepta cõiunxerint; noſtri quoque oratorij libri in eundem numerum referendi uidẽtur. ita tres erunt de Oratore, quartus Brutus, quintus Orator. adhuc hæc erant: ad reliqua acri tendebamus animo, ſic parati, ut, niſi quæ cauſa grauior obſtitiſſet, nullum philoſophiæ locum eſſe pateremur, qui nõ latinis literis illuſtratus pateret. quod enim munus Reip. afferre maius, melius'ue poſſumus, quàm ſi docemus, atq; erudimus iuuentutem? his præſertim moribus, atq; temporibus: quibus ita prolapſa eſt, ut omniũ opibus refrenanda, atq; coercenda ſit. nec uero id effici poſſe confido, quod ne poſtulandum quidem eſt, ut omnes adoleſcẽtes ſe ad hæc ſtudia cõuertãt. pauci utinã: quorũ tamẽ in Rep. late patere poterit induſtria. equidem etiam ex ijs fructũ capio laboris mei, qui iã ætate prouecti in noſtris libris acquieſcunt: quorũ ſtu-

dio legendi meum ſcribendi ſtudiũ uehemẽtius in dies incitatur: quos quidem plures, quàm rebar, eſſe cognoui. magnificum illud etiam, Romaniſq; hominibus glorioſum, ut græcis de philoſophia literis nõ egeãt. quod aſſequar profecto, ſi inſtituta perfecero. ac mihi quidẽ explicandæ philoſophiæ cauſam attulit grauis caſus ciuitatis, cũ in armis ciuilibus nec tueri meo more Rẽp. nec nihil agere poteram, nec, quid potius, quod quidẽ me dignum eſſet, agerẽ, reperiebã. dabunt igitur mihi ueniam mei ciues, uel gratiam potius habebunt, q̃, cũ eſſet in unius poteſtate Reſp. neq; ego me abdidi, neq; deſerui, neq; afflixi; neq; ita geſſi, quaſi homini, aut temporibus iratus; neque ita porrò aut adulatus, aut admiratus fortunam ſum alterius, ut me meæ pœniteret: id enim ipſum à Platone, philoſophiaq; didicerã, naturales eſſe conuerſiones quaſdam Rerumpublicarum, ut eæ tum à principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à ſingulis. quod cum accidiſſet noſtræ Reip. tum priſtinis orbati muneribus hæc ſtudia renouare cœpimus, ut & animus moleſtijs hac potiſſimũ re leuaretur, et prodeſſemus ciuibus noſtris qua re cũque poſſemus. in libris enim ſententiã dicebamus, concionabamur, philoſophiam nobis pro Reip. procuratione ſubſtitutam putabamus. nunc, quoniã de Rep. cõſuli cœpti ſumus, tribuenda eſt opera Reip. uel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantũ huic ſtudio relinquendum, quantũ uacabit à publico officio & munere. ſed hæc aliàs pluribus: nũc ad inſtitutã diſputationem reuertamur. Nam cũ de diuinatione Q. frater ea diſſeruiſſet, quæ ſuperiore libro ſcripta ſunt

ſatisq́; ambulatum uideretur, tum in bibliotheca, quæ In Lyceo eſt, aſſedimus. atq; ego, Accurate tu quidem, inquam, Quinte, & Stoice Stoicorum ſententiam defendiſti: quod́q; me maxime delectat, plurimis noſtris exemplis uſus es, & ijs quidem claris, & illuſtribus. dicendum eſt mihi igitur ad ea, quæ ſunt à te dicta; ſed ita, nihil ut affirmem, quæram omnia, dubitans plerunq;, & mihi ipſe diffidens: ſi enim aliquid certi haberem, quod dicerem; ego ipſe diuinarem, qui eſſe diuinationem nego. Etenim me mouet illud, quod in primis Carneades quærere ſolebat, quarumnam rerũ diuinatio eſſet, earum ne, quæ ſenſibus perciperẽtur? at eas quidem cernimus, audimus, guſtamus, olfacimus, tangimus. nunquid ergo in ijs rebus eſt, quod pro uiſione, aut permotione mentis magis, quàm natura ipſa ſentiamus? aut neſcio qui ille diuinus, ſi oculis captus ſit, ut Tireſias fuit, poſſit, quæ alba ſint, quæ nigra, dicere? aut, ſi ſurdus ſit, uarietates uocum, aut modos noſcere? ad nullam igitur earum rerum, quæ ſenſu accipiuntur, diuinatio adhibetur. Atqui ne in ijs quidem rebus, quæ arte tractantur, diuinatione opus eſt. etenim ad ægros nõ uates, aut hariolos, ſed medicos ſolemus adducere. nec uero, qui tibijs, aut fidibus uti uolunt, ab aruſpicibus accipiunt earum tractationẽ, ſed à muſicis. eadem in literis ratio eſt, reliquiſq́; rebus, quarum eſt diſciplina. num cenſes eos, qui diuinare, dicuntur, poſſe reſpondere, ſol maior ne, quàm terra ſit; an tantus, quãtus uideatur? lunaq́; ſuo lumine, an ſolis utatur? ſol, luna quem motum habeant? quem quinque ſtellæ, quæ errare dicuntur? nec hæc,

qui diuini habentur, profitentur ſe eſſe dicturos: nec eorũ,quæ in geometria deſcribuntur, quæ uera, quæ falſa ſint: ſunt enim ea mathematicorum, non hario lorum. de illis uero rebus, quæ in philoſophia uerſan= tur,nunquid eſt quod quiſquam diuinorum aut reſpõ dere ſoleat,aut conſuli,quid bonum ſit,quid malum, quid neutrum? ſunt enim hæc propria philoſophorũ. quid de officio?num quis aruſpicem cõſuluit,quemad modum ſit cum parentibus,cum fratribus,cum amicis uiuendum?quemadmodum utendum pecunia?quem= admodum honore?quemadmodum imperio? ad ſapiẽ tes hæc,non ad diuinos referri ſolent. quid, quæ à phy ſicis,aut dialecticis tractantur,num quis eorum diui= nare poteſt,unus ne mundus ſit,an plures?quæ ſint ini tia rerum,ex quibus naſcuntur omnia? phyſicorũ eſt iſta prudentia. quo modo autem mentientem,quem ψευδόμενον uocant,diſſoluas?aut quemadmodum So= riti reſiſtas?quem,ſi neceſſe ſit latino uerbo,liceat acer ualem appellare· ſed nihil opus eſt:ut enim ipſa philo ſophia,et multa uerba Græcorum,ſic Sorites ſatis lati no ſermone tritus eſt. ergo hæc quoque dialectici dicẽt, non diuini. quid?cum quæritur qui ſit optimus Reip. ſtatus, quæ leges, qui mores aut utiles, aut inutiles, aruſpices ne ex Etruria accerſentur,an principes ſtatu ent,& delecti uiri,periti rerum ciuilium?quòd ſi nec earum rerum,quæ ſubiectæ ſenſibus ſunt,ulla diuina tio eſt; nec earum,quæ artibus continentur; nec ea= rum, quæ in philoſophia diſſeruntur;nec earum, quæ in Rep. uerſantur: quarum rerum ſit, nihil prorſus intelligo:nã aut omnium debet eſſe,aut aliqua ei ma

teria

teria danda eſt,in qua uerſari poſſit:ſed nec omnium diuinatio eſt,ut ratio docuit;nec locus,nec materia inuenitur,cui diuinationem præficere poſſimus.uide igitur,ne nulla ſit diuinatio.eſt quidē Græcus uulgaris in hanc ſententiam uerſus.

» Bene qui conijciet,uatem hunc perhibeto optimum.

num igitur,aut quæ tēpeſtas impendeat,uates melius conijciet,quàm gubernator;aut morbi naturam acutius,quàm medicus;aut belli adminiſtrationem prudētius,quàm imperator,coniectura aſſequetur?ſed animaduerti Quinte,te caute, & ab ijs coniecturis, quæ haberent artē atque prudentiam,& ab ijs rebus, quæ ſenſibus aut artificijs perciperentur,abducere diuinationē,eamq́; ita diffinire,diuinationem eſſe earum rerum prædictionem,& præſenſionem,quæ eſſent fortuitæ.primum eodem reuolueris.nam & medici , & gubernatoris,& imperatoris præſenſio eſt rerum fortuitarum.num igitur aut aruſpex,aut augur,aut uates quis,aut ſomnians melius coniecerit,aut ex morbo euaſurum ægrotum,aut ex periculo nauē,aut ex inſidijs exercitū,quàm medicus,quàm gubernator, quā imperator?Atqui ne illa quidē diuinantis eſſe dicebas, uentos, aut imbres impendentes quibuſdā præſentire ſignis.in quo noſtra quædam Aratea memoriter à te pronunciata ſunt.etſi hæc ipſa fortuita ſunt:plerunq; enim,nō ſemper eueniunt.quæ eſt igitur, aut ubi uerſatur fortuitarum rerum præſenſio? quā diuinationē uocas.quæ.n.præſentiri aut arte,aut ratione,aut uſu, aut cōiectura poſſunt,ea nō diuinis tribuenda putas , ſed peritis. ita relinquitur , ut ea fortuita diuinari

poſſint, quæ nulla nec arte, nec ſapiētia prouideri poſſunt: ut ſi quis M. Marcellum illum, qui ter Cōſul fuit, multis annis ante dixiſſet naufragio eſſe periturū, diuinaſſet profecto: nulla. n. arte alia, nec ſapientia id ſcire potuiſſet. talium ergo rerum, quæ in fortuna poſitæ ſunt, præſenſio diuinatio eſt. poteſt ne igitur earū rerum, quæ nihil habent rationis, quare futuræ ſint, ulla eſſe præſenſio? quid eſt enim aliud fors, quid fortuna, quid caſus, quid euentus, niſi cū ſic aliquid cecidit, ſic euenit, ut uel non cadere, atq; euenire, uel aliter cadere, atq; euenire potuerit? quo modo ergo id, quod temere fit cæco caſu, et uolubilitate fortunæ, præſentiri, & prædici poteſt? medicus morbū ingraueſcentem ratione prouidet, inſidias imperator, tempeſtates gubernator: tamen hi ipſi ſæpe fallūtur, qui nihil ſine certa ratione opinantur: ut agricola cum florem oleæ uidet, baccam quoq; ſe uiſurum putat: non ſine ratione ille quidem: ſed nonnunquam tamen fallitur, ꝙ ſi falluntur ij, qui nihil ſine aliqua probabili coniectura, ac ratione dicunt: quid exiſtimandum eſt de coniectura eorum, qui extis, aut auibus, aut oſtētis, aut oraculis, aut ſomnijs futura præſentiunt? non dum dico, quàm hæc ſigna nulla ſint, fiſſum iecoris, corui cantus, uolatus aquilæ, ſtellæ traiectio, uoces furentium, ſortes, ſomnia: de quibus ſingulis dicam ſuo loco, nunc de uniuerſis. qui poteſt prouideri, quidquam futurū eſſe, quod neque cauſam habet ullam, neque notā cur futurum ſit? ſolis defectiones, itemq; lunæ prædicuntur in multos annos ab ijs, qui ſiderum curſus, & motus numeris perſequuntur: ea enim prædicunt, quæ

naturæ neceſſitas perfectura eſt. uident ex conſtantiſſimo motu lunæ, quãdo illa è regione ſolis facta incurrit in umbram terræ, quæ eſt meta noctis, ut eam obſcurari neceſſe ſit; quandoq́; eadem luna ſubiecta ſoli, atque oppoſita noſtris oculis, eius lumẽ obſcuret; quo in ſigno quæque errantiũ ſtellarum, quoq́; tempore futura ſit; qui exortus quoq́; die ſigni alicuius, aut qui occaſus futurus ſit. hæc qui ante dicunt, quã rationẽ ſequantur uides: qui theſaurũ inuenturum, aut hæreditatem uenturã dicunt, quid ſequuntur? aut in qua rerum natura ineſt, id futurum? quòd ſi ea, quæ ſunt eiuſdem generis, habent aliquam talem neceſſitatem: quid eſt tandem, quod caſu fieri, aut forte fortuna putemus? nihil enim eſt tam contrarium rationi, & conſtantiæ, quàm fortuna: ut mihi ne in deũ quidem cadere uideatur, ut ſciat quid caſu, & fortuito futurum ſit. ſi enim ſcit, certe illud eueniet. ſin certe eueniet, nulla fortuna eſt. eſt autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla eſt præſenſio. aut ſi negas eſſe fortunam, et omnia, quæ fiunt, quæq́; futura ſunt, ex omni æternitate diffinita dicis eſſe fataliter: muta diffinitionem diuinationis, quam dicebas præſenſionẽ eſſe rerum fortuitarum. ſi enim nihil fieri poteſt, nihil accidere, nihil euenire, niſi quod ab omni æternitate certũ fuerit eſſe futurũ rato tempore: quæ poteſt eſſe fortuna? qua ſublata, qui locus eſt diuinationi? quæ à te fortuitarum rerum eſt dicta præſenſio. quanquam dicebas, omnia, quæ fierent, futura ue eſſent, fato cõtineri. anile ſanè, & plenum ſuperſtitionis fati nomen ipſum: ſed tamẽ apud Stoicos de iſto fato multa dicũ-

tur. de quo aliàs: nũc quod neceſſe eſt. Si omnia fa-to: quid mihi diuinatio prodeſt? quod enim is, qui diui nat, prædicit, id uero futurum eſt: ut ne illud quidem ſciam quale ſit, quòd Deiotarum familiarem noſtrũ ex itinere aquila reuocauit. qui niſi reuertiſſet, in eo cõclaui ei cubãdum fuiſſet, ꝙ proxima nocte corruit. ruina igitur oppreſſus eſſet. at id neq;, ſi fatũ fuerat, effugiſſet, nec, ſi non fuerat, in eum caſum incidiſſet. quid ergo adiuuat diuinatio? aut quid eſt, quod me moueant aut ſortes, aut exta, aut ulla prædictio? ſi enim fatum fuit, claſſes populi R. bello Punico primo alterã naufragio, alterã à Pœnis depreſſam interire: etiã ſi tripudium ſoliſtimũ pulli feciſſent, L. Iunio, & P. Clodio Conſulibus claſſes tamen interiſſent. ſin, cũ auſpicijs obtemperatũ eſſet, interituræ claſſes nõ fue-runt, nõ interierunt fato. uultis autẽ omnia fato: nul la igitur eſt diuinatio. quòd ſi fatum fuit, bello Puni co ſecundo exercitum populi R. ad lacum Traſimenũ interire: num id mutari potuit, ſi Flaminius Conſul ijs ſignis, ijſq; auſpicijs, quibus pugnare prohibebatur, pa-ruiſſet? certe potuit. aut igitur nõ fato interijt exerci tus; mutari enim fata nõ poſſunt: aut, ſi fato, quod cer te uobis ita dicendũ eſt; ſi etiã obtemperaſſet auſpicijs, idẽ euenturũ fuiſſet. ubi eſt igitur diuinatio iſta Stoi-corum? quæ, ſi fato omnia fiunt, nihil nos admonere po teſt, ut cautiores ſimus: quoquo enim modo nos geſſeri mus, fiet tamen illud quod futurũ eſt. ſin autem id po teſt flecti: nullum eſt fatũ, ita ne diuinatio quidẽ, quo niam ea rerum futurarũ eſt. nihil autem eſt pro certo futurum, quod poteſt aliqua procuratione accidere ne

fiat. Atque ego ne utilē quidē arbitror eſſe nobis futurarum rerum ſcientiam. quæ.n.uita fuiſſet Priamo, ſi ab adoleſcētia ſciſſet quos euētus ſenectutis eſſet habiturus? abeamus à fabulis: propiora uideamus. clariſſimorum hominum noſtræ ciuitatis grauiſſimos exitus in Conſolatione collegimus. quid igitur? ut omittamus ſuperiores, M. ne Craſſo putás utile fuiſſe, tū, cum maximis opibus, fortuniſq; florebat, ſcire, ſibi, interfecto Publio filio, exercituq; deleto, trás Euphratem cum ignominia, & dedecore eſſe perundum? an Cn. Pompeium cēſes tribus ſuis Cóſulatibus, tribus triūphis, maximarū rerum gloria, lætaturum fuiſſe, ſi ſciret ſe in ſolitudine Aegyptiorum trucidatū iri amiſſo exercitu, poſt mortem uero ea cóſecutura, quæ ſine lacrymis nó poſſumus dicere? quid uero Cæſarem putamus? ſi diuinaſſet, fore ut in eo ſenatu, quem maiore ex parte ipſe cooptaſſet, in curia Pópeiana, ante ipſius pópeij ſimulacrum, tot centurionibus ſuis inſpectátibus, à nobiliſſimis ciuibus, partim etiam à ſe omnibus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus nó modo amicorum, ſed ne ſeruorum quidem quiſquam accederet; quo cruciatu animi uitam acturum fuiſſe? certe igitur ignoratio futurorum malorum utilior eſt, quàm ſcientia.. nam illud quidem dici, præſertim à Stoicis, nullo modo poteſt: non iſſet ad arma Pompeius: non tráſiſſet Craſſus Euphratem: non ſuſcepiſſet bellū ciuile Cæſar. non igitur fatales exitus habuerunt. uultis autem euenire omnia fato: nihil ergo profuiſſet illis diuinare: atque etiam omnem fructum uitæ ſuperioris perdidiſſent: quid enim poſſet ijs eſſe lætū exitus ſuos

cogitantibus? ita, quoquo ſe uerterint Stoici, iaceat ne ceſſe eſt omnis eorum ſolertia. ſi enim, quod euenturum eſt, uel hoc uel illo modo poteſt euenire: fortuna ualet plurimum. quæ autem fortuita ſunt, certa eſſe non poſſunt. ſin autem certū eſt, quid quaque de re, quoq́; tempore futurū ſit: quid eſt, quod me adiuuent aruſpices, cum res triſtiſſimas portendi dixerint? Addūt ad extremū, omnia leuius caſura rebus diuinis procuratis. ſi enim nihil fit extra fatū, nihil leuari re diuina poteſt. hoc ſentit Homerus, cum querentem Iouē inducit, quòd Sarpedonem filium à morte contra fatū eripere non poſſet. hoc idem ſignificat Græcus ille in eam ſententiam uerſus:

" Quod fore paratum eſt, id ſummum exuperat Iouem.

totum omnino fatum etiam Atellanio uerſu iure mihi eſſe irriſum uidetur. ſed in rebus tam ſeueris nō eſt iocandi locus. concludatur ergo ratio. ſi enim prouideri nihil poteſt futurū eſſe eorum, quæ caſu fiūt, quia eſſe certa non poſſunt: diuinatio nulla eſt. ſin autē iccirco poſſunt prouideri, quia certa ſunt, et fatalia: rurſus diuinatio nulla eſt: eam enim tu fortuitarum rerū eſſe dicebas. Sed hæc fuerit nobis tanquā leuis armaturæ prima orationis excurſio: nūc cominus agamus: experiamur itaque, ſi poſſumus cornua cōmouere diſputationis tuæ. Duo enim genera diuinādi eſſe dicebas, unū artificioſum, alterū naturale; artificioſum cōſtare partim ex cōiectura, partim ex obſeruatione diuturna: naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinſecus ex diuinitate, unde oēs animos hauſtos, aut acceptos, aut libatos haberemus. artificioſæ diuinatiōis illa ferè

genera ponebas,extiſpicũ,eorumq́;,qui ex fulguribus, oſtentisq́; prædicerent,tum augurum,eorumq́; qui ſignis,aut ominibus uterentur:omneq́; genus coniecturale in hoc ferè genere ponebas.illud autem naturale aut concitatione mentis edi,et quaſi fundi uidebatur, aut animo per ſomnum ſenſibus & curis uacuo prouideri. duxiſti autem diuinationem omnem à tribus rebus,à deo,à fato,à natura.ſed tamẽ cũ explicare nihil poſſes, pugnaſti commentitiorum exemplorum mirifica copia.de quo primo hoc libet dicere. hoc ego philoſophi non arbitror,teſtibus uti:qui aut caſu ueri, aut malitia falſi,fictiq́; eſſe poſſunt.argumentis & rationibus oportet,quare quidque ita ſit docere,nõ euẽtis, ijs præſertim,quibus mihi liceat non credere.ut ordiar ab aruſpicina,quam ego Reip.*cauſa,cõmuniſq́; religionis colendã cenſeo:ſed ſoli ſumus: licet uerũ exquirere ſine inuidia,mihi præſertim de pleriſque dubitanti: inſpiciamus,ſi placet,exta primũ.perſuaderi igitur cuiquam poteſt,ea,quæ ſignificari dicũtur extis, cognita eſſe ab aruſpicibus obſeruatione diuturna?ecquã diuturna iſta fuit?aut quàm lõginquo tempore obſeruari potuit?aut quo modo eſt collata inter ipſos,quæ pars inimici,quæ pars familiaris eſſet,quod fiſſum periculũ, quod commodum aliquod oſtenderet? an hæc inter ſe aruſpices* Etruſci , Elij , Aegyptij, Pœni *contulerunt? at id, præterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem poteſt : alios enim alio more uidemus exta interpretari,nec eſſe unam omnium diſciplinam. & certe,ſi eſt in extis aliqua uis,quæ declaret futura: neceſſe eſt,eam aut cũ rerũ natura eſſe coniunctã,aut con=*

formari quodã modo numini deorum. atqui diuina cũ rerum natura tanta, tamq; præclara in omnes parteſ, motuſq; diffuſa, quid habere poteſt commune, non dicam gallinaceum fel, (ſunt enim, qui uel argutiſſima hæc exta eſſe dicant) ſed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare poſſit quid futurum ſit? Democritus tamen non inſcite nugatur ut phyſicus: quo genere nihil arrogãtius.

Quod eſt ante pedes, nemo ſpectat: cœli ſcrutantur plagas.

uerum is tamen habitu extorum, & colore declarari cenſet, hoc duntaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, uel ubertatem, uel tenuitatem: ſalubritatem etiam, aut peſtilentiam extis ſignificari putat. ò mortalem beatum: cui certo ſcio ludum nũquã defuiſſe. hũccine hominem tantis delectatum eſſe nugis, ut non uideret, tum futurũ id uerisſimile, ſi omniũ pecudum exta eodem tempore in eundem habitũ ſe, coloremq; cõuerterent? ſed ſi eadem hora aliæ pecudis iecur nitidum, atque plenũ eſt, aliæ horridum, & exile: quid eſt, quod declarari poſſit habitu extorum, & colore? an hoc eiuſdem modi eſt, quale Pherecydeũ illud, quod eſt à te dictum? qui cum aquam uidiſſet ex puteo hauſtã, terræ motum dixit futurum. parum, credo, impudẽter, quòd, cum factus eſſet motus, dicere audẽt quæ uis id effecerit: etiã ne, futurum eſſe, aquæ iugis colore præſentiunt? multa iſtiuſmodi dicuntur in ſcholis: ſed credere omnia uide ne non ſit neceſſe. uerum ſint ſanè iſta Democritea uera. quãdo ea nos extis exquirimus? aut quãdo aliquid eiuſmodi ab aruſpice in=

ſpectis extis audiuimus? ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hæreditates, tum damna denunciant: fiſſum familiare, & uitale tractant: caput iecoris ex omni parte diligentiſſime conſiderant: ſi uero id non eſt inuẽtũ, nihil putant accidere potuiſſe triſtius. hæc obſeruari certe non potuerũt, ut ſupra docui. ſunt igitur artis inuenta, non uetuſtatis; ſi eſt ars ulla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent? quæ ut uno conſenſu iuncta ſit, & continens, quod uideo phyſicis placuiſſe, eisq́; maxime, qui omne, quod eſſet, unum eſſe dixerunt: quid habere mundum poteſt cum theſauri inuentione coniunctũ? ſi enim extis pecuniæ mihi amplificatio oſtẽditur, idq́; fit natura: primum exta ſunt coniuncta mundo, deinde meum lucrum natura rerum continetur. non ne pudet phyſicos hæc dicere? ut enim iam ſit aliqua in natura rerum cognatio, quam eſſe concedo: multa enim Stoici colligunt: nam & muſculorum iecuſcula bruma dicuntur augeri, & puleium aridum floreſcere ipſo brumali die, & inflatas rumpi ueſiculas, & ſemina malorum, quæ in his medijs incluſa ſint, in contrarias partes ſe uertere: iam neruos in fidibus alijs pulſis reſonare alios; oſtreisq́; & conchilijs omnibus contingere, ut cum luna creſcant pariter, pariterq́; decreſcant; arboresq́; ut hiemali tempore, cum luna ſimul ſeneſcentes, quia tum exſiccatæ ſint, tempeſtiue cædi putentur. quid de fretis, aut de marinis æſtibus plura dicam? quorum acceſſus & receſſus lunæ motu gubernantur. ſexcenta licet eiuſmodi proferri, ut diſtantium rerum cognatio naturalis appa

reat.demus hoc:nihil enim huic diſputationi aduerſatur.nũ etiam,ſi fiſſum cuiuſdam modi fuerit in iecore,lucrum oſtenditur?qua ex cognatione naturæ, & quaſi concentu,atque conſenſu,quam συμπαθείαν *Græci appellant,conuenire poteſt aut fiſſum iecoris cũ luccello meo,aut meus quæſticulus cum cœlo, terra, rerumq; natura? concedam hoc ipſum, ſi uis: etſi magnam iacturam cauſæ fecero,ſi ullam eſſe conuenientiam naturæ cum extis conceſſero: ſed tamen eo conceſſo,qui euenit,ut is,qui impertire uelit,conuenientem hoſtiam rebus ſuis immolet?hoc erat, quod ego non rebar poſſe diſſolui.at quàm feſtiue diſſoluitur. pudet me non tui quidem,cuius etiam memoriam admiror; ſed Chryſippi,Antipatri,Poſidonij,qui idem iſtuc quidem dicũt,quod eſt dictũ à te,ad hoſtiam deligendam ducem eſſe uim quãdam ſentientem atq; diuinã,quæ toto confuſa mũdo ſit.illud uero multo etiam melius, quod & à te uſurpatum eſt, & dicitur ab illis: cum immolare quiſpiam uelit,tũ fieri extorũ mutationem, ut aut abſit aliquid,aut ſuperſit: deorũ enim numini parere omnia. hæc,mihi iam crede, ne aniculæ quidẽ exiſtimant. an cenſes,eundem uitulum ſi alius delegerit; ſine capite iecur inuenturum,ſi alius, cũ capite? hæc deceſſio capitis,aut acceſſio ſubito ne fieri poteſt,ut ſe exta ad immolantis fortunã accõmodent? non perſpicitis aleam quandam ineſſe hoſtijs deligendis, præſertim cum res ipſa doceat? cum enim triſtiſſima exta ſine capite fuerunt, quibus nihil uidetur eſſe dirius: proxima hoſtia litatur ſæpe pulcherrime.ubi illæ minæ ſuperiorum extorum? aut quæ tã ſubita facta eſt deo*

rum tanta placatio? ſed affers, in tauri opimi extis immolante Cæſare cor non fuiſſe: id quia non potuerit accidere, ut ſine corde uictima illa uiueret, iudicandũ eſſe tũ interiſſe cor cum immolaretur. qui fit, ut alterũ intelligas, ſine corde non potuiſſe bouem uiuere: alterũ non uideas, cor ſubito non potuiſſe neſcio quò auolare? ego enim poſſum uel neſcire, quæ uis ſit cordis ad uiuendũ; uel ſuſpicari, contactũ aliquo morbo bouis exile, & exiguũ, & uietum cor, & diſſimile cordis fuiſſe. tu uero quid habes, quare putes, ſi paulo ante cor fuerit in tauro opimo, ſubito id in ipſa immolatione interiſſe? an, quod aſpexit ueſtitu purpureo excordē Cæſarem, ipſe corde priuatus eſt? urbem philoſophiæ, mihi crede, proditis, dum caſtella defenditis. nam dum aruſpicinam ueram eſſe uultis, phyſiologiam totam peruertitis. caput eſt in iecore, cor in extis: iam abſcedet, ſimul ac molam, & uinum inſperſeris. deus id eripiet, uis aliqua conficiet, aut exedet. non ergo omnium interitus atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum ſubito occidat. quis hoc phyſicus dixit unquã? aruſpices dicũt. his igitur, quàm phyſicis, potius credēdũ exiſtimas? quod, cũ pluribus dijs immolatur, qui tandē euenit, ut litetur alijs, alijs non litetur? quæ autem inconſtantia deorũ eſt, ut primis minentur extis, bene promittant ſecundis? aut tanta inter eos diſſenſio, ſæpe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona ſint, Dianæ non bona? quid eſt tam perſpicuum, quàm, cum fortuito hoſtiæ adducantur, talia cuique exta eſſe, qualis cuique obtigerit hoſtia? at enim id ipſum habet aliquid diuini, quæ

cuiq; hoſtia obtingat, tanquam in ſortibus quæ cui ducatur. mox de ſortibus. quanquam tu quidem non hoſtiarum caſum confirmas ſortium ſimilitudine, ſed infirmas ſortes collatione hoſtiarum. an, cum in Aequimelium miſimus qui afferat agnũ, quem immolemus, is mihi agnus affertur, qui habet exta rebus accommodata, & ad eum agnum non caſu, ſed duce deo ſeruus deducitur? nam ſi caſum in eo quoque dicis eſſe, quaſi ſortẽ quandam cum deorum uoluntate coniunctá: doleo tantam Stoicos noſtros Epicureis irridendi ſui facultatem dediſſe: non enim ignoras, quàm iſta derideant. & quidem illi facilius facere poſſunt: deos enim ipſos iocandi cauſa induxit Epicurus perlucidos, & perflabiles, & habitantes, tãquam inter duos lucos, ſic inter duos mundos propter metum ruinarum: eosq́; habere putat eadem membra, quæ nos, nec ullum uſum habere membrorum. ergo is circuitione quadam deos tollens, recte non dubitat diuinationem tollere. ſed non, ut hic ſibi conſtat, item Stoici: illius enim deus nihil habens nec ſui, nec alieni negotij, non poteſt hominibus diuinationem impertire: ueſter autem deus poteſt non impertire, ut nihilo minus mundum regat, & hominibus conſulat. cur igitur uos induitis in eas captiones quas nunquam explicetis? ita enim, cum magis properant, concludere ſolent. ſi dij ſunt, eſt diuinatio. ſunt autem dij, eſt ergo diuinatio. multo eſt probabilius: nõ eſt autem diuinatio, non ſunt ergo dij. uide, quàm temere committát, ut, ſi nulla ſit diuinatio, nulli ſint dij: diuinatio enim perſpicue tollitur; deos eſſe, retinẽdum eſt. atque hac extiſpicũ diuinatione ſublata, omnis aru

ſpicina ſublata eſt.oſtenta enim ſequuntur,& fulgu=ra.ualet autem in fulguribus obſeruatio diuturna:in oſtentis ratio,plerunq; coniectura adhibetur.quid eſt igitur,quod obſeruatum ſit in fulgure?cœlũ in XVI partes diuiſerũt Etruſci.facile id quidẽ fuit, quatuor, quas nos habemus,duplicare, poſt idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte ueniſſet. pri=mũ id quid intereſt?deinde quid ſignificat?non ne per ſpicuum eſt,ex prima admiratione hominum,ꝙ toni=trua,iactusq́; fulminum extimuiſſent,credidiſſe ea ef ficere rerum omnium præpotentem Iouem? itaque in noſtris cõmentarijs ſcriptum habemus : Ioue tonante, fulgurante,comitia populi habere nefas . hoc fortaſſe Reip.cauſa conſtitutũ eſt: comitiorum enim non habẽ dorum cauſas eſſe uoluerunt:itaq; comitiorum ſolum uitium eſt fulmen: quid idem omnibus rebus optimũ auſpicium habemus,ſi ſiniſtrũ fuerit. de auſpicijs alio loco:nunc de fulguribus. quid igitur minus à phyſicis dici debet,quàm quidquam certi ſignificari rebus in=certis?non enim te puto eſſe eũ, qui Ioui fulmen fabri catos eſſe Cyclopas in Aetna putes . ná eſſet mirabile, quo modo Iupiter toties iaceret , cum unum haberet. nec uero fulminibus homines, quid aut faciẽdũ eſſet, aut cauendum,moneret.placet enim Stoicis, eos anhe litus terræ,qui frigidi ſint,cum fluere cœperint,uen=tos eſſe:cũ autem ſe in nubem induerint,eiusq; tenuiſ ſimam quanq; partem cœperint diuidere,atq; diſrũ=pere,idq́; crebrius facere,& uehemẽtius,tum & ful=gura, & tonitrua exiſtere : ſi autem nubiũ conflictu ardor expreſſus ſe emiſerit,id eſſe fulmẽ. quod igitur

ui naturæ, nulla conſtantia, nullo rato tempore uidemus effici, ex eo ſignificationem rerum cóſequentium quærimus? ſcilicet, ſi iſta Iupiter ſignificaret, tam multa fruſtra fulmina emitteret. quid enim proficit, cum in medium mare fulmen iecit? quid, cum in altiſſimos montes? quod plerunque fit. quid, cum in deſertas ſolitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus hæc ne obſeruantur quidem? at inuentum eſt caput in Tiberi. quaſi ego artem aliquam iſtorum eſſe negem. diuinationem nego. cœli enim diſtributio, quam ante dixi, & certarum rerũ notatio docet unde fulmẽ uenerit, quò conceſſerit: quid ſignificet autem, nulla ratio docet. Sed urges me meis uerſibus.

» Nam pater altitonans ſtellanti nixus olympo,
» Ipſe ſuos quondam tumulos, ac templa petiuit,
» Et Capitolinis iniecit ſedibus ignes.

tum ſtatua Nattæ, tũ ſimulacra deorum, Romulusq́;, et Remus cũ altrice belua ui fulminis icti cóciderunt, deq́; his rebus aruſpicũ extiterũt reſponſa ueriſſima. mirabile autem illud, quòd eo ipſo tempore, quo fieret iudicium cóiurationis in ſenatu, ſignum Iouis biennio poſt, quàm erat locatum, in Capitolio collocabatur. tu igitur animum induces (ſic enim mecũ agebas) cauſam iſtam & contra facta tua, & contra ſcripta defendere? frater es. eo uereor. uerum quid tibi hic tandem nocet? res ne, quæ talis eſt; an ego, qui uerum explicari uolo? itaque nihil contra dico: à te rationem totius aruſpicinæ peto. ſed te mirificam in latebram cóiecisti. quod .n. intelligeres fore ut premerem te, cũ ex te cauſam uniuſcuiuſque diuinationis exquirerẽ; multa uer

ba feciſti;te,cũ res uideres,rationẽ cauſamq́; non quærere;quid fieret,nõ cur fieret,ad rem pertinere: quaſi ego aut fieri concederem;aut eſſet philoſophi,cauſam, cur quidq; fieret,nõ quærere. & eo quidẽ loco et prognoſtica noſtra pronunciabas,& genera herbarũ,Scãmoneam,Ariſtolochiamq́; radicem ; quarum cauſam ignorares,uim & effectũ uideres. diſſimile totum.nã et prognoſticorũ cauſas perſecuti ſunt et Boethus Stoicus,qui eſt à te nominatus, & noſter etiã Poſidonius. & ſi cauſæ nõ reperiantur iſtarum rerum, res tamen ipſæ obſeruari animaduertiq́; poſſunt.Nattæ uero ſtatua,aut æra legum de cœlo tacta quid habẽt obſeruatum,ac uetuſtum? Pinarij Nattæ nobiles. à nobilitate igitur periculum.hoc tamen callide Iupiter cogitauit. Romulus lactens fulmine ictus.urbi igitur periculum oſtenditur,ei,quam ille condidit.quàm ſcite per notas nos certiores facit Iupiter? at eodem tempore ſignum Iouis collocabatur,quo coniuratio indicabatur. & tu ſcilicet mauis numine deorũ id factum,quàm caſu arbitrari?& redemptor,qui colũnam illam de Cotta & de Torquato conduxerat faciendam, non inertia,aut inopia tardior fuit,ſed à dijs immortalibus ad iſtã horam reſeruatus eſt? nõ equidem planè deſpero iſta eſſe uera,ſed neſcio, & diſcere à te uolo. nam cum mihi quædam caſu uiderentur ſic euenire, ut prædicta eſſent à diuinantibus: dixiſti multa de caſu;ut,ueneriũ iaci poſſe caſu, quatuor talis iactis; quadringentis, centum uenerios non poſſe caſu conſiſtere. primum neſcio,cur non poſſint: ſed non pugno: abundas enim ſimilibus:habes & reſperſionem pigmentorum, et ro=

ſtrum ſuis, & alia permulta. idem Carneadem finge re dicis de capite Paniſci. quaſi nō potuerit id euenire caſu, et nō in omni marmore neceſſe ſit ineſſe uel Praxitelia capita. illa enim ipſa efficiuntur detractione: nec quidquā illuc affertur à Praxitele: ſed cū multa ſunt detracta, & ad lineamenta oris peruentū eſt, tū intelligas, illud, quod iam expolitū ſit, intus fuiſſe. poteſt igitur tale aliquid etiā ſua ſponte in lapicidinis Chiorum extitiſſe. ſed ſit hoc fictum. quid? in nubibus nunquid animaduertiſti leonis formam, aut hippocentauri? poteſt igitur, quod modo negabas, ueritatem caſus imitari. Sed quoniam de extis & fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota aruſpicina ſit pertractata. Mulæ partus prolatus eſt à te: res mirabilis, propterea quia non ſæpe fit: ſed ſi fieri non potuiſſet, facta non eſſet. atque hoc contra omnia oſtenta ualeat, nunquam, quod fieri non potuerit, eſſe factum; ſin potuerit, non eſſe mirandum: cauſarum enim ignoratio in re noua mirationem facit: eadem ignoratio ſi in rebus uſitatis eſt, nō miramur: nā qui mulam peperiſſe miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quæ natura partum animantis faciat, ignorat: ſed, quod crebro uidet, non miratur, etiam ſi, cur fiat, neſcit: quod autem non uidit, id ſi euenerit, oſtentum eſſe cenſet. utrum igitur, cum concepit mula, an cum peperit, oſtentum eſt? conceptio contra naturam fortaſſe, ſed partus propè neceſſarius. Sed quid plura? ortum uideamus aruſpicinæ: ſic facillime, quid habeat auctoritatis, iudicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cum terra araretur, &

ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente, & eum àffatus eſſe, qui arabat. is autem Tages, ut in libris eſt Etruſcorum, puerili ſpecie dicitur uiſus, ſed ſenili fuiſſe prudentia. eius aſpectu cum obſtupuiſſet bubulcus, clamoremq́; maiorem cum admiratione edidiſſet, concurſum eſſe factum, totamq́; breui tempore in eum locum Etruriam conueniſſe: tũ illum plura locutũ multis audientibus, qui omnia eius uerba exceperint, literisq́; mãdauerint: omnem autem orationem fuiſſe eá, qua aruſpicinæ diſciplina contineretur: eã poſtea creuiſſe rebus nouis cognoſcendis, & ad eadem illa principia referendis. hæc accepimus ab ipſis: hæc ſcripta conſeruant: hunc fontem habent diſciplinæ. nũ ergo opus eſt ad hæc referenda Carneade? num Epicuro? eſtne quiſquã ita deſipiens, qui credat exaratũ eſſe, deũ dicam, an hominem? ſi deum, cur ſe contra naturam in terram abdiderit, ut patefactus aratro lucem aſpiceret? quid? idem non ne poterat deus hominibus diſciplinam ſuperiore ex loco tradere? ſi autem homo ille Tages fuit, quonam modo potuit terra oppreſſus uiuere? unde porrò illa potuit, quæ docebat alios, ipſe didiciſſe? ſed ego inſipientior, quàm illi ipſi, qui iſta credunt, qui quidem contra eos tam diu diſputem. uetus autem illud Catonis admodũ ſcitum eſt, qui mirari ſe aiebat, quòd non rideret aruſpex, aruſpicem cum uidiſſet. quota enim quæque res euenit prædicta ab his? aut, ſi euenit quippiam, quid afferri poteſt, cur nõ caſu id euenit? Rex Pruſias, cum Annibali apud eum exulãti pugnare placeret, negabat ſe audere, quòd exta prohiberent. an tu, inquit, carũculæ uitulinæ mauis

quàm imperatori ueteri credere? quid? ipſe Cæſar, cũ à ſummo aruſpice moneretur, ne in Africã ante brumam tranſmitteret, nõ ne tranſmiſit? quod ni feciſſet, unũ in locum omnes aduerſariorũ copiæ cõueniſſent. quid ego aruſpicum reſponſa cõmemorem, (poſſum equidem innumerabilia?) quæ aut nullos habuerũt exitus, aut contrarios? hoc ciuili bello dij immortales quã multa luſerunt? quæ nobis in Græciam Roma reſpõſa aruſpicũ miſſa ſunt? quæ dicta Pompeio? etenim ille admodum extis, & oſtentis mouebatur. non lubet cõmemorare, nec uero neceſſe eſt, tibi præſertim, qui interfuiſti: uides tamen omnia ferè cõtra, ac dicta ſunt, eueniſſe. Sed hæc hactenus: nũc ad oſtenta ueniamus. Multa me Cõſule à me ipſo ſcripta recitaſti: multa ante Marſicũ bellum à Siſenna collecta attuliſti: multa ante Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris à Calliſthene cõmemorata dixiſti. de quibus dicam equidem ſingulis, quoad uidebitur: ſed dicendum etiam eſt de uniuerſis. quæ eſt enim iſta à dijs profecta ſignificatio, et quaſi denunciatio calamitatum? quid autem ea uolunt dij immortales primum ſignificantes, quæ ſine interpretibus non poſſumus intelligere; deinde ea, quæ cauere nequeamus? at hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates prædicant, quas illi effugere nullo modo poſſint: ut medici, quanquam ſæpe intelligunt, tamen nunquã ægris dicunt illo morbo eos eſſe morituros: omnis enim prædictio mali tum probatur, cum ad prædictionem cautio adiungitur. quid igitur aut oſtenta, aut eorum interpretes uel Lacedæmonios olim, uel nuper noſtros adiuue

runt? quæ ſi ſigna deorum putanda ſunt, cur tam obſcura fuerũt? ſi enim, ut intelligeremus, quid eſſet euenturum: aperte declarari oportebat, aut ne occulte quidem, ſi ea ſciri nolebant. Iam uero coniectura omnis, in qua nititur diuinatio, ingenijs hominũ in multas, ac diuerſas, aut etiam cõtrarias partes ſæpe deducitur. ut enim in cauſis iudicialibus alia eſt cõiectura accuſatoris, alia defenſoris, & tamen utriuſque credibilis: ſic in omnibus ijs rebus, quæ coniectura inueſtigari ſolent, anceps reperitur oratio. quas autem res tum natura, tum caſus affert, non nunquam etiam errorem creat ſimilitudo: magna ſtultitia eſt, earum rerum deos facere effectores, cauſas rerum non quærere. tu uates Bœotius credis Lebadiæ uidiſſe ex gallorum gallinaceorum cantũ uictoriam eſſe Thebanorum, quia galli uicti ſilere ſolent, canere uictores. hoc igitur per gallinas Iuppiter tantæ ciuitati ſignum dabat? an illæ aues, niſi cum uicerint, canere non ſolent? at tũ canebant, nec uicerant. id enim inquies oſtentum. magnũ uero: quaſi piſces, non galli cecinerint. quod autem eſt tempus, quo illi nõ cantent, uel nocturnum, uel diurnum? quòd ſi uictores alacritate, & quaſi lætitia ad canendum excitantur: potuit accidiſſe alia quoque lætitia, qua ad cantum mouerentur. Democritus quidem optimis uerbis cauſam explicat, cur ante lucẽ galli canãt: depulſo enim de pectore, & in omne corpus diuiſo, & modificato cibo, cãtus edere quiete ſatiatos: qui quidẽ ſilentio noctis, ut ait Ennius, fauent faucibus ruſſis: cãtu, plauſuq; premunt alas. cum igitur hoc animal tam ſit canorũ ſua ſpõte, quid in mentem uenit Calliſtheni

dicere deos gallis ſignum dediſſe cantandi? cum id uel natura, uel caſus efficere potuiſſet. ſanguinē pluiſſe ſenatui nunciatum eſt, atratum fluuiū fluxiſſe ſanguine, deorum ſudaſſe ſimulacra: num cenſes his nuncijs Thalem, aut Anaxagoram, aut quēquam phyſicū crediturū fuiſſe? nec enim ſanguis, nec ſudor niſi è corpore eſt. ſed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena maxime poteſt ſanguinis ſimilis eſſe; et humor allapſus extrinſecus, ut in tectorijs uidemus auſtro, ſudorem imitari. atq; hæc in bello plura, & maiora uidentur timentibus: eadem nō tam animaduertūtur in pace. accedit illud etiam, quòd in metu, & periculo cum creduntur facilius, tum fingūtur impunius. nos autē ita leues, atq; inconſiderati ſumus, ut, ſi mures corroſerint aliquid, quorū eſt opus hoc unū, monſtrum putemus. ante uero Marſicum bellum, quòd clypeos Lanuuij, ut à te eſt dictum, mures roſiſſent, maximum id portētum aruſpices eſſe dixerunt. quaſi uero quidquam interſit, mures, diem & noctem aliquid rodentes, ſcuta an cribra corroſerint. nam ſi iſta ſequimur; quòd Platonis Politiā nuper apud me mures corroſerint, de Rep. debui pertimeſcere; aut, ſi Epicuri de uoluptate liber corroſus eſſet, putarem annonam in macello cariorem fore. an uero illa nos terrent, ſi quādo aliqua portētoſa aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? quorū omnium, ne ſim longior, una ratio eſt. quidquid enim oritur, qualecunq; eſt, cauſam habeat à natura neceſſe eſt: ut etiam ſi præter cóſuetudinem extiterit, præter naturam tamen nó poſſit exiſtere. cauſam igitur inueſtigato in re noua, atq; admi

rabili, ſi poteris: ſi nullá reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſa: eumq; errorem, quẽ tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. ita te nec terræ fremitus, nec cœli diſceſſus, nec lapideus, aut ſanguineus imber, nec traiectio ſtellæ, nec faces uiſæ terrebunt. quarũ omnium cauſas ſi à Chryſippo quæram, ipſe ille diuinationis auctor nunquam illa dicet facta fortuito, naturaléq; rationem omniũ reddet: nihil enim fieri ſine cauſa poteſt: nec quidquã fit, quod fieri non poteſt: nec, ſi id factũ eſt, quod fieri potuit, portentum debet uideri: nulla igitur portenta ſunt. nam ſi, quod raro fit, id portentũ putandũ eſt, ſapientem eſſe portentũ eſt: ſæpius. n. mulam peperiſſe arbitror, quàm ſapientem fuiſſe. illa igitur ratio cõcluditur; nec id, quod nõ potuerit fieri, factũ unquã eſſe; nec, quod potuerit, id portentũ eſſe; ita omnino nullũ eſſe portentum. quod etiam coniector quidam et interpres portentorum non inſcite dicitur ei reſpõdiſſe, qui cũ ad eũ retuliſſet quaſi oſtentũ, quòd anguis domi uectem circũuectus fuiſſet, tũ eſſet, inquit, oſtentũ, ſi anguem uectis circũplicaſſet. hoc ille reſponſo ſatis aperte declarauit, nihil habendũ eſſe portentũ, quod fieri poſſet. C. Gracchus ad M. Põponiũ ſcripſit, duobus anguibus domi cõprehenſis, aruſpices à patre conuocatos. qui magis anguibus, quàm lacertis, quàm muribus? quia ſunt hæc quotidiana, angues nõ itẽ. quaſi uero referat, quod fieri poteſt, quàm id ſæpe fiat. ego tamẽ miror, ſi emiſſio fœminæ anguis mortẽ afferebat Ti. Graccho, emiſſio autẽ maris anguis erat mortifera Corneliæ, cur alterutrã emiſerit: nihil enim ſcribit reſpondiſſe aru-

ſpices, ſi neuter anguis emiſſus eſſet, quid eſſet futurũ. at mors inſecuta Gracchũ eſt. cauſa quidem credo aliqua morbi grauioris, non emiſſione ſerpentis: neque enim tãta eſt infelicitas aruſpicũ, ut ne caſu quidẽ unquam fiat, quod futurum illi eſſe dixerint. nã illud mirarer, ſi crederem, quòd apud Homerum Calchantẽ dixiſti ex paſſerum numero belli Troiani annos auguratum: de cuius coniectura ſic apud Homerum, ut nos otioſi conuertimus, loquitur Agamemnon:

» *Ferte uiri, & duros animo tolerate labores,*
» *Auguris ut noſtri Calchantis fata queamus*
» *Scire ratos ne habeant, an uanos pectoris orſus:*
» *Nanque omnes memori portentũ mente retentant,*
» *Qui non funeſtis liquerunt lumina fatis.*
» *Argolicis primum ut ueſtita eſt claſſibus Aulis,*
» *Quæ Priamo cladem, & Troiæ, peſtemq́; ferebant;*
» *Nos circum latices gelidos fumantibus aris,*
» *Aurigeris diuum placantes numina tauris,*
» *Sub platano umbrifera, fons unde emanat aquai,*
» *Vidimus immani ſpecie, tortuq́; draconem*
» *Terribilem, Iouis ut pulſu penetrabat ab ara:*
» *Qui platani in ramo foliorum tegmine ſeptos*
» *Corripuit pullos: quos cum conſumeret octo,*
» *Nona ſuper tremulo genitrix clangore uolabat:*
» *Cui ferus immani laniauit uiſcera morſu.*
» *Hunc, ubi tam teneros uolucres, matremq́; peremit,*
» *Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem*
» *Abdidit, & duro formauit tegmine ſaxi.*
» *Nos autem timidi ſtantes mirabile monſtrum*
» *Vidimus in medijs diuum uerſarier aris.*

„ *Tum Calchas. hæc eſt fidenti uoce locutus.*
„ *Quidnam torpenteſ ſubito obſtupuiſtis Achiui?*
„ *Nobis hæc portenta deum dedit ipſe creator,*
„ *Tarda & ſera nimis, ſed fama ac laude perenni.*
„ *Nam quot aues tetro mactatas dente uidetis,*
„ *Tot nos ad Troiam belli exanclabimus annos:*
„ *Quæ decumo cadet, & pœna ſatiabit Achiuos.*
“ *Edidit hæc Calchas: quæ iam matura uidetis.*

quæ tandem iſta auguratio eſt ex paſſeribus annorum potius, quàm aut menſium, aut dierum? cur autē de paſſerculis coniecturam facit, in quibus nullum erat monſtrum; de dracone ſilet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? poſtremo quid ſimile habet paſſer annis? nā de angue illo, qui Syllæ apparuit immolanti, utrūque memini, & Syllā, cū in expeditionem educturus eſſet, immolauiſſe, & anguem ab ara extitiſſe, eoq; die rem præclare eſſe geſtam nō aruſpicis cōſilio, ſed imperatoris. atque hæc oſtentorū genera mirabile nihil habent: quæ cū facta ſunt, tū ad cōiecturā aliqua interpretatione reuocātur: ut, illa tritici grana in os pueri Midæ cōgeſta, aut apes quas dixiſti in labris Platonis pueri conſediſſe, non tam mirabilia ſint, quàm coniecta belle, quæ tamen uel ipſa falſa eſſe, uel illa, quæ prædicta ſunt, fortuito accidiſſe potuerūt. de ipſo Roſcio poteſt illud quidem eſſe falſum, ut circū ligatus fuerit angui: ſed ut in cunis fuerit anguis, non tā eſt mirū, in Selonio præſertim, ubi apud focū angues nundinari ſolent. nam quod aruſpices reſponderūt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror deos immortales hiſtrioni futuro claritatem oſtendiſſe, nullam oſten

diſſe Africano. Atque etiam à te Flaminiana oſtenta collecta ſunt, quòd ipſe, et equus eius repēte cōciderit: non ſanè hoc quidem mirabile: quòd euelli primi haſtati ſignū non potuerit: timide fortaſſe ſignifer euellebat, quod fidenter infixerat. Nā Dionyſij equus quid attulit admirationis, quòd emerſit ex flumine? quodq́; habuit apes in iuba? ſed quia breui tempore regnare cœpit; quod caſu acciderat, uim habuit oſtenti. At Lacedæmonijs in Herculis fano arma ſonuerūt, eiuſdēq; dei Thebis ualuæ clauſæ ſubito ſe aperuerunt: eaq́; ſcuta, quæ fuerāt ſublime fixa, ſunt humi inuenta. horū cum nihil fieri potuerit ſine aliquo motu, quid eſt cur diuinitus ea potius, quàm caſu facta eſſe dicamus? At in Lyſandri ſtatuæ capite Delphis extitit corona ex aſperis herbis, & quidem ſubita. ita ne cenſes? ante coronā extitiſſe, quàm herbarū conceptū eſſe ſemen? herbā autem aſperā credo auium congeſtu, nō humano ſatu. iam quidquid in capite eſt, id coronæ ſimile uideri poteſt. nā quòd eodem tempore ſtellas aureas Caſtoris & Pollucis Delphis poſitas decidiſſe, neque eas uſquā repertas eſſe dixiſti: furū id magis factū, quā deorū ui detur. Simiæ uero Dodoneæ improbitatē hiſtorijs Græcis mādatā eſſe demiror. quid minus mirū, quàm illā monſtruoſiſſimam beſtiam urnā euertiſſe, ſortes diſſipauiſſe? & negāt hiſtorici Lacedæmonijs ullum oſtentum hoc triſtius accidiſſe. Nā illa prædicta Veientum, ſi lacus albanus redundaſſet, isq́; in mare fluxiſſet, Romam perituram; ſi repreſſus eſſet, Veios; ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri ſuburbani, nō ad arcem, urbemq́; retinendā. At paulo poſt audita uox eſt

monentis,ut prouiderent ne à Gallis Roma caperetur: ex eo Aio loquenti aram in Noua uia cõſecratã. quid ergo? Aius iſte loquens, quando eum nemo norat, aiebat; & loquebatur, & ex eo nomen inuenit: poſteaquam & ſedem, & aram, & nomen inuenit, obmutuit? Quod idem dici de Moneta poteſt: à qua, præterquã de ſue plena, quid unquã moniti ſumus? Satis multa de oſtentis. Auſpicia reſtant, & ſortes, eæ quæ ducũtur, non illæ quæ uaticinatione funduntur: quæ oracula uerius dicimus: de quibus tũ dicemus, cum ad naturalem diuinationem uenerimus. Reſtat etiam de Chaldæis. ſed primum auſpicia uideamus. Difficilis auguri locus ad contradicendũ, Marſo fortaſſe, ſed Romano facillimus: non enim ſumus ij nos augures, qui auium, reliquorum'ue ſignorũ obſeruatione futura dicamus: & tamen credo Romulũ, qui urbem auſpicato cõdidit, habuiſſe opinionẽ, eſſe in prouidendis rebus augurãdi ſcientiam: errabat enim multis in rebus antiquitas. quã uel uſu iam, uel doctrina, uel uetuſtate immutatam uidemus. retinetur autem & ad opinionem uulgi, & ad magnas utilitates Reip. mos, religio, diſciplina, ius augurum, collegij auctoritas. nec uero nõ omni ſupplicio digni P. Claudius, L. Iunius Cõſules, qui contra auſpicia nauigarunt: parendum enim fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. iure igitur alter populi iudicio damnatus eſt, alter mortem ſibi ipſe conſciuit. Flaminius nõ paruit auſpicijs itaque perijt cũ exercitu. at anno poſt Paulus paruit: nũ minus cecidit in Cãnenſi pugna cũ exercitu? etenim ut ſint auſpicia, quæ nulla ſunt: hæc certe, qbus

utimur ſiue tripudio, ſiue de cœlo, ſimulacra ſunt auſpiciorũ, auſpicia nullo modo. Q. Fabi, te uolo mihi in auſpicio eſſe. uolo, reſpondet. audiui. Hic apud maiores noſtros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem eſſe neceſſe eſt eum, qui, ſilentium quid ſit, intelligat: id enim ſilentium dicimus in auſpicijs, quod omni uitio caret. hoc intelligere, perfecti auguris eſt. illi autẽ, qui in auſpicium adhibetur, cũ ita imperauit is, qui auſpicatur, dicito, ſi ſilentium eſſe uidetur, nec ſuſpicit, nec circũſpicit, ſtatim reſpõdet, ſilentium eſſe, uideri. tum ille, dicito ſi paſcuntur aues: paſcuntur. quæ, aut ubi? attulit, inquit, in cauea pullos is, qui ex eo ipſo nominatur pullarius. hæ ſunt igitur aues internũciæ Iouis: quæ paſcãtur, nec ne, quid refert? nihil ad auſpicia: ſed quia, cũ paſcũtur, neceſſe eſt aliquid ex ore cadere, & terrã pauire, terripauiũ primo, poſt terripudiũ dictũ eſt, hoc quidem iam tripudiũ dicitur. cũ igitur offa iam cecidit ex ore pulli, tũ auſpicãti tripudiũ ſoliſtimũ nunciant. ergo hoc auſpiciũ diuini quidquã habere poteſt, quod tam ſit coactum & expreſſum? quo antiquiſſimos augures nõ eſſe uſos, argumẽto eſt, quòd decretum collegij uetus habemus, omnem auẽ tripudium facere poſſe. tum igitur eſſet auſpicium, ſi modo ei eſſet liberũ ſe oſtendiſſe: tum auis illa uideri poſſet interpres, & ſatelles Iouis. nunc uero incluſa in cauea, & fame enecta, ſi in offam pultis inuadit, & ſi aliquid ex ore cecidit, hoc tu auſpicium, aut hoc modo Romulum auſpicari ſolitum putas? iam uero de cœlo ſeruare non ipſos cenſes ſolitos, qui auſpicabãtur? nũc imperant pullario: ille renunciat. fulmen ſiniſtrum

auſpicium optimũ habemus ad omnes res, præterquã àd comitia: quod quidem inſtitutum Reip. cauſa eſt, ut comitiorum uel in iudicijs populi, uel in iure legũ, uel in creandis magiſtratibus principes ciuitatis eſſent interpretes. at Ti. Gracchi literis Scipio & Figulus, ꝙ augures iudicaſſent eos uitio creatos eſſe, magiſtratu ſe abdicauerũt. quis negat augurũ diſciplinã eſſe? diuinationem nego. at aruſpices diuini: quos cum Ti. Gracchus propter mortẽ repentinã eius, qui in prærogatiua referenda ſubito cõcidiſſet, in ſenatum introduxiſſet, non iuſtum rogatorem comitiorum fuiſſe dixerũt. primũ uide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriæ fuiſſet: is enim erat mortuus. id autem ſine diuinatione, coniectura poterat dicere. deinde fortaſſe caſu: qui nullo modo eſt ex hoc genere tollendus. quid enim ſcire Etruſci aruſpices aut de tabernaculo recte capto, aut de pomerij iure potuerũt? equidẽ aſſentior C. Marcello potius, quàm App. Claudio; qui ambo mei collegæ fuerunt: exiſtimoq; ius augurum, etſi diuinationis opinione principio conſtitutum ſit, tamen poſtea Reip. cauſa conſeruatum, ac retentum. ſed de hoc loco plura in alijs, nunc hactenus: externa enim auguria, quæ ſunt non tam artificioſa, quàm ſuperſtitioſa, uideamus. Omnibus ferè auibus utuntur, nos admodum paucis. alia illis ſiniſtra ſunt, alia noſtris. ſolebat ex me Deiotarus percontari noſtri augurij diſciplinã, ego ex illo ſui. dij immortales, quantum differebat: ut quædam eſſent etiam contraria. atque ille ijs ſemper utebatur: nos, niſi dum à populo auſpicia accepta habemus, quàm multum ijs utimur? bellicam

rẽ adminiſtrari maiores noſtri niſi auſpicato noluerũt: quàm multi anni ſunt, cum bella à proprætoribus & proconſulibus adminiſtrãtur? qui auſpicia nõ habent: itaque nec amnes tranſeũt auſpicato, nec tripudio auſpicantur. nam ex acuminibus quidem, quod totũ auſpicium militare eſt; iam M. Marcellus ille quinquies Conſul totũ omiſit, idem imperator, idem augur optimus. ubi eſt ergo auium diuinatio? quæ, quoniam ab ijs, qui auſpicia nulla habent, bella adminiſtrantur, ab urbanis retenta uidetur, à bellicis eſſe ſublata. & quidem ille dicebat; ſi quãdo rem agere uellet, ne impediretur auſpicijs, lectica operta facere ſe iter ſolere. huic ſimile eſt, quod nos augures præcipimus, ne iuge auſpicium obueniat, ut iumẽta iubeant diſiungere. quid eſt aliud nolle moneri à Ioue, niſi efficere, ut aut ne fieri poſſit auſpicium, aut, ſi fiat, uideri? nam illud admodum ridiculum, quòd negas Deiotarum auſpiciorum quæ ſibi ad Pompeium proficiſcenti facta ſunt, pœnitere, quòd fidem ſecutus, amicitiamq; populi R. functus ſit officio: antiquiorem enim ſibi fuiſſe laudem & gloriam, quàm regnum & poſſeſſiones ſuas. credo id quidem: ſed nihil ad auſpicia: nec enim ei cornix canere potuit recte eum facere, quòd populi R. libertatem defendere pararet. ipſe hoc ſentiebat, ſicuti ſenſit. aues euentus ſignificant aut aduerſos, aut ſecundos. uirtutis auſpicijs uideo eſſe uſum Deiotarum: quæ uetat ſpectare fortunam, dum præſtetur fides. aues uero ſi proſperos euentus oſtenderunt, certe fefellerunt. fugit ex prælio cum Pompeio: graue tempus. diſceſſit ab eo: luctuoſa res. Cæſarem eodem tempore

& hoſtem, & hoſpitem uidit. quid hoc triſtius? is cũ ei Troginorum tetrarchiam eripuiſſet, & aſſeclæ ſuo Pergameno neſcio cui dediſſet, eidemq́; detraxiſſet Armeniam à ſenatu datam, cumq́; ab eo magnificentiſſimo hoſpitio acceptus eſſet, ſpoliatum reliquit & hoſpitem, & Regem. ſed labor longius: ad propoſitum reuertar. ſi euenta quærimus, quæ exquirũtur auibus: nullo modo proſpera Deiotaro. ſin officia: à uirtute ipſius, nõ ab auſpicijs petita ſunt. omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuiſſe comburi: contemne cotem Attij Nauij: nihil debet eſſe in philoſophia cõmentitijs fabellis loci. illud erat philoſophi, totius augurij primum naturam ipſam uidere, deinde inuentionem, deinde cõſtantiã. quæ eſt igitur natura, quæ uolucres huc & illuc paſſim uagantes efficiat, ut ſignificent aliquid, & tum uetent agere, tum iubeant aut cantu, aut uolatu? cur autem alijs à dextra, alijs à læua datum eſt auibus, ut ratum auſpiciũ facere poſſint? quo modo autem hæc, aut quando, aut à quibus inuenta dicemus? Etruſci tamen habent exaratũ puerum auctorem diſciplinæ ſuæ: nos quem? Attium ne Nauium? at aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut accepimus. an Piſidarũ, aut Cilicũ, aut Phrygum iſta inuenta dicemus? placet igitur, humanitatis expertes habere diuinitatis auctores? at omnes Reges, populi, nationes utuntur auſpicijs. quaſi uero quidquam ſit tam ualde, quã nihil ſapere, uulgare: aut quaſi tibi ipſi in iudicãdo placeat multitudo. quotus quiſq; eſt, qui uoluptatẽ neget eſſe bonum? plerique etiam ſummum bonum dicunt. num

igitur eorum frequentia Stoici de ſententia deterrentur? aut num pleriſque in rebus ſequitur eorum auctoritatem multitudo? quid mirum igitur, ſi in omnibus auſpicijs, & omni diuinatione imbecilli animi ſuperſtitioſa iſta concipiant, uerum diſpicere non poſſint? quæ autem eſt inter augures conueniens, & coniuncta conſtantia? ad noſtri augurij conſuetudinem dixit Ennius,

» Cum tonuit læuum bene tempeſtate ſerena.

at Homericus Aiax apud Achillẽ querens de ferocitate Troianorum, neſcio quid hoc modo nunciat:

» Proſpera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

ita nobis ſiniſtra uidentur, Graijs & barbaris dextra meliora. quanquam haud ignoro, quæ bona ſint, ſiniſtra nos dicere, etiam ſi dextra ſint. ſed certe noſtri ſiniſtrum nominauerunt, externiq; dextrum, quia plerunque melius id uidebatur. hæc quanta diſſenſio eſt? quid, quòd alijs auibus utuntur, alijs ſignis, aliter obſeruant, aliter reſpondent? non neceſſe eſt fateri, partim horũ errore ſuſceptum eſſe, partim ſuperſtitione multa fallendo? atque his ſuperſtitionibus non dubitaſti etiam omina adiungere. Aemilia Paulo, Perſam periſſe: quod pater omen accepit. Cæcilia ſororis filiæ ſedes ſuas tradere. iam illa, fauete linguis, & prærogatiuam omen comitiorum. hoc eſt, ipſum eſſe contra ſe copioſum, & diſertum. quãdo enim iſta obſeruans, quietoq; & libero animo eſſe poteris, ut ad rem gerendam non ſuperſtitionem habeas, ſed rationem ducem? ita ne? ſi quis aliquid ex ſua re, atque ex ſuo ſermone dixerit, et eius uerbũ aliquod apte ceciderit ad id quod ages, aut

cogitabiſ,ea res tibi aut timorem afferet, aut alacrita tem?cum M. Craſſus *exercitum* Brundusij *imponeret, quidã in portu caricas* Cauno *aduectas uendens,* Cau*neas clamitabat.dicamus,ſi placet,monitũ ab eo* Craſ*ſum,caueret ne iret,non fuiſſe periturum ſi omini pa ruiſſet. quæ ſi ſuſcipiamus,pedis offenſio nobis,& abruptio corrigiæ, & ſternutamenta erunt obſeruanda.* Sortes *reſtant,&* Chaldæi*:ut ad uates, & ſomnia ue niamus.* Dicendũ *igitur putas de ſortibus. quid enim ſors eſt? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod teſſeras. quibus temeritas, & caſus, non ratio,nec conſilium ualet.tota res eſt inuenta fallacijs, aut ad quæſtum,aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem.atque ut in aruſpicina fecimus, ſic uideamus cla riſſimarum ſortium quæ tradatur inuentio.* Nume*rium* Suffuciũ Præneſtinorũ *monumenta declarant, honeſtũ hominem,& nobilẽ,ſomnijs crebris, ad extre mum etiam minacibus,cum iuberetur certo in loco ſi licem cædere,perterritum uiſu, irridentibus ſuis ciuibus,id agere cœpiſſe : itaque perfracto ſaxo ſortes eru piſſe,in robore inſculptis priſcarum literarum notis.is eſt hodie locus ſeptus religioſe propter* Iouis *pueri,qui lactens cum* Iunone *in gremio* Fortunæ *ſedens mãmã appetens caſtiſſime colitur à matribus. eodem tẽpore illo loco,ubi nunc* Fortunæ *ſita ædes eſt,mel ex olea flu xiſſe dicunt,aruſpicesq; dixiſſe, ſumma nobilitate illas ſortes futuras, eorumq; iuſſu ex illa olea arcã eſſe factã,eaq; conditas ſortes,quæ hodie* Fortunæ *monitus tolluntur.quid igitur in his poteſt eſſe certi, quæ* For*tunæ monitu pueri manu miſcentur,atq; ducuntur?*

quo modo autem iſtæ poſitæ in illo loco? quis robur il-lud cæcidit, dolauit, inſcripſit? nihil eſt, inquiunt, quod deus efficere non poſſit. utiná ſapientes Stoicos effeciſſet, ne omnia ſuperſtitioſa ſolicitudine & miſeria crederent. ſed hoc quidẽ genus diuinationis uita iam cómunis exploſit. fani pulchritudo, & uetuſtas, Præneſtinarum etiam nunc ſortiũ retinet nomen, atque id in uulgus. quis enim magiſtratus, aut quis uir illuſtrior utitur ſortibus? cæteris uero in locis ſortes planè refrixerunt. quod Carneadẽ Clitomachus ſcribit dicere ſolitum, nuſquá ſe fortunatiorem, quá Præneſte uidiſſe Fortunam. ergo hoc diuinationis genus omittamus. Ad Chaldæorũ monſtra ueniamus: de quibus Eudoxus Platonis auditor, in aſtrologia iudicio doctiſſimorũ hominũ facile princeps, ſic opinatur, id quod ſcriptum reliquit: Chaldæis in prædictione, & in notatione cuiuſque uitæ ex natali die, minime eſſe credendum. nominat etiá Panætius, qui unus è Stoicis aſtrologorũ prædicta reiecit; Archelaum, & Caſſandrum ſummos aſtrologos illius ætatis, qua erat ipſe, cũ in cæteris aſtrologiæ partibus excellerent, hoc prædictionis genere nó uſos. Scylax Halicarnaſſeus, familiaris Panætij, excellens in aſtrologia, idemq́; in regenda ſua ciuitate princeps, totum hoc Chaldaicũ prædicendi genus repudiauit. ſed ut ratione utamur omiſſis teſtibus, ſic iſti diſputant, qui hæc Chaldæorum natalitia prædicta defendunt. uim quandam eſſe aiunt ſignifero in orbe, qui græce ζωδιακὸς dicitur, talem, ut eius orbis unaquæq; pars alia alio modo moueat, immutetq́; cœlum, perinde ut quæq; ſtellæ in ijs, finitimiſq́; partibus ſint quoq;

tempore;

tempore; eamq́; uim uarie moueri ab ijs ſideribus, quæ uocantur errantia. cum autem in eam ipſam partem orbis uenerint, in qua ſit ortus eius, qui naſcitur; aut in eam, quæ cōiunctum aliquid habeat, aut conſentiens; ea triangula illi, & quadrata nominant. etenim cum tempore anni, tempeſtatumq́;, cœli conuerſiones, commutationesq́; tantæ fiant acceſſu ſtellarum, et receſſu; cumq́; ea ui ſolis efficiantur, quæ uidemus: non uerisimile ſolum, ſed etiam uerum eſſe cenſent, perinde utcunque tēperatus ſit aer, ita pueros orientes animari, atque formari, ex eoq́; ingenia, mores, animum, corpus, actionem uitæ, caſus cuiuſq;, euentusq́; fingi. ò delirationem incredibilem: non enim omnis error ſtultitia eſt dicenda. quibus etiam Diogenes Stoicus cōcedit aliquid ut prædicere poſſint, dūtaxat quali quiſq; natura, & ad quam quiſq; maxime rem aptus futurus ſit. cætera, quæ profiteantur, negat ullo modo poſſe ſciri: etenim geminorum formas eſſe ſimiles, uitam atq; fortunam plerunq; diſparem. Proclus, & Euriſthenes, Lacedæmoniorum Reges, gemini fratres fuerunt. at hi nec totidē annos uixerūt: anno enim Procli uita breuior fuit, multumq́; is fratri rerum geſtarum gloria præſtitit. at ego id ipſum, quod uir optimus Diogenes Chaldæis quaſi quadam præuaricatione concedit, nego poſſe intelligi. etenim cum, ut ipſi dicunt, ortus naſcētiū luna moderetur, eaq́; animaduertant, & notēt ſidera natalitia Chaldæi, quæcūq; lunæ iūcta uideātur: oculorum fallaciſſimo ſenſu iudicant ea, quæ ratione atq; animo uidere debebant: docet. n. ratio mathematicorum, quā iſtis notā eſſe oportebat, quāta humilitate

luna feratur terram pene` contingens, quantum abſit à proxima Mercurij ſtella, multo autē longius à Veneris, deinde alio interuallo diſtet à ſole, cuius lumine colluſtrari putatur. reliqua uero tria interualla infinita, & immēſa, à ſole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni ſtellam, inde ad cœlum ipſum, quod extremū atq; ultimū mundi eſt. quæ poteſt igitur contagio ex infinito pene` interuallo pertinere ad lunā, uel potius ad terram? quid? cum dicunt id, quod ijs dicere neceſſe eſt, omnes omnium ortus, quicunq; gignantur in omni terra, quæ incolatur, eoſdem eſſe, eademq́; omnibus, qui eodem ſtatu cœli, & ſtellarum nati ſunt, accidere neceſſe eſſe, non ne eiuſmodi ſunt, ut ne cœli quidem naturam interpretes iſtos cœli noſſe appareat? cum enim illi orbes, qui cœlum quaſi medium diuidunt, et aſpectum noſtrum definiūt, qui à Græcis ὁρίζοντες nominātur, à nobis finiētes rectiſſime nominari poſſunt, uarietatem maximam habeāt, aliją; in alijs locis ſint: neceſſe eſt, ortus, occaſusq́; ſiderum nō fieri eodem tēpore apud omnes. quod ſi eorum ui cœlum modo hoc, modo illo modo tēperatur: qui poteſt eadem uis eſſe naſcentium, cum cœli tanta ſit diſſimilitudo? in his locis, quæ nos incolimus, poſt ſolſtitiū canicula exoritur, & quidē aliquot diebus; apud Troglodytas, ut ſcribitur, ante ſolſtitiū: ut, ſi iā concedamus aliquid uim cœleſtē ad eos, qui in terra gignuntur, pertinere, confitēdum ſit illis, eos, qui naſcūtur eodē tempore, poſſe in diſſimiles incidere naturas propter cœli diſſimilitudinē. quod minime illis placet: uolunt enim illi, omnes eodē tēpore ortos, qui ubique ſint nati, eadem cōditione naſci.

ſed quæ tãta dementia eſt, ut in maximis motibus, mu tationibusq́; cœli nihil interſit qui uẽtus, qui imber, quæ tẽpeſtas ubiq; ſit? quarũ rerum in proximis locis tantæ diſſimilitudines ſæpe ſunt, ut alia Tuſculi, alia Romæ eueniat ſæpe tẽpeſtas. quod, qui nauigant, ma= xime animaduertunt, cum in flectendis promontorijs uentorum mutationes maximas ſæpe ſentiant. hæc igi tur cum ſit tum ſerenitas, tũ perturbatio cœli: eſt ne ſanorum hominum, hoc ad naſcentium ortus pertine re nõ dicere? quod nõ certe pertinet. illud neſcio quid tenue, quod ſentiri nullo modo, intelligi autem uix poteſt, quæ à luna cæterisq́; ſideribus cœli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere. quid, ꝙ nõ in telligunt ſeminum uim, quæ ad gignendum, procreã dumq́; plurimum ualeat, funditus tolli, mediocris er= roris eſt? quis enim non uidet & formas, & mores, & pleroſq; ſtatus, ac motus effingere à parentibus libe= ros? quod non contingeret, ſi hoc non uis, & natura gi gnentium efficeret, ſed temperatio lunæ, cœliq́; mode ratio. quid, quòd uno eodemq́; temporis puncto nati diſſimiles & naturas, & uitas, & caſus habent, pa= rum ne declarant nihil ad agendam uitam naſcendi tempus pertinere? niſi forte putamus neminem eodem tẽpore ipſo & conceptum, & natum, quo Africanũ. nunquis igitur talis fuit? quid? illud ne dubium eſt, quin multi, cum ita nati eſſent, ut quædam contra na turam deprauata haberent, reſtituerentur, & corri= gerẽtur ab natura, cũ ſe ipſa reuocaſſet, aut arte, aut medicina? aut quorũ linguæ ſic inhærerẽt, ut loqui nõ poſſent, eæ ſcalpello reſectæ liberarentur? multi etiam

naturæ uitiũ meditatione, atq; exercitatione ſuſtule=rũt, ut Demoſthenem ſcribit Phalereus, cum rho dicere nequiret, exercitatione feciſſe, ut planiſſime diceret. q ſi hæc aſtro ingenerata & tradita eſſent, nulla res ea mutare poſſet. quid? diſſimilitudo locorũ nõ ne diſſimiles hominũ procreationes habet? quas quidem percurrere oratione facile eſt: quid inter Indos et Perſas, Aethiopas & Syros differat corporibus, animis: ut incredibilis uarietas diſſimilitudóq; ſit. ex quo intelligitur, plus terrarũ ſitus, quã lunæ tractus ad naſcendũ ualere. Nam quod aiunt quadringẽta et ſeptuaginta millia annorũ in periclitãdis, experiũdisq; pueris, quicũq; eſſent nati, Babylonios poſuiſſe, fallunt. ſi. n. eſſet factitatũ, nõ eſſet deſitũ. neminẽ autem habemus au=ctorem, qui aut fieri dicat, aut factũ ſciat. uides ne me nõ ea dicere, quæ Carneades, ſed ea, quæ princeps Stoicorum Panætius dixerit? ego autem etiã hoc requiro, omnesne, qui Cannẽſi pugna ceciderũt, uno aſtro fuerint. exitus quidem omniũ unus & idem fuit. quid? qui ingenio atq; animo ſingulares, num aſtro quoque uno? quod. n. tẽpus, quo nõ innumerabiles naſcantur? at certe nemo ſimilis Homeri. & ſi ad rem pertinet, quo modo cœlo affecto, compoſitisq; ſideribus quodq; animal oriatur: ualeat id neceſſe eſt etiã in rebus inanimis. quo quid dici poteſt abſurdius? L. quidem Taruntius Firmanus, familiaris noſter, in primis Chaldæis rationibus eruditus, urbis etiã noſtræ natalem diem repetebat ab ijs Parilibus, quibus eam à Romulo conditam accepimus, Romãq;, cũ eſſet in iugo luna, natã eſſe di=cebat, nec eius fata c inere dubitabat. ò uim maximã

erroris.etiam ne urbis natalis dies ad uim ſtellarũ & lunæ pertinebat?ſac in puero referre, ex qua affectio ne cœli primum ſpiritum duxerit:num hoc in latere, aut in cæmento,ex quibus urbs effecta eſt, potuit ualere? ſed quid plura?quotidie refellũtur. quàm multa ego Põpeio,quàm multa Craſſo, quàm multa huic ipſi Cæſari à Chaldæis dicta memini,neminem eorum niſi ſenectute,niſi domi,niſi cum claritate eſſe moriturum:ut mihi permirum uideatur,quenquam extare, qui etiam nũc credat ijs,quorum prædicta quotidie uideat re,& euentis refelli. Reſtant duo diuinãdi genera;quæ habere dicimur à natura,non ab arte;uaticinandi,& ſomniandi,de quibus Quinte inquã,ſi placet,diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet: his.n.quæ adhuc diſputaſti,prorſus aſſentior:&,uere ut loquar, quanquam tua me oratio confirmauit,tamẽ etiã mea ſpõte nimis ſuperſtitioſam de diuinatione Stoicorũ ſententiam iudicabam:ac me Peripateticorum ratio magis mouebat,& ueteris Dicæarchi, & eius, qui nunc floret,Cratippi:qui cenſent eſſe in mentibus hominũ tanquam oraculum aliquod, ex quo futura præſentiant.ſi aut furore diuino incitatus animus,aut ſomno relaxatus ſolute moueatur ac libere. his de generibus quid ſentias,& quibus ea rationibus infirmes, audire ſanè uelim. Quæ cum ille dixiſſet, tum ego rurſus quaſi ab alio principio ſum exorſus dicere. Non ignoro Quinte,te ſemper ita ſenſiſſe,ut de cæteris diuinandi generibus dubitares,iſta duo furoris & ſomnij, quæ à libera mente fluere uiderentur,probares.dicam igitur,de iſtis ipſis duobus generibus mihi quid uidea=

tur, ſi prius, Stoicornm rationis concluſio, & Cratippi noſtri quid ualeat, uidero. Dixiſti & Chryſippum, & Diogenem, & Antipatrum concludere hoc modo, ſi ſunt dij, neque ante declarant hominibus, quæ futura ſint: aut non diligunt homines: aut, quid euenturum ſit, ignorant: aut exiſtimant nihil intereſſe hominum ſcire, quid ſit futurum: aut non cenſent eſſe ſuæ maieſtatis præſignificare hominibus, quæ ſint futura: aut ea ne ipſi quidem dij ſignificare poſſunt. at neque non diligunt nos; ſunt enim benefici, generiq́; hominum amici: neque ignorant ea, quæ ab ipſis conſtituta, & deſignata ſunt: neq; noſtra nihil intereſt ſcire ea, quæ futura ſunt; erimus enim cautiores, ſi ſcierimus: neq; hoc alienū ducūt maieſtate ſua; nihil eſt enim beneficentia præſtātius: neque nō poſſunt futura prænoſcere: nō igitur dij ſunt, nec ſignificāt nobis futura: ſunt autem dij, ſignificant ergo. & nō, ſi ſignificāt futura nullas dāt nobis uias ad ſignificationū ſcientiā; fruſtra enim ſignificarent: neque, ſi dāt uias, nō eſt diuinatio: eſt igitur diuinatio. ò acutos homines: quām paucis uerbis negotiū cōfectū putant. ea ſumunt ad cōcludendū, quorū ijs nihil conceditur. cōcluſio autem rationis ea probāda eſt, in qua ex rebus non dubijs id quod dubitatur, efficitur. uides'ne Epicurum, quem hebetem, et rudem dicere ſolent Stoici, quēadmodum, quod in natura rerum omnē eſſe dicimus, id infinitū eſſe cōcluſerit? quod finitū eſt, inquit, habet extremū. quis hoc non dederit? quod habet extremū, id cernitur ex alio extrinſecus. hoc quoque eſt concedendum. at quod omne eſt, id non cernitur ex alio extrinſecus. ne hoc quidem

negari poteſt. nihil igitur cum habeat extremum, infinitum ſit neceſſe eſt. uides'ne ut ad rem dubiam cōceſſis rebus peruenerit? hoc uos dialectici non facitis: nec ſolum ea non ſumitis ad concludendum, quæ ab omnibus cōcedantur; ſed ea ſumitis, quibus conceſſis, nihilo magis efficiatis quod uelitis. primum enim hoc ſumitis. ſi ſunt dij, benefici in homines ſunt. quis hoc uobis dabit? Epicurus'ne, qui negat quidquam deos nec alieni curare, nec ſui; an noſter Ennius, qui magno plauſu loquitur. aſſentiente populo?

Ego deū genus eſſe ſemper dixi, & dicam cœlitum:

» *Sed eos non curare opinor, quid agat humanū genus.*

» *et quidem, cur ſic opinetur, rationem ſubijcit. ſed nihil eſt neceſſe dicere quæ ſequuntur. tantum ſat eſt intelligi, id ſumere iſtos pro certo, quod dubium cōtrouerſumq́; ſit. ſequitur porrò, nihil deos ignorare, quòd omnia ſint ab ijs conſtituta. hic uero quanta pugna eſt doctiſſimorum hominum, negātium eſſe hæc à dijs immortalibus cōſtituta? at noſtra intereſt ſcire quæ euentura ſint. magnus Dicæarchi liber eſt, neſcire ea melius eſſe, quàm ſcire. * negant enim id eſſe alienum maieſtatis deorum, ſcilicet cauſas omnium introſpicere, ut uideant quid cuique conducat. neque non poſſunt futura prænoſcere. negant poſſe ij, quibus non placet eſſe certū, quid futurū ſit. uides'ne igitur, quæ dubia ſunt, ea ſumere ipſos pro certis, atque conceſſis? deinde contorquent, & ita concludunt. non igitur & ſunt dij, nec ſignificant futura: id enim iam perfectum arbitrantur. deinde aſſumunt: ſunt autem dij: quod ipſum non ab omnibus conceditur: ſignificāt er=*

go.ne id quidem ſequitur:poſſunt enim non ſignificare,& tamen eſſe dij,nec,ſi ſignificent, non dare uias aliquas ad ſcientiã ſignificationis.at id quoq; poteſt, ut non dent homini,ſed ipſi habeant.cur enim Tuſcis potius,quàm Romanis darent?nec,ſi dant uias, nulla eſt diuinatio.fac dare deos: quod abſurdum eſt: quid refert,ſi accipere non poſſumus?extremum, eſt igitur diuinatio.ſit extremum: effectum tamen non eſt: ex falſis enim,ut ab ipſis didicimus,uerum effici non poteſt:iacet igitur tota concluſio. Veniamus nũc ad optimum uirum familiarem noſtrum Cratippũ.Si ſine oculis,inquit,non poteſt extare officiũ & munus oculorum,poſſunt autẽ aliquando oculi non fungi ſuo munere:qui uel ſemel ita eſt uſus oculis,ut uero cerneret, is habet ſenſum oculorum uera cernentiũ.item igitur, ſi ſine diuinatione non poteſt officium,et munus diuinationis extare,poteſt autẽ,cũ quis diuinationem habeat,errare aliquando, nec uera cernere: ſatis eſt ad confirmandã diuinationem,ſemel aliquid ita eſſe diuinatum,nihil ut fortuito cecidiſſe uideatur. ſunt autẽ eius generis innumerabilia.eſſe igitur diuinationẽ confitendum eſt.feſtiue,& breuiter: ſed cum bis ſumpſit quod uoluit,etiam ſi faciles nos ad cõcedendum habuerit,id tamen, quod aſſumit, concedi nullo modo poteſt. Si,inquit,aliquando oculi peccent, tamen, quia recte aliquando uiderint, ineſt in ijs uis uidendi.item, ſi qui ſemel aliquid in diuinatione dixerit,is etiam cũ peccet,tamen exiſtimandus ſit habere uim diuinandi. uide quæſo Cratippe noſter,quàm ſint iſta ſimilia: nã mihi quidem non uidẽtur:oculi enim uera cernentes,

utuntur natura,atq; ſenſu;animi ſi quando uel uaticinando,uel ſomniando uera uiderunt,uſi ſunt fortuna, atq; caſu. niſi forte cõceſſuros tibi exiſtimas eos, qui ſomnia pro ſomnijs habent,ſi quando aliquod ſomnium uerum euaſerit,non id fortuito accidiſſe. ſed demus tibi iſtas duas ſumptiones,ea,quæ(λήμματα)appellãt dialectici;ſed nos latine loqui malumus:præſumptio tamen,quam)πρόληψιν)ijdem uocant,nõ dabitur. aſſumit autem Cratippus hoc modo. ſunt autem innumerabiles præſenſiones non fortuitæ. at ego dico nullam.uide,quanta ſit controuerſia. iam, aſſumptione non conceſſa,nulla concluſio eſt.at impudentes ſumus, qui,quod tam perſpicuum ſit,non concedamus. quid eſt perſpicuũ?multa uera inquit euadere. quid, quòd multo plura falſa? non ne ipſa uarietas, quæ eſt propria fortunæ,fortunam eſſe cauſam,non naturam docet?deinde,ſi tua iſta concluſio Cratippe uera eſt, (tecum enim mihi res eſt) non ne intelligis eadẽ uti poſſe & aruſpices, & fulguratores, & interpretes oſtentorum, & augures, & ſortilegos, & Chaldæos? quorum generum nullũ eſt,ex quo non aliquid,ſicut prædictũ ſit,euaſerit.ergo aut ea quoq; genera diuinãdi ſunt,quæ tu rectiſſime improbas:aut, ſi ea non ſunt, non intelligo,cur hæc duo ſint,quæ relinquis. qua ergo ratione hæc inducis,eadem illa poſſunt eſſe,quæ tollis. Quid uero habet auctoritatis furor iſte, quẽ diuinum uocatis,ut,quæ ſapiens non uideat, ea uideat inſanus,& is,qui humanos ſenſus amiſerit,diuinos aſſecutus ſit?Sibyllæ uerſus obſeruamus, quos furens fudiſſe dicitur. quorum interpres nuper falſa quadã ho

minum fama dictūrus in ſenatu putabatur, eũ, quẽ
re uera Regem habebamus, appellandũ quoq; eſſe Re=
gem, ſi ſalui eſſe uellemus. hoc ſi eſt in libris, in quem
hominem, & in quod tempus eſt? callide enim, qui illa
compoſuit, perfecit, ut, quodcunque accidiſſet, prædictũ
uideretur, hominũ & temporum diffinitione ſublata.
adhibuit etiã latebrã obſcuritatis, ut ijdem uerſus alias
in aliam rem poſſe accõmodari uiderentur. nõ eſſe au
tem illud carmen furẽtis, cum ipſum poema declarat,
(eſt enim magis artis, & diligentiæ, quàm incitatio=
nis, et motus) tũ uero ea, quæ ἀκροστιχὶς dicitur, cũ dein
ceps ex primis uerſus literis aliquid connectitur, ut in
quibuſdã Ennianis, quæ Ennius fecit. id certe magis eſt
attẽti animi, quàm furẽtis. atq; in Sybillinis ex primo
uerſu cuiuſque ſententiæ primis literis illius ſententiæ
carmen omne prætexitur. hoc ſcriptoris eſt, nõ furẽtis;
adhibentis diligentiã, nõ inſani. quãobrem Sibyllã qui
dem ſepoſitã, & conditã habeamus, ut id quod proditũ
eſt à maioribus, iniuſſu ſenatus ne legantur quidẽ li=
bri, ualeãtq; ad deponẽdas potius, quàm ad ſuſcipiẽdas
religiones: cũ antiſtibus agamus, ut quiduis potius ex
illis libris, quàm Regem proferãt: quem Romæ poſthac
nec dij, nec homines eſſe patientur. at multi ſæpe uera
uaticinati, ut Caſſandra:

» Iamq; mari magno .=

eademq; paulo poſt:

» Eheu uidete.=

num igitur me cogis etiam fabulis credere? quæ dele=
ctationis habeant, quantum uoles; uerbis, ſententijs,
numeris, cantibus adiuuentur: auctoritatem quidem

nullam debemus,nec fidem commentitijs rebus adiungere. Eodéq; modo nec ego Publicio neſcio cui,nec Martijs uatibus, nec Apollinis opertis credendũ exiſtimo; quorũ partim ficta aperte, partim effutita temere, nunquã ne mediocri quidẽ cuiquam, non modo prudenti,probata ſunt. Quid,inquies,remex ille de claſſe Coponij,non ne ea prædixit,quæ facta ſunt? ille uero & ea quidem,quæ omnes eo tempore, ne acciderent, timebamus: caſtra enim in Theſſalia in caſtris collata audiebamus: uidebaturq; nobis exercitus Cæſaris & audaciæ plus habere,quippe qui patriæ bellum intuliſſet; & roboris,propter uetuſtatem. caſum aũt prælij, nemo noſtrum erat,quin timeret,ſed ita, ut conſtantibus hominibus par erat,non aperte. ille autem Græcus quid mirum ſi magnitudine timoris,ut plerunque fit,à conſtantia,atque à mente, atque à ſe ipſe diſceſſit? qua perturbatione animi,quæ,ſanus cum eſſet, timebat ne euenirent,ea demens euẽtura eſſe dicebat. utrum tandẽ per deos atque homines magis uerisſimile eſt,ueſanum remigem,an aliquem noſtrum, qui ibi tum eramus,M.Catonem,Varronem, Coponium ipſum cõſilia deorum immortalium perſpicere potuiſſe? Sed iam ad te uenio.

» O ſancte Apollo,qui umbilicũ terrarũ certũ obſides,
Vnde ſuperſtitioſa primum ſæua euaſit uox fera.

tuis enim oraculis Chryſippus totum uolumen impleuit partim falſis,ut ego opinor; partim caſu ueris,ut fit in omni oratione ſæpiſſime; partim flexiloquis & obſcuris,ut interpres egeat interprete,et ſors ipſa referẽda ſit ad ſortes; partim ambiguis,et quæ ad dialecti

cum referenda ſint.nam cum ſors illa edita eſt opulentiſſimo regi Aſiæ,

„ Crœſus Halym penetrãs magnũ peruertet opum uim,
hoſtium uim ſeſe peruerſurũ putauit, peruertit autẽ ſuam.utrum igitur eorum accidiſſet,uerum oraculũ fuiſſet.cur autem hoc credã unquam editum Crœſo? aut Herodotum cur ueraciorem ducã Ennio? nũ minus ille potuit de Crœſo, quã de Pyrrho fingere Ennius? quis enim eſt,qui credat Apollinis ex oraculo Pyrrho eſſe reſponſum,

„ Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe?
primum latine Apollo nunquã locutus eſt:deinde iſta ſors inaudita Græcis eſt:præterea Pyrrhi temporibus iã Apollo uerſus facere deſierat:poſtremo, quanquã ſemper fuit,ut apud Ennium eſt,

„ =Stolidum genus Aeacidarum;

„ Bellipotentes ſunt magi,quàm ſapientipotentes:
tamen hãc amphibologiã uerſus intelligere potuiſſet, uincere te Romanos,nihilo magis in ſe , quã in Romanos ualere.nam illa amphibologia, quæ Crœſum decepit,uel Chryſippũ potuiſſet fallere:hæc uero ne Epicurum quidem . ſed , quod caput eſt, cur iſto modo iam oracula Delphis non eduntur,non modo noſtra ætate, ſed iandiu,iam ut nihil poſſit eſſe contemptius? hoc loco cum urgentur, euanuiſſe aiunt uetuſtate uim loci eius,unde anhelitus ille terræ fieret,quo Pythia mente incitata oracula ederet.de uino aut ſalſamento putes loqui,quæ euaneſcũt uetuſtate.de ui loci agitur,neq; ſolum naturali,ſed etiam diuina:quæ quo tãdem modo euanuit? uetuſtate, inquies.quæ uetuſtas eſt, quæ uim diuinam conficere poſſit?quid tam diuinũ,quàm

afflatus ex terra mẽtem ita mouens, ut eam prouidã rerum futurarum efficiat, ut ea nõ modo cernat multo ante, ſed etiam numero uerſuq́; pronunciet? quãdo autẽ iſta uis euanuit? an poſtquã homines minus creduli eſſe cœperunt? Demoſthenes quidem, qui abhinc annos propè CCC fuit, iam tum φιλιππίζειν *Pythiam dicebat, id eſt quaſi cum Philippo facere. hoc autem eò ſpectabat, ut eam à Philippo corruptam diceret. quo licet exiſtimare, in alijs quoq; oraculis Delphicis aliquid non ſinceri fuiſſe. ſed neſcio quo modo iſti philoſophi ſuperſtitioſi, & penè fanatici quiduis malle uidentur, quàm ſe non ineptos. euanuiſſe mauultis, & extinctum eſſe id, quod ſi unquam fuiſſet, certe æternũ eſſet, quã ea, quæ non ſunt credenda, non credere. Similis eſt error in ſomnijs: quorum quidem defenſio repetita quàm longe eſt? diuinos animos cenſent eſſe noſtros, eoſq́; eſſe tractos extrinſecus, animorumq́; cõſentientiũ multitudine cõpletum eſſe mundũ: hac igitur mentis & ipſius diuinitate, & coniunctione cum externis mentibus cerni quæ ſint futura. contrahi autem animum Zeno, & quaſi labi putat, atq; concidere, & ipſum eſſe dormire. iam Pythagoras & Plato, locupletiſſimi auctores, quo in ſomnijs certiora uideamus, præparatos quodã cultu atq; uictu proficiſci ad dormiendum iubent: faba quidem Pythagorei utiq; abſtinere: quaſi uero eo cibo mens, non uenter infletur. ſed neſcio quo modo nihil tã abſurde dici poteſt, quod non dicatur ab aliquo philoſophorũ. utrũ igitur cenſemus dormientium animos per ſemet ipſos in ſomniando moueri, an, ut Democritus cenſet, externa, &*

aduentitia uiſione pulſari? ſiue.n.ſic eſt, ſiue illo modo, uideri poſſunt permulta ſomniãtibus falſa pro ueris. nam & nauigantibus moueri uidentur ea, quæ ſtant, & quodã obtutu oculorum duo pro uno lucernæ lumina. quid dicam, inſanis, quid, ebrijs quã multa falſa uideantur? ꝙ ſi eiuſmodi uiſis credendum non eſt; cur ſomnijs credatur, neſcio. nam tam licet de his erroribus, ſi uelis, quàm de ſomnijs diſputare: ut ea, quæ ſtant, ſi moueri uideantur, terræ motum ſignificare dicas, aut repentinam aliquam fugam: gemino autẽ lucernæ lumine declarari diſſenſionẽ, ac ſeditionem moueri. iam ex inſanorum aut ebriorũ uiſis innumerabilia cõiectura trahi poſſunt, quæ futura uideãtur. quis eſt.n. qui totum diem iaculans nõ aliquãdo collimet? totas noctes ſomniamus; neq; ulla ferè eſt, qua non dormiamus: & miramur, aliquãdo id, quod ſomniauimus, euadere? quid eſt tã incertũ, quàm talorum iactus? tamen nemo eſt, quin ſæpe iactans, uenereum aliquando iaciat, nonnunquam etiam iterum, ac tertium. num igitur, ut inepti, Veneris id fieri impulſu malumus, quàm caſu, dicere? ꝙ ſi cæteris temporibus falſis uiſis credendum non eſt: non uideo, quid præcipui ſomnus habeat, in quo ualeant falſa pro ueris. ꝙ ſi ita natura paratũ eſſet, ut ea dormientes agerent, quæ ſomniarent: alligandi eſſent omnes, qui cubitum irent: maiores enim, quàm ulli inſani, efficerent motus ſomniãtes. quòd ſi inſanorum uiſis fides nõ eſt habenda, quòd falſa ſunt: cur credatur ſomniantium uiſis, quæ multo etiã perturbatiora ſunt, nõ intelligo. an quod inſani ſua uiſa coniectori nõ narrant, nar

rant qui ſomniauerunt? quæro etiã,ſi uelim ſcribere quid,aut legere,aut canere uoce,uel fidibus,aut geometricum quiddam,aut phyſicum, aut dialecticũ explicare,ſomnium ne expectandum ſit,an ars adhibenda,ſine qua nihil earum rerum nec fieri,nec expediri poteſt?atqui,ne ſi nauigare quidem uelim,ita gubernarem ut ſomniauerim·præſens.n.pœna ſit. quid igitur conuenit ægros à coniectore ſomniorũ potius,quã à medico petere medicinam?an Aeſculapius,an Serapis poteſt nobis præſcribere per ſomniũ curationẽ ualetudinis,Neptunus gubernãtibus nõ poteſt? & ſi ſine medico medicinã dabit Minerua,muſæ ſcribendi legẽdi,cæterarumq; artiũ ſcientiam ſomniantibus nõ dabunt?at ſi curatio daretur ualetudinis, hæc quoque, quæ dixi,darentur.quæ quoniam non dantur,medicina nõ datur.qua ſublata, tollitur omnis auctoritas ſomniorum.ſed hæc quoq; in promptu:nunc interiora uideamus.aut enim diuina uis quædã cõſulens nobis ſomniorum ſignificationes facit: aut cõiectores ex quadam conueniẽtia,& coniunctione naturæ,quam uocant συμπάθειαν,quid cuiq; rei conueniat,ex ſomnijs,& quid quanq; rem ſequatur, intelligunt : aut eorum neutrum eſt,ſed quædam obſeruatio conſtãs, atq; diuturna eſt, cum quid uiſum ſecundum quietẽ ſit;quid euenire,aut quid ſequi ſoleat.primum igitur intelligendum eſt,nullam uim eſſe diuinam effectricẽ ſomniorum.atq; illud quidem perſpicuum eſt, nulla uiſa ſomniorum proficiſci à numine deorum . noſtra enim cauſa dij id facerent, ut prouidere futura poſſemus.quotus igitur eſt quiſq;,qui ſomnijs pareat? qui

intelligat? qui meminerit? quàm multi uero, qui con=
temnant, eamq; ſuperſtitionem imbecilli animi, atque
anilis putent? quid eſt igitur, cur his hominibus conſu=
lens deus, ſomnijs moneat eos, qui illa non modo cu=
ra, ſed ne memoria quidem digna ducant? nec enim
ignorare deus poteſt, qua mente quiſque ſit: nec, fru=
ſtra, ac ſine cauſa quid facere, dignum deo eſt: quod
abhorret etiã ab hominis cõſtantia. ita ſi pleraq; ſom
nia aut ignorantur, aut negliguntur: aut neſcit hoc
deus, aut fruſtra ſomniorũ ſignificatione utitur. ſed ho
rum neutrum in deũ cadit: nihil igitur à deo ſomnijs
ſignificari fatẽdum eſt. illud etiã requiro, cur, ſi deus
iſta uiſa nobis prouidendi cauſa dat, nõ uigilantibus
potius det, quàm dormientibus. ſiue enim externus, &
aduentitius pulſus animos dormientiũ commouet, ſiue
per ſe ipſi animi mouentur, ſiue quæ cauſa alia eſt, cur
ſecundum quietẽ aliquid uidere, audire, agere uidea=
mur: eadem cauſa uigilantibus eſſe poterat; idq; ſi no=
ſtra cauſa ſecundum quietẽ dij facerent, uigilantibus
idem facerent, præſertim cum Chryſippus Academicos
refellens permulto clariora & certiora eſſe dicat, quæ
uigilantibus uideantur, quàm quæ ſomniantibus. fuit
igitur diuina beneficentia dignius, cum conſuleret no
bis, clariora uiſa dare uigilantibus, quàm obſcuriora
per ſomnium. quod quoniam nõ fit, ſomnia diuina pu
tanda nõ ſunt. iam uero quid opus eſt circuitione, &
anfractu, ut ſit utendum interpretibus ſomniorum po
tius, quàm directo? deus ſi quidẽ nobis conſulebat, hoc
facito, hoc ne feceris, diceret, idq; uiſum uigilanti po=
tius, quàm dormiẽti daret? iã uero quis dicere audeat,

uera

uera omnia eſſe ſomnia? aliquot ſomnia uera, inquit Ennius: ſed omnia non eſt neceſſe. quæ eſt tandē iſta diſtinctio? quæ uera, quæ falſa habet? & ſi uera à deo mittuntur, falſa unde naſcuntur? nam ſi ea quoq; diuina, quid inconſtantius deo? quid inſcitius autem eſt, quàm mentes mortaliū falſis, & mendacibus uiſis concitare? ſin uera uiſa diuina ſunt, falſa autem, & inania humana: quæ eſt iſta deſignādi licētia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quā aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod quoniā illud negatis, hoc neceſſario cōfitendum eſt. naturam autē eam dico, qua nunquā animus inſiſtēs agitatione, et motu eſſe uacuus poteſt. is cum lāguore corporis nec membris uti, nec ſenſibus poteſt, incidit in uiſa uaria, et incerta ex reliquijs, ut ait Ariſtoteles, inhærētibus earū rerū, quas uigilans geſſerit, aut cogitarit: quarum perturbatione mirabiles interdum exiſtunt ſpecies ſomniorū. quæ ſi alia uera, alia falſa: qua nota internoſcantur, ſcire ſanè uelim. ſi nulla eſt, quid iſtos interpretes audiamus? ſin quæpiam eſt, aueo audire quæ ſit. ſed hærebunt. uenit enim iam in contentionē, utrum ſit probabilius, deoſ́ ne immortales rerū omniū præſtantia excellentes cōcurſare omnium mortaliū, qui ubique ſunt nō modo lectos, uerū etiam grabatos, &, cū ſtertentes aliquos uiderint, obijcere his uiſa quædā tortuoſa, & obſcura, quæ illi exterriti ſomnio ad coniectorē mane deferant; an natura fieri, ut mobiliter animus agitatus, quod uigilans uiderit, dormiens uidere uideatur. utrū philoſophia dignius, ſagarū ſupſtitione iſta interpretari, an explicatione naturæ? ut ſi iam fieri poſſit

coniectura uera ſomniorum, tamen iſti, qui profitentur, eam facere non poſſunt: ex leuiſſimo enim, & indoctiſſimo genere conſtant. Stoici autem tui negant quenquã niſi ſapientẽ diuinum eſſe poſſe. Chryſippus quidẽ diuinationẽ diffinit his uerbis, uim cognoſcentẽ, & uidentem, & explicantem ſigna, quæ à dijs hominibus portendãtur: officium autem eius eſſe, prænoſcere, dei erga homines mente qua ſint, quidq; ſignificẽt, quemadmodumq; ea procurentur, atque expientur. idemq; ſomniorũ coniectionẽ diffinit hoc modo, eſſe uim cernentem, & explanantem quæ à dijs hominibus ſignificẽtur in ſomnijs. quid ergo, ad hæc mediocri opus eſt prudẽtia, an & ingenio præſtanti, et eruditione perfecta? talem autẽ cognouimus neminẽ. uide igitur, ne, etiam ſi diuinationẽ tibi eſſe conceſſero, quod nunquam faciam; neminem tamen diuinum reperire poſſimus. qualis autem iſta mens eſt deorũ, ſi neq; ea nobis ſignificẽt in ſomnijs, quæ ipſi per nos intelligamus; neq; ea, quorũ interpretes habere poſſimus? ſimiles. n. ſunt dij, ſi ea nobis obijciunt, quorum neq; ſcientiam, neq; explanationem habeamus, tanquam ſi Pœni, aut Hiſpani in ſenatu noſtro ſine interprete loquerẽtur. iã uero quò pertinent obſcuritates, & ænigmata ſomniorum? intelligi. n. à nobis dij uelle debebãt ea, quæ noſtra cauſa nos monebant. quid? poeta nemo, nemo phyſicus obſcurus? ille uero nimis etiam obſcurus Euphorion: at non Homerus: uter igitur melior? ualde Heraclitus obſcurus, minime Democritus: num igitur conferendi? mea cauſa me mones, quod non intelligam. quid me igitur mones? ut ſi quis medicus

ægroto imperet, ut ſumat

» Terrigenam, herbigradã, domiportã, ſanguine caſſam,

potius quàm hominum more, cocleam, dicere. nam Pacuuianus Amphion,

» Quadrupes tardigrada, agreſtis, humilis, aſpera,

» Capite breui, ceruice anguina, aſpectu truci,

» Euiſcerata, inanima cum animali ſono,

cum dixiſſet obſcurius, tum Attici reſpondent: nõ intelligimus, niſi aperte dixeris. at ille uno uerbo, teſtudo. nõ potueras hoc igitur à principio cythariſta dicere? defert ad coniectorem quidã ſomniaſſe ſe, ouum pendere ex faſcia lecti ſui cubicularis. eſt hoc in Chryſippi libro ſomnium. reſpondit coniector, theſaurum defoſſum eſſe ſub lecto. fodit: inuenit auri aliquantum, idq́; circundatum argento: miſit coniectori quantulum uiſum eſt de argento. tum ille, nihil ne de uitello? id enim ex ouo uidebatur aurũ declaraſſe, reliquũ argentũ. nemo ne igitur unquam alius ouum ſomniauit? cur ergo hic neſcio quis theſaurum ſolus inuenit? quàm multi inopes, digni præſidio deorum, nullo ſomnio ad theſaurũ reperiendum admonentur? quam autem ob cauſam tã eſt obſcure admonitus, ut ex ouo naſceretur theſauri ſimilitudo, potius, quàm aperte theſaurũ quærere iuberetur, ſicut aperte Simonides uetitus eſt nauigare? ergo obſcura ſomnia minime cõſentanea ſunt maieſtati deorũ. ad aperta et clara ueniamus, quale eſt de illo interfecto à caupone Megaris, quale de Simonide, qui ab eo, quẽ humauerat, uetitus eſt nauigare; quale etiã de Alexandro: quod à te præteritũ eſſe miror: qui, cũ Ptolemæus familiaris eius in prælio telo uenenato ictus

eſſet, eoq́; uulnere ſummo cũ dolore moreretur, Alexander aſſidens ſomno eſt conſopitus. tum ſecundum quietẽ uiſus ei dicitur draco is, quẽ mater Olympias alebat, radiculã ore ferre, et ſimul dicere quo illa loci naſceretur: (neq; is lõge aberat ab eo loco) eius autẽ eſſe uim tantam, ut Ptolemæum facile ſanaret: cum Alexãder experrectus narraſſet amicis ſomniũ, emiſiſſe q illã radiculã quærerẽt. qua inuẽta, et Ptolemæus ſanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodẽ genere teli uulnerati. multa etiã ſunt à te ex hiſtorijs prolata ſomnia, matris Phalaridis, Cyri ſuperioris, matris Dionyſij, Pœni Amilcaris, Annibalis, P. Decij, peruulgatum iam illud de præſultore, Gracchi etiam, & recẽs Cæciliæ Balearici filiæ ſomnium. ſed hæc externa, ob eamq́; cauſam ignota nobis ſunt: non nulla etiã ficta fortaſſe: quis enim auctor iſtorũ? de noſtris ſomnijs quid habemus dicere? tu de merſo me, & equo ad ripam? ego de Mario cũ faſcibus laureatis me in ſuũ deduci iubente monumentũ? omniũ ſomniorũ Quinte una ratio eſt. quæ, per deos immortales, uideamus ne noſtra ſuperſtitione, & deprauatione ſuperetur. quẽ enim tu Mariũ uiſum à me putas? ſpeciẽ credo eius, & imaginẽ, ut Democrito uidetur, unde profectã imaginẽ: à corporibus enim ſolidis, & à certis figuris uult fluere imagines. quod igitur Marij corpus erat ex eo, inqt, quod fuerat, plena ſunt imaginũ omnia iſta. igitur me imago Marij in cãpũ Atinatem perſequebatur: nulla enim ſpecies cogitari poteſt, niſi pulſu imaginũ. quid ergo? iſtæ imagines ita nobis dicto audientes ſunt, ut, ſimul atq; uelimus, accurrant? etiã

ne earum rerum, quæ nullæ ſunt? quæ eſt enim forma tam inuſitata, tã nulla, quã nõ ſibi ipſe animus poſſit effingere? ut, quæ nunquam uidimus, ea tamen formata habeamus, oppidorum ſitus, hominum figuras. num igitur, cum aut moros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? omnia igitur, quæ uolumus, nota nobis eſſe poſſunt: nihil eſt. n. de quo cogitare nequeamus. nullæ ergo imagines obrepũt in animos dormiẽtiũ extrinſecus, nec omnino fluunt illæ: nec cognoui quenquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. animorũ eſt ea uis, atq; natura, ut uigeant uigilãtes, nullo aduẽtitio pulſu, ſed ſuo motu, incredibili quadam celeritate. hi cum ſuſtinẽtur mẽbris, & corpore, & ſenſibus, omnia certiora cernunt, cogitant, ſentiunt. cum autem hæc ſubtracta ſunt, deſertusq; animus languore corporis, tum agitatur ipſe per ſeſe: itaq; in eo & formæ uerſantur, & actiones, & multa audiri, multa dici uidentur. hæc ſcilicet imbecillo remiſſoq; animo multa omnibus modis cõfuſa et uariata uerſantur: maximeq; reliquiæ earum rerũ mouentur in animis, et agitantur, de quibus uigilãtes aut cogitauimus, aut egimus: ut mihi temporibus illis multum in animo Marius uerſabatur recordãti, quàm ille grauem ſuum caſum magno animo, quàm cõſtãti tuliſſet. hãc credo cauſam de illo ſomniãdi fuiſſe. tibi autem de me cũ ſolicitudine cogitanti ſubito ſum uiſus emerſus ex flumine: inerant enim in utriuſq; noſtrũ animis uigilantium cogitationum ueſtigia. At quædã adiuncta ſunt: ut mihi de monumẽto Marij: tibi, ꝙ equus, in quo ego uehebar, mecũ unà demerſus rurſus

apparuit.an tu cenſes ullam anum tam delirá futurá fuiſſe,ut ſomnijs crederet,niſi iſtá caſu non nunquam forte,temere concurrerent?Alexandro loqui draco ui ſus eſt.poteſt omnino hoc eſſe falſum,poteſt uerũ: ſed utrum ſit,non eſt mirabile:nõ enim audiuit ille draconem loquentem,ſed eſt uiſus audire:& quidẽ, quo maius ſit,cum radicem ore teneret,locutus eſt. ſed nihil eſt magnũ ſomnianti.quæro autem, cur Alexãdro tam illuſtre ſomnium,tam certũ,nec huic eidem aliàs, nec multa cæteris.mihi quidem,præter hoc Marianũ nihil ſanè,quod meminerim. fruſtra igitur cõſumptæ, tot noctes tam longa in ætate.nunc quidẽ propter intermiſſionem forenſis operæ & locubrationes detraxi, & meridiationes addidi,quibus uti antea non ſolebã: nec tam multũ dormiens ullo ſomnio ſum admonitus, tantis præſertim de rebus:nec mihi magis uſquam uideor,quàm cũ aut in foro magiſtratus,aut in curia ſenatum uideo,ſomniare.Etenim ex diuiſione hoc ſecũdum eſt,quæ eſt cõtinuatio,coniunctioq; naturæ:quã, ut dixi,uocant συμπαθείαν,eiuſmodi, ut theſaurus ex ouo intelligi debeat. nam medici ex quibuſdã rebus & aduenientes & creſcentes morbos intelligunt: non nullæ etiam ualetudinis ſignificationes,ut, hoc ipſum pleni,enecti'ue ſimus,ex quodam genere ſomniorum intelligi poſſe dicuntur.theſaurus uero, & hæreditas, & honos,& uictoria,& multa generis eiuſdem qua cum ſomnijs naturali cognatione iunguntur? dicitur quidam, cum in ſomnijs complexu Venerio iungeretur,calculos eieciſſe.uideo ſympathiã: uiſum eſt enim tale obiectũ dormienti,ut id,quod euenit,naturæ uis,

non opinio erroris effecerit. quæ igitur natura obtulit illam ſpeciē Simonidi, à qua uetaretur nauigare? aut quid naturæ copulatum habuit Alcibiadis quod ſcribitur ſomnium? qui paulo ante interitum uiſus eſt in ſomnijs amicæ eſſe amictus amiculo. is cum eſſet proiectus inhumatus, ab omnibusq́; deſertus iaceret; amica corpus eius texit ſuo pallio. ergo hoc inerat in rebus futuris, et cauſas naturales habebat, an, & ut uideretur, & ut eueniret, caſus effecit? quid ipſorum interpretū coniecturæ, non ne magis ingenia declarant eorum, quàm uim conſenſumq́; naturæ? curſor ad Olympia proficiſci cogitans, uiſus eſt in ſomnijs curru quadrigarum uehi. mane ad coniectorem. at ille, uinces, inquit: id enim celeritas ſignificat, & uis equorum. poſt idem ad Antiphontem. is autem, uincare, inquit. neceſſe eſt. an non intelligis quatuor ante te cucurriſſe? Ecce alius curſor. atq; horum ſomniorum, & talium plenus eſt Chryſippi liber, plenus Antipatri. ſed ad curſorem redeo. ad interpretem detulit, aquilam ſe in ſomnijs uiſum eſſe factum. at ille, uiciſti: iſta enim auis uolat nulla uehementius. huic equidem Antipho, tu uero, inquit, te uictum eſſe non uides? iſta enim aui inſectans alias & agitans, ſemper iſta poſtrema eſt. parere quædam matrona cupiens, dubitans eſſet ne prægnans, uiſa eſt in quiete obſignatam habere naturā: retulit. negauit eam, quoniā obſignata fuiſſet, concipere potuiſſe. at alter prægnātem eſſe dixit: nam inane obſignari nihil ſolere. quæ iſta eſt ars cōiectoris, eludentis ingenio? an ea, quæ dixi, & innumerabilia, quæ collecta habēt Stoici, quidquam ſignificant, niſi acumen hominū ex

ſimilitudine aliqua coniecturā modo huc,modo illuc ducentium?medici ſigna quædam habent ex uenis, et ex ſpiritu ægroti,multiſq; ex alijs futura præſentiūt. gubernatores cū exultantes Loligines uiderint,aut Delphinos ſe in portum conijcientes, tempeſtatē ſignificari putant. hæc ratione explicari,& ad naturam facile reuocari poſſunt:ea uero,quæ paulo ante dixi,nullo modo. At enim obſeruatio diuturna (hæc enim pars una reſtat)notandis rebus fecit artem. an tandem ſomnia obſeruari poſſunt? quonam modo?ſunt enim innumerabiles uarietates.nihil tam præpoſtere,tā incōdite,tam monſtruoſe cogitari poteſt,quod nō poſſimus ſomniare.quo modo igitur hæc infinita,& ſemper noua aut memoria complecti,aut obſeruādo notare poſſumus? aſtrologi motus errantium ſtellarū notauerūt: inuentus eſt enim ordo in ijs ſtellis,qui nō putabatur. cedò tandem,qui ſit ordo,aut quæ concurſatio ſomniorum? quo modo autem diſtingui poſſunt uera ſomnia à falſis,cū eadem et alijs aliter euadāt, & ijſdem non ſemper eodem modo?ut mihi mirū uideatur, cū mendaci homini,ne uerū quidem dicēti credere ſoleamus, quo modo iſti,ſi ſomniū uerum euaſit aliquod, nō ex multis potius uni fidē derogāt,quàm ex uno innumerabilia cōfirmant.ſi igitur neq; deus eſt effector ſomniorū,neque naturæ ſocietas ulla cū ſomnijs,neque obſeruatione inueniri potuit ſcientia:effectū eſt,ut nihil prorſus ſomnijs tribuendū ſit;præſertim cū illi ipſi,qui ea uident,nihil diuinent;ij,qui interpretātur,cōiecturam adhibeant,nō naturam;caſus autem innumerabilibus penè ſeculis in omnibus plura mirabilia, quā in

ſomniorū uiſis effecerit,neq; cōiectura ,quæ in uarias partes duci poſſit,non nunquam etiam in cōtrarias , quidquam ſit incertius.explodatur hæc quoq; ſomniorum diuinatio pariter cum cæteris:nā,ut uere loquamur,ſuperſtitio fuſa per gentes,oppreſſit omnium ferè animos,atq; hominū imbecillitatē occupauit. quod et in ijs libris dictum eſt,qui ſunt de natura deorum: & hac diſputatione id maxime egimus : multum.n. & nobiſmet ipſis,& noſtris profuturi uidebamur , ſi eam funditus ſuſtuliſſemus . nec uero (id enim diligenter intelligi uolo) ſuperſtitione tollenda religio tollitur.nam et,maiorū inſtituta tueri ſacris, cerimonijsq; retinendis,ſapientis eſt,et eſſe præſtantem aliquā æternamq; naturam,& eam ſuſpiciendam admirandáq; hominum generi,pulchritudo mūdi,ordoq; rerum cœleſtium cogit confiteri.quamobrem ut religio propagāda etiam eſt,quæ eſt iūcta cum cognitione naturæ: ſic ſuperſtitionis ſtirpes omnes eijciendæ ſunt : inſtat .n. et urget,&,quocunq; te uerteris,perſequitur, ſiue tu uatem,ſiue tu omen audieris,ſiue immolaris,ſiue auē aſpexeris,ſi Chaldæum , ſi aruſpicem uideris , ſi fulſerit,ſi tonuerit,ſi tactum aliquid erit de cœlo,ſi oſtenti ſimile natum,factum'ue quippiam:quorum neceſſe eſt plerunq; aliquid eueniat : ut nunquam liceat quieta mente conſiſtere. perfugium uidetur omnium laborum & ſolicitudinum eſſe ſomnus. at ex eo ipſo plurimæ curæ,metusq; naſcuntur.qui quidem ipſi per ſe minus ualerēt,& magis contemnerentur,niſi ſomniorum patrocinium philoſophi ſuſcepiſſent,nec ij quidem contemptiſſimi,ſed in primis acuti, et conſequen

tia & repugnantia uidentes: qui propè iã abſoluti, et perfecti putantur. quorum licentiæ niſi Carneades reſtitiſſet, haud ſcio an ſoli iã philoſophi iudicarẽtur. cũ quibus omnis ferè nobis diſceptatio, contentioq; eſt: non quod eos maxime cõtemnamus: ſed quòd uidentur acutiſſime ſentẽtias ſuas, prudẽtiſſimeq; defendere cũ autem propriũ ſit Academiæ, iudicium ſuũ nullum interponere; ea probare: quæ ſimillima ueri uideantur; conferre cauſas, et, quid in quanque ſententiã dici poſſit, expromere; nulla adhibita ſua auctoritate, iudiciũ audientiũ relinquere integrũ, ac liberũ: tenebimus hanc conſuetudinem à Socrate traditã, eaq; inter nos, ſi tibi Quinte frater placebit, quamſæpiſſime utemur, Mihi uero, inquit ille, nihil poteſt eſſe iucundius. Quæ cum eſſent dicta, ſurreximus.

M. TVLLII CICERONIS DE FATO LIBER.

Q Via pertinet ad mores, quos ἤθη Græci uocāt, nos eā partem philoſophiæ de moribus appellare ſolemus. ſed decet augētē linguā latinam nominare moralem. explicandaq́; uis eſt, ratioq́; enūciationū: quæ Græci ἀξιώματα uocāt: quæ de re futura cum aliquid dicūt, deq́; eo, quod poſſit fieri, aut non poſſit, quā uim habeant, obſcura quæſtio eſt: quam περὶ δυνατῶν appellāt: totaq́; eſt logicæ: quā rationē diſſerendi uoco. quod autem in alijs libris feci, qui ſunt de natura deorum, itemq́; in ijs, quos de diuinatione edidi, ut in utranq; partem perpetua explicaretur oratio, quo facilius id à quoque probaretur, quod cuiq; maxime probabile uideretur; in hac diſputatione de fato caſus quidā, ne facerē, impediuit. nā cū eſſem in Puteolano, Hirciusq́; noſter Cōſul deſignatus ijſdē in locis, uir nobis amiciſſimus, et ijs ſtudijs, in quibus nos à pueritia uiximus, deditus; multū unà eramus, maxime nos quidē exquirētes ea cōſilia, quæ ad pacem, & ad concordiā ciuium pertinerent. cū enim omnes poſt interitum Cæſaris nouarū perturbationū cauſæ quæri uiderētur, hisq́; eſſe occurrendū putaremus: omnis ferè noſtra in his deliberationibus cōſumebatur oratio: idq́; & ſæpe aliàs, et quodā liberi ore, quàm ſolebat, & magis uacuo ab in=

teruĕtoribus die,cũ ille ad me ueniſſet,primo illa,quæ erant quotidiana,& quaſi legitima nobis,de pace, & de otio dicta ſunt. quibus acceptis,quid ergo,inquit il le,quoniã oratorias exercitationes nõ tu quidẽ,ut ſpe= ro,reliquiſti,ſed certe philoſophiã illis antepoſuiſti,poſ ſum ne aliquid audire? Tu uere,inquã, uel audire, uel dicere:nec enim,quod recte exiſtimas, oratoria il= la ſtudia deſerui;quibus etiam te incendi, quãquã fla grantiſſimum acceperam:nec ea,quæ nunc tracto,mi nuunt,ſed augent potius illã facultatem : nã cum hoc genere philoſophiæ,quod nos ſequimur, magnã habet orator ſocietatem:ſubtilitatem enim ab Academia mu tuatur,& ei uiciſſim reddit ubertatem orationis,et or namenta dicendi.quamobrem, inquam, quoniam u= triuſque ſtudij noſtra poſſeſſio eſt,hodie utro frui ma= lis,optio ſit tua. Tum Hircius,gratiſſimum inquit,et tuorum omnium ſimile:nihil enim unquã abnuit uo luntas tua meo ſtudio.ſed quoniam mihi rhetorica ue ſtra ſat nota,teq; in his & audiuimus ſæpe,& audie= mus,atque hanc Academicorum contra propoſitũ di= ſputandi cõſuetudinem indicãt te ſuſcepiſſe Tuſcula= næ diſputationes:ponere aliquid,ad quod audiã,ſi ti= bi non eſt moleſtum, uolo. An mihi, inquam,poteſt quidquam eſſe moleſtum,quod tibi gratũ futurũ ſit? ſed ita audies,ut Romanum hominẽ,ut timide ingre= dientẽ ad hoc genus diſputandi,ut lõgo interuallo hæc ſtudia repetentẽ. Ita,inquit , audiam te diſputantẽ, ut ea lego,quæ ſcripſiſti. proinde ordire.

Multa deſunt.

Conſideramus hic, quorum in alijs, ut in Antipatro *poeta, ut in brumali die natis, ut in ſimul ægrotãtibus fratribus, ut in urina, ut in unguibus, ut in reliquis eiuſmodi naturæ contagio ualeret: quã ego non tollo: uis eſt nulla fatalis. in alijs autem fortuita quædã eſſe poſſunt, ut in illo naufrago, ut in* Icadio*; ut in* Daphita*. quædã etiã* Poſidonius*, pace magiſtri dixerim, comminiſci uidetur. ſunt inquã quidem abſurda. quid enim? ſi* Daphitæ *fatum fuit de equo cadere, atque ita perire; ex hoc ne equo, qui cum equus nõ eſſet, nomẽ habebat alienũ? aut* Philippus *haſce in capulo quadrigulas uitare monebatur? quaſi uero capulo ſit occiſus. quid autẽ magnum, & naufragum illum ſine nomine in riuo eſſe lapſum? quãquã huic quidem hic ſcribit prædictũ, in aqua eſſe pereundum. ne* Hercule Icadij *quidem prædonis uideo fatũ ullum: nihil enim ſcribit ei prædictum. quid mirum igitur, ex ſpelunca ſaxum in crura eius incidiſſe? puto enim, etiã ſi* Icadius *tum in ſpelunca non fuiſſet, ſaxum tamen illud caſurum fuiſſe. nam aut nihil eſt omnino fortuitum, aut hoc ipſum potuit euenire fortuna. quæro igitur, atq; hoc late patebit, ſi fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla uis eſſet, & forte, temere, caſu aut pleraque fierent, aut omnia: num aliter, ac nunc eueniunt, euenirent? quid ergo attinet inculcare fatum, cũ ſine fato ratio omnium rerum ad naturam, fortu=*

nam'ue referatur? ſed Poſidonium, ſicut æquum eſt, cũ bona gratia dimittamus: ad Chryſippi laqueos reuertamur. cui primum quidem de ipſa rerum cõtagione reſpondeamus: reliqua poſtea perſequemur. inter locorũ naturas quantũ interſit, uideamus: alios eſſe ſalubres, alios peſtilentes, in alijs eſſe pituitoſos, & quaſi redundantes, in alijs exſiccatos, atque aridos: multaq; ſunt alia, quæ inter locum & locum plurimum differunt. Athenis tenue cœlum, ex quo acutiores etiam putantur Attici: craſſum Thebis, itaque pingues Thebani, & ualentes. tamen neque illud tenue cœlũ efficiet, ut aut Zenonem quis, aut Arceſilam, aut Theophraſtũ audiat: neque craſſum, ut Nemea potius, quã Iſthmo uictoriam petat. diſiunge longius. quid enim loci natura afferre poteſt, ut in porticu Pompeij potius, quã in campo ambulemus? tecum, quàm cum alio? Idibus potius, quàm Calendis? ut igitur ad quaſdam res natura loci pertinet, & operatur aliquid, ad quaſdã autem nihil: ſic affectio aſtrorum ualeat, ſi uis, ad quaſdam res, ad omnes certe non ualebit. at. n. quoniam in naturis hominũ diſſimilitudines ſunt, ut alios dulcia, alios ſubamara delectẽt, alij libidinoſi, alij iracũdi, aut crudeles, aut ſuperbi ſint, alij talibus uitijs abhorreant: quoniã igitur, inquit, tantum natura à natura diſtat; quid mirum eſt, has diſſimilitudines ex differentibus cauſis eſſe factas? hæc diſſerens, qua de re agatur, et in quo cauſa cõſiſtat, non uidet. non. n. ſi alij ad alia propenſiores ſint propter cauſas naturales, & antecedentes, iccirco etiam noſtrarũ uolũtatũ, atque appetitionũ ſunt cauſæ naturales, & antecedentes: nã nihil eſſet in noſtra

poteſtate, ſi res ita ſe haberet: nunc uero fatemur, acuti, hebetes ne, ualentes, imbecilli ne ſimus, nõ eſſe id in nobis. qui autem ex eo cogi putat, ne ut ſedeamus quidem, aut ambulemus uoluntatis eſſe, is nõ uidet quæ quanq; res conſequatur. ut enim & ingenioſi, & tardi ita naſcantur antecedẽtibus cauſis, itemq; ualẽtes, & imbecilli: non ſequitur tamen, ut etiam ſedere, & ambulare, & rem agere aliquam principalibus cauſis definitum, & conſtitutum ſit. Stylphonem Megaricũ philoſophum, acutum ſanè hominem, & probatũ tẽporibus illis accepimus. hunc ſcribũt ipſius familiares & ebrioſum, & mulieroſum fuiſſe: neq; hoc ſcribũt uituperantes, ſed potius ad laudem: uitioſam. n. naturam ab eo ſic edomitam, & cõpreſſam eſſe doctrina, ut nemo unquã uinolentũ illum, nemo in eo libidinis ueſtigium uiderit. quid? Socratem nõ ne legimus quẽadmodũ notarit Zopirus phyſiognomon, qui ſe profitebatur hominum mores naturasq; ex corpore, oculis, uultu, fronte pernoſcere? ſtupidum eſſe Socratẽ dixit, & bardum, quòd iugula concaua nõ haberet: obſtructas eas partes, & obturatas eſſe dicebat: addidit etiã, mulieroſum: in quo Alcibiades cachinnũ dicitur ſuſtuliſſe. ſed hæc ex naturalibus cauſis uitia naſci poſſunt: extirpari autẽ, & funditus tolli, ut is ipſe, qui ad ea propenſus fuerit, à tantis uitijs auocetur, nõ eſt id poſitum in naturalibus cauſis, ſed in uoluntate, ſtudio, diſciplina. quæ tolluntur omnia, ſi uis et natura fati ex diuinatiõis ratiõe firmabitur. etenim ſi eſt diuinatio, quælibet natura à præceptis artis proficiſcitur: præcepta, appello, quæ dicuntur græce θεωρήματα. non enim

credo nullo præcepto aut cæteros artifices uerſari in ſuo munere, aut eos, qui diuinatione utantur, futura præ dicere. ſunt igitur aſtrologorum præcepta huiuſmodi. ſi quis, uerbi cauſa, oriente canicula natus eſt, is in mari nō morietur. uigila Chryſippe, ne tuam cauſam, in qua tibi cū Diodoro ualente dialectico magna luctatio eſt, deſeras. ſi enim uerū eſt, quod ita connectitur; ſi quis oriente canicula natus eſt, in mari nō morietur: illud quoque uerū eſt; ſi Fabius oriente canicula natus eſt, Fabius in mari non morietur. pugnant ergo hæc inter ſe, oriente canicula natum eſſe, & in mari Fabium moriturum: & quoniā certum in Fabio ponitur, ortum eſſe eū canicula oriēte, hæc quoq; pugnāt, & eſſe Fabium , & in mari moriturum . ergo hæc quoq; coniunctio eſt ex repugnantibus, & eſt Fabius, & in mari Fabius morietur. quod ut propoſitum eſt, ne fieri quidē poteſt. ergo illud, morietur in mari Fabius, ex eo genere eſt, quod fieri non poteſt. omne igitur, quod falſum dicitur in futuro, id fieri nō poteſt. at hoc Chryſippe minime uis: maximeq; tibi de hoc ipſo cum Diodoro certamen eſt: ille enim id ſolū fieri poſſe dicit, ꝙ aut ſit uerū, aut futurū ſit uerum: & quicquid futurum ſit, id dicit fieri neceſſe eſſe; & quicquid nō ſit futurum, id negat fieri poſſe. tu , & quæ non ſint futura, poſſe fieri dicis; ut frangi hanc gemmam, etiam ſi id nunquam futurū ſit: neque neceſſe fuiſſe Cypſelum regnare Corinthi, quanquā id milleſimo ante anno Apollinis oraculo editum eſſet. at ſi iſta cōprobabis diuina prædicta: & quæ falſa in futuris dicentur, in his habemus, ut ea fieri non poſſint: ut ſi dicatur Afri

canum

canum Carthagine potiturum, etſi uere dicatur de futuro, idq; ita futurum ſit, dicas eſſe neceſſarium. quæ eſt tota Diodori uobis inimica ſententia. etenim ſi illud uere connectitur; ſi oriente canicula natus es, in mari non morieris; primumq; , quod in connexo, natus es oriente canicula, necaſſarium eſt; omnia enim uera in præteritis neceſſaria ſunt, ut Chryſippo placet diſſentiẽti à magiſtro Cleanthe, quia ſunt immutabilia, nec in falſum è uero præterita poſſunt cõuerti ſi igitur quod primum in connexo eſt, neceſſarium eſt, fit etiam quod conſequitur neceſſarium. quanquam hoc Chryſippo nõ uidetur ualere in omnibus. ſed tamen, ſi naturalis eſt cauſa cur in mari Fabius nõ moriatur, in mari Fabius mori non poteſt. hoc loco Chryſippus æſtuans falli ſperat Chaldæos, cæteroſq; diuinos, neque eos uſuros eſſe cõiunctionibus, ut ita ſua præcepta pronuncient, ſi quis natus eſt oriente canicula, is in mari non morietur, ſed potius ita dicant, nõ & natus eſt quis oriente canicula, & is in mari morietur. ò licentiã iocularem: ne ipſe incidat in Diodorũ, docet Chaldæos, quo pacto eos exponere præcepta oporteat. quæro enim, ſi Chaldæi ita loquantur, ut negationes infinitarũ cõiunctionũ potius, quã infinita cõnexa ponãt: cur idẽ medici, cur geometræ, cur reliqui facere nõ poſſint? medicus in primis, qđ erit ei perſpectũ in arte, nõ ita proponet; ſi cui uenæ ſic mouentur, is habet febrẽ: ſed potius illo modo: nõ & huic uenæ ſic mouẽtur, et febrẽ is nõ habet. itemq; geometres nõ ita dicet; ſi in ſphæra maximi orbes ſunt, medij inter ſe diuidũtur. ſed potius illo modo; nõ et ſunt in ſphæra maximi orbes, et hi nõ medij inter ſe diuidũtur.

quid eſt,quod non poſſit iſto modo ex cõnexo trãsferri ad coniunctionũ negationẽ? & quidẽ alijs modis eaſdem res efferre poſſumus, modo dixi,ſi in ſphæra maximi orbes ſunt, medij inter ſe diuidũtur: poſſum dicere, ſi in ſphæra maximi orbes erũt: poſſum dicere, quia in ſphæra maximi orbes erunt. multa genera ſunt enunciandi,nec ullum diſtortius, quàm hoc, quo Chryſippus ſperat Chaldæos contentos Stoicorum cauſa fore.illorũ tamen nemo ita loquitur:maius eſt enim has contortiones orationis,quàm ſignorũ ortus obitusq; perdiſcere. ſed ad illam Diodori contentionem, quam περὶ δυνατῶν appellant,reuertamur. in qua quid ualeat id,quod fieri poſſit,inquirit.placet igitur Diodoro id ſolum fieri poſſe,quod aut uerum ſit,aut uerũ futurum ſit.qui locus attingit hãc quæſtionem; nihil fieri, quod nõ neceſſe fuerit;& quidquid fieri poſſit,id aut eſſe iam, aut futurũ eſſe; nec magis cõmutari ex ueris in falſa ea poſſe,quæ futura ſunt,quàm ea, quæ facta ſunt; ſed in factis immutabilitatẽ apparere; in futuris quibuſdam quia nõ apparent, ne neceſſe quidem uideri: ut in eo, qui mortifero morbo urgeatur, uerũ ſit,hic morietur hoc morbo: at hoc idẽ ſi uere dicatur in eo,in quo uis morbi tanta non appareat,nihilo minus futurum ſit.ita fit, ut commutatio ex uero in falſum ne in futuro quidem ulla fieri poſſit. nam, morietur Scipio,talem uim habet,ut,quanquã de futuro dicatur tamen id non poſſit cõuerti in falſum: de homine enim dicitur,cui neceſſe eſt mori.ſic ſi diceretur,morietur noctu in cubiculo ſuo Scipio ui oppreſſus,uere diceretur:id.n.fore diceretur, quod eſſet futurũ: futurũ

autem fuiſſe, ex eo, quia factũ eſt, intelligi debet: nec magis erat uerum, morietur Scipio, quàm, morietur illo modo: nec minus neceſſe eſt mori Scipioni, quã illo modo mori: nec magis immutabile ex uero in falſum, necatus eſt Scipio, quã, necabitur Scipio: nec, cũ hæc ita ſint, eſt cauſa cur Epicurus fatum extimeſcat, & ab atomis petat præſidium, easq; de uia deducat, & uno tempore ſuſcipiat res duas inenodabiles; unam, ut ſine cauſa fiat aliquid, ex quo exiſtet, ut de nihilo quippiam fiat, quod nec ipſi, nec cuiquam phyſico placet; alteram, ut, cum duo indiuidua per inanitatem ferantur, alterum è regione moueatur, alterum declinet: licet enim Epicuro, concedenti omne enũciatum aut uerũ, aut falſum eſſe, non uereri, ne omnia fato fieri ſit neceſſe: nõ enim æternis cauſis naturæ neceſſitate manãtibus uerũ eſt, id quod ita enunciatur: deſcendit in Academiam Carneades: nec tamen ſine cauſis: ſed intereſt inter cauſas fortuito antegreſſas, & inter cauſas cohibentes in ſe efficientiã naturalem. ita & ſemper uerũ fuit, morietur Epicurus, cũ duo & ſeptuaginta annos uixerit, Archõte Pitarato: neque tamen erant cauſæ fatales, cur ita accideret: ſed quòd ita cecidiſſet, certe caſurũ, ſicut cecidit, fuit. nec ij, qui dicũt immutabilia eſſe, quæ futura ſint, nec poſſe uerũ futurũ conuerti in falſum, fati neceſſitatem cõfirmãt, ſed uerborũ uim interpretantur. at qui introducũt cauſarum ſeriem ſempiternã, ij mentem hominis uolũtate libera ſpoliatam, neceſſitate fati deuinciunt. ſed hæc hactenus. alia uideamus. cõcludit enim Chryſippus hoc modo: ſi eſt motus ſine cauſa, nõ omnis enunciatio, quod (ἀξίωμα) dialectici appellãt, aut

uera, aut falſa erit: cauſas enim efficientes quod non habebit, id nec uerũ, nec falſum erit: omnis autẽ enunciatio aut uera, aut falſa eſt: motus ergo ſine cauſa nullus eſt. quod ſi ita eſt, omnia, quæ fiunt, cauſis fiunt antegreſſis: id ſi ita eſt, omnia fato fiũt: efficiũt igitur fato fieri quæcũque fiãt. hic primũ ſi mihi libeat aſſentiri Epicuro, & negare omnem enũciationem aut uerã eſſe, aut falſam, eam plagam potius accipiam, quàm fato omnia fieri cõprobem: illa enim ſententia aliquid habet diſputationis, hæc uero non eſt tolerabilis: itaq; contendit oẽs neruos Chryſippus, ut perſuadeat omne ἀξίωμα aut uerũ eſſe, aut falſum. ut enim Epicurus ueretur, ne, ſi hoc cõceſſerit, cõcedendũ ſit, fato fieri quæcunque fiant; ſi enim alterutrũ ex æternitate uerum ſit, eſſe id etiam certũ; & ſi certũ, etiam neceſſarium; ita & neceſſitatẽ, & fatũ confirmari putat: ſic Chryſippus metuit, ne, ſi nõ obtinuerit, omne, quod enuncietur, aut uerũ eſſe, aut falſum, omnia fato fieri poſſint, & ex cauſis æternis rerũ futurarum. ſed Epicurus declinatione atomi uitari fati neceſſitatẽ putat. itaq; tertius quidam motus oritur extra pondus, & plagã, cũ declinat atomus interuallo minimo: id appellat ἐλάχιϛον. quam declinationem ſine cauſa fieri, ſi minus uerbis, re cogitur confiteri: nõ enim atomus ab atomo pulſa declinat: nã qui poteſt pelli alia ab alia, ſi grauitate ferũtur ad perpendiculũ corpora indiuidua, rectis lineis, ut Epicuro placet? ſequitur enim, ut, ſi alia ab alia nũquã depellatur, ne cõtingat quidem alia aliã. ex quo efficitur, ut iã ſi ſit atomus, eáq; declinet, declinare ſine cauſa. hãc rationem Epicurus induxit ob eã rem

quòd ueritus eſt, ne, ſi ſemper atomus grauitate ferre-tur naturali, ac neceſſaria, nihil liberũ nobis eſſet, cum ita moueretur animus, ut atomorũ motu cogeretur. id Democritus auctor atomorũ accipere maluit, neceſſita-te omnia fieri, quàm à corporibus indiuiduis naturales motus auellere. acutius Carneades, qui docebat Epicure-os ſuam cauſam ſine hac cõmẽtitia declinatione defen dere. nam cũ doceret eſſe poſſe quendam animi motũ uoluntarium, id fuit defendi melius, quàm introducere declinationem, cuius præſertim cauſam reperire non poſſunt, quo defenſo, facile Chryſippo poſſent reſiſte-re. cũ enim conceſſiſſent motum nullum eſſe ſine cau ſa, nõ cõcederent, omnia, quæ fierent, fieri cauſis ante-cedentibus: uolũtatis enim noſtræ non eſſe cauſas ex-ternas, & antecedentes. cõmuni igitur cõſuetudine ſer monis abutimur, cũ ita dicimus, uelle aliquid quẽpiã, aut nolle ſine cauſa. ita enim dicimus ſine cauſa, ut di-camus ſine externa & antecedente cauſa, nõ ſine ali-qua. ut cũ uas inane dicimus, nõ ita loquimur ut phy ſici, quibus inane eſſe nihil placet; ſed ita, ut, uerbi cau-ſa, ſine aqua, ſine uino, ſine oleo uas eſſe dicamus: ſic, cũ ſine cauſa animũ moueri dicimus, ſine antecedente & externa cauſa moueri, nõ omnino ſine cauſa, dici-mus. de ipſa atomo dici poteſt, cũ per inane moueatur grauitate, & põdere, ſine cauſa moueri, quia nulla cau ſa accedat extrinſecus. rurſus autem, ne omnes à phyſi-cis irrideamur, ſi dicamus quidquã fieri ſine cauſa, di-ſtinguendũ eſt, & ita dicendũ, ipſius indiuidui hãc eſſe naturã, ut põdere & grauitate moueatur, eãq; ipſam eſſe cauſam cur ita feratur. ſimiliter ad animorum

mo tus uoluntarios,nõ eſt requirẽda externa cauſa. motus enim uoluntarius eã naturam in ſe ipſo cõtinet, ut ſit in noſtra poteſtate,nobisq; pareat : nec id ſine cauſa:eius.n.rei cauſa,ipſa natura eſt. quod cum ita ſit, quid eſt,cur nõ omnis pronũciatio aut uera, aut falſa ſit ? niſi cõceſſerimus fato fieri quæcunq; fiãt. quia futura,inquit,uera nõ poſſunt eſſe ea,quæ cauſas,cur futura ſint,nõ habent.habeãt igitur cauſas neceſſe eſt,ut ea,quæ uera ſunt,ita cũ euenerint,fato euenerint.confectum negotium,ſi quidem tibi concedendum eſt,aut fato omnia fieri,aut quidquã poſſe fieri ſine cauſa. an aliter hæc enunciatio uera eſſe nõ poteſt,capiet Numãtiam Scipio,niſi ex æternitate cauſa cauſam ſerens hoc erit effectura ? an hoc falſum potuiſſet eſſe,ſi eſſet ſexcentis ſeculis ante dictũ?et ſi tũ nõ eſſet uera hæc enunciatio,capiet Numantiã Scipio;ne illa quidem uera eſt hæc enunciatio,capiet Numantiã Scipio . poteſt igitur quidquam factum eſſe,quod non uerum fuerit futurũ eſſe.nam ut præterita ea uera dicimus,quorũ ſuperiore tempore uera fuerint inſtãtia : ſic futura, quorum conſequenti tempore uera erunt inſtantia,ea uera dicemus. nec ſi omne enunciatũ aut uerũ aut falſum eſt, ſequitur ilico eſſe cauſas immutabiles, easq; æternas, quæ prohibeant quidquã ſecus cadere, atq; caſurũ ſit. fortuitæ ſunt cauſæ,quæ efficiãt,ut uere dicãtur, quæ ita dicẽtur,ueniet Cato in ſenatũ;non incluſæ in rerum natura,atq; mundo.& tamen tã eſt immutabile uenturum,cum eſt uerum;quàm ueniſſe;nec ob eam cauſam fatũ, aut neceſſitas extimeſcenda eſt.etenim erit cõfiteri neceſſe,ſi hæc enunciatio,ueniet in Tuſculanũ

Hortenſius, uerũ non eſt: ſequitur, ut falſum ſit. quorum iſti neutrum uolũt: quod fieri non poteſt. nec nos impediet illa ignaua ratio, quæ dicitur: appellatur .n. quidã à philoſophis ἀργὸς λόγος: cui ſi pareamus, nihil eſt omnino, quod agamus in uita. ſic enim interrogãt: ſi fatum tibi eſt ex hoc morbo cõualeſcere; ſiue medicũ adhibueris, ſiue non, conualeſces. item, ſi fatum tibi eſt ex hoc morbo non conualeſcere; ſiue tu medicum adhibueris, ſiue non, non conualeſces. & alterutrũ fatũ eſt: medicum ergo adhibere nihil attinet. recte genus hoc interrogationis ignauum, atq; iners nominatum eſt, ꝙ eadẽ ratione omnis è uita tolletur actio. licet etiam immutare, ut fati nomen ne adiungas, & eandem tamẽ teneas ſententiã, hoc modo. ſi ex æternitate uerum hoc fuit, ex iſto morbo conualeſces; ſiue adhibueris medicũ, ſiue nõ, cõualeſces. itemq;, ſi ex æternitate hoc falſum fuit, ex iſto morbo nõ cõualeſces; ſiue adhibueris medicum, ſiue nõ adhibueris, nõ cõualeſces: deinde cætera. hæc ratio à Chryſippo reprehẽditur. quædã enim ſunt, inquit, in rebus ſimplicia, quædã copulata. ſimplex eſt, morietur eo die Socrates. huic, ſiue quid fecerit, ſiue nõ fecerit, finitus eſt moriendi dies. at ſi ita fatũ ſit, naſcetur Oedipus Laio, nõ poterit dici, ſiue fuerit Laius cum muliere, ſiue nõ fuerit: copulata enim res eſt, & cõfatalis: ſic enim appellat: quia ita fatũ ſit, & cõcubiturum cũ uxore Laium, & ex ea Oedipum procreaturum. ut ſi eſſet dictum, luctabitur Olympijs Milo; et referret aliquis, ergo, ſiue habuerit aduerſarium, ſiue non habuerit, luctabitur: erraret: eſt enim copulatum, luctabitur, quia ſine aduerſario nulla luctatio eſt. omnes

igitur iſtius generis captiones eodem modo refellũtur. ſiue tu adhibueris medicũ, ſiue non adhibueris, conualeſces: captioſum: tã enim eſt fatale medicũ adhibere, quàm cõualeſcere. hæc, ut dixi, confatalia ille appellat. Carneades hoc totũ genus non probabat, & nimis incõſiderate cõcludi hãc rationẽ putabat: itaque premebat alio modo, nec ullam adhibebat calumniam: cuius erat hæc cõcluſio. ſi omnia antecedẽtibus cauſis fiũt, omnia naturali colligatione cõſerte, contexteq; fiunt, quod ita eſt, omnia neceſſitas efficit. id ſi uerũ eſt, nihil eſt in noſtra poteſtate. eſt autẽ aliquid in noſtra poteſtate. ac ſi omnia fato fiunt, omnia cauſis antecedẽtibus fiũt. nõ igitur fato fiũt, quæcunq; fiũt. hæc arctius aſtringi ratio nõ poteſt. nã ſi quis uelit idem referre, atque ita dicere; ſi omne futurũ ex æternitate uerũ eſt, ut ita certe eueniat, quẽadmodum ſit futurum, omnia neceſſe eſt colligatione naturali cõſerte, cõtexteq; fieri: nihil dicat: multũ enim differt, utrum cauſa naturalis ex æternitate futura uera efficiat, an etiã ſine æternitate naturali, futura quæ ſint, ea uera eſſe poſſint intelligi. itaq; dicebat Carneades, ne Apollinẽ quidẽ futura poſſe dicere, niſi ea, quorũ cauſas natura ita cõtineret, ut ea fieri neceſſe eſſet. quid .n. ſpectãs deus ipſe diceret, Marcellũ eum, qui ter Conſul fuit, in mari eſſe periturum? erat quidem hoc uerũ ex æternitate, ſed cauſas id efficientes non habebat. ita ne præterita quidem ea, quorũ nulla ſigna tanquã ueſtigia extarẽt, Apollini nota eſſe cenſebat: quo minus futura: cauſis enim efficientibus quãq; rem cognitis, poſſe deniq; ſciri quid futurũ eſſet: ergo nec de Oedipo potuiſſe Apolli-

nem prædicere, nullis in rerũ natura cauſis propoſitis, cur ab eo patrem interfici neceſſe eſſet: nec quidquam eiuſmodi. quo circa ſi Stoicis, qui omnia fato fieri dicũt, cõſentaneũ eſt huiuſmodi oracula, cæteraq́;, quæ ad diuinationem pertinent, cõprobare; ijs autem, qui quæ futura ſunt, ea uera eſſe ex æternitate dicunt, non idem dicendum eſt: uide, ne non eadem ſit illorum cauſa, & Stoicorum: hi enim urgentur anguſtius, illorum ratio ſoluta, ac libera eſt, quòd ſi cõcedatur nihil poſſe eueni re niſi cauſa antecedente: quid proficiatur, ſi ea cauſa nõ ex æternis cauſis apta ducatur? cauſa autẽ ea eſt, quæ id efficit, cuius eſt cauſa, ut uulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. itaque nõ ſic cauſa intelligi debet, ut, quod cuiq; antecedat, id ei cauſa ſit, ſed quod cuiq; efficienter antecedat: nec, quòd in cápũ deſcenderim, id fuiſſe cauſæ, cur pila luderem: nec Hecubã cauſam interitus fuiſſe Troianis, quòd Alexãdrũ genuerit: nec Tyndareum Agamemnoni, quòd Clytemneſtram: hoc enim modo uiator quoq; bene ueſtitus cauſa craſſatori fuiſſe diceretur, cur ab eo ſpoliaretur. ex hoc genere illud eſt Ennij,

» *Vtinam ne in nemore Pelio ſecuribus*
» *Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes.*

licuit uel altius, utinã ne in Pelio nata ulla unquã eſſet arbor, etiã ſupra, utinã ne eſſet mõs ullus Pelius: ſimiliterq́; ſuperiora repetentem regredi infinite licet,

» *Ne ue inde nauis inchoandæ exordium*
» *Cepiſſet:*

quorſum hæc præterita? quia ſequitur illud,

» *Nam nunquam hera errans mea, domo efferret pedẽ*

Medea animo ægro, amore ſæuo ſaucia,
non ut eæ res cauſam afferrent amoris. intereſſe autẽ aiunt, utrum eiuſmodi quid ſit, ſine quo aliquid effici nõ poſſit; aut eiuſmodi, cum quo aliquid effici neceſſe ſit. nulla igitur earum cauſa eſt, quoniã nullã rem ſua ui efficit, cuius dicitur cauſa: nec id, ſine quo quippiam nõ fit, cauſa eſt; ſed id, quod cum acceſſit, id, cuius cauſa eſt, efficit neceſſorio: nõ dum enim ulcerato ſerpẽtis morſu Philocteta, quæ cauſa in rerum natura cõtinebatur, fore, ut is in inſula Lẽno linqueretur? poſt autem cauſa fuit propior, & cum exitu iunctior. ratio igitur euentus aperit cauſam: ſed ex æternitate uera fuit hæc enunciatio, relinquetur in inſula Lemno Philoctetes: nec hoc ex uero in falſum poterat conuerti: neceſſe eſt enim in rebus cõtrarijs duabus (cõtraria autem hoc loco ea dico, quorũ alterũ ait quid, alterum negat) ex his igitur neceſſe eſt inuito Epicuro alterum uerũ eſſe, alterum falſum: ut, ſauciabitur Philoctetes, omnibus ante ſeculis uerum fuit; non ſauciabitur, falſum. niſi forte uolumus Epicureorum opinionẽ ſequi, qui tales enũciationes nec ueras, nec falſas eſſe dicunt: aut, cũ id pudet, illud tamen dicunt, quod eſt impudentius, ueras eſſe ex cõtrarijs diſiunctiones; ſed quæ in his enunciata eſſent, eorum neutrum eſſe uerum. ò admirabilem licentiam, & miſerabilem inſcitiam diſſerendi. ſi enim aliquid in eloquendo nec uerum, nec falſum eſt, certe id uerum non eſt. quod autẽ uerum non eſt, qui poteſt non falſum eſſe? aut quod falſum non eſt, qui poteſt non uerum eſſe? tenebitur id, quod à Chryſippo defenditur. omnẽ enunciationẽ aut uerã, aut falſam eſſe, ratio ipſa

coget, & ex æternitate quædam uera eſſe, et ea nõ eſſe nexa cauſis æternis, & à fati neceſſitate eſſe libera. ac mihi quidem uidetur, cũ duæ ſententiæ fuiſſent ueterũ philoſophorum, una eorum, qui cenſerẽt omnia ita fato fieri, ut id fatum uim neceſſitatis afferret, in qua ſentẽtia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Ariſtoteles fuit; altera eorum, quibus uiderẽtur ſine ullo fato eſſe animorũ motus uoluntarij; Chryſippus tãquã arbiter honorarius mediũ ſe ferre uoluiſſe; ſed applicat ſe ad eos potius, qui neceſſitate motus animos liberatos uolunt. dũ autẽ uerbis utitur ſuis delabitur in eas difficultates, ut neceſſitatẽ fati confirmet inuitus. atque hoc, ſi placet, quale ſit uideamus, in aſſenſionibus, quas prima oratione tractaui: eas enim ueteres illi, quibus omnia fato fieri uidebantur, ui effici & neceſſitate dicebant: qui autẽ ab his diſſentiebãt, fato aſſenſiones liberabãt, negabantq́; fato aſſenſionibus adhibito, neceſſitatẽ ab his poſſe remoueri, ijq́; ita diſſerebãt. ſi omnia fato fiũt, omnia aũt antecedẽte cauſa: & ſi appetitus, illa etiã quæ appetitũ ſequuntur, ergo etiã aſſenſiones. at ſi cauſa appetitus nõ eſt ſita in nobis, ne ipſe quidẽ appetitus eſt in noſtra poteſtate. quod ſi ita eſt, ne illa quidẽ, quæ appetitu efficiũtur, ſita in nobis ſunt: non ſunt igitur neque aſſenſiones, neq́; actiones in noſtra poteſtate: ex quo efficitur, ut neque laudationes iuſtæ ſint, nec uituperationes; nec honores, nec ſupplicia. quod cũ uitioſum ſit, probabiliter cõcludi putãt, nõ omnia fato fieri, quæcũq́; fiãt. Chryſippus autẽ cũ & neceſſitatẽ improbare, & nihil uellet ſine præpoſitis cauſis euenire, cauſarũ genera diſtinguit, ut & neceſſitatẽ effugiat, & retineat

fatũ. cauſarũ enim, inquit, aliæ ſunt perfectæ, et principales, aliæ adiuuantes, & proximæ. quamobrem cum dicimus omnia fato fieri cauſis antecedentibus, nõ hoc intelligi uolumus, cauſis perfectis & principalibus, ſed cauſis antecedẽtibus adiuuãtibus, & proximis: itaque illi rationi, quã paulo ante concluſi, ſic occurrit; ſi omnia fato fiãt, ſequi illud quidẽ, ut omnia cauſis fiãt antepoſitis, uerũ nõ principalibus cauſis, & perfectis, ſed adiuuãtibus, et proximis. quæ ſi ipſæ non ſint in noſtra poteſtate, nõ ſequitur, ut ne appetitus quidẽ ſit in noſtra poteſtate: at hoc ſequeretur, ſi omnia perfectis & principalibus cauſis fieri diceremus, ut cũ hæc cauſæ nõ eſſent in noſtra poteſtate, ne ille quidẽ eſſet in noſtra poteſtate. quãobrẽ qui ita fatũ introducũt, ut neceſſitatẽ adiũgãt, in eos ualebit illa cõcluſio: qui autẽ cauſas antecedẽtes nõ dicẽt perfectas, neque principales, in eos nihil ualebit: quod enim dicãtur aſſenſiones fieri cauſis antepoſitis, id quale ſit, facile à ſe explicari putãt. nam quãquã aſſenſio nõ poſſit fieri niſi cõmota uiſo: tamen cũ id uiſum proximã cauſam habeat, nõ principalem; hãc habet rationẽ, ut Chryſippus uult, quã dudũ diximus, nõ ut illa quidem fieri poſſit nulla ui extrinſecus excitata, (neceſſe eſt enim aſſenſionẽ uiſo cõmoueri) ſed reuertitur ad Cylindrũ, & turbinẽ ſuum, quæ moueri incipere, niſi pulſa, nõ poſſunt: id autẽ cũ accidit, ſuapte natura, quod ſupereſt, & Cylindrũ uolui, & uerſari turbinẽ putat. ut igitur, inquit, qui protruſit Cylindrũ, dedit ei principiũ motionis, uolubilitatẽ autẽ nõ dedit: ſic uiſum obiectũ imprimet illud quidẽ, & quaſi ſignabit in animo ſuã ſpeciẽ, ſed aſſenſio noſtra erit in

poteſtate, eaq; , quẽadmodũ in Cylindro dictũ eſt , extrinſecus pulſa, quod reliquũ eſt, ſuapte ui , & natura mouebitur. quòd ſi aliqua res efficeretur ſine cauſa antecedente, falſum eſſet omnia fato fieri : ſin omnibus, quæcunq; fiũt, ueriſimile eſt cauſam antecedere : quid afferri poterit, cur nõ omnia fato fieri fatẽdũ ſit? modo intelligatur quæ ſit cauſarũ diſtinctio, ac diſſimilitudo. hæc cũ ita ſint à Chryſippo explicata ; ſi illi, qui negãt aſſenſiones fato fieri, fateantur tamen eas nõ ſine uiſo antecedente fieri, alia ratio eſt : ſed ſi cõcedunt anteire uiſa, nec tamẽ fato fieri aſſenſiones, quòd proxima illa, & cõtinens cauſa nõ moueat aſſenſionẽ; uide, ne idem dicãt: neque enim Chryſippus cõcedens aſſenſionis proximã & continẽtem cauſam eſſe in uiſo poſitã, neque eã cauſam ad aſſentiendũ neceſſariã eſſe, cõcedet, ut, ſi omnia fato fiãt, omnia fiãt cauſis antecedẽtibus, & neceſſarijs: itemq; illi, qui ab hoc diſſentiũt, cõfitentes nõ fieri aſſenſiones ſine præcurſione uiſorũ, dicẽt, ſi omnia fato fierẽt eiuſmodi, ut nihil fieret niſi progreſſione cauſæ, cõfitendũ eſſe fato fieri omnia. ex quo facile intellectu eſt, cũ utriq; patefacta, atq; explicata ſentẽtia ſua, ad eũdẽ exitũ ueniãt, uerbis eos, nõ re diſſidere. omninoq; cũ hæc ſit diſtinctio, ut quibuſdã in rebus uere dici poſſit, cũ hæ cauſæ antegreſſæ ſint, non eſſe in noſtra poteſtate, quin illa eueniãt, quorũ cauſæ fuerint, qbuſdã autẽ in rebus, cauſis antegreſſis, in noſtra tamẽ eſſe poteſtate, ut illud aliter eueniat: hãc diſtinctionẽ utriq; approbãt: ſed alteri cẽſent, quibus in rebus cũ cauſæ anteceſſerint ita, ut non ſit in noſtra poteſtate, ut aliter illa eueniãt, illas fato fieri; quæ autem in noſtra poteſtate

ſint,ab his fatũ abeſſe.hoc modo hãc cauſam diſceptari oportet,nõ ab atomis errãtibus,& de uia declinãtib. præſidiũ petere. declinat,inquit, atomus . primũ cur? aliã enim quãdã uim motus habebunt à Democrito impulſionis,quã plagã ille appellat;à te Epicure grauitatis et põderis . quæ ergo noua cauſa in natura eſt, quæ declinet atomũ?aut nũ ſortiũtur inter ſe,quæ declinet, quæ nõ? aut cur minimo declinet interuallo, maiore nõ? aut cur declinẽt uno minimo,nõ declinẽt duobus, aut tribus? oportare hoc quidẽ eſt,nõ diſputare,nã neq; extrinſecus impulſam atomũ loco moueri,& declinare dicis: neque in illo inani , per quod feratur atomus, quidquã fuiſſe cauſæ,cur ea nõ è regione ferretur: nec in ipſa atomo mutationis aliquid factũ eſt,quãobrẽ naturalẽ ſui põderis motũ nõ teneret.ita cũ attuliſſet nullã cauſam,quæ iſtã declinationem efficeret; tamẽ aliquid ſibi dicere uidetur;cũ id dicat,quod omniũ mentes aſpernentur,ac reſpuant nec uero quiſquã magis confirmare mihi uidetur non modo fatũ,uerum etiam neceſſitatem,& uim omnium rerũ, ſuſtuliſſeq; motus animi uolũtarios,quã hic,qui aliter obſiſtere fato fatetur ſe nõ potuiſſe, niſi ad has cõmẽtitias declinationes cõfugiſſet.nã,ut eſſent atomi,quas quidẽ eſſe mihi probari nullo modo poteſt:tamẽ declinationes iſtæ nũquã explicarẽtur. nã ſi atomis,ut grauitate ferantur,tributũ eſt neceſſitate naturæ, ꝙ omne pondus nulla re impediente moueatur & feratur neceſſe eſt: illud quoque neceſſe eſt,declinare quibuſdam atomis,uel, ſi uolunt, omnibus naturaliter.

Multa deſunt.

M. T. CICERONIS DE LEGIBVS LIBER PRIMVS.

ATTICVS.

LVcus quidem ille, & hæc Arpinatū quercus agnoſcitur, ſæpe à me lectus in Mario. ſi manet illa quercus, hæc eſt profecto: etenim eſt ſanè uetus. QVINTVS. Manet uero Attice noſter, & ſemper manebit: ſata eſt.n.ingenio: nullius autem agricolæ cultu ſtirps tam diuturna, quàm poetæ uerſu ſeminari poteſt. Att. Quo tandem modo Quinte? aut quale eſt iſtuc, quod poetæ ſerūt? mihi enim uideris fratrem laudādo ſuffragari tibi. Q. Sit ita ſanè. ueruntamen, dū latinæ loquentur literæ, quercus huic loco non deerit, quæ Mariana dicatur, eáq;, ut ait Scæuola, de fratris mei Mario Caneſcet ſeclis innumerabilibus. niſi forte Athenæ tuæ ſempiternā in arce oleā tenere potuerūt: aut, quòd Homericus Vlyxes Deli ſe procerā & teneram palmā uidiſſe dixit, hodie monſtrāt eādem: multaq; alia multis locis diutius cōmemoratione manent, quàm natura ſtare potuerunt. quare glandifera illa quercus, ex qua olim euolauit.

Nuncia fulua Iouis, miranda uiſa figura,

nunc ſit hæc: ſed cum eā tempeſtas uetuſtas'ue cōſumpſerit, tamen erit his in locis, quam Marianā quercum uocent. Att. Nō dubito id quidem: ſed hoc iam nō ex

teris delectantur, ſed etiam patriæ debere hoc munus, ut ea, quæ ſalua per te eſt, per te eundem ſit ornata: abeſt enim hiſtoria literis noſtris, ut & ipſe intelligo, et ex te perſæpe audio: potes autem tu profecto ſatisfacere in ea, quippe cum ſit opus, ut tibi quidem uideri ſolet, unum hoc oratorium maxime. quamobrem aggredere quæſumus, & ſume ad hanc rem tempus, quæ eſt à noſtris hominibus adhuc aut ignorata, aut relicta. nam poſt annales Pōtificum maximorum, quibus nihil poteſt eſſe iucundius; ſi aut ad Fabium, aut ad eum, qui tibi ſemper in ore eſt, Catonem, aut ad Piſonem, aut ad Fannium, aut ad Vennonium uenias; quanquã ex his alius alio plus habet uirium, tamẽ quid tam exile, quàm iſti omnes? Fannij autem ætate cōiunctus Antipater paulo inflauit uehementius, habuitq; uires agreſtes ille quidem, atque horridas, ſine nitore, ac palæſtra, ſed tamen admonere reliquos potuit, ut accuratius ſcriberent. ecce autem ſucceſſere huic bello Clodius, Aſilo, nihil ad Celium, ſed potius ad antiquorum languorem, atque inſcitiam. nam quid Accium memorem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamẽ ex illa erudita Græcorum copia, ſed ex librariolis latinis: in orationibus autem multus & ineptus, ad ſummam impudentiam. Siſenna eius amicus omnes adhuc noſtros ſcriptores, niſi qui forte non dum ediderunt, de quibus exiſtimare nō poſſumus, facile ſuperauit is tamen neq; orator in numero ueſtro unquã eſt habitus, & in hiſtoria puerile quiddam conſectatur: ut unum Clitarchum, neque præterea quenquã, de Græcis legiſſe uideatur, eum tamẽ uelle duntaxat imitari: quem ſi

aſſequi poſſet, aliquantũ ab optimo tamen abeſſet. quare tuũ eſt munus, hoc à te expectatur: niſi quid Quinto uidetur ſecus. Q. Mihi uero nihil: & ſæpe de iſto collocuti ſumus: ſed eſt quædam inter nos parua diſſenſio. Att. Quæ tandem? Q. A' quibus temporibus ſcribendi capiatur exordium: ego enim ab ultimis cenſeo, quoniã illa ſic ſcripta ſunt, ut ne legãtur quidem: ipſe autem æqualem ætatis ſuæ memoriã depoſcit, ut ea cõplectatur, quibus ipſe interfuit. Att. Ego uero huic potius aſſentior: ſunt enim maximæ res in hac memoria, atq; ætate noſtra: tum autem hominis amiciſſimi Cn. Pompeij laudes illuſtrabit: incurret etiam in illum memorabilem annũ ſuum: quem ab iſto malo prædicari, quàm, ut aiunt, de Remo, et Romulo. M. Intelligo equidem à me iſtum laborem iandiu poſtulari Attice: quẽ non recuſarem, ſi mihi ullum tribueretur uacuũ tempus & liberum: neque enim occupata opera, neque impedito animo, res tanta ſuſcipi poteſt: utrũque opus eſt, & cura uacare, & negotio. Att. Quid? ad cætera, quæ ſcripſiſti plura, quàm quiſquam è noſtris, quod tibi tandem tempus uacuum fuit conceſſum? M. Subſiciua quædam tempora incurrunt: quæ ego perire non patior: ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accommodentur, quæ ſcribimus. hiſtoria uero nec inſtitui poteſt, niſi præparato otio; nec exiguo tempore abſolui: & ego animi pendere ſoleo, cum ſemel qui orſus traducor aliò: neque tam facile interrupta contexto, quàm abſoluo inſtituta. Att. Legationem aliquam nimirum oratio iſta poſtulat, aut eiuſmodi quampiam ceſſationem liberã,

atque otioſam. M. Ego uero ætatis potius uacationi confidebam, cum præſertim non recuſarem, quo mi=
nus more patrio ſedens in ſolio conſulentibus reſponde
rem, ſenectutisq́; nõ inertis grato atq; honeſto funge=
rer munere: ſic enim mihi liceret & iſti rei, quam deſi
deras, et multis uberioribus atq; maioribus operæ, quã
tum uellem, dare. Att. Atqui uereor, ne iſtam cauſam
nemo noſcat: tibiq́; ſemper dicendum ſit, & eo magis,
quòd te ipſe mutaſti, et aliud dicendi genus inſtituiſti:
ut quemadmodũ Roſcius familiaris tuus in ſenectute
numeros in cantu cæciderat, ipſasq́; tardiores fecerat
tibias, ſic tu à contentionibus, quibus ſummis uti ſole=
bas, quotidie relaxes aliquid, ut iam oratio tua non
multum à philoſophorum lenitate abſit. quod ſuſtine=
re cum uel ſumma ſenectus poſſe uideatur, nullam ti=
bi à cauſis uacationem uideo dari. Q. At mehercule
ego arbitrabar poſſe id populo noſtro probari, ſi te ad
ius reſpondendum dediſſes. quamobrem, cum placebit,
tibi experiendum cenſeo. M. Id, ſi quidem Quinte
nullum eſſet in experiendo periculum: ſed uereor, ne,
dum minuere uelim laborem, augeam, atque ad illam
cauſarum operam, ad quam ego nunquam niſi pa=
ratus, & meditatus accedo, adiungatur hæc iuris in=
terpretatio, quæ non tam mihi moleſta ſit propter la=
borem, quàm quòd dicendi cogitationem auferat, ſi=
ne qua ad nullã maiorem unquam cauſam ſum auſus
accedere. Att. Quin igitur iſta ipſa explicas nobis his
ſubſiciuis, ut ais, temporibus, & conſcribis de iure ciui=
li ſubtilius, quàm cæteri. nam à primo tempore ætatis
iuri ſtudere te memini, cum ipſe etiam ad Scæuolam

uentitarem: neque unquã mihi uiſus es ita te ad dicendum dediſſe, ut ius ciuile contemneres. M. *In longum ſermonem me uocas* Attice: *quem tamen, niſi* Quintus *aliud quid nos agere mauult, ſuſcipiam: et, quoniã uacui ſumus, dicam.* Q. *Ego uero libenter audierim: quid enim agam potius? aut in quo melius hunc cõſumam diem?* M. *Quin igitur ad illa ſpatia noſtra, ſedesq; pergimus? ubi, cum ſatis erit deambulatum, requieſcemus: nec profecto nobis delectatio deerit, aliud ex alio quærentibus.* Att. *Nos uero, & hac quidẽ, adire ſi placet per ripam et umbram. ſed iam ordire explicare quæſo, de iure ciuili quid ſentias.* M. *Ego memini ſummos fuiſſe in ciuitate noſtra uiros, qui id interpretari populo, & reſpõſitare ſoliti ſint; ſed eos magna profeſſos, in paruis eſſe uerſatos. quid enim eſt tãtum, quantum ius ciuitatis? quid autem tam exiguum, quàm eſt munus hoc eorum, qui conſuluntur? quàm eſt populo neceſſarium? nec uero eos, qui ei muneri præfuerunt, uniuerſi iuris expertes fuiſſe exiſtimo, ſed hoc, ciuile quod uocant, eatenus exercuerunt, quoad populo præſtare uoluerunt. id autem incognitum eſt, minusq; in uſu neceſſariũ. quãobrem quò me uocas? aut quid hortaris, ut libellos conficiam de ſtillicidiorum, ac de parietum iure? aut ut ſtipulationum, & iudiciorũ formulas componam? quæ & conſcripta ſunt à multis diligenter, & ſunt humiliora, quàm illa, quæ à uobis expectari puto.* Att. *Atqui, ſi quæres ego quid expectem; quoniam ſcriptum eſt à te de optimo* Reip. *ſtatu, conſequens eſſe uidetur, ut ſcribas tu idem de legibus: ſic enim feciſſe uideo* Platonem *illum tuũ, quem*

tu admiraris,quem omnibus anteponis,quem maxime diligis. M.Vis *ne igitur,ut ille* Crete *cum* Clinia,*&* *cũ* Lacedæmonio Megillo , *æſtiuo, quemadmodum deſcribit,die, in cupreſſetis* Gnoſiorum , *& ſpatijs ſilueſtribus,crebro inſiſtens,interdum acquieſcens, de inſtitutis rerumpublicarum , ac de optimis legibus diſputat ; ſic nos inter has proceriſſimas populos,in uiridi opacaq́; ripa inambulantes,tum autem reſidentes, quæramus ijſdem de rebus aliquid uberius,quàm forenſis uſus deſiderat ?* Att. Ego *uero iſta audire cupio.* M. Quid *ait* Quintus? Q.*Nulla de re magis.*M.Et *recte quidem: nam ſic habetote,nullo in genere diſputandi magis honeſta patefieri,quid ſit homini natura tributum, quã tam uim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi,efficiendiq́; cauſa nati, & in lucem editi ſumus,quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos: his enim explicatis, fons legum, & iuris inueniri poteſt.* Att. Non *ergo à prætoris edicto,ut plerique nunc,neque à* X I I *tabulis, ut ſuperiores, ſed penitus ex intima philoſophia hauriendam iuris diſciplinam putas.* M. Non *enim id quærimus hoc ſermone* Pomponi, *quemadmodũ caueamus in iure,aut quid de quaq; conſultatione reſpõdeamus.ſit iſta res magna, ſicut eſt : quæ quondam à multis claris uiris, nunc ab uno ſumma auctoritate.et ſcientia ſuſtinetur.ſed noris iſta . complectenda in hac diſputatione tota cauſa uniuerſi iuris eſt, ac legum,ut hoc,ciuile quod dicimus,in paruum quendã, & anguſtum locum concludatur naturæ:natura enim iuris nobis explicanda eſt, eaq́; ab hominis repetenda natura :*

conſiderandæ leges, quibus ciuitates regi debeant: tum hæc tractanda, quæ compoſita ſunt, & deſcripta, iura, & iuſſa populorum, in quibus ne noſtri quidem populi latebunt, quæ uocantur iura ciuilia. Q. Alte uero, &, ut oportet, à capite frater repetis quod quærimus: & qui aliter ius ciuile tradunt, nõ tam iuſtitiæ, quàm litigandi tradunt uias. M. Non eſt ita Quinte: ac potius ignoratio iuris litigioſa eſt, quàm ſcientia. ſed hæc poſterius. nunc iuris principia uideamus. Igitur doctiſſimis uiris proficiſci placuit à lege: haud ſcio an recte, ſi modo, ut ijdem definiũt, lex eſt ratio ſumma inſita in natura, quæ iubet ea, quæ facienda ſunt, prohibetq́; contraria. eadem ratio cum eſt in hominis mente cõfirmata, & confecta, lex eſt. itaque arbitrantur prudentiam eſſe legem, cuius ea uis ſit, ut recte facere iubeat, uetet delinquere: eamq́; rem illi græco putant nomine à ſuum cuique tribuendo appellatã, ego noſtro à legendo: nam ut illi æquitatis, ſic nos delectus uim in lege ponimus; & proprium tamen utrunque legis eſt. quod ſi ita recte dicitur, ut mihi quidem plerunque uideri ſolet: à lege ducendum eſt iuris exordium: ea eſt enim naturæ uis, ea mẽs ratioq́; prudẽtis, ea iuris atque iniuriæ regula. ſed quoniam in populari ratione omnis noſtra uerſatur oratio, populariter interdum loqui neceſſe erit, & appellare eam legem, quæ ſcripto ſancit quod uult, aut iubendo, aut uetando, ut uulgus appellat. conſtituendi uero iuris ab illa ſumma lege capiamus exordium, quæ ſeculis cõpluribus ante nata eſt, quàm ſcripta lex ulla, aut quàm omnino ciuitas conſtituta. Q. Commodius uero, & ad rationem inſtituti

ſermonis ſapientius. M. Vis ne ergo, ipſius iuris ortum à fonte repetamus? quo inuento, non erit dubiũ, quò ſint hæc referenda, quæ quærimus. Q. Ego uero ita faciendum eſſe cenſeo. Att. Me quoque adſcribito fratris ſententiæ. M. Quoniam igitur eius Reip. quam optimam eſſe docuit in illis ſex libris Scipio, tenẽdus eſt nobis, & ſeruandus ſtatus, omneſq; leges accommodandæ ad illud ciuitatis genus, ſerendi etiã mores, nec ſcriptis omnia ſancienda: repetam ſtirpem iuris à natura; qua duce eſt nobis omnis diſputatio explicanda. Att. Rectiſſime: & quidem iſta duce errari nullo pacto poteſt. M. Das ne igitur hoc nobis Pomponi, (nã Quinti noui ſententiam) deorum immortaliũ natura, ratione, poteſtate, mente, numine, ſiue quod eſt aliud uerbũ, quo planius ſignificem quod uolo, naturã omnẽ regi? nam ſi hoc non probas, à deo nobis cauſa ordienda eſt potiſſimum. Att. Do ſanè, ſi poſtulas: etenim propter hunc concentum auium, ſtrepitumq; fluminum, non uereor, condiſcipulorum ne quis exaudiat. M. Atqui cauendum eſt: ſolent enim, id quod uirorum bonorum eſt, admodum iraſci: nec uero ferent, ſi audierint te primum caput libri optimi prodidiſſe: in quo ſcripſit nihil curare deum nec ſui, nec alieni. Att. Perge quæſo: nam id, quod tibi conceſſi, quorſum pertineat expecto. M. Non faciam longius: huc enim pertinet: Animal hoc prouidum, ſagax, multiplex, acutũ, memor, plenũ rationis, & conſilij, quem uocamus hominem, præclara quadã conditione generatũ eſſe à ſupremo deo: ſolum eſt enim ex tot animãtium generibus, atque naturis particeps rationis et cogitatio

nis,cum cætera ſint omnia expertia. quid eſt autẽ non dicam in homine,ſed in omni cœlo,atq; terra, ratione diuinius?quæ cum adoleuit , atq; perfecta eſt,nominatur rite ſapientia. eſt igitur, quoniam nihil eſt ratione melius , eáq; & in homine & in deo , prima homini cum deo rationis ſocietas. inter quos autem ratio,inter eoſdem etiam recta ratio cõmunis eſt.quæ cum ſit lex, lege quoq; conſociati homines cũ dijs putandi ſumus. inter quos porrò eſt communio legis, inter eos communio iuris eſt. quibus autem hæc ſunt inter eos communia,& ciuitatis eiuſdem habendi ſunt. ſi uero ijſdẽ imperijs & poteſtatibus parent,multo etiam magis parẽt huic cœleſti deſcriptioni,mentiq; diuinæ, & præpotẽti deo:unde etiam uniuerſus hic mundus una ciuitas cõmunis deorum atq; hominũ exiſtimanda : & quod in ciuitatibus ratione quadam,de qua dicetur idoneo loco,agnationibus familiarũ diſtinguuntur ſtatus, id in rerum natura tanto eſt magnificentius,tantoq; præclarius,ut homines deorum agnatione & gente teneantur.nã cum de natura omni quæritur,diſputari ſolent nimirũ iſta;perpetuis curſibus, conuerſionibus cœleſtibus extitiſſe quandam materiam ſerẽdi generis humani,quod ſparſum in terras,atq; ſatum, diuino auctum ſit animorum munere. nam quòd aliquibus cohærent homines,è mortali genere ſumpſerunt quæ fragilia eſſent & caduca:animũ eſſe ingeneratum à deo; ex quo uere uel agnatio nobis cum cœleſtibus , uel genus , uel ſtirps appellari poteſt : itaq; ex tot generibus nullũ eſt animal præter hominẽ , quod habeat notitiã aliquam dei:de ipſis quidem hominibus nulla gens eſt neq; tam

immanſueta,neq; tam fera, quæ non, etiam ſi ignoret qualem habere deum deceat,tamen habēdum ſciat.ex quo efficitur illud,ut is agnoſcat deū, qui, unde ortus ſit,quaſi recordetur ac noſcat. iam uero uirtus eadem in homine ac deo eſt, neq; ullo alio ingenio præterea, eſt autē uirtus nihil aliud,quàm in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura.eſt igitur homini cum deo ſimilitudo. quod cum ita ſit, quæ tandem poteſt eſſe propior certior ue cognatio? itaq; ad hominū cōmoditates, & uſus tantam rerum ubertatem natura largita eſt,ut ea,quæ gignuntur,donata conſulto nobis,nō fortuito nata uideantur; nec ſolum ea, quæ frugibus atque bacis terræ fœtu profundūtur; ſed etiam pecudes, quod perſpicuum ſit, partim eſſe ad uſum hominum,partim ad fructum,partim ad ueſcendum procreatas.artes uero innumerabiles repertæ ſunt docente natura.quam imitata ratio,res ad uitā neceſſarias ſolerter conſecuta eſt.ipſum autem hominem eadem natura non ſolum celeritate mētis ornauit,ſed etiam ſenſus tanquam ſatellites attribuit ac nūcios; & rerum plurimarum obſcuras & neceſſarias intelligentias enudauit,quaſi fundamenta quædam ſcientiæ;figuramq́; corporis habilem,et aptam ingenio humano dedit:nam cum cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolum hominem erexit, ad cœliq; quaſi cognationis domiciliiq́; priſtini conſpectum excitauit:tum ſpeciem ita formauit oris,ut in ea penitus reconditos mores effingeret.nā et oculi nimis arguti,quemadmodum animo affecti ſimus,loquuntur: & is,qui appellatur uultus,qui nullo in animāte eſſe præter hominem poteſt,indicat mores:

cuius uim Græci norunt, nomen omnino nõ habent. omitto opportunitates, habilitatesq; reliqui corporis, moderationem uocis, orationis uim, quæ cõciliatrix eſt humanæ maxime ſocietatis. neq; enim omnia ſunt huius diſputationis, ac temporis: & hũc locũ ſatis, ut mihi uidetur, in ijs libris, quos legiſtis, expreſſit Scipio. nũc, quoniam hominem, quod principium reliquarum rerũ eſſe uoluit, generauit & ornauit deus, perſpicuũ ſit illud, ne omnia differantur, ipſam per ſe naturã longius progredi; quæ etiam nullo docente profecta ab ijs, quorũ ex prima et inchoata intelligentia genera cognouit, cõfirmat ipſa per ſe rationem & perficit. Att. Dij immortales, quam tu longe iuris principia repetis, atque ita, ut ego non modo ad illa non properem, quæ expectabã à te de iure ciuili, ſed facile patiar te hũc diem uel totum in iſto ſermone cõſumere: ſunt enim hæc maiora, quæ aliorum cauſa fortaſſe complecteris, quàm ipſa illa quorum hæc cauſa præparantur. M. Sunt hæc quidem magna, quæ nũc breuiter attingũtur: ſed omniũ, quæ in hominum doctorũ diſputatione uerſantur, nihil eſt profecto præſtabilius, quàm planè intelligi nos ad iuſtitiam eſſe natos, neque opinione, ſed natura cõſtitutum eſſe ius. id iam patebit, ſi hominum inter ipſos ſocietatem, coniunctionemq; perſpexeris. nihil eſt enim unum uni tam ſimile, tam par, quàm omnes inter noſmet ipſos ſumus. quòd ſi deprauatio conſuetudinum, ſi opinionum uanitas nõ imbecillitatem animorũ torqueret, & flecteret quocũque cœpiſſet: ſui nemo ipſe tã ſimilis eſſet, q̃ omnes ſunt omniũ. itaq; quæcũq; eſt hominis diffinitio, una in omnes ualet. quod argumẽti ſatis

eſt,nullam diſſimilitudinẽ eſſe in genere. quæ ſi eſſet, non una omnes diffinitio contineret.etenim ratio,qua una præſtamus beluis,per quam coniectura ualemus, argumẽtamur,refellimus,diſſerimus,conficimus aliqd, concludimus,certe eſt communis,doctrina differens,di ſcendi quidem facultate par.nam & ſenſibus eadẽ omnia comprehenduntur: & ea,quæ mouent ſenſus,iti dem mouent omnium : quæq; in animis imprimũtur, de quibus ante dixi,inchoatæ intelligentiæ,ſimiliter in omnibus imprimũtur:interpresq; eſt mentis oratio,uer bis diſcrepans,ſententijs congruens . nec eſt quiſquam gentis ullius,qui ducem naturam nactus ad uirtutem peruenire non poſſit.nec ſolum in rectis, ſed etiam in prauis actibus inſignis eſt humani generis ſimilitudo. nã & uoluptate capiũtur omnes:quæ etſi eſt illecebra turpitudinis,tamen habet quiddã naturalis boni: leni tatis eſt enim,& ſuauitatis:id enim, ut ſuauitate dele ctans, ſic ab errore mentis tanquam ſalutare aliquid aſciſcitur.ſimiliq; inſcitia mors fugitur,quaſi diſſolu= tio naturæ:uita expetitur,quia nos in quo nati ſumus continet:dolor in maximis malis ducitur, cũ ſua aſpe= ritate,tum ꝙ naturæ interitus uidetur ſequi . propter quam honeſtatis,et gloriæ ſimilitudinem beati, qui ho norati ſunt,uidentur;miſeri autem,qui inglorij. mole ſtiæ,lætitiæ,cupiditates, timores ſimiliter omnium mẽ tes peruagantur:nec,ſi opiniones aliæ ſunt apud alios, iccirco,qui canem & felem ut deos colunt,non eadem ſuperſtitione, qua cæteræ gentes , conflictantur . quæ autem natio non comitatem , non benignitatem, non gratum animum, & beneficij memorem diligit ? quæ

ſuperbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos nō aſpernatur, non odit? quibus ex rebus cū omne genus hominum ſociatum inter ſe eſſe intelligatur, illud extremum eſt, ꝙ recte uiuendi ratio meliores efficit. quæ ſi approbatis, pergam ad reliqua: ſin quid requiritis, id explicemus prius. Att. *Nos uero nihil; ut pro utroque reſpondeam.* M. *Sequitur igitur, ad participandum alium alio, cōmunicandumq́; inter omnes, iuſtos natura eſſe factos: (atq; hoc in omni diſputatione ſic intelligi uolo, quod dicam naturam eſſe) tantam autem eſſe corruptelā malæ conſuetudinis, ut ab ea tanquā igniculi extinguātur à natura dati, exorianturq́; et confirmētur uitia contraria. quòd ſi, quo modo eſt natura, ſic iudicio homines humani, ut ait poeta, nihil à ſe alienū putarent, coleretur ius æque ab omnibus: quibus enim ratio natura data eſt, iiſdem etiā recta ratio data eſt: ergo & lex, quæ eſt recta ratio in iubendo, & uetando: ſi lex, ius quoq;. at omnibus ratio: ius igitur datum eſt omnibus: recteq́; Socrates execrari eum ſolebat, qui primus utilitatē à natura ſeiunxiſſet: id enim querebatur caput eſſe exitiorum omniū: unde enim illa Pythagorea uox,* τὰ τῶν φίλων κοινὰ, καὶ φιλίαν ἰσότητα. *ex quo perſpicitur, cum hanc beneuolentiam tam late longeq́; diffuſam uir ſapiens in aliquem pari uirtute præditum contulerit, tum illud effici, quod quibuſdā incredibile uideatur, ſit autem neceſſarium, ut nihilo ſeſe plus, quàm alterum diligat. quid enim eſt, quod afferat, cum ſint cuncta paria? quòd ſi intereſſe quippiā tantulum modo potuerit, iam amicitiæ nomen occiderit: cuius eſt ea uis, ut, ſimul atque ſibi aliquid, quàm*

alteri maluerit, nulla ſit. quæ præmuniuntur omnia reliquo ſermoni, diſputationiſq; noſtræ, quo facilius, ius in natura eſſe poſitum, intelligi poſſit. de quo cum perpauca dixero, tum ad ius ciuile ueniam, ex quo hæc omnis nata eſt oratio. Q. Tu uero iã perpauca ſcilicet: ex ijs enim, quæ dixiſti, Attice * uidetur, mihi quidem certe, ex natura ortũ eſſe ius. Att. An mihi aliter uideri poſſit, cum hæc iam perfecta ſint? primum quaſi muneribus deorum nos eſſe inſtructos, & ornatos: ſecundo autẽ loco, unam eſſe hominum inter ipſos uiuẽdi parem, communemq́; rationem: deinde omnes inter ſe naturali quadam indulgentia, et beneuolentia, tum etiam ſocietate iuris contineri. quæ cũ uera eſſe recte, ut arbitror, conceſſerimus, qui iam licet nobis à natura leges & iura ſeiungere? M. Recte dicis: et res ſic ſe habet. uerum philoſophorum more, non ueterum quidem illorum, ſed eorum, qui quaſi officinas inſtruxerunt ſapientiæ, quæ fuſe olim diſputabantur, ac libere, ea nunc articulatim diſtincteq; dicũtur: nec enim ſatiſfieri conſent huic loco, qui nunc eſt in manibus, niſi ſeparatim hoc ipſum, naturæ eſſe ius, diſputarint. Att. Et ſcilicet tua libertas diſſerendi amiſſa eſt; aut tu is es, qui in diſputando non tuum iudicium ſequare, ſed auctoritati aliorum pareas. M. Non ſemper Tite: ſed, iter huius ſermonis quod ſit, uides: ad Reip. firmandas, & ſtabiliendas uires, ſanandos populos omnis noſtra pergit oratio. quocirca uereor committere, ut non bene prouiſa, & diligenter explorata principia ponantur, nec tamen ut omnibus probentur, (nã id fieri non poteſt) ſed ut ijs, qui omnia recta, atque ho=

*neſta per ſe expetenda duxerunt, et aut nihil omnino in bonis numerãdum, niſi quod per ſe ipſum laudabile eſſet, aut certe nullum habẽdum magnum bonum, niſi quod uere laudari ſua ſponte poſſet. his omnibus, ſiue in Academia uetere cum Speuſippo, Xenocrate, Polemone manſerunt, ſiue Ariſtotelem, & Theophraſtũ, cum illis re congruentes, genere docendi paulum differentes, ſecuti ſunt, ſiue, ut Zenoni uiſum eſt, rebus non commutatis immutauerunt uocabula, ſiue etiam Ariſtonis difficilem, atque arduam, ſed iam tamen fractã, & conuictam ſectam ſecuti ſunt, ut uirtutibus exceptis, atque uitijs, cætera in ſumma æqualitate ponerent, his omnibus hæc, quæ dixi, probantur. ſibi autem indulgentes, & corpori deſeruientes, atque omnia, quæ ſequantur in uita, quæq; fugiant, uoluptatibus, & doloribus ponderantes, etiã ſi uera dicunt, nihil. n. opus eſt hoc loco litibus, in hortulis ſuis iubeamus dicere, atque etiam ab omni ſocietate Reip. cuius partem nec norunt ullam, nec unquam noſſe uoluerunt, paulisper faceſſant rogemus. perturbatricem autem harũ omnium rerum Academiam hanc ab Arceſila, & Carneade recentẽ exoremus, ut ſileat. nam ſi inuaſerit in hæc, quæ ſatis ſcite nobis inſtructa & compoſita uidentur, nimias edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, ſubmouere non audeo. * nam & in ijs ſine illius ſuffimentis expiati ſumus. at uero ſcelerũ in homines, atq; impietatũ nulla expiatio eſt. itaque pœnas luunt non tam iudicijs, quæ quondam nuſquam erãt, hodie multifariam nulla ſunt, ut ſint tamen, perſæpe falſa ſunt; ut eos agitent, inſectenturq; furiæ, non ar=*

dentibus tædis, ſicut in fabulis, ſed angore conſciẽtiæ, fraudiſq; cruciatu. quòd ſi homines ab iniuria pœna, non natura arcere deberet, quænã ſolicitudo uexaret impios, ſublato ſuppliciorum metu? quorum tamen nemo tam audax unquã fuit, quin aut abnuerit à ſe cõmiſſum eſſe facinus, aut iuſti ſui doloris cauſam aliquã fingeret, defenſionemq; facinoris à natura iure aliquo quæreret. quæ ſi appellare audent impij, quo tandẽ ſtudio colentur à bonis? q, ſi pœna, ſi metus ſupplicij, nõ ipſa turpitudo, deterret ab iniurioſa, facinoroſaq; uita: nemo eſt iniuſtus, at incauti potius habendi ſunt improbi. tum autẽ qui nõ ipſo honeſto mouemur, ut boni uiri ſimus, ſed utilitate aliqua atque fructu, callidi ſumus, nõ boni. nã quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet niſi teſtem, uel iudicem? quid in deſerto loco, nactus quem multo auro ſpoliare poſſit imbecillum, atq; ſolum? noſter quidem hic natura iuſtus uir ac bonus etiam colloquetur, iuuabit, in uiam deducet. is uero, qui nihil alterius cauſa facit, & metitur ſuis cõmodis omnia, uidetis credo quid ſit acturus. q ſi negabit ſe illi uitam erepturum, & aurũ ablaturum, nũquã ob eam cauſam negabit, quòd id natura turpe iudicet, ſed quòd metuat ne emanet, id eſt ne malum habeat, ò rem dignam, in qua non modo docti, uerum etiam agreſtes erubeſcãt. iã uero ſtultiſſimũ illud, exiſtimare omnia iuſta eſſe, quæ ſcita ſint in populorũ inſtitutis, aut legibus. etiã ne, ſi quæ ſint tyrãnorũ leges? ſi triginta illi Athenis leges imponere uoluiſſent, aut ſi omnes Atheniẽſis delectarẽtur tyrãnicis legibus, nũ icirco hæ leges iuſtæ haberẽtur? nihilo credo magis illa,

quam interrex noſter tulit, ut Dictator, quem uellet ci uium, indicta cauſa impune poſſet occidere: eſt enim unum ius, quo deuincta eſt hominum ſocietas, et quod lex conſtituit una. quæ lex eſt recta ratio imperandi, atque prohibendi: quã qui ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue eſt illa ſcripta uſpiam, ſiue nuſquam. quòd ſi iuſtitia eſt obtemperatio ſcriptis legibus, inſtitutiſq; populorum; et ſi, ut ijdem dicunt, utilitate omnia metienda ſunt; negliget leges, eaſq; perrumpet, ſi poterit, is, qui ſibi eam rem fructuoſam putabit fore. ita fit, ut nulla ſit omnino iuſtitia, ſi neque natura eſt, & ea, quæ propter utilitatem conſtituitur, utilitate illa cõuellitur. atqui ſi natura confirmatũ ius non erit, uirtutes omnes tollantur. ubi enim liberalitas, ubi patriæ charitas, ubi pietas, ubi aut bene merendi de altero, aut referendæ gratiæ uoluntas poterit exiſtere? nam hæc naſcuntur ex eo, quòd natura propenſi ſumus ad diligẽdos homines, quod fundamentum iuris eſt: neque ſolum in homines obſequia, ſed etiam in deos cærimoniæ, religioneſq; tollũtur: quas non metu, ſed ea coniunctione, quæ eſt homini cũ deo, conſeruandas puto. quòd ſi populorum iuſſis, ſi principum decretis, ſi ſententijs iudicum, iura conſtituerentur; ius eſſet latrocinari, ius adulterare, ius teſtamenta falſa ſupponere, ſi hæc ſuffragijs, aut ſcitis multitudinis probarentur. quæ ſi tanta potentia eſt ſtultorum ſententijs, atque iuſſis, ut eorum ſuffragijs rerum natura uertatur: cur non ſanciunt, ut, quæ mala, pernicioſaq; ſunt, habeantur pro bonis, ac ſalutaribus? aut cur, cum ius ex iniuria lex facere poſſit, bonum eadem facere nõ poſſit ex malo? atqui nos legem bonam à mala nulla

la nulla alia niſi naturali norma diuidere poſſumus. nec ſolum ius, à natura dijudicatur, ſed omnino omnia honeſta ac turpia. nam & cõmunis intelligentia nobis notas res efficit, eaſq; in animis noſtris inchoauit, ut honeſta in uirtute ponantur, in uitijs turpia. hæc autem in opinione exiſtimare, non in natura ponere, dementis eſt. nam nec arboris, nec equi uirtus quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione ſita eſt, ſed in natura. quod ſi ita eſt, honeſta quoque et turpia natura dijudicanda ſunt. nam ſi opinione uniuerſa uirtus, eadem eius etiam partes probarentur, quis igitur prudentem, &, ut ita dicam, catum non ex ipſius habitu, ſed ex aliqua re externa iudicet? eſt enim uirtus perfecta ratio. quod certe in natura eſt. igitur omnis honeſtas eodem modo. nam ut uera, & falſa, ut conſequentia, & contraria, ſua ſponte, non aliena iudicantur: ſic conſtans, & perpetua ratio uitæ, quæ eſt uirtus, itemq; inconſtantia, quod eſt uitium, ſua natura probatur. nos ingenia iuuenum nõ ratione ab ingenita naturæ uirtute, ſed uitia, quæ exiſtunt ab ingenijs, iudicamus. an ea non aliter, quàm honeſta & turpia, non ad naturã referri neceſſe erit? quod laudabile bonum eſt, in ſe habeat quod laudetur neceſſe eſt: ipſum enim bonum nõ eſt in opinionibus, ſed in natura: nam ni ita eſſet beati quoque opinione eſſent: quo quid dici poteſt ſtultius? quare cum & bonum & malum natura iudicetur, & ea ſint principia naturæ: certe honeſta quoque & turpia ſimili ratione dijudicanda, & ad naturam referenda ſunt. Sed perturbat nos opiniõnum uarietas, hmoinumq; diſſenſio: & quia non idem contingit in

ſenſibus,hos natura certos putamus,illa, quæ alijs ſic, alijs ſecus,nec ijſdem ſemper uno modo uidentur,ficta eſſe dicimus. quod eſt longe aliter. nam ſenſus noſtros, non parens,non nutrix,non magiſter, non poeta, non ſcena deprauata,non multitudinis conſenſus abducit à uero.animis omnes tendũtur inſidiæ,uel ab ijs,quos modo enumeraui,qui teneros, & rudes cum acceperunt, inficiunt,& flectunt,ut uolunt; uel ab ea, quæ penitus in omni ſenſu implicata inſidet imitatrix boni uoluptas,malorum autem mater omnium;cuius blãditijs corrupti,quæ natura bona ſunt,quia dulcedine hac et ſcabie carent,non cernimus ſatis. Sequitur, ut cõcluſa mihi iam hæc ſit omnis ratio,id quod ante oculos ex ijs eſt, quæ dicta ſunt, & ius, & omne honeſtum ſua ſponte eſſe expetendum. etenim omnes uiri boni ipſam æquitatem & ius ipſum amant:nec eſt uiri boni errare,& diligere,quod per ſe non ſit diligendum.per ſe igitur ius eſt expetendum & colendum. quòd ſi ius: etiã iuſtitia: ſic reliquæ quoque uirtutes per ſe colẽdæ ſunt. quid liberalitas? gratuita ne eſt, an mercenaria? ſi ſine præmio benigna eſt, gratuita: ſi cum mercede, conducta:nec eſt dubium,quin is, qui liberalis, benignus ue dicitur,officium,non fructum ſequatur. ergo item iuſtitia nihil expetit præmij, nihil pretij: per ſe igitur expetitur. eademq; omniũ uirtutum cauſa,atque ſententia eſt.atque etiam ſi emolumentis,non ſuapte natura uirtus expetitur, una erit uirtus, quæ malitia rectiſſime dicetur. ut enim quiſque maxime ad ſuum commodum refert quæcunque agit,ita minime eſt uir bonus, ut, qui uirtutem præmio metiuntur, nullam

uirtutem niſi malitiam putēt. ubi enim beneficus, ſi ne mo alterius cauſa benigne facit? ubi gratus, ſi nō eum ipſum, cui referunt gratiam, ipſi cernunt grati? ubi illa ſancta amicitia, ſi non ipſe amicus per ſe amatur toto pectore, ut dicitur? qui etiam deſerendus et abijciendus eſt, deſperatis emolumētis, et fructibus. quo quid poteſt dici immanius? quòd ſi amicitia per ſe colenda eſt, ſocietas quoque hominū, & æqualitas, & iuſtitia per ſe expetenda. quod ni ita eſt, omnino iuſtitia nulla eſt: id enim iniuſtiſſimum ipſum eſt, iuſtitiæ mercedē quærere. quid uero de modeſtia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de uerecundia, pudore, pudicitiáq; dicemus? infamiæ ne metu nó eſſe petulantes, an legum, & iudiciorum? innocentes ergo & uerecundi ſunt, ut bene audiant; & ut rumorem bonum colligant, erubeſcunt, & pudet impudica loqui. ac me nimirum iſtorum philoſophorum pudet, qui nullum uitium uitare, niſi iudicio ipſo multatum, putant: quid enim? poſſumus eos, qui ſtupro arcētur infamiæ metu, pudicos dicere, cum ipſa infamia propter rei turpitudinem conſequatur? nam quid aut laudari rite, aut uituperari poteſt, ſi ab eius natura receſſeris, quod aut laudandum, aut uituperandum putes? an corporis prauitates, ſi erunt perinſignes, habebūt aliquid offenſionis, animi deformitas non habebit? cuius turpitudo ex ipſis uitijs facillime perſpici poteſt. quid enim fœdius auaritia, quid immanius libidine, quid contemptius timiditate, quid abiectius tarditate & ſtultitia dici poteſt? quid ergo? eos, qui ſingulis uitijs excellunt, aut etiam pluribus propter damna, aut detrimenta, aut cruciatus aliquo

miſeros dicimus, an propter uim turpitudinemq́; uitiorum? quod item ad contrariã laudem in uirtute dici poteſt. nam ſi propter alias res uirtus expetitur, melius eſſe aliquid, quàm uirtutem, neceſſe eſt. pecuniam ne igitur? an honores? an formam? an ualetudinem? quæ & cum adſunt, perparua ſunt; &, quàm diu affutura ſint, certum ſciri nullo modo poteſt. an, id quod turpiſſimum dictu eſt, uoluptatem? at in ea quidem ſpernenda & repudianda uirtus uel maxime cernitur. Videtis ne, quanta ſeries rerum, ſententiarumq́; ſit? atque ut ex alio alia nectãtur? quin labebar lõgius, niſi me retinuiſſem. Q. *Quò tãdem? libenter enim frater cum iſta oratione tecum prolaberer.* M. *Ad finem bonorum, quò referuntur, & cuius cauſa ſunt facienda omnia: controuerſam rem, & plenam diſſenſionis inter doctiſſimos, ſed aliquãdo tamen iudicandam.* A. *Qui iſtuc fieri poteſt* L. *Gellio mortuo?* M. *Quid tandem id ad rem?* Att. *Quia me* Athenis *audire ex* Phædro *meo memini,* Gellium, *familiarem tuum, cum* Proconſul *ex* Prætura *in* Græciã *ueniſſet,* Athenis *philoſophos, qui tum erant, in locum unum conuocaſſe, ipſisq́; magnopere auctorem fuiſſe, ut aliquando controuerſiarum aliquem facerent modum: quòd ſi eſſent eo animo, ut nollent ætatem in litibus conterere, poſſe rem conuenire; & ſimul operam ſuam illis eſſe pollicitum, ſi poſſet inter eos aliquid conuenire.* M. *Ioculare iſtud quidem* Pomponi, *& à multis ſæpe deriſum: ſed ego planè uellem me arbitrum inter antiquã* Academiam *&* Zenonem *datum.* Att. *Quo tandem iſtuc modo?* M. *Quia de re una ſolum diſſident, de cæte=*

ris mirifice congruunt. Att. Ain tandem, una de re eſt ſolum diſſenſio? M. Quæ quidem ad rem pertineat, una quippe cum antiqui omnes, quod ſecūdum naturam eſſet, quo iuuaremur in uita, bonum eſſe decreuerint, hic, niſi quod honeſtum eſſet, putauerit bonū. Att. Perparuam uero controuerſiam dicis, ac non eam, quæ dirimat omnia. M. Probe quidem ſentis: ſi re, ac non uerbis diſſiderent. Att. Ergo aſſentiris Antiocho familiari meo magiſtro enim nō audeo dicere; quocum uixi, & qui me ex noſtris penè cōuellit hortulis, deduxitq; in Academiā perpauculis paſſibus. M. Vir iſte fuit ille quidem prudens, & acutus, & in ſuo genere perfectus, mihiq;, ut ſcis, familiaris: cui tamen ego aſſentiar in omnibus, nec ne, mox uidero: hoc dico, controuerſiam totam iſtam poſſe ſedari. Att. Qui iſtuc tandem uides? M. Quia, ſi, ut Chius Ariſto dixit, ſolum bonū eſſe diceret, quod honeſtum eſſet; malumq;, quod turpe; cæteras res omnes planè pares, ac ne minimum quidem, utrum adeſſent, an abeſſent, intereſſe: ualde à Xenocrate, & Ariſtotele, & ab illa Platonis familia diſcreparet, eſſetq; inter eos de re maxima, & de omni uiuendi ratione diſſenſio. nūc uero cum decus, quod antiqui ſummum bonum eſſe dixerunt, hic ſolum bonum dicat; item dedecus, quod illi ſummum malum, hic ſolum; diuitias, ualetudinem, pulchritudinem, commodas res appellet, non bonas; paupertatem, debilitatem, dolorem, incommodas, nō malas: ſentit idem, quod Xenocrates, quod Ariſtoteles; loquitur alio modo. ex hac autem non rerum, ſed uerborum diſcordia controuerſia nata eſt de finibus: in

*qua quoniam uſucapionem XII tabulæ inter quinq; pedes eſſe uoluerunt, depaſci ueterem poſſeſſionem Academiæ ab hoc acuto homine non ſinemus: nec Manilia lege ſinguli, ſed ex his tres arbitri fines regemus. Q. Quamnam igitur ſententiam dicimus? M. Requiri placere terminos, quos Socrates pepigerit; ijsq; parere. Q. Præclare frater iam nunc à te uerba uſurpantur ciuilis iuris & legum: quo de genere expecto diſputationem tuam: nã iſta quidem magna dijudicatio eſt, ut ex te ipſo ſæpe cognoui. M. Sed certe res ita ſe habent, ut ex natura uiuere ſummũ bonum ſit, ideſt uita modica, & apta uirtute perfrui, aut naturã ſequi, & eius quaſi lege uiuere, id eſt nihil, quantũ in ipſo ſit, prætermittere, quo minus ea, quæ natura poſtulet, conſequatur, quòd inter hæc uelit uirtute tanquam lege uiuere. quapropter hoc dijudicari, neſcio an unquam, ſed hoc ſermone certe non poteſt, ſi quidem id, quod ſuſcepimus, perfecturi ſimus. Att. At ego huc declinabã non inuitus. Q. Licebit alias: nunc id agamus, quod cœpimus, cũ præſertim ad id nihil pertineat hæc de ſummo malo, bonoq; diſſenſio. M. Prudentiſſime Quinte dicis: nã quæ à me adhuc dicta ſunt, * Q. nec Licurgi leges, nec Solonis, neque Charõdæ, neq; Zeleuci, nec noſtras XII tabulas, nec plebiſcita deſidero: ſed te exiſtimo cum populis, tum etiam ſingulis hodierno ſermone legem uiuendi, & diſciplinam daturũ. M. Eſt huius uere diſputationis Quinte proprium id, quod expectas: atque utinam eſſet etiam facultatis meæ. ſed profecto ita ſe res habet, ut quoniam uitiorum emendatricem legem eſſe oportet, commendatri=*

cemq́; uirtutum,ab ea uiuendi doctrina ducatur. ita ſit,ut mater omnium bonarum artium ſapientia ſit: à cuius amore græco uerbo philoſophia nomen inuenit: qua nihil à dijs immortalibus uberius,nihil florentius, nihil præſtabilius hominum uitæ datum eſt. hæc enim una nos cum cæteras res omnes,tum,quod eſt difficillimum,docuit,ut noſmet ipſos noſceremus: cuius præcepti tanta uis,tanta ſententia eſt,ut ea non homini cuipiam,ſed Delphico deo tribueretur.nam qui ſe ipſe norit,primum aliquid ſentiet ſe habere diuinum, ingeniumq́; in ſe ſuum, ſicut ſimulacrum aliquod, dedicatum putabit; tantoq́; munere deorum ſemper dignum aliquid & faciet,& ſentiet; & cum ſe ipſe perſpexerit,totumq́; tentarit,intelliget quemadmodum à natura ſubornatus in uitam uenerit,quantaq́; inſtrumenta habeat ad obtinendam,adipiſcendamq́; ſapientiam, quoniam principio rerum omnium quaſi adumbratas intelligentias animo ac mente conceperit, quibus illuſtratus ſapientia duce bonum uirum, & ob eam ipſam cauſam cernat ſe beatum fore. nam cum animus,cognitis perceptisq́; uirtutibus,à corporis obſequio, indulgentiaq́; diſceſſerit;uoluptatemq́; ſicut labem aliquã dedecoris oppreſſerit;omnemq́; mortis doloriq́; timorem effugerit;ſocietatemq́; carnis eiecerit;tum ſuis, omnibusq́; natura cõiunctos,ſuos duxerit; cultũq́; deorum,& puram religionem ſuſceperit;& exacuerit illam,ut oculorum,ſic ingenij aciem ad bona deligenda, & reijciẽda cõtraria,quæ uirtus ex prouidendo eſt appellata prudentia: quid eo dici,aut excogitari poterit beatius? idemq́; cum cœlum, terras maria omniumq́;

rerum naturam perſpexerit,eáq; unde generata, quò recurrant,quando, quo modo obitura,quid in ijs mortale,& caducum,quid diuinum,æternumq́; ſit, uiderit,ipſumq́; ea moderantem & regentem penè prehenderit,ſeſeq́; non unis circundatum mœnibus popularē alicuius loci,ſed ciuem totius mundi,quaſi unius urbis, agnouerit:in hac ille magnificētia rerum,atque in hoc conſpectu & cognitione naturæ,dij immortales,quàm ipſe ſe noſcet,quod Apollo *præcepit* Pythius; *quàm cō tēnet,quam deſpiciet,quàm pro nihilo putabit ea, quæ uulgo ducūtur ampliſſima. atq; hæc omnia,quaſi ſepimento aliquo,uallabit diſſerēdi ratione,ueri,et falſi,iudicio,ſcientia,& arte quadam intelligendi quid quáq; rem ſequatur,& quid ſit cuique contrarium.cumq́; ſe ad ciuilem ſocietatem natum ſenſerit, non ſolum illa ſubtili diſputatione ſibi utendum putabit,ſed etiam fuſa latius perpetua oratione,qua regat populos, qua ſtabiliat leges,qua caſtiget improbos,qua tueatur bonos, qua laudet claros uiros,qua præcepta ſalutis, et laudis apte ad perſuadendū edat ſuis ciuibus,qua hortari ad decus,reuocare à flagitio,conſolari poſſit afflictos, factáq; & conſulta fortium et ſapientum cum improborum ignominia ſempiternis monumentis prodere.quæ cum tot res tātæq; ſint,quæ ineſſe in homine perſpiciā tur ab ijs, qui ſe ipſi uelint noſcere; earum parens eſt educatrixq́; ſapientia.* Att. *Laudata quidem à te grauiter,& uere:ſed quorſus hæc pertinent?* M. *Primum ad ea* Pomponi,*de quibus acturi iam ſumus: quæ tāta eſſe uolumus:non enim erunt,niſi ea fuerint,unde illa manant,ampliſſima. deinde facio & libenter, &, ut*

ſpero, recte, quòd eam, cuius ſtudio teneor, quæq; me, quicunque ſum, effecit, non poſſum ſilentio præterire. Att. Re uera facis & merito, & ipſe: fuitq; id, ut dicis, in hoc ſermone faciendum.

M. T. CICERONIS DE LEGIBVS LIBER SECVNDVS.

ATTICVS.

S Ed uis ne, quoniã & ſatis iam deambulatum eſt, & tibi aliud dicẽdi initium ſumẽdum eſt, locum mutemus, et in inſula, quæ eſt in Fibreno, (nam opinor illi alteri flumini nomen eſſe) ſermoni reliquo demus operã ſedẽtes? M. Sanè quidẽ: nam illo loco libentiſſime ſoleo uti; ſiue quid mecũ ipſe cogito, ſiue aliquid ſcribo, aut lego. Att. Equidem, qui nunc primum huc uenerim, ſatiari non queo, magnificásq; uillas, & pauimẽta marmorea, et laqueata tecta contemno. ductus uero aquarum, quos iſti tubos et euripos uocant, quis nõ, cum hæc uideat, irriſerit? itaque, ut tu paulo ante de lege & iure differens ad naturã referebas omnia, ſic in his ipſis rebus, quæ ad quietẽ animi, delectationemq; quæruntur, natura dominatur. quare antea mirabar (nihil enim his in locis niſi ſaxa, et montes cogitabam: idq; ut facerem, & orationibus inducebar tuis, & uerſibus) ſed mirabar, ut dixi, te tam ualde hoc loco delectari: nunc cõtra miror, te, cum Roma abſis, uſquã potius eſſe. M. Ego uero, cum licet plures dies

abeſſe, præſertim hoc tempore anni, & amœnitatẽ, & ſalubritatem hanc ſequor. raro autem licet. ſed nimirum me alia quoque cauſa delectat, quæ te nõ attingit ita. Att. Quæ tandem iſta cauſa eſt? M. Quia, ſi uerum dicimus, hæc eſt mea, & huius fratris mei germana patria: hic enim orti ſtirpe antiquiſſima ſumus: hic ſacra, hic genus, hic maiorum multa ueſtigia. quid plura? hanc uides uillam, ut nũc quidem eſt, lautius ædificatam patris noſtri ſtudio: qui cum eſſet infirma ualetudine hic ferè ætatem egit in literis. ſed hoc ipſo in loco cum auus uiueret, & antiquo more parua eſſet uilla, ut illa Curiana in Sabinis, me ſcito eſſe natum. quare id eſt neſcio quid, & latet in animo ac ſenſu meo, quo me plus hic locus fortaſſe delectet: ſiquidem etiã ille ſapiẽtiſſimus uir, Itachã ut uideret, immortalitatẽ ſcribitur repudiaſſe. Att. Ego uero tibi iſtã iuſtã cauſam puto, cur huc libentius uenias, atque huc locũ diligas. quin ipſe, uere dicam, ſum ipſi uillæ amicior factus, atque huic omni ſolo, in quo tu ortus, & procreatus es: mouemur enim neſcio quo pacto locis ipſis, in quibus eorũ, quos diligimus, aut admiramur, adſunt ueſtigia. me quidem ipſæ illæ noſtræ Athenæ nõ tã operibus magnificis, exquiſitis antiquorũ artibus delectant, quã recordatione ſummorũ uirorũ, ubi quiſq; habitare, ubi ſedere, ubi diſputare ſit ſolitus; ſtudioſeq; eorum etiam ſepulchra contemplor. quare iſtum, ubi tu es natus, plus amabo poſthac locum. M. Gaudeo igitur me incunabula penè mea tibi oſtendiſſe. Att. Et quidem me cognoſce admodum gaudeo. ſed illud tamen quale eſt, quod paulo ante dixiſti? hunc locũ, idem ego te ac-

cipio dicere Arpinum, germanam patriam eſſe ueſtrã. nũquid uos duas habetis patrias, an eſt illa una patria cõmunis? niſi forte ſapienti illi Catoni fuit patria non Roma, ſed Tuſculum. M. Ego mehercule & illi, & omnibus municipibus duas eſſe cenſeo patrias, unã naturæ, alteram ciuitatis: ut ille Cato, cum eſſet Tuſculi natus, in populi R. ciuitatem ſuſceptus eſt: itaque, cum ortu Tuſculanus eſſet, ciuitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram iuris: ut ueſtri Attici, priuſquam Theſeus eos demigrare ex agris, & in aſtu, quod appellatur, omnes ſe conferre iuſſit. & ſymphradas ex Atticis: ſic nos & eam patriam dicimus, ubi nati, & illam, qua excepti ſumus: ſed neceſſe eſt charitate eã præſtare, qua Reip. nomen uniuerſæ ciuitatis eſt: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua noſtra omnia ponere, & quaſi cõſecrare debemus. dulcis autẽ nõ multo ſecus eſt ea, quæ genuit, quã illa, quæ excepit: itaque ego eſſe hãc meã patriam prorſus nũquam negabo, dnm illa ſit maior, & hæc in ea contineatur. Att. Recte igitur Magnus ille noſter me audiẽte poſuit in iudicio, cum pro ambio tecum ſimul diceret, Remp. noſtrãm iuſtiſſimas huic municipio gratias agere poſſe, quòd ex eo duo ſui cõſeruatores extitiſſent: ut iam uidear adduci, hanc quoque, quæ te procreauit, eſſe patriam tuam. Sed uentum in inſulam eſt. hac uero nihil eſt amœnius. ut enim hoc quaſi roſtro finditur Fibrenus, & diuiſus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapideq; dilapſus cito in unum confluit, & tantum complectitur quod ſatis ſit modicæ palæſtræ loci. quo effecto, tanquam id habuerit ope-

ris,ac muneris,ut hanc nobis efficeret ſedem ad diſpu=
tandum,ſtatim præcipitat in Lirem,&, quaſi in fami=
liam patriã uenerit,amittit nomen obſcurius,Liremq́;
multo gelidiorem facit: nec enim ullum hoc frigidius
flumen attigi,cum ad multa acceſſerim, ut uix pede tẽ
tare id poſſim:quod in Phædro Platonis facit Socrates.
M.Eſt uero ita: ſed tamen huic amœnitati, quam ex
Quinto ſæpe audio, Thebanus Epirotes tuus ille nihil
opinor cõceſſerit. Q. Eſt ita, ut dicis: caue enim putes
Attici noſtri Emathio,plataniſq; illis quidquã eſſe præ
clarius. ſed, ſi uidetur, conſidamus hic in umbra, at=
que ad eam partem ſermonis, ex qua egreſſi ſumus, re
uertamur. M. Præclare exigis Quinte. at ego effugiſſe
arbitrabar & tibi nihil horum deberi poteſt. Q. Or
dire igitur: nam hunc tibi totum dicamus diem, maio
re muſarum primordio,ſicut in Arati carmine orſi ſu=
mus. M. Quorſum iſtuc? Q. Quia nunc itidem ab
eodem,& cæteris dijs immortalibus ſunt nobis agendi
capienda primordia. M. Optime uero frater: & fie=
ri ſic decet. Videamus igitur rurſus,priuſquam aggre
diamur ad leges ſingulas, uim naturamq́; legis, ne,
cum referenda ſint ad eam nobis omnia, labamur in=
terdum errore ſermonis, ignoremuſq; uim ſermonis
eius,quo iura nobis diffinienda ſint. Q. Sanè quidem
Hercule:& eſt iſta recta docendi uia. M. Hanc igitur
uideo ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neq;
hominũ ingenijs excogitatam,neque ſcitũ aliquod eſſe
populorum, ſed æternum quiddam, quod uniuerſum
mundum regeret imperandi, prohibendiq́; ſapientia.
ita principem legem illam, & ultimam, mentem eſſe

dicebāt omnia ratione aut cogentis, aut uetātis dei: ex qua illa lex, quam dij humano generi dederunt, recte eſt laudata: eſt enim ratio, menſq; ſapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea. Q. Aliquoties iam iſte locus à te tactus eſt: ſed antequam ad popolares leges uenias, uim iſtius cœleſtis legis explana, ſi placet; ne æſtus nos conſuetudinis abſorbeat, & ad ſermonis morē uſitati trahat. M. À paruis enim Quinte didicimus, ſi in ius uocat, atque eat, eiuſmodi leges alias nominare. ſed uero intelligi ſic oportet, & hæc, & alia iuſſa, ac uetita populorum uim habere ad recte facta uocandi, & à peccatis auocandi: quæ uis non modo ſenior eſt, quàm ætas populorum, & ciuitatum, ſed æqualis illius cœlum atque terras tuentis & regentis dei: neque enim eſſe mens diuina ſine ratione poteſt, nec ratio diuina nó hāc uim in rectis prauiſq; ſanciendis habere: nec, quia nuſquam erat ſcriptum, ut contra omnes hoſtium copias in ponte unus aſſiſteret, à tergoq; pontē interſcindi iuberet, iccirco minus Coclitem illum rem geſſiſſe tantam fortitudinis lege, atque imperio putabimus: nec, ſi regnante Tarquinio nulla erat Romæ ſcripta lex de ſtupris, iccirco non contra illam legem ſempiternam Sex. Tarquinius uim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit: erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad recte faciendum impellens, & à delicto auocans: quæ non tum denique incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt, ſed tum, cum orta eſt; orta autem ſimul eſt cum mente diuina: quamobrem lex uera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Q. Aſſentior

frater, quod eſt rectum, uerum quoque ſit, neque cum literis, quibus ſcita ſcribuntur, aut oriatur, aut occidat. M. *Ergo ut illa diuina mẽs ſumma lex eſt, item, cum in homine eſt perfecta, eſt in mente ſapientis. quæ ſunt autem uariæ, & ad tempus ſcriptæ, populi fauore magis, quàm re, legum nomen tenent: omnem enim legem, quæ quidem recte lex appellari poſſit, eſſe laudabilem quibuſdam talibus argumentis docent. conſtat profecto, ad ſalutem ciuium, ciuitatumq́; incolumitatem, uitamq́; omnium quietam, & beatam conditas eſſe leges; eosq́;, qui primũ eiuſmodi ſcita ſanxerunt, populis oſtendiſſe, ea ſe ſcripturos, atque laturos, quibus illi aſcriptis, ſuſceptisq; honeſte beateq́; uiuerent: quæq́; ita compoſita, ſanctaq́; eſſent, eas leges uidelicet nominarunt. ex quo intelligi par eſt, eos, qui pernicioſa, & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, cum contra fecerint, quàm polliciti, profeſſiq́; ſint, quiduis potius tuliſſe, quàm leges: ut perſpicuum eſſe poſſit, in ipſo nomine legis interpretando ineſſe uim, et ſententiã iuſti, & iuris colendi. quæro igitur à te Quinte, ſicut illi ſolent: quo ſi ciuitas careat, ob eam ipſam cauſam, quòd eo careat, pro nihilo habenda ſit, id eſt ne numerãdum in bonis?* Q. *Ac maximis quidem.* M. *Lege autem carens ciuitas an ne ob ipſum habenda nullo loco?* Q. *Dici aliter non poteſt.* M. *neceſſe eſt igitur legem haberi in rebus optimis.* Q. *Prorſus aſſentior.* M. *Quid, quòd multa pernicioſa, multa peſtifera ſciſcuntur in populis? quæ non magis legis nomen attingunt, quàm ſi latores aliquas conceſſu ſuo ſanxerint. nam neque medicorum præcepta dici uere poſſent, ſi quæ inſcij imperitiq́; pro*

ſalutaribus mortifera conſcripſerint: neque in populo lex, cuicuimodi fuerit, illa, etiã ſi pernicioſum aliquid populus acceperit. ergo eſt lex iuſtorum, iniuſtorumq́; diſtinctio, ad illam antiquiſſimam, & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiũt, & defendunt, & tuentur bonos. Q. *Præclare intelligo: nec uero iam aliam eſſe ullam legem puto non modo habẽdã, ſed ne appellãdam quidem.* M. *Igitur tu Seias & Apuleias leges nullas putas?* Q. *Ego uero ne Liuias quidẽ.* M. *Et recte, quæ præſertim uno uerſiculo ſenatus puncto temporis ſublatæ ſint lex autem illa, cuius uim explicaui, neq; tolli, neque abrogari poteſt.* Q. *Eas tu igitur leges rogabis uidelicet, quæ nunquam abrogentur.* M. *Certe, ſi modo acceptæ à uobis duobus erunt. ſed, ut uir doctiſſimus fecit Plato, atque idem grauiſſimus, omniumq́; princeps, de Rep. cum ſcripſit, idemq́; ſeparatim de legibus eius, id mihi credo eſſe faciendũ, ut, priuſquam ipſam legem recitem, de eius legis laude dicam. quod idem & Zeleucum, & Charondam feciſſe uideo, cum quidem illi non ſtudij, & delectationis, ſed Reip. cauſa leges ciuitatibus ſuis ſcripſerũt: quos imitatus Plato uidelicet hoc quoq; legis putauit eſſe, pſuadere aliquid, nõ omnia ui ac minis cogere.* Q. *Quid, quòd Zaleucum iſtum negat ullũ fuiſſe Timæus?* M. *At Theophraſtus auctor, haud deterior mea quidẽ ſententia, meliorem multi nominant: commemorant uero ipſius ciues, noſtri clientes, Locri. ſed ſiue fuit, ſiue non fuit, nihil ad rem. loquimur, quod traditum eſt. ſit igitur hoc iã à principio perſuaſum ciuibus, dominos eſſe*

omnium rerũ, ac moderatores deos, eáq; , quæ gerãtur, eorum geri iudicio, ac numine, eoſdẽq; optime de gene re hominũ mereri, et, qualis quiſque ſit, quid agat, quid in ſe admittat, qua mente, qua pietate religiones colat, intueri, piorumq́; & impiorum habere rationem : his enim rebus imbutæ mentes, haud ſanè abhorrebũt ab utili, et à uera ſentẽtia: quid eſt enim uerius, quàm ne minem eſſe oportere tã ſtulte arrogantem, ut in ſe mẽ tem et rationem putet ineſſe, in cœlo mundoq́; non pu tet? aut ea, quæ uix ſumma ingenij ratione cõprehen= dat, nulla ratione moueri putet? quem uero aſtrorum ordines, quem dierum, noctiumq́; uiciſſitudines, quem menſium temperatio, quemq́; ea, quæ gignuntur nobis ad fruendum, non gratum eſſe cogant, hunc hominẽ omnino numerare qui decet? cumq́; omnia, quæ ratio= nem habent, præſtent ijs, quæ ſint rationis expertia. ne faſq́; ſit dicere ullam rem præſtare naturæ omnium re rum : rationem ineſſe in ea confitendum eſt. utiles eſſe autem opiniones has quis neget, cum intelligat, quàm multa firmentur iureiurando, quãtæ ſalutis ſint fœde ra religionis, quàm multos diuini ſupplicij metus à ſce lere reuocarit, quamq́; ſancta ſit ſocietas ciuium, inter ipſos dijs immortalibus interpoſitis tum iudicibus, tũ te ſtibus? Habes legis procœmiũ: ſic enim hoc appellat Pla= to Q. Habeo *uero frater: & in hoc admodum dele= ctor, quòd in alijs rebus, alijsq́; ſententijs uerſaris, at= què ille: nihil enim tam diſſimile eſt, quàm uel ea, quæ ante dixiſti, uel hoc ipſum legis exordium. unum illud mihi uideris imitari orationis genu.*M. Vellem *fortaſ= ſe: quis enim id poteſt, aut unquam poterit imitari? nã*

ſententias

ſententias interpretari perfacile eſt.quod quidem ego facerem,niſi plane` eſſe uellem meus:quid enim nego= tij eſt,eadem prope` uerbis iiſdem conuerſa dicere? Q. Prorſus aſſentior.uerum, ut modo tute dixiſti, te eſſe malo tuum. ſed iam exprome, ſi placet, iſtas leges de religione. M.expromam equidem,ut potero : & quo= niam & locus, & ſermo familiaris eſt,legum uocem proponam. Q. Quidnam id eſt ? M. Sunt certa le= gũ uerba Quinte,neque ita priſca,ut in ueteribus his, ſacratiſq; legibus,& tamẽ,quo plus auctoritatis habe ant,paulo antiquiora,quàm hic ſermo eſt. eum morẽ igitur cum breuitate,ſi potero,conſequar.leges autem à me edentur nõ perfectæ,nam eſſet infinitum,ſed ip ſæ ſummæ rerũ,ac ſententiæ. Q. Ita uero neceſſe eſt: quare audiamus uerba legis.M. Ad diuos adeunto ca=
» *ſte:pietatem adhibento:opes amouento: qui ſecus fa=*
» *xit, deus ipſe uindex erit. Separatim nemo habeſſit*
» *deos,ne ue nouos:ſed ne aduenas,niſi publice adſcitos,*
» *priuatim colũto.cõſtructa à patribus delubra habento:*
» *lucos in agris habento,& larum ſedes : ritus familiæ,*
» *patrumq; ſeruanto.diuos,& eos,qui cæleſtes ſemper*
» *habiti,colunto,& ollos, quos in cœlum merita uoca=*
» *uerint,Herculem,Liberum , Aeſculapium, Caſtorem,*
» *Pollucem, Quirinum. aſt olla,propter quæ datur ho=*
» *mini aſcenſus in cœlum,Mentem,Virtutem , Pietatẽ,*
» *Fidem,earumq; laudum delubra ſunto. nec ulla uitio=*
» *rum ſacra ſolertia obeunto. ferijs iurgia amouento,*
» *eaſq; in famulis operibus patratis habento. itaque, ut*
» *ita cadat in annuis anfractibus , deſcriptum eſt : cer=*
» *taſq; fruges,certaſq; bacas ſacerdotes publice libanto :*

» *hoc certis ſacrificijs ac diebus.itemq́; alios addes. uber=*
» *tatem lactis,fœturæq́; ſeruanto. idq́; ne committi poſ=*
» *ſit,ad eã rem,& rationem curſus annuos ſacerdotes fi*
» *niunto.quæq́; cuique diuo decoræ gratæq́; ſint hoſtiæ,*
» *prouidento:diuiſq́; alijs alij ſacerdotes, omnibus põtifi=*
» *ces, ſingulis flamines ſunto . uirgines Veſtales in urbe*
» *cuſtodiunto ignem foci publici ſempiternum:quoq́; &*
» *priuatim,& publice modo,rituq́; fiat,diſcũto ignari à*
» *publicis ſacerdotibus. eorũ autẽ duo genera ſunto,unũ*
» *quod præſit cerimonijs,& ſacris, alterũ quod interpre*
» *tetur fatidicorum & uatum effata incognita, cũ ſena*
» *tus populuſq́; aſciuerit. interpretes autem Iouis optimi*
» *maximi publici augures ſignis, et auſpicijs poſtea uidẽ*
» *to diſciplinam tenẽto. ſacerdotes uineta,uirgetaq́;,&*
» *ſalutem populi augurãto:quiq́; agent rem duelli,quiq́;*
» *populare auſpicium præmonento : olliq́; obtemperãto,*
» *diuorumq́; iras prouidẽto,ijſq́; parento,cœliq́; fulgura*
» *regionibus ratis temperãto , urbemq́;,& agros, & tẽ=*
» *pla liberata,& effata habento : quæq́; augur iniuſta,*
» *nefaſta,uitioſa,dira defixerit, irrita, infectaq́; ſunto :*
» *quiq́; non paruerit,capitale eſto. fœderum,pacis,belli,*
» *induciarũ oratores,feciales, iudices ſunto : bella,diſce=*
» *ptatio,prodigia portenta ad Etruſcos & aruſpices,ſi ſe=*
» *natus iuſſerit,deferunto: Etruriæq́; principes diſciplinã*
» *docento : quibus diuis creuerint , procuranto : idemq́;*
» *fulgura atq; obſtita pianto . nocturna mulierũ ſacrifi=*
» *cia ne ſunto,præter olla,quæ pro populo rite fiẽt.ne ue*
» *initianto,niſi ut aſſolet Cereri Græco ſacro ſacrum cõ=*
» *miſſum, quod neque expiari poterit , impie cõmiſſum*
» *eſt : quod expiari poterit , publici ſacerdotes expianto.*

» Ludis publicis, quod ſine curriculo & ſine certatione
» corporum fiat, popularem lætitiam in cantu, & fidi=
« bus, & tibijs moderanto, eamq; cũ diuum honore iun=
» gunto. Ex patrijs ritibus optuma colunto. præter Ideæ
» matris famulos, eosq; iuſtis diebus, ne quis ſtipẽ cogito.
» Sacrum ſacróue cõmendatum qui clepſerit, rapſeritq;,
» parricida eſto. Periurij pœna diuina, exitium; huma=
» na, dedecus. Inceſtum pontifices ſupremo ſupplicio ſan
» ciunto. Impius ne audeto placare donis iram deorum:
» ſancte uota reddunto. Pœna uiolati iuris eſto. ne quis
» agrum conſecrato: auri, argenti, eboris ſacrandi mo=
» dus eſto. ſacra priuata perpetua manento. Deorum
» maniũ iura ſancta ſunto. Hos leto dato diuos habẽto.
» ſumptum in ollos luctumq; minuunto. Att. Concluſa eſt quidem apte tam magna lex, ſanequam breuis: et, ut mihi quidem uidetur, non multum diſcrepat iſta cõſtitutio religionũ à legibus Numæ, noſtrisq; moribus, M. An cenſes, cum in illis de Rep. libris perſuadere uideatur Africanus omnium rerũpublicarum noſtram ueterem illam fuiſſe optimam, nõ neceſſe eſſe optumæ Reip. leges dare conſentaneas? Att. Immo prorſus ita cenſeo. M. Ergo adeo expectate leges, quæ genus illud optimũ Reip. contineant, et ſi quæ forte à me hodie rogabuntur, quæ non ſint in noſtra Rep nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorum, qui tum ut lex ualebat, Att. Suade igitur, ſi placet, iſtam ipſam legem, ut ego, ut & tu rogas, poſſim edicere. M. Ain tandem Attice, non es edicturus aliter? Att. Prorſus maiorem quidem rem nullam ſciſcam aliter: in minoribus, ſi uoles, remittá hoc tibi. M. Atque mea quidem ſententia eſt.

at ne longum fiat, uidete. Att. *Vtinam quidem: quid enim agere malumus?* M. *Caſte iubet lex adire ad deos, animo uidelicet, in quo ſunt omnia: nec tollit caſtimoniā corporis: ſed hoc oportet intelligi, cum multū animus corpori præſtet, obſeruetur'q; ut caſto corpore adeatur, multo eſſe in animis id ſeruādum magis: nam illud uel aſperſione aquæ, uel dierum numero tollitur; animi labes nec diuturnitate uaneſcere, nec manibus ullis elui poteſt. Quod autem pietatem adhiberi, opes amoueri iubet, ſignificat probitatem gratam eſſe deo, ſumptum eſſe remouendum: quid eſt enim, cū paupertatē diuitijs etiam inter homines eſſe æqualē uelimus, cur eam ſumptu ad ſacra adhibito deorū aditu arceamus? præſertim cū ipſi deo nihil minus gratum futurum ſit, quàm non omnibus patere ad ſe placandū, & colendum uiam. Quod autem non iudex, ſed deus ipſe uindex cōſtituitur, præſenti pœnæ metu religio cōfirmari uidetur. Suoſ'q; deos, aut nouos, aut alienigenas coli, cōfuſionem habet religionū, & ignotas cerimonias etiā ſacerdotibus. nam à patribus acceptos deos ita placet coli, ſi huic legi paruerūt ipſi. Patrū delubra eſſe in urbibus cenſeo: nec ſequor magos Perſarum: quibus auctoribus Xerxes inflāmaſſe tēpla Græciæ dicitur, quòd parietibus includerent deos, q̄bus omnia deberēt eſſe patentia, ac libera, quorum'q; hic mūdus omnis tēplum eſſet, & domus. melius Græci, atque noſtri: qui, ut augerent pietatē in deos, eaſdē illos, quas nos, urbes incolere uoluerūt: affert enim hæc opinio religionem utilem ciuitatibus: ſiquidem & illud bene dictū eſt à Pythagora doctiſſimo uiro, tum maxime & pietatem*

& religionem uerſari in animis,cum rebus diuinis operam daremus: & quod Tales,qui ſapientiſſimus inter ſeptẽ fuit,homines exiſtimare oportere deos omnia cernere,deorũ omnia eſſe plena:fore enim omnes caſtio=
* res,ueluti quo infans eſſet maxime religioſus:eſt enim quadam opinione ſpecies deorum in oculis,non ſolum in mẽtibus. Eãdemq; rationem luci habent in agris. neque ea,quæ à maioribus prodita eſt cum dominis,tũ famulis,poſita in fundi,uillæq; conſpectu religio patrũ repudianda eſt. Iam ritus familiæ patrumq; ſeruari,id eſt,quoniã antiquitas proxime accedit ad deos, à dijs quaſi traditã religionem tueri. Quod autem ex hominum genere conſecratos,ſicut Herculem, & cæteros,coli lex iubet,indicat omnium quidem animos immortales eſſe,ſed fortium,bonorumq; diuinos. Bene uero,quòd Mens, Pietas, Virtus, Fides conſecratur manu: quarum omnium Romæ dedicata publice templa ſunt, ut illa qui habeant, (habent autem omnes boni) deos ipſos in animis ſuis collocatos putent. nam illud uitioſum Athenis, quòd,Cylonio ſcelere expiato, Epimenide Crete ſuadente fecerunt Contumeliæ fanũ, & Impudentiæ:uirtutes enim, non uitia cõſecrare decet. araq; uetus ſtat in Palatio Febris, & altera Exquilijs malæ Fortunæ,deteſtatæq;.quæ omnia eiuſmodi repudianda ſunt:quòd ſi fingenda nomina uice poetæ,
* & potius uincendi,atq; potiundi,ſtataſſandiq; cognomina,ſtatoris,& inuicti Iouis,rerumq; expetendarum nomina,ſalutis,honoris,opis, uictoriæ, quoniam quidem expectatione rerum bonarũ erigitur animus.Recte etiam à Colatino ſpes conſecrata eſt: fortunaq; ſit

* uel huius diei. nā ualet in omnes dies uel reſpiciens ad opem ferendam, uel forum, in quo incerti caſus ſignificantur magis, uel primigeniam à gignendo: cum eſt
* feriarum feſtorumq; dierum ratio in liberis requietem habet litium, & iurgiorum, in ſeruis operū, & laborum: quas compoſitio anni conferre debet & perfectionem operum ruſticorum. quod tempus, ut ſacrificiorum libamenta ſeruentur, fœtusq; pecorū, quæ dicta in lege ſunt, diligenter habenda ratio intercalādi eſt. quod inſtitutum perite à Numa, poſteriorū Pontificū negligentia diſſolutū eſt. Iam illud ex inſtitutis Pontificum & aruſpicū non mutandum eſt, quibus hoſtijs immolandū cuiq; deo, cui maioribus, cui lactentibus, cui maribus, cui fœminis. Plures autem deorū omnium, ſinguli ſingulorum ſacerdotes, & reſpondendi iuris, & confitendarum religionum facultatem afferunt. cumq; Veſta quaſi focus urbis, ut græco nomine eſt appellata, quod nos propè idem græcū interpre-
* tatum nomen tenemus, conſpecta ſit, ei colendæ uirgines præſint, ut aduigiletur facilius ad cuſtodiam ignis, & ſentiant mulieres in natura fœminarum omnem caſtitatem pati. Quod ſequitur uero, non ſolum ad religionem pertinet, ſed etiam ad ciuitatis ſtatum, ut ſine ijs, qui ſacris publice præſunt, religioni priuatæ ſatisfacere non poſſint: continet enim Reip. conſilio & auctoritate optimatū ſemper populum indigere: deſcriptioq; ſacerdotum nullum iuſtæ religionis genus prætermittit. nā ſunt ad placandos deos alij conſtituti, qui ſacris præſint ſolennibus; ad interpretanda alij prædicta uatū, neq; multorū, ne eſſet infinitum, neque ut ea

ipſa,quæ ſuſcepta publice eſſent,quiſquam extra colle gium noſſet. Maximum autem,& præſtantiſſimũ in Rep.ius eſt augurũ, cum eſt auctoritati coniunctũ. neq; uero hoc,quia ſum ipſe augur,ita ſentio,ſed quia ſic exiſtimare nos eſt neceſſe.quid enim maius eſt,ſi de iure quærimus,quàm poſſe à ſummis imperijs,& ſum mis poteſtatibus comitia tollere? concilia uel inſtituta dimittere,uel habita reſcindere? quid grauius,quã rẽ ſuſceptã dirimi,ſi unus augur aliter dixerit?quid magnificentius, quàm poſſe decernere, ut magiſtratu ſe abdicent conſules?quid religioſius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare,aut non dare?quid,legem,ſi non iure rogata eſt, tollere? ut etiam decreto collegij,ut Liuias conſilio Philippi, conſules, & augures. nihil domi,nihil foris per magiſtratus geſtum, ſine eorum auctoritate poſſe cuiquam probari? Att. Age iam iſta uideo,fateorq; eſſe magna:ſed eſt in collegio ueſtro inter Marcellum, & Appium optimos augures magna diſſenſio:nam eorum ego in libros incidi: cum alteri placeat auſpicia iſta ad utilitatẽ eſſe Reip. compoſita,alteri diſciplina ueſtra quaſi diuinari uideatur prorſus poſſe.hac tu de re quæro quid ſentias. M. Ego ne? diuinationem,quam Græci μαντικὴν appellant, eſſe cenſeo,& huius hanc ipſam partem, quæ eſt in auibus cæteriſq; ſignis diſciplinæ noſtræ,quòd,cum ſummos deos eſſe concedamus,eorumq; mente mundum regi, & eorundem benignitatem hominũ conſulere generi,& poſſe nobis ſigna rerum futurarum oſtendere, non uideo cur diuinationem eſſe negem.ſunt autẽ ea, quæ poſui,ex quibus id,quod uolumus,efficitur,et co=

gitur.iam uero permultorum exemplorum & noſtra plena eſt Reſp.& omnia regna, omneſq́; populi, cunctæq́; gentes, augurum prædictis multa incredibiliter uera cecidiſſe:neque enim Poletis,neque Melampodis, neque Mopſi, neque Amphiarai, neque Calchantis, neque Heleni tãtum nomẽ fuiſſet, neque tot nationes id ad hoc tẽpus retinuiſſent,Arabũ,Phrygũ, Lycaonũ, Cilicũ,maximeq́; Piſidarũ,niſi uetuſtas ea certa eſſe docuiſſet:nec uero Romulus noſter auſpicato urbẽ cõdidiſſet,neq; Attij Nauij nomẽ memoria floreret tã diu, niſi hi omnes multa ad ueritatẽ admirabilia dixiſſent. ſed dubiũ nõ eſt,quin hæc diſciplina & ars augurum euanuerit iã & uetuſtate,& negligentia. itaque neq; illi aſſentior,qui hanc ſcientiam negat unquam in noſtro collegio fuiſſe:neque illi,qui eſſe etiã nunc putat. quæ mihi uidetur apud maiores fuiſſe dupliciter, ut ad Reip.tempus nõ nunquam,ad agendi conſilium ſæpiſſime pertineret. Att. Credo Hercle ita eſſe, iſtiq́; rationi potiſſimum aſſentior. ſed redde cætera. M. Reddam uero, et, ſi potero, breui. Sequitur enim de iure belli: in quo & ſuſcipiendo, & gerendo, & deponendo ius ut plurimum ualet,& fides: horumq́; ut publici interpretes eſſent, lege ſancimus. Iam de aruſpicum religione,de expiationibus,& procurationibus ſatis ſuperq́; in ipſa lege dictum puto. Att. Aſſentior,quoniã omnis hæc in religione uerſatur oratio. M. At uero,quod ſequitur,quo modo aut tu aſſentiare,aut ego reprehendam,ſanè quæro Tite. Att. Quid tandem id eſt? M. De nocturnis ſacrificijs mulierum. Att. Ego uero aſſentior,excepto præſertim in

ipſa lege ſolenni ſacrificio ac publico. M. *Quid ergo aget* Iacchus,*Eumolpidæq́; noſtri, & auguſta illa myſteria,ſi quidem ſacra nocturna tollimus?nō enim populo* R.*ſed omnibus bonis firmisq́; populis leges damus.* Att.*Excipis credo illa, quibus ipſi initiati ſumus.* M. *Ego uero excipiam.nam mihi cum multa eximia diuinaq́; uidētur* Athenæ *tuæ peperiſſe, atq; in uita hominū attuliſſe,tum nihil melius illis myſterijs, quibus ex agreſti immaniq́; uita exculti ad humanitatē, & mitigati ſumus: initiaq́; ut appellantur, ita re uera principia uitæ cognouimus:neque ſolū cū lætitia uiuendi rationē accepimus, ſed etiam cum ſpe meliore moriendi. quid autē mihi diſpliceat,innocentes poetæ indicāt comici.qua licentia* Romæ *data,quidnam egiſſet ille,qui in ſacrificium cogitatam libidinem intulit, quò ne imprudentiam quidem oculorum adijci fas fuit?* Att. *Tu uero iſtam* Romæ *legem rogato , nobis noſtras ne ademeris.* M. *Ad noſtra igitur reuertor: quibus profecto diligentiſſime ſanciendum eſt , ut mulierum famam multorum oculis lux clara cuſtodiat,initienturq́; eo ritu* Cereri,*quo* Romæ *initiantur.quo in genere ſe ueritatem maiorum ſenatus uetus auctoritas de* Bacchanalibus,& Cōſulū,*exercitu adhibito, quæſtio, animaduerſioq́; declarat. atque omnia nocturna, ne nos duriores forte uideamur,in media* Græcia Diagondas Thebanus *lege perpetua ſuſtulit.nouos uero deos, et in his colendis nocturnas peruigilationes ſic* Ariſtophanes *facetiſſimus poeta ueteris comœdiæ uexat,ut apud eū* Sabazius,*et quidā alij dij,peregrini iudicati,è ciuitate eijciātur.* Publicus *autē ſacerdos imprudētiā cōſilio*

expiatā metu liberet, audaciam in admittendis religionibus ſœdis dānet, atq; inopiam iudicet. Iam ludi publici, cum ſint cauea, circoq́; diuiſi, ſint corporū certationes, curſu, & pugillatione, luctatione, curriculisq́; equorum uſque ad certam uictoriam circo conſtitutis; cauea, cantu, uoce, ac fidibus, & tibijs; dum modo ea moderata ſint, ut lege præſcribitur: aſſentior enim Platoni, nihil tā facile in animos teneros, atque molles influere, quā uarios canendi ſonos. quorū dici uix poteſt quāta ſit uis in utrāq; partem. nāque & incitat languentes, & lāguefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit: ciuitatumq́; hoc multarū in Græcia interfuit, antiquum uocum ſeruare modū: quarū mores lapſi ad mollitiem, pariter ſunt immutati cum cantibus, aut hac dulcedine corruptelaq́; deprauati, ut quidam putāt; aut cum ſeueritas eorum ob alia uitia cecidiſſet, tū fuit in auribus animisq́; mutatis etiā huic mutationi locus. quāobrem ille quidem ſapientiſſimus Græciæ uir, longeq́; doctiſſimus, ualde hanc labē ueretur: negat enim mutari poſſe muſicas leges ſine mutatione legum publicarum. ego nec tam ualde id timendum, nec planè contemnendū puto. illa quidem, quæ ſolebant quōdam complecti ſeueritate iucūda Liuianis, & Næuianis modis, nūc ut eadē exultent, ceruices oculosq́; pariter cum modorū flexionibus torqueant. grauiter olim iſta uindicabat uetus illa Græcia, lōge prouidens, quàm ſenſim pernicies illapſa ciuiū animos malis ſtudijs, malisq; doctrinis repente totas ciuitates euerteret: ſiquidē illa ſeuera Lacedæmō neruos iuſſit, quòd plures quàm ſeptem haberet, in Timothei fidibus inde

demi. Deinceps in lege eſt, ut de ritibus patrijs co=lantur optimi: de quo cum conſulerent Athenienſes Apollinem Pythiũ, quas potiſſimũ religiones tenerent; oraculum editum eſt, eas, quæ eſſent in more maiorũ. quò cum iterũ ueniſſent, maiorumq́; morẽ dixiſſent ſæpe eſſe mutatum, quæſiuiſſentq́; quem morem potiſſimũ ſequerentur è uarijs, reſpondit optimum. & profecto ita eſt, ut id habendum ſit antiquiſſimum, et deo proximum, quod ſit optimum. Stipem ſuſtulimus, niſi eam, quam ad paucos dies propriam Ideæ matris excepimus: implet enim ſuperſtitione animos, & exhaurit domos. Sacrilego pœna eſt, neq; ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit; ſed etiam ei, qui ſacro cõmendatum. quod & nunc multis fit in fanis. Alexãder in Cilicia depoſuiſſe apud Solem in delubro pecuniam dicitur, et Athenienſis Cliſthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius, cũ rebus timeret ſuis, filiarũ dotes credidit. Sed iam de periuris: de inceſtis nihil ſanè hoc quidem loco diſputãdum eſt. Donis impij ne placare audeant deos, Platonẽ audiant, qui uetat dubitare qua ſit mente futurus deus, cum uir nemo bonus ab improbo ſe donari uelit.

Diligentia uotorũ ſatis in lege dicta eſt, ac uoti ſpõſio, qua obligamur deo. Pœna uero uiolatæ religionis iuſtam recuſationem nõ habet. quid ego hic ſceleratorum utar exemplis? quorum plenæ tragœdiæ. quæ ante oculos ſunt, ea potius attingantur. etſi hæc commemoratio uereor ne ſupra hominis fortunam eſſe uideatur: tamen, quoniam mihi ſermo eſt apud deos, nihil reticebo: uelimq́; hoc, quod loquar, dijs immortalibus gratũ potius uideri, quàm graue. omnia autem tũ

perditorum ciuium ſcelere diſceſſu meo religionū iura polluta ſunt: uexati noſtri lares familiares: in eorum ſedibus exædificatū templum Licentiæ: pulſus à delubris is, qui illa ſeruarat. circūſpicit hæc celeriter animus (nihil enim attinet quenquā nominari) qui ſint rerū exitus conſecuti. nos, qui illam cuſtodem urbis, omnibus ereptis noſtris rebus, ac perditis, uiolari ab impijs paſſi nō ſumus, eamq; ex noſtra domo in ipſius patris domū detulimus, iudicia ſenatus, Italiæ, gentium denique omnium, conſeruatæ patriæ conſecuti ſumus. quo quid accidere potuit homini præclarius? quo ſcelere religio* nes proſtratæ, afflictæq; ſunt: partim ex illis diſtractæ ac diſſipatæ iacent. qui uero ex his et omnium ſcelerū principes fuerunt, & præter cæteros in omni religione impij, non ſolum uita cruciati, atque dedecore, uerum etiam ſepultura, ac iuſtis exequijs caruerūt. Q. equidem iſta agnoſco frater, & meritas dijs gratias ago: ſed nimis ſæpe ſecus aliquāto uidemus euadere. M. Nō enim Quinte recte exiſtimamus, quæ pœna diuina ſit: & opinionibus uulgi rapimur in errorē, nec uera cernimus: morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offenſione iudicij, hominū miſerias ponderamus: quæ fateor humana eſſe, et multis bonis uiris accidiſſe: ſceleris autem pœna triſtis, & præter eos euentus, qui ſequuntur, per ſe ipſa maxima eſt. uidimus eos, qui niſi odiſſent patriam, nunquam inimici nobis fuiſſent, ardentes tum cupiditate, tum metu, tum cōſcientia, quid agerent modo timentes, uiciſſim cōtēnentes religiones, iudicia perrupta, ab iiſdem corrupta hominum, nō deorum. reprimam iam, & non inſequar longius, eoq; mi

nus,quo plus pœnarum habui, quàm petiui:tantũ pœ
nam merui,duplicem pœnam eſſe diuinam,quòd con=
* ſtaret & ex uexandis uiuorum animis, & ea fama
mortuorũ, ut eorũ exitium iudicio uiuorũ, & gau=
dio comprobetur. Agri autem ne cõſecrentur, Pla=
toni prorſus aſſentior:qui,ſi modo interpretari potue=
» ro,his ferè uerbis utitur. Terra igitur,ut focus,domi=
» cilium ſacrum omnium deorũ eſt.quocirca ne quis ite=
» rum idem conſecrato.aurum autem,& argentum in
» urbibus & priuatim,& in fanis inuidioſa res eſt.tum
» ebur ex inani corpore extractum,haud ſatis caſtum do
» num deo.iam æs,atque ferrum duelli inſtrumenta,nõ
» fani. ligneũ autem,quodq́; uoluerit uno è ligno, dedi
» cato,itemq́; lapideum.in delubris communibus textile:
» nec operoſius, quàm mulieris opus menſtruum. color
» autẽ albus præcipue decorus deo eſt tum in cæteris, tũ
» maxime in textili.tincta uero abſint,niſi à bellicis in=
» ſignibus. digniſſima autem dona aues, & formæ ab
» uno pictore uno abſolutæ,die.itemq́; cætera huius exẽ
» pli dona ſunt. Hæc illi placent.ſed ego cætera nõ tã
reſtricte præfinio,uel hominum uitijs,uel ſubſidijs tem
porum uictus. terræ cultum ſegniorem ſuſpicor fore,
ſi ad eam tuendam, ferroq́; ſubijciendam ſuperſtitio=
nis aliquid acceſſerit. Att. Habeo iſta. nunc de ſacris
perpetuis, & de manium iure reſtat. M. Ò miram
memoriam Pomponi tuam. at mihi iſta exciderant.
Att. Ita credo:ſed tamen hoc magis eas res & memi
ni,& expecto,quòd & ad pontificium ius, & ad ci=
uile pertinent. M. Vera, & apertiſſima ſunt iſtis
de rebus & reſponſa, & ſcripta multa: & ego in

hoc omni ſermone noſtro, quod ad cunque legis genus me diſputatio noſtra deduxerit, tractabo, quoad potero, eius ipſius generis ius ciuile noſtrum, ſed ita, locus ipſe ut notus ſit, ex quo ducatur quæque res, & ars iuris, ut non difficile ſit, quæcunque noua cauſa conſultatio'ue acciderit, eius tenere ius, cum ſcias à quo ſit capite repetendum. Sed iureconſulti ſiue erroris obijciendi cauſa, quo plura & difficiliora ſcire uideantur; ſiue, quod ſimilius ueri eſt, ignoratione docendi; (nā non ſolum ſcire aliquid, artis eſt, ſed quædā ars etiam docendi) ſæpe, quod poſitum eſt in una cognitione, id in infinita diſpertiuntur: uelut in hoc ipſo genere, quàm magnum illud Scæuolæ faciunt, Pōtifices ambo, & ijdem iuris peritiſſimi? at, inquit Publij filius, ex patre audiui, Pōtificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet. totum'ne? quid ita? quid enim ad Pontificem de iure parietum, aut aquarū, aut ullo omnino? ſi ergo quod cū religione coniunctum eſt: (id autem quantulum eſt? de ſacris credo, de uotis, de ferijs, de ſepulcris, & ſi quid eiuſmodi eſt) cur igitur hæc tanta facimus, cum cætera perparua ſint? de ſacris autem, qui locus patet latius, hæc ſit una ſententia, ut cōſeruentur ſemper, & deinceps familijs prodantur, &, ut in lege * *poſui, perpetua ſint. ſacra hic poſita. hæc iura Pontificum auctoritatem conſecuta ſunt, ut ne morte patris familias ſacrorū memoria occidere, & ijs eſſet ea adiuncta, ad quos eiuſdem morte pecunia uenerit. hoc uno poſito, quod eſt ad cognitionem diſciplinæ ſatis, innumerabilia naſcuntur, quibus implentur iuriſconſultorum libri. quæruntur enim, qui aſtringantur ſacris.*

hæredum cauſa iuſtiſſima eſt · nulla eſt enim perſona, quæ ad uicem eius, qui è uita emigrauerit, propius accedat. deinde qui morte, teſtamentóue eius tantundem capiat, quantum omnes hæredes: id quoque ordine: eſt enim ad id, quod propoſitum eſt, accõmodatum. Tertio loco, ſi nemo ſit hæres, is, qui de bonis, quæ eius fuerint, cum moriturus, acceperit plurimum poſſidendo. Quarto, ſi nemo ſit, qui ullam rem ceperit, de creditoribus eius qui plurimum ſeruet. extrema illa perſona eſt, ut is, qui mortuus ſit, pecuniam debuerit, neminiq́; eam ſoluerit, perinde habeatur, quaſi eam pecuniam ceperit. Hæc nos à Scæuola didicimus, non ita deſcripta ab antiquis. nam illi quidem his uerbis docebant, tribus modis ſacris aſtringi hæreditatem, aut ſi maiorem partem pecuniæ capiat, aut ſi maior pars pecuniæ legata eſt, aut ſi inde quippiam ceperit. ſed Pontificem ſequamur. uidetis igitur omnia pendere ex uno illo, quòd Pontificum pecuniam ſacro coniungi uolũt. ijſdemq́; ferias & cerimonias aſcribendas putant. atq; etiam dant hoc Scæuolæ, quod eſt partitio; ut, ſi in teſtamento deducta, ſcripta non ſint, ipſiq; minus ceperint, quàm omnibus hæredibus relinquatur, ſacris ne alligentur. in donatione hoc ijdem ſecus interpretantur: & quod paterfamilias in eius donatione, qui in ipſius poteſtate eſſet, approbauit, ratum eſt: quod eo inſcio factum eſt, ſi id is non approbat, ratum non eſt. his propoſitis, quæſtiunculæ multæ naſcuntur: quas qui intelligat, non, ſi ad caput referat, per ſe ipſe facile perſpiciat: ueluti, ſi minus quis cepiſſet, ne ſacris alligaretur, poſt de eius hæredibus aliquis exegiſſet

pro ſua parte id,quod ab eo,cuius ipſe hæres eſſet, prætermiſſum fuiſſet:eáq; pecunia non minor eſſet facta cũ ſuperiore exactione,quàm hæredibus omnibus eſſet relicta:qui eam pecuniam exegiſſet,ſolum,niſi cohæredibus,ſacris alligari. quin etiam cauent , ut cui plus legatum ſit,quàm ſine religione capere liceat,is per æs, et libram hæredem teſtamenti ſoluat;propterea quòd eo loco res eſt ita ſoluta hæreditate , quaſi ea pecunia legata non eſſet.hoc ego loco,multiſq; alijs quæro à uobis Scæuolæ Pontifices maximi,& homines meo quidẽ iudicio acutiſſimi,quid ſit,quòd ad ius pontificium ciuile appetatis?ciuilis enim iuris ſcientia põtificiũ quodam modo tollitis: nam ſacra cum pecunia, Pontificũ auctoritate nulla lege coniuncta ſunt: itaque ſi uos tantum modo Põtifices eſſetis,pontificalis maneret auctoritas.ſed quod ijdẽ iuris ciuilis eſt is,peritiſſimis,hac ſcientia illa eluditis. placuit P. Scæuolæ,& Coruncano Pontificibus maximis,idemq; cæteris,qui tantũdem caperet, quantum omnes hæredes, ſacris alligari. habeo ius pontificiũ.quid huc acceſſit ex iure ciuili? partitionis caput,ſcriptum caute,ut centum nũmi deducerentur.inuenta eſt ratio,cur pecunia ſacrorum moleſtia liberaretur.quid ſi hoc,qui teſtamentum faciebat, cauere uoluiſſet ? admonet iuriſconſultus hic quidem ipſe Mutius,Pontifex idẽ,ut minus capiat, quàm omnibus hæredibus relinquatur.ſuper dicebant,quidquid cepiſſet,aſtringi.rurſus ſacris liberantur. hoc uero nihil ad pontificium ius,& è medio eſt iure ciuili, ut per æs,& libram hæredem teſtamenti ſoluãt,& eodem loco res ſit, quaſi ea pecunia legata nõ eſſet, ſi is,

cui

cui legatum eſt, ſtipulatus eſt id ipſum, quod legatum eſt, ut ea pecunia ex ſtipulatione debeatur, ſitq́; ea

* non doctum hominem ſanè: cuius fuit Accius per familiaris: ſed menſem credo extremum anni, ut ueteres februarium, ſic hic decembrem ſequebatur. Hoſtia autem maxima parentare, pietatis eſſe adiunctum putabat. Iam tanta religio eſt ſepulcrorum, ut extra ſacra, & gentem inferri fas negent eſſe: idq́; apud maiores noſtros Torquatus in gente Popilia iudicauit. nec uero tam denicales, quæ à nece appellatæ ſunt, quia reſidunt mortui, quàm cæterorum cœleſtium quieti dies feriæ nominarentur, niſi maiores eos, qui ex hac uita migraſſent, in deorum numero eſſe uoluiſſent: eas in eos dies conferre ius, ut neq; ipſius, neq; publicæ feriæ ſint. totaque huius iuris compoſitio pōtificalis magnam religionē ceremoniamq́; declarat. neque neceſſe eſt ediſſeri à nobis, quæ finis funeſtæ familiæ, quod genus ſacrificij lare ueruecibus fiat, quemadmodum os reiectum terræ obtegatur, quæq́; in porca confracta iura ſint, quo tempore incipiat ſepulcrum eſſe, & religione teneatur. mihi quidē antiquiſſimū ſepulturæ genus illud fuiſſe uidetur, quo apud Xenophontē Cyrus utitur: redditur enim terræ corpus, et ita locatum, ac ſitum, quaſi operimēto matris obducitur. eodēq́; ritu in eo ſepulcro, quod procul ad fontis aras, Regem noſtrum Numam conditum accepimus: gentemq́; Corneliam uſq; ad memoriam noſtram hac ſepultura ſcimus eſſe humatā. C. Marij ſitas reliquias apud Aniene diſſipari iuſſit Sylla uictor, acerbiore odio incitatus, quàm ſi tam ſapiens fuiſſet, quàm fuit uehemens. quod haud ſcio, an timēs ſuo

corpore poſſe accidere, primus è patritijs Cornelijs igni=
uoluit cremari: declarat enim Ennius de Africano,
» Hic eſt ille ſitus.
uere: nam ſiti dicuntur ij, qui conditi ſunt: nec tamen
eorum ante ſepulcrum eſt, quàm iuſta facta, et corpus
incenſum eſt. & quod nunc cōmuniter in omnibus ſe
pultis penitus, humati dicantur; id erat proprium tum
in ijs, quos humus iniecta cōtegeret: eumq; morem ius
Pontificale confirmat. nam priuſquā in os iniecta gle=
ba eſt, locus ille, ubi crematū eſt corpus, nihil habet reli=
gionis. iniecta gleba tumulis, & humatus eſt, & gleba
uocatur: ac tum denique multa religioſa iura cōplecti
tur. itaque in eo, qui in naui necatus, deinde in mare
proiectus eſſet, decreuit P. Mutius familiā purā quot os
* ſupra terram nō extare, porcam hæredi eſſet. C. Cotta
cenſet habēdas triduum ferias, et porco fœmina piacu=
lum dare: ſi in mari mortuus eſſet, eadem præter piacu
lum & ferias. Att. Video, quæ ſint in Pontificio iure,
ſed quæro, quidnā ſit in legibus. M. Pauca ſanè Tite,
et, uti arbitror, non ignota uobis. ſed ea non tam ad re
ligionem ſpectant, quàm ad ius ſepulcrorum. homi=
nem mortuum, inquit lex in duodecim, in urbe ne
ſepelito, ne ue urito. credo, uel propter ignis periculū.
quod autē addit, ne ue urito, indicat, non qui uratur ſe
peliri, ſed qui humetur. Att. Quid, qui poſt duodecim
in urbe ſepulti ſunt? M. Claros uiros credo Tite fuiſſe,
aut eos, quibus hoc ante hanc legem uirtutis cauſa tri
butum eſt, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorū poſteri
iure tenuerunt, aut eos, ſi qui hoc, ut C. Fabricius, uir=
tutis cauſa ſoluti legibus cōſecuti ſunt. ſed in urbe ſepe

liri lex uetat. ſic decretum à Pontificum collegio, non eſſe ius in loco publico fieri ſepulcrum. noſtris extra portam Collinam ædem Honoris: & aram in eo loco fuiſſe, memoriæ proditum eſt. ad eam cum lamina eſſet inuenta, et in ea ſcriptum, domina honoris: ea cauſa fuit ædis huius dedicandæ. ſed cũ multa in eo loco ſepulcra fuiſſent, exarata ſunt: ſtatuit enim collegium, locũ publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Iam cætera in duodecim, minuendi ſunt ſumptus, lamentationesq; funeris, tranſlata de Solonis ferè legibus: hoc plus, inquit, ne facito: rogum aſcia ne polito. noſtis quæ ſequuntur: diſcebamus enim pueri duodecim ut carmen neceſſarium: quas iam nemo diſcit. extenuato igitur ſumptu tribus ricinijs, & uinculis purpureæ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem. mulier genas ne carpito, ne ue leſſum funeris ergo habeto. hoc ueteres interpretes, Sex. Aelius, L. Acilius nõ ſatis ſe intelligere dixerunt, ſed ſuſpicari ueſtimenti aliquod genus funebris: Lælius leſſum quaſi lugubrem eiulationem, ut uox ipſa ſignificat. quod eo magis iudico uerum eſſe, quia lex Soloni, id ipſum uetat. hæc laudabilia, & locupletibus ferè cum plebe communia. quod quidem maxime è natura eſt, tolli fortunæ diſcrimen morte. cætera item funebra, quibus luctus augetur, duodecim ſuſtulerunt. homini, inquit, mortuo ne oſſa legito, quo poſt funus faciat. excipit bellicam peregrinamq; mortem. hæc præterea ſunt in legibus de unctura: quæ ſeruilis unctura tollitur, omniſq; circũpotatio. quæ & recte tolluntur, neq; tollerentur, niſi fuiſſent, ne ſumptuoſa aſperſio, ne lõgæ coronæ, nec acerræ

prætereantur. illa iam ſignificatio eſt, laudis ornaméta ad mortuos pertinere, quòd coronam uirtute paratam, & ei, qui peperiſſe, & eius parenti ſine fraude eſſe lex impoſitam iubet; credoq́; quòd erat factitatum, ut uni plura fierent, lectiq́; plures ſternerētur, id quoq; ne fieret, lege ſancitum eſt. qua in lege cum eſſet, ne'ue aurū addito, quàm humane excipiat. Altera lex præcipit, altera lex uetat, ut cui auro dentes iūcti eſſent, aſtim cū illo ſepeliretur: & ne ſe fraudi eſto: & ſimul illud uidetote, aliud habitū eſſe ſepeliretur ære. Duæ ſunt præterea leges de ſepulcris. quarum altera priuatorū ædificijs, altera ipſis ſepulcris cauet. nā quòd rogum buſtum ue nouū uetat propius ſexaginta pedes adijci ædes alienas inuito domino, incendiū uereretur acerbum. Quod autem forum, id eſt ueſtibulum ſepulcri buſtum'ue uſucapi uetat, tuetur ius ſepulcrorum. hæc habemus in duodecim ſanè ſecundum naturam: quæ norma legis eſt. reliqua ſunt in more: funus ut indicatur, ſi quid ludorum, domusq́; funeris utatur accéſo, atq; lictoribus: honoratorum uirorum laudæs in concione memorantor, easq́; etiam ad cātus ad tibicinem proſequūtor: cui nomen Næniæ: quo uocabulo etiā Græci cantus lugubres nominant. Q. Gaudeo noſtra iura ad naturā accommodari: maiorumq́; ſapientia admodum delector. M. Sed credo Quinte, ut cæteros ſumptus, ſic etiam ſepulcrorum modum recte requiri: quos enim ad ſumptus progreſſa iam iſta res ſit, in C. Figuli ſepulcro uides. ſed credo minimam olim iſtius rei fuiſſe cupiditatem. alioquin multa extarēt exempla maiorum. noſtræ quidem legis interpretes, quo capite iubentur ſumptus, et luctū

remouere a deorũ manium iure,hoc intelligunt,in primis ſepulcrorum magnificentiam eſſe minuendam.nec hæc à ſapientiſſimis legum ſcriptoribus neglecta ſunt. nam & Athenis iam ille mos à Cecrope,ut aiũt, permãſit,corpus terra humandi:quam cũ proximi fecerant, obductaq; terra erat,frugibus obſerebatur,ut ſinus & gremiũ quaſi matris mortuo tribueretur, ſolum autẽ frugibus expiatũ ut uiuis redderetur.ſequebãtur epulæ,quas inibãt parentes coronati:apud quas de mortui laude,cum ni quid ueri erat prædicatum : nam mẽtiri nefas habebatur:ad iuſta coniecta erant.poſteaquam, ut ſcribit Phalereus,ſumptuoſa fieri funera,et lamẽtabilia cœpiſſent,Solonis lege ſublata ſunt. quã legẽ eiſdem propè uerbis noſtri uiri in decimam tabulam cõiecerunt.nam de tribus ricinijs, & pleraq; illa Solonis ſunt. de lamentis uero expreſſa uerbis ſunt. mulier genas ne carpito,ne'ue leſſum funeris ergo habeto. de ſepulcris autem nihil eſt apud Solonẽ amplius, quàm ne quis ea deleat,ne'ue alienũ inferat:pœnaq; eſt, ſi quis buſtum (nam id puto appellari tymbon) aut monumentum,inquit,aut columnam uiolarit,deiecerit,fregerit. ſed poſt aliquanto propter has amplitudines ſepulcrorum,quas in Ceramico uidemus,lege ſanctum eſt,ne quis ſepulcrum faceret operoſius,quàm quod decẽ homines effecerint triduo.neque id opere tectorio exornari,nec Hermas quos uocãt licebat imponi, nec de mortui laude niſi in publicis ſepulturis,nec ab alio, niſi qui publice ad eã rẽ conſtitutus eſſet, dici licebat. ſublata etiam erat celebritas uirorum & mulierum, quo lamẽtatio minueretur:habet enim luctum concurſus homi

num. quocirca Pittacus omnino accedere quenquã uetat in funus aliorum. ſed ait rurſus idem Demetrius increbuiſſe eam funerum, ſepulcrorumq; magnificentiã, quæ nunc ferè Romæ eſt. quam cõſuetudinem lege minuit ipſe: fuit enim hic uir, ut ſcitis, non ſolum eruditiſſimus, ſed etiam ciuis Reip. maxime tuẽdæq; ciuitatis peritiſſimus. iſte igitur ſumptus minuit non ſolum pœna, ſed etiam tempore: ante lucem enim iuſſit efferri. ſepulcris autem nouis finiuit modum: nam ſuper terræ tumulum noluit quid ſtatui, niſi columellam tribus cubitis non altiorem: aut menſam, aut labellum: & huic procurationi certum magiſtratum præfecerat. Hæc igitur Atheniẽſes tui. ſed uideamus Platonem, qui iuſta funerum reijcit ad interpretes religionum. quem nos morem tenemus. de ſepulcris autem dicit hæc. Vetat ex agro culto, eo'ue, qui coli poſſit, ullam partem ſumi ſepulcro; ſed quæ natura agri tantummodo efficere poſſit, ut mortuorum corpora ſine detrimento uiuorũ recipiat, ea potiſſimum ut compleatur; quæ autem terra fruges ferre, & ut mater cibos ſuppeditare poſſit, eã ne quis nobis minuat ne'ue uiuus, ne'ue mortuus. extrui autẽ uetat ſepulcrũ altius, quàm quod quinque diebus abſoluerint, nec è lapide extari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudẽ mortui inciſam quatuor heroicis uerſibus: quos longos appellat Ennius. Habemus igitur huius quoq; auctoritatem ſummi uiri de ſepulcris: à quo iterum funerum ſumptus præfinitur ex cẽſibus à minis quinque uſque ad minã. deinceps dicit eadem illa de immortalitate animorum, & reliqua poſt mortem tranquillitate bonorum, pœnis impiorum. Ha

betis igitur explicatum omnẽ, ut arbitror, religionis locum. Q. Nos uero frater, & copioſe quidem: ſed perge ad cætera. M. Pergam equidem: &, quoniam libitũ eſt uobis me ad hæc impellere, hodierno ſermone conficiam ſpero, hoc præſertim die: uideo enim Platonem iidẽ feciſſe, omnemq; orationẽ eius de legibus peroratã eſſe uno æſtiuo die. ſic igitur faciã, & dicam de magiſtratibus: id eſt enim profecto, quod conſtituta religione Rẽp. cõtineat maxime. Att. Tu uero dic, & iſtam rationem, quam cœpiſti, tene.

M. T. CICERONIS DE LEGIBVS LIBER TERTIVS.

MARCVS.

S Equar igitur, ut inſtitui, diuinũ illum uirũ: quem quadam admiratione cõmotus ſæpius fortaſſe laudo, quã neceſſe eſt. Att. Platonẽ uidelicet dicis. M. Iſtum ipſum Attice. Att. Tu uero eũ nec nimis ualde unquã, nec nimis ſæpe laudaueris: nã hoc mihi etiam noſtri illi, qui neminem niſi ſuũ laudari uolũt, cõcedunt, ut eum arbitratu meo diligam. M. Bene Hercle faciũt: quid enim eſt elegãtia tua dignius? cuius & uita & oratio cõſecuta mihi uidetur difficillimã illã ſocietatẽ grauitatis cũ humanitate. Att. Sane gaudeo quòd te interpellaui, quãdoquidem tam præclarum mihi dediſti iudicij tui teſtimoniũ. ſed perge, ut cœperas. M. Laudemus igitur prius legem ipſam

ueris, & proprijs generis ſui laudibus. Att. Sané quidem, ſicut de religionum lege feciſti. M. Videtis igitur, magiſtratus hanc eſſe uim, ut præſit, præſcribatq́; recta, & utilia, & cõiuncta cum legibus. ut enim magiſtratibus leges, ita populo præſunt magiſtratus: ueréq́; dici poteſt magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutũ magiſtratum. nihil porrò tam aptũ eſt ad ius, conditionemq́; naturæ: quod cum dico legẽ, à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperiũ, ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt: nam et hic deo paret, et huic obediũt maria, terræq́;, et hominũ uita iuſſis ſupremæ legis obtẽperat. atque ut ad citeriora ueniam & notiora nobis: omnes antiquæ gentes Regibus quondã paruerũt. quod genus imperij primũ ad homines iuſtiſſimos, & ſapientiſſimos deferebatur: idq́; in Rep. noſtra maxime ualuit, quod ei regalis poteſtas præfuit. deinde etiã deinceps poſteris prodebatur: quod & in his etiam, qui nunc regnant, manet. quibus autẽ regia poteſtas non placuit, non ij nemini, ſed non ſemper uni parere uoluerũt. nos autem, quoniam leges damus liberis populis; quæq́; de optima Rep. ſentiremus, in ſex libris ante diximus; accõmodabimus hoc tempore leges ad illũ, quẽ probamus, ciuitatis ſtatum. magiſtratibus igitur opus eſt: ſine quorum prudentia ac diligentia eſſe ciuitas non poteſt: quorum deſcripticne omnis Reip. moderatio cõtinetur. neque ſolũ ijs præſcribẽdus eſt imperandi, ſed etiã ciuibus obtemperandi modus. nam & qui bene imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt: & qui modeſte paret, uidetur,

qui aliquādo imperet, dignus eſſe. itaque oportet et eū, qui paret, ſperare ſe aliquo tempore imperaturum; & illum, qui imperat, cogitare breui tēpore ſibi eſſe parendum. nec uero ſolum ut obtemperent, obediantq; magiſtratibus, ſed etiam ut eos colant, diligantq;, præſcribimus, ut Charondas in ſuis facit legibus. noſter uero Plato Titanum è genere ſtatuit eos, qui, ut illi cœleſtibus, ſic hi aduerſentur magiſtratibus. quæ cum ita ſint ad ipſas iam leges ueniamus, ſi placet. Att. Mihi,

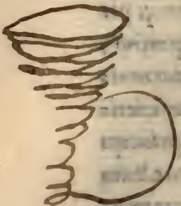
» *uero & iſtud, & ordo iſte rerum placet. M. Iuſta*
» *imperia ſunto, ijſq; ciues modeſte, ac ſine recuſatione*
» *parento. magiſtratus nec obedientem, & noxium ci-*
» *uem mulcta, uinculis, uerberibusq; coercento, ni par,*
» *maior ue poteſtas, populusq; probibeſſit, ad ques prouo*
» *catio eſto. cum magiſtratus iudicaſſit, inrogaſſit ue,*
» *per populum mulctæ pœnæ certatio eſto. militiæ ab eo,*
» *qui imperabit, prouocatio ne eſto. quodq; is, qui bel-*
» *lum gerat, imperaſſit, ius ratumq; eſto. minores ma*
» *giſtratus periti iuris plures in prælia ſunto. militiæ*
» *quibus iuſſi erunt imperanto. eorum qui Tribuni ſun*
» *to, domi pecuniam publicam cuſtodiunto: uincula*
» *ſontium ſeruanto: capitalia uindicanto: æs, argen-*
» *tum, aurum ue publice ſignanto: lites contractas iu-*
» *dicanto: quodcūque ſenatus creuerit, agunto: ſuntoq;*
» *Aediles curatores urbis, annonæ, ludorumq; ſolēnium:*
» *ollisq; ad honoris amplioris gradum is primus aſcenſus*
» *eſto. Cenſores, populi æuitates, ſoboles, familias, pecu*
» *niasq; cenſento: urbis templa, uias, aquas, ærarium, ue-*
» *ctigalia tuento: populiq; partes in tribus deſcribunto:*
» *exin pecunias, æuitates, ordines partiūto: equitum, pedi*

» tumq; prolem deſcribunto:cœlibes eſſe prohibento: mo=
» res populi regunto: probrum in ſenatu ne relinquunto :
» bini ſunto : magiſtratum quinquenium habento : reli=
» qui magiſtratus annui ſunto:eaq; poteſtas ſemper eſto.
» iuris diſceptator, qui priuata iudicet, iudicari ue iubeat,
» prætor eſto: is iuris ciuilis cuſtos eſto: huic poteſtati pa=
» rento. quotcũq; ſenatus creuerit, populus ue iuſſerit,
» tot ſunto. regio imperio duo ſunto: ijq; præeundo, iudi=
» cando, conſulendo, prætores, iudices, cõſules appellantor:
» militiæ ſummum ius habento: nemini parento : ſalus
* populi ſupra lex eſto. eundem magiſtratũ, ni inter=
» fuerint X anni, nequis capito. æuitatẽ annali lege ſer=
» uãto. aſt quãdo duellum grauius, diſcordiæ ciuiũ, eſtun
» to ne amplius ſex menſes, ſi ſenatus creuerit: idẽ iuris,
» quod duo Cõſules, tenũto : iſq; aue ſiniſtra dictus, po=
* puli magiſter eſto. æquitatem quicunque regat habeto
» pari iure cum eo, quicunque erit iuris diſceptator. aſt
» quãdo Conſulis eſt, magiſter ue populi, reliqui magi=
» ſtratus ne ſunto, auſpicia patrum ſunto : olliq; ex ſe
» produnto, qui comitijs creare Conſules rite poſſint. impe
» ria, poteſtates, legationes, cum ſenatus creuerit, populus
» ue iuſſerit, ex urbe exeunto: duella iuſta iuſte gerũto :
» ſocijs parcunto: ſe, & ſuos continento, populi ſui glo
» riam augento : domum cum laude redeunto : rei ſuæ
» ergo ne quis legatus eſto. Plebes quos pro ſe contra uim
» auxilij ergo decem creaſſit, Tribuni eius ſunto : quodq;
» ij prohibeſſint, quodq; plebem rogaſſint, ratũ eſto : ſan=
» ctiq; ſunto : ne ue plebem orbam Tribunis relinquũto.
» omnes magiſtratus auſpiciũ, iudiciumq; habẽto: è quois
» ſenatus eſto: eius decreta rata ſunto. aſt ni poteſtas par,

» maior ue prohibeſſit, S. C. præſcripta ſeruanto. is ordo
» uitio uocato: cæteris ſpecimẽ eſto. creatio magiſtratuũ,
» iudicia populi, iuſſa, uetita, cum ſciſcentur, ſuffra-
» gia optimatibus nota, plebi libera ſunto. at ſi quid
» erit, quod extra magiſtratus coærario æſuſſit, qui coæ-
» ret, populus creato, eiq́; ius coærendi dato, cum popu-
» lo, patribusq́; agendi ius eſto conſuli, prætori, magiſtro
» populi, equitumq́;, eiq́;, quem produnt patres conſu-
» lum rogandorum ergo: Tribuniſq́;, quos ſibi plebes ro-
» gaſſit, ius eſto cũ patribus agendi: itẽ ad plebem, quod
» cenſus erit, ferunto. quæ cum populo, quæ cum patri-
» bus agentur, modica ſunto: ſenatori, qui nec aderit, aut
» cauſa, aut culpa eſto. loco & modo orato. cauſas populo
» teneto. uis in populo abeſto. par, maior' ue poteſtas plus
» ualeto. aſt quid turbaſſitur in agẽdo, fraus actoris eſto.
» interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto. qui agẽt, auſpi-
» cia ſeruẽto: auguri publico parento: promulgata, propo
» ſita in ærario, cognita agũto: nec plus quã de ſingulis re
» bus cõſulunto: rẽ populum docẽto: doceri à magiſtra- *
» tibus priuatisq́; patiũtor. priuilegia ne irrogãto: de capi
» te ciuis, niſi per maximũ comitiatũ, ollosq́;, quos cẽſores
» in partibus populi locaſſint, ne ferũto: uim ne facito: do
» nũ ne capiunto, ne' ue danto, ne' ue petenda, ne' ue gerẽ
» da, ne' ue geſta poteſtate. quod quis earũ rerũ migraſ-
» ſit, noxiæ pœna par eſto. Cenſores fide legem cuſtodiun-
» to, priuati ad eos acta referũto: nec eo magis lege li-
» beri ſunto. Lex recitata eſt. diſce rẽ, & tabellam iu-
bebo dari. Q. Quàm breui frater in conſpectu poſita
eſt à te omnium magiſtratuum deſcriptio, ſed ea penè
noſtræ ciuitatis: etſi à te paululum allatum eſt noui.

dioq; non defuit. poſt à Theophraſto Phalereus ille De-metrius, de quo feci ſupra mentionẽ, mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorum, otioq; non modo in ſolem, atq; puluerem, ſed in ipſum diſcrimẽ, aciemq; perduxit. nã et mediocriter doctos magnos in Rep. uiros, & doctiſſimos homines nõ nimis in Rep. uerſatos multos cõmemorare poſſumus. qui uero utraque re excelleret, ut & doctrinæ ſtudijs, et regẽda ciuitate princeps eſſet, quis facile præter hunc inueniri poteſt? Att. Puto poſſe, & quidem aliquem de tribus nobis. ſed perge, ut cœperas. M. Quæſitum igitur ab illis eſt, placeret ne unũ in ciuitate eſſe magiſtratum, cui reliqui parerent: quod exactis Regibus intelligo placuiſſe noſtris maioribus. ſed quoniam regale ciuitatis genus probatũ quondam, poſtea non tam regni, quàm Regis uitijs repudiatum eſt, nomen tantum uidebitur Regis repudiatũ, res manebit, ſi unus omnibus reliquis magiſtratibus imperabit. quare nec Ephori Lacedæmone ſine cauſa à Theopõpo oppoſiti Regibus, nec apud nos cõſulibus Tribuni. nam illud quidem ipſum, quod in iure poſitũ eſt, habet Conſul, ut ei reliqui magiſtratus omnes pareãt, excepto Tribuno, qui poſt extitit, ne id, quod fuerat, eſſet: hoc enim primum minuit cõſulare ius, quòd extitit ipſe, qui eo non teneretur; deinde quòd attulit auxilium reliquis non modo magiſtratibus, ſed etiam priuatis, Conſuli non parentibus. Q. Magnum dicis malum: nam, iſta poteſtate nata, grauitas optimatum cecidit, conualuitq; ius multitudinis. M. Non eſt ita Quinte: non enim ius illud ſolum ſuperbius populo, ſed uiolentius uideri neceſſe erat: quo poſteaquã modica & ſapiens

temperatio acceſſit,conuerſa lex in omnes eſt.

Multa deſunt.

» *domum cum laude redeunto.nihil enim præter laudē
bonis,atque innocentibus,neque ex hoſtibus,nqeue à ſo
cijs reportandũ.iam illud apertũ profecto eſt,nihil eſſe
turpius,quàm quenquã legari niſi* Reip.*cauſa. omitto,
quẽadmodũ iſti ſe gerant,atque geſſerint, qui legatio
ne hæreditates,aut ſyngraphas ſuas perſequũtur.in ho
minibus eſt hoc fortaſſe uitium.ſed quæro, quid reapſe
ſit turpius,quàm ſine procuratione ſenator, legatus ſi=
ne mandatis,ſine ullo* Reip.*munere? quid quidē genus
legationis ego* Conſul,*quanquam ad cõmodum ſenatus
pertinere uideatur,tamen approbante ſenatu frequẽtiſ
ſimo,niſi mihi leuiſſimus* Tribunus *pl.interceſſiſſet,ſu
ſtuliſſem:tamẽ minui tẽpus,et,quod erat infinitũ, an=
nuum feci.ita turpitudo manet,diuturnitate ſublata.
ſed iam,ſi placet,de prouincijs decedatur, in urbẽq; re=
deatur.* A. *Nobis uero placet:ſed ijs, qui in prouincijs
ſunt minime placet.*M.At *uero* Tite,*ſi pareant his le=
gibus,nihil his urbe,nihil domo ſua dulcius,nec laborio
ſius,moleſtiusq́; prouincia.* Sed *ſequitur lex,quæ ſan=
cit eam* Tribunorum *pl. poteſtatem , quæ in* Rep. *no=*

ſtra: de qua diſſeri nihil neceſſe eſt. Q. At mehercule ego frater quæro, de iſta poteſtate quid ſentias: nam mihi quidem peſtifera uidetur, quippe quæ in ſeditione, et ad ſeditionem nata ſit: cuius primum ortum, ſi recordari uolumus, inter arma ciuium & occupatis, et obſeſſis urbis locis procreatũ uidemus. deinde cum eſſet cito legatus tanquam ex XII tabulis, inſignis ad deformitatẽ puer breui tẽpore neſcio quo pacto creatus, multoq; tetrior, & fœdior natus eſt. quem enim ille non edidit, qui primum, ut impio dignum fuit, patribus omnẽ honorem eripuit, omnia infima ſumma paria fecit, turbauit, miſcuit; cum afflixiſſet principum grauitatem, nunquam tamen cõquieuit? atque ut Cn. Flaminium, atque ea, quæ priſca ſunt, relinquam: quid iuris bonis uiris T. Gracchi Tribunatus reliquit? etſi quinquennio ante D. Brutum, & P. Scipionem Conſules, quos, & quantos uiros, homo omnium infimus, & ſordidiſſimus Tribunus pl. C. Curatius in uincula cõiecit: quod ante factum non erat. C. uero Gracchus ruinis, & emiſſicijs, quas ipſe ſe proieciſſe in forum dixit, quibus digladiarentur inter ſe ciues, non ne omnem Reip. ſtatum permutauit? quid iam de Saturnini ſupplicio, reliquisq; dicam? quos ne depellere quidem à ſe ſine ferro potuit Reſp. cur autem aut uetera, aut aliena proferamus potius, quàm & noſtra, & recentia? quis unquam tam audax, tam inimicus nobis fuiſſet, ut cogitaret unquam de ſtatu noſtro labefactãdo, niſi mucronem aliquem tribunitium exacuiſſet in nos? quem cũ homines ſcelerati, ac perditi non modo ulla in domo, ſed nulla in gente reperirẽt, gẽtes ſibi in tenebris Reip.

perturbandas putauerunt. quod uobis quidem egregiũ, & ad immortalitatem memoriæ glorioſum, neminẽ in nos mercede ulla Tribunũ potuiſſe reperiri, niſi cui nec eſſe quidẽ licuiſſet Tribuno. ſed ille quas ſtrages edidit? eas uidelicet, quas ſine ratione, ac ſine ulla ſpe bona furor edere potuit impuræ beluæ multorũ inflãmatus furoribus. quamobrem in iſta quidem re uehemẽter Syllam probo, qui Tribunis pl. ſua lege iniuriæ faciendæ poteſtatem ademerit, auxilium ferendi reliquerit: Pompeiumq́; noſtrum cæteris rebus omnibus ſemper ampliſſimis ſummisq́; effero laudibus: de tribunitia poteſtate taceo: nec.n. reprehendere libet, nec laudare poſſum. M. Vitia quidẽ Tribunatus præclare Quinte perſpicis. ſed eſt iniqua in omni re accuſanda prætermiſſis bonis malorum enumeratio, uitiorumq́; ſelectio. nam iſto quidem modo uel Conſulatus uituperabilis eſt, ſi conſulũ, quos enumerare nolo, peccata collegeris. ego.n. fateor in ipſa iſta poteſtate ineſſe quiddã mali. ſed bonũ, quod eſt quæſitũ in ea, ſine iſto malo non haberemus. nimia poteſtas eſt Tribunorum pl. quis negat? ſed uis populi multo ſæuior, multoq́; uehementior: quæ ducem quòd habet, interdum lenior eſt, quàm ſi nullum haberet: dux enim ſuo periculo progredi cogitat. populi impetus periculi rationem ſui non habet. at aliquando incenditur. & quidem ſæpe ſedatur: quod enim eſt tam deſperatum collegium, in quo nemo è decem ſana mente ſit? quin per ipſum Ti. Gracchũ nõ ſolum uetitus, ſed etiam ſublatus interceſſor fuerat. quid enim illum aliud perculit, niſi quòd poteſtatem intercedendi collegæ abrogauit? ſed tu ſapientia maiore nihilo uide conceſſa

ceſſa plebi à patribus iſta poteſtate arma ceciderunt: reſtincta ſeditio eſt: inuentum eſt temperamẽtum, quo tenuiores cum principibus æquari ſe putarint: in quo uno fuit ciuitatis ſalus. at duo Gracchi *fuerunt. & præter eos quamuis enumeres multos licet, cum deni crearentur: nullos in omni memoria reperies pernicioſos* Tribunos, *leues, & non bonos fortaſſe plures. inuidia quidem ſummus ordo caret: plebs de ſuo iure periculoſas contentiones nullas facit. quamobrem aut exigendi* Reges *non fuerunt, aut plebi re, non uerbo danda libertas: quæ tamen ſic data eſt, ut multis præclariſſimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.* Noſtra *autem cauſa, quæ optime & dulciſſime frater incidit in tribunitiam poteſtatem, nihil habuit contentionis cum* Tribunatu*. non enim plebs incitata noſtris rebus inuidit: ſed uincula ſoluta ſunt, & ſeruitia incitata, adiuncto terrore etiam militari. neque nobis cum illa tum peſte certamen fuit, ſed cum grauiſſimo* Reip. *tempore: cui ſi non ceſſiſſem, non diuturnum beneficij mei patria fructum tuliſſet. atque hoc rei exitus indicauit. quis enim non modo liber, ſed etiam ſeruus libertate dignus fuit, cui noſtra ſalus chara non eſſet? quòd ſi is caſus fuiſſet rerum, quas pro ſalute* Reip. *geſſimus, ut non omnibus gratus eſſet; & ſi nos multitudinis uis furentis inflammata inuidia pepuliſſet tribunitia, quæ ſic in me populũ, ſicut* Gracchus *in* Lenatem, Saturninus *in* Metellum, *incitaſſet: ferremus ò* Quinte *frater: conſolarenturq́; nos non tam philoſophi, qui* Athenis *fuerunt, qui hoc facere debent, quàm clariſſimi*

uiri,qui illa urbe pulſi carere ingrata ciuitate,quàm manere in improba maluerũt. Pompeium uero quòd una iſta in re nõ ita ualde probas,uix ſatis mihi illud uideris attendere,nõ ſolum ei,quid eſſet optimum,ui dendum fuiſſe,ſed etiam quid neceſſariũ: ſenſit enim deberi nõ poſſe huic ciuitati illam poteſtatem: quippe quam tãtopere populus noſter ignotam expetiſſet,qui poſſet carere cognita? ſapientis autem ciuis fuit,cau= ſam nec pernicioſam, & ita popularem, ut non poſſet obſiſti,pernicioſe populari ciui non relinquere. Scis ſo lere frater in huiuſmodi ſermone, ut trãſiri aliò poſ= ſit,admodum dici. Att. Prorſus ita eſt. Q. haud equi= dẽ aſſentior:tu tamẽ ad reliqua pergas uelim. M. Perſe ueras tu quidem,& in tua uetere ſentẽtia permanes. Q. Non mehercule. Att. Ego ſanè à Quinto noſtro diſ ſentio.ſed ea,quæ reſtant,audiamus. M. Deinceps igi= tur omnibus magiſtratibus auſpicia, & iudicia dan= tur:iudicia,ut eſſet populi poteſtas ad quam prouoca retur:auſpicia,ut multos inutiles comitiatus probabi les impedirent moræ:ſæpe enim populi impetum iniu ſtum,auſpicijs dij immortales repreſſerunt: ex ijs au= tem,qui magiſtratum ceperunt,quod ſenatus conſul= to efficitur, popularem ſanè neminem in ſummum locũ niſi per populum uenire ſublata cooptatione cẽſo ria.ſed præſto eſt huius uitij temperatio,quòd ſenatus
» lege noſtra cõfirmatur auctoritas. ſequitur enim,eius
» decreta rata ſunto. nam ita ſe res habet,ut,ſi ſenatus dominus ſit publici cõſilij,quodq́; is creuerit,defendãt omnes,et ſi ordines reliqui principis ordinis cõſilio rẽp. gubernari uelint, poſſit ex temperatione iuris,cũ po=

teſtas in populo,auctoritas in ſenatu ſit, teneri ille mo
deratus,& cõcors ciuitatis ſtatus,præſertim ſi proximæ
» *legi parebitur.nã proximũ eſt.is ordo uitio careto, cæ=*
» *teris ſpecimen eſto.* Q. *Præclara uero frater iſta lex:*
ſed & altera,ut & uitio careat ordo,& ut Cenſorem
quærat interpretem.Att.Ille uero,etſi tuus totus eſt or
do,gratiſſimamq́; memoriam retinet Conſulatus tui;
pace tua dixerim,non modo Cẽſores,ſed etiam iudices
omnes poteſt defatigare. M. *Omitte iſta Attice: non*
enim de hoc ſenatu, nec his de hominibus, qui nunc
ſunt,ſed de futuris,ſi qui forte his legibus parere uo=
luerint, hæc habetur oratio. nã cũ omni uitio carere
lex iubeat,ne ueniet quidẽ in eũ ordinẽ quiſquã uitij
particeps. id autem difficile factu eſt, niſi educatione
quadã,& diſciplina:de qua dicemus aliquid fortaſſe,
ſi quid fuerit loci, aut temporis. Att. Locus certe non
deerit,quoniam tenes ordinem legum: tẽpus uero lar=
gitur longitudo diei ego autem, etiã ſi præterieris,re
petam à te iſtum de educatione,et de diſciplina locũ.
» M.*Tu uero & iſtum Attice,& ſi quẽ aliũ.Cæteris ſpe*
* *cimen eſto:quod ſic tenemus omnia. ut enim cupidita*
tibus principum, & uitijs infici ſolet tota ciuitas: ſic
emendari et corrigi continentia. uir magnus,et nobis
omnibus amicus,L.Lucullus ferebatur quãcõmodiſſi=
me reſpondiſſe,cum eſſet obiecta magnificentia uillæ
Tuſculanæ,duos ſe habere uicinos, ſuperiorem equitẽ
R.inferiorem libertinum: quorum cũ eſſent magnifi=
cæ uillæ,concedi ſibi oportere, quod ijs, qui tenuioris
ordinis eſſent, liceret. nõ ne uides Luculle à te id ipſũ
natum,ut illi cuperent?quibus id,ſi tu nõ faceres,non

liceret. quis enim ferret iſtos, cũ uideret eorum uillas ſignis, et tabulis refertas partim publicis, partim etiã ſacris, et religioſis? quis nõ frangeret eorum libidines, niſi illi ipſi, qui eas frangere deberẽt, cupiditatis eiuſdem tenerentur? nec enim tantum mali eſt peccare principes, (quãquã eſt hoc magnum per ſe ipſum malum) quantum illud, ꝙ permulti imitatores principum exiſtunt. nam licet uidere, ſi uelis replicare memoriã temporum, qualeſcunq; ſummi ciuitatis uiri fuerunt, talem ciuitatem fuiſſe: quæcũq; mutatio morũ in principibus extiterit, eandem in populo ſecutam. idq́; haud paulo eſt uerius, quàm quod Platoni noſtro placet, qui muſicorum cantibus ait mutatis, mutari ciuitatum ſtatus. ego autem, nobilium uita, uictuq́; mutato, mores mutari ciuitatũ puto. quo pernicioſius de Rep. merentur uitioſi principes, ꝙ non ſolum uitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem; neq; ſolũ obſunt, ꝙ ipſi corrumpuntur, ſed etiam quòd corrumpunt, plusq́; exemplo, quàm peccato nocent. atq; hæc lex dilatata in ordinem cunctum coanguſtari etiã poteſt: pauci. n. atq; admodũ pauci, honore & gloria amplificati, uel corrumpere mores ciuitatis, uel corrigere poſſunt. ſed hæc & nunc ſatis, & in illis libris tractata ſunt diligentius. quare ad reliqua ueniamus. Proximus autem eſt de ſuffragijs: quæ iubeo nota eſſe optimatibus, populo libera. Att. ita mehercule attendi, nec ſatis intellexi, quid ſibi lex, aut quid uerba iſta uellẽt. M. Dicam Attice, et uerſabor in re difficili, ac multum et ſæpe quæſita; ſuffragia in magiſtratu mãdãdo, aut reo iudicando, aut lege, aut rogatione clam, an pa=

lam ferre, melius eſſet. Q. An etiam id dubium eſt? uereor, ne à te rurſus diſſentiam. M. Nó facies Quinte: nam ego in iſta ſum ſententia, qua te fuiſſe ſemper ſcio, nihil ut fuerit in ſuffragijs uoce melius: ſed, obtineri an poſſit, uidendum eſt. Q. Bona tua uenia dixerim, iſta ſententia maxime & fallit imperitos, & obeſt ſæpiſſime Reip. cum aliquid uerum, & rectum eſſe dicitur, ſed obtineri, id eſt obſiſti poſſe populo, negatur. primum enim obſiſtitur, cum agitur ſeuere: deinde ui opprimi in bona cauſa, eſt melius, quàm male cedere. qui autem nó ſentit auctoritatem omnem optimatium tabellariam legem abſtuliſſe? quam populus liber nunquã deſiderauit, idẽ oppreſſus dominatu, ac potentia principum flagitauit. itaq; grauiora iudicia de potentiſſimis hominibus extant uocis, quã tabellæ. quamobrem ſuffragandi nimia libido in nó bonis cauſis eripienda fuit potentibus, nó latebra dãda populo, in qua, bonis ignorãtibus quid quiſq; ſentiret, tabella uitioſum occultaret ſuffragium. itaq; iſti rationi neq; lator quiſquã eſt inuentus, neq; auctor unquã bonus. ſunt. n. quatuor leges tabellariæ: quarum prima de magiſtratibus mandãdis: ea eſt Gabinia, lata ab homine ignoto, & ſordido. ſecuta biennio poſt Caſſia eſt de populi iudicio: ea à nobili homine lata eſt L. Caſſio, ſed, pace familiæ dixerim, diſſidente à bonis, atq; omnes rumuſculos populari ratione aucupante. Carbonis eſt tertia de iubendis legibus, ac uetãdis, ſeditioſi atq; improbi ciuis: cui ne reditus quidem ad bonos ſalutem à bonis potuit auferre. uno in genere relinq uidebatur uocis ſuffragiũ, quod ipſe Caſſius exceperat, perduellio

nis.dedit huic quoq; iudicio Celius tabellam, doluitq; quoad uixit.ſed ut opprimeret Celius populũ, nocuit et Reip.et auus quidẽ noſter ſingulari uirtute in hoc municipio,quoad uixit,reſtitit M. Gratidio, cuius in matrimonio ſororẽ auiam noſtrã habebat,ferenti legẽ tabellariã:excitabat.n fluctus in ſimpulo, ut dicitur, Gratidius,quos poſt filius eius in Aegæo excitauit ma

* *ri.ac noſtro quidẽ,qui cũ res eſſet ad ſe delata,Scaurus Conſul,utinam,inquit,M.Cicero iſto animo, atq; uirtute in ſumma Rep.nobiſcum uerſari,quã in municipali maluiſſes.Quamobrem,quoniam non recognoſcimus nunc leges populi R. ſed aut repetimus ereptas, aut nouas ſcribimus, non quid ab hoc populo obtineri poſſit,ſed quid optimum ſit, tibi dicendum puto.nam Caſſiæ legis culpam Scipio tuus ſuſtinet, quo auctore lata eſſe dicitur.tu,ſi tabellariam tuleris, ipſe præſtabis:nec.n.mihi placet, nec Attico noſtro, quantum è uultu eius intelligo.Att.Mihi uero nihil unquam populare placuit:eamq; optimam Remp. eſſe duco, quã hic Conſul cõſtituerat, quæ ſit in poteſtate optimorũ. M.Vos demum,ut uideo,legem antiquaſtis ſine tabella.ſed ego,etſi ſatis dixit pro ſe in illis libris Scipio,tamen libertatem iſtam largior populo,ut & auctoritate ualeant,& utantur bonis. ſic enim à me lex eſt re*

» *citata de ſuffragijs.optimatibus nota, plebi libera ſun*

» *to.quæ lex hanc ſententiam continet, ut omnes leges tollat,quæ poſtea latæ ſunt,quæ tegunt omni ratione ſuffragium,ne quis inſpiciat tabellam, ne roget,ne appellet. pontes etiam lex Martia fecit anguſtos. quæ ſi oppoſita ſunt ambitioſis, ut ſunt ferè, non repre=*

hendo.ſin ualuerint tamen leges, ut ne ſint ambitus: habeat ſanè populus tabellã, quaſi uindicẽ libertatis, dũmodo hæc optimo cuiq;, & grauiſſimo ciui oſtendatur, ultroq́; offeratur, uti ſit ipſa libertas, in qua populo poteſtas honeſte bonis gratificãdi datur. eoq́; nũc fit illud, quod à te modo Quinte dictũ eſt, ut minus multos tabella cõdẽnet, quàm ſolebat uox, quia populo licere ſatis eſt. hoc retento, reliqua uoluntas auctoritati, aut gratiæ traditur. itaque, ut omittam largitione corrupta ſuffragia: non uides, ſi quando ambitus ſileat, quæri in ſuffragijs, quid optimi uiri ſentiant? quã obrem lege noſtra libertatis ſpecies datur, bonorum auctoritas retinetur, contentionis cauſa tollitur.

» *Deinde ſequitur, quibus ius ſit cum populo agẽdi, aut*
» *cum ſenatu. grauis, et ut arbitror, præclara lex. quæ*
» *cum patribus agentur, modica ſunto: id eſt modeſta, atq; ſedata: actor enim moderatus effingit non modo mentem, ac uoluntates, ſed penè uultus eorum, apud quos agit. quod in ſenatu nõ difficile eſt: eſt enim ipſe ſenator is, cuius non ad actorẽ referatur animus, ſed qui per ſe ipſe ſpectari uelit. huic iuſſa tria ſunt: ut adſit; nã grauitatẽ res habet, cũ frequens ordo eſt: ut loco dicat, id eſt rogatus: ut modo; ne ſit infinitus: nam breuitas nõ modo ſenatoris, ſed etiam oratoris magna laus eſt in ſententia. nec eſt unquam longa oratione utendũ, niſi aut ſpectante ſenatu, quod fit ambitione ſæpiſſime, cũ, nullo magiſtratu adiuuante, tolli diem utile eſt; aut cũ tãta cauſa eſt, ut opus ſit oratoris copia uel ad hortãdũ, uel ad docendũ. quorum generũ in utroque magnus noſter Cato eſt. Quodq́; addit,*

» cauſas populi teneto, eſt ſenatori neceſſariũ noſſe rẽp. idq; late patet, quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios Reſp. habeat, quos amicos, quos ſtipẽdiarios, qua quiſq; ſit lege, conditione, fœdere: tenere conſuetudinẽ decernendi, noſſe exẽpla maiorum. uidetis iã, genus hoc omne ſcientiæ diligentiæ memoriã eſſe, ſine quo paratus eſſe ſenator nullo pacto poteſt. Deinceps ſunt cum populo actiones: in quibus primũ & maximũ, uis abeſto. nihil eſt.n. exitioſius ciuitatibus,
» nihil tã contrariũ iuri, & legibus, nihil minus ciuile, & humanum, quã, cõpoſita, & conſtituta Rep. quidquam agi per uim. parere iubet interceſſori: quo nihil præſtantius: impediri.n. bonã rem melius, quam concedi malã. Quod uero actoris iubeo abeſſe fraudẽ, id totũ dixi ex Craſſi ſapientiſſimi hominis ſententia: quã ſenatus eſt ſecutus, cum decreuiſſet, C. Claudio Conſule de C. Carbonis ſeditione referente, eo inuito, qui cũ populo ageret, ſeditionem non poſſe fieri, quippe cui liceat conſilium, ſimul atq; interceſſum, turbariq; cœptum ſit, dimittere. quod qui permouet cum agi nihil poteſt, uim quærit. cuius impunitatẽ amittit hac lege.
» ſequitur illud. interceſſor rei malæ ſalutaris ciuis eſto. quis nõ ſtudioſe Reip. ſubuenerit, hac tam præclara legis uoce laudatus? Sunt deinde poſita deinceps, quæ
» habemus etiã in publicis inſtitutis, ac legibus: auſpicia
» ſeruanto: auguri parento. eſt autem boni auguris meminiſſe, maximis Reip. temporibus præſto eſſe debere, Iouiq; optimo maximo ſe conſiliariũ, atq; adminiſtrũ datum, ut ſibi eos, quos in auſpicio eſſe iuſſerit, cœliq;
* partes ſibi definitas eſſe traditas, è quibus ſæpe opẽ re

ſerre poſſit. deinde de promulgatiōe, de ſingulis rebus agendis, de priuatis, magiſtratibus ue audiendis. tū leges præclariſſimæ de XII. tabulis translatæ duæ: quarū altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, niſi maximo comitiatu, uetat, nōdū initis ſeditioſi Tri
* bunis plebis negotia is quidē admirandū tantū maiores in poſterū prouidiſſe: in priuatos homines leges ferri noluerunt: id eſt. n. priuilegiū: quo quid eſt iniuſtius? cum legis hæc uis ſit, ſcitum eſt iuſſum in omnes, ferri
* de ſingulis niſi cēturiatis comitijs uoluerūt: deſcriptus enim populus cēſus, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad ſuffragiū auxilij, quàm fuſe in tribus conuocatus. quo uerius in noſtra cauſa uir magni ingenij, ſummaq; prudētia L. Cotta dicebat, nihil omnino actū eſſe de nobis: præter. n. quā quod comitia illa eſſent armis geſta ſeruilibus, præterea neq; tributa capitis comitia rata eſſe poſſent, neq; ulla priuilegij: quo circa nihil nobis opus eſſe lege, de quibus nihil omnino actū eſſet legibus: ſed uiſū eſt et nobis, et clariſſimis uiris melius, de quo ſerui, et latrones ſciuiſſe ſe aliqd dicerēt, de hoc eodē cūctā Italiā, qd ſētiret, oſtēdere. Sequūtur de captis pecunijs, de ambitu leges. quæ cū magis iudicijs, quàm uer
» bis ſanciēda ſint: adiūgitur, noxiæ pœna par eſto, ut in ſuo uitio quiſq; plectatur, uis capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia ſanciatur. Extrema leges ſunt nobis nō uſitatæ, Reip. neceſſariæ. legū cuſtodiā nullā habemus: itaq; hæ leges ſunt, quas apparitores noſtri uolūt: à librarijs petimus: publicis literis cōſignatā memoriā publicā nullā habemus. Græci hoc diligētius, apud quos νομοφύλακες creātur: nec hi ſolū literas

M. TVLLII CICERONIS EX TIMAEO PLATONIS DE VNIVERSITATE LIBER.

M Vlta ſunt à nobis & in Academicis conſcripta contra phyſicos; et ſæpe cũ P. Nigidio, Carneado more & modo diſputata: fuit enim uir ille cũ cęteris artibus, quæ quidem dignæ libero eſſent, ornatus omnibus, tum acer inueſtigatur & diligens earum rerum, quæ à natura inuolutæ uidentur. denique ſic iudico, poſt illos nobiles Pythagoreos, quorum diſciplina extincta eſt quodam modo, cum aliquot ſecula in Italia, Siciliáq; uiguiſſet, hunc extitiſſe, qui illam renouaret. qui cum me in Ciliciam proficiſcentem Epheſi expectauiſſet, Romam ex legatione ipſe decedens; ueniſſetq; eodem Mytilenis mei ſalutandi, & uiſendi cauſa, Cratippus Peripateticorum omnium, quos quidem ego audiuerim, meo iudicio facile princeps: perlibenter & Nigidium uidi, & Cratippum cognoui. ac primum quidem tempus ſalutationibus, reliquum percunctatione conſumpſimus.

Deſunt multa.

quid eſt,quod ſemper ſit,neq; ullum habet ortum,& quod gignatur,nec unquam ſit. quorum alterum intelligentia,& ratione cōprehenditur,quod unum ſemper,atq; idem eſt:alterum, quod affert opinionem per ſenſus,rationis expers,quod totum opinabile eſt, id gignitur,& interit,nec unquam eſſe uere poteſt. omne autē,quod gignitur,ex aliqua cauſa gigni neceſſe eſt: nullius.n.rei cauſa remota, reperiri origo poteſt. quo circa ſi is,qui aliquod munus efficere molitur,eam ſpeciem,quæ ſemper eſt eadem,intuebitur, atq; eam ſibi proponet exēplar,præclarum opus efficiat neceſſe eſt. ſin autem illam,quæ gignitur: nunquam illā, quam expetet,pulchritudinem conſequetur.omne igitur cœlum,ſiue mundus, ſiue quo alio uocabulo gaudet,hoc à nobis nuncupatus ſit. de quo id primū cōſideremus, quod principio eſt in omni quæſtione cōſiderādū, ſemper ne fuerit nullo generatus ortu, an ortus ſit,an ab aliquo tēporis principatu ortus eſt,quādoquidem cernitur,& tangitur,& eſt undique corporatus. omnia autē talia ſenſum mouēt: ſenſusq; mouētia quæ ſunt, eadem in opinatione conſidunt:quæ ortum habere,gigniq; diximus,nihil autem gigni poſſe ſine cauſis.atq; illum quidem quaſi parentē huius uniuerſitatis inuenire difficile:&,cū iam inueneris, indicare in uulgus nefas.rurſus igitur uidendum, ille fabricator tāti operis utrum ſit imitatus exēplar,id ne quod ſemper unū et idē,& ſui ſimile,an id quod generatū ortumq; diximus. Atqui ſi pulcher eſt hic mundus, ſi probus eius artifex: profecto ſpeciem æternitatis imitari maluit. ſin ſecus,quod ne dictu quidē fas eſt ,generatū exem=

plum eſt pro æterno ſecutus.non igitur dubium, quin æternitatem maluerit exequi,quandoquidẽ neq; mundo quidquã pulchrius, neq; eius ædificatore præſtantius.ſi ergo generatus,ad id effectus, quod ratione ſapientiaq; cõprehenditur , atq; immutabili æternitate continetur.ex quo efficitur,ut ſit neceſſe hũc,quẽ cernimus,mũdum, ſimulacrum æternũ eſſe alicuius æterni.difficillimũ autem eſt in omni conquiſitione rationis exordium.de ijs igitur,quæ diximus, hæc ſit prima diſtinctio.in omni oratione cũ ijs rebus,de quibus ex-
* *plicãdum uidetur,eſſe cognitio.itaq; cum de re ſtabili et immutabili diſputatur,oratio talis ſit,qualis ſit illa, quæ neq; redargui,neq; conuinci poteſt.cum autẽ ingreſſa eſt imitata , et effecta ſimulacra, bene agi putat,ſi ſimilitudinẽ ueri conſequatur. quantũ.n.ad id, quod ortum eſt,æternitas ualet: tãtum ad fidem ueritas.quocirca ſi forte de deorum natura,ortuq; mundi diſſerentes,minus id,quod habemus animo,conſequimur,ut tota dilucide, et planè exornata oratio ſibi cõſtet,et ex omni parte ſecũ ipſa cõſentiat:haud ſanè erit mirũ:contentiq; eſſe debebitis, ſi probabilia dicentur: æquum eſt.n.meminiſſe,et me, qui diſſeram, hominẽ eſſe,et uos,qui iudicatis:ut,ſi probabilia dicẽtur,nil ultra requiratis. Quæramus igitur cauſam,quæ eũ impulerit,qui hæc machinatus ſit,ut originẽ rerũ,et molitionẽ nouã quæreret . probitate uidelicet præſtabat: probus autem inuidet nemini:itaq; omnia ſui ſimilia generauit.hæc nimirũ gignendi mundi cauſa iuſtiſſima . nam cũ conſtituiſſet deus bonis omnibus explere mundum,mali nihil admiſcere,quoad natura patere*

tur: quidquid erat quod in cernendi ſenſum caderet, id ſibi aſſumpſit, non tranquillum, & quietum, ſed im moderate agitatũ, & fluctuãs: idq́; ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim iudicabat eſſe præſtãtius. fas autẽ nec eſt, nec unquã fuit, quidquã niſi pulcher rimum facere eum, qui eſſet optimus. cum rationem igitur habuiſſet, reperiebat nihil eſſe eorum, quæ natu ra cernerentur, nõ intelligens intelligente in toto gene re præſtãtius. quocirca intelligentiam in animo, animũ concluſit in corpore. ſic ratus eſt opus illud effectũ eſſe pulcherrimum. quam ob cauſam non eſt cunctandum profiteri, ſi modo inueſtigari aliquid cõiectura poteſt, hunc mundum animal eſſe, idq́; intelligens, & diuina prouidentia conſtitutũ. hoc poſito, quod ſequitur uiden dum eſt, cuiuſnam animantium deus in fingendo mun do ſimilitudinem ſecutus ſit. nullius profecto, eorũ qui dem, quæ ſunt nobis nota animãtia: ſunt enim omnia in quædam genera partita, aut inchoata, nulla ex par te perfecta: imperfecto autem nec abſoluto ſimile, pul chrum eſſe nihil poteſt. cuius ergo omne animal quaſi particula quædã eſt, ſiue in ſingulis, ſiue in diuerſo ge nere cernatur, eius ſimilẽ mũdũ eſſe dicamus. omnes igi tur, qui animo cernũtur, et ratione intelligũtur animã tes, cõplexu rationis et intelligentiæ, ſicut homines, hoc mũdo, & pecudes, & omnia quæ ſub aſpectum cadũt, comprehenduntur: quod enim pulcherrimum in rerũ natura intelligi poteſt, & quod ex omni parte abſolu= tiſſimũ eſt; cum deus ſimilem mũdũ efficere uellet, ani mal unũ, aſpectabile, in quo omnia animalia contine= rentur, effecit. recte ne igitur unum mundum dixeri=

mus,an ſint plures,an innumerabiles,dictu uerius & melius.unus profecto, ſi quidē factus eſt ad exemplū. quod enim omnes animātes eos,qui ratione intelliguntur,complectitur, id nō poteſt eſſe cum altero. rurſus enim alius animās,qui cū contineat,ſit neceſſe eſt,cuius partes ſint animātes ſuperiores,cœlumq; hoc ſimulacrum illius ultimi ſit, nō proximi. quorum ne quid accideret,atq; ut hic mundus eſſet animanti abſoluto ſimillimus,hoc ipſo,quòd ſolus atq; unus eſſet, iccirco ſingularem deus hunc mūdum,atq; unigenā procreauit.Corporeum autē & aſpectabile,itemq; tractabile omne neceſſe eſt eſſe,quod natum eſt.nihil porrò igni uacuū uideri poteſt:nec uero tāgi,quod careat ſolido: ſolidum autem nihil,quod terræ ſit expers. quamobrem mundum efficere moliens deus, terrā primum, ignemq; iungebat. omnia autem duo ad cohærēdum tertium aliquid acquirunt, et quaſi nodū, uinculūq; deſiderāt.ſed uinculorū id eſt aptiſſimum atque pulcherrimum,quod ex ſe,atq; de his, quæ aſtringit,quā maxime unū efficit. id optime aſſequitur quæ græce ἀναλογία,latine(audendum eſt enim,quoniam hęc primum à nobis nouātur)cōparatio,proportióue,dici poteſt.quādo enim trium uel numerorum,uel figurarū, uel quorumcunq; generum contingit,ut quod mediū ſit,uti primū proportione, ita id poſtremo cōparetur, uiciſſimq; ut extremum cū medio,ſic mediū cum primo cōferatur:id, quod medium eſt, tum primum fit, tum poſtremum; poſtrema uero & prima media fiūt. ita neceſſitas cogit,ut eadē ſint ea,quæ deiūcta fuerūt. eadē autē cū facta ſint, efficitur, ut omnia ſint unū.

quòd ſi uniuerſitatis corpus planū & æquabile expli caretur, neq; in eo quidquā eſſet requiſitum: unū in= teriectum medium & ſe ipſum, et ea, quibus eſſet in= terpoſitū, colligaret. ſed cū ſoliditas mundo quærere= tur, ſolida autē omnia uno medio nunquam, duobus ſemper copulentur, ita contigit ut inter ignem, et ter= ram aquam deus, animamq́; poneret, eaq́; inter ſe cō= pararet, & proportione coniungeret, ut, quemadmo= dū ignis animæ, ſic anima aquæ, quodq́; anima aquæ, id aqua terræ proportione redderet. qua ex coniūctio ne cœlum ita aptum eſt, ut ſub aſpectum, & tactum cadat. itaq; & ob eam cauſam, et ab ijs rebus numero quatuor mundi eſt corpus effectum, ea conſtructum proportione, qua dixi: ex quo ipſe ſe concordi quadā amicitia, & charitate complectitur; atq; ita apte cohæ ret, ut diſſolui nullo modo queat, niſi ab eodē, à quo eſt colligatus. earum autem quatuor rerū, quas ſupra dixi, ſic in omni mundo omnes partes collocatæ ſunt, ut nulla pars huiuſce generis excederet extra, atq; in hoc uniuerſo ineſſent genera illa uniuerſa. id ob eas cauſas, primū ut mūdus animās poſſit ex perfectis par tibus eſſe perfectus, deinde ut unus eſſet, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta, poſtremo ne q̄s morbus eū poſſit, aut ſenectus affligere: omnis. n. coagmētatio corporis uel calore, uel frigore, uel aliqua impulſione uehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos ſenectutemq́; compellitur. hanc igitur habuit ratio= nem effector mundi, molitorq́; deus, ut unum opus to tum, atque perfectum ex omnibus totis, atq; perfectis abſolueretur, quod omni morbo ſenióue careret. for=

mam

mam autem & maxime ſibi cognatam, & decoram dedit.à quo enim animante omnes reliquos contineri uellet animantes,hũc ea forma figurauit,qua una o=mnes reliquæ formæ cõcludũtur:& globoſus eſt fabricatus:quod σφαιροειδὲς Græci uocant:cuius omnis ex=tremitas paribus à medio radijs attingitur:idq́; ita tornauit,ut nihil effici poſſit rotundius,nihil ut aſperitatis haberet,nihil offenſionis,nihil incluſum angulis,nihil anfractibus,nihil eminens, nihil lacunoſum, om=nesq́; partes ſimillimæ omniũ,quoad eius præſtabat iudicio diſſimilitudini ſimilitudo.Omni autẽ totã figu=rã mũdi leuitate circũdedit:nec.n.oculis egebat, quia nihil extra,quod cerni poſſet,relictum erat;nec auri=bus,quia ne quod audiretur quidẽ: neq; erant anima circũfuſa extrema mundi. ut reſpirationẽ requireret: nec uero deſiderabat aut alimẽta corporis, aut detra=ctionẽ confecti,& conſumpti cibi:neq;.n.ulla deceſſio fieri poterat,neq; acceſſio.neq; uero erat unde : ita ſe ipſe cõſumptione & ſenio alebat ſui,cũ ipſe per ſe,& à ſe & pateretur,et faceret omnia. ſic.n.ratus eſt ille, qui iſta iunxit, & condidit, ipſum ſe contentum eſſe mundum,neq; egere altero.itaq; nec ei manus affixit, quia nec capiendum quidquam erat, nec repellendũ; nec pedes,nec alia mẽbra, quibus ingreſſus corpore ſuſtineret:motũ enim dedit cœlo eũ , qui figuræ eius ſit aptiſſimus,qui unus ex ſeptem motibus mentem atq; intelligentiam cohiberet maxime.itaq; una conuerſione,atq; eadem ipſe circum ſe torquetur , & uertitur. ſex autẽ reliquos motus ab eo ſeparauit : itaque eum ab omni erratione liberauit. ad hãc igitur conuerſio=

nem, quæ pedibus et gradu nõ egeret, ingrediendi mẽbra nõ dedit. hæc deus is, qui erat, de aliquãdo deo futuro cogitãs, leuem eum effecit, & undique æquabilem, & à medio ad ſummum parem, & perfectum, atque abſolutum ex abſolutis, atque perfectis. animũ autem ut in eius medio collocauit, ita per totũ tetendit: deinde eũ circundedit corpore, & ueſtiuit extrinſecus: cœloq; ſoliuago, & uolubili, & in orbẽ incitato cõplexus eſt, quod ſecum ipſum propter uirtutem facile eſſe poſſet, nec deſideraret alterũ, ſatis ſibi ipſe notus, & familiaris. ſic deus ille æternus hunc perfecte beatum deum procreauit. ſed animũ haud ita, ut modo locuti ſumus, tum denique cũ corpus ei effeciſſet, inchoauit: neque enim eſſet rectũ minori parere maiorem, ſed nos multa incõſiderate ac temere dicimus. deus autẽ & ortu, & uirtute antiquiorẽ genuit animũ, eumq; ut dominũ atque imperãtẽ obedienti præfecit corpori: idq; molitus tali quodã eſt modo. ex materia, quæ indiuidua eſt, & quæ ſemper uniuſmodi, ſuiq; ſimilis, & ex ea, quæ corporibus diuidua gignitur, tertiũ materiæ genus ex duobus in medium admiſcuit, quod eſſet eiuſdẽ naturæ, et quod alterius: idq; interiecit inter diuiduũ, atque id, quod diuiduũ eſſet in corpore. ea cũ tria ſumpſiſſet, unã in ſpeciẽ tẽperauit: naturãq; illã, quã alterius diximus, uel cũ eadem coniunxit fugientẽ, et eius copulationis alienã permiſcens cũ materia, cũ ex tribus effeciſſet unũ, id ipſum in ea quæ decuit mẽbra partitus eſt. iam partes ſingulas ex eodẽ, et ex altero, et ex materia tẽperauit. fuit autem talis illa partitio. unã principio partẽ detraxit

ex toto:ſecundam autem primæ partis duplũ: deinde tertiam,quæ eſſet ſecundæ ſeſquialtera,primæ tripla, deinde quartam,quæ ſecundæ dupla eſſet:quintã inde,quæ tertiæ tripla:tum ſextam octuplam primæ:poſtremo ſeptimam,quæ ſeptem,& uiginti partibus antecederet primæ.deinde inſtituit dupla et tripla interualla explere,partes rurſus ex toto deſecans.quas interuallis ita locabat,ut in ſingulis eſſent bina media{ uix enim audeo dicere medietates}quas Græci μεσότητας appellãt:ſed quaſi ita dixerim,intelligatur: erit enim planius. earũ alterã,eadem parte præſtantẽ extremis,eademq; ſuperatã, alterã pari numero præſtã tẽ extremis,pariq; numero ſuperatã.ſeſquialteris autem interuallis,et ſeſquitertijs,& ſeſquioctauis ſumptis ex his colligationibus in primis interuallis, ſeſqui octauo interuallo, ſeſquitertia omnia explebat, cum articulã ſingulorũ relinqueret. eius autẽ particulæ interuallo relicto,habebat numerus ad numerũ eandem proportionẽ,cõparationemq; in extremis,quã habent CCLVI cũ CCXLIII. atque ita permiſtũ illud,ex quo hæc ſecuit,iã omne cõſumpſerat. hãc igitur omnẽ coniunctionẽ, duplicem in longitudinẽ diffidit:mediæq; accõmodans mediam, quaſi decuſſauit:deinde in orbẽ torſit,ut & ipſæ ſecum, & inter ſe,ex cõmiſſura,quæ è regione eſſet, iungerentur: eoq; motu,cuius orbis ſemper in eodem erat, eodemq; modo ciebatur, undique eſt eas circũplexus.atque ita cum alterum eſſet exteriorẽ amplexus orbem, illum eiuſdem naturæ,hunc alterius nominauit: eãq;,quæ erat eiuſdẽ,detorſit à latere in dextram partem:hanc

autem citimã à media linea direxit ad læuã:ſed principatum dedit ſuperiori,quam ſolam indiuiduam reliquit.interiorem autem cum in ſex partes diuiſiſſet,ſeptem orbes diſpares duplo,et triplo interuallo moueri iuſſit,contrarijs inter ſe curſibus.eorũ autem trium fecit pares celeritates,ſed quatuor et inter ſe diſpares,et diſſimiles trium reliquorũ. animũ igitur cum ille procreator mũdi deus ex ſua mente & diuinitate genuiſſet,tũ deniq; omne,quod erat concretũ,atq; corporeũ, ſubſternebat animo,interiusq́; faciebat:atque ita medio medium accõmodans copulabat.ſic animus à medio profectus, extremitatẽ cœli à ſuprema regione rotũdo ambitu circũlecit,ſeſeq́; ipſe uerſans,diuinæ,ſempiternæ,ſapientisq́; uitæ induxit exordium. et corpus quidem cœli ſpectabile effectum eſt.animus autẽ oculorum effugit obtutum.eſt autẽ unus ex omnibus,rationis,contentionisq́;(ἁρμονίη græce)ſempiternarũ rerum & ſub intelligentiam cadentium compos et particeps:quo nihil ab optimo & præſtãtiſſimo genitore melius procreatũ: quippe qui ex eadem uinctus,alteraq́; natura , adiuncta materia tẽperatione triũ partiũ proportione cõpacta,ſe ipſe cõuerſans, cũ materiã mutabilem arripuiſſet,& cũ rurſus indiuiduã,atque ſimplicem,per quã omnis mouetur,diſcernitq́; quid ſit eiuſdem generis,& quid alterius:& cætera dijudicat, quid cuiq; rei ſit maxime aptũ,quid quoque loco,aut modo,aut tempore cõtingat: quæq́; diſtinctio ſit inter ea,quæ gignãtur,et ea quæ ſint ſemper eadẽ.ratio autẽ utraq;, quæ uerſatur in ijs, quæ ſunt ſemper eadẽ, & in ijs,quæ mutãtur,cũ in eodem,et in altero moue

tur ipſa per ſeſe ſine uoce, et ſine ullo ſono, cum eandē partē attingit, qua ſenſus cieri poteſt: orbis illius generis alterius immutatus et rectus omnia animo mētiq; denunciat: tū opiniones, adſenſionesq; firmæ ueræq; gignuntur. cū autē in illis rebus uertitur, quæ manētes ſemper eædem, non ſenſu, ſed intelligentia cōtinētur,

Deſunt multa.

Ita uim ſuam natura cōuertit, ut terrā Lunæ curſus proxime ambiret, eiq; ſupra terrā proxima Solis circū uectio eſſet. Lucifer deinde & ſancta Mercurij ſtella curſum habēt Solis celeritati parē, ſed uim quādā contrariā: eaq; conuerſione, quā inter ſe habent Lucifer, Mercurius, Sol, alij alios uincūt, uiciſſimq; uincuntur. Reliquorū ſiderū quæ cauſa collocādi fuerit. quæq; eorum ſit collocatio, in ſermonē alium differendū eſt, ne in eo, quod attingēdū fuit, q̄ in eo, cuius cauſa id attigimus, lōgior ponatur oratio. quādo igitur unūquodq; eorum ſiderum curſum decorum eſt adeptum, è q̄bus erat motus tēporis cōſignandus; colligatisq; corporibus uinculis animalibus, tū animātia orta ſunt, eáq; impio

parere didicerũt,tũc ex alterius naturæ motione trãſuerſa,in eiuſdem naturæ motum incurrentia, in eoq́; hærentia,atq; impedita , cum alia maiorem luſtrarẽt orbem, alia minorem, tardiusq; maiorem, celeriusq; minorem,motu uero uniuseiuſdemq́; naturæ,quæ uelociſſime mouebãtur,ea celeritate uinci à tardioribus, et,cum ſuperabant,ſuperari uidebantur:omnis.n.orbis eorũ quaſi facilitatis inflexione uertebatur:quã bifariam cõtrarie ſimul procedentia efficiebãt,ut,quod eſſet tardiſſimum,id proximum fieret celerrimo. atq; ut eſſet menſura quædã euidens, quæ in iſtis octo curſibus celeritates,tarditatesq; declararet;deus ipſe ſolẽ, quaſi lumen, accendit ad ſecundum ſupra terrã ambitum,ut quammaxime cœlum omnibus colluceret,animantesq́;, quibus ius eſſet doceri, ab eiuſdẽ motu, & ab eo,quod ſimile eſſet, numerorum naturam,uimq́; cognoſcerent.nox igitur et dies ad hunc modũ, & ob has generata cauſas, unũ circuitũ orbis efficit ſapiẽtiſſimum,atq; optimũ:menſis autem, quando Luna luſtrato ſuo curſu Solem cõſecuta eſt:annus, ubi Sol ſuũ totũ confecit,& peragrauit orbem.cæterorum autem ſiderum ambitus ignorantes homines,præter admodũ paucos,neq; nomen appellãt, neq; inter ſe numero cõmetiuntur: itaque neſciunt hos ſiderum errores id ipſum eſſe, quod rite dicitur tẽpus, multitudine infinita,uarietate admirabili præditos.attamen illud perſpici,et intelligi poteſt, abſoluto,perfectoq́; numero tẽporis,abſolutũ,perfectumq́; annũ, tunc cõpleri denique, cũ ſe octo ambitus confectis ſuis curſibus ad idem caput retulerunt,cumq́; eos permenſus eſt idem,& ſem

*per ſui ſimilis orbis. has igitur ob cauſas nata aſtra ſunt, quæ per cœlum penetrantia ſolſtitiali ſe & brumali reuocatione conuerterent, ut hoc omne animal, quod uidemus, eſſet illi animali, quod ſentimus, ad æternitatis imitationẽ ſimillimũ. & cætera quidẽ uſq; ad temporis ortũ impreſſa ab illis, quæ imitabatur, effinxerat. ſed quia nondũ omne animal in mundo intus incluſerat, ex ea parte deficiebat ad propoſitũ exẽplar imaginis ſimilitudo. quot igitur, & quales animalium formas mens, in ſpeciem rerum intuens, poterat cernere, totidem, & tales in hoc mundo ſecum cogitauit effingere. erant autem animantium genera quatuor, quorũ unum diuinum, atq; cœleſte, alterum pennigerum & aerium, tertium * terreſtre quartum diuinæ animationis maxime ſpeciẽ faciebat ex igne, ita ut ſplendidiſſimus eſſet, & aſpectu pulcherrimus. cumq́; ſimilẽ uniuerſitatis naturæ efficere uellet, ad uolubilitatem rotundauit, comiteq́; eũ ſapiẽtia quamoptimæ mentis effecit, circumq́; cœlum æqualiter diſtribuit, ut hunc uarietate diſtinctũ bene Græci* κόσμον, *nos lucentẽ mũdum nominaremus. dedit autẽ diuinis duo genera motus: unũ, quod ſemper eſſet in eodem æque, & idem in omnibus, atq; uno modo celeraret: alterũ, quod in anticã partem ì conuerſione eiuſdem, & ſimilis, pelleretur. quinq; autem reliquis motibus orbem eum eſſe uoluit expertem, immobilẽ, et ſtãtẽ. ex quo genere ea ſunt ſidera, quæ infixa cœlo nõ mouentur loco: quæ ſunt animãtia, eaq́; diuina, ob eamq; cauſam ſuis ſedibus inhærent, & perpetuo manent. quæ autem uaga & mutabili ratione labũtur,*

ita generata ſunt, ut ſupra diximus. iã uero terrã altri tẽ noſtrã, quæ traiecto axe ſuſtinetur, diei noctisq́; ef fectricẽ, eandemq́; cuſtodẽ, antiquiſſimã deorum uo=luit eſſe eorum, qui intra cœlum gignerentur, flexio=nes autẽ deorũ, et inter ipſos deos concurſiones, quæq́; in orbibus eorum cõuerſiones, anteceſſionesq́; eueniãt, cumq́; inter ſe penè contingant, eos, qui propè copulẽ tur contraria regione, & ponè quos, aut ante labũtur, quibusq́; tẽporibus à noſtro aſpectu obliteſcãt, rurſusq́; emerſi errorẽ incutiant rationis expertibus, ſi uerbis explicare conemur, nullo poſito ſub oculis ſimulacro, earum rerum fruſtra ſuſcipiatur labor. Sed hæc ſatis ſunt dicta nobis. quæ de deorum, qui cernũtur, quiq́; orti ſunt, natura præfati ſumus, habeãt hũc terminũ. reliquorum autẽ, quos Græci δαίμονας appellãt, noſtri opinor lares, ſi modo hoc recte cõuerſum uideri poteſt, & noſſe, & nunciare ortũ eorum maius eſt, quàm ut profiteri ſcribere nos audeamus. credendum nimirum eſt ueteribus et priſcis, ut aiunt, uiris, qui ſe progeniẽ deorũ eſſe dicebãt. itaque eorum uocabula nobis pro=diderunt. noſſe autem generatores ſuos optime pote=rant: ac difficile factu eſt, à diis ortis fidem non habe re: quanquam nec argumentis, nec rationibus certis eorum oratio confirmatur: ſed quia de ſuis rebus notis uidentur loqui, ueteri legi, moriq́; parendũ eſt. ſic igi tur, ut ab his eſt traditum, horum deorũ ortus habea=tur, atque dicatur, ut Oceanũ Salaciamq́; cœli ſatu terræq́; conceptu generatos, editosq́; memoremus: ex his Phorcyn, Saturnũ, et Opem: deinceps Iouem, atque Iunonẽ, reliquos, quos fratres inter ſe, agnatosq́; uſur=

pare,atque appellare uidemus,et eorũ,ut utamur ueteri uerbo,proſapiam.quãdo igitur omnes,et qui mo uentur palamq́; oſtenduntur,et qui eatenus nobis de clarantur,quo ipſi uolunt, creati ſunt : tum ad eos is deus,qui omnia genuit, fatur . Hæc uos,qui deorum ſatu orti eſtis,attendite : quorum operum ego parens effectorq́; ſum,quæ per me facta, non ſunt diſſoluta me inuito:quanquã omne colligatum ſolui poteſt:ſed haudquaquã boni eſt,ratione uinctum uelle diſſolue re. ſed quoniam orti eſtis, immortales uos quidẽ eſſe, & indiſſolubiles non poteſtis: neutiquã tamen diſſol uemini,nec uos ulla mortis fata perimẽt,nec fraus ua lentior,quàm conſilium meũ:quod maius eſt uinculũ ad perpetuitatẽ ueſtrã,quàm illa,quibus eſtis tum,cũ gignebamini,colligati. quid ſentiã igitur, cognoſcite. tria nobis genera reliqua ſunt,eaq́; mortalia: quibus prætermiſſis,cœli abſolutio perfecta nõ erit:omnia.n. genera animalium cõplexu nõ tenebit : teneat autem oportebit,ut ex eodẽ ne quid abſit, quæ à me ipſo effecta ſint,quod deorũ uitã poſſit adæquare.ut igitur mortali generẽtur conditione,uos ſuſcipite,ut illa gignatis,imiteminiq́; uim meam,qua in ueſtro ortu me uſum eſſe meminiſtis:in quibus qui tales creẽtur, ut deorum immortaliũ quaſi gentiles eſſe debeãt,diuini generis appellẽtur, teneãtq́; omniũ animantiũ princi patũ,uobiſq́; iure et lege uolentes pareãt:quorũ uobis initiũ,ſtatuſq́; traditur à me:uos aũt ad id,quod erit immortale,partẽ attexitote mortalẽ.ita orientur ani mantes,quos et uiuos alatis,et cõſumptos ſinu recipia tis.Hæc ille dixit.deinde ad temperationẽ ſuperiorem

reuertit:in qua omnem animũ uniuerſæ naturæ tem perans permiſcebat, ſuperiſq; permixtionis reliquias fundens æquabat, eodẽ modo fermè, niſi ꝙ non ita in corrupta,ut ea quæ ſemper idem,ſed à dijs ſecundum ſumebat,atq; tertium. toto igitur omnino conſtituto, ſideribus parem numerum diſtribuit animorũ,et ſingulos adiunxit ad ſingula,atq; ita quaſi in currũ uniuerſitatis impoſuit,cõmonſtrauitq; leges fatales, ac neceſſarias,& oſtendit primum ortum unum fore omnibus,eumq; moderatum, atq; conſtantem, nec ab ullo imminutum:ſatis autem, & quaſi ſparſis animis,fore uti certis tẽporũ interuallis oriretur animal, quod eſſet ad cultum deorum aptiſſimum. ſed cum duplex eſſet natura generis humani,ſic ſe res habebãt,ut præſtantius genus eſſet eorum,qui eſſent futuri uiri. cum autem animis corpora cũ neceſſitate inſeuiſſet, cumq; ad corpora neceſſitate tũ acceſſio fieret,tũ abſceſſio,neceſſe erat ſenſum exiſtere unum, cõmunemq; omniũ uehementiore motu excitato, coniunctoq; naturæ,deinde uoluptate & moleſtia mixtum amorem,poſt irã & metum,& reliquos motus animi,comites ſuperiorum,& his etiam contrarios diſſidentes: quos qui ratione rexerit, iuſte uixerit: qui autem his ſe dederit, iniuſte. atq; ille, qui recte & honeſte curriculum uiuendi à natura datum confecerit, ad illud aſtrũ, quo cum aptus fuerit,reuertetur: qui autem immoderate & intemperate uixerit, eum ſecundus ortus in figuram muliebrem transferet; & ſi ne tũ quidem finem uitiorum faciet, grauius etiam iactabitur, & in ſuis moribus ſimillimas figuras pecudum, & ferarum

transferetur, neq; malorum terminum prius aſpiciet quàm illam ſequi cœperit conuerſionem, quã habeat in ſe ipſe eiuſdẽ, & unius ſimul innatã et inſitã: quod tum eueniet, cum illa, quæ ex igne, aere, aqua, atque terra turbulenta, et rationis expertia inſederint, deniq; ratione depulerit, & ad primã atq; optimam affectionem animi peruenerint. Quæ cum ita deſignaſſet, ſeſéq;, ſi quid poſtea fraudis, aut uitij eueniſſet, extra omnem culpam, cauſamq́; poſuiſſet, alios in terra, alios in luna, alios in reliquas mũdi partes, quæ ſunt ad ſpatiorum tẽporis ſignificationẽ notæ conſtitutæ, ſpargens quaſi ſerebat. poſt autẽ ſationẽ eã dijs, ut ita dicam, iunioribus permiſit, ut corpora mortalia effingerent, quantumq́; eſſet reliquũ ex humano animo, quod deberet accedere, id omne, et quæ cõſequẽtia eſſent, perpolirent, & abſoluerent: deinde ut huic animãti principẽ ſe ducemq; præberet, uitamq́; eius pulcherrime regeret, & gubernaret, niſi quatenus ipſe beneficijs ſua culpa ſibi aliquid miſeriæ quæreret. atq; is quidem, qui cuncta cõpoſuit, conſtanter in ſuo manebat ſtatu. qui autem erant ab eo creati, cum parentis ordinem cognouiſſent, hunc ſequebãtur. itaq; cum accepiſſent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem & effectorẽ ſui, particulas ignis, & terræ, & aquæ, & aeris à mundo, quas rurſus redderent, mutuabantur, easq́; inter ſe copulabant, haud iiſdem uinculis, quibus ipſi erant colligati, ſed talibus, quæ cerni nõ poſſent propter paruitatẽ: crebris quaſi cuneolis iniectis unum efficiebãt ex omnibus corpus; itemq́; in eo influente atq; efflu ẽte animo diuino am

bitus illigabant. itaq; illi in flumen immerſi neque te nebant, neq; tenebantur, ſed ui magna tum ferebant, tũ ferebãtur. ita totũ animal mouebatur illud quidẽ, ſed immoderate & fortuitu, ut ſex motibus uehere= tur: nam & ante, & pone, ad læuam, & ad dextram, & ſurſum, & deorſum, modo huc, modo illuc.

Deſunt nonnulla.

ſed ſi in ſplendore cõſedit, tũ uel eadem ſpecies, uel In= terdum immutata redditur, cum ignis oculorum cũ eo igne, qui eſt ob os offuſus, ſe confudit, & contulit. dextra autem uidentur, quæ læua ſunt; quia cõtrarijs partibus oculorum, contrarias partes attingunt. reſpon dent autem dextra dextris, læua læuis conuerſione lu= minum, cum ea inter ſe nõ cohæreſcunt. id fit, cũ ſpecu lorũ leuitas hinc, illincq; altitudinem aſſumpſit, et ita dextra detruſit in læuã partem oculorũ, læuáq; in dex tram. ſupina etiã ora cernuntur depulſione luminũ: quæ cõuertens inferiora reddit quæ ſunt ſuperiora: at qui hæc omnia ex eo genere ſunt, quæ rerum adiuuãt cauſas. quibus utitur miniſterijs deus, cum optimi ſpe= ciem, quoad fieri poteſt, efficit. ſed æſtimant plerique nõ hæc adiuuãtia cauſarũ, ſed has ipſas eſſe omnium cauſas, quæ uim habeãt refrigerandi, calfaciendi, con creſcendi, liquẽdi: careãt autẽ omni intelligentia, atq;

ratione, quæ, niſi in animo, nulla alia in natura reperiātur. animus autē ſenſum omnem effugit oculorū. at ignis, & aqua, & terra, & aer corpora ſunt, eaq́; cernuntur. illum autem, qui intelligentiæ ſapientiæq́; ſe amatorem profitetur, neceſſe eſt intelligentis ſapientisq́; naturæ primas cauſas conquirere, deinde ſecūdas cauſas rerum earum, quæ neceſſario mouent alias, cū ipſæ ab alijs mouētur. quocirca nobis ſic cerno eſſe faciendū, ut de utroq; nos quidem dicamus genere cauſarū, ſeparatim autē de ijs, quæ cum intelligētia ſunt efficientes pulcherrimarum rerum, atq; optimarum, de ijs, quæ uacantes prudentia, inconſtantia, perturbataq́; efficiunt. Ac de oculorum quidem cauſis, ut haberent eam uim, quam nunc habent, ſatis fermè eſſe dictum puto. maxima autem eorum utilitas donata humano generi deorum munere deinceps explicetur. rerum. n. optimarū cognitiones nobis oculi attulerunt. nā hæc, quæ eſt habita de uniuerſitate, oratio à nobis haud unquā eſſet inuenta, ſi neq; ſidera, neq; Sol, neque cœlum ſub oculorum aſpectum cadere potuiſſent. nunc uero dies noctesq́; oculis cognitæ, tum menſium, annorumq́; cōuerſiones ad numerū machinatæ ſunt, & ſpatium temporis dimenſæ, & ad quæſtionem totius naturæ impulerunt. quibus ex rebus philoſophiā adepti ſumus: quo bono nullum optabilius, nullū præſtantius neque datum eſt mortalium generi deorum conceſſu, atque munere, neque dabitur.

Multa deſiderantur.

Q. CICERO DE PETITIONE CONSVLATVS AD M. TVLLIVM FRATREM LIBER.

E Tſi tibi omnia ſuppetũt, quæ cõſequi ingenio, aut uſu homines, aut diligẽtia poſſunt: tamẽ amore noſtro non ſum arbitratus alienũ, ad te perſcribere ea, quæ mihi ueniebãt in mẽtẽ, dies ac noctes de petitione tua cogitãti: nõ ut aliquid ex ijs noui adijcerẽ; ſed ut ea, quæ in re diſperſa, atq; infinita uiderentur eſſe, ratione, & diſtributione ſub uno aſpectu ponerẽtur. Quãquã plurimũ natura ualet, tamẽ uidetur in paucorũ menſiũ negotio poſſe ſimulatio naturã uincere. ciuitas quæ ſit, cogita, quid petas, qui ſis. propè quotidie ad forũ tibi deſcendenti meditandũ hoc ſit, nouus ſum, Conſulatũ peto, Roma eſt. nominis nouitatẽ dicendi gloria maxime ſubleuabis. ſemper ea res plurimũ dignitatis habuit. non poteſt, qui dignus habetur patronus cõſulariũ, indignus Conſulatu putari. quãobrẽ, quoniã ab hac laude proficiſceris, et, quidquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendũ uenito, quaſi in ſingulis cauſis iudiciũ de omni ingenio futurũ ſit. eius facultatis adiumenta, quæ tibi ſcio eſſe ſepóſita, ut parata ac prõpta ſint, cura; et ſæpe, quæ de Demoſthenis ſtudio et exercitatione ſcripſit Demetrius, recordare. deinde et amicorũ multitudo et genera appareãt: habes. n. ea, quæ noui habuerunt, oẽs publicanos, totũ ferè equeſtrẽ ordinẽ, multa præterea

municipia, multos abs te defenſos cuiuſq; ordinis, aliquot collegia, præterea ſtudio dicendi conciliatos plurimos adoleſcentulos, quotidianam amicorum aſſiduitatem & frequentiam. hæc cura & ut teneas commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant qui debent tua cauſa, referendæ gratiæ, & qui uolunt, obligãdi tui tempus ſibi aliud nullũ fore. etiam hoc multum uidetur adiuuare poſſe nouũ hominem, hominum nobilium uoluntas, et maxime conſularium. prodeſt, quorum in locum ac numerum peruenire uelis, ab his ipſis illo loco, ac numero dignũ putari. hi rogãdi omnes ſunt diligẽter, & ad eos allegandum: perſuadendumq; eſt ijs, nos ſemper cũ optimatibus de Rep. ſenſiſſe, minime populares fuiſſe; ſi quid locuti populariter, id nos eo conſilio feciſſe, ut nobis Cn. Pompeium adiungeremus, ut eum, qui plurimum poſſet, aut amicũ in noſtra petitione haberemus, aut certe nõ aduerſarium. præterea adoleſcentes nobiles elabora ut habeas, uel ut teneas ſtudioſos quos habes. multum dignitatis afferent. plurimos habes: perfice ut ſciant, quantum in ijs putes eſſe. ſi adduxeris, ut ij, qui nolunt, cupiant, plurimum quidem proderunt. ac multum etiã nouitatem tuã adiuuat, quòd eiuſmodi nobiles tecum petunt, ut nemo ſit qui audeat dicere, plus illis nobilitatẽ, quàm tibi uirtutem prodeſſe oportere. iam P. Galbam, & L. Caſſium ſummo loco natos, quis eſt, qui petere Cõſulatum putet? uides igitur ampliſſimis ex familijs homines, qui ſine neruis ſint, tibi pares eſſe nõ poſſe. at Antonius et Catilina moleſti ſunt. imo homini nouo, induſtrio, innocenti, diſerto, gratioſo

apud

apud eos,qui res iudicant,optandi competitores,ambo ſicarij,ambo libidinoſi,ambo egentes . eorum alterius bona proſcripta uidimus, uocē deniq; audiuimus iurātis ſe Romæ iudicio æquo cū homine Græco certare nō poſſe:& ex ſenatu eiectū ſcimus.optima uero Cenſorum exiſtimatione in Prætura competitorem habuimus,amico Sabidio,& Panthera,ꝗ, ad tabulam quos poneret,non habebat.quo tamen in magiſtratu amicam,quam palàm domi haberet,de machinis emit. In petitione autem Conſulatus caupones omnes hic cōpilare per turpiſſimam legationem maluit,quàm adeſſe, & populo R. ſupplicare. Alter uero, dij boni,quo ſplendore eſt?primum nobilitate eadem,qua Catilina. num maiore?non,ſed uirtute . quamobrē qui inanius umbram ſuam metuit,hunc negliges quidem,natum in patris egeſtate,educatum in ſororis ſtupris, corroboratum in cæde ciuium, cuius primus ad Remp. aditus in equitibus R.occidendis fuit.nam illis, quos meminimus,Gallis,qui tū Titiniorum,ac Vanniorum,ac Tanuſiorum capita demebant, Sylla unum Catilinā præfecerat;in quibus ille hominem optimum Q. Cæciliū ſororis ſuæ uirum , equitem R.nullarum partium, cū ſemper natura , tum etiam ætate iam quietum , ſuis manibus occidit.quid ego nunc dicam petere eum tecum Conſulatum, qui hominem chariſſimum populo R. M. Marium inſpectante populo R. uirgis per totam urbem ceciderit , ad buſtum egerit , ibi omni cruciatu lacerarit , uiuo ſtanti collum gladio ſua dextera ſecuerit , cum ſiniſtra capillum eius à uertice teneret , caput ſua manu tulerit , cum inter digi=

gitos eius riui ſanguinis fluerēt? qui poſtea cum hiſtrionibus, & cum gladiatoribus ita uixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet: qui nullum in locum tam ſanctū et tam religioſum acceſſit, in quo non, etſi in alijs culpa non eſſet, tamen ex ſua nequitia dedecoris ſuſpicionem relinqueret: qui ex curia Curios, & Annios, ab atrijs Sapalas, & Caruilios, ex equeſtri ordine Pompilios, & Cneos ſibi amiciſſimos cōparit: qui tantum habet audaciæ, tantum nequitiæ, tantum deniq; in libidine artis, & efficacitatis, ut parentum propè in gremijs prætextatos liberos cōſtuprarit. Quid ego nunc tibi de Africa, quid de teſtium dictis ſcribam? nota ſunt: & ea tu ſæpius legito. ſed tamen hoc mihi nō prætermittendum uidetur, ꝙ primū tam egens ex eo iudicio diſceſſit, quàm quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt: deinde tam inuidioſus, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. hic ſe ſic habet, ut magis timeat, etiā ſi quieuerit; quā ut contemnat, ſi quid commouerit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data eſt, quàm nuper homini nouo C. Celio? ille cum duobus hominibus ita nobiliſſimis petebat, ut tamen in ijs omnia pluris eſſent, quā ipſa nobilitas: ſumma ingenia, ſummus pudor, plurima beneficia, ſumma ratio, ac diligentia petendi. tamen eorum alterum, cum deeſſet alter, Celius, etiam cū multo eſſet inferior genere, ſuperior nulla re penè, ſuperauit. quare ſi facies ea, quæ tibi natura, & ſtudia, quibus uſus es ſemper, largiuntur, quæ temporis tui ratio deſiderat, quæ potes, quæ debes: non erit difficile certamen cum ijs competitoribus, qui nequa-

quam ſunt tam genere inſignes, quàm uitijs nobiles. quis enim reperiri tam improbus ciuis poteſt, qui uelit uno ſuffragio duas in remp. ſicas diſtringere? Quoniã igitur, quæ ſubſidia nouitatis haberes, & habere poſſes, expoſui: nunc de magnitudine petitionis dicendũ uidetur. Conſulatum petis. quo honore, nemo eſt, qui te non dignum arbitretur: ſed multi, qui inuideant. petis enim homo ex equeſtri loco ſummum locũ ciuitatis, atq; ita ſummum, ut forti homini, diſerto, innocenti multo ille idem honos plus amplitudinis, quàm cæteris afferat. noli putare eos, qui ſunt eo honore uſi, non uidere, tu cum idem ſis adeptus, quid dignitatis habiturus ſis. eos uero, qui conſularibus familijs nati locum maiorum conſecuti non ſunt, ſuſpicor tibi, niſi qui admodum te amant, inuidere. etiam nouos homines prætorios exiſtimo, niſi qui tuo beneficio iuncti ſunt, nolle abs te ſe honore ſuperari. iam in populo quàm multi inuidi ſunt, quàm multi conſuetudine horum annorum ab honoribus nouis alienati, uenire tibi in mentem certo ſcio. eſſe etiam nonnullos tibi iratos ex ijs cauſis, quas egiſti, neceſſe eſt. iam illud tute circunſpicito, quòd ad Cn. Pompeij gloriam augendam tanto ſtudio te dediſti, num quos tibi putes ob eã cauſam eſſe amicos? quamobrem cum & ſummum locũ ciuitatis petas; & uideas eſſe ſtudia, quæ tibi aduerſentur: adhibeas neceſſe eſt omnẽ rationẽ, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magiſtratuum diuiſa eſt in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum ſtudijs, altera in populari uoluntate ponenda eſt. Amicorum ſtudia beneficijs, &

officijs,& uetuſtate,facilitate,ac iucunditate naturæ parta eſſe oportet. ſed hoc nomen amicorum in petitione latius patet,quàm in cætera uita. quiſquis eſt.n. qui oſtendat aliquid in te uoluntatis,qui colat,qui domum uentitet, is in amicorum numero eſt habendus. ſed tamen,qui ſunt amici ex cauſa honeſtiore,cognationis,aut affinitatis, aut ſodalitatis, aut alicuius neceſſitudinis,hic charũ et iucũdũ eſſe maxime prodeſt. deinde ut quiſq; optimus,ac maxime domeſticus,ut is amet,quiſq; fideliſſimum eſſe te cupiat, ualde elaborandum puto:tum ut tribules,ut uicini,ut clientes,ut deniq; liberti,poſtremo etiam ſeruitus: nam ferè omnis ſermo ad forenſem famam à domeſticis emanat auctoribus. deinde inſtituendi ſunt cuiuſcunq; generis amici ad ſpeciẽ hominis illuſtris honore ac nomine:qui etiam ſi ſuffragandi ſtudia nõ nauant, tamen afferũt petitori aliquid dignitatis ad iuſtitiam obtinẽdã. Magiſtratus,ex quibus maxime Cõſules, deinde Tribunos pl. ad cõficiendum cẽturias homines excellenti gratia, qui tribuent centuriã, ut aliquod ex te beneficiũ aut habeãt,aut ut habeãt ſperent, eos prorſus magnopere cõpara,& cõfirma. nam per hos annos homines ambitioſi uehemẽter omni ſtudio,atq; opere laborarunt,ut poſſent à tribulibus ſuis ea, quæ peterent, impetrare. hos tu homines, quibuſcunq; rationibus poteris, ut ex animo, atque ut ex illa ſumma uoluntate tui ſtudioſi ſint,laborato. ꝙ ſi ſatis grati homines eſſent, hæc omnia parata eſſe debebant, ſicut parata eſſe concerno: nam hoc biennio quatuor ſodalitates ciuium ad ambitionem gratioſiſſimorum tibi obligaſti, M. Fundanij,

Q. Gallij, Cn. Cornelij, L. Coruini: & horum in cauſis ad te deferendis quidnam eorũ ſodales receperint & confirmarint, ſcio: nam interfui. quare hoc tibi faciendum eſt, ut idem ab ijs, quod debent, exigas, ſæpe commonendo, rogando, confirmando, curando ut intelligant nullum tempus aliud ſe unquam habituros referendæ gratiæ. profecto homines & ſpe reliquorum tuorum officiorum, etiam recentibus beneficijs ad ſtudium ſeruãdum excitabuntur. & omnino quoniã eo genere amicitiarum petitio tua maxime initiata eſt, quod cauſarum defenſionibus adeptus es: fac ut planè ijs hominibus, quos deuinctos tenes, deſcriptũ, ac diſpoſitum ſuum cuiq; munus ſit. &, quẽadmodum memini, ꝙ nulla in re illis unquam moleſtus fuiſti, ſic cura ut intelligant omnia te, quæ ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reſeruaſſe. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad beneuolentiam, atq; hæc ſuffragandi ſtudia ducuntur, beneficio, ſpe, adiunctione animi, uel uoluntate: animaduertendum eſt, quemadmodum cuiq; horũ generi ſit inſeruiendum. Minimis beneficijs homines adducuntur, ut ſatis cauſæ putent ſe ad ſtudiũ ſuffragationis dediſſe, ne dũ ij, quibus ſaluti fuiſti, quos tu habes plurimos. & intelligãt, ſi hoc tuo tempore non ſatisfecerint, ſe probatos nemini unquam fore. quod cum ita ſit, tamen rogandi ſunt, atque etiam in hanc opinionem adducẽdi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, ijs uiciſſim nos obligari adhuc poſſe uideamur. qui autem ſpe tenẽtur, quod genus hominum multo eſt diligẽtius, atq; officioſius; ijs fac ut propoſitũ, ac paratũ auxiliũ tuũ eſſe uideatur; deniq;

ut ſpectatorē te ſuorum officiorum eſſe intelligant diligentē;ut uidere te planè, atq; animaduertere,quantū ab unoquoq; proficiſcatur,appareat. Tertium illud genus eſt ſtudiorum uoluntarium: quod agendis gratijs,accōmodandis ſermonibus ad eas rationes, propter quas quiſq; ſtudioſus tui eſſe uidebitur,ſignificāda erga illos pari uolūtate, adducēda amicitia in ſpem familiaritatis, & cōſuetudinis cōfirmari oportebit.atq; in ijs omnibus generibus iudicato & perpendito quātum quiſq; poſſit, ut ſcias et quēadmodū cuiq; inſeruias,& quid à quoque expectes, & poſtules. ſunt.n. quidam homines in ſuis ciuitatibus,et municipijs gratioſi:ſunt diligentes,et copioſi: qui etiam ſi antea non ſtuduerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare eius cauſa,cui debēt, aut uolunt,facile poſſunt.his hominum generibus ſic inſeruiendū eſt,ut ipſi intelligāt te uidere quid à quoq; expectes,ſentire quid accipias, meminiſſe quid acceperis. Sunt autē alij,qui aut nihil poſſunt,aut etiam odio ſunt tribulibus ſuis,nec habēt tantum animi,aut facultatis, ut enitantur ex tempore.hos internoſcas:& uideto, ne,ſpe in aliquo maiore poſita,præſidij parum comparetur. & quanquam partis & fundatis amicitijs fretū ac munitum eſſe oporteret:tamen in ipſa petitione amicitiæ permultæ,ac perutiles comparantur.nam in cæteris moleſtijs habet hoc tamen petitio commodi,ut poſſis honeſte,quod in cætera uita nó queas,quoſcūq; uelis, adiungere ad amicitiam:quibuſcum ſi alio tempore agas,ut te utātur,abſurde facere uideare : in petitione autem niſi id agas & cum multis, & diligenter , nullus petitor eſſe ui-

deare. Ego autem tibi hoc confirmo, eſſe neminem, niſi ſi aliqua neceſſitudine competitorum alicui tuorũ ſit adiunctus, à quo non facile, ſi contenderis, impetrare poſſis, ut ſuo beneficio promereatur, ſe ut ames, & ſibi ut debeas, modo intelligat te magni æſtimare, ex animo agere, bene ſe ponere, fore ex eo nõ breuem et ſuffragatoriã, ſed firmam & perpetuam amicitiã. nemo erit, mihi crede, in quo modo aliquid uirtutis ſit, qui hoc tempus ſibi oblatum amicitiæ tecũ conſtituendæ prætermittat, præſertim cum id tibi caſus afferat, uti tecum petant, quorum amicitia aut contẽnenda, aut fugienda ſit, & qui hoc, quod ego te hortor, non modo non aſſequi, ſed ne incipere quidem poſſint. nã quid incipiat Antonius homines adiungere, atq; inuitare ad amicitiã, quos per ſe ſuo nomine appellare nõ poſſit? mihi quidem ſtultius nihil uidetur, quàm exiſtimare eum ſtudioſum tui, quem non noris. eximiam quandam gloriam, & dignitatem, ac rerum geſtarum magnitudinem eſſe oportet in eo, quem homines ignoti, nullis ſuffragantibus meritis honore afficiant. nanq; ut homo iners, ſine officio, ſine ingenio, cũ infamia, nullis amicis ſeptus, hominum plurimorum ſtudio, atq; omnium bona exiſtimatione munitum præcurrat, ſine magna culpa negligentiæ fieri nõ poteſt. quamobrem omnes centurias multi & uarijs amicitijs, cura, ut confirmatas habeas: & primum id, quod ante oculos eſt, ſenatores, equiteſq; romanos, cæterorũ hominum gnauos homines et gratioſos complectere. multi homines urbani & induſtrij, multi libertini gratioſi: in foro nanque uerſantur: quos per te, quos

per cõmunes amicos poteris ſumere. cura ut tui cupidi ſint, elaborato, appetito, allegato, ſummo beneficio te afficere oſtendito. deinde habe oratores urbis totius, collegium omnium pagorum, uicinitatum. ex ijs principes ad amicitiam tuã ſi adiunxeris, per eos reliquã multitudinem facile tenebis. poſtea totam Italiam fac ut in animo, ac memoria tibi diſtributam, comprehenſamq́; habeas: ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum deniq; Italiæ ne quem eſſe patiare, in quo nõ habeas firmamẽti quod ſatis eſſe poſſit. perquiras etiã & inueſtiges homines ex omni regione, eosq́; cognoſcas, appetas, confirmes, cures ut in ſuis ciuitatibus tibi aliquos petant, & tua cauſa quaſi candidati ſint. uolent te amicũ, ſi ſuam à te amicitiã expeti uidebunt. id ut intelligant, oratione, quæ ad rationem pertinet, cõſequere. homines municipales, ac ruſticani, ſi nomine tãtũ noti ſunt, in amicitia ſe eſſe arbitrantur. ſi uero etiã præſidij ſe aliquid ſibi conſtituere putãt, nõ amittunt occaſionẽ promerendi. hos cæteri, & maxime tui cõpetitores ne norunt quidẽ, tu et noſti, & facile cognoſces: ſine queis amicitia eſſe non poteſt. neq; id tamen ſatis eſt, tametſi magnum eſt; ſed ut cõſequatur ſpes utilitatis, atq; amicitiæ, ne nomenclator ſolum, ſed amicus etiam bonus eſſe uideare. ita cum & hos ipſos propter ſuam ambitionem, qui apud tribules ſuos plurimum gratia poſſint, ſtudioſos in centurijs habebis; & cæteros, qui apud aliquam partẽ tribulium propter municipij, aut ciuitatis, aut collegij rationem ualent, cupidos tui conſtitueris; in optima ſpe eſſe debebis. Iam equitum centuriæ multo facilius

mihi diligentia poſſe teneri uidentur. primum cognoſcendi ſunt equites, deinde adipiſcendi: multo.n.facilius illa adoleſcentulorum ad amicitiam ætas adiungitur. deinde habebis tecũ ex iuuentute optimũ quẽq;, & ſtudioſiſſimum humanitatis. tum equeſter ordo ſequetur illius auctoritatem ordinis, ſi abs te adhibetur ea diligentia, ut non ordinis illius auctoritatem ſolũ uoluntate, ſed etiam ſingulorum amicitijs eas centurias confirmatas habeas. iam ſtudia adoleſcentulorum in ſuffragando, in obeundo, in nunciando, in aſſectando mirifice & magna & honeſta ſunt. Et quoniam aſſectationis mentio facta eſt, id quoq; curandum eſt, ut quotidiana cuiuſque generis, & ordinis, & ætatis utare: nam ex ea ipſa copia coniectura fieri poterit, quantum ſis in ipſo campo uirium, ac facultatis habiturus. huius autem rei tres partes ſunt; una ſalutatorum, cum domum ueniunt; altera deductorum; tertia aſſectatorum. In ſalutatoribus, qui magis uulgares ſunt, & ad hanc conſuetudinem, quæ nunc eſt, plures ueniunt, hoc efficiendum eſt, ut hoc ipſum minimum officium eorum tibi gratiſſimum eſſe uideatur. Qui domum tuam uenient, ijs ſignificato te animaduertere; & eorum amicis, qui illis renuncient, oſtendito; ſæpe ipſis dicito. ſic homines ſæpe, cum obeunt plures competitores, & uident unum eſſe aliquem, qui hæc officia maxime animaduertat, ei ſe dedunt, deſerunt cæteros, minutatim ex communibus proprij, ex fucoſis firmi ſuffragatores euadunt. iam illud teneto diligenter, ſi eum, qui tibi promiſerit, fucum, ut dicitur, facere uelle ſenſeris, ut te id audiſſe, aut

ſcire diſſimules; ſi quis tibi ſe purgare uolet, ꝙ ſuſpe=ctum eſſe arbitretur, affirmes te de illius uoluntate nunquã dubitaſſe, nec debere dubitare: is.n.qui ſe nõ putat ſatisfacere, amicus eſſe nullo modo poteſt. ſcire autem oportet, quo quiſq; animo ſit, ut &, quãtum cuique confidas, conſtituere poſſis. Iam deductorum officium, quod maius eſt quàm ſalutatorum, hoc gra=tius tibi eſſe ſignificato, atq; oſtendito, &, quoad eius fieri poterit, certis temporibus deſcendito. magnam af fert opinionem, magnam dignitatẽ quotidiana in de=ducendo frequentia. Tertia eſt ex hoc genere aſſidua aſſectatorũ copia. in ea quos uoluntarios habebis, cura ut intelligant te ſibi in perpetuũ ſummo beneficio ob ligari. qui autem tibi debent, ab ijs planè hoc munus exige; qui per ætatem, ac negotium potuerunt, ipſi te=cũ ut aſſidui ſint. qui ſi ipſi ſectari non potuerunt, ne ceſſarios ſuos in hoc munere conſtituant. ualde ego te uolo, & ad rẽ pertinere arbitror, ſemper cũ multitu=dine eſſe. præterea magnã affert laudẽ, & ſummã di gnitatẽ, ſi ij tecũ erunt, qui à te defenſi, & qui per te ſeruati, ac iudicijs liberati ſunt. hæc tu planè ab ijs po ſtulato, ut, quoniam nulla impenſa per te alij rẽ hone ſtam, alij ſalutem, ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum ſit, ubi tibi referre gra tiam poſſint, hoc te officio remunerent. Et quoniã in amicorum ſtudijs hæc omnis oratio uerſatur: qui lo=cus in hoc genere cauendus ſit, prætermittendum non uidetur. fraudis, atque inſidiarum, & perfidiæ ple=na ſunt omnia. non eſt huius temporis perpetua illa de hoc genere diſputatio, quibus rebus beneuolus, &

ſimulator dijudicari poſſit. tantum eſt huius temporis admonere. ſumma tua uirtus eoſdē homines et ſimulare tibi eſſe amicos, & inuidere coget. quamobrem Επιχαρμεῖον *illud teneto, neruos atq; artus eſſe ſapientiæ non temere credere. & cum tuorum amicorū ſtudia conſtitueris, tum etiam obtrectatorum, atq; aduerſariorum rationes, et genera cognoſcito. hæc tria ſunt: unum ex ijs, quos læſiſti: alterum, qui ſine cauſa non amant: tertium, qui competitorum ualde amici ſunt. Quos læſiſti cum cōtra eos pro amico diceres, his te purgato planè: neceſſitudines commemorato: in ſpem adducito: te in eorum rebus, ſi ſe in amicitiā cōtulerint, pari ſtudio, atque officio futurum ſpondeto. Qui ſine cauſa non amant, eos aut beneficio, aut ſpe, aut ſignificando tua erga illos ſtudia futura, delinies, dans operam, ut de illa animi prauitate deducas. Quorum uolūtas erit abs te propter cōpetitorū amicitias alienior, his quoq; eadē inſerui oratione, qua ſuperioribus: et ſi probare poteris, te in eos ipſos cōpetitores tuos beneuolo eſſe animo oſtendito. Quoniam de amicitijs conſtituēdis ſatis dictū eſt, dicendū eſt de illa altera parte petitionis, quæ in populari ratione uerſatur. Ea deſiderat nomenclationem, blanditiam, aſſiduitatē, benignitatem, rumorem, ſpem in Rep. Primum id, quod facis, ut homines noris, ſignifica, ut appareat; & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum uidetur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animū ita ſimulādū eſſe, ut natura facere uideare. nō cōmittas tibi neceſſe eſt, ea, quæ bono ac ſuaui homine digna ſūt. ſed opus eſt magnopere blāditia:*

quæ etiã ſi uitioſa eſt, et turpis in cætera uita, tamẽ in petitione neceſſaria. tibi. n. cum deteriorem aliquẽ aſſentando facit, improba eſt: cũ amiciorẽ, non tã uitupe rãda. petitori uero neceſſaria eſt, cuius & frõs, et uultus, & ſermo ad eorũ, quoſcunq; conuenerit, ſenſum, & uoluntatem cõmutandus eſt. iã aſſiduitatis nullum eſt præceptum: uerbumq; ipſum docet, quæ res ſit. prodeſt quidem uehementer nuſquã deeſſe: ſed tamen hic fructus eſt aſſiduitatis, nõ ſolum eſſe Romæ, atque in foro, ſed aſſidue petere, ſæpe eoſdem appellare, non cõmittere ut quiſquam poſſit dicere, quod eius ſit conſequi poſſis, ſi abs te non ſit rogatum, & ualde ac diligẽter rogatum. Benignitas autem late patet, & eſt in re familiari. quæ quanquã ad multitudinem peruenire non poteſt, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata eſt: eſt in conuiuijs, quæ facete abs te, & amicis tuis concelebrentur & paſſim, & tributim: eſt etiam in opera, quam peruulga, & cõmunica: cura, ut aditus ad te diurni atque nocturni pateant, neque foribus ſolum ædium tuarum, ſed etiam uultu, et fronte, quæ eſt animi ianua. quæ ſi ſignificant uoluntatem abditam eſſe ac retruſam, parui refert patere oſtium: homines enim non modo promitti ſibi, præſertim quæ à candidato petant, ſed etiam large ac honorifice promitti uolunt. quare hoc quidem facile præceptum eſt, ut, quod acturus ſis, id ſignifices te ſtudioſe, ac libenter eſſe facturum. illud difficilius, et magis ad tempus, quàm ad naturam accõmodatum tuam; quod facere non poſſis, ut id iucunde neges. quorum alterũ eſt boni uiri, alterum boni petitoris. nã cũ id petitur, quod

honeſte,aut ſine detrimēto noſtro promittere nō poſſumus,quo modo ſi quis roget,ut contra amicum aliquā cauſam recipiamus : belle negādum eſt,ut oſtendas neceſſitudinem,demonſtres quā moleſte feras , alijs te id rebus exacturū eſſe perſuadeas.audiui hoc dicere quēdam de quibuſdam oratoribus, ad quos cauſam ſuam detuliſſet;gratiorē ſibi fuiſſe orationē eius,qui negaſſet,quā illius,qui recepiſſet.ſic homines fronte,et oratione magis,quā ipſo beneficio,req́; capiuntur.uerum hoc probabile eſt. illud alterū ſubdurū tibi homini planè perito ſuadere:ſed tamen tēpori tuo cōſulā.quibus .n.te propter aliquod officiū neceſſitudinis affuturū negaris,tamē ij poſſunt abs te placati æquiq́; diſcedere.quibus autē idcirco negaris, ꝙ te impeditū eſſe dixeris aut amicorū negotijs,aut grauioribus cauſis,aut ante ſuſceptis; inimici diſcedunt, omneſq́; hoc animo ſunt,ut ſibi te mentiri malint,quā negare. C. Cotta in ambitione artifex dicere ſolebat,ſe operam ſuā, quod nō contra officium rogaretur , polliceri ſolere omnibus,impatire ijs, apud quos optime poni arbitraretur; ideoq́; ſe negare nemini, ꝙ ſæpe accideret cauſa , cur is,qui pollicitus eſſet,nō uteretur; ſæpe, ut ipſe magis eſſet uacuus,q̄ putaſſet; neq; poſſe domū eius cōpleri, qui tātū modo reciperet,quātū uideret ſe obire poſſe; caſu fieri,ut agātur ea,quæ nō putaris, illa,quæ credideris in manibus eſſe,ut aliqua de cauſa nō agantur: deinde eſſe extremū,ut iraſcatur is, cui mēdaciū dixeris.id ſi promittas,et incertū eſt,et in diē,et in paucioribus.ſin autē id neges,ſtatim abalienāt ſe,et inimicātur:plures.n.multo ſunt ꝗ rogāt,ut uti liceat opa alterius,q̄ ꝗ utātur. quare ſatius eſt,ex ijs aliquos aliquādo

tibi in foro iraſci, quàm omnes continuo domi, præſer tim cum multo magis iraſcantur ijs, qui negent, quā ijs, quem uideant ea cauſa impeditum, ut facere, quod promiſit, cupiat, ſi ullo modo poſſit. Ac *ne uideear aber raſſe à diſtributione mea, qui hæc in hac populari par te petitionis diſputem; hoc ſequor, hæc omnia non tam ad amicorum ſtudia, quàm ad popularem famā perti nere. etſi ineſt aliquod dictum ex illo genere, benigne reſpōdere, ſtudioſe inſeruire negotijs amicorum, ac pe riculis: tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinē ca pere poſſis, ut de nocte domus compleatur, ut multi ſpe tui præſidij teneātur, ut amiciores abs te diſcedāt quā acceſſerint, ut quamplurimorum aures optimo ſermo ne cōpleant.* Sequitur. n. *ut de rumore dicendum ſit. cui maxime ſeruiendum eſt. ſed quæ dicta ſunt omni ſuperiori oratione, eadē ad celebrandum rumorē ua lent, dicendi laus, ſtudia publicanorum, et equeſtris or dinis, hominum nobilium uoluntas, adoleſcentulorum frequentia, eorum, qui abs te defenſi ſunt, aſſiduitas, ex municipijs multitudo eorū, quos tua cauſa ueniſſe appareat, bene homines noſſe, comiter appellare, aſſi due ac diligenter petere, benignū, ac liberalē eſſe, bene loqui exiſtimare, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adſit, ſatisfiat oratione omnibus, re, operáq; multis proficiatur, id quod fieri poteſt labore, & arte, & diligentia, non ut ad popu lum ab ijs omnibus fama perueniat, ſed ut in ijs ſtudijs populus ipſe uerſetur.* Iam *urbanam illam multitudi nem & eorum ſtudia, qui conciones tenent, quæ ade ptus es in* Pompeio *ornando, in* Manilij *cauſa recipiē da,* Cornelio *defendendo, excitanda nobis ſunt: quæ ad*

huc habuit nemo, quin idem ſplendorẽ omnium, uolũtateſq; haberet. Efficiendũ etiã illud eſt, ut ſciant omnes, Cn. Pompeij ſummam erga te eſſe uoluntatem, & uehemẽter ad illius rationes, te id aſſequi, quod petis, pertinere. Poſtremò tota petitio cura ut pompæ plena ſit, ut illuſtris, ut ſplẽdida, ut popularis, ut habeat ſummam ſpeciem, ac dignitatem, ut, etiam ſi qui poſſit, ne competitoribus tuis exiſtat aut ſceleris, aut libidinis, aut largitionis accõmodata ad eorum mores infamia. Atque etiàm in hac petitione maxime uidendum eſt, ut ſpes Reip. bona de te ſit, & honeſta opinio. nec tamen in petẽdo Reſp. capeſſenda eſt, neq; in ſenatu, neque in concione. ſed hæc ſunt tibi retinenda, ut ſenatus te exiſtimet ex eo, ꝙ ita uixeris, defenſorem auctoritatis ſuæ forę; equites R. boni, & locupletes ex ulta acta te ſtudioſum otij ac rerũ tranquillarũ; multitudo, ex eo duntaxat quòd oratione in cõcionibus, ac iudicio popularis fuiſti, te à ſuis cõmodis alienum nõ futurum. Hæc mihi ueniebant in mentem de duabus illis cõmotionibus matutinis, quo tibi quotidie ad forũ deſcendenti meditandum eſſe dixeramus; nouus ſum: Conſulatum peto: tertium reſtat, Roma eſt, ciuitas ex nationum cõuentu conſtituta; in qua multæ inſidiæ, multa fallacia; multa in omni genere uitia uerſantur; multorũ arrogantia, multorũ contumacia, multorũ maleuolentia, multorũ ſuperbia, multorum odia ac moleſtia perferenda eſt. uideo eſſe magni conſilij, atq; artis, in tot hominum cuiuſq; modi uitijs, tantiſq; uerſantem uitare offenſionem, uitare fabulam, uitare inſidias, eſſe unum hominem accõmodatum ad tantam morum, ac ſermonum, ac uoluntatum uarietatẽ. qua

re etiam atq; etiam perge tenere iſtam uiam, quã inſtituiſti:excelle dicendo:hoc & tenentur Romæ homines,& alliciuntur,& ab impediendo,ac lædẽdo repelluntur. & quoniã in hoc uel maxime uitioſa eſt ciuitas,ꝙ,largitione interpoſita,uirtutis, ac dignitatis obliuiſci ſolet,in hoc fac ut te bene noris, id eſt, ut intelligas eũ eſſe te,qui iudicij ac periculi metũ maximũ cõpetitoribus afferre poſſis.fac itaq;, ut ſe abs te cuſtodiri,atq; obſeruari ſciant.tum diligentiam tuam, tũ au ctoritatẽ uimq; dicendi, tũ profecto equeſtris ordinis erga te ſtudium pertimeſcent.atq; hæc ita te uolo illis proponere, ut uideare occaſionem nõ meditari, ſed ut hoc terrore facilius hoc ipſum,quod agis,cõſequare. et planè ſic cõtẽde omnibus neruis,ac facultatibus,ut adipiſcamur quod petimus.uideo eſſe nulla comitia tam inquinata largitione, quibus nõ gratis aliquæ cẽturiæ renuncient ſuos maxime neceſſarios.quare ſi aduigilamus pro rei dignitate, & ſi noſtros ad ſummũ ſtudiũ beneuolos excitamus, & ſi hominibus ſtudioſis gratioſiſq; noſtri ſuum cuiq; munus deſcribimus, et ſi cõpetitoribus iudicia proponimus, ſi ex equeſtribus metum inijcimus, diuiſores ratione aliqua coercemus: perfici poteſt,ut largitio nulla fiat,aut nihil ualeat. Hæc sũt quæ putaui nõ melius ſcire me quã te, ſed facilius his tuis occupationibus colligere unũ in locum poſſe, & ad te perſcripta mittere.quæ tamẽ etſi ita ſcripta sũt, ut nõ ad omnes,qui honores petant,ſed ad te proprie, & ad hãc tuã petitionẽ ualeant:tamen tu,ſi quid mutandũ eſſe uidebitur, aut omnino tollendũ, aut ſi q̃d erit præteritum,uelim hoc mihi dicas:uolo.n.hoc commentariolũ petitionis haberi omni ratione perfectũ.

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN SECVNDAM CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTEM.

Pagina 2.

CAVSAM, *id eſt principium, philoſophiæ eſſe ſcientiam*] *Niſi enim ſcientiæ nobis amor à natura eſſet inſitus, nõ erat cauſa cur philoſopharemur. ſcientiam autem philoſophiæ cauſam, & originem eſſe, inde cognoſcitur, ꝙ de natura deorum non modo uariæ ſunt doctiſſimorũ hominũ opiniones, uerũ etiã diſcrepantes. cuius rei cauſa eſt ſcientiæ cupiditas. Cur autẽ nõnulli hanc lectionẽ adeo nõ probauerint, ut corruptum exẽplar ſequi maluerint, nõ intelligo: niſi ſi ea, quæ in ſuo libro manuſcripto nõ uident, ex ingenio, & coniectura eſſe omnia in animum induxerunt.*

2.

QVID *eſt enim temeritate fortius?*] *Aut hic fortius in malã partem eſt accipiendũ, quaſi uiolẽtius; qua ſignificatione hanc uocem alibi nõ memini me legiſſe: aut pro fortius corrigendũ, fœdius; quod affirmare ſine uetuſtis exemplaribus non audeo.*

2.

QVOD *uero maxime etc.*] *Receptam lectionẽ nõ improbo: neq; enim eſt cur debeã. ſed ut medici nõ eos ſolum, qui ægrotant, ſed eos etiam, qui ſatis cõmode habent, quandoque curant, ut ad naturæ beneficium addito artis adiumento, quamoptimam ualetudinem, & ſpeciem conſequantur: ſic nos non ea mo=*

do, quæ errorum tenebris inuoluta, minus perſpicua ſunt, ſed ſiquid etiã eiuſmodi eſt, quod lectorem omnino non lateat, quanto magis poſſumus correctione illuſtramus ut hoc in loco, dixi me receptam lectionem non improbare; neque, cur improbem, cauſa eſt: tamẽ ad uenuſtatem, & ornatum quiddam addetur, ſi ita legas. Quod uero maxime rẽ, cauſamq; continet, utrũ nihil agant, nihil moliantur, ab omni curatione et administratione rerum uacent; an contra ab his & à principio omnia facta & conſtituta ſint, & ad infinitum tempus regantur, atque moueantur; in primis magna quæſtio eſt.

6.

PHYSIOLOGIAM] *Poſt hanc uocem ſequebatur, id eſt naturæ rationem: quod induximus, uidentes gloſſam eſſe ab aliquo adiectam, qui phyſiologiam interpretaretur.*

8.

A' MAGISTRO *Platone uno diſſentiens*] *Primum non ab uno, ſed à multis diſſentiebat; nam philoſophi de dijs uarie ſentiebant: deinde ab alijs potius, quàm à Platone; cuius eandem ferè de dijs fuiſſe ſententiam paulo ante oſtendit: quam eius diſcipuli, Ariſtoteles, & Ponticus Heraclides, ſunt ſecuti: itaque uidendum, num ita legi poſſit: A' magiſtro Platone non diſſentiens.*

9.

ET *tamen modo mundum, tum mentem diuinã eſſe putat*] *Corrigo, Et tum mundum, tum mentem Deum eſſe putat: itaq; planè eſt in Maſfei libro, niſi* ꝙ

habet,Et cum mundum.

6.

THEOGONIAM, *id eſt originem deorum*] *Hic quoq; gloſſa fuit:nam illud, id eſt, originem deorum, quis non uidet adſcriptum fuiſſe, ut Theogoniæ ſignificatio oſtenderetur?qua ratione adducti deleuimus,eò libentius, quòd quibuſdam in antiquis libris expoſitio illa non eſt.*

6.

VSITATAS *perceptaſq; cognitiones*] *Rectius opinor, inſitas perceptaſq; cognitiones: nã & in Maffei libro ita ſcriptum legitur: & pagina etiã 10: Inſitas,dixit deorũ cognitiones habemus.Et alibi nõ ſemel.atq; etiam Lucretius hac locutione uſus eſt: Vnde (inquit libro V.)inſita notities eſt utilitatis.*

11.

NON *modo uiderat animo,ſed etiã ſic tractat, ut manu,doceat*] *Huius loci correctionem ſenſus ipſe uidetur oſtendere: tollet enim omne mendum, ſi quis ita legat, Non modo uiderat animo,ſed etiam ſic tractarat ut manu,docet.*

11.

EXISTAT, *& ad deos affluat*] *Legendum puto, A deo affluat,ſententia ita poſtulante:de quo dubitandum eo minus eſt,quòd pagina 24.Cum inquit, ex ipſo imagines ſemper affluãt.et Lucretius noſtram coniecturam libro 4.planè confirmat.*

15.

QVOD *& non prædicanti tam facile quidem credam,ſicut*] *Tam, & ſicut particulæ non ſunt ſibi*

inuicem reſpondentes:itaq; & locutione magis uſitatata, & ſenſu aliquando aptiore legetur: Quod et nō prædicanti,tamen facile quidem crederem, ſicut mali ædificij,&c. quam lectionem habet Maffei liber manuſcriptus.

17.

HVIC pulchrior deo?] Concinnior erit ſententia,ſi legatur; Hui,pulchrior Deo?

18.

IPSVM ſibi diſplicere] Sic libri manuſcripti: à quibus non diſſentio: uidendum tamen eſt, num rectius ita poſſit,ipſum tibi diſplicere.

18.

SIGILLA numerantes] Senſus,ut opinor,meliore,clariore quidem certe legetur,Sigilla uenerātes,

19.

QVAE funditus gens ueſtra non nouit] Puto legendum eſſe,Quem: ut ſubaudiatur, morem: & deinde,argumentis ſententiam, non argumenti ſententiam.

19.

COR,pulmones,iecur cæteráq;, detracta utilitate,quid habent uenuſtati s?] Corrigo,Cor,pulmones, iecur,cætera; quæ,detracta utilitate,quid habent uenuſtatis?ut à præcedentibus tenui diſtinctionis nota ſeiungantur,& ad uerbum,habebit,referantur.

22.

SVPERIOR aer] Antiqui libri & ſuperius aer,& ſupremum aer, habent. ego rectius legi putarem,ſuperiorem aer;ut ſubaudiatur,locum teneat:

uel,ſuperior aeri: ut inſequens membrum ſpectet.

24.

HOMINES *non colant*] *Hominibus non conſulāt, magis probarē. erat. n. hæc Epicuri ſententia, deos hominibus non conſulere. quod Cotta refellit cū hoc loco, tū in fine libri, cū inquit; dij nulla re egentes, & inter ſe diligūt, et hominibus conſulunt.* Itē *libro* II. *pag.* 59. *Si, inquit, omnibus hominibus deos cōſulere cē ſemus. Et huius diſputationis libro* 3. *pagina* 72: *Primum deorum ne prouidentia mundus regatur: deinde conſulant ne dij rebus humanis. & alibi in eandem ſententiam ſæpiſſime: quæ quia tam manifeſta in re minus uidentur eſſe neceſſaria, prætermittam.*

24:

PRODICVS *Chius*] *Alij uidentur legiſſe in antiquo libro, Prodicus Cius. nos hic hæremus, cum ex pagina* 9: *auctorem huius ſententiæ fuiſſe Perſeū appareat. niſi ſi uelis legere, Perſeus Citieus, nō Prodicus Cius, literis haud ita diſſimilibus, ut correctio temeraria uideri poſſit. Perſeū autē, Zenonis auditorē, fuiſſe Citieum, Suidas, & Laertius in Zenone teſtatur.*

29.

DISTINCTIONEM, *ueritatem, pulchritudinem, ordinem*] *Ex ijs, quæ ſequuntur, manifeſtū eſt, uarietatem potius hic eſſe legendum, quàm, ut antea, utilitatem: ut illa ratio omittatur, quòd de utilitate, qua homines adducti deos agnoſcunt, non in quarta cauſa, ſed in ſecunda mentionem facit.*

35:

BIS *bina quid eſſent*] *Bina numerum ſignificat,*

non qualitatem:itaq; ſic opinor rectius, Bis bina *quot eſſent,una litera immutata, ſiquidem quit pro quid ueteres ſcribebant:quæ deinde multorum errorũ cauſa fuit,deſcribentibus libros hominibus imperitis.*

39.

IS RAPVIT *Proſerpinam*] *Hærebat antea lector hoc in loco deprauatione uerborũ implicatus. nunc ex* Maffei *libro correctione adhibita nemo tam tardus eſt,qui,uel curſim legens,ſenſum nõ percipiat.*

43.

SONITV, *& ſpiritu*] *Qui pro ſpiritu, legere malunt,ſtrepitu; non animaduertunt ex ſua lectione uerſum claudicare.hunc autem uerſum, & alios conſequentes recitat* Priſcianus *in libro de comicis metris.*

44.

SICVT *inciti, atq; alacres roſtris perfremũt*] *Metire uerſum pedibus:uitium deprehẽdes: quod mutatione parua tolletur, ſi pro, ſicut inciti, leges,* Sicuti citi.

51.

VOMITIONE *canis purgare aluos ibes Aegyptiæ curant*] Varie *legitur in libris manuſcriptis: nam pro purgare,& purgante,& purgantes,& purgant,reperitur,& pro canis,canes:ut fortaſſe ita corrigendum ſit:* Vomitione *canes purgantur:aluo ſe ibes* Aegyptiæ *curant.* Cuius *rei hiſtoriam ex* Plinio,*et* Plutarcho *licet cognoſcere.*

53.

MOLLITVR *cibus*] Satis *aptus elicitur ſenſus:mihi tamen magis placeret,* Molitur; *à uerbo mo-*

lo molis,unde molares dentes.atq; etiam in hoc uerbo Maffei liber l conſonantem non geminat.

55:

APERTE *tangendi*] *In libro Maffei lectio probabilior,Pariter tangendi: cuius ſententiam,quia patet,oſtendere ſuperuacaneum uidetur.*

60.

SI *mehercule, inquit, Vellei*] *Aut in his uerbis mendum eſt;aut quidpiam deſideratur.* ꝙ *ſi ita corrigas,ſanè hercule,inquit,Vellei;non erit,quo lector offendatur.ſubaudietur enim,paratus uenio : & optime cum ſequentibus ſententia conueniet.*

64:

SENSVM,*& rationem, & orationem,hæc eadem & caniculam non habere*] *Antiqui libri alij habent,ſenſum, & rationem, hæc eadem & caniculam non habere:alij,ſenſum, & rationem, & orationem, hæc eadem orionem,& caniculam non habere.emendo,ſenſum,& rationem,orionem hæc eadem, & caniculam non habere.*

67:

IDAEIS *indigenis*]*Idæis digitis,alij: utrunque deprauatum.ſequor Conſtantij Fanenſis, eruditi ſanè hominis & admodum diligentis, ſententiã,qui legit, Idæis Dactylis,ex Strabonis libro X.qui ſcribit, unum ex Idæis Dactylis Herculem fuiſſe nominatum. & ex Diodori ſexto,cuius hæc ſunt uerba:Primi in Creta circa Idam habitarunt Idæi Dactyli appellati.& infra, Scribunt unum ex eis appellatũ Herculem. Sic etiam legitur in Maffei libro. Digitis autem,ut idem Cõſtan*

tius recte coniјcit, gloſſa fuit, uerbo Dactylis ſuperim poſitas: unde & indigitis, & indigenis errore aucto factum eſt.

71.

CVIVS *Abazea ſunt inſtituta*] *Maffei liber, Cuius Sabazea: lego, Cui Sabazea: pro, in honorem cuius. Sabazius autem Dionyſij cognomen fuit: unde Sabazia ſacra. cuius nominis etymologiam Suidas exponit in uerbo* Σαβάζιος, *& Ariſtophanis interpres in Auibus, & Veſpis. ut fortaſſe apud Macrobium libro 1. Saturn. pagina 141. Legendum ſit, Sabazium, non, Sebadium.*

72.

IN *Palatio, & ædem Larũ*] *Lares inter res pernicioſas annumerari mirabar, cum in Maffei uetuſto exemplari ſcriptũ animaduerti, in Palatio, & Orbonæ ad ædem Larum. quæ mihi lectio admodum ſanè placuit; quòd Febris, Orbona, Mala Fortuna, recte & uideri, & dici res pernicioſæ poſſunt. quod ſi quis hoc argumento contentus nõ eſt, et, præter antiqui libri auctoritatem, amplius præterea deſiderat, Pliniũ audiat, cuius hæc ſunt uerba libro 2. cap. VII. nat. hiſt. Febri fanum in Palatio dicatum eſt, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilijs.*

73.

POSTQVAM *pater, &c.*] *Septenariũ hunc uerſum oportet eſſe, quemadmodum & inſequentes reliqui ſunt. ut autem legitur, pedibus recte diſtingui nõ poteſt neq; ſecus habent antiqui libri. ſed animaduerti, uerſum, nulla mutatione, reſtitui poſſe, ſi ita*

ſcribatur, ut incipiat à uerbo, Appropinquat, & duæ præcedentes dictiones, tanquam ſuperioris uerſus extremæ, ſeiungantur.

78.

QVINAM *Tantalidarum, &c.*] *Senarij tres iambici ſunt: quos nemo hactenus agnouit. mihi cum ſemper ipſa uerba poeticum quiddam olere uiſa ſunt, tum multo magis, poſteaquam in Maffei libro ſcriptũ legi, ſatias ſupplicij, non, ſatietas ſupplicij. quod cum animaduertiſſem, confugi ſtatim ad menſuram; eáq; uſus, deprehendi uitium, quod propter continuatũ uerborum ordinem latebat. ſenarios inquam iambicos ex uetere poeta, eſſe comperi: qui ſunt ita diſtinguendi:*

Quinam Tantalidarum internecioni modus
Paretur? aut quænam unquam ob mortem Myrtili
Pœnis luendis dabitur ſatias ſupplicij?

Satias autem pro ſatietas quandoq; ueteres dicebant: unde Lucretius libro II. feſſus ſatiate uidendi. & libro V. iuuabant Cum ſatiate cibi.

83.

IN *ſecundo Conſulatu*] *Puto corrigendum, in ſecundo de Conſulatu: ut ſubaudiatur, libro.*

86.

AETHEIVM] *Plutarchus in Craſſo Ateium appellat: quo modo hic etiam legendum puto: quando eum Dion hiſtoriarum libro XXXIX. C. Ateium Capitonem nominat: Capito autem cognomen Ateiorũ, non Aetheiorum fuit.*

89.

MINVS *mirum eſt*] *Hæc tota ſomnij inter-*

pretatio conſtet è ſeptenarijs: itaq; non intelligo quid ſpectauerint ij, qui ueterem lectionē mutarūt, et pro, Minus mirū eſt, legere maluerunt, minus mirandū eſt.

99.

POLYBVM Corinthium] Polidum Corinthiū, Maffei liber, minus corrupte, ſed ut mundum tamen penitus non tollat: nam eſt ſcribendum, Polyidum Corinthium, ex Homeri loco, quem Cicero ſignificat, qui eſt Iliadis libro XIII. his uerbis:

Ἦν δέ τις εὐχήνωρ πολυΐδου μάντιος υἱὸς
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε, κορινθόθι οἰκία ναίων,
ὅς ῥ' εὖ εἰδὼς κῆρ' ὀλοὴν ἐπὶ νηὸς ἔβαινε:
πολλάκι γάρ οἱ ἔειπε γέρων ἀγαθὸς πολύϊδος,
νούσῳ ὑπ' ἀργαλέῃ φθίσθαι οἷς ἐν μεγάροισιν,
ἢ μετ' ἀχαιῶν νηυσὶν ὑπὸ τρώεσσι δαμῆναι.

99.

DE principum filijs ſex ſingulis Etruriæ populis] Valerius Maximus nō ſex, ſed decem fuiſſe tradit, qui ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur.

99.

VT enim Aegyptij, ut Babylonij] Vt Aegyptij, ut Babylonij, libentius legerem; uel, Etenim Aegyptij, & Babylonij.

100.

SOMNIANDI cauſa excubabant] Videtur eſſe legendum, Incubabāt, quo uerbo & Virgilius, de Latino Rege loquens, in eādem ſentētiam libro VII. uſus eſt, cum inquit: Pellibus incubuit ſtratis ſomnosq; petiuit. Incubabant enim, ut ſomnos caperent. at excubare contrarium ſignificat.

101:

PRAEROGATIVAM *etiam maiores omnes iuſtorum comitiorum eſſe uoluerunt*]Nō, omnes, ſed omen, ueram lectionem eſſe puto : quo modo etiā legitur pagina 125.

102.

TIBI P. *Claudius*] Puto legendum, App. Claudius: qui fuit P. Clodij frater, augur peritiſſimus, qui etiam de augurali ſcientia libros edidit. q̄ ſi, hūc eſſe Appium Claudium, probabitur : conſtabit ex hoc loco, uel ijs, qui iuuenes admodum eſſent, Romæ olim fieri augures licuiſſe, quippe cū triennio ante Appij Aedilitatem Cicero Conſul fuerit, Aedilitas autem Conſulatum quinquennio præceſſerit: qui ante XLIII. ætatis annum nemini, niſi extra ordinem, dabatur: eóq; anno qui Conſules fiebant, ſuo anno Conſules fieri dicebantur: quod alibi Cicero ſibi contigiſſe dicit. ſed hac de re & plenius, et diſtinctius in eo libro, quem de magiſtratibus Romanis aggreſſi ſumus.

102:

ROMVLVS *pulcher in alto Quærit Auentino*]Liuius aliter: non enim Romulum, ſed Remum in Auentino obſeruaſſe tradit.

106:

VERISIMILE *eſt*] Ordinem uerborum & ſententiam ſecuti ſic emendauimus; cum antea legeretur, uériſimiles.

107.

PERMISTI *cum corpore animi*] Nihil mu-

to,neque mutandum cenſeo: fuit tamen, cum dictio nem,animi,crederem abundare.

107:

VT enim Ceos] Particulæ,ut,non uideo quid reſpondeat. omnino in Ciceronis ſcriptis nonnulla deprehenduntur,quæ non habent quò referantur: ſed utrū id ſcriptoris, an librariorum uitio ſit aſſignandum, ignoro. hic quidem unius literæ mutatione reſtitui poterit, Etenim Ceos.

116.

INDVCITIS] Duo uerba,quæ ſequuntur, Captiones,& Explicetis,facile me adducunt, ut legendum putem,Induitis:qua ratione item in Verrem dixit,induere ſe in laqueos:& Lucretius libro IIII.Ac nos in fraudem induimus fruſtra nimis ipſi.

129:

AVT ea ne ipſi quidem dij ſignificare poſſunt] Mihi hoc totum fruſtra uidetur inculcatum:quorſum enim, cum idem ſignificet id quod dixit, Aut, quid euenturum ſit,ignorant?

130.

NEGANT enim id eſſe alienū maieſtatis deorum,ſcilicet cauſas omnium introſpicere] Apparet, hæc præcedentibus eſſe attexenda, locumq; ita corrigēdum:Negant etiam id eſſe alienum maieſtatis deorū, ſcilicet,caſas omnium introſpicere. quo.n.ordine Chryſippus,Diogenes,& Antipater rationes, cur diuinatio eſſet,attulerunt: eodem ordine eas ipſas rationes conatur Cicero confutare.Negant etiā,inquit,id eſſe alienum maieſtatis deorum; caſas omnium introſpicere:

εἰρωνικῶς: quaſi dicat; Maxime eſt alienum maieſtatis deorum, caſas omnium introſpicere, ut uideant quid cuiq; conducat. & dixit caſas potius, quàm domos, ut humilitate uerbi maior eſſet ironia: domos enim principes uiri habitare ſolent, caſas non ſolent, quæ agreſtium propriæ ſunt. Dictionem autem illam, ſcilicet, ita accipimus, ut per ironiã poſita ſit, non ut, id eſt, ſignificet. Neq;, Maieſtate, lego, pro maieſtatis; cum alienus etiam generandi caſu coniungatur: ut libro 1. de Finibus 51. Quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quã mihi quiſq; tribuit? & de Vniuerſitate 198. Naturã fugientem, & eius copulationis alienã. & Salluſtius in Cat. Domus D. Bruti propinqua foro, neq; aliena conſilij propter Semproniã. & Lucretius libro VI. Alienáq; pacis eorum. & infra, Nec tamen hæc ita ſunt aliarum rerum aliena.

131.

QVORVM interpres] L. Cotta: de quo Suetonius in Iulio Cæſare his uerbis. Percrebuit fama, L. Cottam XV uirum ſententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi à Rege non poſſe uinci, Cæſar Rex appellaretur. Ex quo Ciceronis locus illuſtratur, & ſimul intelligitur, libris ſibyllinis interpretandis XV uiros præfuiſſe.

131.

QVAE Ennius fecit] Puto hoc inducendum, ut gloſſam præcedentis uerbi.

139.

STIRPES omnes eijciendæ ſunt] Elidẽdæ, non dubito quin corrigendum ſit, ut cum uerbo, ſtirpes, &

cum uerbo item,propaganda,quod in ſuperiore membro poſitum eſt,in tralatione conſentiat. Sic *etiam locutus eſt* T*uſculanarum quæſtionum libro 3. pagina* 208 : S*tirpes,inquit,ægritudinis,trunco euerſo,omnes elidendæ.*

141.

QVID *autem magnum,& naufragum illum ſine nomine in riuo eſſe lapſum?*] T*ollenda ſtellulæ nota,neſcio quo modo è regione poſita. ſenſus eſt : quid mirum eſt,naufragũ quoq; illum in riuo eſſe lapſum? intulit autem poſt uocem magnũ particulam, et,propterea quòd iam exemplum de* D*aphita,& de* P*hilippo confutarat:quaſi diceret,præterea.*

160:

DISPVTARI *ſolent nimirũ iſta*] V*etuſtum exemplar* M*affei,*D*iſputari ſolet nimirum iſta : unde mihi orta coniectura eſt,nimirum iſta,gloſſam fuiſſe, eamq; omnino eſſe inducendá:quod tamen prius non adducar ut faciam, quàm id mihi per antiquos libros licere perſpiciam.*

162:

VNDE *enim illa*]R*ectius ex antiquo libro,*V*nde eſt illa:nam coniunctio, enim, non ita cum præcedenti,aut cum inſequenti membro cohæret.*

163.

ATTICE * *uidetur*] T*ale quidpiam ſuſpicor deeſſe,*V*t opinor: ut ita continuata oratione legatur.* A*ttico,ut opinor,uidetur, mihi quidem certe,ex natura ortum eſſe ius.*

167.

ESSE *uoluerunt*] *Recte,noluerunt,legit iuriſcó ſultorum princeps* Alciatus *in libello de quinq; pedũ præſcriptione.& paulo poſt,*Sed *nos tres arbitri.*

168.

SVIS, *omnibusq; naturæ coniunctos*] Suis *coniunctos,non uideo quo ſenſu legatur. rectius uideretur , ſibi.*

170.

EOSDEM *migrare*] Eos *demigrare, crederem eſſe corrigendum : & paulo poſt,* Videar *adduci,pro uideam adduci.*

170.

CVM *pro* Ambio] Quis *hic* Ambius *fuerit,ignoratur:neq; pro eo* Ciceronem *, aut* Pompeium *dixiſſe, comperimus: utrunque autem pro* Balbo,*pro quo extat luculenta* Ciceronis *oratio : itaque corrigo ,* Cum *pro* Balbo,*approbante* Maſſei *libro manuſcripto.*

170.

QVAM *ex* Quinto *ſæpe audio*] Ineptum,*ſi ad amœnitatem referatur: potius referẽdum uidetur ad id,quod ſequitur de* Thebano Epirote *: & pro,*Quá, *legendum,*Quemadmodum*:quam uocem ita ſcimus à librarijs nonnullis apice ſuperimpoſito cõtrahi ſolere, ut interdum uel* Quam,*uel aliud ſimile potius,quàm quemadmodum,ſignificare uideatur.*

173.

NE'VE *nouos,ſed ne aduenas*] Verã *lectionẽ eſſe puto,*Néue *nòuòs,et ne aduenas; parua admodũ,et propè nulla mutatione ; ſiquidem , ſet, ueteres ſcri=*

bebant pro,ſed; & ſæpe hoc mendi genus deprehendimus,cum alicuius uerbi prima litera ex ultima antecedentis ſumpta , & repetita eſt . Maffei *liber habet,* Néue *nouos,ſiue aduenas.antiquitatem magis oleret,* Néue *nouos,néue aduenas.*

173.

TEMPLA *liberata et efflata*]Ex *antiquorum teſtimonio,& auctoritate legendum eſt,* Effata . *nam* M.Varro *de lingua lat.*Hinc, *inquit,effata dicuntur, ꝙ augures finem auſpiciorũ cœleſtium extra urbem agris ſint effati.hinc effari templa dicuntur. ab auguribus effantur,qui in his fines ſunt. hinc fana nominata,ꝙ* Pontifices *in ſacrãdo fati ſint finem.*Et Gellius *lib. xiij.cap.xiiij. de pomœrio his uerbis.* Pomœrium *quid eſſet,*Augures *populi* R.*qui libros de auſpicijs ſcripſerunt,iſtiuſmodi ſententia definierunt.* Pomœriũ *eſt locus intra agrum effatum,per totius urbis circuitũ penè muros,regionibus certis determinatus:qui facit finem urbani auſpicij. & in eodem cap. neq; poſtea* D. Iulius,*cum pomœrium proferret,intra effatos urbis fines incluſerit.* Pomœrium *eſt circa murum locus, quẽ in condendis urbibus quondam* Hetruſci *, quà murũ ducturi erant,certis circa terminis inaugurato conſecrabant* Vti *appareat,effari, & conſecrari idem eſſe.* Præterea Liuius *lib.* 1. Iouis Statoris *ædem uotam , ut* Romulus *ante uouerat :ſed fanum tantum, id eſt locus templo effatus iam ſacratus fuerat.*

174.

VT *et tu rogas*]Alluſit *ad tabellas,in quibus ſcriptum erat , uti rogas.* Vide *ad* Atticum *lib.* I.& Liuium

uium libro XXXIII.

175.

MALAE Fortunæ,*deteſtatæq́;*] *In antiquioribus libris,*Malæ Fortunæ *deteſtatur.ut exiſtimem uerbum,deteſtatur, eſſe inducendum, ueluti gloſſam ab aliquo ad ſcriptam ad id,quod ſequitur,* Quæ *omnia eiuſmodi repudianda ſunt : ut oſtenderet* Ciceronem *eiuſmodi omnia deteſtari.*

177.

EVMOLPIDAE'QVE NOSTRI] *Aut corrigendum,* Eumolpidæq́; *ueſtri : aut in nominibus perſonarum error eſt:nam* Eumolpidæ *ſacerdotes erāt* Athenis. *repetam igitur quod ſupra eſt, idq́;,ut eſt in* Maffei *libro, perſcribam.* Verſatur *oratio. at uero, quod ſequitur,quo modo aut tu aſſentiare,aut ego reprehendam?* M.*ſanè quæro* Tite. *quid tandem id eſt?* Att.De *nocturnis ſacrificijs mulierum.* M.Ego *uero aſſentior,excepto præſertim in ipſa lege ſolenni ſacrificio ac publico.* Att. Quid *ergo aget* Iacchus, Eumolpidæq́; *noſtri,* & *auguſta illa myſteria : ſiquidem ſacra nocturna tollimus? non enim populo* R. *ſed omnibus bonis.firmisq́; populis leges damus, excipis, credo, illa, quibus ipſi initiati ſumus.* M.Ego *uero,* &c. Hoc *totū uacare mendo exiſtimamus. nam illud, ſanè quæro* Tite, *refertur ad memoriam. quæro inquit, quid ſit quod in lege ſequitur. deinde, quaſi reminiſci non poſſet,infert. quid tandem id eſt?*

182:

ASTIM *cum illo*] Ex Maffei *libro legendū eſt, ne in* Aſtico *ſepeliretur.* Aſticus *autem locus erat* Athe

nis, ubi liberi homines ſepeliebantur, cum alibi merce dem pro ſepulcro penderent.

182:

DOMVS'QVE *funeris*] Dominusq́; *funeris, opinor emendandum : quemadmodum etiam in oratione in Vatinium dixit,* Dominus *epuli.*

188:

PERTVRBANDAS] *Tollenda aſteriſci nota ſine cauſa appoſita.*

188:

SAPIENTIA *maiore nihilo uide*] *Alij, Nihilo uideris, ſenſu mihi quidem parum probato.* Maffei *liber habet, ſapientia inde maiorum nõne uides, quod: ut putem eſſe legendum: ſapientiam maiorum nonne uides, quòd conceſſa &c.*

189.

QVOD *ſi is caſus. &c.*] Hic *locus ex* Maffei *libro ita uidetur eſſe corrigendus.* Quòd *ſi is caſus fuiſſet rerum, quas pro ſalute* Reip. *geſſimus, ut non omnibus gratus eſſet; & ſi nos multitudinis uis furentis inflammata inuidia pepuliſſet ,* Tribunusq́; *aliquis in me populum, ſicut* Gracchus *in* Lenatem, Saturninus *in* Metellum, *incitaſſet: ferremus ó* Quinte *frater: etc.*

290:

QVI *eas frangere deberent, cupiditatis eiuſdem tenerentur?*] *Etſi teneor cum genitiuo legitur apud* Plautum : *tamen & ad ſententiam , & ad uſum loquendi magis placeret hæc lectio :* Qui *eas frangere deberent, eiſdem tenerentur.*

190:

QVAECVNQVE *mutatio morum extiterit, eandem in populo ſecuturam*] Cum de præteritis oratio ſit, apparet legendum eſſe, In populo ſecutam.

190:

IVDICANDO *quin in lege*] In uerbo, quin mendum eſſe conſtat: neque uetuſti libri diſcrepant. forte, itemq́; legendum ſit.

191:

FLETVS] *Fluctus, recte putat eſſe legendum* Hieronymus Ferrarius *uir pereruditus. eſt autem ſenſus:* Faciebat Gratidius Arpini, *quod poſt* Romæ *filius eius* Marius *fecit. hoc autem translatis uerbis eleganter expreſſit.*

191:

AC *noſtro quidem, qui cum*] Si *relatiuum, qui, tollatur, mendi nihil ſupererit. non enim aſſentior ijs, qui illud,* Ac *noſtro quidem cum præcedenti membro connectunt: ex quo inepta planè, atque inſulſa fieret ſententia. noſter autem ſine ſubſtantiuo quandoque ueteres uſurpabant, ut* Terentius in Phorm. Noſter, *quid ageret, neſcire: et* Cicero *in epiſt. fam.* 236: Quòd *noſtra tibi gratias agit.*

192:

DILIGENTIAE *memoriam eſſe*] Corrigo *ex* Maffei *libro & ex ſenſu, diligentis memoriæ eſſe. nam illud, diligentiæ memoriam eſſe, frigidam habet ſententiam, & perabſurdam.*

192:

OPEM *referre*] Opem Reip. *ferre, coniecturam*

ſecutus emendo. erroris origo, ut opinor, ea fuit, quòd in antiquis libris cum ſcriptum eſſet, R. P. ferre, pro Reipublicæ ferre, ab imperitis immutatum eſt, & ſcriptum referre.

193.

SERVI, & latrones] In antiquis libris, Serui atque patroni, &, Serui, & patroni tui, legebatur: nos, Serui & latrones, emendauimus: ut tamen, ſi quis melius attulerit, libenter eum ſecuturi ſimus.

193.

SEQVITVR de captis pecunijs, de ambitu legis] Adiutus à uetere ſcriptura emendaui: Sequuntur de captis pecunijs, de ambitu leges. duo enim capita, quorum alterum ad captas pecunias, alterum ad ambitum pertineret, leges appellat: ut paulo ante, cũ dixit, Leges præclariſſimæ de XII. tabulis translatæ duæ, quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, niſi maximo comitiatu, uetat.

196.

EXPLICANDVM uidetur, eſſe cognitio] Verba Platonis in Timæo hæc ſunt. ὡς ἄρα τοῦς λόγους, ὧν πέρ εἰσίν ἐξήγηται, τοῦτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. ex quibus apparet legendum eſſe, cognatio; non, cognitio: ut fortaſſe ita locus reſtituendus ſit. In omni oratione, cum ijs rebus, de quibus explicatur, uidetur eſſe cognatio-

196:

RECTE ne igitur, &c.] Videtur ita corrigendum. Recte ne igitur unum mundum dixerimus; an fuit, plures & innumerabiles, dictu uerius et melius?

tranſtulit enim Platonis locum totidem uerbis: quem ſubijciemus, ut, ſi quis uelit, conferre poſſit. πότερον οὖν ὀρθῶς ἕνα οὐρανὸν προσειρήκαμεν; ἤ, πολλοὺς καὶ ἀπείρους, λέγειν ἦν ὀρθότερον.

197.

DEIVNCTA] Ex ſenſu, & ex Platone corrigo, Deuincta.

197.

ALTERA gigneretur] Alter, legendum eſſe, & ſenſus & uerba Platonis oſtendunt. mirū autem, tam multis mendis hunc de uniuerſitate librum ad hunc diem refertum fuiſſe, cum ex collatione Platonis non ille quidem ubique, ſed certe plurimis in locis potuerit emendari.

198.

CONCLVDVNTVR: & globoſus] Recte: neque mutatione opus eſt. græce tamen ſic: διὸ καὶ σφαιροειδής. quod eſt, Quare & globoſus.

198.

QVOAD eius præſtabat iudicio diſſimilitudini ſimilitudo] Senſus requirit, ut legatur, Quòd eius: idq; potius græca uerba ſignificant: νομίσας μυρίῳ κάλλιον ὅμοιον ἀνομοίου.

198.

INGRESSVS corpore ſuſtineret] Maffei liber, Ingreſſurus corpus ſuſtineret. ueram lectionē puto, Quibus ingreſſus corpus ſuſtineret. græca uerba, οὐδ᾽ ὅλως τῆς περὶ τὴν βάσιν ὑπηρεσίας.

198.

FIGVRAE eius] Antea, Figuratus. nos græca

uerba ſecuti, Figuræ eius, emendauimus, & proxime, cohiberet maxime, cum antea legeretur, cohiberet. maxima. quo loco ſententiam diſtinctio mutabat.

198:

QVI *erat*] *Græca lectio,* ὄντος ἀεὶ λογισμὸς θεοῦ: *ut uideatur legendum, Qui ſemper erat.*

198:

NATVRAM'QVE *illam, quam alterius diximus, uel cum eadem coniunxit*] *Vel, expungendum; &, ui, reponendum.* τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὖσαν εἰς ταυτὸ συναρμόττον βίᾳ.

198:

PERMISCENS *cũ materia*] *Diſtinguendum à ſuperioribus, et, Autem, addendum: ut ſit, Permiſcens autem cũ materia.* μιγνὺς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας.

199.

ATQVE *ita cum alterum eſſet exteriorem amplexus orbem*] *Et ſenſus, et græca lectio indicat hæc duo uerba deſiderari, Alterum interiorem: ut hic ordo ſit, Atque ita cum alterum eſſet exteriorem, alterum interiorem amplexus orbem. quod etiam ex inſequenti membro clarius oſtenditur, cum ſubijciat, illũ eiuſdem naturæ, hunc alterius nominauit. græca uerba Platonis hæc ſunt:* καὶ τὸν μὲν ἔξω, τὴν δ' ἐντὸς ἐποιεῖτο τὸν κύκλον, τὴν μὲν οὖν ἔξω φορὰν ἐπεφήμισεν εἶναι ταυτοῦ φύσεως, τὴν δ' ἐντὸς τῆς θατέρου.

199.

EAM'QVE, *quæ erat eiuſdem, detorſit à latere in dextram partem; hanc autẽ citimã & à media*] *Ex græcis uerbis uidetur emendandũ, Eumq;, qui erat*

eiuſdem,detorſit à latere in dextrā partem;hunc autem alterius, à media etc. eſt enim de orbibus oratio, ut in Platone perſpicitur. & uerbum,citimam,nō eſt in Maffei libro,ſed,item,pro eo.

199.

RATIONIS, *contentioniſq́; etc.*] *Totum hunc locum opinor ita eſſe corrigendum: Rationis cōcentioniſq́; (* ἁρμονίαν *græce) compos & particeps: quo nihil ab optimo & præſtantiſſimo ſempiternarū rerum et ſub intelligentiam cadentium genitore melius procreatum.* λογισμοῦ δὲ μετέχουσα καὶ ἁρμονίας ψυχή. τῶν νοητῶν ἀεί τε ὄντων ὑπὸ τοῦ ἀρίστου, ἀρίστη γενομένη τῶν γεννηθέντων.

199.

QVIPPE *qui,&c.*] *Hic locus ex græcis uerbis ita corrigendus. Quippe qui ex eadē iunctus,alteraq́; natura,adiuncta materia, temperatione trium partium,proportione compactus,ſe ipſe conuerſans, cum materiam mutabilem arripuit, & cum rurſus indiuiduam atque ſimplicem,in ſe omnis mouetur,etc.*

199.

RATIO *autem uera*] *Alij,Ratio autē utraq́;, non recte. iïſdem enim uerbis græca lectio reſpondet:* λόγος δὲ ἀληθής.

200.

SINE *uoce, & ſine ullo ſono*] *Si quis græcam lectionem ſequatur, intelliget addendum, reuoluta:* φερόμενος ἄνευ φθόγγου καὶ ἠχῆς. *& quod ſequitur,legendum, cum eam partem; non,cum eandem partē: ex græcis uerbis,* ὅταν μὲν περὶ τὸ αἰσθητὸν γίγνηται.

200.

ORBIS *illius generis alterius*] Vt *hoc totum ſine interſpiratione cum ſuperioribus continuetur, & omnia referantur ad illud*, Tum *opiniones: crederem legendum*, Orbiſq; *illius generis alterius: ex græcis uerbis*, καὶ ὁ τοῦ θατέρου κύκλος. *quæ etiam uocem*, Illius, *uacare ſignificant.*

200.

ITA *uim ſuam*] Recte *à ſuperioribus interuallo diſtinctum: nam ad quinquaginta uerſus intercepti ſunt.*

200.

QVANDO *igitur, &c.*] Hoc *totum ſi cũ græco conferas, intelliges ad hunc ferè modũ eſſe reſtituendũ.* Quando *igitur unũquodq; eorum ſyderum curſum decorũ eſt adeptum, quibus erat motus tẽporis cõſignãdus; colligataq; corpora uinculis animalibus animantia orta ſunt: tum imperio parere didicerunt.*

201.

TERTIVM * *terreſtre quartum*] Reſtituo, Tertiũ *aquatile, terreſtre quartũ. hæc enim græca uerba*: τρίτη δὲ ἔνυδρον εἶδος: πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον, τέταρτον.

201.

CVMQVE *ſimilem uniuerſitatis naturæ efficere uellet*] Nihil *muto, tamen magis arrideret*, Vniuerſitatis *figuræ, quàm, uniuerſitatis naturæ.* τῷ δὲ παντὶ προσεικάζων.

201.

COMITEQVE *eum ſapientia quamoptimæ*

mentis effecit] Adſcribam *græca uerba, quibus latina haud plane reſpondent.* τίθησί τε εἰς τὴν τοῦ κρατίστου φρόνησιν, ἐκείνῳ ξυνεπόμενον.

201.

HVNC *uarietate diſtinctum.*] Ex Maffei libro, & ex Platone, Hac *uarietate diſtinctum, reſtituo.*

201:

IAM *uero terrã, &c.*] *Græca uerba recitemus. ut, quo modo latina ſint reſtituenda, uideamus.* γῆν δὲ τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἱλλομένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, φύλακα καὶ δημιουργὸν νυκτός τε καὶ ἡμέρας, ἐμηχανήσατο πρώτην καὶ πρεσβυτάτην σωμάτων ὅσα ἐντὸς οὐρανοῦ γέγονε. Ex *quibus apparet, latinam orationem ita eſſe corrigendam. Iam uero terram, altricem noſtram, quæ traiecto axe ſuſtinetur, diei noctisq; effectricem, eandemq; cuſtodem, primã & antiquiſſimam corporum uoluit eſſe eorum, quæ intra cœlum gignerentur.* Maffei *liber nõ nihil hanc emendationem adiuuat: nam pro, eorum qui, habet eorumq;: cum uera lectio ſit, eorum quæ.*

201:

RVRSVSQVE *emerſi errorem incutiant rationis expertibus*] *Corrigo, terrorem incutiant, uel, ut eſt in* Maffei *libro, horrorem incutiant.* καὶ πάλιν ἀναφαινόμενοι φόβου καὶ σημεῖα τῶν μετὰ ταῦτα γενησομένων τοῖς δυναμένοις λογίζεσθαι πέμπουσι.

201:

VSVRPARE, *atque appellare uidemus*] Paſſiue *puto eſſe legendum, uſurpari atque appellari uidemus. nam in* Platone, λεγομένους ἴσμεν.

202:

NON ſunt diſſoluta me inuito]Alij, Hæc ſunt indiſſoluta me inuito. Corrigēdum puto, Hæc ſunt in diſſolubilia me inuito. hoc.n.græca uerba ſignificant; ἃ δι᾽ ἐμοῦ γενόμενα, ἄλυτα ἐμοῦ γε θέλοντος. id eſt, quæ per me facta ſunt, nō diſſoluentur, ſi ego uoluero. Cicero uertit illud, ἐμοῦ γε θέλοντος, me inuito. quod tamen eandem habet ſententiam, quam haberet, me uolente: ut, qui conſiderabit accuratius, intelliget.

202:

TENEAT autem oportebit, ut eodē nequid abſit, quæ à me ipſo effecta ſint, quod deorum uitá poſſit adæquare] Corruptio locus, & fortaſſe mutilus: quem ex græcis uerbis qui uoluerit emēdabit. δεῖ δέ, εἰ μέλλει τέλεος ἱκανῶς εἶναι δι᾽ ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετάσχοντα, θεοῖς ἰσάζοιτ᾽ ἄν. ac fortaſſe non abſurde, mutatione certe parua, ſic corrigi poſſit. Teneat autem oportebit, ut ex eo nequid abſit. ſed quæ à me ipſo effecta ſint, deorū uitæ poſſint adæquare. nam & Maffei liber uerbum, Quod, inducit.

202:

SVPERISQVE permiſtionis] Forte, ſuperiorisq; permiſtionis. τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων.

202:

NISI quòd, &c.] Plato ſic. ἀκήρατα δ᾽ οὐκέτι κατὰ ταῦτα ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα: quæ referuntur ad uerbum ὑπόλοιπα: ut uideatur in Cicerone legendum: Niſi quòd nō ita incorruptas, ut eæ quæ ſemper idem, ſed à dijs ſecundas ſumebat atq; tertias.

202.

CVM autē animis corpora cum neceſſitate inſeuiſſet, cumq́; ad corpora neceſſitate tum abſceſſio fieret, tum acceſſio, neceſſe erat, etc.] Trallatio cū græcis uerbis non planè congruens. quòd ſi uerius uertere quis uelit, ita ſcribet. Cum autē animos corporibus neceſſitate inſeuiſſet, cumq́; ad corpora tum acceſſio fieret, tum abſceſſio: primo neceſſe fuit ſenſum exiſtere unum, communemq́; omnium, uehementiore motu excitatum, coniunctumq́; naturæ. quā lectionem & antiqui libri quadam ex parte probant. Græca autem uerba hæc ſunt. ὁπότε δὴ σώμασιν ἐμφυτευθεῖεν ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ μὲν προσίοι τὸ δὲ ἀπίοι τοῦ σώματος αὐτῶν, πρῶτον μὲν αἴσθησιν ἀναγκαῖον, εἰ μίαν πᾶσιν ἐκ βιαίων παθημάτων ξύμφυτον γίγνεσθαι.

203.

ALIOS in terra, alios in luna] Terrā & Lunā accuſandi caſu, rectius legetur. græca quidem uerba ſignificant, Solem & Lunam, non Terram & Lunam. τοὺς μὲν εἰς ἥλιον, τοὺς δ᾽ εἰς σελήνην.

203.

DEINDE ut huic animanti, &c.] Si græca uerba ſequamur, ita corrigemus, Deinde ut huic animanti principes ſe duceſq́; præberent, uitáq́; eius pulcherrime regerent, et gubernarent, niſi ſi ipſe ſua culpa ſibi aliquid miſeriæ quæreret. καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἀκόλουθα ἐκείνοις ἀπεργασαμένοις ἄρχειν, καὶ κατὰ δύναμιν ὅτι κάλλιστα καὶ ἄριστα τὸ θνητὸν διακυβερνᾶν ζῶον, ὅτι μὴ κακῶν αὐτὸ ἑαυτῷ γίγνοιτο αἴτιον.

203:

MODO *huc, modo illuc*] *Poſt hæc uerba, ubi ſpatium in noſtris libris eſt, amplius* LXXX *uerſus deſiderantur.*

203:

CVM *ignis oculorum cum eo igne, qui eſt ob os offuſus, ſe confudit, & contulit*] *Non nihil deeſt: nam in* Platone *ſic.* τοῦ περὶ τὸ πρόσωπον πυρὸς, τῷ περὶ τὴν ὄψιν πυρὶ, περὶ τὸ λεῖον καὶ λαμπρὸν ξυμπαγεῖ γιγνομένῳ.

203:

ADIVVANTIA *cauſarum*] Lego, Adiumenta *cauſarum, & ex* Maffei *libro, & ex* Platonis *uerbo: quod enim ille dixit,* ξυναίτια; *recte uertit* Cicero, *adiumenta cauſarum.*

F I N I S.

SERIES LITERARVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQ RST
VXYZ, AA BB CC DD EE.

Omnes quaterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M.D.LII.

ALDI FILII

TVSCVLANARVM QVAESTIO-NVM CICERONIS AD M. BRVTVM LIBRI V.

Cum ſcholijs Pauli Manutij.

CORRIGENTE PAVLO MANV-TIO ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. LII.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM AD M. BRVTVM LIBER PRIMVS DE CONTEMNENDA MORTE.

CVm defenſionum laboribus, ſenatorijsq́; muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquādo liberatus, retuli me Brute, te hortāte maxime, ad ea ſtudia, quæ retēta animo, remiſſa tēporibus, lōgo interuallo intermiſſa reuocaui. & cū omniū artiū, quæ ad rectā uiuendi uiā pertinerēt, rō & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, contineretur: hoc mihi latinis literis illuſtrādum putaui, non quia philoſophia græcis & literis, & doctoribus percipi nō poſſet: ſed meū iudiciū ſemper fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapiētius, ꝗ Græcos; aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarēt. nā mores, & inſtituta uitæ, resq́; domeſticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur, & lautius: rem uero publicā noſtri maiores certe melioribus tēperauerunt & inſtitutis, & legibus. quid loquar de re militari? in qua cum uirtute noſtri multū ualuerūt, tum plus ēt diſciplina. iam illa, quæ natura, non literis aſſecuti ſunt, neque cum Græ-

cis,neque ulla cum gente ſunt conferenda. quæ enim tanta grauitas,quæ tanta conſtantia, magnitudo animi,probitas,fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cum maioribus noſtris comparanda?doctrina Græcia nos,& omni literarum genere ſuperabat. in quo erat facile uincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquiſſimum è doctis ſit genus poetarum, ſi quidem Homerus fuit,& Heſiodus ante Romam conditam,Archilochus regnante Romulo:ſerius poeticam nos accepimus:annis enim ferè CCCCCX poſt Romam conditã Liuius fabulã dedit,C.Claudio Cæci filio, M. Tuditano Conſulibus, anno ante natũ Ennium:qui fuit maior natu, quàm Plautus,& Neuius. ſero igitur à noſtris poetæ uel cogniti,uel recepti. quanquam eſt in Originibus,ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorũ hominum uirtutibus. honorem tamen huic generi nõ fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum Marco Nobiliori,ꝙ is in prouinciam poetas duxiſſet: duxerat autem Conſul ille in Aetoliam,ut ſcimus,Ennium.quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora ſtudia fuerunt.nec tamen ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt.an cenſemus,ſi Fabio nobiliſſimo homini laudi datum eſſet,ꝙ pingeret,non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? honos alit artes; omneſq; incenduntur ad ſtudia gloria; iacentq; ea ſemper,quæ apud quoſq; improbãtur.ſummam eruditionem Græci ſitam cẽſebant in neruorũ, uocumq; cantibus.igitur et Epaminõdas,princeps meo

Iudicio Græciæ, fidibus præclare cecinisſe dicitur: Themiſtoclesq́; aliquot ante annis, cũ in epulis recuſaſ ſet lyrã, habitus eſt indoctior. ergo in Græcia muſici floruerunt, diſcebantq́; id omnes, nec, qui neſciebat, ſa tis excultus doctrina putabatur, in ſummo apud illos honore geometria fuit: itaque nihil mathematicis il= luſtrius. at nos metiendi, ratiocinãdiq́; utilitate huius artis terminauimus modum. at contra oratorẽ celeri= ter complexi ſumus, nec eum primo eruditũ, aptũ ta= men ad dicendũ, poſt autẽ eruditum: nã, Galbã, Afri= canum, Lælium, doctos fuiſſe, memoriæ traditum eſt, ſtudioſum autem eũ, qui hos ætate anteibat, Catonẽ, poſt uero Lepidum, Carbonem, Gracchos, deinde ita magnos noſtram ad ætatem, ut non multũ, aut nihil omnino Græcis cederetur. philoſophia iacuit uſq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarũ latina rum: quæ illuſtranda, & excitanda nobis eſt, ut, ſi oc= cupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus ẽt, ſi poſſumus, otioſi. in quo eo magis nobis eſt elaboran dum, ꝙ multi iã eſſe latini libri dicũtur ſcripti in con ſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed nõ ſatis eru ditis. fieri autẽ poteſt, ut recte quis ſentiat, & id, quod ſentit, polite eloqui non poſſit. ſed mandare quenquã literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illu ſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorẽ, hominis eſt intemperanter abutentis & otio, & lite= ris. itaque ſuos libros ipſi legũt cum ſuis, nec quiſquã attingit, præter eos, qui eandem licentiã ſcribendi ſi= bi permitti uolunt. quare ſi aliquid oratoriæ laudi no ſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſo=

phiæ fontes aperiemus,è quibus etiam illa manabāt. ſed ut Ariſtoteles,uir ſummo ingenio,ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, diſcere etiā cœpit adoleſcentes docere,& prudentiā cum eloquentia iungere:ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore, & uberiore arte uerſari:hanc enim perfectā philoſophiā ſemper iudicaui,quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſet,ornateq; dicere.in quam exercitationē ita nos ſtudioſe operā dedimus,ut iam etiā ſcholas Græcorū more habere auderemus:ut nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano,cum eſſent complures mecum familiares,tentaui quid in eo genere poſſem.ut enim antea declamitabā cauſas,quod nemo me diutius fecit :ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio . ponere iubebā de quo quis audire uellet:& id aut ſedens, aut ambulans diſputabā.itaq; dierum quinq; ſcholas,ut Græci appellant,in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is,qui audire uellet,dixiſſet quid ſibi uideretur, tum ego contra dicerem : hæc eſt enim,ut ſcis,uetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerēdi:nam ita facillime,quod ueriſimillimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur.ſed quo cōmodius diſputationes explicētur,ſic eas exponā, quaſi agatur res,non quaſi narretur. ergo ita naſcetur exordium.

AVDITOR. Malum mihi uidetur eſſe mors.

MARCVS. Iisne, qui mortui ſunt; an ijs, quibus moriendum eſt? A. Vtriſque.M.Eſt igitur miſerum,quoniam malū. A. Certe. M. Ergo & ij, quibus euenit iam,ut morerentur,& ij,quibus euenturū

eſt,miſeri.A.Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miſer. A.Prorſus nemo.M. Et quidem,ſi tibi conſtare uis, omnes,quicunque nati ſunt,erunt ue, non ſolum miſeri,ſed etiam ſemper miſeri:nã ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet, neminem tu quidem eorum,qui uiuerent,exciperes; moriendum eſt enim omnibus:eſſet tamen miſeriæ finis in morte.quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt,in miſeriam naſcimur ſempiternam: neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centũ millibus annorum ante occiderunt, uel potius omnes,quicunq; nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic quæſo,nũ te illa terrent,triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis,mento ſummam aquam attingẽs ſiti enectus Tantalus? num illud,quod Siſyphus uerſat

» *Saxum ſudans nitendo,neque proficit hilum?*

fortaſſe etiã inexorabiles iudices Minos, et Rhadamãthus.apud quos nec te L. Craſſus defendet,nec M. Antonius,nec,quoniã apud Græcos iudices res agetur,poteris adhibere Demoſthenẽ: tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicenda.hæc fortaſſe metuis, et iccirco mortẽ cẽſes eẽ ſempiternũ malũ.A.Adeo ne me delirare cenſes,ut ita eẽ credã? M. An tu hæc non credis? A. Minime uero. M.Male hercule narras. A. Cur,quæſo?M.Quia diſertus eſſe poſſem, ſi cõtra iſta dicerẽ.A.Quis enim nõ in eiuſmodi cauſa? aut quid negocij eſt,hæc poetarũ et pictorũ portenta cõuincere? M. Atqui pleni ſunt libri philoſophorũ cõtra iſta ipſa diſſerẽtiũ.A.Inepte ſanè:quis eſt.n.tã excors, quem iſta moueãt?M.Si ergo apud inferos miſeri nõ ſunt,

ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. *Ita prorſus exiſtimo.* M. *Vbi ergo ſunt ij, quos miſeros dicis? aut quẽ locũ incolunt? ſi enim ſunt, nuſquã eſſe nõ poſſunt.* A. *Ego uero nuſquam eſſe illos puto.* M. *Igitur ne eſſe quidem.* A. *Prorſus iſto modo: & tamen miſeros ob id ipſum quidem, quia nulli ſunt.* M. *Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tam incõſiderate diceres.* A. *Qui tandem?* M. *Quem eſſe negas, eundẽ eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? cum.n. miſerum eſſe dicis, tum eum, qui nõ ſit, dicis eſſe.* A. *Nõ ſum ita hebes, ut iſta dicam.* M. *Quid dicis igitur?* A. *Miſerum eſſe uerbi cauſa M. Craſſum, qui illas fortunas morte dimiſerit; miſerum Cn. Pompeium, qui tanta gloria ſit orbatus; omnes denique miſeros, qui hac luce careant.* M. *Reuolueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autẽ modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. ſi igitur nõ ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt.* A. *Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non eſſe cũ fueris, miſerrimum puto.* M. *Quid miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe? ita, qui nõdum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortẽ miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, antequam nati. ego autem non commemini, antequam ſum natus, me miſerum. tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicam eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt; & non eos miſeros, qui mortui ſunt.* M. *Eſſe ergo eos dicis.* A. *Immo, quia non ſunt, cum fuerint, eos miſeros eſſe.* M. *Pugnantia te loqui non uides? quid enim tam pugnat, quàm non modo miſerũ, ſed*

omnino quidquam eſſe,qui non ſit ? an tu egreſſus porta Capena,cum Calatini,Scipionum, Seruiliorum, Metellorũ ſepulchra uides,miſeros putas illos?A.quoniam me uerbo premis,poſthac non ita dicam,miſeros eſſe,ſed tantũ miſeros,ob id ipſum,quia non ſunt. M. Non dicis igitur,miſer eſt M. Craſſus, ſed tantum miſer M. Craſſus.A.Ita planè. M. Quaſi non neceſſe ſit,quidquid iſto modo pronuncies,id aut eſſe, aut nõ eſſe.an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur. omne pronunciatũ (ſic enim mihi in præſentia occurrit,ut appellarẽ ἀξίωμα: utar poſt alio,ſi inuenero melius)id ergo eſt pronunciatũ, ꝙ aut uerum,aut falſum eſſe dicitur.cũ igitur dicis, miſer M.Craſſus:aut hoc dicis,miſer eſt M. Craſſus; ut poſſit iudicari,uerum id,falſum'ne ſit:aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo nõ eſſe miſeros, qui mortui ſunt;quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino non eſſent,eos ne miſeros quidem eſſe poſſe.quid? qui uiuimus,cũ moriẽdum ſit,non ne miſeri ſumus? quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas,cum dies & noctes cogitandum ſit,iam iamq; eſſe moriendũ? M. Ecquid ergo intelligis,quantum mali ex humana conditione deieceris? A. quonam modo? M.quia,ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. nũc uideo calcem:ad quem cum ſit decurſum,nihil ſit præterea extimeſcẽdũ.ſed tu mihi uideris Epicharmi,acuti, nec inſulſi hominis,ut Siculi,ſententiam ſequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, ſi potero,latine:ſcis enim me græce loqui in latino ſermone

non plus ſolere, quàm in græco latine. A. & recte quidem. ſed quæ tādē eſt Epicharmi iſta ſententia? M.

» *Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihili æſtimo.*

A. Iam agnoſco græcum. ſed quoniam coegiſti: ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros nō eſſe; perfice, ſi potes, ut ne moriendū quidem eſſe miſerū putē. M. iam iſtuc quidem nihil negocij eſt: ſed etiam maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negocij eſt? aut quæ tandē ſunt iſta maiora? M. Quoniā, ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malū: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe concedis: ita ne moriendū quidem eſſe, malum eſt: id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum cōfitemur. A. Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpinoſiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſentiar. ſed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem. A. Non poſtulo id, quidē aueo tamen audire: ut enim non efficias quod uis, tamen, mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil te interpellabo: continentem orationem audire malo. M. Quid, ſi te rogauero aliquid, non ne reſpondebis? A. Superbi id quidem eſſet; ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ uis, ut potero, explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa quæ dixero; ſed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura ſequens: ultra enim quò progrediar, quàm ut ueriſimilia uideam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. A. Tu, ut ui-

detur. nos ad audiendum parati ſumus. M. Mors *igi-tur ipſa, quæ uidetur notiſſima res eſſe; quid ſit, primum eſt uidēdum. ſunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum & corpus occidere, animũq; cũ corpore extingui. qui diſcedere animum cēſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo excordes, uecordes, concordesq; dicũtur: &* Naſica *ille prudens bis* Conſul Corculum, &

» *Egregie cordatus homo* Catus Aeliu' Sextus.

Empedocles *animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. alijs pars quædã cerebri uiſa eſt animi principatum tenere; alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum: animum autem alij animã, ut ferè noſtri declarant, nominari: nam & agere animam, & efflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, et ex animi ſententia: ipſe autem animus ab anima dictus eſt.* Zenoni Stoico *animus ignis uidetur.* Sed *hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, uulgo: reliqua ferè ſinguli, ut multi ante ueteres. proxime autem* Ariſtoxenus *muſicus, idemq; philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam; uelut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, ſic ex corporis totius natura, & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. hic ab artificio ſuo non receſſit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat mul-*

mors q̄d ſit

to ante & dictum, & explanatum à Platone Xeno-crates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerũ dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagoræ uiſum erat, in natura maxima eſſet. eius doctor Plato triplicem finxit animã: cuius principatum, ideſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem: quas locis diſcluſit; iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quẽ Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominũ diſputantium, primo libro multos loquentes facit, duobus Pherecratem quendã Phthiotã ſenem, quẽ ait à Deucalione ortum, differentẽ inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtráq; animalia, & animantes appellari; neq; in homine ineſſe animum, uel animã, nec in beſtia; uimq; omnem eã, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilẽ à corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quidquã niſi corpus unum, & ſimplex, ita figuratũ, ut temperatione naturæ uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orerentur; quintam quandã naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens: cogitare enim & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminiſſe, amare, odiſſe; cupere, timere; angi, lætari; hæc & ſimilia eorum in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. quintũ genus adhi-

bet uacans nomine, & ſic ipſum animū ἐντελεχίαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatā motionem, & perennem. N*iſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt ferè omnium de animo ſententiæ.* D*emocritum enim, magnum quidē illum uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodam fortuito, omittamus: nihil eſt enim apud iſtos, quod non atomorum turba conficiat. harum ſentētiarum quæ uera ſit, deus aliquis uiderit: quæ uerisimillima, magna quæſtio eſt. utrum igitur inter has ſententias dĳudicare malumus, an ad propoſitū redire?* A.C*uperem equidem utrunq;, ſi poſſet: ſed eſt difficile non confundere. quare ſi, ut iſta nō diſſeramus, liberari mortis metu poſſumus; id agamus. ſin id nō pōt, niſi hac q̄ōne animorum explicata; nunc, ſi uidetur, hoc, illud aliàs.* M.Q*uod malle te intelligo, id puto eē cōmodius: efficiet enim ratio, ut, quæcunq; uera ſit earū ſententiarū, quas expoſui, mors aut malū non ſit, aut ſit bonum potius: nā ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus, certe, quoniā eſt corpus, interibit cū reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt* A*riſtoxeni harmonia, diſſoluetur. quid de* D*icæarcho dicā, qui nihil omnino animū dicat eſſe? his ſententĳs omnibus nihil poſt mortē pertinere ad quenquam poteſt: pariter enim cum uita ſenſus amittitur. non ſentientis autem nihil eſt, ullam in partem quod interſit. reliquorū ſentētiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuū peruenire.* A.M*e uero delectat: idq;, primū ita eſſe,*

deinde, etiā ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de animo; amplius quod deſideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem ſæpius: ſed neſcio quo modo, dum lego, aſſentior; cū poſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? das ne aut manere animos poſt mortē, aut morte ipſa interire? A. Do uero. M. Quid, ſi maneāt? A. Beatos eſſe cōcedo. M. Si intereant? A. Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidem. iam iſtuc coacti à te paulo ante conceſſimus. M. quo modo igitur, aut cur mortē malum tibi uideri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut nō miſeros ſenſu carētes? A. Expone igitur, niſi moleſtum eſt, primum animos, ſi potes, remanere poſt mortem: tum, ſi minus id obtinebis, (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem: ego enim iſtuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe. M. Auctoribus quidem ad iſtam ſententiā, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet, & ſolet ualere plurimum. & primum quidem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, huic melius ea fortaſſe, quæ erant uera, cernebat. itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neq; exceſſu uitæ ſic deleri hominē, ut funditus interiret: idq; cū multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & ceremonijs ſepulcrorū intelligi licet: quas

maximis ingenijs præditi nec tāta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq́; uitæ, quæ in claris uiris, & fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe; in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. ex hoc & noſtrorum opinione.

» Romulus in cœlo cum dijs agit æuum,

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & *apud* Græcos, *indeq́; perlapſus ad nos, & uſque ad* Oceanum Hercules, *tātus, & tā præſēs habetur deus. hinc* Liber Semele *natus. eademq́; famæ celebritate* Tyndaridæ *fratres: qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ populi* R. *ſed ēt nuncij fuiſſe perhibētur. quid?* Ino Cadmi *filia non ne* Leucothea *nominata à* Græcis, Matuta *habetur à noſtris? quid? totum propè cœlum, ne plures perſequar, non ne humano genere cōpletū eſt? ſi uero ſcrutari uetera, & ex his ea, quæ ſcriptores* Græciæ *prodiderūt, eruere coner; ipſi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperiētur. quære, quorum demonſtrantur ſepulcra in* Græcia; *reminiſcere, quoniam es initiatus, quæ tradātur myſterijs: tū deniq;, quàm hoc late pateat, intelliges. ſed qui nō dum ea, quæ multis poſt annis tractari cœpiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantū natura admonente cognouerant; rationes & cauſas rerū non tenebant, uiſis quibuſdam ſæpe mouebātur, hiſq́; maxime nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita ex ceſſerāt, uiuere. ut porrò firmiſſimum hoc afferri ui=*

detur,cur deos eſſe credamus,ꝙ nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis,cuius mentem nõ imbuerit deorum opinio.multi de dijs praua ſentiunt: id enim uitioſo more effici ſolet:omnes tamẽ eſſe uim, & naturam diuinam arbitrantur.nec uero id collocutio hominum,aut conſenſus efficit:non inſtitutis opinio eſt confirmata,non legibus.omni autem in re cõſenſio omnium gentium,lex naturæ putanda eſt.quis eſt igitur,qui ſuorũ mortẽ primũ non eo lugeat,ꝙ eos orbatos uitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum ſuſtuleris: nemo enim mœret ſuo incõmodo.dolent fortaſſe,& anguntur: ſed illa lugubris lamentatio,fletusq́; mœrens ex eo eſt,ꝙ eum,quem dileximus,uitæ commodis priuatum arbitramur, idq́; ſentire.atq; hæc ita ſentimus natura duce,nullá ratione,nullaq́; doctrina.maximum uero argumentũ eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare,ꝙ omnibus curæ ſunt, & maximæ quidem, quæ poſt mortem futura ſint. ſerit arbores, quæ alteri ſeculo proſint,ut ait Statius in Synephœbis; quid ſpectans,niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere?ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccá ipſe nunquam: uir magnus leges, inſtituta, Remp. conſeret. quid procreatio liberorum,quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum monumenta,quid elogia ſignificant,niſi nos futura etiam cogitare? quid illud? num dubitas,quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaque natura? quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorũ,

qui ſe natos ad homines iuuandos,tutandos,conſeruã dos arbitrantur?abijt ad deos Hercules. nunquã abijſſet,niſi,cum inter homines eſſet,eam ſibi uiam muniuiſſet.uetera iam iſta, & religione omnium conſecrata.quid in hac Rep.tot,tantosq́; uiros ob Remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? ijſdem ne ut finibus nomen ſuum,quibus uita,terminaretur?nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem.licuit eſſe otioſo Themiſtocli,licuit Epaminondæ,licuit,ne & uetera, & externa quærã,mihi: ſed neſcio quo modo inhæret in mentibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum: idq́; in maximis ingenijs,altiſſimisq́; animis & exiſtit maxime,et apparet facillime.quo quidem dempto, quis tam eſſet amens,qui ſemper in laboribus,& periculis uiueret? loquor de principibus.quid poetæ?non ne poſt mortem nobilitari uolunt?unde ergo illud?

» *Aſpicite ò ciues ſenis Ennij imaginis formam:*
» *Hic ueſtrum panxit maxima facta patrum.*

mercedem gloriæ flagitat ab ijs,quorum patres affecerat gloria. idemq́;,

» *Nemo me lacrymis decoret,nec funera fletu*
» *Faxit:cur?uolito uiuus per ora uirum.*

ſed quid poetas? opifices poſt mortem nobilitari uolũt. quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ,cum inſcribere non liceret? quid noſtri philoſophi? non ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria,ſua nomina inſcribunt? quòd ſi omnium conſenſus,naturæ uox eſt; omnesq́;,qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos per-

tineat,qui è uita ceſſerunt:nobis quoq; idẽ exiſtimã-dum eſt.& ſi,quorũ aut ingenio,aut uirtute animus excellit,eos arbitramur, quia natura optima ſint,cer-nere naturæ uim maxime:ueriſimile eſt,cum optimus quiſq; maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. ſed ut deos eſſe natura opinamur;qualesq́; ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationũ omnium;qua in ſede maneant,qualesq́; ſint, ratione diſcendum eſt.cuius ignoratio finxit inferos,easq́;for midines, quas tu contemnere non ſine cauſa uideba-re:in terram enim cadentibus corporibus, hisq́; humo tectis,ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opi-nionem magni errores conſecuti ſunt.quos auxerunt poetæ: frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam gran-de carmen:

» *Adſũ,atq; aduenio Acherõte uix uia alta,atq; ardua,*
» *Per ſpeluncas ſaxis ſtructas aſperis,pendentibus,*
» *Maximis:ubi rigida conſtat craſſa caligo inferum.*

tãtumq́; ualuit error, qui mihi quidem iã ſublatus ui detur,ut corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent,nec intelligi: animos enim per ſe ipſos uiuẽtes non poterant mente complecti:formam aliquam,figu ramq́; quærebãt.inde Homeri tota νεκύια*: inde ea quæ meus amicus Appius* νεκρομαντία *faciebat: inde in ui-cinia noſtra Auerni lacus,*

Vnde animæ excitantur obſcura umbra,aperto hoſtio

» *Alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum. has tamē imagines loqui uolūt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt: nihil. n. animo uidere poterant: ad oculos omnia referebant. magni autē eſt ingenij reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. itaq;, credo equidem etiā alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed, quod literis extet, Pherecides Syrus primū dixit animos hominū eſſe sēpiternos. antiquus ſanè: fuit. n. meo regnante gentili. hanc opinionē diſcipulus eius Pythagoras maxime cōfirmauit: qui cū Superbo regnāte in Italiā ueniſſet, tenuit magnam illam Græciā cum honore, & diſciplina, tum etiā auctoritate: multáq; ſecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderētur. ſed redeo ad antiquos. rationē illi ſententiæ ſuæ nō ferè reddebant, niſi qd erat numeris, aut deſcriptionibus explicandū. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiā ueniſſe, & in ea cū alios multos, tū Architam, Timæumq; cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia; primumq; de animorum æternitate non ſolū ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiā attuliſſe. quā, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationē adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cū Platone, quē tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum iſtis uera ſentire. M. Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim num igitur dubitamus, an, ſicut pleraque, ſic & hoc? quanquam hoc*

quidem minime. perſuadent enim mathematici, terrã in medio mũdi ſitam, ad uniuerſi cœli cõplexũ, quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi uocant: eam porrò naturam eſſe quatuor omnia gignentiũ corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta; terrena & humida ſuopte nutu & ſuo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur; reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis: ut illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue ꝙ à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cum conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos, cum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales; ideſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri. ſi uero aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quàm dilucide dicitur; aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora ſunt, ut à terra longiſſime ſe efferant. horum igitur aliquid animus eſt, ne tam uegeta mens aut in corde, cerebróue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Dicæarchum uero cum Ariſtoxeno æquali, & cõdiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere nõ ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiã harmonias efficit plures: membrorũ uero ſitus, & figura corporis uacás animo quã poſſit harmoniam efficere, nõ

uideo, ſed hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur;

» Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.

illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporũ, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quã tamen Democritus concalefactam, & ſpirabilem, id eſt animalem eſſe uoluit. is autẽ animus, qui ſi eſt horum quatuor generum, ex quibus omnia cõſtare dicũtur, ex inflammata anima conſtat, ut potiſſimum uideri uideo Panætio, ſuperiora capeſſat neceſſe eſt: nihil enim habent hæc duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. ita, ſiue diſſipantur procul à terris, id euenit; ſiue permanent, & conſeruant habitum ſuũ, hoc etiã magis neceſſe eſt ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic & concretus aer, qui eſt terræ proximus: calidior eſt enim, uel potius ardẽtior animus, quàm eſt hic aer, quem modo dixi craſſum, atq; concretum. quod ex eo ſciri poteſt, quia corpora noſtra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concaleſcunt. accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem ſæpe iam appello craſſum, eumq́; perrumpat, quòd nihil eſt animo uelocius, nulla eſt celeritas, quæ poſſit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuiq́; ſimilis; neceſſe eſt ita feratur, ut penetret, & diuidat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, uentiq́; coguntur, quod, & humidum, & caliginoſum eſt propter exhalationes terræ. quam regionem cum ſuperauit animus, naturamq́; ſui ſimilem contigit, &

agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis tẽperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit, cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorẽ adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eáq; ei demũ naturalis eſt ſedes, cũ ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egẽs aletur, & ſuſtentabitur ijſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur. cumq; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eóq; magis incendi, ꝙ ijs æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq; nunc facimus, cũ laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere; id multo tum faciemus liberius, totosq; nos in contemplandis rebus, perſpiciendisq; ponemus; propterea ꝙ et natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædã cupiditas ueri uidendi, & oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerũ cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatẽ dabunt: hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illã, & auitam, ut ait Theophraſtus, philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitabit. præcipuæ uero fruẽtur ea qui tum etiã, cum has terras incolentes circũfuſi erãt caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebãt. etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Põti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, quæ eſt nominata.

» Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
» Vecti petebant pellem inauratam arietis;

,, *aut ij, qui Oceani freta illa uiderunt,*
,, *Europam Libiamq; rapax ubi diuidit unda:*
quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terram tueri licebit, eiusq; cum ſitum, formam, circunſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacãtes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus. neq; enim eſt ullus ſenſus in corpore, ſed, ut non ſolum phyſici docent, uerũ etiam medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt, uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares à ſede animi perforatæ. itaq; ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis, et auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animum & uidere, & audire, non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi; quibus tamẽ ſentire nihil queat mẽs, niſi id agat, & adſit. quid, quòd eadem mente res diſſimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum? quæ nunquam quinq; nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrẽtur, ut idem omnium iudex ſolus eſſet. atq; ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cũ, quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidẽ, quãquam foramina illa, quæ patent ad animũ à corpore, callidiſſimo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis, concretisq; corporibus ſunt interſepta quodã modo. cum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidq; ſit. quãuis copioſe hæc diceremus, ſi res poſtularet, quã multa, q̃ uaria ſpectacula animus in locis cœleſtibus

eſſet habiturus. quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari non nullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq́; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq; uenerãtur ut deum: liberatos enim ſe per eum dicũt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno ac nocturno metu: quo terrore? quo metu? quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phiſica non didiceſſetis, timeretis?

» *Acherontia templa, alta orci, pallida*
» *Leti, obnubila, obſita tenebris loca.*

non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc nõ timeat, & ꝙ falſa eſſe cognouerit? ex quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. præclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit, (nihil enim pugno) quid habet iſta res, aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſanè quidquã occurrit, cur non Pythagoræ ſit & Platonis uera ſententia. ut enim rationem Plato nullam afferret, (uide, quid homini tribuam) ipſa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. ſed plurimi contra nituntur, animosq́; quaſi capite damnatos morte mulctant: neque aliud eſt quidquã, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, niſi quòd nequeũt, qualis animus ſit uacãs corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, ſi iam poſſẽt in homine uno cerni omnia, quæ

nunc recta ſunt, caſurus ne in cōſpectum uideatur animus, an tāta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem. hæc reputent iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe: uidebunt, quē in in ipſo corpore intelligant. mihi quidem naturā animo intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoq; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuā uenerit. ſi enim, quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus: certe & deum ipſum, et diuinum animum, corpore liberatum, cognitione complecti non poſſumus. Dicæarchus quidem, et Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis eſſet, intelligētia, nullū omnino animū eſſe dixerunt. eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: et nimirum hanc habet uim præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſque noſcat. non enim, credo, id præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturā figuram'ue noſcamus: neque nos corpora ſumus: neque ego tibi dicēs hoc, corpori tuo dico. cum igitur, noſce te, dicit, hoc dicit, noſce animum tuum: nā corpus quidē quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculū: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur noſſe, niſi diuinū eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi præceptū, ſic, ut tributū deo ſit. hoc eſt ſe ipſum poſſe cognoſcere. ſed ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic quæſo, ne eſſe quidē ſe ſciet? ne moueri quidē ſe? ex quo illa ratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in Phædro explicata, à me aūt poſita eſt in ſexto libro de Rep. Quod ſemper mouetur, id æternū eſt. quod autē motum affert

alicui, quodq; ipſum agitatur aliunde; quando finem habet motus, uiuēdi quoq; finē habeat neceſſe eſt. ſolū igitur, quod ſe ipſum mouet, quia nūquā deſeritur a ſe, nunquam ne moueri quidē deſinit. quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. principij autem nulla eſt origo: nam ex principio oriūtur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde. quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidē unquam: nam principiū extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur, nec à ſe aliud creabit; ſi quidem neceſſe eſt à principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. id autē nec naſci poteſt, nec mori. uel concidat omne cœlum, omniſq; natura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullā nāciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur æternū id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanium eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt animatum, id motu cietur interiore, & ſuo: nam hæc eſt propria natura animi, atque uis: quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſe ipſam ſemper moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt. licet concurrant plebeij omnes philoſophi, (ſic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia diſſident, appellandi uidentur) nō modo nihil unquam tam eleganter explebunt, ſed ne hoc quidem ipſum quàm ſubtiliter cōcluſum ſit intelligēt. ſentit igitur animus ſe moueri: quod dū ſentit, illud unà ſentit, ſe ui ſua, non aliena moueri; nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. ex quo efficitur

æternitas. niſi quid habes ad hæc. A. Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidẽ mihi aliquid cõtra uenire: ita iſti faueo ſententiæ. M. Quid illa tandem? num leuiora cenſes? quæ declarãt ineſſe in animis hominum diuina quædam: quæ ſi cernerem quemadmodum naſci poſſent, etiam, quemadmodum interirent, uiderem. nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem deniq; membrorum & totius corporis figuram uideor poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint. per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id, ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris: hæc enim etiam dicimus uiuere. item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret, id quoque eſſet ei commune cum beſtijs. habet primũ memoriam, & eam infinitam rerum innumerabiliũ. quam quidem Plato recordationem eſſe uult ſuperioris uitæ. nam in illo libro, qui inſcribitur Menon, puſionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimenſione quadrati: ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondens eò perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceſſit è uita: docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem; declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut à pueris tot rerum, atq; tantarũ

inſitas,& quaſi cõſignatas in animis notiones, quas ἐν νοίας uocant,haberemus,niſi animus , antequam corpus intraſſet,in rerum cognitione uiguiſſet.cumq́; nihil eſſet,ut omnibus locis à Platone diſſeritur,(nihil.n. ille putat eſſe,quod oriatur et intereat,idq́; ſolũ eſſe , quod ſemper tale ſit,qualẽ ideam appellat ille, nos ſpeciem) nõ potuit animus hæc in corpore incluſus cognoſcere,cognita attulit.ex quo tam multarũ rerum cognitionis admiratio tollitur. neq; ea planè uidet animus,cum tã repente in tam inſolitum,tamq́; perturbatum domicilium immigrauit;ſed cum ſe collegit,atque recreauit,tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt diſcere,niſi recordari.ego autem maiore etiã quodam modo memoriam admiror : quid eſt enim illud,quo meminimus? aut quam habet uim ? aut unde naturam ? non quæro,quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur,quanta Theodectes,quanta is,qui à Pyrrho legatus ad ſenatum eſt miſſus,Cyneas, quanta nuper Carneades,quanta,qui modo fuit, Sceptius Metrodorus,quanta noſter Hortenſius: de communi hominum memoria loquor,& eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio,& arte uerſantur:quorum quãta mens ſit , difficile eſt exiſtimare : ita multa meminerunt.quorſum igitur hæc ſpectat oratio ? quæ ſit illa uis,& unde ſit,intelligendũ puto.non eſt certe nec cordis,nec ſanguinis,nec cerebri,nec atomorum.anima ſit animus,ignis ue,neſcio:nec me pudet,ut iſtos,fateri neſcire quod neſciã:illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſẽ,ſiue anima,ſiue ignis ſit animus, eũ iurarẽ eſſe diuinũ.quid enim,obſecro te,terra ne tibi,aut hoc

nebuloſo, & caliginoſo cœlo aut ſata, aut cõcreta uidetur tãta uis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, nõ uides: at, quale ſit, uides. ſi ne id quidem: at, quãtũ ſit, profecto uides. quid igitur? utrum capacitatem aliquã in animo putamus eſſe quò tãquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundãtur? abſurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quaſi cærã animũ putamus, & memoriã eſſe ſignata rum rerũ in mẽte ueſtigia? quæ poſſunt uerborũ, quæ rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quæ porrò tam immenſa magnitudo, quæ illa tã multa poſſit effingere? quid illa uis, quæ tandẽ eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ inuẽtio atq; excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortaliq; natura, & caduca, cõcreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummæ ſapiẽtiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatẽ uitæ cõuocauit? aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebãtur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones notauit? omnes magni: ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt: à quibus manſuefacti, & exculti, à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus: nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia. quorum conuerſiones, omneiſq; motus qui animo uidit, is docuit ſimilem ani-

mum ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus in cœlo eſſet. nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinque errantium motus in ſphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mũdum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. quod ſi in hoc mundo fieri ſine deo non poteſt, ne in ſphæra quidẽ eoſdem motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. mihi uero ne hæc quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina uidentur, ut ego aut poetam graue plenumq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquẽtiam ſine maiore quadã ui fluere, abundantem ſonãtibus uerbis, uberibusq; ſententijs. Philoſophia uero omnium mater artium quid eſt aliud, niſi, ut Plato ait, donum, ut ego, inuentum deorum? hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitũ eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiã, magnitudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tanquam ab oculis, caliginem diſpulit, ut omnia ſupera, infera, prima, ultima, media uideremus. prorſus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat, et tantas. quid eſt enim memoria rerum & uerborum? quid porrò inuentio? profectò id, quo nec in deo quidquam maius intelligi poteſt: non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganimedem à dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula miniſtraret. non iuſta cauſa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos trãſferebat. diuina mallem ad nos: quæ autem diuina?

uigere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergo animus, qui, ut ego dico, diuinus, ut Euripides audet dicere, deus eſt. & quidem ſi deus aut anima aut ignis eſt, idem eſt animus hominis. nam ut illa natura cœleſtis et terra uacat, & humore: ſic utriuſq; harum rerum humanus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quædam natura, ab Ariſtotele inducta primum: hæc & deorũ eſt, & animorum. hanc nos ſententiam ſecuti, his ipſis uerbis in conſolatione hæc expreſſimus. Animorũ nul-

» *la in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in ani-*
» *mis mixtum, atq; concretum, aut quod ex terra natũ,*
» *atq; fictum eſſe uideatur; nihil ne aut humidum qui-*
» *dem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil*
» *ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat,*
» *quod & præterita teneat, & futura prouideat, & cõ-*
» *plecti poſſit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec inue-*
» *nietur unquã, unde ad hominẽ uenire poſſint, niſi à*
» *deo. ſingularis eſt igitur quædã natura, atq; uis ani-*
» *mi, ſeiuncta ab his uſitatis, notiſq; naturis.* Ita quid-

quid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte & diuinũ eſt, ob eãq; rẽ æternum ſit neceſſe eſt. nec uero deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædã, & libera, ſegregata ab omni cõcretione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno. hoc è genere atq; eadẽ è natura eſt humana mẽs. ubi igitur, aut qualis eſt iſta mens? ubi tua, aut qualis? potes ne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere uellem: ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non ualet tantum animus, ut

ſeſe ipſe uideat:at,ut oculus, ſic animus ſeſe nõ uidẽs alia cernit.non uidet autem, quod minimum eſt,formam ſuam.fortaſſe: quanquã id quoq;:ſed relinquamus:uim certe,ſagacitatem,memoriam,motum,celeritatem uidet.hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt.qua facie quidem ſit,aut ubi habitet,ne quærendum quidem eſt.ut,cum uidemus ſpeciem primũ,candoremq́; cœli,deinde conuerſionis celeritatem tãtam, quantam cogitare non poſſumus; tũ uiciſſitudines dierum,atq; noctium, cõmutationesq́; temporũ quadripartitas,ad maturitatem frugum, & ad tẽperationẽ corporum aptas,eorumq́; omnium moderatorẽ & ducem ſolẽ, lunamq; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies; tum in eodẽ orbe in XII partes diſtributo, quinq; ſtellas ferri,eoſdẽ curſus conſtantiſſime ſeruantes,diſparibus inter ſe motibus;nocturnamq́; cœli formam undique ſideribus ornatam;tum globum terræ eminentẽ è mari,fixum in medio mũdi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultũ; quarum altera, quã nos incolimus,ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde

» Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues;

altera auſtralis,ignota nobis, quam uocãt Græci ἀντάχθονα;cæteras partes incultas,quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore;hic autem,ubi habitamus, nõ intermitti,ſuo tempore

» Cœlum niteſcere,arbores frondeſcere,
» Vites lætificas pampinis pubeſcere,
» Ramos baccarum ubertate incurueſcere,
» Segetes largiri fruges,florere omnia,

Fontes

Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier;

tum multitudinem pecudũ partim ad ueſcendũ, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda; hominemq́; ipſum quaſi cõtemplatorem cœli ac deorum, ipſorumq́; cultorẽ, atq; hominis utilitati agros omnes & maria parẽtia: hæc igitur, & alia innumerabilia cũ cernimus, poſſumus ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur; uel, ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tãti operis & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut deum nõ uides, tamen, ut deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinam mentis agnoſcito. in quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nunc ubi ubi ſit animus, certe quidem in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modo uideto, ut deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiã ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. his, et talibus adductus So-

crates, nec patronum quæſiuit ad iudiciũ capitis; nec iudicibus ſupplex fuit; adhibuitq́; liberam contumaciam à magnitudine animi ductã, non à ſuperbia; & ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit; & paucis ante diebus, cum facile poſſet educi è cuſtodia, noluit; & cũ penè in manu iã mortiferũ illud teneret poculum, locutus ita eſt, ut non ad mortem trudi, uerum in cœlum uideretur aſcendere. ita enim cẽſebat; itaq́; diſſeruit: duas eſſe uias, duplicesq́; curſus animorum è corpore excedentium: nã qui ſe humanis uitÿs cõtaminaſſent, & ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati uel in domeſticis uitÿs, atq; flagitÿs ſe inquinaſſent, uel in Rep. *uiolanda fraudes inexpiabiles concepiſſent, ÿs deuiũ quoddã iter eſſe, ſecluſum à concilio deorum: qui autem ſe integros, caſtosq́; ſeruauiſſent, quibusq́; fuiſſet minima cũ corporibus cõtagio, ſeſeq́; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq; in corporibus humanis uitã imitati deorum, his ad illos, à quibus eſſent profecti, reditũ facilẽ patere: itaque cõmemorat, ut cygni, qui non ſine cauſa* Apollini *dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationẽ habere uideantur, qua prouidentes quid in morte boni ſit, cum cãtu & uoluptate moriãtur; ſic omnibus & bonis, & doctis eſſe faciendũ. nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus. quòd ÿs ſæpe uſu uenit, qui acriter oculis deficientem ſolem intuerentur, ut aſpectũ omnino omitterent. ſic mentis acies ſe ipſam intuens, nonnunquã hebeſcit: ob eamq; cauſam contemplandi diligentiam amittimus. itaque dubitans, circunſpectans, hæſitans,*

» Multa aduerſa reuertens, tanquã ratis in mari immẽſo, noſtra uehitur oratio. ſed hæc & uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſam moriẽdi nactum ſe eſſe gauderet. uetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. cum uero cauſam iuſtam deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nũc Catoni, ſæpe multis: næ ille mediusfidius uir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamẽ illa uincula carceris ruperit: leges enim uetant: ſed, tãquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à deo euocatus, atq; emiſſus exierit: tota enim philoſophorum uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. nam quid aliud agimus, cum à uoluptate, id eſt à corpore, cum à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis, cum à Rep. cum à negotio omni ſeuocamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animum, ne quidquam aliud eſt, quàm emori diſcere. quare hoc commentemur, mihi crede; diſiungamusq; nos à corporibus, id eſt conſueſcamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & cum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt, etiam cum ſoluti ſunt, tardius ingrediũtur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerunt. quò cum uenerimus, tum denique uiuemus. nam hæc quidem uita, mors eſt: quam lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in conſolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo,

quàm has res relinquere;his ue ro auditis, multo magis. M. Veniet tempus,& quidem celeriter,& ſiue retardabis,ſiue properabis:uolat enim ætas. tantum autem abeſt ab eo,ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur; ut uerear, ue homini nihil ſit non malum aliud certe,ſed nihil bonū aliud potius; ſi quidem uel dij ipſi,uel cum dijs futuri ſumus. A. Quid refert? adſunt enim,qui hæc non probent. M. Ego autem nunquā ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poſſit. A. Qui poteſt,cum iſta cognouerim? M. Qui poſſit,rogas? cateruæ ueniūt contradicentium,nō ſolum Epicureorum,quos equidē non deſpicio, ſed neſcio quo modo doctiſſimus quiſq; contemnit. acerrime autem, deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem diſſeruit:is enim tres libros ſcripſit,qui Lesbiaci uocātur, ꝙ Mitylenis ſermo habetur;in quibus uult efficere,animos eſſe mortales. Stoici autem uſuram nobis largiuntur tanquā cornicibus:diu manſuros aiunt animos,ſemper negant. nū uis igitur audire,cur,etiam ſi ita ſit,mors tamē nō ſit in malis? A. ut uidetur:ſed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem:etſi nihil nimis oportet confidere: mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo:labamus, mutamusq; ſententiā clarioribus etiā in rebus:in his eſt enim aliqua obſcuritas. id igitur ſi acciderit,ſimus armati. A. Sanè quidem: ſed,ne accidat,prouidebo. M. Num quid igitur eſt cauſæ, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus,eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper? iſtos uero: qui,quod tota in hac cauſa diffi-

cillimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem; illud autem, quod nõ modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certe non dant, ut, cum diu permãſerit, ne intereat.
A. Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet.
M. Credamus igitur Panætio, à Platone ſuo diſſentienti: quem enim omnibus locis diuinũ, quem ſapientiſſimum, quẽ ſanctiſſimum, quem Homerum philophorum appellat, huius hãc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat: uult enim, quod nemo negat, quidquid natũ ſit, interire; naſci autẽ animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreantur; quæ etiam in ingenijs, non ſolum corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſſit; quod autẽ in morbum cadat, id etiam interiturũ: dolere autẽ animos; ergo etiã interire. hæc refelli poſſunt: ſunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mẽte dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet; non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uerſentur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente, & diſcluſas putat. nam ſimilitudo magis apparet in beſtijs: quarum animi ſunt rationis expertes. hominũ autem ſimilitudo in corporum figura magis extat: & ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint: multa enim è corpore exiſtũt, quæ acuãt mentem; multa, quæ obtũdant. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe:; ut ego me tardiorẽ eſſe non moleſte ferã. enumerat multos: idq; quaſi cõſtet, rationem, cur ita fiat, affert. quòd ſi tanta uis eſt

ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore; ea ſunt autem, quæcunq; ſunt quæ ſimilitudinem faciant: nihil neceſſitatis affert, cur naſcatur animi ſimilitudo. omitto ſimilitudines. uellem adeſſe poſſet Panæ lius. uixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius ſuorum'ǫ ſimilis fuiſſet Africani fratris nepos: facie uel patris, uita omnium perditorum ita ſimilis, ut eſſet facile deterrimus. cuius etiam ſimilis P. Craſſi, & ſapientis, et eloquentis hominis, nepos; multorumq́; aliorum clarorum uirorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. ſed quid agimus? obliti ne ſumus, hoc nunc nobis eſſe propoſitum; cum ſatis de æternitate dixiſſemus, ne ſi interirent quidem animi, quidquã mali eſſe in morte? A. Ego uero memineram: ſed te de æternitate dicentẽ aberrare à propoſito facile patiebar. M. Video te alta ſpectare, & uelle in cœlum migrare. A. Spero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ. M. Mali uero quid affert iſta ſententia? fac animum ſic interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortẽ ſenſus in corpore eſt? nemo id quidem dicit: etſi Democritum inſimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enim nuſquam eſt. ubi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium? an, quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore nõ fit ſine dolore? ut credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum? & falſum eſſe arbitror: & fit plerunque ſine ſenſu, non nunquã etiam cum uoluptate: totumq́; hoc leue eſt, qualecunq; eſt: fit enim ad punctum temporis. illud angit, uel potius

excruciat,diſceſſus ab omnibus ijs,quæ ſunt bona in ui
ta.uide, ne à malis dici uerius poſſit. quid ego nunc
lugeam uitam hominum?uere et iure poſſum ſed quid
neceſſe eſt,cum id agam, ne poſt mortem miſeros nos
putemus fore,uitam etiam efficere deplorãdo miſerio
rem? fecimus hoc in eo libro,in quo noſmet ipſos,quan
tum potuimus,conſolati ſumus.à malis igitur mors ab
ducit,non à bonis,uerum ſi quærimus. hoc quidem à
Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is à Rege
Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere,
quòd multi,his auditis,mortẽ ſibi ipſi cõſciſcerent.Calli
machi quidem epigramma in Ambraciotam Cleóbro-
tum eſt:quem ait,cum nihil ei accidiſſet aduerſi,è mu
ro ſe in mare abieciſſe lecto Platonis libro.eius autem,
quem dixi,Hegeſiæ liber eſt ἀποκαρτερῶν; quòd à uita
quidam per inediã diſcedens,reuocatur ab amicis; qui
bus reſpondens,uitæ humanæ enumerat incommoda.
poſſem id facere, etſi minus, quàm ille, qui omnino
uiuere expedire nemini putat, omitto alios. etiam ne
nobis expedit,qui & domeſticis,& forenſibus ſolatijs,
ornamentiſq; priuati,certe,ſi ante occidiſſemus, mors
nos à malis,non à bonis abſtraxiſſet? ſit igitur aliquis,
qui nihil mali habeat,nullũ à fortuna uulnus accepe-
rit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quin-
quaginta Priamus; è quibus decem & ſeptem iuſta
uxore natis: in utroq; eandem habuit fortuna pote-
ſtatem,ſed uſa in altero eſt:Metellum enim multi filij,
filiæ,nepotes,neptes in rogum impoſuerunt: Priamum
autem tanta progenie orbatum, cum in aram confu-
giſſet, hoſtilis manus interemit. hic ſi uiuis filijs, in-

columi regno occidiſſet,

» *Aſtante ope barbarico,*

» *Tectis cœlatis, laqueatis;*

utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tum profecto uideretur à bonis. at certe ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerentur,

» *Hæc omnia uidi inflammari,*

» *Priamo ui uitam euitari,*

» *Iouis aram ſanguine turpari.*

quaſi uero iſta uel quidquã tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi ante occidiſſet, tamen euentũ omnino amiſiſſet, hoc autem tẽpore ſenſum malorum amiſit. Pompeio noſtro familiari, cũ grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirũ etiam Puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabantur ineptum ſanè negocium, & græculũ, ſed tamen fortunatum. utrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, á bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? certe à miſeris: non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, nõ ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorũ ferrum, & manus incidiſſet, nõ liberi difleti, non fortunæ omnes à uictoribus poſſeſſæ. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet; is propagatione uitæ quot, quantas, quàm incrediles hauſit calamitates? hæc morte effugiũtur, etiã ſi nõ euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi occidere poſſe non cogitant: Metelli ſperat ſibi quiſq; fortunam: proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quàm infelices; aut certi quidquã ſit in rebus humanis; aut ſpe

rare ſit prudentius, quà timere. ſed hoc ipſum conce-datur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ cõmodis, idq́; eſſe miſerum, certe ita dicant neceſſe eſt. an poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomen ipſum carẽdi, quia ſubij citur hæc uis: habuit, non habet; deſiderat, requirit, indiget. opinor hæc incõmoda ſunt carentis: caret ocu-lis, odioſa cæcitas: liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum autẽ non uitæ modo commodis, ſed ne ui ta quidem ipſa quiſquã caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos, qui ſumus, num aut ſi cornibus care-mus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo: quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſentias te nõ ha bere. hoc premendum etiam atque etiam eſt argumen tum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tãtus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid er roris in uerbo. carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis: ineſt enim uelle in carendo, niſi cũ ſic tanquam in febri dicitur, alia quadam notione uer bi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id faci-le patiare: carere enim malo, id non dicitur; non enim eſſet dolendum; dicitur illud, bono carere, quod eſt malum. ſed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non in-diget: ſed in uiuo intelligi tamen poteſt. regno carere, dici hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tar-

quinio.cum regno eſſet expulſus:at in mortuo ne intelligi quidem poteſt:carere enim ſentiẽtis eſt, nec ſenſus in mortuo eſt:ne carere quidem igitur in mortuo eſt. quanquam quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rẽ nõ magnopere egere philoſophia uideamus? quoties nõ modo ductores noſtri,ſed uniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem cõcurrerunt? quæ quidem ſi timeretur,non L. Brutus arcens eum reditu tyrannũ, quẽ ipſe expulerat,in prælio concidiſſet: nõ cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruſcis filius, etiam cum Pyrrho nepos, ſe hoſtium telis obieciſſent:nõ uno bello pro patria cadentes Scipiones Hiſpania uidiſſet, Paulũ Aemilium Cannæ, Venuſia Marcellum, Latini Albinum,Lucani Gracchum.num quis horum miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremũ: nec enim poteſt eſſe miſer quiſquã ſenſu perempto. at id ipſum odioſum eſt,ſine ſenſu eſſe.odioſum,ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit nihil poſſe in eo eſſe,qui ipſe nõ ſit:quid poteſt eſſe in eo odioſum,qui nec careat,nec ſentiat? quanquam hoc quidẽ nimis ſæpe, ſed eo quòd in hoc ineſt omnis animi cõtractio ex metu mortis.qui enim ſatis uiderit,id quod eſt luce clarius, animo, & corpore conſumpto,totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerſo,illud animal,quod fuerit, factum eſſe nihil; is plane perſpiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit,& Regem Agamemnonem nihil intereſſe;nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum,quàm illo uiuo ego fecerim Romam captã. cur igitur & Camillus doleret, ſi hæc poſt trecẽtos & quinquaginta ferè annos euentura putaret:et ego do=

leam, ſi ad decẽ millia annorum gentem aliquam ur bem noſtram potituram putem? quia tãta charitas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. itaque non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitæ nunquam longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus Reip. ſuisq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. quare licet etiam mortalem eſſe animũ iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit; ſed uirtutis, quam neceſſario gloria, etiã ſi tu id non agas, conſequatur. natura uero ſe ſic habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cũ mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. quaſi uero quiſquam ita nonaginta annos uelit uiue re, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id uelint, non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo obdormiuit, qui eſt mons Cariæ, non dũ opinor experrectus. num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, à qua conſopitus putatur, ut eum dormientem oſcularetur? quid curet autem, qui ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginem mortis; eamq; quotidie induis: & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? pellantur ergo iſtæ ineptiæ penè aniles, ante tem-

pus mori miſerum eſſe.quod tandem tempus? naturæ ne?at ea quidem dedit uſuram uitæ, tanquam pecu=niæ,nulla præſtituta die.quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cũ uult? ea enim conditione acceperas. ijdẽ, ſi puer paruus occidit,æquo animo ferendum putant: ſi uero in cunis,ne querendum quidem. atqui ab hoc acerbius exegit natura,quod dederat.non dum guſta=uerat,inquiunt,uitæ ſuauitatem: hic autem iam ſpe=rabat magna,quibus frui cœperat·at id quidem ipſum in cæteris rebus melius putatur,aliquã partem, quàm nullam attingere:cur in uita ſecus: quanquã nõ ma=le ait Callimachus multo ſæpius lacrymaſſe Priamum, quàm Troilum.eorum autem,qui exacta ætate mo=riuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non il=lis,ſi uita longior daretur,poſſet eſſe iucundior: nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quàm,ut cætera auferat,affert certe ſenectus.quæ uero ætas lon ga eſt? aut quid omnino homini longum? non ne mo do pueros,modo adoleſcentes in curſu à tergo inſequẽs nec opinanteis aſſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra ni hil habemus,hoc longum dicimus.omnia iſta, perinde ut cuiq; data ſunt,pro rata parte aut longa, aut bre uia dicuntur. apud Hypanin fluuium, qui ab Euro pæ parte in pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem uiuant. ex his igi=tur hora octaua quæ mortua eſt,prouecta ætate mor=tua eſt; quæ uero occidente ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſolſtitiali die. confer noſtram longiſſimam a tatem cum æternitate: in eadem propemodum bre=uitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur. contemnamus

igitur omnes ineptias:quod.n.leuius huic leuitati nomen imponā?totamq́; uim bene uiuendi in animi robore,ac magnitudine,& in omnium rerum humanarum contemptione,ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur,ut,ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa cōſecuti ſumus,ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi,deſtitutiq́; uideamur.quòd ſi expectando,& deſiderando pendemus animis, cruciamur,angimur:proh dij immortales, quàm optabiliter illud iter ineundū eſſe debet,quo confecto,nulla reliqua cura,nulla ſolicitudo futura ſit? quàm me delectat Theramenes,quamq́; elato animo eſt? etſi.n.flemus,cum legimus:tamen non miſerabiliter uir clarus emoritur.qui cū coniectus in carcerē triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquū ſic è poculo eiecit,ut id reſonaret. quo ſonitu reddito,ridens, propino,inquit,hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus.Græci.n.in cōuiuijs ſolēt nominare, cui poculum tradituri ſint.luſit uir egregius extremo ſpiritu,cū iā præcordijs conceptā mortem contineret: uereq; ei,qui uenenum præbuerat, mortem eſt eā auguratus,quæ breui cōſecuta eſt.quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortē malū iudicaret?uadit in eundem carcerē, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphū Soctates, eodē ſcelere iudicū, quo tyrannorum Theramenes.quæ eſt igitur eius oratio,qua facit eum Plato uſum apud iudices iā morte mulctatum?

» *Magna me,inquit,ſpes tenet iudices bene*
» *mihi euenire,quòd mittar ad mortem. neceſſe eſt.n.*

„ ſit alterũ de duobus, ut aut ſenſus omnino mors om=
„ nes auferat, aut in aliũ quẽdã locum ex his locis mor
„ te migretur. quãobrẽ, ſiue ſenſus extinguitur, morſq́;
„ ei ſommo ſimilis eſt, qui nõ nunquam, etiam ſine uiſis
„ ſomniorũ, placatiſſimã quietem affert: dij boni, quid
„ lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt,
„ qui tali nocti anteponãtur, cui ſimilis futura eſt per=
„ petuitas omnis conſequẽtis temporis? quis me beatior?
„ ſin uera ſunt quæ dicuntur, migrationẽ eſſe mortem
„ in eas oras, quas, qui è uita exceſſerunt, incolunt: id
„ multo iam beatius eſt, te, cum ab ijs, qui ſe iudicũ nu=
„ mero haberi uolunt, euaſeris, ad eos uenire, qui uere iu
„ dices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacũ,
„ Triptolemum: conuenireq́; eos, qui iuſte & cũ fide ui
„ xerint. hæc peregrinatio mediocris uobis uideri poteſt?
„ ut uero colloqui cũ Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo
„ liceat, quanti tandem æſtimatis? equidem ſæpe mori, ſi
„ fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inueni
„ re. quanta delectatione autem afficerer, cum Palame
„ dem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum cir=
„ cunuentos conuenirem? tentarem etiam ſummi Regis,
„ qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyxis, Siſy
„ phiq́; prudentiam: nec ob eam rem, cum hæc exquire
„ rem, ſicut hic faciebam, capite damnarer. ne uos qui=
„ dem iudices, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis:
„ nec enim cuiquam bono mali quidquam euenire po=
„ teſt nec uiuo, nec mortuo, nec unquã eius res à dijs im
„ mortalibus negligentur. nec mihi ipſi hoc accidit for=
„ tuito. nec uero ijs, à quibus accuſatus ſum, aut à qui=
„ bus condemnatus, habeo quod ſuccenſeam, niſi ꝙ mi=

» *hi nocere ſe crediderunt.& hoc quidem hoc modo:ni*
» *hil autem melius æſtimo.ſed tēpus eſt, inquit, iā hinc*
» *abire me;ut moriar uos, ut uitam agatis. utrum au-*
» *tem ſit melius,dij immortales ſciunt: hominem quidē*
» *ſcire arbitror neminem.* Næ ego haud paulo hunc animum malim,quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt.etſi, quod præter deos negat ſcire quenquā,id ſcit ipſe,utrum melius ſit:nā dixit ante.ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremū.nos autē teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malū, quod ſit à natura datum omnibus; intelligamusq;, ſi mors malum ſit,eſſe ſempiternū malum:nā uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt.ſed quid ego Socratē,aut Theramenē,præſtanteis uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria,commemoro,cū Lacedæmonius quidā,cuius ne nomē quidē proditum eſt,mortē tantopere contēpſerit, ut,cum ad eam duceretur dānatus ab Ephoris,& eſſet uultu hilari,atq; læto,dixiſſetq; ei quidā inimicus,cōtemnisne leges Lycurgi?reſponderit, ego uero illi maximam gratiam habeo,qui me ea pœna mulctauerit,quā ſine mutuatione,& ſine uerſura poſſem diſſoluere. ò uirū Sparta dignum:ut mihi quidem,qui tā magno animo fuerit,innocens damnatus eſſe uideatur. tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit. ſed quid duces & principes nominem,cū legiones ſcribat Cato ſæpe alacres in eum locum profectas, unde rediturasſe nō arbitrarentur?pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt.in quos Symonides,

» Dic hoſpes Spartæ,nos te hic uidiſſe iacentes,

» Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? pergite animo forti Lacedæmonij: hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. è quibus unus, cũ Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum nõ uidebitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. uiros cõmemoro. qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſiſſet, et interfectũ audiſſet, iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. eſto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet uim Reip. diſciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philoſophum non ignobilem, nõ ne miramur? cui cũ Lyſimachus Rex crucem minaretur, iſtis quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcat. cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiã de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem: rẽ non difficilem, ijs præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidẽ quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauiſſet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum ſepeliri uellet,

» Multam uero, inquit, operam amici fruſtra
» conſumpſi: Critoni enim noſtro non perſuaſi, me hinc
» auolaturum, neque quidquam mei relicturum. uerũ
» tamen Crito, ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi nactus
» eris; ut tibi uidebitur, ſepelito. ſed, mihi crede, nemo
» me ueſtrum, cum hinc exceſſero, conſequetur.

Præ=

clare

clare id quidẽ,qui & amico permiſerit,& ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare.durior Diogenes, & id quidem ſentiens,ſed,ut Cynicus,aſperius,proijci ſe iuſſit inhumatũ.tum amici,uolucribus ne & feris? minime uero,inquit:ſed bacillum propè me,quo abigam,ponitote.qui poteris, illi? non enim ſenties. quid igitur mihi ferarũ laniatus oberit nihil ſentienti?præclare Anaxagoras:qui cũ Lampſaci moreretur,quærentibus amicis,uellet ne Clazomenas in patriã, ſi qd accidiſſet,afferri,nihil neceſſe eſt,inquit: undiq;.n.ad inferos tantũdẽ uiæ eſt.totaq; de ratione humationis unũ tenendum eſt;ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus,ſiue uigeat. in corpore autẽ perſpicuũ eſt,uel extincto animo,uel elapſo,nullum reſidere ſenſum.ſed plena errorum ſunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles:lacerari eum, & ſentire credo putat.ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur.at illa ſicut acerbiſſimam rem mœret.

» Vidi,uidere quod me paſſa ægerrime,
» Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

quem Hectorem ?aut quãdiu ille erit Hector? melius Actius,& aliquando ſapiens Achilles.

» Immo.n.uero corpus Priamo reddidi, Hectorẽ abſtuli.

non igitur Hectora traxiſti , ſed corpus quod fuerat Hectoris.ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat.

» Mater,te appello,quæ curam ſomno ſuſpenſam leuas,
» Neque te mei miſeret:ſurge,& ſepeli natum.=

hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant,concinuntur, difficile eſt non eos

qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

» *prius quàm feræ,*

» *uolucreſq;:-*

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combuſtis, non extimeſcit.

» *Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus*

» *Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.*

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. tenēdum eſt igitur, nihil curādum eſſe poſt mortem, cū multi inimicos etiam mortuos puniantur. execratur luculentis ſanè uerſibus apud Ennium Thyeſtes, primum ut naufragio pereat Atreus. durū hoc ſanè: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu: illa inania,

» *Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,*

» *Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,*

» *Sanie, & ſanguine atro.*

nō ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cenſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu. illud uero perquam inane:

» *Neque ſepulcrū quo recipiat habeat portū corporis,*

» *Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.*

Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portū eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui nō erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidque curādum. ſed quid ſingulorū opiniones animaduertam, nationū uarios errores perſpicere cum liceat? cōdiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cæra circunlitos condiunt

ut quámaxime permaneant diuturna corpora. magorum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. in Hyrcania *plebs publicos alit canes. optimates domeſticos. nobile autem genus canũ illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſq; facultate parat, à quibus lanietur: eamq́; optimã illi eſſe cẽſent ſepulturã. permulta alia colligit* Chryſippus, *ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quædã, ut ea fugiat, & reformidet oratio. totus igitur hic locus eſt cõtẽnẽdus in nobis, nõ negligẽdus in noſtris, ita tamẽ, ut mortuorũ corpora nihil ſentire ſentiamus. quantũ autem conſuetudini, famæq́; dandũ ſit, id curẽt uiui, ſed ita, ut intelligãt nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tũ æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt. nemo parũ diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortẽ tẽpeſtiua fuerũt: quæ utinam potuiſſem obire: nihil. n. iam acquirebatur: cumulata erant officia uitæ: cũ fortuna bella reſtabant. quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortẽ negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq́; uixiſſe uideamur. quãquã. n. ſenſus abierit, tamẽ ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quãuis non ſentiant, mortui nõ carẽt. etſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur: tamen uirtutem tãquam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſiquãdo eſt, magis laudandum eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur,* Lycurgũ, Solonem *legum & publicæ diſciplinæ carere gloria,* Themiſtoclem, Epaminondam

bellicæ uirtutis:ante.n.Salaminī ipſam Neptunus obruet,quàm Salaminij trophæi memoriā:priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quā pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiā tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum,duos Scipiones, duos Africanos, Maximū, Marcellum,Paulū, Catonem, Lælium, innumerabiles alios.quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari,ſed uera bonorum laude metiens,fidēti animo,ſi ita res feret, gradietur ad mortē: in qua aut ſummum bonum,aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiā mori: nō enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui,cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis,uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem, & gratulatus, morere Dyagora,inquit: nō enim in cœlum aſcenſurus es.magna hæc,& nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant:isq;, qui hoc Dyagoræ dixit, permagnū exiſtimans treis Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illū diutius in uita fortunæ obiectum,inutile putabat ipſi. ego autē tibi quidē quod ſatis eſſet,paucis uerbis,ut mihi uidebar, reſponderā: conceſſeras.n.nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſam contendi,ut plura dicerem,quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrum enim & noſtra cauſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus,ne & noſmet ipſos amare uideamur.illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs ma-

lis,quibus uulgo opinantur,hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui,eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior?non mihi quidem.prior enim pars orationis tuæ faciebat,ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem,modo non laborarem:omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem nõ ducerẽ in malis. M. Num igitur etiam rhetorũ epilogũ deſideramus,an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu uero iſtam ne reliqueris quam ſemper ornaſti:& quidem iure:illa enim te,ſi uere loqui uolumus, ornauerat.ſed quinam eſt iſte epilogus?aueo enim audire,quidquid eſt.M. Deorum immortaliũ iudicia ſolẽt in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore,aliјſq; pluribus.Primum Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur.nota fabula eſt.cum enim illam ad ſolenne,& ſtatum ſacrificiũ curru uehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanũ, morarenturq; iumenta:tunc iuuenes ij,quos modo nominaui,ueſte poſita,corpora oleo perunxerunt, ad iugũ acceſſerunt.ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis præmiũ daret pro pietate,quod maximũ homini dari poſſet à deo:poſt epulatos cũ matre adoleſcẽtes, ſomno ſe dediſſe,mane inuentos eſſe mortuos.Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur:qui,cum Apollini Delphis templũ exædificaſſent, uenerãtes deum petierunt mercedem non paruam quidẽ operis,et laboris ſui,nil certi,ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diẽ tertiũ:qui ut illuxit,mortui ſunt reperti.iudicauiſſe de

um dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij conceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortẽ eſſe optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædã: qui cũ à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe Regem, nõ naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori. qua eſt ſententia in Creſphonte uſus Euripides.

» Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
» Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
» Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
» At, qui labores morte finiſſet graueis,
» Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

ſimile quiddam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendã Eliſium, cum grauiter filij mortem mœrerẽt, ueniſſe in Pſycomantiũ, quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis treis huiuſmodi uerſiculos datos:

» Ignaris homines in uita mentibus errant.
» Euthymus potitur fatorum munere læto.
» Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;.

His & talibus auctoribus uſi, confirmant cauſam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidã rhetor antiquus in primis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorũ humanorũ. cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ uideri ſolent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiã filiæ cupide mortem ex

petiuerunt pro uita ciuium:Codtum, qui ſe in medios immiſit hoſtes famulari ueſte,nec poſſet agnoſci,ſi eſſet ornatu regio:ꝙ oraculum erat datū,ſi Rex interfectus eſſet,uictrices Athenas fore. Menechus uero non prætermittitur: qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſnū ſanguinē.Iphigenia Aulide duci ſe immolandā iubet,ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo.ueniunt inde ad propiora.Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas,Thebanus Epaminondas uigent. noſtros non norunt:quos enumerare magnū eſt:ita ſunt multi quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria.quæ cū ita ſint,magna tamen eloquentia eſt utendum, atq; ita uelut ſuperiore è loco concionandū, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtāt.nā ſi ſupremus ille dies non extinctionē,ſed commutationem affert loci:quid optabilius?ſin autem perimit,ac delet omnino:quid melius,quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita cōniuentē ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat,melior Ennij, quàm Solonis oratio:hic enim noſter,

Nemo me lacrymis decoret(inquit)nec funera fletu
Faxit. at uero ſapiens ille,
Mors mea ne careat lacrymis:linquamus amicis
Mœrorem,ut celebrent funera cum gemitu.

nos uero,ſi quid tale acciderit, ut à deo denunciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur,ut aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq; careamus:ſin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſi-

mus animo, ut horribilem illũ diem alijs, nobis fau-ſtum putemus; nihil in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omniũ conſti-tutum: non enim temere, nec fortuito ſati, et creati ſumus; ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi con-ſuleret humano; nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exanclauiſſet omnes labores, tũ incideret in mortis ma lum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin reflantibus uentis reijciemur, tamẽ eodẽ pau lo tardius referamur neceſſe eſt. quod aũt omnibus ne ceſſe eſt, id ne miſerum eſſe uni poteſt? habes epilogum, ne quid prætermiſſum, aut relictum putes A. *Ego ue ro. & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam. ſed nunc quidem ualetudini tri-buamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in* T*uſculano, agamus hæc, & ea potiſſimũ, quæ leuatio-nem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatũ: qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.*

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS, DE TOLERANDO DOLORE.

N Eoptolemus quidem apud Enniū philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nā omnino haud placere. ego aūt Brute neceſſe quidē mihi eſſe arbitror philoſophari: nā quid poſſum, præſertim nihil agēs, agere melius? ſed nō paucis, ut ille: difficile eſt enim in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui non ſint, aut pleraq;, aut omnia: nā nec pauca niſi è multis eligi poſſunt; nec qui pauca pcepit, nō idē reliqua eodē ſtudio perſequetur. ſed in uita tamē occupata, atq;, ut Neoptolemi tū erat, militari, pauca ipſa multū ſæpe proſunt, et ferūt fructus, ſi nō tātos, quāti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdū aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta cōtēptio: quæ nō minimū ualet ad animū metu liberandū: nā qui id, quod uitari non poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt: ſed qui, nō modo quia neceſſe eſt mori, uerū etiā quia nihil habet mors quod ſit horrē

dium, mortem non timet, magnum is ſibi præſidiũ ad beatam uitam comparat. quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod uitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquẽtiæ eſt audiẽtiũ approbatio) ſed ſi reperiebãtur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq; ſperandi ſibi, eundẽ & bene dicendi finem proponerent; & cũ obruerentur copia ſententiarũ atque uerborũ, ieiunitatem & famẽ ſe malle, quàm ubertatem, et copiã dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, ijs ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nũc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis cõtenta iudicibus, multitudinẽ cõſulto ipſa fugiens, eiq; ipſi et ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poſſit; uel, ſi in eam, quã nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia reliquorũ philoſophorũ diſciplinis. nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpõdimus in Hortẽſio. pro Academia autẽ quæ dicẽda erãt, ſatis accurate in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tantũ abeſt ut ſcribi cõtra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipſa enim Græcia philoſophia tanto in honore nunquã fuiſſet, niſi doctiſſimorũ cõtentionibus diſſenſionibusq; uiguiſſet. quamobrem hortor omnes, qui facere id poſ-

ſunt, ut huius quoq; generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferãt in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quæ quidem erãt expetendæ, ſtudio atque induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. atque oratorũ quidẽ laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iã, quod natura fert in omnibus ferè rebus, ſeneſcat, breuiq; tempore ad nihilum uentura uideatur. philoſophia naſcatur latinis quidem literis ex his temporibus; eamq; nos adiuuemus; nosq; ipſos redargui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdam, deſtinatisq; ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, ut, etiam quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec ultra id, qđ ueriſimile occurrerit, progredi poſſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus. quòd ſi hæc ſtudia traducta erunt ad noſtros, ne bibliothecis quidem græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorũ eſt multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia philoſophantur. eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquã legerim: ſed quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque diſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectio-

nem ſine ulla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quàobrem, quoniá, quemadmodum dicant, ipſi non laborant; cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. ná ut Platonem, reliquosq; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſime conſectátur; Epicurum autem, & Metrodorū nō fere præter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legūt, qui illa recte dici putát. nobis auté uidetur, quidquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorū lectione decere. nec, ſi ipſi minus conſequi poſſumus, iccirco minus id ita faciendū eſſe ſentimus. itaque mihi ſemper Peripateticorum, Academiæq; conſuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet, quid in quaque re ueriſimile eſſet, inueniri, ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio. qua princeps uſus eſt Ariſtoteles, deinde eū qui ſecuti ſunt. noſtra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum: ad quam nos conſuetudinē à familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumpſimus. itaque cum ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus; poſt meridiem in Academiam deſcendimus. in qua diſputationem habitam non quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem ferè uerbis, ut actū, diſputatumq; eſt. eſt igitur ambulantibus ad hūc mo-

dum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, uel potius adiutus: etſi enim mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidũ fuiſſe uitæ; tamen obijciebatur interdũ animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omniũ uitæ commodorum. hoc genere moleſtiæ ſic, mihi crede, ſum liberatus, ut nihil minus curandum putem. M. Minime mirum id quidem: nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed hæc eius uis nõ idẽ poteſt apud omnes: tum ualet multum, cũ eſt idoneã complexa naturam: fortes enim nõ modo fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio; quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelſum quendã uidelicet, & altũ, & humana deſpicientẽ genuit: itaq; facile in animo forti contra mortẽ habita inſedit oratio: ſed hæc eadẽ num cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? quotus enim quiſq; philoſophorũ inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat; qui diſciplinã ſuã nõ oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet; qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? uidere licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs ut fuerit non didiciſſe melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos; multos libidinum ſeruos: ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſſimum. ut enim, ſi grammaticum ſe profeſſus

quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quód in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiã: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt, ꝙ in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur; artemq; uitæ profeſſus, delinquit in uita. A. Non ne uerendũ igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiã falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quã quoſdã perfectos philoſophos turpiter uiuere? M. Nullum uero id quidem argumentum eſt. nam ut agri nõ omnes frugiferi ſunt, qui coluntur; falſumq; illud, ac improbe,

» Et ſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
» Fruges, tamen ipſe ſuapte natura enitent:

ſic animi non omnes culti fructum ferũt. atque ut in eodẽ ſimili uerſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe nõ poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraque res una ſine altera debilis. cultura autẽ animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiẽdos; eaq; mãdat his, &, ut ita dicã, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. agamus igitur, ut cœpimus. dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium. M. Etiam ne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tã cito de ſententia eſſe deiectum. M. Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres: quid enim minus eſt dignũ, quàm tibi quidquã peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis eſt non modo nõ recuſandus, ſed ultro appetẽdus, ſubeũdus, excipiendus do=

lor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſanè ſummũ malum dolor: malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quã tum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. uideo planè: ſed plus deſidero. M. Experiar equidem: ſed magna res eſt, animoq́; mihi opus eſt non repugnante. A. Habebis id quidem: ut enim heri feci, ſic nunc rationem, quò ea me cunque ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummũ malum dolorem dicere. deinc ad hanc eneruatã, muliebremq́; ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore uacare ſummum bonum dixit: tantũ in dolore duxit mali. cæteri, præter Zenonem, Ariſtonẽ, Pyrrhonem, idem ferè, quod modo tu: malum illud quidem, ſed alia peiora. ergo id, quod natura ipſa, & quædam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malum diceres, oppoſitoq́; dedecore ſentẽtia depellerere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummum malnm ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malũ eſſe decreuerit? quis autem non miſer non modo tunc, cũ premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum; ſed etiam cum ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt, cui non poſſit? ita fit, ut omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem cum perfecte pu=

tat beatum, cui corpus bene conſtitutũ ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidẽ riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe, dum dicat, patietur, perferet, non ſuccũbet: magna mehercule laus, et eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero et duro nõ eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, ꝙ ſuaue eſt hoc, quàm hoc nõ curo. ſuaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? at id quidẽ illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, nõ ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperũ, difficile, odioſum, cõtra naturã dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientẽ cenſet id ſuaue dictũrũ. ego à te nõ poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatẽ, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſanè idẽ in Phalaridis tauro, ꝙ ſi eſſet in lectulo. ego tãtam uim non tribuo ſapienti contra dolorem: ſi fortis in perferẽdo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiã, non poſtulo: triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendũ, tolerãdumq; difficilis. aſpice Philoctetam: cui cõcedendum eſt gementi: ipſum enim Herculẽ uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulãtem. nihil igitur hunc uirũ ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum cõſolabantur: Cum è uiperino morſu uenæ uiſcerũ Veneno imbutæ tetros cruciatus cierẽt. itaq; exclamat auxiliũ expetẽs, mori cupiẽs.

» *Heu quis ſalſis fluctibus mandet*
» *Me ex ſublimi uertice ſaxi.*

» Iam iam abſumor: conficit animam
» Vis uulneris, ulceris æſtus.

difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat: quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq́; ea uiſceribus, ait ille,

» O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
» Quæ corpore exanclato, atque animo pertuli.
» Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
» Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
» Quantum una uecors Oenei partu edita.
» Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,
» Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,
» Vrgensq́; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:
» Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:
» Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.
» Ipſe illigatus peſte interimor textili.
» Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
» Moles gigantum, non biformato impetu
» Centaurus ictus corpori infixit meo,
» Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,
» Non ſæua terris gens relegata ultimis;
» Quas peragrans, undiq; omnē hinc feritatem expuli:
» Sed fœminea uir, fœminea interimor manu.
» O nate, uere hoc nomen uſurpa patri,
» Ne me occidentem matris ſuperet charitas.
» Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.

„ Iam cernam,me ne,an illam potiorem putes.
„ Perge,aude nate,illacryma patris peſtibus:
„ Miſerere.gentes noſtras flebunt miſerias.
„ Heu uirginalem me ore ploratum edere,
„ Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
„ Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
„ Accede nate,aſſiſte,miſerandum aſpice
„ Euiſceratum corpus lacerati patris.
„ Videte cuncti:tuq; cœleſtum ſator
„ Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
„ Nunc nunc dolorem anxiferi torquent uertices:
„ Nunc ſerpit ardor.ò ante uictrices manus,
„ Ò pectora,ò terga,ò lacertorum thori,
„ Veſtro ne preſſu quondam Nemæus leo
„ Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
„ Hæc dextra Lernam terram mactata excetra
„ Placauit:hæc bicorporem afflixit manum:
„ Erimanthiam hæc uaſtificam abiecit beluam:
„ Hæc à Tartarea tenebrica abſtractam plaga
„ Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
„ Hæc interemit tortu multiplicabili
„ Draconem,auriferam obtutu obſeruantem arborem.
„ Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
„ Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

poſſumus ne nos contemnere dolorem,cũ ipſum Herculem tã intoleràter dolere uideamus? Veniat Aeſchilus nõ poeta ſolum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus.quo modo fert apud eum Prometheus dolorem,quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus,clàm diuiſus? eũ Prometheus doctus

clepſiſſe dolo penasq; Ioui fato expēdiſſe ſupremo: has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit:

» Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis
» Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
» Vinctumq; ſaxis, nauem ut horriſono freto
» Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.
» Saturnius me ſic infixit Iupiter,
» Iouisq; numen Mulciebri adſciuit manu.
» Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
» Perrupit artus: qua miſer ſolertia
» Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
» Iam tertio me quoque funeſto die,
» Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus
» Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
» Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
» Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
» Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
» Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
» Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
» Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
» Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.
» Nanque, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
» Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
» Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
» Amore mortis terminum inquirens mali.
» Sed longe à leto numine aſpellor Iouis.
» Atque hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis,
» Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
» Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
» Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.

uix igitur poſſe uidemur ita affectum nõ miſerũ dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox uidero. interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris, uides ne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodũ copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. M. Probe dicis. ſed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, et electa poemata, et loco adiungebat. itaque poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationẽ, ſtudioſe equidem utor noſtris poetis: ſed ſicubi illi defecerũt, uerti ipſe multa de græcis, ne quo ornamẽto in hoc genere diſputationis careret latina oratio. ſed uides ne, poetæ q̃d mali afferãt? lamẽtãtes inducũt fortiſſimos uiros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut nõ legãtur modo, ſed etiam ediſcãtur. ſic ad malã domeſticã diſciplinam, uitamq; umbratilem, et delicatam cũ acceſſerunt etiã poetæ, neruos omneis uirtutis elidũt. recte igitur à Platone educũtur ex ea ciuitate, quã finxit ille, cũ mores optimos, & optimum Reip. ſtatũ exq̃reret. at uero nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc et à pueritia legimus, et didicimus, hanc eruditionem liberalẽ, et doctrinã putamus. ſed quid poetis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malũ dolorem dicerent. at tu adoleſcẽs, cum id tibi paulo ante dixiſſes uideri, rogatus à me, etiam ne maius quàm

dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit, ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullũ expecto? quare ſatis mihi dediſti, cùm reſpondiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem: hoc ipſum enim ſi tenebis. intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. nec tam quærendum eſt, dolor malum ne ſit; quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, nõ de re laboretur. quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malũ eſſe negas, capior, & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. A. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis: ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. M. Nũquam quidquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. hæc copia uerborum eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, uix quod ferri, tolerariq; poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum niſi quod turpe. optare hoc quidem

eſt, non docere. illud & melius, et uerius; omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe; quæ aſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantũ tamen excellet illud, quod recte amplexãtur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idẽ interdum uirtutis nomine amplectimur; ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſunt, cum turpitudinis malo comparanda. quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quàm dolor: nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, tuq; in ea intueberis, te continebis: cedet profecto uirtuti dolor, & animi inductione lãgueſcet: aut enim nulla uirtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidẽ ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur ne te quidquã facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quidquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enunciante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibusq; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ quo modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, ò uirum fortem? te uero ita affectum ne uirum quidẽ dixerit quiſquam. amittẽda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe ha

bere te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autẽ ſi unam amiſeris,etſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere,nullã te eſſe habiturum? num igitur fortem uirum,num magno animo,num patientem,num grauẽ, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illũ, (quàm te enim malo dicere:ſed ille certe non fortis) qui iacet in lectulo humido, qui

Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando,multum flebiles uoces refert,

non ego dolorem,dolorem eſſe nego:cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eũ opprimi dico patientia ſi modo eſt aliqua patiẽtia:ſi nulla eſt,quid exornamus philoſophiam?aut quid eius nomine glorioſi ſumus?pungit dolor, uel fodiat ſanè. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcanijs armis, id eſt fortitudine, reſiſte: hæc enim te,niſi ita facies,cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret.Cretum quidem leges,quas ſiue Iuppiter,ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſentẽtia, ut poetæ ferunt;itemq; Lycurgi,laboribus erudiunt iuuentutem, uenando,currendo,eſuriendo,ſitiendo,algẽdo,æſtuãdo. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiũtur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat,nõ nunquã etiã, ut,cum ibi eſſem,audiebam,ad necem:quorum nõ modo nemo exclamauit unquam,ſed ne ingemuit quidẽ. quid ergo?hoc pueri poſſunt,uiri nõ poterunt?et quod mos ualet,ratio non ualebit?intereſt aliud inter laborẽ,& dolorẽ.ſunt finitima omnino, ſed tamẽ differũt aliquid.labor eſt functio quædã uel animi uel corporis grauioris operis,et muneris:dolor autem motus aſper

in corpore à ſenſibus alienus. hæc duo Græci illi, quorũ copioſior eſt lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. itaque induſtrios homines, illi ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere. ò uerborum inops interdũ, quibus abũdare te ſemper putas, Græcia. aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. cum uarices ſecabantur C. Mario, dolebat: cum æſtu magno ducebat agmẽ, laborabat. eſt inter hæc quædam tamen ſimilitudo: conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorũ efficiet faciliorẽ. itaque illi, qui Græciæ formam Rerũ publicarum dederunt, corpora iuuenũ firmari labore uoluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas trãſtulerunt: quæ cæteris in urbibus molliſſimo cultu parietũ umbris occuluntur. illi autẽ uoluerunt nihil horũ ſimile eſſe apud Lacænas uirgines: quibus magis palæſtra, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara. ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam. impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. militiam uero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiã, nec adhibetur ulla ſine anapeſtis pedibus hortatio. noſtri exercitus primum unde nomen habeãt, uides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: ferre uallum. nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis eſſe dicũt. quæ quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneri-

bus,expeditis armis,ut membris pugnare poſſint. quid exercitatio legionum? quid ille curſus,clamor,quãti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. adduc pari animo inexercitatũ militem: mulier uidebitur. cur? tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum,quantum experti ſumus. ætas tyronũ plerunque melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus,conſuetudo docet. quin etiã uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios,& quidem rudem illũ,et inexercitatũ, quamuis leui ictu,ploratus turpiſſimos edere. at uero ille exercitatus,& uetus,ob eamq; rem fortior, medicũ modo requirens à quo obligetur,

» O Patrocles,inquit,ad uos adueniens auxilium et ue
» ſtras manus peto,
» Priuſquam oppeto malã peſtẽ mandatã hoſtili manu:
» Neq; ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere,
» Si quà ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.
» Nanque Aeſclapij liberorum ſaucij opplent porticus:
» Non poteſt accedi.=

Certe Euripilus hic quidem eſt. hominem exercitatũ. ubi tantũm luctus continuatus? uide, quàm non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat,cur æquo animo ſibi ferendum ſit.

» =Qui alteri exitium parat,
» Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet parem.

abducet Patrocles credo,ut collocet in cubili,ut uulnus obliget,ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim,quid actum ſit.

» Eloquere,res Argiuum prælio ut ſe ſuſtinet.

non poteſt effari tantũ dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uultus alliga, etiã ſi Euripy- lus poſſet, non poſſet Aeſopus.

"Vbi fortuna Hectoris

Noſtram aciem inclinatam:"

& cætera explicat in dolore: ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapienſq; non poterit? ille uero melius, ac non paulo quidem: ſed de cõſuetudine adhuc exercitationis loquor, non dum de ratione, et ſapientia. aniculæ ſæpe inediam biduum, aut triduũ ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiũtur. inde pugiles ceſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos, quibus Olympiorum uictoria Cõſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiam uulneribus cõfecti ad dominos, qui quærant quid uelint: ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe uelle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergò hoc poterit

" Samnis ſpurcus homo, uita illa dignus, locóq;:

uir natus ad gloriam ullam partem animi tam mollē habebit,quam non meditatione et ratione corroboret? crudele gladiatorum ſpectaculum,& inhumanum nō nullis uideri ſolet:& haud ſcio an ita ſit,ut nunc fit. cum uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ,oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem,& mortem diſciplina. de exercitatione, & conſuetudine,& commentatione dixi. ageſis,nunc de ratione uideamus:niſi quid uis ad hæc. A. Ego ne ut te interpellem?ne hoc quidem uellem:ita me ad credē dum tua ducit oratio, M. Sit ne igitur malū dolor, nec ne,Stoici uiderint,qui contortulis quibuſdam, ac minutis concluſiunculis,nec ad ſenſus permanantibus, effici uolunt non eſſe malum dolorem.ego illud,quid-quid ſit,tantum eſſe, quantum uideatur, non puto: falſaq; eius uiſione,& ſpecie moueri homines dico ue-hementius, doloremq; eius omnem eſſe tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit longius?Inter omnes igitur hoc conſtat,nec doctos ho-mines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe for-tium, & magnanimorum, & patientium & huma na uincentium, toleranter dolorē pati. nec uero quiſ quā fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudan-dum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus,& laudatur,cum fit; id aut extimeſc ere ueniens,aut nō ferre præſens,non ne turpe eſt? atqui uide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellētur, nō ſit hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una,quæ cæteris excellat, omnes nominatæ ſint: appellata eſt

enim à uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, dolorisq; contemptio. utendum eſt igitur his, ſi uirtutis cō potes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe, quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. quæres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinā philoſophia profitetur. uenit Epicurus, homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem ſummum malum. uix ſatis conſtanter. audiamus. ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt. A. Iteradum eadem iſta mihi: non enim intelligo, quid ſummū dicas eſſe, quid breue. M. Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit ante penè, quàm uenerit. ſed ſi eſt tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene planè magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen non ſummus: nihil enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi: poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt à ſummo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. nunc ego non poſſum tantum hominē nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto. ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non continuo dico eſſe breuem: multosq; poſſum bonos uiros nominare, qui cōplures annos doloribus podagræ crucientur maximis. ſed homo cautus nūquā terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modū, ut ſciā quid ſummū dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hūc nihil prorſus dicen

tem;cogamusq; confiteri nõ eſſe ab eo doloris remedia quærenda,qui dolorem malorum omnium maximum dixerit.quamuis idem forticulum ſe in torminibus,& in ſtranguria ſua præbeat.aliunde igitur eſt quærenda medicina,& maxime quidem,ſi, quid maxime cõſentaneum ſit,quærimus ab ijs, quibus, quod honeſtũ ſit,ſummum bonum; quod turpe, ſummum uidetur malum.his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto.loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum.tu ne,cum pueros Lacedæmone,adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis peruellerit,exclamabis ut mulier? non conſtanter,& ſedate feres? ferri non poteſt: natura non patitur:audio.pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij,multi metu:et tamẽ ueremur, ut hoc,quod à tam multis,& quod tot locis perferatur,natura patiatur? illa uero non modo patitur,uerum etiam poſtulat:nihil.n.habet præſtantius;nihil,quod magis expetat,quã honeſtatem,quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo,ſed utor,ut quàmmaxime ſignificem,pluribus. uolo autem dicere illud homini longe optimum eſſe,ꝙ ipſum ſit optandũ per ſe,à uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum.atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum,nihil tam aſpernandum,nihil homine indignius. quod ſi tibi perſuaſum eſt; principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi uideri, quã in

dolore: reliquum eſt, ut tute tibi imperes, quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur: eſt enim animus in partes diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, ut nobiſmet ipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. ſi nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius: ſed præſto eſt domina omnium, et regina ratio, quæ connixa per ſe, et progreſſa lõgius, fit perfecta uirtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id uidendum eſt uiro. quonam modo, inquies? uelut ſeruo dominus, uelut imperator militi, uelut parens filio. ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem; ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymiſq; dedet, uinciatur, & conſtringatur amicorum, propinquorumq́; cuſtodijs: ſæpe. n. uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerẽtur. ergo hos quidem, ut famulos, uinclis, ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi, hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites, reuocatos dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Græciæ ſaucius lamentatur, uel modice potius: Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne ſucuſſu arripiat maior dolor.

Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illũ enim perquam flebiliter Vlyxes lamentatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt sauciũ, perſonæ grauitatem intuentes nõ dubitarunt dicere,

» =Tu quoque Vlyxes,
» Quanquam grauiter cernimus ictum,
» Nimis es pene animo molli, qui
» Conſuetus in armis æuum agere.

intelligit poeta prudens ferendi doloris conſuetudinẽ eſſe non contemnendam magiſtram. atque ille non immoderate magno in dolore,

» Retinete, tenete, opprimite, ulcus
» Nudate. heu miſerum me, excrucior.

incipit labi: deinde illico deſinit.

» Operite, abſcedite, iam iam
» Dimittite: nam attactu & quaſſu
» Sæuum amplificatis dolorem.

Vides ne, ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq́; moriens,

» Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari decet.
» Id uiri eſt officium. fletus muliebri ingenio additus.

huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero imperatori miles prudẽs in. quo uiro erit perfecta ſapientia (quẽ adhuc nos quidẽ uidemus neminẽ: ſed philoſophorũ ſententijs, qualis futurus ſit, ſi modo aliquãdo fuerit, exponitur) is igitur, ſi ea ratio, quæ erit in eo pfecta, atq; abſoluta, ſic illi parti impabit inferiori, ut iuſtus parẽs probis filijs: nutu, quod uolet, cõficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſuſcitabit, inſtruet, armabit, ut, tanq̃ hoſti, ſic obſiſtat dolori. q̃ sũt iſta arma? cõtẽtio, cõfirmatio, ſermoq́; intimus, cũ ipſe ſecũ, caue turpe qdq̃, lãguidũ, nõ uirile. obuersẽtur ſpecies honeſtæ animo: Zeno proponatur Eleates; qui ppeſſus eſt omnia potius, quã conſcios delendæ tyran=

Tunde, Tunde, Anaxarchum non tundes

nidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur; qui cum in manu Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neq; recuſauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt. nos, ſi pes condoluit, ſi dens, ſed fac totum dolere corpus, ferre non poſſumus: opinio eſt.n. quædam effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate; qua cum liqueſcimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre non poſſumus. at uero C. Marius ruſticanus uir, ſed planè uir, cum ſecaretur, ut ſupra dixi, principio uetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. cur ergo poſtea alij? ualuit auctoritas. uides ne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrẽ morſum doloris, idem Marius oſtendit: crus enim alterum non præbuit. ita et tulit dolorem ut uir, &, ut homo, maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. totum igitur in eo eſt, ut tibi imperes. oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus. atq; hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignũ ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorẽ facit. ut enim fit in prælio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quantum poſſit, ob eamq; cauſam pereat nonnunquam, etiam integro corpore; cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe, atq; ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſæpiſſime ſuperiores: ſunt enim quædam animi

ſimilitudines

ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corpori bus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnẽ ponderum; remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. &, ſi uerum quærimus, in omnibus officijs per ſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. ſed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendũ, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne qd ſeruiliter, muliebriter' ue faciamus, in primiſq; refutetur, ac reijciatur Philocteteus ille clamor. ingemiſcere nonnũquam uiro conceſſum eſt, idq́; raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum eſt fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. nec uero unquam ne ingemiſcit quidem uir fortis, ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſarium, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt: nõ quòd doleant, animó ue ſuccumbant; ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq́; plaga uehementior. quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici uocem, & fundi uidemus? toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentioni uocis aſſeruiunt. genu mehercule M. Antonium uidi, cum contente ipſe pro ſe lege Varia diceret, terram tangere. ut enim baliſtæ lapidum, & reliqua tormenta telorũ eo grauiores emiſſiones habent, quo ſunt cõtenta, atq; adducta uehemẽtius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc gra

uior, quo eſt miſſa contentius. cuius contentionis cum tanta uis ſit; ſi gemitus in dolore ad confirmãdum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis; ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamẽ uideremus quid eſſet fortis, & animoſi uiri. cum uero nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili cõtentione animi reſiſtendum eſt. ira exardeſcit: libido concitatur. in eandem arcem cõfugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. ſed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendũ igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honeſtum ſit. ſumus enim natura, ut ante dixi, (dicendum eſt enim ſæpius) ſtudioſiſſimi, appetentiſſimiq; honeſtatis. cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt, quod, ut eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. ex hoc curſu, atq; impetu animorum ad ueram laudem, atq; honeſtatem illa pericula adeuntur in prælijs. nõ ſentiunt uiri fortes in acie uulnera, uel ſentiunt, ſed mori malunt, quàm tantillum modo de dignitatis gradu dimoueri. fulgentes gladios hoſtiũ uidebant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tũ ingemuiſſe Epaminondã putas, cũ unà cum ſanguine uitam effluere ſentiret? imperãtem. n. patriam Lacedæmonijs relinquebat, quã acceperat ſer

uientem. hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt. è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius, cum à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore deuictus eſt. nam cum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ipſe ſenſiſſet. quem cum Cleanthes condiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet; reſpondit, quia, cum tantum operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem. plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. tum Cleanthem, cum pede terram percuſſiſſet, uerſum ex Epigonis ferunt dixiſſe,

» Audis ne hæc Amphiarae ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat: à quo illũ degenerare dolebat. at non noſter Poſſidonius: quẽ & ſæpe ipſe uidi, & id dicam quod ſolebat narrrare Pompeius: ſe, cũ Rhodũ ueniſſet decedẽs ex Syria, audire uoluiſſe Poſſidoniũ: ſed cum audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrum, ꝙ uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobiliſſimũ philoſophum uiſere: quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq; uerbis proſecutus eſſet, moleſteq; ſe dixiſſet ferre, ꝙ eũ non poſſet audire; at ille, tu uero, inquit, potes; nec committam ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaq; narrabat eum grauiter, & copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtũ eſſet, cubãtem diſputaſſe: cũq;

quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus; nunquam te eſſe confitebor malum. omninoq; omnes clari, & nobilitati labores cōtemnendo fiunt etiam tolerabiles. uidemus ne, apud quos eorū ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab ijs, qui in id certamen deſcendant, deuitari dolorem? apud quos autem uenandi, et equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt, nullum fugiunt dolorem. quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorū loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æque graueis imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. ſed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, cum ipſam uidere non poſſint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, ut id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis, tum non modo tu te uiceris, quod paulo ante præcipiebam; ſed omnes, & omnia. hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationē quamaltiſſimā animi, quæ maxima eminet contemnendis, & deſpiciendis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimā, eoq; pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſum captans

ſe tantum ipſa delectet. quin etiam mihi quidẽ lauda biliora uidentur omnia, quæ ſine uenditatione, et ſine populo teſte fiunt: non quo fugiendus ſit (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamen nullũ theatrũ uirtuti conſcientia maius eſt, atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam ſæ pe iam animi intentione dixi eſſe firmandã, in omni genere ſe æquabilem præbeat: ſæpe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiã ut ius ſuũ, et libertatem tenerent, uulnera ex ceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem omiſſa contentio ne dolorem morbi ferre non poſſunt: neque enim illũ, quem facile tulerant, ratione aut ſapiẽtia tulerãt, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, ægrotare uiriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis, ho= ſtem aſpicere non poſſunt, ſed ijdem morbos tolerãter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in præ= lio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod nõ à certa ratione proficiſcatur. ſed cũ uideas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducãtur, in eo perſequendo, atque adipiſcẽdo, dolore non fran gi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quidquid aſperum, alienumq́; à natura ſit, id appellari placeat malũ, tantulum tamen eſſe, ut à uir tute ita obruatur, ut nuſquam appareat. quæ medi tare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ra tio, & aliquãto maiorem locum, quàm de uno dolo= re, occupabit. nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adi

piſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contẽnamus licebit, præſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugiũ: ut enim ſi cui nauiganti, quẽ prædones inſequantur, deus quis dixerit, eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnæum; uel equi Pelopis illi Neptunij, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipiẽt te, et, quò uelis, perferent, omnem omittat timorem: ſic urgentibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti nó ſint, ut ferendi ſint; quò ſit confugiendum, uides. Hæc ferè hoc tempore putaui eſſe dicenda. ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. Minime uero: meq; biduo duarum rerum, quas maxime timèbam, ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram: ſic enim duximus. ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodẽ tempore. M. Sic faciemus, tuiſq; optimis ſtudijs obſequemur.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM LIBER TERTIVS, DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

QVidnam eſſe Brute cauſæ putē, cur cum cōſtemus ex animo, & corpore, corporis curandi tuendiq́; cauſa quæſita ſit ars eius, atque utilitas, deorum immortalium inuentioni conſecrata; animi autem medicina nec tā deſiderata ſit ante quā inuēta, nec tam culta poſteaquam cognita eſt, nec tā multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? an quòd corporis grauitatem, & dolorē animo iudicamus, animi morbum corpore nō ſentimus? ita fit, ut animus de ſe ipſe tum iudicet, cū id ipſum, quo iudicat, ægrotet. ꝙ ſi tales nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intueri, & perſpicere, eademq́; optima duce curſum uitæ conficere poſſemus: haud erat ſanè, quod quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq́; deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat: ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atque editi in lucem, et ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, et in ſum

ma opinionum peruerſitate uerſamur: ut penè cum la ſte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur. cum uero parẽ tibus redditi, id eſt magiſtris traditi ſumus, tum ita ua rijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinio ni confirmatæ natura ipſa cedat. accedunt etiã poetæ: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq́; præſe tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæ= reſcunt penitus in mentibus. cum uero accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter, populus, atque om= nis undiq; ad uitia conſentiens multitudo, tũ planè inficimur opinionũ prauitate, à naturaq́; ipſa deſciſci mus: ut nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetẽdum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria iudi= cauerunt. ad quam fertur optimus quiſq;; ueramq́; illam honeſtatem expetens, quam unam naturã maxi me inquirit, in ſumma inanitate uerſatur; conſecta= turq́; nullam eminentem effigiem uirtutis, ſed adũbra tam imaginem gloriæ: eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, nõ adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excel lente uirtute. ea uirtuti reſonat tanquã imago gloriæ. quæ quia recte factorum plerunq; comes eſt, non eſt à bonis uiris repudianda. illa autem, quæ ſe eius imita tricem eſſe uult, temeraria, atque inconſiderata, & plerunque peccatorum uitiorumq́; laudatrix, fama po pularis, ſimulatione honeſtatis formam eius, pulchritu dinemq́; corrumpit. qua cæcitate homines, cũ quædam præclara etiam cuperent, eaq́; neſcirent nec ubi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterũt ſuas ciuitates, alij

ipſi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam uolũtate, quàm curſus errore fallũtur. quid? qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine ferũtur, quorum ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania. quod inſipientibus omnibus cõtingit: his nulla ne eſt adhibẽda curatio? utrum ꝙ minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis, an quòd corpora curari poſſint, animorum nulla medicina ſit? at & morbi pernicioſiores, pluresq́; ſunt animi, quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinent, eumq́; ſolicitant, animusq́; æger, ut ait Ennius, ſemper errat, neque pati, neque perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. quibus duobus morbis, (ut omittã alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem poſſunt in corpore eſſe grauiores? qui uero probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poſſit, cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit, cumq́; ad corporum ſanationẽ multũ ipſa corpora, & natura ualeãt, nec omnes, qui ſe curari paſſi ſunt, continuo etiam conualeſcant, animi autem, qui ſe ſanari uoluerint, præceptisq́; ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanẽtur? eſt profecto animi medicina philoſophia: cuius auxilium nõ, ut in corporis morbis, petẽdum eſt foris; omnibusq́; opibus, uiribusq́;, ut noſmetipſi nobis mederi poſſimus elaborandũ eſt. quanquã de uniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſſet, ſatis, ut arbitror, dictum eſt in Hortenſio. de maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſtea nec diſputare, nec ſcribere. his autẽ libris expoſita ſunt ea, quæ à nobis cũ familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. ſed

quoniam duobus ſuperioribus de morte, et de dolore dictum eſt: tertius dies diſputationis hoc tertium uolumē efficiet. ut enim in Academiam noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſa diſſerendi. tum res acta ſic eſt. A. Videtur mihi cadere in ſapientē ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim ferè ſunt eiuſmodi: quæ Græci πάθη appellant, ego poterā morbos, & id uerbum eſſet è uerbo, ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitati animi rectè, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem nō ſatis uſitatè: niſi quid aliud tibi uidetur. A. Mihi uero iſto modo. M. Hæccine igitur cadere in ſapientem putas? A. Prorſus exiſtimo. M. Næ iſta glorioſa ſapientia non magno æſtimanda eſt, ſiquidem non multum differt ab inſania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio uidetur inſania? M. Non mihi quidem ſoli: ſed id, quod admirari ſæpe ſoleo, maioribus quoq; noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſeculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ eſt de uita, & moribus, philoſophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen inſaniæ ſignificat mentis ægrotationē, et morbū, id eſt inſanitatem, et ægritudinem animi, quàm appellarunt inſaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant, negātq; ſtultū quēquam his morbis uacare, qui aūt in morbo ſunt ſani nō ſunt:

& omnium inſipientiũ animi in morbo ſunt, omnes inſipiẽtes igitur inſaniunt: ſanitatem enim animorũ, poſitam in tranquillitate quadã, conſtantiaq́; cẽſebãt. his rebus mentem uacuam appellarunt inſaniã, propterea ꝙ in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. nec minus illud acute, quòd animi affectionem lumine mẽtis carẽtem nominauerũt amẽtiam, eandemq́; dementiam. ex quo intelligendum eſt, eos, qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idẽ, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerũt, omnes inſipientes eſſe non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo, (morbos autẽ hos perturbatos motus, ut modo dixi, philoſophi appellãt) nõ magis eſt ſanus, quàm id corpus, quod in morbo eſt. ita fit: ut ſapiẽtia ſanitas ſit animi, inſipientia autẽ quaſi inſanitas quædam, quæ eſt inſania, eademq́; dementia, multoq́; melius hæc notata ſunt uerbis latinis, ꝙ̃ græcis. quod alijs quoq; multis locis reperietur. ſed id alias. nunc, quod inſtat. Totum igitur id, quod quærimus, quid et quale ſit, uerbi uis ipſa declarat: eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaq; nihil melius, quàm quod eſt in cõſuetudine ſermonis latini, cũ exiſſe è poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipſa iracũdia libidinis eſt pars: ſic enim diffinitur iracundia, ulciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, iccirco dicuntur, quia nõ ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt. Græci autem μανίαν unde appellent,

non facile dixerim. eam tamē ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi. hanc enim inſaniā, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſiungimus. Græci uolunt illi quidem, ſed parū ualent uerbo: quem nos furorē, μελαγχολίαν illi uocāt: quaſi uero atra bili ſolū mens, ac non ſæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. quo genere Athamātem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum uetāt duodecim tabulæ. itaque non eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit: ſtultiam enim cenſuerunt, id eſt inconſtātiam ſanitate uacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ cōmunem cultum, atq; uſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia cæcitatem. quod cum maius eſſe uideatur, quàm inſaniā; tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. ſed hæc alia quæſtio eſt. nos ad propoſitū reuertamur. Cadere opinor in ſapientem ægritudinē tibi dixiſti uideri. A. Ego uero ita exiſtimo. M. Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas: nō enim ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerum quiddā, atq; molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in noſtra Academia uel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, aſſentior ijs, qui iſtam neſcio quam indolētiam magnopere laudant: quæ nec poteſt ulla eſſe, nec debet. ne ægrotus ſim, inquit: ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid, ſiue auellatur à corpore. nam iſtuc nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Sed uideamus, ne

hæc oratio ſit hominum aſſentantiũ noſtræ imbecilli-tati, & indulgentium mollitudini. nos autem audea-mus non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed o-mnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinque-tur fortaſſe: ita ſunt ſtirpes altæ ſtultitiæ. ſed relinque-tur id ſolum, quod eſt neceſſariũ. illud quidem ſic ha-beto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullũ fore. quamobrẽ, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos. ſanabi-mur, ſi uolemus. & progrediar quidem longius: non enim de ægritudine ſolum, quanquam id quidem pri-mum; ſed de omni animi, ut ego poſui, perturbatio-ne; morbo, ut Græci uolunt, explicabo. & primo, ſi placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter aſtrin-gere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto uagabi-mur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam cõfidens mala conſuetudine loquendi in uitio ponitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fi-dens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim à ti-mendo, confidere. atque in quẽ cadit ægritudo, in eun-dem timor: quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdẽ impendentes, et uenientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. ueriſimile eſt igitur, in quem cadit ægritudo, in eundẽ cadere timo-rem, & infractionem quandam animi, & demiſſio-nem. in quemq; ea cadunt, in eundẽ cadit ut ſeruiat, ut uictum quãdoque ſe eſſe fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, et ignauiam. nõ cadunt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritu-do quidẽ. at nemo ſapiens, niſi fortis: nõ cadet ergo in

ſapientẽ ægritudo. præterea neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi; qui magni animi, inuictũ; qui inuictus, eũ humanas res deſpicere, atque infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas ægritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. omnes autem ſapientes fortes: nõ cadit igitur in ſapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum; & reliquæ partes, totum'ue corpus, à ſtatu cum eſt motum, deeſt officio ſuo, & muneri: ſic conturbatus animus nõ eſt aptus ad exequendum munus ſuum. munus autem animi eſt, ratione bene uti; et ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optime utatur: nunquã eſt igitur perturbatus. at ægritudo perturbatio eſt animi: ſemper igitur ea ſapiens uacabit. ueriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eamq; uirtutem σωφροσύνην uocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationẽ appellare, nonnunquam etiam modeſtiam. ſed haud ſcio, an recte ea uirtus frugalitas appellari poſſit. quod anguſtius apud Græcos ualet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id eſt tantummodo utiles. at illud latius: eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiã uirtutes frugalitas continet. quæ niſi tanta eſſet, & ſi ijs anguſtijs, quibus plerique putant, teneretur, nunquã eſſet Piſonis cognomẽ tantopere laudatum. ſed quia nec

qui propter metum præſidium reliquit, quod eſt igna uiæ; nec qui propter auaritiã clam depoſitũ non red= didit, quod eſt iniuſtitiæ; nec qui propter temeritatem male rẽ geſſit, quod eſt ſtultitiæ; frugi appellari ſolet; eo tres uirtutes, fortitudinem, iuſtitiã, prudentiã, fru galitas complexa eſt. etſi hoc quidem commune eſt uir tutum: omnes enim inter ſe nexæ, & coniugatæ ſunt. reliqua igitur, et quarta uirtus ut ſit ipſa frugalitas, neceſſe eſt: eius. n. uidetur eſſe proprium motus animi appetentis regere, & ſedare; ſemperq́; aduerſantẽ libi dini, moderatã in omni re ſeruare conſtantiã. cui con trarium uitiũ nequitia dicitur. frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tentemus, & luſiſſe putemur, ſi nil ſit) ab eo, quod nequidquã eſt in tali homine: ex quo idẽ nihili dicitur. qui ſit frugi igitur, uel, ſi mauis, moderatus, et tẽperans, eũ neceſſe eſt eſſe cõſtantẽ; qui autem conſtans, quietũ; qui quietus, per= turbatione omni uacuũ; ergo etiã ægritudine. & ſunt illa ſapiẽtis: aberit igitur à ſapiẽte ægritudo. itaq; nõ inſcite Heracleotes Dionyſius *ad ea diſputat, quæ apud* Homerum Achilles *queritur, hoc, ut opinor, modo,*

» Corq́; meum penitus turgeſcit triſtibus iris,
» Cum decore, atq; omni me orbatum laude recordor.

num manus affecta recte eſt, cum in tumore eſt? aut num aliquod quoppiam membrum tumidum, ac tur gidum non uitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tu= mens animus in uitio eſt. ſapientis autẽ animus ſem= per uacat uitio, nunquam turgeſcit, nũquam tumet. at iratus animus eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiẽ.

iraſcitur: nam ſi iraſcitur, etiam cócupiſcit: proprium eſt enim irati, cupere, à quo læſus uideatur, ei quáma ximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eũ neceſſe eſt, ſi id cóſecutus ſit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in ſapientem, ne ut iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientẽ ægritudo, caderet etiam iracũdia. qua quoniam uacat, ægritudine etiá uacabit. etenim ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiá in miſericordiá, poſſet in inuidentiá: nó dixi in inuidiá, quæ tum eſt, cum inuidetur: ab inuidendo autẽ inuidentia recte dici poteſt, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod uerbum ductum eſt à nimis intuẽdo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

» Florem quiſnam liberum inuidit meum?

male latine uidetur. ſed præclare Actius: ut enim uidere, ſic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos conſuetudine prohibemur: poeta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecundis dolet: ut Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis angitur: itaque dicit Calliſthenẽ incidiſſe in hominem ſumma potentia, ſummáq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis uti cóueniret. atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidẽtia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientẽ: ergo ne miſereri quidẽ. quòd ſi hoc

ægre

Joseph Pericles Dominus libri huius

ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. hæc ſic dicuntur à Stoicis, *concluduntuŕq; contortius. ſed latius aliquanto dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen utendũ eſt eorũ potiſſimum, qui maxime forti, &, ut ita dicam, uirili utuntur ratione, atque ſententia. nam* Peripatetici *familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem uel perturbationum, uel morborum animi mihi non ſanè probãt: omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt: nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullum ſit omnino. nam ut corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum nõ eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas, caret ſanitate. itaque præclare noſtri, ut alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum uerbo* Græci *omnem animi perturbationem appellant: uocant enim* πάτος, *id eſt morbum, quicunque eſt motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. at nõ ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quæ eſt uoluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiã metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed proprie, ut ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctũ à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicãda eſt, id eſt cauſa efficiens ægritudinem in animo, tãquã ægrotationẽ in corpore. nã ut medici, cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putãt: ſic nos, cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.*

eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec uero ægritudinis ſolũ, ſed etiã reliquarum omnium perturbationũ: quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus uel rationis expers, uel rationem aſpernãs, uel rationi nõ obediens; isq; motus aut boni, aut mali opinione citetur: biſariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nã duæ ſunt ex opinione boni: quarũ altera, uoluptas geſtiens, id eſt præter modũ elata lætitia opinione præſentis magni alicuius boni; altera uel cupiditas recte, uel libido dici poteſt: quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. ergo hæc duo genera, uoluptas geſtiens, & libido, bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorũ. nam & metus opinio magni mali impendentis: & ægritudo eſt opinio magni mali præſentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe angi: id autem eſt, ut is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. his autem perturbationibus, quas in uita hominum ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat, omnibus uiribus, atque opibus repugnandum eſt, ſi uolumus hoc, quod datum eſt uitæ, tranquille, placideq; traducere. ſed cæteras aliàs: nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus: id enim ſit propoſitum: quando quidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo: tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione uelis, ut ita dicam, remisq; fugienda. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao Rege Hippodamiam raptis nactus

nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos.tam ne ergo abie=ctus,tamq; fractus?

» Nolite(inquit) hoſpites adire ad me ilico iſtic,
» Ne contagio mea bonis, umbra ne obſit:
» Tanta uis ſceleris in corpore hæret.

Tu te Thyeſta damnabis, orbabiſq; luce propter uim ſceleris alieni? quid? illum filium ſolis non ne patris ipſius luce indignum putas?

» Refugere oculi: corpus macie extabuit:
» Lacrymæ peredere humore exangueis genas:
» Situ nidoris barba pedore horrida,
» Atque intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.

hæc mala ò ſtultiſſime Aeeta ipſe tibi addidiſti. nõ inerant in ijs,quæ tibi caſus inuexerat.& quidẽ inueterato malo,cũ tumor animi reſediſſet. eſt autẽ ægritudo,ut docebo,in opinione mali recentis. ſed mœres uidelicet regni deſiderio,nõ filiæ:illã enim oderas, et iure fortaſſe; regno nõ æquo animo carebas. eſt autẽ impudens luctus mœrore ſe conficientis,quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrãnus Syracuſis expulſus Corinthi pueros docebat,uſque eò imperio carere nõ poterat. Tarquinio uero quid impudentius, qui bellum gereret cum ijs,qui eius non tulerant ſuperbiã? is cum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet,Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea urbe ſenio,& ægritudine eſſe confectus. hoc tu igitur cenſes ſapiẽti accidere poſſe,ut ægritudine opprimatur,id eſt miſeria? nam cũ omnis perturbatio miſeria eſt,tũ carnificina eſt ægritudo. habet ardorem libido,leuitatem lætitia geſtiẽs, humilitatem metus:ſed ægritu

do maiora quædam, tabem, cruciatũ, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hãc niſi exuimus ſic, ut abijciamus; miſeria carere nõ poſſumus. at hoc quidem perſpicuum eſt, tũ ægritudinem exiſtere, cum quid ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinẽ eſſe natura, ut quicũq; intueatur in aliquod maius malũ, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit cõtinuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinẽ effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. eſt id quidem nõ mediocre ad ægritudinem augendam: uidentur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

» Ego, cũ genui, tum moriturũ ſciui, & ei rei ſuſtuli.
» Præterea ad Troiã cũ miſi ad defendendã Græciã,
» Scibã me in mortiferũ bellũ, non in epulas mittere.

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentũ, quæ uenientia longe ante uideris. itaq; apud Euripidem à Theſeo dicta laudãtur: licet enim, ut ſæpe facimus, in latinum illa conuertere.

» Nam, qui hæc audita à docto meminiſſem uiro,
» Futuras mecum commentabar miſerias:
» Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtam fugam,
» Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
» Vt, ſi qua inuecta diritas caſu foret,
« Ne me imparatum cura laceraret repens.

quod autem Theſeus à docto uiro ſe audiſſe dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixiſſe, ſciebam me genuiſſe mortalem. quæ uox declarat ijs

eſſe hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidē nō eſt dubiū, quin omnia, quæ mala putātur, ſint improuiſa grauiora. itaq; quanquā nō hæc una res efficit maximā egritudinē: tamē, quoniā multū poteſt prouiſio animi, & præparatio ad minuēdū dolorē, ſint sēper omnia homini humana meditata. et nimirū hæc eſt illa præſtās, et diuina ſapiētia; perceptas penitus, et pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cū acciderit, nihil, antequā euenerit, nō euenire poſſe arbitrari.

» Quamobrem omnes, cum ſecundæ res ſunt maxime, tum maxime
» Meditari, ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant:
» Pericla, damna, exilia peregre rediens ſemper cogitet,
» Aut filij peccatū, aut uxoris mortem, aut morbū filiæ:
» Communia eſſe hæc, fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum:
» Quidquid præter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.

ergo hoc Terentius à philoſophia ſumptum cum tam commode dixerit, nos, è quorum fontibus id hauſtum eſt, non & dicemus hoc melius, & conſtantius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate; eodem uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo & reuertentem. nec uero ea frons erat, quæ M. Craſſi illius ueteris, quem ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius; ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accepimus. iure autem erat ſemper idem uultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla

ſieret mutatio. quare accipio equidẽ à Cyrenaicis hæc arma contra caſus, & euentus, quibus eorum adue=nientes impetus diuturna præmeditatione frangãtur: ſimulq́; iudico, malnm illud opinionis eſſe, non natu=ræ: ſi enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? ſed eſt, iiſdẽ de rebus quod dici poſſit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus; qui cenſet neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitren=tur, ſiue illa ante prouiſa, & expectata ſunt, ſiue in=ueterauerint: nam neque uetuſtate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora; ſtultamq́; etiã eſſe medita=tionẽ futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidẽ: ſatis eſ=ſe odioſum malũ omne, cũ ueniſſet: qui autẽ ſemper co gitauiſſet, accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri illud ſempiternum malum: ſi uero ne futurumquidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam: ita ſemper an=gi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contemplan=das uoluptates: parere enim cenſet animũ rationi poſ ſe, &, quò illa ducat, ſequi. uetat igitur ratio intueri moleſtias: abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas: à quibus cum ce=cinit receptui, impellit rurſum, & incitat ad conſpi=ciendas, totaq́; mente contrectandas uarias uolupta=tes, quibus ille & præteritarum memoria, & ſpe= conſequentium ſapientis uitam refertam putat. Hæc noſtro more nos diximus, Epicurei dicunt ſuo. ſed, quæ dicant, uideamus quo modo negligamus. Prin=cipio male reprehendunt præmeditationem rerum fu=

turarum:nihil eſt enim, quod tam obtundat, eleuetq́; ægritudinem. quã perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe quod accidere non poſſit; quã meditatio conditionis humanæ, quã uitæ lex, commentatioq́; parendi: quæ non hoc affert, ut ſemper mœreamus, ſed ut nunquam: neque enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatẽ generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, ſed tum uel maxime ſapientiæ fungitur munere: utrunque.n.conſequitur, ut & cõſiderandis rebus humanis proprio philoſophiæ fruatur officio, & aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur: pimũ, ꝙ poſſe accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio una maxime moleſtias omnes extenuat, & diluit: deinde, ꝙ humana ferenda intelligit: poſtremo, ꝙ uidet nullum malũ eſſe niſi culpam; culpã autẽ nullã eſſe, cum id, quod ab homine non potuerit præſtari euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis nos malis auocat, nulla eſt: non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicãtibus ijs rebus, quas malas eſſe opinemur, diſſimulatio, uel obliuio. lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent, reſpirare non ſinunt: & tu obliuiſci iubes, quod contra naturam eſt: quod à natura datum eſt; auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina: ſed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſſima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres?

aut cur ſuccūbis,cedisq́; fortunæ? quæ ut peruellere te forſitan potuerit,& pungere,non potuerit certe uires frangere· magna uis eſt in uirtutibus.eas excita,ſi forte dormiunt.iam tibi aderit princeps fortitudo;quæ te animo tanto eſſe coget,ut omnia, quæ poſſint homini euenire,contemnas,& pro nihilo putes. aderit temperantia;quæ eſt eadem moderatio, à me quidem paulo ante appellata frugalitas,quæ te turpiter,& nequiter facere nihil patiatur.quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato uiro? ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere:cui minimū eſſe uidetur in hac cauſa loci. quæ tamen ita dicet,dupliciter eſſe te iniuſtum; cum & alienum appetas,qui mortalis natus,conditionem poſtules immortalium; & grauiter feras te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. prudentiæ uero quid reſpondebis dicenti uirtute ſe eſſe contētam, quo modo ad bene uiuendum,ſic & ad beate? quæ ſi extrinſecus religata pendeat,& non oriatur ex ſe,& rurſus ad ſe reuertatur,& omnia ſua complexa nihil quærat aliunde;non intelligo,cur aut uerbis tam uehementer ornāda,aut re tantopere expetenda uideatur. ad hæc bona me ſi reuocas Epicure,pareo, ſequor, utor te ipſo duce,obliuiſcor etiam malorum, ut iubes; eoq́; facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda cenſeo.ſed traducis cogitationes meas ad uoluptates:quas?corporis credo, aut quæ propter corpus uel recordatione, uel ſpe cogitentur. nunquid eſt aliud? recte ne interpretor ſententiam tuam?ſolent enim iſti negare nos intelligere,quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiēte Athenis ſenex Zeno,iſtorū acutiſſimus,

contendere, & magna uoce dicere ſolebat, eũ eſſe beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur, confideretq́; ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte uitæ, dolore non interueniente; aut, ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem; ſi productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præſertim ſi et ante perceptis bonis contentus eſſet, nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ, uerbis Zenonis expreſſam, nihil ut poſſit negari. quid ergo? huius ne uitæ propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paulo ante dixi, aut Thelamonem pulſum patria exulantẽ atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

„ Hiccine eſt Thelamõ ille, modo quem gloria ad cœlum extulit,
„ Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua.

quòd ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his uoluptarijs. quam enim iſti bonorũ copiam dicunt? fac ſanè ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id non uocatur uoluptas. ſed non neceſſe eſt nunc omnia. id ne eſt, quò traducti luctum leuemus? ſit ſanè ſummum malum dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuo ne fruitur ſummo bono? quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua uerba, nec ne? in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne

quis me putet fingere) dicis hæc. Nec equidem habeo „ quod intelligam bonum illud detrahens eas uolupta„ tes, quæ ſapore pcipiuntur; detrahens eas etiã, quæ au„ ditu, & cantibus; detrahens eas etiã, quæ ex formis p„ cipiuntur oculis, ſuaues motiones, ſiue quæ aliæ uolu„ ptates in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu. Nec „ uero ita dici poteſt, mentis lætitiam ſolam eſſe in bo„ nis: lætantem enim mentem ita noui ſpe eorum omniũ „ quæ ſupra dixi fore, ut natura ijs potiens dolore care„ at. atque hæc quidem his uerbis, quiuis ut intelligat „ quam uoluptatem norit Epicurus. deinde paulo infra. „ Sepæ quæſiui (inquit) ex ijs, qui appellantur ſapientes, „ quid haberent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detra„ xiſſent, niſi ſi uellent uoces inanes fũdere: nihil ab his „ potui cognoſcere: qui ſi uirtutes ebullire uolent; & ſa„ pientias, nihil aliud dicent, niſi eam uiam, qua efficiã tur eæ uoluptates, quas ſupra dixi. Quæ ſequuntur, in eadem ſententia ſunt: totuſq; liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & ſententijs, & uerbis talibus eſt. ad hanccine igitur uitam Telamonem illum reuocabis, ut leues ægritudinem? & ſi quem tuorum afflictũ mœrore uideris, huic acipenſerem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? αὐλῶν hortabere ut audiat uoces potius, quàm Platonis? expones, quæ ſpectet florida, & uaria? faſciculum ad nares admouebis? incendes odores? & ſertis redimiri iubebis, & roſa? ſi uero aliquid etiam, tum planè luctum omnem abſterſeris? hæc Epicuro confitenda ſunt, aut ea, quæ modo expreſſa ad uerbum dixi, tollẽda de libro, uel totus liber potius abijciendus: eſt enim cõfertus uolupta=

tibus. quærendum igitur, quemadmodũ ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:

» *=Pol mihi ſortuna magis nunc deſit, quàm genus:*
» *Nãque regnũ ſuppetebat mihi: ut ſcias quãto è loco,*
» *Quãtis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.*

quid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

» *Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.*

huic ſubuenire debemus: quærit enim auxilium.

» *Quid petam præſidi, aut exequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga*
» *Freta ſim? arce, et urbe orba sũ: quò accedã? quò applicẽ?*
» *Cui nec aræ patriæ domi ſtant; fractæ, & diſiectæ iacent:*
» *Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes*
» *Deformati, atque abiete criſpa.*

ſcis, quæ ſequantur: & illud in primis,

» *Ò pater, ò patria, ò Priami domus,*
» *Septum altiſono cardine templum:*
» *Vidi ego te, aſtante ope barbarica,*
» *Teſtis cælatis, laqueatis,*
» *Auro, ebore inſtructam regifice.*

ò poetam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, & inopinata eſſe grauiora. exaggeratis igitur Regis opibus, quæ uidebantur ſempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

præclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, &
modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem: quo mo-
do? collocemus in culcitra plumea: pſaltriam adduca-
mus: cedrum incendamus: demus ſcutellam dulcicu-
læ potionis. aliquid prouideamus & cibi. hæc tãdem
bona ſunt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahan-
tur? tu enim paulo ante ne intelligere te quidẽ alia bo
na dicebas. reuocari igitur oportere à mœrore ad cogi-
tationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, ſi,
quid eſſet bonum, conueniret. dicet aliquis: quid? ergo
tu Epicurum exiſtimas iſta uoluiſſe, aut libidinoſas eius
fuiſſe ſententias? ego uero minime: uideo enim ab eo
dici multa ſeuere, multa præclare. itaque, ut ſæpe di- 15
xi, de acumine eius agitur, non de moribus. quamuis
ſpernat uoluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen
meminero, quod uideatur ei ſummum bonum: non
enim uerbo ſolum poſuit uoluptatem, ſed explanauit
quid diceret: ſaporem inquit, & corporum comple-
xum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus
oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior?
cupio refelli: quid enim laboro, niſi ut ueritas in omni
quæſtione explicetur? at idem ait nõ creſcere uolupta
tem dolore detracto, ſummãq; uoluptatem nihil dole-
re. paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſe-
cum ipſe pugnat; modo enim, ne ſuſpicari quidem ſe
quidquã bonũ. niſi ſenſus quaſi titillarẽtur uoluptate:
nunc autem, ſummam uoluptatem eſſe dolore carere.
poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? alterum eſt pecca-
tum, quòd, cum in natura tria ſint, unũ gaudere, alte-
rum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat

primũ,& tertium idem eſſe,nec diſtinguit à non dolendo uoluptatem. tertium peccatũ cõmune cum quibuſdam , quòd,cum uirtus maxime expetatur, eiuſq; adipiſcendæ cauſa philoſophia quæſita ſit,ille à uirtute ſummum bonum ſeparauit.at laudat,& ſæpe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, cũ largitiones maximas feciſſet,& effudiſſet ærariũ,uerbis tamen defendebat ærarium.quid uerba audiam,cum facta uideam ? Piſo ille Frugi ſemper contra legem frumentariam dixerat.is lege lata conſularis ad frumentum accipiendum uenerat,animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantem.quærit audiente populo R.qui ſibi conſtet, cũ ea lege frumentũ petat,quam diſſuaſerat ? nolim, inquit,mea bona Gracche tibi uiritim diuidere liceat:ſed ſi facias,partem petam.parũ ne declarauit uir grauis, & ſapiens,lege Sempronia patrimonium publicũ diſſipari ? lege orationes Gracchi: patronũ ærarij eſſe dices.negat Epicurus iucũde poſſe uiui,niſi cũ uirtute uiuatur:negat ullã in ſapientem uim eſſe fortunæ: tenuem uictum antefert copioſo:negat ullũ eſſe tempus, quo ſapiens nõ beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cum uoluptate pugnantia. nõ iſtam dicit uoluptatem. dicat quamlibet:nempe eã dicit,in qua uirtutis nulla pars inſit.age, ſi uoluptatẽ nõ intelligimus,ne dolorem quidem? nego igitur eius eſſe,qui dolore ſummũ malum metiatur,mentionem facere uirtutis.& cõquerun tur quidam Epicurei uiri optimi(nã nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere contra Epicurũ. ita credo,de honore,aut de dignitate cõtendimus.mihi ſummum in animo bonũ uidetur,illi autem in corpo-

re:mihi in uirtute,illi in uoluptate.& illi puguāt; & quidem uicinorū fidem implorant;mnlti autem ſunt, qui ſtatim cōuolent: ego ſum is,qui dicam me non laborare,actū habiturū quod egerint.quid enim?de bello Punico agitur?de quo ipſo cū aliud M.Catoni, aliud L.Lentulo uideretur,nulla inter eos cócertatio unquā fuit.hi nimis iracunde agunt, præſertim cum ab his nó ſanè animoſe defendatur ſententia,pro qua nó in ſenatu,nó in concione,non apud exercitū,neque apud Cenſores dicere audeant.ſed cū iſtis aliàs,& eo quidem animo,nullū ut certamen inſtituam,uerum dicentibus facile cedam. tantū admonebo : ſi maxime uerū ſit , ad corpus omnia referre ſapientē;ſiue,ut honeſtius dicam, nihil facere,niſi quod expediat;ſiue omnia referre ad utilitatem ſuā;quoniā hæc plauſibilia nó ſunt , ut in ſinu gaudeant,glorioſe loqui deſināt. Cyrenaicorū reſtat ſententia : qui tū ægritudinē cenſent exiſtere , ſi nec opinato quid euenerit.eſt id quidem magnū,ut ſupra dixi: etiā Chryſippo ita uideri ſcio,quod prouiſum ante nō ſit,id fieri uehementius. ſed nō ſunt in hoc omnia:quāquā hoſtiū repens aduentus magis aliquanto cóturbat,quā expectatus:& maris ſubita tēpeſtas, quā ante prouiſa,terret nauigātes uehementius:et eiuſmodi ſunt pleraq;.ſed cū diligenter nec opinatorū naturā cōſideres,nihil aliud reperias,niſi omnia ſubita uideri maiora,& quidem ob duas cauſas:primū,quòd,quāta ſint quæ accidūt,conſiderandi ſpatium nō datur:deinde cum uidetur præcaueri potuiſſe,ſi prouiſum eſſet , quaſi culpa contractū malum ægritudinem acriorem facit.quod ita eſſe dies declarat.quæ procedens ita mi=

tigat,ut ijſdẽ malis manẽtibus nõ modo leniatur ægritudo,ſed in pleriſque tollatur. Carthaginẽſes *multi* Ro*mæ ſeruierũt,* Macedones *rege* Perſe *capto. uidi etiã in* Pelopõneſo,*cũ eſſem adoloſcens,quoſdã* Corinthios*. hi poterant omnes eadẽ illa de Andromacha deplorare,* Hæc *omnia uidi.=*

ſed & iam decantauerunt fortaſſe:eo enim erant uultu,oratione,omni reliquo motu,& ſtatu, ut eos Argiuos,*aut* Sicyonios *diceres:magisq́; me mouerant* Corinthi *ſubito aſpectæ parietinæ,quæ ipſos* Corinthios,*quorum animis diuturna cogitatio callũ uetuſtatis obduxerat.legimus librũ* Clitomachi,*quẽ ille euerſa* Carthagine *miſit cõſolandi cauſa ad captiuos ciues ſuos. in eo eſt diſputatio ſcripta* Carneadis*: quã ſe ait in cõmentatriũ retuliſſe.cum ita poſitum eſſet,uideri fore in ægri udine ſapientem patria capta: quæ* Carneades *contra dixerit,ſcripta ſunt. tãta igitur calamitatis præſentis adhibetur à philoſopho medicina, quãta inueteratæ ne deſideratur quidẽ.nec ſi aliquot annis poſt idẽ ille liber captiuis miſſus eſſet,uulneribus mederetur,ſed cicatricibus:ſenſim .n. & pedetẽtim progrediẽs extenuatur dolor:non quo ipſa res immutari ſoleat, aut poſſit ſed id,quod ratio debuerat,uſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint uiſa maiora.quid ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino conſolatione ulla, qua ſolemus uti,cum leuare dolorem mœrentium uolumus?hæc.n. ferẽtum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum uideri. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, neceſſe homini tale aliquid accidere. hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil de-*

trahit: tantũ modo affert, nihil eueniſſe, quod nõ opinãdũ fuiſſet. neque tamen genus id orationis in conſolando non ualet: ſed id haud ſciam an plurimum. ergo iſta nec opinata non habent tantam uim, ut ægritudo ex his omnis oriatur: feriũt enim fortaſſe grauius, nõ id efficiunt, ut ea, quæ accidãt, maiora uideantur. quia recentia ſunt, uidentur, non quia repentina. duplex eſt igitur ratio ueri reperiendi, nõ in iis ſolum, quæ mala, ſed in iis etiã, quæ bona uidẽtur. nã aut de ipſius rei natura, qualis, & quãta ſit, quærimus, ut de paupertate nõnũquã; cuius onus diſputãdo leuamus, docẽtes, quã parua, et quàm pauca ſint, quæ natura deſideret: aut à diſputãdi ſubtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates cõmemoratur, hic Diogenes, hic Cæcilianinum illud,

" Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

cum enim paupertatis una eademq; ſit uis, quidnã dici poteſt quãobrem C. Fabritio tolerabilis ea fuerit, alij negẽt ſe ferre poſſe? huic igitur alteri generi ſimilis eſt ea ratio conſolãdi, quæ docet humana eſſe, quæ acciderint. non enim id ſolũ continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani; ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferãt cæteri. de paupertate agitur: multi patientes pauperes cõmemorãtur. de cõtemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorumq;, qui priuatũ otiũ negotijs publicis antetulerunt, nominatim uita laudatur: nec ſiletur illud potentiſſimi Regis Anapæſtũ, qui laudat ſenem, & fortunũ eſſe dicit, quòd inglorius ſit atque ignobilis ad ſupremum diem peruẽturus.

turus.ſimiliter cõmemorandis exemplis,orbitates quo « que liberorum prædicantur;eorumq́;, qui grauius fe- runt,luctus,aliorum exemplis leniuntur.ſic perpeſſio « cæterorum facit,ut ea,quæ acciderint, multo minora, « quàm quanta ſint exiſtimata, uideantur. ita fit ſen- ſim cogitantibus,ut,quantũ ſit ementita opinio, appa reat.atque hoc idem & Telamon ille declarat,

» *=ego cum genui,moriturum ſciui:*

& Theſeus,

» *Futuras mecum commentabar miſerias:*

& Anaxagoras, ſciebam me genuiſſe mortalem: hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis,intellige bant eas nequaquã pro opinione uulgi eſſe extimeſcẽ das.et mihi quidem uidetur idẽ ferè accidere ijs, qui ante meditãtur,ꝙ ijs, quibus medetur dies: niſi quòd ratio quædã ſanat illos,hos ipſa natura,intellecto eo, quod remedium illud continet,malum,quod opinatũ ſit eſſe maximum,nequaquam eſſe tantũ,ut uitã bea tam poſſit euertere.hoc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga maior ſit,nõ,ut illi putant,ut,cum duo bus pares caſus euenerint,is modo ægritudine afficia- tur,cui ille nec opinatus caſus euenerit.itaque dicũtur nonnulli in mœrore, cum de hac cõmuni omnium cõ ditione audiſſent,ea lege nos eſſe natos,ut nemo in ꝑ petuum eſſe poſſet expers mali,grauius etiam tuliſſe. quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antio chum,reprehendere Chryſippũ ſolebat laudãtem Eu- ripideum carmen illud,

» *Mortalis nemo eſt,quem non attingat dolor,*

» *Morbusq́;.multi ſunt humandi liberi,*

» Rurſum creandi:morsq; eſt finis omnibus,
» Quæ generi humano angorem nequidquã afferunt.
» Reddenda eſt terræ terra:tum uita omnibus
» Metenda,ut fruges.ſic iubet neceſſitas.

negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad leuandam ægritudinem pertinere:id enim ipſum dolendum eſſe dicebat, ꝙ in tam crudelem neceſſitatẽ incidiſſemus, nam illã quidem orationem ex cõmemoratione alienorũ malorũ ad maleuolos cõſolãdos eſſe accõmodatam.mihi uero lõge uidetur ſecus.nã & neceſſitas ferẽdæ cõditionis humanæ quaſi cũ deo pugnare cohibet,admonetq; eſſe hominẽ;quæ cogitatio magno pere luctum leuat:& enumeratio exemplorũ non,ut animum maleuolorũ oblectet,affertur,ſed ut ille,qui mœret,ferẽdũ ſibi id cenſeat,quod uideat multos moderate,& tranquille tuliſſe:omnibus.n.modis fulciendi ſunt,qui ruunt,nec cohærere poſſunt propter magnitudinẽ ægritudinis. ex quo ipſã ægritudinẽ λύπην Chryſippus,quaſi λύσιν,ideſt ſolutionẽ totius hominis, appellatã putat.quæ tota poterat euelli explicata, ut principio dixi,cauſa ægritudinis: eſt.n. nulla alia,niſi opinio,& iudiciũ magni præſentis,atq; urgẽtis mali. itaq; et dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus,perfertur ſpe propoſita boni:et acta ætas honeſte,ac ſplendide tãtã affert cõſolationẽ, ut eos, ꝗ ita uixerint,aut nõ attingat ægritudo,aut pleuiter pũgat animi dolor. ſed ad hanc opinionẽ mali cũ illa etiam opinio acceſſit,oportere,rectũ eſſe, ad officium pertinere,ferre illud ægre,quod acciderit;tũ deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio.ex hac opiniõe ſunt illa uaria

et deteſtabilia genera lugẽdi, pedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, fœminũ, capitis percuſſiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus,

» Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regẽ in luctu capillũ ſibi euellere, quaſi caluitio mœror leuaretur. ſed hæc omnia faciũt opinãtes ita fieri oportere. itaque & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quòd is ſeptimo die poſt filiæ mortẽ hoſtias immolaſſet. at quàm rhetoricè? quàm copioſe? quas ſententias colligit? quæ uerba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus, omneis bonos interitu ſuorum quamgrauiſſime mœrere oportere. ex hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

» Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis
» Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternũ credo in luctu ſilentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiẽ fingi in canẽ eſſe conuerſam. ſunt autẽ alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix.

» Cupido cepit miſeram nunc me, proloqui
» Cœlo atque terræ Medeæ miſerias.

hæc omnia recta, uera, debita putãtes, faciunt in dolore: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quod ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellent, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocãt ſe rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quòd

dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factũ eſt, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt cõſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non ne declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

» Decreui tantiſper me minus iniuriæ
» Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decernit, ut miſer ſit. num quis igitur quidquam decernit inuitus?

» Malo quidem me quouis dignum deputem.

malo ſe dignũ deputat, niſi miſer ſit. uides ergo opinionis eſſe, nõ naturæ malũ. quid, quod res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerũ quotidianæ neces, interitusq; multorũ ſedationẽ mœrendi afferũt: apud quẽ ita dicitur;

» Nanque nimis multos, atque omni luce, cadentes
» Cernimus: ut nemo poſſit mœrore uacare.
» Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos
» Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tẽpori ſeruientẽ. an eſt ullũ tempus, quoniã quidẽ res in noſtra poteſtate eſt, cui nõ ponẽdæ curæ ægritudinis cauſa ſeruiamus? cõſtabat, eos, qui cõcidẽtẽ uulneribus Cn. Põpeiũ uidiſſent, cũ in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoque ſpectaculo ſibi timerẽt, quod ſe claſſe hoſtiũ circunfuſos uiderent, nihil tũ aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fuga; poſteaquã Tyrũ ueniſſent, tum afflictari, lamentariq; cœpiſſe.

timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia uera non poterit? quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quàm cũ eſt intellectũ nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi poteſt, etiam nõ ſuſcipi poteſt. uolũtate igitur, & iudicio ſuſcipi ægritudinẽ cõfitendum eſt. idq́; indicatur eorũ patiẽtia, qui cũ multa ſint ſæpe perpeſſi, facilius ferũt quidquid accidit, obduruiſſeq́; ſeſe cõtra fortunam arbitrantur, ut ille apud Euripidem;

» Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,
» Nec tam erumnoſo nauigauiſſem ſalo,
» Eſſet dolendi cauſa, ut iniecto equulei
» Freno repente tactu exagitantur nouo.
» Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.

defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores intelligi neceſſe eſt, nõ rẽ ipſam cauſam atque fontem eſſe mœroris. philoſophi ſummi, nec dũ tamen ſapientiã conſecuti, non ne intelligũt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neq; inſipientia ullum maius malũ eſt: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorũ nõ affingitur illa opinio, rectũ eſſe, & æquũ, & ad officium pertinere, ægre ferre, quòd ſapiens nõ ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiã ſuis ingenijs eſſe perfectã; ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe uidere, ꝙ paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiam planè abſolutã fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturã dicitur, ꝙ ceruis, &

cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tã exiguam uitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. querebatur igitur ſe tũ, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex cæteris philoſophis non ne optimus, et grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare? et multa ſibi etiam atque etiam eſſe diſcenda? neque tamẽ, cũ ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligãt, ægritudine premuntur: nulla. n. admiſcetur opinio officioſi doloris. quid, qui nõ putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium conſularem, qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs; qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in conſolatione collegimus? quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mœrorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes ægritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, ægritudinẽ repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinem. Contra dicuntur hæc. quis tam demens, ut ſua uoluntate mœreat? natura affert dolorem. cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat: premit enim, atque inſtat, nec reſiſti poteſt. itaq; Oileus ille apud Sophoclẽ, qui Telamonẽ antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cũ audiſſet de ſuo, fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur,

» Nec uero tanta præditus ſapientia
» Quiſquam eſt, qui aliorum erumnam dictis alleuãs,
» Non idem, cum fortuna mutata impetum

« Conuertat,clade ut ſubita frangatur ſua,
« Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

hæc cum diſputant,hoc ſtudent efficere,naturæ obſiſti nullo modo poſſe.ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi,quàm natura cogat.quæ igitur amētia, ut nos quoque idē ab alijs requiramus?ſed plures ſunt cauſæ ſuſcipiendi doloris.primum illa opinio mali,quo uiſo atque perſuaſo ægritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere,ſi grauiter eos lugeant,arbitrantur.accedit ſuperſtitio muliebris quædam:exiſtimant enim dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos,ſi eorum plaga perculſi,afflictos ſe et ſtratos eſſe fateantur. ſed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non uident:laudant enim eos,qui æquo animo moriātur:qui alterius mortem æquo animo ferāt, eos putant uituperandos.quaſi fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquā plus alterum diligat,quàm ſe. præclarum illud eſt, &, ſi quæris,rectum quoque,& uerū,ut eos,qui nobis chariſſimi eſſe debeant,æque ac noſmet ipſos amemus: ut uero plus,fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt in amicitia,ut me ille plus,quàm ſe,ego illum plus, quàm me. perturbatio uitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. ſed de hoc aliàs. nunc illud ſatis eſt,non attribuere ad amiſſionē amicorum miſeriam noſtram,ne illos plus,quàm ipſi uelint, ſi ſentiant,plus certe quàm noſmet ipſos diligamus.nam quod aiunt pleroſque conſolationibus nihil leuari,adiunguntq; conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros,cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerte-

rit, utrunq; diſſoluitur: ſunt enim iſta non naturæ uitia, ſed culpæ. ſtultitiam autem accuſare quáuis copioſe licet. nam & qui non leuantur, ipſi alios ad miſeriá inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atq; ut aliјs auctores ipſi fuerũt, non ſunt uitioſiores, quàm ferè pleriq;, qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt: eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximũ eſt experimentum, cum cõſtet ægritudinẽ uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitá, ſed in cogitatione diuturna. nam et ſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. hic mihi afferunt mediocritates, quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modũ ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, ægritudinem eſſe opinionem mali præſentis; in qua opinione illud inſit, ut ægritudinem ſuſcipere oporteat. additur ad hanc diffinitionem à Zenone recte, ut illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem uerbum ſic interpretatur, ut non tantum illud recens eſſe uelit, quod paulo ante acciderit; ſed quàm diu in illo opinato malo uis quædam inſit, & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tam diu appelletur recens: ut Arthemiſia illa Mauſoli Cariæ Regis uxor, quæ nobile illud Halicarnaſi fecit ſepulcrum, quàm diu uixit, uixit in luctu, eodemq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens: quæ

tum denique non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit, hæc igitur officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius: aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino nõ eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici. ſunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illã opinionẽ mœrẽti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atq; debito: ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligũt: alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia in conſolationẽ unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tẽpus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporũ: ut Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

„ Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,
„ Mederi poſſe rationem iracundiæ;

reſpondet,

„ Si quidem qui tempeſtiuam medicinam admonens,
„ Non ad graueſcens uulnus illidat manus.

erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum: altera & de communi conditione uitæ, & proprie, ſi quid ſit de ipſius, qui mœreat, diſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſolatione non eget. nihil

enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. & tamẽ non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquãdo aegritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes ipſe fatetur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quidquam inter Alcibiadẽ ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades afflictaret, lacrymanſq; Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re, quae aegritudine Alcibiadẽ afficiebat, mali nihil fuiſſe? quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui aegritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunae, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijſq; cõſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & uſitata eſt, et ſaepe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt haec quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt; non quo quiſque incommodo affectus ſit, praedicandũ eſt. Chryſippi ratio ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus aegritudinis difficilis. magnum opus eſt probare moerenti, illum ſuo iudicio, et quòd ſe ita putet oportere facere, moerere. nimirum igitur, ut in cauſis non ſemper utimur eodem ſtatu; (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiae natu=

ram, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda, quamnam quiſque curationē recipere poſſit, uidendum eſt. ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine; aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq́; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq́; ad ægritudinem; nec id putet eſſe rectū, ſe quàm maxime excruciari, luctuq́; cōfici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cū hoc ipſum proprie nō quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen ut uideremus, quidquid in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractū. tractatum eſt autem à nobis id genus ægritudinis, quod unū eſt omnium maximum, ut eo ſublato, reliquorum remedia nec magnopere quærēda arbitraremur. ſunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de uita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certæ ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de ſeruitute, de debilitate, de cæcitate, et de omni caſu: in quo nomē poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, et in ſingulos libros diſpertiūt: opus. n. quærunt, quanquā plane diſputationis ſunt, delectationis. et tamē ut medici toto corpore curando minimæ etiā parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamē, ſi quis error aliūde extitit, ſi paupertas momordit; ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exiliū, aut eorum, quæ modo dixi, ſi quid

extitit:etſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes.de quibus audies tu quidem,cum uoles. ſed ad eundem fontem reuertendum eſt; ægritudinem omnē procul abeſſe à ſapiente,quòd inanis ſit; quòd fruſtra ſuſcipiatur,quòd nō natura exoriatur,ſed iudicio,ſed opinione,ſed quadā inuitatione ad dolendū,cū id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totū eſt uolūtariū,ægritudo erit ſublata illa mœrēs,morſus tamē,& cōtractiuncula quædam animi relinquētur. hanc dicant ſanè naturalem,dum ægritudinis nomen abſit,graue,tetrum,funeſtum,quod cū ſapientia eſſe, atq;,ut ita dicā,habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt ægritudinis,quàm multæ,quàm amaræ, quæ ipſo trūco euerſo,oēs elidēdæ ſunt,et,ſi neceſſe erit,ſingulis diſputationibus:ſupereſt enim nobis hoc cuicuimodi,eſt ociū.ſed ratio una omniū eſt ægritudinū, plura nomina:nā et inuidere ægritudinis eſt,et æmulari, et obtrectare,& miſereri,angi,lugere,mœrere, ærūna affici,lamētari,ſolicitari,dolere,in moleſtia eſſe, afflictari,deſperare.hæc omnia diffiniūt Stoici:eáq; uerba, quæ dixi,ſingularū rerū ſunt,non,ut uidētur,eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus.hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium,quas initio dixi,perſequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquam poſſit exiſtere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum,nō idem arduū? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur:nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidē hæc hactenus.cætera,quotieſcunq; uoletis,& hoc loco, & alijs parata uobis erunt.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVARTVS, DE RELIQVIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

C Vm multis locis noſtrorum hominũ ingenia, uirtuteſq; Brute ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quæ ſero admodũ expetita, in hanc ciuitatẽ è Græcia tranſtulerunt. nam cum à primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiã legibus auſpicia, ceremoniæ, comitia, prouocationes, patrum cõſilium, equitum, peditumq; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet cõſtituta, tum progreſſio admirabilis, incredibiliſq; curſus ad omnem excellentiã factus eſt, dominatu regio Rep. liberata. nec uero hic locus eſt, ut de moribus inſtitutiſq; maiorum, et diſciplina, ac tẽperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis ſatis accurate à nobis dicta ſunt, maximeq; in ijs ſex libris, quos de Rep. cõſcripſimus. hoc autem loco cõſiderãti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſanè occurrũt, cur ea quoq; accerſita aliũde, neque ſolũ expetita, ſed etiã conſeruata, & culta uideantur. erat enim illis penè in conſpectu præſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijſdem, quibus L. Brutus patriã liberauit præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret,

permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatem:idq́; cū coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam ueſtigijs indicatur:quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentiſſimis,et maximis urbibus ea, quæ magna dicta eſt,in hiśq; primum ipſius Pythagoræ,deinde poſtea Pythagoreorū tantum nomen eſſet; noſtrorū hominum ad eorum doctiſſimas uoces aures clauſas fuiſſe?quin etiā arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatum.nam cum Pythagoræ diſciplinam,& inſtituta cognoſcerent,Regisq́; eius æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent;ætates autem & tempora ignorarent propter uetuſtatem;eum,qui ſapientia excelleret,Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt. & de coniectura quidem hactenus.ueſtigia autem Pythagoreorum quanquam multa colligi poſſunt,paucis tamen utemur,quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere,& mentes ſuas à cogitationum intentione cātu, fidibusq́; ad tranquillitatem traducere;grauiſſimus auctor in Originibus dixit Cato, morē apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut deinceps,qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atque uirtutes.ex quo perſpicuum eſt, & cantus tū fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina.quanquam id quidem etiam X I I tabulæ declarant,condi iam tū ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt. nec uero illud non eruditorum temporum argumentū eſt,quòd et deorū pul=

uinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. mihi quidem eti Appij Cæci carmẽ, quod ualde Panætius laudat epiſtola quadam, quæ eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum uidetur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliũde didiciſſe uideamur. ſed ut ad propoſitum redeat oratio: quàm breui tẽpore quot, & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt? facile ut appareat noſtros omnia cõſequi potuiſſe, ſimul ut uelle cœpiſſent. ſed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. ſapientiæ ſtudium uetus id quidẽ in noſtris: ſed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis, non reperio quos appellare poſſim nominatim. quibus adoleſcentibus Stoicũ Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad ſenatũ ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos. qui cũ Reip. nullam unquam partem attigiſſent, eſſentq; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius; nunquam profecto ſcholis eſſent excitati, neq; ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. qui cum cætera literis mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum; hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quàm literis perſecuti ſunt. itaq; illius ueræ, elegantiſq; philoſophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent; nulla ferè ſunt, aut pauca admodum latina monumenta, ſiue propter magnitudinẽ re

rum,occupationemq́; omnium,ſiue etiam,quòd impe ritis ea probari poſſe non arbitrabantur:cum interim illis ſilentibus C. Amaſanius extitit dicens. cuius libris editis,commota multitudo cõtulit ſe ad eandem potiſſimũ diſciplinam,ſiue quòd erat cognitu perfacilis, ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis,ſiue etiam,quia nihil prolatũ erat melius,illud,quod erat, tenebant. poſt Amaſanium autẽ multi eiuſdẽ æmuli rationis multa cũ ſcripſiſſent, Italiã totam occupauerunt:quodq́; maximum argumentũ eſt, non dici illa ſubtiliter, ꝙ & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur;id illi firmamentum eſſe diſciplinæ putãt. ſed defendat quidem quod quiſque ſentit:ſunt.n. iudicia libera. nos inſtitutũ tenebimus : nulliſq́; unius diſciplinæ legibus aſtricti,quibus in philoſophia neceſſario pareamus,quid ſit in quaq́; re maxime probabile,ſemp requiremus. quod cũ ſæpe aliàs , tum nuper in Tuſculano ſtudioſe egimus. itaq́; expoſitis tridui diſputationibus,quartus dies hoc libro cõcluditur:ut enim in inferiorem ambulationẽ deſcendimus,quod idem feceramus ſuperioribus diebus,ſic acta res eſt. M. Dicat,ſi quis uult,de qua re diſputare uelit. A. Nõ mihi uidetur omni animi perturbatione poſſe ſapiens uacare. M. Aegritudine quidem heſterna diſputatione uidebatur:niſi forte temporis cauſa aſſentiebare. A. Minime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua. M. Non igitur exiſtimas cadere in ſapientẽ ægritudinem ? A. Prorſus non arbitror. M. Atqui, ſi iſta perturbare animũ ſapientis nõ poteſt,nulla poterit. quid enim?metus ne conturbet?at earum rerum eſt abſentium

tium metus, quarum præſentiũ eſt ægritudo. ſublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus. reſtant duæ perturbationes, lætitia geſtiens, et libido: quæ ſi non cadēt in ſapiētem, ſemper mens erit tranquilla ſapientis. A. Sic prorſus intelligo. M. Vtrum igitur mauis? ſtatim ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes paululum remigare? A. Quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo. M. Quia Chryſippus & Stoici, cum de animi perturbationibus diſputãt, magnam partem in his patiẽdis, & definiẽdis occupati ſunt: illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeãtur animis, nec eos turbulẽtos eſſe patiãtur. Peripatetici autẽ ad placãdos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & diffiniendi prætermittunt. quærebam igitur, utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paululum dialecticorũ remis propellerem. A. Iſto modo uero: erit enim hoc totum, quod quæro, ex utroq; perfectius. M. Eſt id quidem rectius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem. tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quàm dicuntur à Græcis. M. Enitar quidẽ: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi unum aliquod effugerit. Quoniam, quæ Græci πάθη uocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos; in his explicandis ueterem illam equidem Pythagoræ primũ, deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidã, quietamq; conſtantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, cõtrarios, inimicosq; rationi.

ſit igitur hic fons. utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorum diffinitionibus, & partitionibus: qui mihi uidētur in hac quæſtione uerſari acutiſſime. Eſt igitur Zenonis hæc diffinitio, ut perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione contra naturā animi cōmotio. quidā breuius, perturbationem eſſe appetitum uehementiorē dicunt: ſed uehementiorem eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit à naturæ conſtantia. partes autē perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci, et ex duobus opinatis malis: ita eſſe quatuor. ex bonis libidinem, & lætitiam; ut ſit lætitia præſentium bonorum, libido futurorum: ex malis metum & ægritudinem naſci cenſent, metum futuris, ægritudinem præſentibus: quæ enim uenientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinē inſtantia; lætitia autē, & libido in bonorum opinione uerſantur: cum libido ad id, quod uidetur bonum, illecta, & inflammata rapiatur, lætitia, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat: natura enim omnes ea, quæ bona uidētur, ſequuntur, fugiuntq́; contraria. quamobrē ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur; ad id adipiſcendū impellit ipſa natura. id cum conſtanter prudenterq́; fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus uoluntatem. eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente: quā ſic diffiniunt. uoluntas eſt, quæ quid cum ratione deſiderat: quæ autem aduerſa ratione incitata eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effrenata, quæ in omnibus ſtultis inuenitur. itemq́; cum ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo, duplici-

ter id contingit. nam cũ ratione animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cũ autẽ & inaniter, & effuſe animus exultat, tũ illa lætitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quam ita diffiniũt, ſine ratione animi elationẽ. quo modoq́; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ declinatio ſi cũ ratione fiet, cautio appelletur, eaq́; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quæ autẽ ſine ratione, & cũ exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. eſt igitur metus rationi aduerſa cautio. præſentis autẽ mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autẽ ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq́; demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaq; hæc prima definitio eſt, ut ægritudo ſit animi aduerſante ratione cõtractio. ſic quatuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ: quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. ſed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione. itaq; eas diffiniunt preſſius, ut intelligatur nõ modo quã uitioſæ, ſed etiã quã in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis: in quo demitti contrahiq́; animo rectum eſſe uideatur. Lætitia opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus opinio impendẽtis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido opinio uenturi boni, quod, ſit ex uſu, iam præſens eſſe, atq; adeſſe. ſed quæ iudicia, quasq́; opiniones perturbationum eſſe dixi, nõ in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, uerum illa etiam, quæ efficiũtur perturbationibus, ut ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quẽdã animi, et

ſugam, lætitia profuſam hilaritatē, libido effrenatam appetentiā. opinionem autem, quam in omne diffinitiones ſuperiores incluſimus, uolūt eſſe imbecillam aſſenſionē. ſed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdē generis plures ſubijciuntur. ut ægritudini inuidentia (utēdum eſt. n. docendi cauſa uerbo minus uſitato, quoniam inuidia nō in eo, qui inuidet, ſolum dicitur, ſed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, erumna, dolor, lamētatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi qua ſunt de genere eodem. ſub metum autem ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia lætās malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cætera eiuſmodi. hæc autem diffiniunt hoc modo, Inuidentiā eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, nō recte dicitur inuidere: ut ſi Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius cōmoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomē hoc ſit. nā & imitatio uirtutis æmulatio dicitur; ſed ea nihil hoc loco utimur; eſt. n. laudis: & eſt æmulatio ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi zelotypiam uolo, ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt

ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia cómouetur. Angor eſt ægritudo premens. Luctus ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Erũna ægritudo laborioſa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum eiulatu. Solicitudo ægritudo cum cogitatione. Moleſtia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cũ uexatione corporis. Deſperatio ægritudo ſine ulla rerũ expectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic diffiniunt: Pigritiam metum conſequẽtis laboris: Terrorem metum cõcutientem; ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentiũ crepitus conſequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metũ mentem loco mouentem; ex quo illud Ennij,

„ Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem metum ſebſequentem, & quaſi comitem pauoris: Cõturbationem metum executientem cogitata: Formidinem metũ permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt. ut Maleuolẽtia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumẽto ſuo, Delectatio uoluptas ſuauitate auditus animũ deliniẽs: & qualis eſt hæc auriũ, tales ſunt oculorũ, et tactionũ, & odorationũ, & saporũ: quæ ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tanquam illique factæ uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferẽs inſolentius. Quæ autẽ libidini ſubiecta ſunt, eá ſic definiũt, ut Ira ſit libido puniẽdi eius, ꝗ uideatur læſiſſe

iniuria. Excandeſcentia aũt ſit ira naſcens, et modo exiſtẽs: quæ θύμωσις græce dicitur: Odiũ ira inueterata: Inimicitia ira ulciſcendi tẽpus obſeruans: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui non dũ adſit, uidendi. diſtinguunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdã; quæ κατηγορήματα dialectici appellant: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia libido rerũ ipſarũ eſt, ut honorum, ut pecuniæ. omnium autẽ perturbationũ fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mẽte, & à recta ratione defectio; ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant; conſeruatq; conſiderata iudicia mẽtis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatũ inflãmat, conturbat, incitat. itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignũtur ex ea. quemadmodum cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, ægrotationesq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate animum ſpoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur; quæ uocãt illi νοσήματα; eaq;, quæ ſunt eis morbis contraria; quæ habent ad res certas uitioſam offenſionem, atq; faſtidium; deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀῤῥωστήματα; hisq; item oppoſitæ contrariæ offenſiones. hoc loco nimium operæ conſumitur à Stoicis, ma-

xime a Cryſippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo. qua oratione minime neceſſaria prætermiſſa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper. cũ autem hic feruor, concitatioq; animi inueterauerit, & tanquam in uenis, medulliſq; inſederit; tũ exiſtit & morbus, & ægrotatio, et offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis, ægrotationibuſq; contrariæ. hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re uero cõpulata ſunt, eaq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita cõtinuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eã cupiditatem; permanat in uenas, et inhæret in uiſceribus illud malum, exiſtitq; morbus, & ægrotatio: quæ aueIli inueterata non poſſunt: eiq; morbo nomẽ eſt auaritia. ſimiliterq; cæteri morbi, ut gloriæ cupiditas, ut mulieroſitas, ut ita appellem eam, quæ græce φιλογυνεία dicitur, cæteriq; ſimiliter morbi ægrotationeſq; naſcuntur. quæ autem his ſunt contraria, ea naſci putantur à metu, ut odium mulierum, quale in μισογυνεία eſt; ut in hominum uniuerſum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; ut inhoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinionem uehementem de re non expetenda, tanquam ualde expetenda ſit, inherentem, & penitus inſitam. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt, opinionem uehementem de re non fugienda, inhæren-

tem, & penitus inſitam, tanquam fugienda. hæc autē opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quædā ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, pꝫuicacia, liguritio, uinolētia, cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia. eſt autem auaritia opinatio uehemens de pecunia, quaſi ualde expetenda ſit, inhærēs et penitus inſita. ſimilisq́; eſt eiuſdem generis diffinitio reliquarum. Offenſionum autē diffinitiones ſunt eiuſmodi, ut inhoſpitalitas ſit opinio uehemens ualde fugiēdum eſſe hoſpitem, eáq; inhærens & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, ut Hippolyti, et ut Timonis generis humani. Atq; ut ad ualetudinis ſimilitudinē ueniam, eáq; collatione utamur aliquādo, ſed parcius quàm ſolent Stoici: ut ſunt alij ad alios morbos procliuiores: itaq; dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, nō quia ſemper ſint, ſed quia ſæpe ſint alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, unde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: eſtq; aliud iracundum eſſe, aliud iratum, ut differt anxietas ab angore: neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando; neque anxij, ſemper anguntur: ut inter ebrietatem & ebrioſitatem intereſt: aliudq́; eſt eſſe amatorem, aliud amantem. atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinent ad omnes perturbationes in multis etiam uitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia ſemper feruntur. hæc igitur procliuitas ad ſuum quodque genus à ſimilitudine

corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. ſed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, ut ſignificet lapſionem; in neutris habeat ſuperius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio, & uitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquaſſatione, & perturbatione gignuntur, uitium autem integra ualetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed in animo tãtum modo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiungere. uitioſitas autẽ eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & à ſe ipſa diſſentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionũ morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia: non enim omne uitium partes habet diſſentientes; ut eorum, qui non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed non diſtorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſint ne eiuſdem partes, quæſtio eſt: uitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes, ut non poſſint affectionum manentium partes eſſe. atque ut in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis: ſunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas: ſunt item in animo. corporis temperatio, cum ea congru=

unt inter ſe,è quibus conſtamus: ſanitas ſic animi dicitur,cum eius iudicia, opinioneſq; concordant. eáq; eſt animi uirtus:quam alij ipſam temperantiam dicũt eſſe, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam ſubſequentem,nec habentem ullam ſpeciem ſuã, ſed,ſiue hoc,ſiue illud ſit,in ſolo eſſe ſapiente. eſt autem quædam animi ſanitas,quæ in inſipientem etiam cadat,cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur.& ut corporis eſt quædam apta figura membrorum,cum coloris quadam ſuauitate; eaque dicitur pulchritudo:ſic in animo opinionum,iudiciorumq; æquabilitas,& conſtantia,cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutẽ ſubſequens,aut uirtutis uim ipſam continens,pulchritudo uocatur. itemq; uiribus corporis,& neruis,et efficacitati ſimiles,ſimilibus quoq; uerbis,animi uires nominantur.uelocitas autem corporis, celeritas appellatur:quæ eadem ingenij etiam laus habetur,propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. illud animorum corporumq; diſſimile eſt,quòd animi ualentes morbo tentari nõ poſſunt,corpora poſſunt:ſed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt,animorum nõ item.quorum omnes morbi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt:itaque in hominibus ſolum exiſtunt: nã beſtiæ ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. inter acutos autem, & hebetes intereſt, ꝙ ingenioſi,ut æs Corinthium in eruginem,ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocius, hebetes non item. nec uero in omnẽ morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit: non enim mul

ta efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoq; habent primam ſpeciem, ut miſericordia, ægritudo metus: ægrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quàm ſumma illa uitia, quæ uirtutibus ſunt contraria: morbis enim manentibus, uitia ſublata eſſe non poſſunt, quia non tam celeriter ſanātur, quàm illa tolluntur. habes ea, quæ de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quæ logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. è quibus quoniam tāquam è ſcrupuloſis cotibus enauigabit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerum obſcuritate. A. Prorſus ſatis: ſed ſi qua diligentius erunt cognoſcenda, quæremus aliàs: nunc uela, quæ modo dicebas, expectamus, & curſum. M. Quando & aliȷs locis de uirtute diximus, & ſæpe dicendum erit (pleræq; enim quæſtiones, quæ ad uitam, moresq; pertinent, à uirtutis fonte ducuntur) quando igitur uirtus eſt affectio animi, conſtans, conueniensq;, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiſcuntur honeſtæ uoluntates, ſentētiæ, actiones, omnisq; recta ratio: quanquam ipſa uirtus breuiſſime recta ratio dici poteſt. huius igitur uirtutis contraria eſt uitioſitas: ſic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellant: nam malitia certi cuiuſdam uitȷ nomen eſt, uitioſitas omniū. ex qua cogitantur perturbationes: quæ ſunt, ut paulo ante diximus, turbidi animorum, concitatiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis, uitæq; tranquillæ: important enim ægritudines anxias, atque

biliter, nimisq́; magnifice dicere uidẽtur. ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & cõſtãtia quietus animo eſt, ſibiq́; ipſe placatus, ut neq; tabeſcat moleſtijs, neq; frangatur timore, nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiẽs deliqueſcat; is eſt ſapiens, quẽ quærimus; is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittẽdum animũ, aut nimis lætabile ad efferendum uideri poteſt: quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusq; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua uitæ breuitate magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſũ accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omnes partes aciẽ intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atq; angore uiuendi, ut quemcunq; caſum fortuna inuexerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem uacuus animus perfecte atq; abſolute beatos efficit: idemq́; concitatus, & abſtractus ab integra, certaq́; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerum etiam ſanitatem. quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modum quendam, quem ultra progredi nõ oporteat. modum tu adhibes uitio? an uitium nullum eſt, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardẽter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porrò malum, quo aut op=

preſſus iaceas, aut, ne opprimare, mente uix conſtes? eáq; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut cum res eadē maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægre tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam Conſulatus, ſcriptum apud Fānium eſt: ſed tamen tranſiſſe modum uidetur, quippe qui ob eam cauſam à uita receſſerit. moderatius igitur ferre debuit. quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet ægritudo noua, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio. quid, ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? ſumma ea fieret, quæ non ſuſtineretur. qui modum igitur uitio quærit, ſimiliter facit, ut ſi poſſe putet eum, qui ſe è Leucade præcipitauerit, ſuſtinere ſe, cum uelit: ut enim id nō poteſt, ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco uult, inſiſtere omnino: quæq; creſcētia pernicioſa ſunt, eadem ſunt uitioſa naſcentia. ægritudo autē cæteræq; perturbationes amplificatæ certe peſtiferæ ſunt: igitur etiam ſuſceptæ continuo in magna peſtis parte uerſantur: etenim ipſæ ſe impellūt, ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt; ipſáq; ſibi imbecillitas indulget, in altūq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtēdi. quāobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbatiōes approbent, an moderatam iniuſtitiam, moderatā ignauiam, moderatam intemperantiā. qui enim uitijs mo

dum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum. quod cum ipſum per ſe odioſum eſt, tũ eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq́; ſemel in procliue labuntur, ſuſtineriq́; nullo modo poſſunt. Quid, q̃ ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos extirpãdas putamus, nõ modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam utiliter à natura datas? quorum eſt talis oratio. Primũ multis uerbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq́; & in hoſtem, et in improbũ ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe; leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prælium rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. nec uero de bellatoribus ſolum diſputant. imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiæ. oratorem denique nõ modo accuſantẽ, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundiæ. quæ etiam ſi non adſit, tamen uerbis atq; motu ſimulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. uirũ denique uideri negant, qui iraſci neſciat. eamq́;, quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant. nec uero ſolum hanc libidinem laudant (eſt enim ira, ut modo diffiniui, ulciſcendi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datum: nihil enim quenquam, niſi quod libeat, præclare facere poſſe. noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnum capere non poſſet; quærentibusq́; reſpondebat, Milciadis trophæis ſe è ſomno ſuſcitari. cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigi-

liæ? qui dolere ſe aiebat, ſi quãdo opificum antelucana uictus eſſet induſtria. philoſophiæ deniq; ipſius principes nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent. ultimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus: ubi enim quid eſſet, quod diſci poſſet, eò ueniendum iudicauerunt. num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem beluam fugiendã eſſe diximus, non ſine magna utilitate à natura dicũt conſtitutam, ut homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominijs affici ſe in delicto dolerẽt: impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiã, & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud è uita ductum ab Afranio. nam cum diſſolutus filius, heu me miſerum, dixiſſet; tum ſeuerus pater,

Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoq; partes ægritudinis utiles eſſe dicũt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſum illud æmulari, obtrectare, non eſſe inutile; cum aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium; aut aliud idem, quod ſe: metum uero ſi quis ſuſtuliſſet, omnem uitæ diligentiam ſublatam fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe, nec opus eſſe: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. quæ cũ exponunt,

nunt, nihil ne tibi uidẽtur, an aliquid dicere? A. Mihi uero dicere aliquid: itaq; expecto, quid ad iſta. M. Reperiam fortaſſe: ſed illud ante. uides ne, quãta fuerit apud Academicos uerecũdia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur à Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, quod ueriſimillimum uideatur, inquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quæſtione, è qua poſſit attingi aliquid ueriſimile, quo longius mẽs humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua rectè Zenonẽ uſum puto. ita enim definit, ut perturbatio ſit auerſa à ratione contra naturã animi cõmotio; uel breuius, ut perturbatio ſit appetitus uehementior: uehementior autem intelligatur is, qui procul abſit à naturæ cõſtantia. quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui hæc pleraq; ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium. illa quidem ex rhetorum põpa, ardores animorum, cotesq; uirtutum. an uero uir fortis, niſi ſtomachari cœperit, non poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipſis uidemus ſæpe conſtantiam. colloquuntur, congrediuntur. aliquid poſtulant, ut magis placati, quàm irati eſſe uideantur. ſed in illo genere ſit ſanè Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius.

» Occidã illũ equidem, & uincã, ſi id quæritis, inquit.
» Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,
» Quàm gladiũ in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.
» Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquã
» Vobis, quàm dextræ gladium dũ accõmodet alter:
» Vſque adeo ſtudio, atque odio illius, efferor ira.

at ſin e hac gladiatoria iracũdia uidemus progredien tem apud Homerum Aiacem multa cũ hilaritate, cũ depugnaturus eſſet cum Hectore. cuius, ut arma ſum pſit, ingreſſio lætitiam attulit ſocijs, terrorem autẽ ho ſtibus: ut ipſum Hectorem, quemadmodum eſt apud Homerum, toto pectore trementem prouocaſſe ad pu gnam pœniteret. atq; hi collocuti inter ſe, priuſquam manum conſererent, leniter & quiete, nihil ne in ip ſa quidẽ pugna iracunde, rabioſe'ue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomẽ inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe; nec Mar cellum apud Claſtidium ideo fortẽ fuiſſe, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior eſt nobis pro pter recentem memoriam, uel iurare poſſum, non il lum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie M. Alienum Pelignũ ſcuto protexit, gladiumq; hoſti in pectus infixit. de L. Bruto fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Arũ tem inuaſerit: uideo enim utrunq; comminus ictu ce cidiſſe contrario. quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, niſi inſanire cœperit, impetus ſuos non ha bet? quid? Herculem, quem in cœlum iſta ipſa, quã uos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit fortitudo, iratum ne cenſes conflixiſſe cum Erymanthio apro; aut leo ne Nemeæo? an etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? uide, ne fortitudo mi nime ſit rabioſa, ſitq; iracundia tota leuitatis. ne que enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. contemnendæ ſunt humanæ res: negligenda mors eſt: patibiles & dolores, & labores putandi. hæc cum

conſtituta ſint iudicio, atq; ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo. niſi forte quæ uehementer, acriter, animoſe fiunt, iracunde fieri ſuſpicamur. mihi uero ne Scipio *quidem ille* Pontifex *maximus, qui hoc* Stoicorum *uerum eſſe declarauit, nũquã iratum eſſe ſapientem; iratus uidetur fuiſſe* Ti. Graccho, *tum, cum* Conſulem *languentem reliquit, atq; ipſe priuatus, ut ſi Cõſul eſſet, qui* Remp. *ſaluã eſſe uellet, ſe ſequi iuſſit. neſcio, ecquid ipſi nos fortiter in* Rep. *fecerimus. ſi quid fecimus, certe irati nõ fecimus. an eſt quidquam ſimilius inſaniæ, quàm ira? quàm bene* Ennius *initium dixit inſaniæ. color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atq; factorum quam partem habent ſanitatis? quid* Achille Homerico *fœdius? quid* Agamemnone *in iurgio? nã* Aiacem *quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. non igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam. ſatis eſt inſtructa, armata, parata per ſeſe. nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam demẽtiam; quòd & inſani, & ebrij multa faciunt ſæpe uehementius,*

» Semper Aiax *fortis, fortiſſimus tamen in furore:*
» Nã *facinus fecit maximũ, cũ,* Danais *inclinantibus,*
» Sũmã *rem perfecit manus, prælium cũ reſtituit inſaniẽs.*

dicamus igitur utilem inſaniam. tracta definitionem fortitudinis: intelliges eam ſtomacho non egere. fortitudo eſt igitur animi affectio legi ſummæ in perpetiẽdis rebus obtemperans; uel cõſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidentur, ſubeundis, & repellendis; uel ſcientia rerum formidoloſarum, con-

trariarumq; perferendarũ, aut omnino negligendarũ, conſeruans earũ rerum ſtabile iudicium. uel breuius, ut Chryſippus. nã ſuperiores definitiones erãt Sphæri, hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ferè ſimiles: ſed declarant communeis notiones alia magis alia. quo modo igitur Chryſippus? fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarum rerum, uel affectio animi in patiendo, ac perferẽdo, ſummæ legi parens ſine timore. quamuis licet inſectemur iſtos, ut Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. quæ enim iſtarum definitionum nó aperit notionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? qua aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neque eos exiſtimet ſine rabie quidquam fortiter facere poſſe? quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam uidebuntur monſtra dicere. nũc autem ita diſſerunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut male olere omne cœnum. at non ſemper. commoue: ſenties. ſic iracundus non ſemper iratus eſt. laceſſe: iam uidebis furentem. quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum redijt, qualis eſt cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque eſt utilis? eſt igitur aliquid, quod conturbata mens melius poſſit facere, quàm conſtans? an quiſquam poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis uitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. oratorem

uero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. an tibi iraſci tũ uidemur, cum quid in cauſis acrius, & uehementius dicimus? quid? cũ iam rebus tranſactis, et præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus? Ecquis hoc animaduertit? Vincite,

num aut egiſſe unquam iratum Aeſopũ, aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratum Accium? aguntur iſta præclare, & ab oratore quidẽ melius, ſi modo eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente trãquilla. Libidinem uero laudare, cuius eſt libidinis? Themiſtoclem, & Demoſthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarũ rerum, ut ea ſunt, quæ profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debent. Iam ægritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? quàm commode dixit Afranius.

" *Dum modo doleat aliquid, doleat quod lubet:*

dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto: nos autem de conſtanti uiro, ac ſapienti quærimus. & quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſignifer, uel cæteri, de quibus dici non neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria: utile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione non poteſt: nos autem, ut teſtificor ſæpe, de ſapiente quærimus. At etiam æmulari utile eſt, obtrectare, miſereri. cur miſereare potius, quàm feras opem, ſi id facere poſſis? an ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? non enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus, ſed alios, ſi poſſumus, leuare ægritudine. Obtrectare uero alteri,

aut illa uitioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet utilitatis, cum ſit æmulantis angi alieno bono, quòd ipſe non habeat; obtrectantis autem alieno bono, quòd id etiam alius habeat? quis id approbare poſſit, ægritudinem ſuſcipere pro experientia, ſi quid habere uelis? nam ſolum habere uelle, ſumma dementia eſt. Mediocritates autem malorũ quis laudare recte poſſit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas ue ſit, non libidinoſus & cupidus eſſe? in quo ira, nõ iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quã uis fuſe, lateq; poſſint, ſed breuiſſime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiã, cognitionemq;, quæ cauſa cuiuſque rei ſit. ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. in hunc tu igitur, tanquam in mare, quòd eſt uentis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti uideri? quid eſt, quod tantam grauitatem, conſtantiamq; perturbet? an improuiſum aliquid, atque repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitũ eſt, quod homini euenire poſſit? Nã quod aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quod idem nimiũ eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus. quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec amputanda ſunt. Sed quoniam ſuſpicor te non tã de ſapiente, quàm de te ipſo quærere (illũ enim putas omni pturbatione eſſe liberũ, te uis) uideamus, quã-

ta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorum adhibeantur: eſt enim quædam medicina certe: nec tã fuit hominum generi infenſa, atq; inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiam merita melius, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorũ ſalus incluſa in his ipſis eſt. ſed quo maior eſt in eis præſtãtia, et diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit; neglecta, multis implicatur erroribus. ad te igitur mihi iam cõuertẽda omnis oratio eſt: ſimulas enim quærere te de ſapiente; quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes: nam neque omnis ægritudo una ratione ſedatur: alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, alia inuidenti adhibenda medicina: eſt enim in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, utrũ ad uniuerſam perturbationẽ, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehemẽtior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio; & utrũ illud nõ uideatur ægre ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut ſi quis ægre ferat, ſe pauperem eſſe, id ne diſputes, paupertatem malum non eſſe, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, ſi forte de paupertate non perſuaſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autem ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe,

ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. ueruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quidquã aut naturale, aut neceſſarium: ut ipſam ægritudinem leniri uidemus, cũ obijcimus mœrẽtibus imbecillitatẽ animi effœminati, cumq; eorum grauitatem, conſtantiamq; laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidẽ ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis uoluptatem eſſe bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem utilior, ſed raro proficit, neq; eſt ad uulgus adhibenda. quædam autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poſſit: ut ſi quis ægre ferat, nihil in ſe eſſe uirtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis, propter mala is quidẽ angatur, ſed alia quædam ad eum ſit admouenda curatio, & talis quidem, quæ poſſit eſſe omnium, etiam de cæteris rebus diſcrepantium philoſophorum: inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auerſas eſſe uitioſas, ut, etiam ſi nec mala ſint illa, quæ metum, ægritudinem'ue, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiam'ue moueant, tamen ſit uitioſa ipſa commotio: conſtantem enim uolumus quendam, ſedatum, grauem, humana omnia prementem illum eſſe, quem magnanimum, & fortem uirum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec ge=

ſtiens eſſe quiſquam poteſt: eorum enim hæc ſunt, qui euentus humanos ſuperiores, quàm ſuos animos eſſe du cũt. quare omniũ philoſophorũ, ut ante dixi, una ratio eſt medẽdi, ut nihil, quale ſit illud quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendũ. itaque primum in ip ſacupiditate, cum id ſolũ agitur, ut ea tollatur, nõ eſt quærendum, bonum illud nec ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt: ut ſiue, quod honeſtum eſt, id ſit ſummum bonum, ſiue uoluptas, ſiue horum utrunq; coniunctum, ſiue illa tria genera bonorum, tamen, etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit, eadem ſit omnibus ad deterrẽdũ adhibenda ratio. cõtinet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura: quæ quo facilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione cõmunis cõditio, lexq́; uitæ. itaque non ſine cauſa cum Oreſtẽ fabulam doceret Euripides, primos tres uerſus reuocaſſe dicitur Socrates:

» Neque tam terribilis ulla fando oratio eſt,
» Neque ſors, neque ita cœlitum inuectum malum,
» Quod non natura humana patiendo ferat.

eſt autem utilis ad perſuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerũt. etſi ægritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (nõ enim ſapiẽtes eramus) mœrore, & dolore cõſcripſimus: quodq́; uetat Chryſippus ad recẽtes quaſi tumores animi remediũ adhibere, id nos fecimus, naturæq́; uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo cõcederet. Sed ægritudini, de qua ſatis eſt diſpu

tatū, finitimus eſt metus. de quō pauca dicenda ſunt. Eſt enim metus, ut ægritudo præſentis, ſic ille futuri mali. itaque nō nulli ægritudinis partē quandā metū eſſe dicebāt. alij autem metū præmoleſtiā appellabāt, quòd eſt quaſi dux cōſequentis moleſtiæ. quibus igitur ratio nibus inſtātia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam uidendū eſt in utriſq;, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractum, abiectumq́; faciamus. ſed quanquam de ipſius metus inconſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt, tamen multū prodeſt ea, quæ metuuntur, ipſa cōtemnere. itaque, ſiue caſu accidit, ſiue conſilio, percōmode factum eſt, quòd eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt: quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorum opinione hactenus. uideamus nunc de bonorum, id eſt de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſam cōtinere, omneis eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uoluntarias. hic igitur error eſt eripiendus, hæc detrahenda opinio: atque ut in malis opinatis tolerabiliora, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicūtur. atq; hoc quidem cōmune malorum, & bonorū: ut ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda, aliaq́; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile, ſequentem eam rationem, quæ

maxime probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil unquã habe ret boni. ſed loquimur nunc more communi. ſint ſanè iſta bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates, cæteráq; : tamen in eis ipſis potiundis exultans, geſtiensq; lætitia turpis eſt: ut, ſi ridere conceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio: eodẽ enim uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio; eademq; leuitate cupiditas eſt in appetendo, qua lætitia in fruẽdo: & ut nimis afflicti moleſtia, ſic nimis elati lætitia iure iudicantur leues. et cum inuidere, ægritudinis ſit; malis autẽ alienis uoluptatem capere, lætitiæ, utrũque immanitate, & feritate quadã proponenda caſtigari ſolet. atque ut confidere decet, timere nõ decet: ſic gaudere decet, lætari non decet, quoniam docendi cauſam gaudio lætitiam diſtinguimus. illud iam ſupra diximus, fieri contractionem animi recte nunquam poſſe, elationem poſſe: aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

» *Lætus ſum*
» *Laudari me abs te pater laudato uiro;*
aliter ille apud Trabeam Chærea,
» *Læna delinita argento nutum obſeruabit meum,*
» *Quid uelim, quid ſtudeam. aduenlens digito impellam ianuam:*
» *Fores patebunt. de improuiſo Chryſis ubi me aſpexerit,*
» *Alacris obuiam mihi ueniet complexũ exoptans meũ,*
» *Mihi ſe dedet:*
quàm hæc pulchra putet, ipſe iam dicet.
» *Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.*

hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendẽtem penitus uidere. & ut turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur uenereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. totus uero iſte, qui uulgo appellatur amor (nec hercule inuenio quo nomine alio poſſit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem conferendum. quem Cæcilius,

» =Deum qui non ſummum putet,
» Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimet;
» Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,
» Quem ſapere, quem ſanari, quem in morbum inijci;
» Quem contra amari, quem acceſſiri, quem expeti.

ô præclarã emendatricem uitæ poeticam, quæ amorẽ, flagitij, et leuitatis auctorem, in concilio deorũ collocãdum putet. de comœdia loquor: quæ, ſi hæc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis, quàm honoris ſeruauiſti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miſeriarum incẽdia excitauit? atque ea tamen apud alium poetã patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe

Illũ, amor quẽ dederat, qui plus pollet, potiorq; eſt patre.

ſed poetas ludere ſinamus, quorũ fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem. ad magiſtros uirtutis, philoſophos ueniamus: qui amorem negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente: quis eſt enim amor iſte amicitiæ? cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem? mihi quidẽ hæc

in Græcorum gymnaſiis nata conſuetudo uidetur: in quibus iſti liberi, & conceſſi ſunt amores. bene igitur Ennius,

» Flagitij principium eſt nudare inter ciues corpora,

qui ut ſint, ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſoliciti tamen & anxij ſunt, eoq́; magis, quòd ſe ipſi continent, & exercent. atque ut muliebres amores omittam, quibus maiorem licentiam natura conceſſit: quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ uelint; aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctiſſimi, & ſummi poetæ de ſe ipſis, & carminibus edant, & cantibus? fortis uir in ſua Rep. cognitus, quæ de iuuenum amore ſcripſit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria. maxime uero omniū flagraſſe amore Rheginum Ibicum, apparet ex ſcriptis. atq; horū omnium libidinoſos eſſe amores uidemus. philoſophi ſumus exorti, & auctore quidem noſtro Platone, quem nō iniuria Dicæarchus accuſat; qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici uero & ſapientem amaturum eſſe dicunt: & amorem ipſum, conatum amicitiæ faciūdæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt. qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio, ſit ſanè: uacat enim omni libidine: hæc autē de libidine oratio eſt. ſin autem eſt aliquis amor, ut eſt certe, qui nihil abſit, aut nō multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt:

» Si quidem ſit quiſquam deus, cui ego ſum curæ.

at id erat deis omnibus curandum, quemadmodū hic frueretur uoluptate.

" Heu me infelicem.

nihil uerius.probe & ille,

" Sanus ne es,qui temere lamentare?

ſic inſanus ſuis etiã uidetur.at quas tragœdias effecit?

" Te Apollo ſancte fer opem,teq́; omnipotens Neptune inuoco,

" Voſq́; adeo uenti.

mundũ totũ ſe ad amorem ſuũ ſubleuandũ cõuerſurũ putat:Venerem unam excludit,ut iniquam.

" Nam quid ego te appellem Venus?

eã præ libidine negat curare quidquã.quaſi uero ipſe non propter libidinem tanta flagitia,& faciat,& dicat.ſic igitur affecto hæc adhibẽda curatio eſt, ut ei illud,quod cupiat,oſtendatur quã leue,quã contemnẽdũ,quã nihil ſit omnino,quàm facile uel aliunde,uel alio modo perfici,uel omnino negligi poſſit.adducendus eſt etiam nõnũquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas,negocia.loci deniq; mutatione , tanquã ægroti non conualeſcentes,ſæpe curandus eſt.etiã nouo quodam amore ueterem amorem tanquam clauo clauũ eijciendum putant.maxime autem admonendus,quãtus ſit furor amoris: omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla uehementior : ut,ſi iam ipſa illa accuſare nolis,ſtupra dico,& corruptelas,& adulteria,inceſta deniq;,quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo:ſed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mẽtis in amore fœda per ſe eſt. nam ut illa prætereã, quæ ſunt furoris: hæc ipſa per ſeſe quam habent leuitatem,quæ uidentur eſſe mediocria?

" Iniuriæ,

» Suſpiciones,inimicitiæ,induciæ,
= Bellum,pax rurſum.incerta hæc ſi tu poſtules
» Ratione certa facere,nihilo plus agas,
» Quàm ſi des operam ut cum ratione inſanias,

hæc inconſtantia,mutabilitaſq; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? eſt etiã illud,quod in omni perturbatione dicitur,demonſtrandũ,nullam eſſe niſi opinabilem,niſi iudicio ſuſceptá,niſi uolũtariam.etenim ſi naturalis amor eſſet,& amarent omnes,& amarẽtur,& ſemper amarent,& idem amarent, neq; aliũ pudor,alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira uero quanquam diu perturbat animum,dubitationẽ inſaniæ non habet; cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

» Quis homo te exuperauit unquã gentiũ impudentia?
» Quis autem malitia te?

noſti,quæ ſequuntur: alternis enim uerſibus intorquẽtur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ: ut facile appareat Atrei filios eſſe,eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

» Maior mihi moles,maius miſcendum malum,
» Qui illius acerbum cur contundam, & cõprimã.

quæ igitur hæ erunt moles? audi Thyeſtem ipſum:

» Impius hortatur me frater,ut meos malis miſer
» Manderem natos.=

eorum uiſcera apponit:quid eſt enim,quò non progrediatur eodem ira,quò furor?itaque iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio, de ratione de mente: horum enim poteſtas in totum animũ eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum

conantur facere, dum ſe ipſi colligant (quid eſt autem ſe ipſum colligere, niſi diſſipatas animi partes rurſum in ſuũ locũ cogere?) aut rogandi, orandiq́; ſunt, ut, ſi quã habent ulciſcendi uim, differãt in tempus aliud, dum deferueſcat ira. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatũ. ex quo illud laudatur Archytæ: qui cũ uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? ubi ſunt ergo iſti, qui iracundiam utilem dicũt? poteſt utilis eſſe inſania? at naturalis eſt. an quidquam eſſe poteſt ſecundũ naturã, quod ſit repugnante ratione? quo modo autem, ſi naturalis eſſet ira; aut alius alio magis iracundus eſſet; aut finem haberet prius, quàm eſſet ulta, ulciſcendi libido; aut quanquam pœniteret, quod feciſſet per iram? ut Alexandrum Regem uidemus: qui cum interemiſſet Clytum familiarem ſuum, uix à ſe manus abſtinuit: tãta uis fuit pœnitendi. quibus cognitis, quis eſt qui dubitet, quin hic quoq; motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, ꝙ magni æſtimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriãtur? unde intelligi debet, perturbationẽ quoq; omnẽ eſſe in opinione. & ſi fidentia, id eſt firma animi cõfiſio, ſcientia quædam eſt, & opinio grauis, nõ temere aſſentiẽs: metus quoq; eſt diffidẽtia expectati, et impendẽtis mali. et ſi ſpes eſt expectatio boni mali expectationẽ eſſe neceſſe eſt metũ. ut igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo. ergo ut conſtantia ſcientiæ, ſic perturbatio erroris eſt. qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericordes,

des,aut inuidi,aut tale quid,ij ſunt eiuſmodi cõſtituti, quaſi mala ualetudine animi,ſanabiles tamẽ:ut Socrates dicitur,cum multa in cõuẽtu uitia collegiſſet in eũ Zopyrus,qui ſe naturam cuiuſq; ex forma perſpicere profitebatur,deriſus eſt à cæteris,qui illa in Socrate uitia nõ agnoſcerẽt;ab ipſo autẽ Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi uitia ineſſe,ſed ratione à ſe deiecta diceret.ergo ut optima quiſq; ualetudine affectus, poteſt uideri alius,ut natura,ad aliquem morbũ procliuior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. qui autẽ nõ natura,ſed culpa uitioſi eſſe dicũtur, eorum uitia cõſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum , ac malarum,ut ſit alius ad alios motus perturbationesq; procliuior.inueteratio autẽ ut in corporibus ægrius depellitur,ſic in animis quoq; perturbatio:citiusq; repentinus oculorum tumor ſanatur,quàm diuturna lippitudo depellitur.ſed cognita iam cauſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum,& uoluntatibus,ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autẽ nos oportet,cognitis,quoad poſſint ab homine cognoſci,bonorũ & malorũ finibus,nihil à philoſophia poſſe aut maius,aut utilius optari, quã hæc, quæ à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt. morte.n.contẽpta , & dolore ad patiendum leuato,adiunximus ſedationem ægritudinis:qua nullum homini maius malũ eſt. etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt,nec multum differt ab amentia:tamen ita cæteros cum ſint in aliqua perturbatione aut metus,aut lætitiæ,aut cupiditatis,cõmotos modo,& perturbatos dicere ſolemus; at eós,qui ſe ægritudini dediderũt,miſeros,afflictos,erũ=

noſos, calamitoſos. itaq; non fortuito factum uidetur, ſed à te ratione propoſitum, ut ſeparatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus diſputaremus: in ea eſt enim fons miſeriarũ, & caput. ſed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios, eáq; re ſuſcipi, q ita rectum eſſe uideatur. hunc errorem, quaſi radicẽ omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturá pollicetur. demus ergo nos huic excolẽdos, patiamurq; nos ſanari: his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſani quidem eſſe poſſumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil ſine ratione recte fieri poſſit: aut, cum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq; uiuendi.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIB. QVINTVS, VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

Q. Vintus hic dies Brute finem faciet Tuſculanarũ diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quá tu ex omnibus maxime probas, diſputatum: placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſime ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, uirtutem ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt, ut elaborãdum ſit, quo facilius probetur: nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq; dicatur. nã cum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudiũ cõtulerunt, ut, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitæ ſtatu exquirẽdo collocarent: profecto ſpe beate uiuẽdi tantã in eo ſtudio curam, operamq; poſuerunt. ꝙ ſi ab ijs inuenta, & perfecta uirtus eſt, et ſi præſidij ad beate uiuendũ in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclare & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operá philoſophandi arbitretur? ſin autem uirtus ſubiecta ſub uarios, incertosq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarum uiriũ eſt, ut

ſe ipſa tueatur: uereor, ne nõ tam uirtutis fiducia ni-tendum nobis ad ſpem beate uiuẽdi, quã uota facienda uideãtur. equidem eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſentẽtiæ diffidere; interdũ etiã humani generis imbecillitatẽ, fragilitatemq; extimeſcere: uereor.n.ne natura, cum corpora nobis infirma dediſſet, iiſq; & morbos inſanabiles, et dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoque dederit & corporum doloribus cõgruentes, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtiis implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe mollitie, non ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo: illa enim, ſi modo eſt ulla uirtus, quam dubitationẽ auunculus tuus Brute ſuſtulit; omnia, quæ cadere in hominem poſſunt, ſubter ſe habet; eaq; deſpiciens, caſus contemnit humanos; culpaq; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. nos autẽ omnia aduerſa tum uenientia metu augentes, tum mœrore præſentia, rerum naturam, quàm errorem noſtrum damnare malumus. ſed & huius culpæ, & cæterorum uitiorum, peccatorumq; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cum à primis temporibus ætatis noſtra uoluntas, ſtudiumq; nos contuliſſet, his grauiſſimis caſibus in eundem portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus. ò uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatẽ uitæ conuocaſti: tu eos

inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum, & uocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſſe. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, ſic nunc penitus, totosq́; tradimus. eſt autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccáti immortalitati anteponẽdus. cuius igitur potius opibus utamur, quàm tuis? quæ & uitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. at philoſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de hominũ eſt uita merita, laudetur, ut à multis etiá uituperetur. uituperare quiſquam uitæ parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impie ingratus eſſe, ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipere potuiſſet. ſed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offuſa caligo eſt, quòd tam longe retro reſpicere non poſſunt, nec eos, à quibus uita hominum inſtructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. quam rem antiquiſſimam cum uideamus, nomen tamen eſſe confitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt non modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq́; rerum, tum initiorum, cauſarumq;, tum cuiuſq; rei, cognitione hoc pulcherrimum nomẽ apud antiquos aſſequebatur. itaque & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ *ſapientes à noſtris & habebantur, & nominabantur, & multis ante ſeculis* Licurgum, *cuius temporibus* Homerus *etiam fuiſſe ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus* Vlyxem, & Neſtorem *accepimus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec uero*

Atlas ſuſtinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec ſtellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, niſi cœleſtium diuina cognitio nomen eorũ ad errorem fabulæ traduxiſſet. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapiẽtes et habebantur, & nominabantur: idq́; eorum nomen uſq; ad Pythagoræ manauit ætatem, quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Philiuntem ferunt ueniſſe, eumq́; cum Leonte principe Phliaſiorũ docte, et copioſe diſſeruiſſe quædam: cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leõtem nouitatem nominis, quæſiſſe, quinam eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autẽ reſpondiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominum, et mercatum eũ, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi, aut uendendi quæſtu, & lucro ducerentur, eſſet autem quoddam genus eorum, idq́; uel maxime ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſa uenirent, ſtudioſeq́; perſpicerent, quid ageretur, & quo modo; item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita, & natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdam, qui, cæteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim

philoſophos: & ut illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem; ſic in uita longe omnibus ſtudijs contemplationem rerum, cognitionemq́; præſtare. nec uero Pythagoras *nominis ſolum inuentor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc* Phliaſium *ſermonẽ in* Italiam *ueniſſet, exornauit eam* Græciam, *quæ magna dicta eſt, & priuatim, & publice præſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus. cuius de diſciplina aliud tempus fuerit fortaſſe dicendi. ſed ab antiqua philoſophia uſque ad* Socratem, *qui* Archelaũ Anaxagoræ *diſcipulum audierat, numeri motusq́; tractabantur, & unde omnia orirentur, quóue recederent: ſtudioſéq; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia.* Socrates *autem primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita, & moribus, rebusq́; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq́; uarietas, & ingenij magnitudo,* Platonis *memoria, & literis conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſſimũ conſectati ſumus, quo* Socratem *uſum arbitramur; ut noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimum ueri, quæreremus. quem morem cum* Carneades *acutiſſime, copioſiſſimeq́; tenuiſſet, fecimus & alias ſæpe, & nuper in* Tuſculano, *ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quinto autem die, cum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt*

propoſitum, de quo diſputaremus. A. Non mihi uidetur ad beate uiuēdum ſatis poſſe uirtutem. M. At hercule Bruto meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo. A. Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo. M. Nempe negas ad beate uiuendū ſatis poſſe uirtutē? A. Prorſus nego. M. Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuendum ſatis ne eſt præſidij in uirtute? A. Certe ſatis. M. Potes igitur, aut qui male uiuat, non eum miſerum dicere; aut, quem bene fateare, eum negare beate uiuere? A. Quidni poſſim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dum modo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum conijciuntur, quò uita non aſpirat beata. M. Quid igitur? ſola ne beata uita quæſo relinquitur extra oſtium, limenq́; carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq́; uirtutes rapiantur ad tortorem nullūq́; recuſent nec ſupplicium, nec dolorem? A. Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. iſta me minime mouent, non ſolum quia peruulgata ſunt ſed multo magis, quia, tanquam leuia quædam uina, nihil ualent in aqua, ſic Stoicorum iſta magis guſtata quàm potata delectant. uelut iſte chorus uirtutum in equuleū impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cū ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe diſertas paſſura uideatur: cum autem animum ab iſta pictura, imaginibusq́; uirtutū

ad rem, ueritatemq́; traduxeris, hoc nudum relinqui tur, poſſit ne quis beatus eſſe quãdiu torqueatur. quãobrem hoc nunc quæramus. uirtutes autem noli uereri ne expoſtulẽt et querãtur ſe à beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudẽtia uacat, prudẽtia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq́; de M. Attilio, Q. Cæpione, M. Aquilio *recordatur: beatamq́; uitam, ſi imaginibus potius uti, quàm rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa prudentia, negatq́; ei cum dolore, & cruciatu quidquam eſſe commune.* M. *Facile patior te iſto modo agere: etſi iniquum eſt præſcribere mihi te quemadmodũ à me diſputari uelis. ſed quæro, utrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur?* A. *Actum uero, & aliquantum quidem.* M. *Atqui, ſi ita eſt profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulenti, iactationesq́; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt: quis enim poteſt mortem aut dolorem metuens, quorum alterũ ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet, ſi debilitatem, cæcitatem, ſi denique, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, ſuſtinetq́; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. qui rebus his fractus ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe nõ miſerrimus?*

quid uero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq; affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusq; ſitientem, non ne recte miſerrimũ dixeris? quid? elatus ille leuitate, inaniq; lætitia & exultans, & temere geſtiens, nõ ne tãto miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? ergo, ut hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. ut maris igitur trãquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus cõmouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. quòd ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæcũque accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemq;, ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is non beatus ſit? & ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe nõ efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotẽti lætitia efferantur, beati ſint: itaque id tibi concedo. alterum autem iam integrum non eſt: ſuperioribus enim diſputationibus effectũ eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem. M. Nimirum igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitũ ueniſſe quæſtio. A. Propemodum id quidem, M. Veruntamẽ mathematicorum iſte mos eſt, nõ philoſophorum. nam geometræ cũ aliquid docere uolunt; ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt; id

ſumunt pro conceſſo, & probato; illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ cõueniũt, congerunt omnia: etſi alio loco diſputata ſunt. quod ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitũ ſatis ne ad beate uiuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpondere, ſe ante docuiſſe nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtum eſſet: hoc probato, conſequens eſſe, beatam uitam uirtute eſſe contentam: & quo modo hoc ſit cõſequens illi, ſic illud huic: ut, ſi beata uita uirtute contenta ſit, niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum. ſed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & cum ex eo efficiatur, ſatis magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim; nihilo minus hoc agunt ſeparatim: proprijs enim, & ſuis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res eſt, tanta præſertim: caue enim putes ullã in philoſophia uocem emiſſam clariorem, ullum ue eſſe philoſophiæ promiſſum uberius, aut maius. nam quid profitetur ò dij boni? perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruiſſet, ut eſſet contra fortunam ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuendi, ut eſſet ſemper denique beatus. ſed uidero, quid efficiat. tantiſper hoc ipſum magni æſtimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, doniſq; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem. qua ipſe inuenta, non fuit contentus: neque enim unquam finem inue-

niet libido. nos uellem præmio elicere poſſemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem: ſed habeo paululum, quod requiram: ego enim aſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alteri conſequens eſſe, ut, quemadmodum, ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur beatam uitam uirtute confici; ſic, ſi uita beata in uirtute ſit, nihil eſſe niſi uirtutem bonum: ſed Brutus tuus auctore, & Ariſtone, & Antiocho non ſentit hoc: putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquod præter uirtutem. M. Quid igitur? contra Brutũ ne me dicturũ putas? A. Tu uero, ut uidetur: nam præfinire non eſt meum. M. Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco. nam iſta mihi & cum Antiocho ſæpe, & cum Ariſtone nuper, cum Athenis imperator apud eũ diuerſarer, diſſenſio fuit: mihi enim non uidebatur quiſquam eſſe beatus poſſe, cũ in malis eſſet: in malis autem ſapientem eſſe poſſe. ſi eſſent ulla corporis, aut fortunæ mala. dicebant hæc, quæ ſcripſit etiã Antiochus locis pluribus, uirtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neque tamen beatiſſimam: deinde ex maiore parte pleraſque res nominari, etiam ſi qua pars abeſſet; ut uires, ut ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam; quæ genere, non numero cernerentur: item beatam uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. hæc nunc enucleare non ita neceſſe eſt: quanquam non conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam & qui beatus eſt, nõ intelligo quid requirat, ut ſit beatior (ſi eſt enim quod deſit, ne beatus quidem eſt) & quod ex maiori parte

unamquamque rem appellari ſpectariq; dicunt, eſt ubi id iſto modo ualeat: cum uero tria genera malorũ eſſe dicant; qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paululũ ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere nõ potuit. nam cum ſtatuiſſet uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates magnã uim habere ad male, miſereq; uiuendum; non eſt auſus elate, & ample loqui, cũ humiliter, demiſſeq; ſentiret. quàm bene, nõ quæritur: conſtanter quidem certe. itaq; mihi placere non ſolet conſequentia reprehendere, cum prima conceſſeris. hic autem, elegantiſſimus omnium philoſophorum, & eruditiſſimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: uexatur autem ab omnibus, primũ in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſſit. in eo etiam putatur dicere in rotam beatam uitam nõ aſcẽdere. nuſquam id quidem dicit omnino, ſed, quæ dicit, idem ualent. poſſum igitur, cui conceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere poſſint? uexatur idem Theophraſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quòd in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

» Vitam regit fortuna, non ſapientia.

negant ab ullo philoſopho quidquã dictũ eſſe langui-

dius.recte id quidẽ: ſed nihil intelligo dici potuiſſe cõſtantius, ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atque fortuna: nõ ne conſentaneũ eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm cõſilium ualere? an malumus Epicurum imitari? qui multa præclare ſæpe dicit: quàm enim ſibi conſtanter, cõuenienterq́; dicat, nõ laborat. laudat tenuem uictum. philoſophi id quidem, ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, nõ is, qui finem bonorum uoluptatem eſſe dixerit. negat quenquam iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſte, ſapienter, iuſteque uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſte, ſapienter, iuſte, ad uoluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire ſapienti? ſed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam uerbis Metrodorus. Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omneſq́; aditus tuos intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. præclare, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret. tu uero Metrodore, qui omne bonum in uiſceribus, medulliſq́; condideris, & definieris, ſummum bonum firma corporis affectione, exploratáq́; ſpe contineri; fortunæ aditus intercluſiſti? quo modo? iſto enim bono iam expoliari potes. atqui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmodi ſententias iſtorum hominũ eſt multitudo. acute diſputantis illud eſt, non quid quiſque dicat, ſed

quid cuique dicendum ſit, uidere. uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omneis bonos ſemper beatos uolumus eſſe. quos dicam bonos, perſpicuum eſt: omnibus. n. uirtutibus inſtructos, & ornatos, tum ſapientes, tum uiros bonos dicimus. uideamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hác aſſequi uirtus, ſi quidquam præter ipſam boni eſt, non poteſt: aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſſio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, ſeruitus. denique in his tot, et tãtis, atq; etiam quæ plura poſſunt accidere, poteſt eſſe ſapiens; nam hæc caſus importat, qui in ſapientẽ poteſt incurrere: at ſi ea mala ſunt, quis poteſt præſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tẽpore eſſe poſſit? non igitur facile concedo neq; Bruto meo, neque cõmunibus magiſtris, neq; ueteribus illis, Ariſtoteli, Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quæ ſupra enumeraui, in malis numerẽt, iĳdem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone digniſſimus, inducant animum illa, quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria ſint, pro nihilo ducere. tum poterunt clariſſima uoce profiteri, ſe neq; fortunæ impetu, nec multi

tudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaq́; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neque eſſe quidquam extra ſuam poteſtatem, quod dicant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam, & alti uiri, & eadem, quæ uulgus, in malis, & bonis nu merare, concedi ullo modo poteſt. qua gloria commo tus Epicurus exoritur. cui etiam, ſi dijs placet, uidetur ſemper ſapiens beatus. hic dignitate huius ſententiæ capitur: ſed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret: quid eſt enim, quod minus conueniat, quàm ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe di= cat, idem cenſeat, quàm hoc ſuaue eſt, tum, cum dolo= re crucietur, dicturum eſſe ſapientem? non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex per petuitate, atque conſtantia. A. Adducis me, ut tibi aſ= ſentiar. ſed tua quoq; uide ne deſideretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quar= tum de finibus. in eo mihi uidebare, contra Catonem diſſerens, hoc uelle oſtendere, quod mihi quidem pro= batur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ, quin, ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit ſa tis magnam uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor ſpe= ctari oportere, non uerba. M. Tu quidem tabellis obſi gnatis agis mecum, & teſtificaris quid dixerim ali= quando, aut ſcripſerim. cum alijs iſto modo, qui legi= bus impoſitis diſputant. nos in diem uiuimus: quod= cunq; noſtros animos probabilitate percuſſit, id dici= mus: itaque ſoli ſumus liberi. ueruntamen, quoniam

de conſtantia

de conſtantia paulo ante diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, uerum ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq́; eius auditori Ariſtoni, bonum eſſe ſolum quod honeſtum eſſet, ſed, ſi ita eſſet, tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. quare demus hoc ſanè Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens. quàm ſibi conueniat, ipſe uiderit. gloria quidem huius ſentētiæ quis eſt illo uiro dignior? nos tamen teneamus, ut ſit idem beatiſſimus: etſi Zeno Citiæus, aduena quidam, et ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquā philoſophiam uidetur, huius ſententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem ſæpe hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutem diceretur bonum. uelut in Gorgia Socrates, cum eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatiſſimus haberetur, non ne beatum putaret? Haud ſcio, inquit: nunquam enim cum eo locutus ſum. an tu aliter id ſcire non potes? nullo modo. tu igitur ne de Perſarum quidē Rege magno potes dicere, beatus ne ſit? an ego poſſum, cum ignorem, quàm ſit doct us quàm uir bonus? quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? ita prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. miſer ergo Archelaus? certe, ſi iniuſtus. Videtur ne omnē hic beatā uitā in una uirtute ponere? quid uero in epitaphio; quo modo idem? Nā cui uiro, inquit, ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beate uiuēdum ferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur; huic optime uiuendi ratio comparata eſt. hic eſt ille moderatus, hic fortis, hic ſapiens, hic, et naſcentibus, & cadentibus

cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, et obediet præcepto illi ueteri:

Neque enim lætabitur unquam, neq; mœrebit nimis,
Quòd ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponet ſui.

Ex hoc igitur Platonis quaſi quodam ſancto, auguſtoq́; fonte noſtra omnis manabit oratio. unde igitur rectius ordiri poſſumus, quàm à communi parente natura? quæ, quidquid genuit non modo animal, ſed etiã quod ita eſſet ortũ è terra, ut ſtirpibus ſuis niteretur, in ſuo quidq́; genere perfectum eſſe uoluit. itaq; & arbores, & uites, & ea, quæ ſunt humiliora, neq; ſe tollere à terra altius poſſunt, alia ſemper uirent, alia hieme nudata, uerno tempore tepefacta frondeſcunt: neque eſt ullum, quod non ita uigeat interiore quodam motu, et ſuis quoque ſeminibus incluſis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaq́; in omnibus, quantum in ipſis ſit, nulla ui impediente perfecta ſint. facilius uero etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus; uis ipſius naturæ perſpici poteſt. nãque alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradiẽtes; earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas; immanes alias, quaſdam autem cicures, nõ nullas abditas, terraq́; tectas. atq; earũ quæque ſuum tenens munus, cum in diſparis animantis uitam trãſire non poſſit, manet in lege naturæ. et ut beſtijs aliud alij præcipui à natura datũ eſt, quod ſuũ queque retinet, nec diſcedit ab eo: ſic homini multo quiddã præſtantius. etſi præſtantia debent ea dici, quæ habent aliquã comparationem. humanus autẽ animus decerptus ex

mente diuina,cũ alio nullo,niſi cum ipſo deo,ſi hoc fas eſt dictu,comparari poteſt. hic igitur, ſi eſt excultus, et ſi eius acies ita curata eſt,ut ne cæcetur erroribus; fit perfecta mẽs,id eſt abſoluta ratio;quæ eſt idẽ, quod uirtus.& ſi omne beatum eſt,cui nihil deeſt, et quod in ſuo genere expletũ,atque cumulatum eſt, idq́; uirtutis eſt proprium : certe omnes uirtutis cõpotes beati ſunt.& hoc quidem mihi cum Bruto cõuenit,itẽ cum Ariſtotele,Xenocrate,Speuſippo,Polemone.ſed mihi uidentur etiã beatiſſimi:quid enim deeſt ad beate uiuẽdum ei,qui confidit ſuis bonis? aut,qui diffidit,beatus eſſe qui poteſt? at diffidat neceſſe eſt,qui bona diuidit tripertito.qui.n.poterit aut corporis firmitate,aut fortunæ ſtabilitate confidere? atqui,niſi ſtabili,et fixo permanẽte bono,beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt?ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur:qui gloriãti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet, nõ ſanè optabilis iſta quidem eſt,inquit,rudẽtibus apta fortuna,an dubium eſt, quin nihil ſit habendũ in eo genere,quod uita beata complectitur,ſi id poſſit amitti?nihil enim inueteraſcere,nihil extingui,nihil cadere debet eorum,in quibus uita beata conſiſtit:nam qui timebit ne quid ex his deperdat,beatus eſſe non poterit:uolumus enim eum,qui beatus ſit,tutum eſſe,inexpugnabilem,ſeptum, atque munitum , non ut paruo metu præditus ſit,ſed ut nullo.ut enim innocens is dicitur,non qui leuiter nocet,ſed qui nihil nocet:ſic ſine metu is habendus eſt, non qui parua metuit , ſed qui omnino metu uacat:quæ eſt enim alia fortitudo , niſi

animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atq; hæc certe non ita ſe haberent, niſi omne bonũ in una honeſtate conſiſteret. qui autem illam maxime optatam, et expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autem nũc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorum? qui autem poterit eſſe celſus, & erectus, et ea, quæ homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientem eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per literas ſe omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæſiuerunt num ſe eſſet etiam mori prohibiturus? uir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas uniuerſa? quid ad hãc fortitudinem, de qua loquimur, temperãtia adiuncta, quæ ſit moderatrix omnium commotionum? quid poteſt ad beate uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire non ſinat? hæc efficere uirtutem oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. atqui cum perturbationes animi miſeram, ſedationes autem uitam efficiant beatam; duplexq; ratio perturbationis ſit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autẽ errore lætitia geſtiens, libidoq; uerſentur; cum hæc omnia cum conſilio, & ratione pugnent: his tu tam grauibus cõcitationibus, tãq; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuũ, ſolutum, liberum uideris, hũc dubitabis beatũ dicere? atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt:

ſemper igitur ſapiens beatus eſt. atque etiam omne bonum lætabile eſt: quod autem lætabile, id prædicandũ, & præ ſe ferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. at quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum: ex quo efficitur, honeſtate unã uitam contineri beatã. non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habẽda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. an dubitas quin præſtans ualetudine, uiribus, forma acerrimis, integerrimisq; ſenſibus, adde etiam ſi libet pernicitatẽ, & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperãs, timidus, hebeti ingenio, atque nullo; dubitabis ne eum miſerum dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? uideamus, ne, ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. quod ſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſſimilibus ſi erũt, honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid eſt quod bonum ſit, id expetendum eſt: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod uero approbaris, id gratum acceptumq; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda ſint. omitto diuitias: quas, cum quĩ

uis, quamuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero: quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. omitto nobilitatem, famamq́; popularem, ſtultorum, improborumq́; conſenſu excitatam. hæc, quæ ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt, cădiduli dẽtes, uenuſti oculi, color ſuauis, & ea, quæ Euryclia laudat Vlyxi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in uulgi opinione, ſtultorũq́; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? at enim eadem Stoici præcipua, uel producta dicunt, quæ bona iſti. dicũt illi quidem: ſed his uitam beatam cõpleri negăt: hi autẽ ſine ijs eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certe negant. nos autem uolumus beatiſſimam: idq́; nobis Socratica illa concluſione cõfirmatur: ſic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat; qualis cuiuſq; animi affectus eſſet, talẽ eſſe hominẽ; qualis autem ipſe homo eſſet, talem eſſe orationem; orationi autem facta ſimilia, factis uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitam eſſe, concluditur. etenim, proh deorum atque hominum fidem, parum ne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & otij conſumendi cauſa locuti ſumus, ſapientẽ ab omni concitatione animi, quã perturbationẽ uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? uir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, nõ ut beatus? at ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus:

Iam uero qui poteſt uir bonus nō ad id, quod laudabile ſit, omnia referre, quæ agit, quæq; ſentit? refert autem omnia ad beate uiuēdū: beata igitur uita laudabilis. nec quidquam ſine uirtute laudabile: beata igitur uita uirtute conficitur. atque hoc ſic etiã concluditur. nec in miſera uita quidquam eſt prædicabile, aut gloriandum, nec in ea, quæ nec miſera ſit, nec beata. & eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ ſe ferendum: ut Epaminondas,

» Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:

ut Africanus,

A' ſole exoriente, ſupra Meoti' paludes,
Nemo eſt, qui factis me æquiparare queat.

quòd ſi beata uita glorianda, & prædicanda, et præ ſe ferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod prædicandū, & præ ſe ferendū ſit. quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. & quidem niſi ea uita beata eſt, quæ eſt eadē honeſta: ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata: quod .n. erit honeſtum, certe fatebūtur eſſe melius: ita erit beata uita melius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? quid? cum fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſeram uitam, non ne fatendū eſt, eandē uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? contrariorum enim cõtraria ſunt conſequentia. quo loco quæro, quam uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam boni lancē putet, ut terram & maria deprimat. quid igitur aut hūc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiſſimum philoſophorū, exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuantem

cætera, & abijcientem, in uirtute non beatam modo uitã, ſed etiã beatiſſimam ponere? quod quidem niſi ſit, uirtutum interitus cõſequetur: nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere neceſſe eſt; eſt.n. metus futuræ ægritudinis ſollicita expectatio. in quem autem metus, in eũdem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent in ſe uita, ut uinci neſciant.

hic autem uincetur, ut dixi; nec modo uincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos uirtutẽ ſemper liberã uolumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. atqui ſi in uirtute ſatis eſt præſidij ad bene uiuendũ, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, ſemperq; ſimus inuicti. ſequitur, ut nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia proſluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autem ad fortiter uiuendum uirtus poteſt: ſatis ergo etiam ad beate. etenim ut ſtultitia, et ſi adepta eſt quod concupiuit, nũquam ſe tamen ſatis conſecutam putat: ſic ſapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neque eam unquam ſui pœnitet. ſimilẽ ne putas C. Lælij unum Conſulatum fuiſſe, & eum quidem cum repulſa (ſed cum ſapiens, & bonus uir, qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono Cõſule potius, quàm ille à uano populo repulsã fert?) ſed tamen, utrum malles te, ſi poteſtas eſſet, ſemel, ut Lælium, Conſulem, an, ut Cinnam, quater? non dubito, tu quid reſponſurus ſis: itaque uideo, cui cõmit=

tam. non quemuis hoc idem interrogarem: reſpõderet enim alius fortaſſe, ſe nõ modo quatuor Cõſulatus uni anteponere, ſed unum diem Cynnæ multorũ, & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius ſi digito quẽ attigiſſet, pœnas dediſſet: at Cinna collegæ ſui Cõſulis Cn. Octauij præcidi caput iuſſit, P. Craſſi, L. Cæſaris nobiliſſimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi, militiæq; cognita; M. Antonij omniũ eloquẽtiſſimi, quos ego audierim; C. Cæſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, leporis. beatus ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non ſolum eo uidetur miſer, quòd ea fecit; ſed etiã quòd ita ſe geſſit, ut ea facere ei liceret. etſi peccare nemini licet. ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. utrum tandem beatior C. Marius, tũ, cum Cimbricæ uictoriæ gloriam cũ collega Catulo communicauit, penè altero Lælio, (nam hũc illi duco ſimillimum) an cũ ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit; quàm is, qui tã ſcelerate imperauit: nã cum accipere, quàm facere præſtat iniuriam; tum morti iã ipſi aduentãti paululum procedere obuiã, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere Cõſulatus, & contãminare extremum tẽpus ætatis. duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cum V. & X X. natus annos dominatum occupaſſet. qua pulchritudine urbẽ, quibus autem opibus præditam, ſeruitute oppreſſam tenuit ciuitatẽ? atqui de hoc homine à bonis auctoribus ſic ſcriptũ accepimus,

ſummam fuiſſe eius in uictu temperãtiam, in rebusq́; gerendis uirum acrem, & induſtrium, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimũ: ea enim ipſa, quæ concupierat, ne tũ quidem: cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atque honeſto loco natus (etſi id quidẽ alius alio modo tradit) abundaretq́; & æqualiũ familaritatibus, & conſuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore cõiũctos; credebat eorum nemini; ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdã conuenis, & feris barbaris corporis cuſtodiam committebat. ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem in carcerem quodã modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita ſordido, ancillariq́; artificio regiæ uirgines, ut tonſtriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. & tamẽ ab ijs ipſis, cum iam eſſent adultæ, ferrũ remouit; inſtituitq́;, ut cãdentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi, & capillũ adurerent. cumq́; duas uxores haberet, Ariſtomachem ciuem ſuam, Doridem autem Locrẽſem; ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, et perſcrutaretur ante. & cum foſſam latã cubiculari lecto circundidiſſet eiusq́; foſſe tranſitum ponticulo ligneo coniunxiſſet eum ipſum cum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. idemq́;, cum in communibus ſuggeſtis cõſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atque is cum pila ludere uellet (ſtudioſe enim id

factitabat) tunicamq́; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitã tuã committis, arriſiſſetq́; adoleſcens; utrunque iuſſit interfici; alterum, quia uiam demonſtrauiſſet interimẽdi ſui; alterum, quia id dictum riſu approbauiſſet. atque eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit in uita: quẽ enim uehementer amaret, occiderat. ſic diſtrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. cũ huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipſe indicauit, quàm eſſet beatus. nam cum quidam ex eius aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq́; unquam beatiorẽ quẽquam fuiſſe: uis ne igitur, inquit, ò Damocle, quoniam hæc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosq́; complures ornauit argento, auroq́; celato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eosq́; ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: menſæ conquiſitiſſimis epulis extruebantur. fortunatus ſibi Damocles uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſſit, ut impenderet illius beati ceruicibus. itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum por-

rigebat in menſam: iam ipſæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet eſſe. ſatis ne uidetur declaraſſe Dionyſius nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? atq; ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibusq; libertatem et iura redderet: ijs enim ſe adoleſcens improuida ætate irretierat erratis, eaq; cõmiſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. quãtopere uero amicitias deſideraret, quarum infidelitatẽ extimeſcebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, præſto fuiſſet ad horam mortis deſtinatam; utinam ego, inquit, tertius uobis amicus aſcriberer. quàm huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari? homini præſertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. muſicorũ uero perſtudioſum accepimus, poetã etiã tragicum: quàm bonum, nihil ad rem: in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs, ſuũ cuiq; pulchrũ eſt. adhuc neminem cognoui poetã (et mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui ſibi non optimus uideretur. ſic ſe res habet, te tua, me delectant mea. ſed ut ad Dionyſium redeamus: omni cultu, et uictu humano carebat: uiuebat cũ fugitiuis, cum facinoroſis, cũ barbaris: neminẽ, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicũ arbitrabatur. nõ ergo iam cũ huius uita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum, Platonis, aut Archytæ uitã cõparabo, doctorũ hominũ, & planè ſapientiũ. ex eadem urbe humilẽ ho

munculum à puluere, et radio excitabo, qui multis annis poſt fuit, Archimedem. cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptũ undique, & ueſtitum uepribus, & dumetis indagaui ſepulcrum: tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperã; qui declarabant in ſummo ſepulcro ſphæram eſſe poſitam cũ cylindro. ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulcrorum) animaduerti columnellam nõ multum è dumis eminentem: in qua inerat ſpheræ figura, & cylindri. atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quærerem. immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerũt locum. quò cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. apparebat epigrãma exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum, dimidiatis ferè. ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam uero etiã doctiſſima, ſui ciuis unius acutiſſimi monumentũ ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. ſed redeat unde aberrauit oratio. quis eſt enim omnium, qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? ſi uitæ modum, actionemq; quærimus: alterius mens rationibus agitandis exquirendisq; alebatur, cum oblectatione ſolertiæ; qui eſt unus ſuauiſſimus paſtus animorum: alterius cæde, & iniurijs, cum & diurno & nocturno metu. age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes ſtudijs eorum, &

delectationibus antepones?etenim quæ pars optima eſt in homine,in ea ſitũ eſſe neceſſe eſt illud quod quæris omnium optimum.quid eſt autem in homine,ſagaci, ac bona mente melius?eius bono fruendum eſt igitur, ſi beati eſſe uolumus:bonum autem mentis eſt uirtus: ergo ac beatam uitam contineri neceſſe eſt. hinc omnia,quæ pulchra, honeſta, præclara ſunt, ut ſupra dixi,ſed dicendum illud idem paulo uberius uidetur,plena gaudiorum ſunt. ex perpetuis autem pleniſq; gaudijs cum perſpicuũ ſit uitam beatam exiſtere,ſequitur ut ea exiſtat ex honeſtate.ſed,ne uerbis ſolũ attingamus ea,quæ uolumus oſtendere,proponenda quædam quaſi mouentia ſunt,quæ nos magis ad cognitionẽ, intelligentiamq́; cõuertant. ſumatur enim nobis quidá præſtans uir optimis artibus,isq́; animo parumper,& cogitatione fingatur. primum ingenio eximio ſit, neceſſe eſt:tardis enim mentibus uirtus non facile cómittitur. deinde ad inueſtigandum ueritatem ſtudio incitato.ex quo triplex ille animi fœtus exiſtit;unus in cognitione rerum poſitus,& in explicatione naturæ;alter in deſcriptione expetendarum,fugiendarum'ue rerum;tertius in iudicando,quid cuique rei ſit cóſequẽs, quid repugnans:in quo ineſt omnis tũ ſubtilitas diſſerendi,tum ueritas iudicandi. quo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum his habitãtem,pernoctantemq́; curis? & cum totius mundi motus cõuerſioneſq; perſpexerit,ſideraq́; uiderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipſius motu cógruere certis infixa ſedibus? ſeptẽ alia ſuos quæq; tenere curſus,multum inter ſe aut altitudine,aut humilitate di

ſtantia,quorum uagi motus rata tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant?horum nimirū aſpectus impulit illos ueteres,& admonui ,ut plura quærerent. inde eſt indagatio nata initiorum,& tanquam ſeminū, unde eſſent omnia orta,generata,concreta, quæq́; cuiuſque generis uel inanimi,uel animati,uel muti , uel loquentis origo,quæ uita,quis interitus,quæq́; ex alio in aliud uiciſſitudo,atque mutatio,unde terra,et quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria ſuſtineantur;in qua omnia delata grauitate medium mūdi locum ſemper expetant;qui eſt idem infimus in rotundo.hæc tractanti animo,& noctes & dies cogitanti,exiſtit illa à deo Delphis præcepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exutam,cognoſcat , coniunctamq́; cum diuina mente ſe ſentiat,ex quo inſatiabili gaudio compleatur:ipſa enim cogitatio de ui,& natura deorum, ſtudium incendit illius eternitatis imitandæ: neque ſe in breuitate uitæ collocatam putat,cum rerum cauſas alias ex alijs aptas,& neceſſitate nexas uidet. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum , ratio tamen,mensq́; moderatur. hæc ille intuens,atque ſuſpiciens,uel potius omnes partes , oraſq́; circunſpiciens , quanta rurſus animi tranquillitate humana,& citeriora conſiderat ? hinc illa cognitio uirtutis exiſtit : effloreſcunt genera,partes uirtutum : inuenitur , quid ſit quod natura ſpectet extremū in bonis,quod in malis ultimum,quò referenda ſint officia , quæ degendæ ætatis ratio deligenda.quibus & talibus rebus exquiſitis,hoc uel maxime efficitur,quod hac diſputatione agitamus,ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa con

tenta. ſequitur tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem diffinit, genera diſpertit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, uera & falſa dijudicat, diſſerendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tũ maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. ſed hæc otij. tranſeat idem iſte ſapiens ad Remp. tuendã: quid eo poſſit eſſe præſtantius, cum contineri prudentia utilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet. reliquis utatur tot tamq́; uarijs uirtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis poſitum eſt cum conſilium omnis uitæ, conſentiens, & penè conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu, atque uictu. quid hæc tãdem uita deſiderat, quo ſit beatior? cui rei refertæ tot, tantisq́; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt, omnesq́; ſapientes ijs gaudijs perfruuntur: omnes eos confiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. Etiam ne in cruciatu, atque tormẽtis? M. An tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, quod quidem, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto? cum præſertim omne malum dolore definiat, bonum uoluptate, hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicatq́; nos in uocibus occupatos inanes ſonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur. huic ergo, ut dixi,

non multum differenti à iudicio ferarum, obliuiſci li cebit ſui? & tum fortunã contẽnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunæ? tum dicere ſe beatum in ſummo cruciatu, atq; tormentis, cũ conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorẽ, ſed etiam ſolum? nec uero illa ſibi remedia cõparauit ad tolerandũ dolorem, firmitatem animi, turpitudinis uerecundiã, exercitationem, cõſuetudinemq́; patiẽdi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe di cit recordatione acquieſcere præteritarũ uoluptatum: ut ſi quis æſtuans, cum uim caloris nõ facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circunfuſum fuiſſe: non enim uideo, quo modo ſedare poſſint mala præſentia præteritæ uoluptates. ſed cum is dicat ſemper beatum eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendũ, nihil in bonis ducendum, quod honeſtate careat, exiſtimãt? me quidem auctore etiam Peripatetici, ueteresq́; Aca demici balbutire deſinat aliquãdo, aperteq́;, & clara uoce audeãt dicere, beatam uitã in Phalaridis taurũ deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus, quàm ſo leo, intelligo, recedamus: ſint ſanè illa genera bonorũ; dum corporis, & externa iacent humi, & tantũmodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longe, lateq́; ſe pandãt, cœlumq́; cõtingãt, ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, & non beatiſſimum etiam dixerim? dolorem uero ſapiens ex timeſcet? is enim huic maximæ ſententiæ repugnat.

nam contra mortem noſtrã, atq; noſtrorum, contráq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinẽ, magnitudinem animi, patientiam ſe debellaturũ minatur. huic igitur ſuccumbet uirtus? huic beata ſapiẽtis, & conſtantis uiri uita cedet? quàm turpe, ò dÿ boni. pueri Spartiatæ non ingemiſcunt uerberum dolore laniati. adoleſcẽtium greges Lacedæmone uidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu, deniq; ut exanimarẽtur, priuſquam ſe uictos faterentur. quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ÿ, qui ſapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalémq; uim perferunt ſine dolore; cumq; ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu aduruntur. mulieres uero in India, cũ eſt cuiuſque earũ uir mortuus, in certamen, iudiciúmq; ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptæ. quæ eſt uictrix, ea læta proſequentibus ſuis, unà cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. nunquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicÿs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quáuis carnificinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorũ etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nul=

lam recuſent. de hominibus loquor. quid beſtiæ? non ne frigus, nō famem, non montiuagos, atque ſilueſtres curſus, luſtrationesq́; patiuntur? non ne pro ſuo partu ita propugnant, ut uulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq́; patiantur ambitioſi honoris cauſa; laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa; amore incenſi, cupiditatis. plena uita exemplorum eſt. ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. dabit, dabit, inquam, ſe in tormenta uita beata: nec, iuſtitiam, temperantiam, in primisq́; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os uiderit, conſiſtet: uirtutibusq́; omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores (ut ante dixi) limenq́; carceris: quid enim ea fœdius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quod tamen fieri nullo pacto poteſt: nec enim uirtutes ſine beata uita cohærere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus. itaque eā tergiuerſari non ſinent, ſecumq́; rapient ad quemcunque ipſæ dolorem; cruciatumq́; ducentur: ſapientis eſt enim propriū, nihil, quod pœnitere poſſit, facere, nihil inuitū; ſplendide, conſtanter, grauiter, honeſte omnia; nihil ita expectare, quaſi certo futurum; nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatū, ac nouum accidiſſe uideatur; omnia ad ſuum arbitrium referre; ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire nō poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt. qui cū finem bonorum eſſe ſenſerint, cógruere naturæ, cumq́; ea conuenienter uiuere: cum id ſit in ſapiente ſitū nō officio ſolum, uerum etiam poteſtate, ſequatur neceſſe

eſt,ut cuius in poteſtate ſummum bonum,in eiuſdem uita beata ſit.ita fit ſemper uita beata ſapientis. Habes,quæ fortiſſime de beata uita dici putẽ,et,quo modo nunc eſt,niſi quid tu melius attuleris, etiã ueriſſime. A. Melius quidẽ afferre nihil poſſum:ſed à te impetrare libenter uelim,niſi moleſtũ ſit,quoniã te nulla uincula impediũt ullius certæ diſciplinæ, libasq́; ex omnibus quodcũq; te maxime ſpecie ueritatis mouet; quod paulo ante Peripateticos, ueteremq́; Academiã hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderẽt,ſapiẽtes eſſe ſemper beatiſſimos, id uelim audire,quẽadmodũ his putes conſentaneũ eſſe id dicere: multa enim à te cõtra iſtam ſententiã dicta ſunt, & Stoicorũ ratione cõcluſa. M. Vtamur igitur libertate: qua nobis ſolis in philoſophia licet uti,quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poſſit ipſa per ſeſe nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam uideris hoc uelle,ut,quæcunque diſſentientium philoſophorum ſentẽtia de finibus ſit, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatam præſidij; quod quidem Carneadem diſputare ſolitũ accepimus; ſed is,ut contra Stoicos, quos ſtudioſiſſime ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidem cum pace agemus. ſi enim Stoici fines bonorũ recte poſuerunt, confecta res eſt;neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem. ſed quæramus unamquanque reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poſſit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. ſunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ,

defenſæq; ſententiæ: primum ſimplices quatuor; nihil bonũ, niſi honeſtum, ut Stoici; *nihil bonum, niſi uolu=ptatem, ut* Epicurus; *nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut* Hieronymus; *nihil bonum, niſi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut* Carneades *cõtra* Stoicos *diſſerebat. hæc igitur ſimplicia: illa mi=xta; tria genera bonorũ, maxima animi, ſecunda cor=poris, externa tertia, ut* Peripatetici, *nec multo uete=res* Academici *ſecus. uoluptatẽ cũ honeſtate* Clitoma=chus, *&* Callipho *copulauit. indolentiam autem hone ſtati* Peripateticus Diodorus *adiunxit. hæ ſunt ſenten tiæ, quæ ſtabilitatis aliquid habeant. nã* Ariſtonis, Pyr rhonis, Herilli, *non nullorumq; aliorum euanuerunt. hi quid poſſint obtinere, uideamus, omiſſis* Stoicis: *quo rum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. &* Peripate=ticorũ *quidem explicata cauſa eſt: præter* Theophra=ſtũ, *& ſi qui illũ ſecuti, imbecillius horrent dolorẽ, & reformidant. reliquis quidẽ licet facere, quod ferè fa ciunt, ut grauitatẽ, dignitatemq; uirtutis exaggerẽt. quam cũ ad cœlum extulerint, quod facere eloquen=tes homines copioſe ſolent; reliqua ex collatione facile eſt cõterere, atq; contemnere: nec enim licet ijs, qui laudem cũ dolore petendã eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. quãquam enim ſint in quibuſdam malis, tamen hoc nomen beati longe, & late patet. nã ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa ora tio dicitur, nõ ſi altera ſemper omni danno, altera o=mnis tẽpeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte extet in utraq; felicitas: ſic uita, non ſolũ ſi undiq; referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, et*

grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt. ſequetur igitur horum ratione uel ad ſupplicium beata uita uirtutem, cumq́; ea deſcendet in taurum, Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone auctoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deſeret. eadem Calliphontis erit, Diodoriq́; ſententia; quorũ uterque honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quæ ſine ea ſint, longe, & retro ponenda cenſeat. reliqui habere ſe uidentur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadẽ curent defendere: nemo eſt enim, qui eorum bonorũ animum putet eſſe iudicem, eũq́; cõdoceſaciat, ut ea, quæ bona, mala'ue uideantur poſſit contemnere. nam quæ tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſa, & Hercle omnium reliquorum: quis enim parum eſt cõtra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, ſi placet, quem mollem, quem uoluptarium dicimus. quid? is tibi mortem ne uidetur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat; maximisq́; doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoria, et recordatione confutat, nec hoc ſic agit, ut ex tempore quaſi effutire uideatur: de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet; quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. itẽ de dolore certa habet quæ ſequatur: quorum magnitudinem breuitate conſolatur, longinquitatem leuitate: quid tandem? iſti grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius ſe habent, quàm Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philoſophi ſa=

tis parati uidentur? quis non paupertatem extimeſcit? neque tamen quiſquam philoſophorum. hic uero ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferūt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant; cum procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? illius epiſtola fertur his uerbis. Anacharſis Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorum callum, cubile terra, pulpamamētum fames: lacte, caſeo, carne ueſcor. quare ut ad
* quietum me licet. munera autem iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs immortalibus dona. Omnes ferè philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna uis auri argentiq; ferretur, quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attuliſſent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præſertim, maxima; adduxit legatos ad cœnam in Academiam; ijs appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet, quid? uos heſterna, inquit, cœnula non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores uidiſſet, XXX minas accepit, ne aſpernari Regis liberalitatem uideretur. at uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexādro roganti, ut diceret ſi quid ſibi opus eſſet, nūc

quidem paululum, inquit, à ſole abſis. offecerat uidelicet apricanti. & hic quidẽ diſputare ſolebat, quãto Regem Perſarum uita, fortunáq; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquam fore: ſe eius uoluptates nõ deſiderare, quibus nunquã ſatiari ille poſſet, ſuas eũ cõſequi nullo modo poſſe. uides, credo, ut Epicurus cupiditatũ genera diuiſerit, nõ nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen; partim eſſe naturales, & neceſſarias; partim naturales, & nõ neceſſarias; partim neutrũ: neceſſarias ſatiari poſſe penè nihilo: diuitias. n. naturæ parabiles eſſe. ſecundum autẽ genus cupiditatũ nec ad potiendũ difficile cenſet, nec uero ad carendũ. tertias, ꝙ eſſent planè inanes, neq; neceſſitatẽ modo, ſed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. hoc loco multa ab Epicureis diſputantur, hæq; uoluptates ſigillatim extenuãtur: quarũ genera non contemnunt, quærunt tamen copiam: nam & obſcœnas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio ſitas eſſe dicunt; easq; ſi natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, ſed forma, ætate, figura metiendas putant; ab ijsq; abſtinere minime eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officiũ, aut fama poſtulet; omninoq; genus hoc uoluptatũ optabile eſſe, ſi non obſit, prodeſſe nunquam. totumq; hoc de uoluptate ſic ille præcepit, ut uoluptatẽ ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandã, expetendamq; putet; eademq; ratione dolorem ob id ipſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiendum: itaq; hac uſurum compenſatione ſapientem, ut uoluptatem fugiat, ſi ea maiorem dolorem effectura ſit; & dolorem

ſuſcipiet maiorem efficientem uoluptate, omniaq; iu cunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur, ad ani= mum referri tamen. quocirca corpus gaudere tã diu, dum præſentem ſentiret uoluptatem; animũ & præ= ſentem percipere pariter cũ corpore, & proſpicere ue nientem, nec præteritam præterfluere ſinere: ita per= petuas, & cõtextas uoluptates in ſapiẽte fore ſemper, cum expectationi ſperatarum, perceptarũ memoria iungeretur. atq; ijs ſimilia ad uictum etiam transfe= runtur, extenuãturq́; magnificentia, & ſumptus epu larum, quòd paruo cultu natura contenta ſit. etenim quis hoc non uidet, deſiderijs iſta condiri omnia? Da= rius in fuga, cũ aquam turbidam, & cadaueribus in quinatam bibiſſet, negauit unquã ſe bibiſſe iucũdius. nunquam uidelicet ſitiens biberat. nec eſuriens Ptole mæus ederat. cui cum peragrãti Aegyptum, comitibus nõ conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, nihil uiſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum uſq; ad ueſperum contentius ambularet, quæſitumq́; eſſet ex eo, quare id faceret; reſpondiſſe, ſe, quo me= lius cœnaret, obſonare ambulando famem. quid? ui= ctum Lacedæmoniorum in Phiditijs non ne uidemus? ubi cum tyrãnus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iu re illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimẽta enim defuerunt. quæ tandem, inquit ille? labor in ue natu, ſudor, curſus ab Eurota, fames. ſitis: his enim re= bus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. atque hoc nõ ex hominum more ſolum, ſed etiam ex beſtijs intel ligi poteſt, quæ, ut quidquid obiectũ eſt, quod modo à

natura non ſit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. ciuitates quædam uniuerſæ, morte doctæ, parſimonia delectantur, ut de Lacedæmonijs paulo ante diximus. Perſarum à Xenophonte uictus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter naſturtium. quanquam, ſi quædam etiam ſuauiora natura deſideret, quàm multa ex terra, arboribusq́; gignuntur cum copia facili, tum ſuauitate præſtantia? adde ſiccitatem: quæ conſequitur hác continentiam in uictu, adde integritatem ualetudinis. confer ſudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues: tum intelliges, qui uoluptatem maxime ſequantur, eos minime conſequi, iucũditatemq́; uictus eſſe in deſiderio, nõ in ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauiſſet apud Platonem, eoq́; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſſetq́; eum poſtridie, dixiſſe, ueſtræ quidem cœnæ nõ ſolum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt. quid, quòd ne mẽte quidem recte uti poſſumus multo cibo, & potione completi? eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptum eſt his ferè uerbis. Quò cum ueniſſem, uita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Siracuſanarumq́; menſarum, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec unquam pernoctare ſolum, cæteraq́;, quæ comitantur huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, moderatus uero multo minus. Quæ enim natura tã mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucunda uita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia? abſit moderatio? ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ Regis er

ror agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,
„ *Hæc habeo, quæ edi, quæq́; exſaturata libido*
„ *Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.*
quid aliud, inquit Ariſtoteles, *in bouis, non in* Regis *ſepulchro inſcriberes? hæc habere ſe mortuũ dicit, quæ ne uiuus quidẽ diutius habebat, quàm fruebatur. cur igitur diuitiæ deſiderẽtur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? ſignis credo, tabulis, ludis. ſi quis, eſt qui his delectetur, nõ ne melius tenues homines fruũtur, quã illi, qui his abundant? eſt enim earum omniũ rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro uident, cum in ſua rura uenerint. quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habebant, recordantur. dies deficiet, ſi uelim paupertatis cauſam defendere: aperta enim res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet, quam paucis, quã paruis rebus egeat, quàm uilibus. num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? uide, ne plus commendatio in uulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria moleſtiæ habeat, quàm uoluptatis. leuiculus ſanè noſter* Demoſthenes, *qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferẽtis mulierculæ, ut mos in* Græcia *eſt, inſuſurrantisq́; alteri, hic eſt ille* Demoſthenes. *quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui uidelicet didicerat, non multum ipſe ſecum. intelligẽdum eſt igitur nec gloriã popularem ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatẽ extimeſcendam. ueni inquit* Athenas Democritus, *neque me quiſquam ibi agnouit. cõſtantem hominem, et grauem, qui glorietur, à gloria ſe abfuiſſe. an tibici=*

nes,ijq;,qui fidibus utuntur,ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numeroſq; moderātur: uir ſapiens,multo arte maiore præditus,non quid uerißimum ſit,ſed quid uelit uulgus,exquiret?an quidquā ſtultius,quā, quos ſingulos ſicut operarios, barbaroſq; cōtēnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos?ille uero noſtras ambitiones,leuitateſq; contēnet,honoreſq; populi,etiam ultro delatos,repudiabit:nos autem eos neſcimus, antequam pœnitere cœpit,contemnere. eſt apud Heraclitum phyſicū de principe Epheſiorum Hermodoro:uniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd,cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt,nemo de nobis unus excellat, ſed, ſi quis extiterit, alio in loco,& apud alios ſit. an hoc nō ita fit omni in populo? nō ne omnem exuperantiam uirtutis oderunt? quid?Ariſtides(malo enim Græcorum, quàm noſtra proferre) non ne ob eam cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modū iuſtus eſſet? quātis igitur moleſtijs uacant,qui nihil omnino cū populo contrahūt? quid eſt enim dulcius otio literato?ijs dico literis,quibus infinitatem rerum,atq; naturæ, & in hoc ipſo mundo cœlum,terras,maria cognoſcimus. contempto igitur honore,contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendum ſit? exilium,credo:quod in maximis malis ducitur.id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malū eſt:quàm ſit ea contemnenda,paulo ante dictum eſt.ſin abeſſe à patria miſerum eſt:plenæ miſerorum prouinciæ ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertūtur. at mulctantur bonis exules. quid tum?parum ne multa de to=

lerandа paupertate dicuntur? iam uero exiliũ, ſi rerũ naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſſimi conſumpſerũt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleanthes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſſidonius, innumerabiles alij: qui ſemel egreſſi, nunquã domũ reuertere. at enim nõ ſine ignominia affi-
* cere poterit ſapientem. de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio, cui iure id accidere nõ poſſit: nã iure exulantẽ conſolari non oportet. poſtremo ad omnes caſus facillima ratio eſt eorum, qui ad uoluptatem ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut, quocunque hæc loco ſuppeditent, ibi beate queant uiuere. itaque ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt,

» Patria eſt, ubicunque eſt bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, mundanum inquit: totius enim mundi ſe incolã, & ciuem arbitrabatur. quid T. Albutius? non ne animo æquiſſimo Athenis exul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in Rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. qui enim beatior Epicurus, ꝙ in patria uiuebat, quàm Metrodorus, ꝙ Athenis? an te Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilã, quo eſſet beatior? quanti uero iſta ciuitas æſtimanda eſt, ex qua boni ſapienteſq; pelluntur. Demaratus quidem Tarquini Regis noſtri pater, tyrannum Cypſelum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos pro-

creauit. num ſtulte antepoſuit exilij libertatem domeſticæ ſeruituti? Iam uero motus animi, ſolicitudines, ægritudinesq; obliuione leniũtur, traductis animis ad uoluptatem. non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in uoluptatibus. ex quo effici putat ille, quod quærimus, ut ſapiens ſemper beatus ſit. etiam ne, ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? etiam: nam iſta ipſa contemnit. primum enim, horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret uoluptatibus? cum quidam etiam diſputent cæteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus; quæ autem aſpectu percipiantur, ea non uerſari in oculorum ulla iocunditate; ut ea, quæ guſtemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipſa, ubi ſentimus, parte uerſentur: in oculis tale nihil fit. animus accipit quæ uidemus. animo aũt multis modis, uarijsq; delectari licet, etiam ſi nõ adhibeatur aſpectus. loquor autem de docto homine, & erudito, cui uiuere eſt cogitare: ſapientis enim cogitatio non ferme ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos: etenim ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paulo obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, quid agitis, inquit? an uobis nulla uidetur uoluptas eſſe nocturna? Appium quidem ueterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domũ compleri conſultoribus ſolitam accepimus: cum,

quorum res eſſet ſua ipſi non uidebant, cæcum ad hi=bebant ducem. pueris nobis Cn. Aufidius prætorius & in ſenatu ſententiã dicebat, nec amicis deliberãtibus deerat, & Græcam ſcribebat hiſtoriam, & uidebat in literis. Diodorus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi uixit. is uero, quod credibile uix eſſet, cum in phi=loſophia multo etiam magis aſſidue, quàm antea, uerſaretur, & cum fidibus Pythagoreorum more utere=tur, cumq́; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in ſtudijs oculis non egebat: tamen, quod ſine oculis fieri poſſe uix uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiens diſcentibus, unde, quò, quamq́; lineam ſcriberẽt. Aſclepiadẽ ferunt nõ ignobilem Eretricum philoſophum, cum quidã quæreret quid ei cæcitas at=tuliſſet, reſpondiſſe, ut puero uno eſſet comitatior. ut enim uel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat, quod quibuſdam Græcis, quotidie: ſic cæcitas ferri fa=cile poſſit, ſi non deſint ſubſidia ad ualetudinẽ. Demo=critus luminibus amiſſis alba ſcilicet, & atra diſcer=nere nõ poterat: at uero bona, mala; æqua, iniqua; honeſta, turpia; utilia, inutilia; magna, parua poterat; & ſine uarietate colorũ licebat; uiuere beate, ſine notio=ne rerũ non licebat. atque is uir impediri animi etiã aciem aſpectu oculorum arbitrabatur: & cum alij ſæpe, quod eſſet ante pedes, non uiderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. traditum eſt etiam, Homerum cæcum fuiſſe. at eius picturam, non poeſim uidemus: quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus

hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quæ ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac uoluptatem, aut cuiquam docto defuiſſe unquã arbitramur: aut, ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros, & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi, quærendiq; diuinæ delectationi toto ſe animo dedidiſſent? itaque augurem Tyreſiã, quem ſapientẽ fingunt poetæ, nũquã inducunt deplorantem cæcitatẽ ſuam: at uero Polyphemum Homerus cũ immanem, ferumq; finxiſſet, cum ariete etiã colloquentem facit, eiusq; laudare fortunas, quòd, quã uellet, ingredi poſſet, et, quæ uellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In ſurditate uero quidnã eſt mali? erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, ꝙ male audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria. Epicurei noſtri Græce fieri neſciunt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omnesq; id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profecto ſumus. at uocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorem quidem ſerræ tum, cum acuitur; aut grunitum, cum iugulatur ſus; nec, cum quieſcere uolũt, fremitum murmurantis maris. & ſi cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi ſint inuẽti, multos beate uixiſſe ſapientes: deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiẽdis uoluptatem. tum, ut paulo ante cæcos ad aurium traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum: etenim qui ſecum loqui poterit; ſermonem alterius

104902
BIBLIOTECA NAZIONALE - UNICOL

tectis non requireret. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, et auribus captus sit, prematur et doloribus acerrimis corporis, qui primum per se ipsi conficiunt hominem: sint forte longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quam ut causa sit, cur ferantur; quid est tandem Dii boni, quod laboremus? portus enim praesto est, quoniam mors ibidem est, aeternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lysimacho mortem minitanti, Magnum vero, inquit, effecisti, si Cantharidis vim consecutus es. Paulus Perseo deprecanti, ne in triumpho duceretur, in tua id inquit, potestate est. Multa primo die, cum de ipsa morte quaereremus; non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte, quae qui recordetur, haud sane periculum est, ne non mortem, aut optandam, aut certe non timendam putet. Mihi quidem in vita servanda videtur illa lex, quae in Graecorum conviviis obtinetur, aut bibat, inquit, aut abeat; et recte, aut enim fruatur aliquis ~~voluptate potandi~~ pariter cum aliis voluptate potandi, aut ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat, ante discedat; sic iniurias fortunae, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas; Haec eadem quae Epicurus, totidem verbis dicit et Hieronymus; Quod si ii Philosophi, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat, omne quod honestum nos et laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, et inanis vocis sono decoratum esse dicunt, et tamen semper beatum esse censent sapientem; quid tandem a Socrate, et Platone, profectis Philosophis faciendum putas?

quod alij tantas voluptates præstantiasq in bonis animi esse
dicunt, ut ab his corporis et externa obscurentur, Alij autem
hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia;
quorum controversiam solebat tamquam honorarius arbiter
iudicare Carneades, nam cum quæcumq bona Peripateticis,
eadem Stoicis commoda uiderentur, neq tamen Peripa-
tetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, cæterisq
rebus eiusdem generis, quam Stoici, cum ea re, non uerbis
ponderarentur, causam esse dissidendi negabat; quare
hunc locum cæterarum disciplinarum Philosophi, quemadmodum
obtinere possint, ipsi uiderint; Mihi tamen gratum est, quod
de sapientium perpetua bene uiuendi facultate, dignum
quiddam Philosophorum uoce profitentur, sed quoniam ma=
ne est eundum, has quinque dierum disputationes me=
moria comprehendamus. Equidem me etiam conscriptu=
rum arbitror; ubi enim melius uti possumus hoc, cuius=
modi est, otio? ad Brutumq nostrum hos libros alteros
quinque mittemus; à quo non modò impulsi sumus
ad Philosophicas scriptiones, uerum etiam lacessiti; in quo
quantum cæteris profuturi simus, non facilè dixerimus;
nostris quidem acerbissimis doloribus, uarijsq et undiq
circumfusis molestijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

Finis.

Ex Libris Art: et Med: D.ris Bartolomei Romeo
Maydæ. 1708.

104912